

д-дӯн»-ро хонад, Худованд гӯяд: «Бандаам маро аз ҳама болову бузург хонд». Чун бандаи намозгузор ба ояти «Иййока наъбуду ва иййока настаъин» расад, Худованд гӯяд: «Ин асрори байни ману бандаам аст, он чӣ бандаам пурсад ба ӯ медиҳам». Агар банда «**Иҳдина-с-сирота-л-мустақим сирота-л-лазӣна анъамта ъалайҳим, ғайри-л-мағзуби ъалайҳим вала-з-золлӣн**» гӯяд. Худованд мефармояд: «Ин дархости бандаи ман аст. Ҳар он чи бандаам хоҳад, ба ӯ медиҳам». Валлоҳу аълам.

Поёни сураи **Фотиҳа**. Ва лиллоҳил ҳамд.



Ин сура бо ҷамии оятҳои худ, бидуни шакку шубҳа дар Мадина нозил шудааст, ки он сураи 2-юми Қуръон буда, аз 286 оят иборат аст.

Номи сура ба таври мутлақ аз оятҳои 67-73-уми ҳамин сура гирифта шудааст. Сураи мазкур аз дарозтарин сураҳои Қуръон буда, аз рӯи мазмуни худ бо сураҳои дар Мадина нозилшуда монанд буда, он низому қонунҳоеро ки инсонҳо дар пиёда кардани ҳаёти иҷтимоии хеш ба онҳо ниёз доранд, баён месозад. Сураи «Бақара» бузургтарин ҳукмҳои шариъатро мисли ақида, ибодат, муъомилот, ахлоқ, муносибати зану шавҳар, талоқ, идда, ило, қарз ва монанди инҳоро дар бар мегирад. Дар ибтидо ҳарфе чанд, яъне 4 ояти он сифати мӯъминонро ва 2 ояти он одати кофиронро ва 13 ояти он ахлоқи мунофиқонро баён карда, ҳақиқати имон ва куфру нифоқро равшан месозад. (Т.Ҷалолайн.). Яъне сураи мазкур бо услуби хос байни аҳли саодат (некбахтон) ва аҳли шақоват (бадбахтон) фарқ гузошта, онҳоро аз ҳамдигар ошкоро ҷудо сохтааст.

Баъдан суҳанро аз пайдоиши Абу-л-башар, яъне Одам (а) оғоз намуда, ҳодисаҳои аҷоибӣ дар он айём гузаштаро зикр карда, бо санаду далелҳо собит месозад, ки Аллоҳтаъоло наъби башарро гиромӣ доштааст. Дар ҳақиқат агар ба ин сура назар намоем, мебинем, ки аз се як ҳиссаи онро аҳволи аҳли китоб дар бар гирифтааст. Ба хоса аҳволи гузаштагони бани Исроилро дар маърази хонанда қарор медиҳад. Сабаб он аст, ки авлоди онҳо дар Мадинаи мунаввара, дар ҳамсоияи мӯъминон иқомат дошта, онҳо баҳри заъиф сохтани шариати Муҳаммад (с) алайҳи

мусалмонон найрангхоро ба кор мебурданд. Яъне пинҳонкорӣ ва даст доштан ба фисқу фасоди онҳо барои мӯъминон хатари бузургро ба миён овард, ки ин далели шикастани аҳднома, миёни бани Исроил ва мӯъминон гардид. Сураи муборака иттилоъ медиҳад, ки мӯъминон сари вақт аз макри онҳо огоҳ гашта, хатари ба миёномадаро дафъ сохтанд.

Давоми сура амрҳои шаръиеро дар бар гирифтааст, ки мусулмонони аввал ва имрӯзу оянда барои давлатдориашон чун дастури Раббонӣ ба онҳо ниёз доранд. Яъне ин амру дастур вобаста ба он давра замон набуда, балки доимо як амали зарурӣ буда, дар навбати худ иҷрои онҳо ҳам ибодат аст. Ин аст, ки ин сура қонунҳои шаръиро ба таври муфассал шарҳ додаву риояи онҳоро барои мӯъминон ҳатмӣ арзёби кардааст. Аз ҷумла, ҳукмҳои рӯзаро бо фаслҳои вобаста ба он, аҳкоми ҳаҷ ва умра, ҳукмҳои ҷиҳод дар роҳи Аллоҳ, аҳволи оиладорӣ ва ончи вобаста ба издивоҷ, мисли талоқ, разоъ, идда, ҳалол набудани никоҳи зани мушрика, манъ будани алоқаи ҷинсии мардон бо занон дар ҳолати ҳайз ва ғайраро, ки барои танзими ҳаёти иҷтимоии ҷамии мардум дар навбати аввал лозим аст, мавриди баррасӣ қарор додааст.

Масъалаи дигаре, ки ин сура сари он ҳарф мезанад, ин рибо (изофаҳурӣ, процент) аст, ки имрӯзҳо як масъалаи ниҳоят доғи ҷамоъаи инсонҳо, ба хусус мусулмонҳо гаштааст. Ҳар инсоне, ки ба чунин муомилаҳо сари кор дорад ва бо мақсади рибохурӣ чизеро тақдим медорад, аз тарафи Аллоҳтаъоло бо ӯ ва шахсони монанди ӯ то аз чунин амали ғайришаръӣ даст кашиданашон, ҳарб (мубориза) эълон карда шудааст. Илова бар ин, сураи муборака бо он рӯзе, ки хабар омадани он инсонҳоро дар тарсу ҳарос меоварад, яъне рӯзи қиёмат, хосс рибохӯронро дар бораи даҳшати чунин рӯз бо ояте ҳушдор дода таъкид кардааст, ки аз изофаҳурӣ даст кашанд. Баъди итмоми рисолати худ ва ба мардум расонидани амонати Худо (ҷ) Муҳаммад (с) ба сӯйи ҷивори Парвардигори худ реҳлат намуданд.

Хатми сура таваҷҷӯхро ба он ҷалб месозад, ки инсонҳо ба сӯйи Аллоҳ (ҷ) дар тавбаю тазарруъ бошанд ва барои саодати дунёву охирати худ дуоҳо низ намоянд. Сура бо баёни сифати мӯъминон оғоз ва ба дуои онҳо ба поён расидааст.

Аммо дар боби фазилати сураи «Бақара» ҳазрати Расулulloҳ (с) чунин фармудаанд: ***"Ло таҷъалу буютакум мақобир, инна-ш-шайтона янфуру минал байти-л-лази туқрау фиҳи***

суратул Бақараҳ" (тахричи Муслим ва Тирмизӣ), яъне Расулulloҳ (с) фармудаанд, ки **"Хонаҳои худро мисли мақбара магардонед, албатта, шайтон аз хонае, ки дар он сураи «Бақара» хонда мешавад, мегурезад"**. Дар Саҳеҳи Муслим, дар ҳадиси дигар аз Расулulloҳ (с) омадааст: **"Иқрау сурата-л-Бақарата фа инна ахзаҳа баракатун ва таркуҳа ҳасратун ва ла ястатиха-л-батлату"**, Яъне, Расулulloҳ (с) фармудаанд: **"Сураи Бақараро хонед, зеро бо худ гирифтани ин сура баракат аст ва тарки он ҳасрат аст ва соҳирон ба хонандаи ин сура ба иҷрои коре қодир шуда наметавонанд"**. Яъне дар хонае ин сура хонда шавад, сеҳри соҳирон (сеҳргарон), иншоаллоҳ, таъсир намекунад.

Ин буд нигоҳе мухтасар ба мундариҷаи ин сураи муборака. Ва лиллоҳил ҳамд вал миннаҳ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим

Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону ниҳоят бо раҳм аст.

الم

Алиф. Лām. Мīm. 1.

1. Алиф, Ломм, Мим. (маънои чунин ҳарфҳоро танҳо Худованд медонад)

Сураи карима бо ҳарфҳои алоҳида оғоз ёфтааст. Ин сура бо чунин тарзи баён бар дили онҳое мекунад, ки аз Қуръон эъроз доранд. Хоҳ нохоҳ чунин оғоз диққату таваҷҷӯҳи онҳоро ба худ ҷалб месозад. Аз ҷониби дигар тамоми маҳлуқотро бо ин тарзи баён оқиз гардонандааст. Зеро Қуръон аз ибтидо то интиҳо бо он ҳарфҳое китобат шудааст, ки онҳо дар истифодаи мардум қарор доранд ва бо онҳо ҳам ҳарф мезананд ва ҳам менависанд. Аммо дар таҳия ва банду баст додани китобе мисли Қуръони азиму-ш-шаън бо чунин ҳарфҳо бечораанд.

Бояд гуфт, ки 29 сураи Қуръон бо чунин ҳарфҳои ҷудогона ибтидо ёфтааст. Муфасссирини киrom ин ҳарфҳоро ҳар гуна унвон додаанд. Аз ҷумла, онҳоро "ҳуруфу-л-муқаттаъот" (ҳарфҳои аз ҳам

буридашуда), "ҳуруфу-л-фавотиҳу-с-сувар" (ҳарфҳои оғози сураҳо), "ҳуруфу-л-ҳиҷо" (ҳарфҳои алифбой) гуфтаанд.

Чунин ақидаронӣ ва номҳои гуногун додани ин ҳарфҳо дарак медиҳад, ки сари маъноӣ онҳо фикрҳои мухталиф вучуд дорад ва баҳсҳои тулонӣ ҳам ба миён омадааст. Баъзе аз олимони сирри ин ҳарфҳоро ба Аллоҳи ягона ҳавола карда, гуфтаанд, ки маъноӣ онҳоро *Ū* таъоло худаш медонад. Зумраи дигар гуфтаанд, ки ин сирест байни Парвардигор ва фиристодаи *Ū* - ҳазрати Муҳаммад (с). Иддаи дигар ба ихтиёри худ ҷуръат намуда кӯшидаанд, то парда аз миён бардошта, маъноӣ онҳоро маълум созанд. Аммо сабаби тамоми ихтилофҳо ва норавшаниҳо дар ин боб ин аст, ки на аз Пайғамбари Аллоҳ (с) ва на аз саҳобаҳо нафаре ривоят накардааст, ки онҳо ин ҳарфҳоро чунину чунон тафсир карда, маъноӣ онҳоро баён карда бошанд. Қайд кардан ба маврид аст, ки Расули Аллоҳ (с) ва ҳам асҳоби киром, бе шакку шубҳа, маъноӣ ин ҳарфҳоро медонистанд ва барои ҳамин аз ҳамдигар суол накарданд. Ҳол он ки одати асҳоб чунин буд, ки чизеро намедонистанд аз якдигар, ё аз он ҳазрат (с), албатта, суол менамуданд. Асҳоби киром шахсони бузург буданд, хуб дарк карда буданд, ки ба сабаби онҳо то вақте ҳастанд, дини мубини ислом бояд дар олам фарохтар доман паҳн кунад. Онҳо масъулияти гаронеро бар дӯш доштанд ва инро хуб эҳсос мекарданд, барои пурра дарк кардани Қуръон ва ба дигарон расонидани он бисёр ҷаҳду талош менамуданд. Барои ҳамин чизеро медонистанд, ҳаргиз суолу ҷавоб намекарданд ва беҳуда домани баҳсро гарм намегирифтанд. Онҳо вақти зиёд ҳам надоштанд, балки барои донишони масъалаҳои нофаҳмо бештар камари ғиммат мебастанд.

Бештари муфассирин, аз он ҷумла Ибни Касир дар ин боб, яъне бо ҳарфҳои алоҳида оғоз ёфтани баъзе аз сураҳои Қуръон, чунин ақида дорад, ки Қуръон дар замоне нозил шуд, ки дар он вақт мардуми араб дар суханварӣ, шоирӣ ва қофиябандии шеър маҳорати баланд доштанд ва ин мояи ифтихори онҳо буд ва аҳли сухан дар он асно мартабаи волоро соҳиб буд. Байни шуаро мусобиқа ва мунозираи шеър сураат мегирифт. Шеъри шоире, ки ғолиби ин гуна мусобиқаҳо дониста мешуд, овезон кардани онро ба девори хонаи Каъба сазовор медиданд. Чун Қуръон нозил шуд, онҳо Қуръонро китоби шеър ва ҳазрати Муҳаммад (с)-ро шоир баҳо доданд. Пас *Ū* таъоло бо ваҳй намудани чунин оятҳо онҳоро

нигарон намуд. Чуноне ки аз мазмуни дигар оятҳо маълум мешавад, ба онҳо гуфт, ки модоме Қуръонро шеър қабул доред ва худро дар эҷоди шеър соҳибистеъдод мешуморед, пас монанди Қуръон китобе эҷод намоед!? Дар ҳақиқат, нисбат додани онҳо Қуръонро ба шеър бозии кӯдаконро ба хотир меорад, ки онҳо аз лой суратакҳо месозанд, аммо ба он рӯҳ дароварда наметавонанд ва он ба ҷуз суратак чизе беш нест. Локин аз гили оддӣ инсон офаридану ба он рӯҳ бахшидан ин санъату қудрати хосси Аллоҳтаъолост. Монанди ҳамин аз ҳарфҳои оддие, ки шоирони араб бо истифода аз онҳо шеър эҷод мекунанду мавриди таҳсину таърифи атрофиён қарор мегиранд, Аллоҳтаъоло Қуръонро нозил кард, ки ҳамаро очиз гардонид ва касе аз инсу ҷин қодир нест чунин китобе ба миён биёрад.

Бинобар ин, Замахшарӣ дар тафсири худ - "Кашшоф" гуфтааст, ки Аллоҳтаъоло бо чунин оятҳои муташобеҳ (сиррӣ) Қуръонро нусрат додааст ва ин беҳтарину тамомтарин нусрати он ҳисобида мешавад. Баъзе аз муфасссирони муосир ҳам ба чунин фикр пайравӣ мекарданд.

Хулоса, кадом сурае ба чунин ҳарфҳо оғоз меёбад, онро эъҷози баланди Қуръон ва нусрати он бояд қабул карду баҳо дод. Яъне дар ҳақиқат Қуръон бо чунин тарзи баён башарро очиз гардонидааст. Валлоҳу аълам.

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Зāлика-л-китāбу лā райба фйҳ. Ҳуда-л лил муттақин. 2.

2. Ин (Қуръон) китобе аст, ки дар он ҳеҷ шубҳае нест, барои парҳезгорон раҳмат аст.

Яъне эй Муҳаммад (с), ин китобе (Қуръон)-ро, ки ба ту нозил намудем, китобест, ки бешак, аз ҷониби Аллоҳтаъоло ба ту фиристода шуда, дар ҳақ будани он ягон шубҳа вучуд надорад. Он барои шахсони парҳезгор ҳам ҳидоят асту ҳам раҳмат. Парҳезгорон касонеанд, ки амрҳои Парвардигори худро ба ҷо меоранд, аз манъиёт (манъшудаҳо) худдорӣ мекунанд. Яъне аз Қуръони карим онҳое ҳидоят меёбанду баҳравар мегарданд, ки тақводор бошанд. Маълум мешавад, ки шахсе дар дил тақво (тарси Худо)-ро наменпарварад ӯ ҳидоят намеёбад. Агар касе аз Қуръон ҳидоятро роҳи исломро ёбад, маълум мешавад, ки дар дили

ӯ тақво вучуд доштааст. Оятҳои баъдӣ сифати шахсони ботақворо баён мекунад.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٢﴾

Ал-лазӣна юъминӯна би-л-ғайби ва юқимӯна-с-салāта ва мим мā разакнāхум юнфиқун. 3.

3. Он касоне ки ба ғайб (надида) имон меоранд ва намозро барпо медоранд ва аз он чи онҳоро рӯзӣ додаем, нафақа (харч) мекунанд.

Сифати дигари шахсони тақводор ин аст, ки ба ончи, ки онҳоро бо чашм намебинанд, локин вучуд доштану ба вуқӯъ омадани онҳоро аз Пайғамбари Аллоҳ (с) ва Қуръони карим шунидаанд, ба мисли мавҷуд будани Худои ягона, зинда гардонидани баъд аз миронидан, ҷаннат, нор, (оташи дӯзах) сирот, ҳисоб, фариштагон, рӯзи қиёмат ва ғайра бовариӣ комил доранд. Илова бар ин тақводорон касоне ҳастанд, ки намозро бо тамоми қоидаҳояш барпо медоранд.

Сифати севуми тақводорон ин аст, ки он чи Аллоҳтаъоло ба онҳо аз молу дорой додааст, барои худ ва аҳли оила, инчунин дар роҳи ризои ӯ таъоло бо додани садақа, закот, ушр ва дигар нафақаҳои ихтиёри харчу сарф мекунанд.

Хулоса, касе ки ба ғайб имон меорад, намозро барпо медорад ва аз ризқу рӯзие, ки Аллоҳтаъоло ба ӯ арзонӣ доштааст, ба ниёзмандон хайр мекунад, ӯ шахси муттақиву парҳезгор аст. Парвардигоро, чунин бандагони солеҳ дар миёни мову шумо бешумор бошанд.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ

وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾

Ва-л-лазӣна юъминӯна би мā унзила илайка ва мā унзила мин қаблика ва би-л-āхирати ҳум йуқинун.4.

4. ва ононе ки ба он чӣ, ки ба сӯйи ту фуруд оварда шуд ва ба он чи пеш аз ту фуруд оварда шуд имон меоранд ва онҳо ба охират яқин доранд.

أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

Улӱика ӱалӱ ҳудам ми-р Раббихим ва улӱика ҳуму-л-муфлиҳун. 5.

5. Эшонанд бар ҳидоят аз ҷониби Парвардигори хеш ва онҳо наҷотёбандагонанд.

Сифати неки дигари мӯъминони тақводор ин аст, ки ба ҳамаи ончи аз ҷониби Аллоҳтаъоло ба Муҳаммад (с), нозил гардидааст боварӣ доранду тасдиқ мекунанд. Инчунин ба ҳамаи он пайғамбарон ва китобхӯре, ки пеш аз Муҳаммад (с) нозил шуданд, имони комил доранду ҳамаи онҳоро ҳаққу рост медонанд. Мӯъминони тақводор шахсоне мебошанд, ки ба рӯзи охират, яъне зинда гардонидани баъд аз миронидан, Ҷаннат, Дӯзах, тарозуи аъмол (амалҳо), ҷазо дидани бандагон вобаста ба амалҳои дар дунё содир кардашон, бовариву эътиқод доранд ва барои он рӯз дар зиндагии ин дунёиашон омодагӣ мегиранд. Шахсоне, ки дорои чунин сифатҳои ҳасана (нек) ҳастанд, аз ҳидояти Парвардигори худ бархурдоранду соҳиби дараҷаҳои олии Ҷаннатанд ва аз азоби Аллоҳтаъоло наҷотёбандаанд.

Хулоса, сифати муттақиён чунин аст:

1. Ба ғайб имон доранд.
2. Панҷ вақт намозро дар вақташ бо ҳушӯӣ ҳузӯ меҳонанд.
3. Аз ризқу рӯзие, ки Аллоҳтаъоло ба онҳо додааст, ба мӯҳтоҷон садақа медиҳанд.
4. Ба Қуръону ба ҷамиъи китобҳои осмонӣ ва ба тамоми расулони Аллоҳ имон доранд.
5. Ба рӯзи охират ва ба ҳама аҳволе, ки дар он рӯз рӯй медиҳад, боварӣ дошта, онро тасдиқ мекунанд.

Чун Аллоҳтаъоло ин панҷ сифати мӯъминонро зикр намуд, ҳамзамон бо оятҳои баъдӣ сифатҳои кофиронро низ баён сохт. Дар Қуръон услуби баён чунин аст.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا

يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

Инна-л-лазӣна кафару савъун ӱалайҳим а-анзарта- ҳум ам лам тунзирҳум лӱ юьминун. 6.

6. Ҳаройина, ононе ки кофир шуданд, баробар аст бар онҳо, ки тарсонӣ онҳоро ё натарсонӣ онҳоро, имон наёранд.

Яъне онҳое, ки оятҳои китоби Раббониरो инкор намуда, ба расули Аллоҳ будани Муҳаммад (с) билкул боварӣ надоранд, онҳо кофиршудагонанд. Эй Муҳаммад (с), ту онҳоро бо омадани рӯзи қиёмат тарсонӣ ё натарсонӣ, баробар аст, яъне онҳо имон намеоранд ва ба ту бовар ҳам нахоҳанд кард. Имон овардани онҳоро интизор мабош ва барои ин ҳасрат ҳам макун. Зеро барои шахсони куфрро интиҳоб карда, ҳуҷҷату бурҳон коргар нест ва имон нахоҳанд овард. Ба хотири ин ки...

خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ وَعَلَىٰ أَبْصَرِهِمْ غِشْوَةٌ

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Хатамаллоҳу ʔалā қулубиҳим ва ʔалā самъиҳим. Ва ʔалā абсорихим гишāвах. Ва лаҳум ʔазāбун ʔазūм. 7.

7. Аллоҳ бар дилҳои онҳо ва бар гӯшҳоишон мӯҳр ниҳодааст ва бар чашмҳои онҳо пардаест ва онҳоро азоби бузурге дар пеш аст.

Аллоҳтаъоло дар дили шахсоне ки дар дунё куфрро ихтиёр карданд ва аз он кофир мераванд, чунон мӯҳре ниҳодааст, ки барои ба он ворид шудани нури имон роҳ нест. Чун дили чунин шахсон маъвои нури имон нест, пас соҳиби он ҳаргиз аз куфр халосӣ надорад. Инчунин Ӯ таъоло дар гӯшҳои онҳо мӯҳр задааст, ки ҳарфи ҳақро намешунаванд. Чашми онҳоро пардае пӯшидааст, ки роҳи ҳидоятро намебинанд. Яъне барои чунин одамон мафҳуми ҳидоят ёфтан як чизи тамоман бегона аст.

Бинобар ин, Аллоҳтаъоло дар охират барои чунин шахсон азоби шадиди тамомнашавандаро муқаррар кардааст. Зеро некӯии охират барои тақводорон аст, на барои тугёнгарон.

Ибни Абӯ Ҳотим аз Ибни Умар (р) ривоят мекунад, ки саҳобаҳо аз пайғамбари Аллоҳ (с) пурсиданд: «Ай Расули Аллоҳ, мо Қуръонро тиловат намуда, барои худ чизе меҷӯем, аз оятҳои баъдӣ моро як ҳисси навмедӣ фаро мегирад, чӣ кор бояд кунем?». Ҳазрати Муҳаммад (с) дар ҷавоби савол бо савол ҷавоб гуфтанд: «Оё барои шумо аҳли Дӯзах ва аҳли Ҷаннатро баён намоям?». Асҳоб дар ҷавоб гуфтанд: «Оре!». Расулulloҳ (с) аз

ояти якуми сураи «Бақара», яъне "Алиф, Лом, Мим" то калимаи "Муфлихун" тиловат намуданд ва гуфтанд, ки *ин барои аҳли Ҷаннат аст*. Асҳоб гуфтанд: «Мо умед дорем, ки аз ин шумор бошем». Боз Расулуллоҳ (с) аз «Инналлазина кафару ...» то «Азобун азим» хонда гуфтанд, ки *ин гурӯҳ аз аҳли Дӯзаханд*. Асҳоб инро шунида пурсиданд: Мо аз ин гурӯҳ нестем-а?... Пайғамбар (с) гуфтанд: «**Оре! Шумо аз ин зумра мардум нестед. Зеро нақӯи охират барои тақводорон аст, на барои тугёнгарон**».

Аз маънои оятҳо маълум мешавад, ки аввали сура аз сифати мӯъминон хабар дод ва баъди он шахсони кофирро барои мо маълум намуд. Акнун дар оятҳои зер аҳволи мунофиқон эзоҳ меёбад.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِاللّٰهِ وَيَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ

بِمُؤْمِنِينَ

Ва мина-н-нāси ма-й якулу āманнā биллāҳи ва би-л-явми-л-āхири ва мā ҳум би муъминин. 8.

8. Аз мардум касоне ҳастанд, ки мегӯянд: «Ба Аллоҳ ва ба рӯзи охират имон овардем» ва ҳол он ки онҳо муъмин нестанд.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур чехраи мунофиқонро ошкор намуда фармудааст, ки як зумра мардумонанд, ки бо забони худ иқрор мешаванд, ки мо ба ягонагии Аллоҳтаъоло ва барҳақ будани фиристодаи Ӯ - Муҳаммад (с) ва ба китоби Раббонӣ будани Қуръон ва ба рӯзи охират боварӣ дорему он ҳамаро тасдиқ мекунем. Лекин Аллоҳтаъоло дар давоми оят фармудааст, ки чунин афрод на ҳақиқатро тасдиқкунандаанду на мӯъминанд. Зеро онҳо ин суҳанро танҳо ба забон мегӯянд на аз самими қалб, яъне онҳо гуфтаҳои худро бо қалб тасдиқ намеkunанд. Ин тоифаеро, ки забонашон хилофи ботинашон аст, мунофиқ мегӯянд. Мунофиқ шахсест, ки барои манфиати хеш гоҳо тарафи мӯъминон ва гоҳо тарафи кофирон майл мекунад.

Ояти зер симои мунофиқро боз ҳам равшантар месозад.

تَتَّخِذُ عُوْنَ اللّٰهِ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَمَاتَتَّخِذُ عُوْنَ اِلَّا اَنْفُسُهُمْ وَمَا

يَشْعُرُونَ

**Юходиъуналлоҳа ва-л-лазӣна āману ва ма̄ яхдаъуна иллā
анфусаҳум ва ма̄ яшъурун. 9.**

**9. Онҳо меҳоҳанд (бо гуфтаҳои худ) Аллоҳ ва муъминонро фиреб
диҳанд ва ба таҳқиқ, намефиребанд, магар худро, вале огоҳ
намешиаванд.**

Мунофиқонро одат чунин аст, ки зоҳиран имондорӣ худро нишон медиҳанд, аммо дар дил ба куфр эътиқод доранд. Чунин мепиндоранд, ки гӯё ба ин восита Аллоҳ ва муъминонро фиреб дода, ба чунин рафтор, ҳам нафъи дунё ва ҳам охиратро ба даст меоранд. Аммо онҳо намедонанд, ки Аллоҳтаъоло аз ҳама ошқору ниҳони бандагони худ бохабар аст ва Ёро фиреб додан аз имкон берун аст. Албатта, зарари ҳуди онҳост, ки худро фиреб медиҳанду аз ин огоҳ нестанд.

Аллоҳтаъоло дар ояти мазкур исми худро бо муъминон якҷо зикр кардааст. Валлоҳу аълам ин маъноӣ онро дорад, ки Аллоҳтаъоло муъминонро зери ҳимояи худ гирифтааст ва ҳар касе бо инҳо душманӣ варзад, гӯё бо Аллоҳтаъоло душманӣ дорад.

Эзоҳ: нифоқ ин ба зоҳир изҳори хайр намудан, аммо дар асл зидди хайро пинҳон доштан аст. Нифоқи эътиқодӣ ин пиндори нодуруст ва соҳиби худро доимо дар нор нигоҳ доштан аст. Нифоқи амалӣ, яъне ин фард ҳамеша дудила буда бузургтарин гуноҳро муртакиб аст.

Сабаби бисёр зикр ёфтани мунофиқон дар сураҳои дар Мадина нозилшуда ин аст ки дар Макка мунофиқ набуд. Дар Мадина мусулмонон як қувваи бузургро ташкил медоданд, ва дар миёнашон мунофиқон пайдо шуданд. Чаро мунофиқон чунин пешаро ихтиёр намуданд, барои посух моро лозим аст ба мазмуни ояти зер диққат диҳем:

فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾

**Фӣ қулу̀биҳим-м маразӯн фа зāдахумуллоҳу маразӯ. Ва
лаҳум ъазāбун алӣмум би ма̄ канӯ якзибун. 10.**

**10. Дар дили онҳо беморӣ аст. Пас, ба онҳо ба сабаби он ки дурӯғ
мегуфтанд, Аллоҳ беморию афзун кард ва онҳоро азоби
аламдиҳанда.**

Худованд хабар додааст, ки дар қалби мунофиқон бемории шакку шубҳа, яъне нобоварӣ ба дини мубини Ислом ҷой

гирифтааст. Ин аст, ки гуноҳ болои гуноҳ содир менамоянд. Онҳо ба чунин беморӣ гирифторанду ба Ислом бо дудилағӣ ва нобоварӣ менигаранд. Аллоҳтаъоло шакку шубҳаи онҳоро зиёдтар мегардонад. Чун дили мунофиқон тоза нест ва онро доғи шакку шубҳа нисбати дини Ислом фаро гирифтааст, онҳо дар дунё ба гуноҳи бузург мубтало гардида, дар охират бошад ба сабаби ин дурӯғбозиашон (зоҳиран даъвои имондорию ботинан истеҳзо ба оятҳои раҳмонӣ намудан) ба азоби аламноқ гирифтор мешаванд.

Хулоса, сифати мунофиқон ин аст:

1. Аз рӯи даъвоашон (дар забон) мӯъминанд, аммо дар асл (дар дил) имон надоранд.

2. Меҳоҳанд Аллоҳ ва мӯъминонро фиреб диҳанд, аммо худ фиреб хӯрдаанду хабар надоранд.

3. Дар қалби онҳо бемории шакку шубҳа буда, ба дини Ислом боварӣ надоранд.

Ба ин хотир дар охират азоби тоқатшикан онҳоро интизор аст. Оятҳои зерин боз се ҳолати мунофиқонро ошкор месозанд.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾

Ва изā қила лаҳум лā туфсиду фи-л-арзӣ қолӯ иннамā наҳну муслиҳун. 11.

11. Ва чун ба онҳо гуфта шавад: «Дар рӯи Замин табаҳкорӣ накунад», гӯянд: «Мо фақат ислоҳқорем!».

Мунофиқонро одат ин аст, ки дар рӯи замин фасод мекунанд. Агар мӯъмине онҳоро аз ин роҳ баргардондани шавад, эъроз намуда мегӯянд, ки мо ба фасодкорӣ даст надорем, мо ислоҳқорем, барои хайру салоҳ ҷаҳду ҳаракат мекунем. Моро табаҳқор машиносед! Онҳо фиску фасодро амали хайр медонанд. Ҳоло он ки маҳз ҳамин табаҳқории онҳо боиси харобии ҷомеа ва ҳалоки маънавияти инсонӣ гардидааст.

Ибни Касир (р) дар китоби худ ривоятеро аз саҳобаи киром Салмони Форсӣ (р) овардааст, ки Салмони Форсӣ он оятро хонду гуфт: “Ҳоло шахсе, ки дар ин оят дар назар дошта шудааст, ба дунё наомадааст...” Аммо мутаасифона, ҳоло ин гуна шахсон дар ҷомеа бениҳоят бисёр пайдо шудаанд.

Яъне ба амалҳои онон назар шавад, ҳама аз таълимоти Ислом берун аст. Хилофи Китоби Раббонӣ, хилофи васияти

фиристодаи ӯ (ч) амал мекунанд. Қор мезананд, ки ман мусулмонам, Қуръонро саропо хондаам, зиёрати хонаи Худо кардам ва ҳоказо. Аммо чун парда аз чеҳраи ин хонандаи Қуръон ва бо ҳавас мусулмон ва сайёҳхочӣ бардошта шавад, мебинӣ, ӯ ҳатто намоз намехонад, иддао мекунад, ки ҳамин гуна одат дар давру замон ҳукмфармост, бояд бо он мутобиқ шуд. Худро ислоҳкор ва мусулмони замонавӣ дониста бо ин фахр мекунад. Аммо намедонад, ки бо чунин амалаш худро фиреб додаву беҳабар мондааст.

Хулоса, агар ин фисқу фасоде, ки имрӯзҳо ҷомеаъаро фаро гирифта пешгирӣ нашавад ва он маҳсули замона арзёбӣ гардад, оё ояндаи некро интизор шудан мумкин аст? Ҳаргиз на! Ин аст, ки Аллоҳтаъоло моро аз ин тоифа ва хатари онҳо ба ҷомеаи инсонӣ ба ояти зер хушдор дода, гуфтааст, ки...

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾

Алā инна ҳум ҳуму-л-муфсидуна ва лāки-л лā яшъурӯн. 12.

12. Огоҳ шав, ба таҳқиқ, табоҳкорон онҳоянд, валекин огоҳ намешаванд.

ӯ таъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки эй мардум, огоҳ шавед, ки ин қабил инсонҳо ислоҳкор нестанд, балки фасодкоранд, эҳсос намесозанд, ки рӯшноии имон дар қалбашон фарсуда, балки маҳв гардидааст.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا كَمَا ءَامَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا ءَامَنَ السُّفَهَاءُ

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

Ва изā қила лаҳум āминӯ камā āмана-н-нāсу қолӯ а-нуъмину камā āмана-с-суфаҳāъ. Алā иннаҳум ҳуму-с-суфаҳāу ва лāки-л лā яъламӯн. 13.

13. Ва чун онҳоро гуфта шавад: «Имон оред, чуноне ки мардум имон оварданд», гӯянд: «Оё имон орем, чунон ки беҳирадон имон овардаанд?». Огоҳ шав, ба таҳқиқ, онҳоянд беҳирад, вале худ намедонанд!

Мунофиқонро одат ин аст, ки агар ба онҳо гуфта шавад, ки

чун дигар мӯъминон аз сидқи дил, бе ягон шакку шубҳа имон биёред, бо истехзо меғоянд: “Оё мо ҳам мисли дигар камхирадон имон биёрем?” Яъне барои онҳо ҳазрати Абӯбакру Умару Суҳайбу Аммору Билол ва даҳҳо дигар саҳобагони киром ва мӯъминони муттақӣ (Аллоҳ аз онҳо розӣ шавад) бехираду камақланд, ки онҳо имон овардаанд. Ай Муҳаммад (с), бохабар бош, онҳое, ки худро аз дигарон боақлтар медонанд, дар ҷаҳли мураккаб афтодаанд ва онҳо худ бехираданд, аммо аз рӯи ҷаҳолат инро дарк намесозанд. Ҳол он ки мӯъминони парҳезгор беҳтарини инсонҳоянд.

Хулоса, қалби мунофиқон аз кибру ғурур, кинаву бухлу ҳасад, шакку шубҳа ва ғайра пур асту боз худро аз мӯъминон боло медонанд. Одати мунофиқон аст, ки дар дӯконҳои фитнагарию худ аз номи мӯъминон, ба хосса пешвоёни онҳо ҳар гуна иғво мебофанд, лақабҳои оммафиреб нашр мекунад. Мӯъминони боамалро бинобар имони ҳақиқӣ оварданашон беақл баҳо медиҳанд, ҳол он ки имон овардан бахти некӯ ва саодати дунёву охират аст. Дар натиҷа, Аллоҳтаъоло ба мунофиқон баҳои арзанда дода фармудааст, ки мунофиқон бехираданд, локин бехирадии худро намедонанд.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَالُوا ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا

مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَءُونَ ﴿١٤﴾

Ва изā лақу-л-лазйина āману қолӯ āманнā ва изā халав илā шайāтйниҳим қолӯ иннā маъакум иннамā наҳну мустаҳзиун. 14.

14. Ва ҳар вақто шахсонеро, ки аҳли имонанд, мулоқот кунанд, гӯянд: «Имон овардаем» ва чун бо шайётини худ танҳо шаванд, гӯянд: «Ҳаройина, мо бо шумоем, ҷуз ин нест, ки мо (онҳоро) масхаракунандагонем».

Аллоҳтаъоло корсозии мунофиқонро бо ин оят бори дигар ошкор сохтааст. Яъне сифати дигари мунофиқон он аст, ки ҳар гоҳе бо мӯъмине рӯ ба рӯ биёянд ва ҳамсӯҳбат шаванд, чунон устокорона имондорӣ ва мусулмонию худро нишон медиҳанд, ки хоҳ нохоҳ ҳамсӯҳбати онҳо ба садоқату зоҳири онҳо нигариста, ба гуфтаҳои онҳо бовар мекунад. Аммо чун бо ҳаммаслакону

пешвоёни худ дар сӯҳбат шаванд, гӯянд: “Мо ҳамеша дар дину эътиқод бо шумо будаем ва ҳамеша бо шумо мемонем. Пеши мусулмонон аз имон доштанамон ҳарф задани мо ба хотири масҳара намудани онҳо буд.” Бо ин гуна суҳанҳои худ онҳо завқ мебаранд, ҳол он ки Аллоҳтаъоло хубтар медонад, ки онҳо киро масҳара мекунанд?

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾

**Аллоҳу ястаҳзиу биҳим ва ямуддуҳум фи тугйāниҳим
яъмахун. 15.**

**15. Аллоҳ онҳоро масҳара мекунад ва онҳоро дар гумроҳияшон
муҳлат медиҳад, то саргардон бошанд.**

Аллоҳтаъоло ба ин гуна масҳаракунадагон таъхири муҳлати ҷазо, молу дорой ва дигар неъматҳо медиҳад, то боз ҳам мағрур гарданду Аллоҳу Расул (с)-ро зиёдтар фаромӯш кунанд. Чун далелу ҳуҷҷат барои гунаҳкориҳои онҳо зиёдтар шуд, ба саҳттарин сурат азобашон медиҳад. Дар анҷом дар дунёву охират онҳоро хор мегардонад. Дар асл макру ҳилаву истехзо хоси бандагон аст. Ин сифатро ба Аллоҳтаъоло нисбат додан раво нест. Дар оят омадааст, ки "Аллоҳ масҳара мекунад", инро набояд чун масҳаракунии инсонҳо фаҳмид, балки ӯ таъоло онҳоро ҷазои мувофиқ медиҳад.

Ояти зер бо саҳттарин оҳанг ба мунофиқон чунин баҳо додааст:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبَّحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا

مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

**Улāика-л- лазинаштараву-з-зālāлата би-л-ҳудā фа мā
рабиҳат тиҷāратухум ва мā кāну муҳтадин. 16.**

**16. Онҳо касонеанд, ки гумроҳиро ивази ҳидоят харидаанд, пас,
суд надод тиҷорати онҳо ва онҳо ҳидоятёфта набуданд.**

Мунофиқон ҳамеша дудила ва дар шакку шубҳаанд. Бинобар ин, онҳо роҳи ҳидоятро намеёбанд. Аллоҳтаъоло бар дилу дидаҳои онҳо мӯҳр ниҳодааст. Онҳо касонеанд, ки дар бадали

имон куфрро харидорӣ кардаанд. Ҳидоятро монда, барои худ залолатро ихтиёр намудаанд. Аммо дар ин тиҷорати пешгирифташон на манфиат, балки хисорот (зарар) дидаанд. Роҳи ҳидоятро на ин, ки ба даст наовардаанд, балки саодати дунёву охиратро аз даст додаанд.

Дар Қуръони маҷид оятҳои бисёр дар ҳақи мунофиқон нозил шудааст. Иншоаллоҳ, чун ба онҳо расидем, шарҳи худро хоҳанд ёфт. Акнун дар робита ба мавзӯи мунофиқон ин ҷо зикри ҳадисеро аз Рсулulloҳ (с) ба маврид медонем. Дар "Саҳеҳи Бухорӣ" ривояте аз Абӯ Ҳурайра (р) омада, ки Пайғамбар (с) фармудаанд: **«Аломати (нишонаи) мунофиқ се аст: сухан гӯяд бар дӯрӯғ мегӯяд, ба ваъдаи додагаш хилоф меварзад ва ба амонат хиёнат мекунад»**. Дар баъзе ривоят аломати чоруми мунофиқро ҳам зикр кардаанд, ки **агар бо касе дар низоъ шавад, фоҷирӣ (бадкорӣ)-ро аз ҳад мегузаронад**.

Оятҳои баъдӣ хисороти мунофиқонро равшантар баён намуда, ду мисоли дигарро пешниҳод мекунанд:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ

بُنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾

**Маҷалухум ка маҷали-л-лазиставқада нәраи фа ламма
азъот ма ҳавлаҳу заҳабаллоҳу би нуриҳим ва таракахум
фи зулумати-л лā юбсирун. 17.**

**17. Намунаи онҳо монанди достони касонест, ки оташро
афрӯхтанд, пас, чун оташ атрофашонро равшан кард, Аллоҳ
нури ин гурӯҳро дур сохт ва онҳоро дар торикиҳо бигузошт, ки
ҳеҷ намебинанд.**

Достони мунофиқон ба он монанд аст, ки шахси ба оташ бисёр ниёздошта оташ меафрӯзад, то бо он хешро гарм созад, ё кореро ба сомон расонад. Чун оташ аланга гирифт атрофро мунаввар сохт, ӯ гирду атрофи худро дида дар амон монду коре дошт ба анҷом расонид ва унс гирифта аз ин масрур гашт. Аммо дар ҳамин ҳолат ғайри чашмдошт чун Аллоҳтаъоло оташро хомӯш созад, мебинӣ, ки нафари оташафрӯхта дар оғӯши зулмот дар

тарсу ҳарос афтода дигар ҳеҷ қойро намебинад ва сахт бесаранҷому мутаҳаййир мегардад.

Ояти мазкур ба тариқи мисол мунофиқро ба шахси оташафрӯхта монанд намуд. Ин тамсил маънои онро дорад, ки мунофиқон дар аввал Исломо гирифтанду ба забон иқрор карда гуфтанд, ки мо ба ҳама он чи фиристодаи Аллоҳ мегӯяд, имон овардему бовар дорем. Яъне нури имонро зоҳиран гӯё соҳиб гаштанд. Вақто ки дар қалбашон аз имон рӯғардон шуданд, гӯё равшаниро монда, роҳи зулмотро пеш гирифтанд. Роҳи наҷотро монда, худро дар кайду доми гумроҳӣ андохтанд. Ҳақиқатро як сӯ гузошта, ба ҷаҳолат фуру рафтанд. Албатта, дар кадом замоне ин гуна инсонҳо бошанд, онҳо зери маломати ин оят гирифтанд.

صُمُّكُمْ عُمَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾

Суммум̣ букмун ъумюн̣ фа ҳум лā ярҷиъун.18.

18. (Гӯё)-ки онон каронанд гунгҳоянд, нобиноанд, пас, онҳо (аз роҳашон) бознамегарданд.

Мунофқон ҳарфи ҳақро намешунаванд, сухане намегӯянд, ки ба манфиати худу дигарон бошад ва роҳи ҳидоят наҷотро намебинанд. Бадбахтии дигари онҳо дар ин аст, ки аз он гумроҳие, ки дар онҳо дида мешавад, пас намегарданд. Гӯё онҳо гунгу кару нобиноянд..

Сифати дигари мунофиқон бо овардани мисоли ояти зерин бори дигар арзёбӣ мешавад:

أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَنُقُرٌّ يُجْعَلُونَ أَصْبَعُهُمْ فِيْٓءَآذَانِهِمْ مِّنَ

الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ ۗ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

Ав ка с̣аййиби-м мина-с-самāи ф̣иҳи ẓулумātu-в ва раъду-в ва барқуй яъзалуна ас̣обиъаҳум ф̣и āzāнихимм мина-с̣-савāъиқи ҳазара-л-мавт. Валлоҳу муҳитум̣ би-л-кафирин.19.

19. Ё достони онҳо монанди борони бузургест, ки аз Осмон омада, дар вай ториқиҳо ва раъду барқ бошад, онҳо аз сабаби овозҳои пурҳайбат ва аз тарси марг ангуштони худро дар гӯшҳои худ дароранд ва ҳол он ки Аллоҳ ихотақунандаи кофирон аст.

Ин зарбулмасали дигарест, ки Аллоҳтаъоло барои мунофиқон дар ин ду оят изҳор намудааст. Яъне Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ҳоли мунофиқон ҳоли шахсери монад, ки ӯ дар шаби тор зери борони шадид мондааст ва абри ғафсу сиёҳ осмонро пӯшида, Заминро торик намудааст. Раъду барқ паи ҳам омада ва ӯ бечораро чунон даҳшат фаро гирифтааст, ки кучо рафтанаширо надониста, шояд аз марг наҷот меёбам ва овози раъду барқро нашунавам гуфта, ангуштҳои худро дар гӯшҳояш меҳалонаду бо гумони худ ҳалосӣ меҷӯяд. Локин то вақте ки торики ва ғурриши раъду барқ идома дорад, чӣ хел ӯ ҳалос мешавад? Аллоҳтаъоло дар давоми оят фармудааст, ки Аллоҳтаъоло бо қудрату ирода ва хоҳиши худ кофиронро аз ҳама ҷиҳат ихотакунандааст.

Хулоса, шахсоне, ки сифаташон чунин аст, онҳо ҳалосӣ надоранд ва дар торикии қабр ҳам дармондагонанд.

Ояти зер иншоаллоҳ ин мазмунро идома медиҳад:

يَكَادُ الْبَرْقُ تَخْطِفُ أَبْصَرَهُمْ ۖ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَرِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيُّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Якӯду-л-барқу яхтәфу абсӯрахум. Кулламә азба лаҳум-м машав фӣҳи ва изә азлама ъалайҳим қомӯ. Ва лав шәаллоҳу ла заҳаба би самъихим ва абсӯриҳим. Инналлоҳа ъалә кулли шай-и қадир. 20.

20. Наздик аст, ки барқ бирабояд чашмҳои онҳоро. Ҳар гоҳе барқ онҳоро равшанӣ диҳад, дар он равшанӣ роҳ раванд ва чун бар онҳо торикӣ диҳад, биистанд. Ва агар Аллоҳ мехост шунавоии онҳоро ва биноии онҳоро дур месохт, зеро Аллоҳ бар ҳама чиз тавоност.

Қариб аст чашмони он шахсони дар кӯчаи торик ва зери борону абри сиёҳи ториккунанда ҳайронмондари рӯшноии барқ рабуда хирашон бисозад, вале ҳар гоҳе нури барқ атрофро равшан месозад, онҳо андаке бошад ҳам бо умед роҳ мераванд ва чун он равшанӣ нопадид мегардад, аз нодонӣ дар ҳайрат монда бозмеистанд, ки мабодо дар нишебе фурӯ нараванд. Ҳоло он ки Аллоҳтаъоло агар ирода кунад, чунон барқро равшанӣ мебахшад,

ки чашмонашонро то охир хира месозад ва он раъдро чунон қуввату садое диҳад, ки гӯшҳояшон кар гардад. Зеро ӯ таъоло бар ҳама чиз қодир аст ва касе дар заминро осмон ӯро оқиз гардонида натавонад.

Хулоса, мунофиқон шахсоне ҳастанд, ки гӯё ангушт бар гӯшҳои худ халондаанд, то даъвати Расули Аллоҳ (с) ва ҳикматҳои китоби Раббонино нагунаванд. Аммо мунофиқон гоҳо ба ҳикматҳои Қуръон эътибор дода андаке ба фармудаи он амал ҳам мекунанд ва ҳамин, ки заррае дар қалбҳояшон шубҳа пайдо шуд, якбора аз Исломи рӯгардон мешаванд.

Баъзе муфасссирон овардаанд, ки мунофиқон чун бинанд Исломи мусулмонон иззату эҳтиромдоранд, итминон ҳосил мекунанд, ки мусулмонон ҳақанд ва ҳар гоҳе Иломи ё мусулмонон ба мусбате дучор оянд, дар ҳол адоваташон хуруҷ мекунад ва аз Иломи пайравони он рӯ мегардонанд. Онҳо Иломиро дар шахсият мебинанд, зеро онҳо хос барои Аллоҳ имони қавӣ надоранд ва бо назардошти манфиатҳои шахсии хеш муносибати худро бо дин муайян мекунанд. Оятҳои зикршуда аҳволи мӯъминону мунофиқонро бо овардани зарбулмасалҳо эзоҳ доданд. Оятҳои зер то ин ки мардум ниҳоли шакку шубҳаро аз дилҳои худ решақан созанд, аз ваҳдонияту неъматҳои офаридаи ӯ таъоло сухан мекунанд.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ



Йа айюҳа-н-нāсуъбуду Раббакум-л-лазӣ халақакум ва-л-лазӣна миъ қабликум лаъаллакум таттақун. 21.

21. Эй мардум, Парвардигори хешро бипарастед, он Парвардигоре, ки шумо ва он касонеро, ки пеш аз шумо буданд, офаридааст, шояд ки шумо аз ҷумлаи муттақиён бошед.

Аллоҳтаъоло бандагони худро бо нидои хос хитоб намуда бо калимаҳои "**Ё айюҳа-н-нāс**" муроҷиат кардааст, ки маънои "Ай мардум"-ро дорад. Чунин тарзи муроҷиати Аллоҳтаъоло далолат ба он мекунад, ки ӯ таъоло чизи муҳиммеро барои бандагони худ хабар доданист. Яъне гуфтааст, ки эй мардум, неъматҳои Парвардигорро ба ёд биёред, он Парвардигорро парастид кунед,

ки шумо дар ҳеҷ ҷой набудед, шуморо ҳаст кард ва бо неъматҳои гуногуни хеш шуморо тарбият намуд.

Шумо дар ибодат, парастии ва шукр ӯро ягона ва бе мислу монанд бидонед. Зеро ӯ таъоло чунон Парвардигоре аст, ки ҳама онҳое, ки қабл аз шумо дар олам ҳаёт ба сар бурданд, офаридаи ҳамин Офаридагор буданд. Шояд шумо дар чунин ҳолат аз бандагони растагори наҷотёфта ҳисоб шавед!

Баёни сифат ва қудратҳои хосаи Аллоҳтаъоло дар ояти зер идома дорад:

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعُلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ

تَعْلَمُونَ

**Ал-лазӣ ҷаъала лакуму-л-аръа фироша-в ва-с-самъа
бинъа-в ва анъала мина-с-самъи маъан фа ахраҷа биҳи
мина-с-самароти ризқа-л лакум. Фа лā таҷъалу лиллаҳи
андāда-в ва антум таъламун. 22.**

**22. Он Парвардигоре, ки сохт барои шумо Заминро (монанди)
бисот ва Осмонро (мисли) сақф (бом) ва фуруд овард аз Осмон
обро, пас берун овард ба сабаби вай барои шумо меваҳо (рӯзӣ)-ро.
Пас, барои Аллоҳ ҳамагӯне муқаррар нақунед ва шумо инро
медонед.**

Ай мардум, дар парастии ӯ таъоло чизи дигареро ҳаргиз шарик надонед! Зеро Ҳақ субҳонаҳу ва таъоло чунин Зотест, ки бо вучуди куррашаклу дар ҳаракат будани Замин, онро барои бандагони худ қароргоҳ ва макони мувофиқи зист ва дархӯрди ниёзҳои онҳо гардонидаст.

Инчунин Аллоҳтаъоло осмонро болои замин монанди боми хона шакл додааст. Дар осмон абрҳоро ҷой додааст, ки дар мавриди мувофиқи макони муносиб бо иродаи худ ба замин борон равон мекунад ва аз он борон дар замин гиёҳҳо ва меваҳои гуногун, зироатҳои мухталиф мерӯянд, ки тамоми маҳлуқоти зиндаи рӯи замин ба онҳо ниёз доранд. Ба ҷуз Аллоҳи ягона дигар ҳеҷ касе чунин қудратро надорад.

Оятҳои баъдӣ ҳақиқати пайғамбарии бандаи Аллоҳ ва каломи раббонӣ будани Қуръонро бо ҳуҷҷатҳо исбот месозад.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ
وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾

**Ва и^н кун^тум фи^и райби-м мим ма^и наззална^и њала^и њабдина^и
фаъту^и би суратим ми-м миш^илиҳи^и вадъу^и шуҳад^иакум-м
мин дуниллаҳи и^н кун^тум содиқин. 23.**

*23. Агар аз он чӣ (аз Қуръон) бар бандаи Худ фуруд овардем,
шумо дар шубҳа ҳастед, пас, агар ростгӯ бошед, ба ғайри Аллоҳ
мададгори худро бихонед, як сура монанди он биоред.*

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаоло фармудааст, ки ай мардум, агар шумо ба саҳеҳу дуруст будани Қуръони азимушшаън, ки мо ба Пайғамбари худ (с) онро чун дастури зиндагии башарият фиристодем ва он аз рӯи банду баст, тартибу назм ва тарзи баён оламиёноро оқиз гардондааст, шакку шубҳа доред, пас ҳама бо ҳам биёед ва ҳеҷ набошад, сураеро, ки ақаллан се оят бошад, бо чунин фасоҳату балоғате, ки Қуръон дорад, эҷод намоед! Агар шумо ростгӯ бошед барои анҷоми ин амал, тамоми пайравон ва он буту санамҳои худро ҳам барои ёрию мадад даъват намоед, оё мисли Қуръон китобе эҷод карда метавонед ё не? Ояти зер, иншоаллоҳ, идомаи ояти қаблист:

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ
وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

**Фа ил-лам тафъалу^и ва лан тафъалу^и фа-т-тақу-н-наъра-
л-лати^и вақудуҳа-н-насу вал-ҳиҷараҳ. Уъиддат лил
кафирин. 24.**

*24. Пас, агар накардед ва албатта, карда (ҳам) наметавонед,
пас, аз отаи ҳазар кунед, он отаи, ки сӯзишвори (ҳезуми) вай
мардум ва сангҳо бошанд ва он барои кофирон омода карда
шудааст.*

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур таҳдидан ба инкоркунандагони Китоби осмонӣ фармудааст, ки чун шумо аз эҷоди кӯтоҳтарин сурае чун сураҳои Қуръон оқиз мондед ва мадади ҳамфикрҳоятон низ ба шумо суде расонида натавонист, пас яқин донед, ки на шумо ва на баъди шумо ҳам касе ба чунин кор қодир нахоҳад шуд.

Давоми оят фармудааст, ки чун шумо дар чунин амал бечора мондед ва аз дастатон коре наомад, дигар ба ин гуна амали имконнопазир даст мазанед ва худро аз тӯъмаи нори Ҷаҳаннам шудан барҳазар доред, зеро Аллоҳтаъоло барои касоне ки китоби Ҷ ва пайғамбари Ҷ (с)-ро инкор мекунанд, аз оташи дӯзах макон омода намудааст. Он оташе аст, ки ҳезуми он маҳз инсонҳои саркашу аз ҳақ рӯғардон ва сангҳо мебошад. Хабарӣ яке аз мавод (ҳезум)-и оташи Дӯзах будани санг ишораест, ки ҳарорати оташи Дӯзах хело баланд аст. Таҷрибаҳои дунявӣ нишон додаанд, ки навъи сангҳои лавагӣ ки дар рӯйи замин аст аз боқимондаҳои вулқонҳост. Барои гудозиши онҳо 1200 дараҷа гарми лозим аст. Аммо ҳарорати санги моеъ дар қураи вулқон ба 2500-3000 дараҷа мерасад.

Хулоса, барои оташ гирифтани санг ҳамчун маводи сӯзишворӣ ҳарорати хело зиёд лозим аст.

Аз манбаъҳои таърихи маълум мегардад, ки инсон ангиштро ҳамчун маводи сӯзишворӣ 3000 сол боз инҷониб истифода бурда истодааст.

Бо шакли дигар дар «Тафсири Ҳилол» доир ба ин масъала чунин омадааст:

Оятҳои тарҳиб (тарсдиҳанда) инҷо поён ёфт, акнун дар ояти зер барои фарқ гузоштан байни ду гурӯҳи бандагон тарғиби неъматҳои сурат мегирад, ки барои дӯстони Ҷ таъоло омода карда шудаанд.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِى

رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَبِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا

خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

Ва башшири-л-лазӣна āману ва ҷамилу-с- сòлиҳāти анна лаҳум ҷаннāтии таҷри миң таҳтиҳа-л-анҳār. Куллама рузиқу минҳā миң сāmарати-р-ризқан қолу ҳāза-л-лази рузиқнā миң қаблу ва уту биҳи муташāбиҳā. Ва лаҳум фиҳā азвāчу-м мутāхҳараҳ. Ва ҳум фиҳā ҳолидун.25.

25. Ва башорат (деҳ) он касонеро, ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, аз барои онҳо бӯстонҳое бошад, ки аз зери онҳо ҷӯйҳо ҷорӣ аст. Ҳар гоҳ аз он ҷо қисме аз меваҳо ризқ дода шаванд, гӯянд: «Ин ҳамон аст, ки пеш аз ин дода шуда будем». Ва он рӯзиро монанди якдигар ба онҳо оварда шавад ва онҳоро дар он ҷо қанони поккардашуда аст ва онҳо дар он ҷо қовидон бошанд.

Ҳақсубҳонаҳу ва таоло ба Ҳабиби Худ (с) фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), ба касоне ки дар дунё имон оварданду бо имони худ амали солеҳро ҷамъ карданд, башорат деҳ, ки албатта, барои чунин шахсон бӯстонҳое омада карда шудааст, ки аз намудҳои гуногуни дарахтон шодобу сарсабз аст. Аз зери қасру кӯшқо ва масканҳои онҳо ҷӯйҳо ва наҳрҳо бо ҳикмати илоҳӣ тавре лозим аст ҷориянд. Ҳар гоҳе ба аҳли Ҷаннат аз ризқу неъматҳое, ки Ё таъоло барои онҳо пешбинӣ намудааст, дода шавад, байни худ гӯянд: «Ҳозир аз ҳамин чиз ба мо дода шуда буд». Фариштагон дар посухи сухани эшон гӯянд: "Эй аҳли Ҷаннат, эй бандагони Аллоҳ, тановул кунед аз ин неъматҳо, ҳарчанд ки онҳо дар намуд як хел бошанд ҳам, вале лаззати гуногун доранд."

Ибни Аббос (р) гуфтааст, ки ҳар чизе дар Ҷаннат ҳаст, ба ашёи дунёӣ дар исм шабоҳат дорад, аммо дар таъму мазза билкул фарқ мекунад.

Илова ба неъматҳои ба аҳли Ҷаннат додашуда ба ҷаннатиён боз ҳурҳо (занҳо)-и ҷаннатӣ дода мешаванд, ки онҳо аз тамоми айбу нуқсон поканд. Дар ривоят омада аст, ки Аллоҳтаъоло ба занҳои мӯъминаи ин дунё дар рӯзи қиёмат аз ҳурҳои ҷаннатӣ дида ҳусну латофати бештар ато мекунад. Онҳо аз зебогии худ розӣ

мешаванд ва дигар рашке дар онҳо нахоҳанд монд. Ба ҳамин мазмун дар оятҳои 35, 36, 37-и сураи «Воқеъаҳ» ишора рафтааст.

Дигар неъматҳои ҷаннатӣ ин аст, ки онҳо дар он ҷо бо завҷаи худ ҷовидона хоҳанд монд. Ин камоли саодату хушбахтии онҳост.

Қуръон, ки китоби Аллоҳтаъоло, ба Пайғамбари охирин (с) нозил гаштааст. Дар Қуръон аз ашёи хурду ҳақир мисли пашша, анкабут, занбури асал, мӯрча ва ғайра барои ҳикмат суҳан меравад. Кофирон аз ин дар ҳайрату шубҳа афтада мегӯянд: "Зикри чунин ашё барои аҳли суҳан аз фасоҳату одоб нест, чи расад, ки Аллоҳтаъоло дар китоби худ зикри онҳоро намояд?". Аллоҳтаъоло ба кофирон барои чунин ақидашон дар ояти зер посух гуфта, фармудааст, ки бо зикри ин ашёе, ки барои масал оварда шудаанд, аз фасоҳату балоғати Қуръон заррае кам намешавад.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيٰ أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةٌ فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا

الَّذِينَ ءَامَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ ؕ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا ؕ يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ

كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

✽Инналлоҳа лā ястаҳйӣ ай-яъриба маъсала-м ма баъуъзатан фа ма фавқаҳā. Фа амма-л-лазӣна āману фа яъламӯна аннаҳу-л-ҳаққу ми-р-Раббиҳим. Ва амма-л-лазӣна кафару фа яқулуна ма зā ародаллоҳу би ҳāзā маъсала. Юзиллу биҳи кашӯра-в ва яҳди биҳи кашӯро. Ва ма юзиллу биҳи илла-л- фāсиқин. 26.

26. Ҳаройина, Аллоҳ шарм надорад аз ин ки дostonерo мисли пашиа (ва) болотар аз он масал бизанад. Аммо ононе ки имон овардаанд, медонанд, ки ин doston рост ва аз Парвардигорашон аст ва аммо онон, ки кофиранд, мегӯянд: «Чӣ чизе хостааст Аллоҳ бо ин doston?». Аллоҳ гумроҳ мекунад ба сабаби вай бисёреро ва ҳидоят мекунад бисёреро. Ва гумроҳ намекунад ба сабаби вай, магар фосиқонро.

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло хабар додааст, ки Ӯ таъоло аз зикри ашъи хурду ҳақир, ки дар Қуръон барои тамсил омадааст ҳикматҳо дар он ниҳон аст, шарм намекунад. Аллоҳтаъоло дар офариниши ин гуна чизҳои майда монанди пашша ва ғайри он ҳаё накард, дар зикри онҳо ҳам барои мисол шарму ҳаёро ҷоиз намедонад. Мӯъминон ҳангоми дар Қуръон вохӯрдани зикри ин гуна ашъ дар ҳайрат намеафтанд ва ба каломии раббонӣ ва ҳақ будани он шакку шубҳа намекунанд, балки итминони комил доранд, ки он сухани Аллоҳтаъоло аст. Аммо кофирон ҳастанд, ки аз ин дар тааҷҷуб меафтанд ва мегӯянд: "Бо зикри ин ашъи ночиз Аллоҳтаъоло чи меҳоста бошад?" Аз ин сабаб зери мазмуни ояти мазкур Аллоҳтаъоло фармудааст, ки бо зикри чунин ашъ куффор боз бисёртар дар гумроҳӣ фуру мераванд ва баръакс бисёре аз мӯъминон барои тасдиқашон роҳи ҳидоятро меёбанду мартабаашон афзун мегардад.

Дар анҷоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки бо овардани чунин мисолҳо ва зикри ашъи ҳақир ҳама гумроҳ намегардад, магар фосиқон! Зеро онҳо мегӯянд: «Суханварон дар гуфтори худ аз зикри чунин ашъи ночиз худдорӣ мекунанд, зеро ин аз рӯи фасоҳат нест. Набояд, ки инро Аллоҳи бузург гуфта бошад ва дар китоби Ӯ чунин ҳарф набояд ҷой дошта бошад».

Боз чанд одату сифатҳои шахсони мунофиқу фосиқ дар ояти зер иншоаллоҳ, зикр мешавад.

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ

أَنْ يُوَصَّلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ

Ал-лазӣна янқузӯна ӯаҳдаллоҳи мим баъди мисъақиҳи ва яқтаъӯна ма амараллоҳу биҳӣ ай-йӯсала ва юфсидуна фи-л-арз. Улаъика ҳуму-л- хосирӯн. 27.

27. Онҳое ки паймони Аллоҳро баъди бастани он мешикананд ва он чиро ки Аллоҳ ба он пайвастанро фармудааст, мебуранд ва дар рӯи Замин фасодкорӣ мекунанд, ҳамоно онҳо зиёнкоранд.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур се сифати бади шахсони фосиқро баён намуда фармудааст, ки фосиқон шахсонеанд, ки ҳар он аҳде, ки дар китобҳои осмонӣ барои онҳо шуда буд, шикастанд, яъне баъди таъкиди китоби осмонӣ - Қуръон ҳам ба Муҳаммад (с)

имон наоварданд. Ҳар аҳду паймонеро, ки барои имон овардан ба Аллоҳ, тасдиқи расули Ў таъоло ва амал бо шариатҳои даврашон дода буданд, шикастанд ва боз пайванди хешу таборӣ ва дӯстӣ бо анбиё (а) ва мӯъминонро буриданд. Илова бар ин, дар рӯи замин бо фисқу фасод ва табоҳкорӣ машғул шуда, хусусан дар боби Қуръону Пйғамбари Аллоҳ (с) суханҳои нодурусти зиёде гуфтанд. Ин гуна инсонҳо аввалан барои худ зиёнкоранд, зеро онҳо ҳидоятро ба залолат ва мағфиратро ба азоби абадии ҷаҳаннам бадал намудаанд.

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ

يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾

Кайфа такфуруна биллаҳи ва кунтум амвātан фа аҳйākум. Ѓумма юмйтукум уумма юҳййкум уумма илайҳи турҷаъун. 28.

28. Чӣ гуна ба Аллоҳ кофир мешавед? Ва (ҳоло он ки) бечон будед, пас, шуморо зинда гардонид, баъд аз он шуморо бимиронад ва боз шуморо зинда гардонад, боз ба сӯйи Ў гардонида мешавед.

Ин истифҳом (саволи сарзаниш) барои маломати инкоркунандагон буда, Аллоҳтаъоло дар он фармудааст, ки шумо ба кадом ҳуҷҷат Холиқи худ ва Сониъи оламҳоро инкор мекунеду кофир мешавед? Ҳол он ки шумо дар ҳукми мурда буда тамоман вуҷуд надоштед. Аллоҳтаъоло шуморо аз камари падар ва аз батни модар ба олами ҳастӣ овард. Чанд соли тақдиршуда умр мебинед ва баъди поён расидани умратон Ў таъоло шуморо мемиронад. Боз фардо, рӯзи қиёмат шуморо бори дигар зинда гардонида аз қабрҳоятон бармеангезад. Баъдан шуморо барои ҳисобу китоби амалҳои дар дунё содиркардаатон ба сӯйи Худ бар мегардонад. Ин сухани Аллоҳтаъолоро чӣ гуна инкор мекунед?... Ҳол он ки Аллоҳтаъоло чунин Зотест, ки:...

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ

فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

**Ҳува-л-лазӣ халақа лакум-м ма̣ фи-л-арзӣ ҷамӣъаӣ
 Ҷуммаставаӣ ила-с-самъаӣ фа савваҳунна сабъа самавъат.
 Ва Ҳува би кулли шай-ин Ёалӣм. 29.**

29. Ё чунин Зоте аст, ки ҳар он чӣ дар Замин аст, ҳамаро барои шумо биофарид. Боз рӯй овард ба сӯи Осмон, пас рост кард ин ҳафт Осмонро ва Ё бар ҳама чиз доност.

Ай мардум, Аллоҳтаъоло чунин Зоте аст, ки барои шумо Замин ва ончи дар замин аст, мувофиқ ва мутобиқ ба ниёзмандиҳои шумо биофарид, то ин ки аз ҳамаи ончи дар Замин аст, нафъ баред ва эътибор диҳед, ки дар ҳақиқат Аллоҳтаъоло холиқу розиқи шумост.

Баъди ин қасди офаридани осмонҳо намуд ва 7-осмонро офарид, ки дар онҳо барои шумо манфиатҳои бисёр аст.

Аллоҳтаъоло аз қудрати беинтиҳои Худ сухан намуд, пас дар ояти зер миннат ниҳода гуфт:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيْفَةً ۚ قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ۗ

قَالَ اِنِّىْۤ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٢٠﴾

Ва из қола Раббука лил малъикати иннӣ ҷаъилун фи-л-арзӣ халифаҳ. Қолӯ а-таҷъалу фӣҳа ма-й юфсиду фӣҳа ва ясфику-д-димъа ва наҳну нусаббиху би ҳамдика ва нуқаддису лак. Қола иннӣ аъламу ма̣ ла̣ таъламу̣н. 30.

30. Ва (ёд кун): чун Парвардигори ту ба фариштагон гуфт: «Ман дар Замин халифа (ҷойнишин)-ро офариданиям». Онҳо гуфтанд: «Оё дар Замин касеро меофарӣ, ки табоҳӣ ва дар вай хунрезӣ кунад? Ва ҳол он, ки мо (пайваста) бо ҳамди Ту тасбеҳ мегӯем ва Туро муқаддас медорем!». Аллоҳ гуфт: «Ҳаройина, он чиро, ки Ман медонам, шумо намедонед!».

Дар маънои калимаи «Халифа», ки дар ин оят омадааст муфасссирони кириб фикрҳои гуногунро баён кардаанд, зеро калимаи «Халифа» чи дар луғат ва чи истифодаи он дар ҷумлаҳо маънои гуногунро соҳиб мегардад. Масалан, баъзе муфасссирон

«Халифа»-ро чун «қойнишин» шарҳ дода гуфтаанд, ки инсонҳо дар Замин қойнишини ҳамдигаранд. Баъзе гуфтаанд, ки қойнишини махлуқоте мегарданд, ки пеш аз офариниши Одам (а) дар Замин буданд. Баъзе дигар гуфтаанд, ки инсон дар бо адл қори кардани амри Аллоҳтаъоло дар Замин қойнишин мегардад. Баъзе аз муфасссирон ба ин фикри дар охир зикр шуда эрод гирифта гуфтаанд, ки чун «қойнишини» Аллоҳ дар Замин истифода бурдани калимаи «Халифа» дар фаҳмиши дурусти ақидаи тавҳид (якка, ягона ва беҳамто дониستاني Аллоҳтаъоло) ҳалал ворид мекунад. Фикри мақбултарини гурӯҳе аз муфасссирон чунин аст: «Калимаи «Халифа»-ро дар ин оят ба маънои «Соҳиб» истифода бурдан беҳтар аст ва он дар фаҳидани маънои дурусти ин оят мушкилотро бартараф мекунад».

Бо назардошти хулосаи мазкур шарҳи ояти мавриди таҳқиқ валлоҳу аълам чунин аст:

Аллоҳ таъоло ба Ҳабиби Худ (с) фармуд, ки эй фиристодаи Ман (с), замонеро ёд биёр ва барои уммати худ қисса кун, ки Парвардигори ту ба фариштагон гуфта буд, ки дар рӯи Замин халифа – соҳиби Заминро меофарам, яъне махлуқоти Замин ва атрофи онро мусаххару ба ихтиёри ӯ вомегузорам. Вай бо ақл, дониш, имон ва амал ба амру фармонҳои Ман бо адл дар Замин соҳибӣ мекунад. Ин неъмати Маро барои ба даст овардани некиҳои дунё ва охират истифода мебарад. Байни махлуқот соҳиби бузургтарин мартаба мегардад.

Фариштагон аз ин иродаи Парвардигор дар тааҷҷуб афтода гуфтанд, ки эй Парвардигори мо, чӣ гуна онҳоро соҳиби Замин мегардонӣ, ки дар миёни онҳо шахсоне ҳастанд, ки ба фасодкорӣ даст зада, хун мерезанд? Мо бошем ҳамеша Туро ба покӣ ва ягонагӣ ёд мекунему ситоиши Туро мегӯем. Аллоҳтаъоло дар ҷавоби ин фариштагон гуфт: *"Ончиро Ман медонам шумо намедонед!"* Дар ин офариниш ҳикмате ҳаст, ки шумо аз он беҳабар ҳастед.

Шояд ҳикмат бо ривояте аз Қатода (р) он бошад, ки дар илми Ӯ таъоло собит буд, ки аз байни инсонҳо пайғамбарон, сиддиқон, шаҳидон, солеҳон, хошеъон, авлиё, муқаррабон, олимон ва ғайраро халқ мекунад, ки ҳама тобеъи амру фармони Аллоҳ таъолову сокинони Ӯннат бошанд. Дар шарҳи мазмунӣ ин оят ҳадисҳои зиёде ворид шудааст, ки мо аз овардани ҳамаи онҳо очизӣ мекашем. Ҳамчунин аз нақли баъзе аз ривоятҳо, ки бо

исроилиёт омехта омадаанд ва онҳоро баъзе муфасссирон истифода бурдаанд, мо худдорӣ кардем.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي

بِأَسْمَاءِ هَٰؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾

Ва ʔаллама ʔдама-л-асмаа куллаҳа ʕумма ʔаразаҳум ʔала-л-малаикати фа қола амбиунӣ би асмаи ҳаулӣи ин кунтум содиқин. 31.

31. Ва Аллоҳ номҳои ҳама (маҳлуқот)-ро ба Одам биёмӯхт, баъд аз он пеш овард он чизҳоро ба фариштагон, пас, ба онҳо гуфт: «Маро ба номҳои он чизҳо, агар шумо ростгӯяндагон ҳастед, хабар диҳед».

Хулоса, Аллоҳтаъоло Одам (а)-ро ба арсаи ҳастӣ овард, бо ривояти Ибни Аббос (р) ба ӯ тамоми номҳои ашёро биёмухт. Баъд аз ин ҳамаи он ашёро манзури фариштагон намуда ба онҳо гуфт, ки модоме худро дар халифагӣ нисбатан аз офаридаи Ман соҳибҳақ медонеду худро аз ҷумлаи ростгӯён меҳисобед, пас он чизҳое, ки пешӣ назар мебинед, бигӯед чӣ ном доранду чӣ чизҳое ҳастанд? Фариштагон аз ҷавоб очиз монданд. Ин буд, ки фариштагон ба оқизию кӯтоҳии худ иқрор намуда гуфтанд:

قَالُوا سُبْحَنَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾

Қолу субҳанака ла ʔилма ланӣ илла ма ʔалламтанӣ иннака Анта-л-ʔалиму-л-Ҳаким. 32.

32. Фариштагон гуфтанд: «Туро ба покӣ ёд мекунем, моро ҳеҷ донише нест, магар он чи Ту ба мо омӯхтӣ, ҳаройинаТуӣ доною боҳикматӣ».

Фариштагон гуфтанд, ки ё Аллоҳ, мо Туро аз тамоми сифатҳои нолоиқ ба покӣ ёд мекунем. Мо ба ҷуз он миқдоре, ки ба мо биёмухтӣ, ҳеҷ илми дигаре надорем. Номҳои ин (ашё) маҳлуқотеро, ки манзури мо кардаӣ, намедонем. Албатта, Ту хуб донандаӣ ва ҳеҷ чиз аз илми Ту маҳфӣ намононад.

Ту ҳақим ҳастӣ ва ҳама корхоят бинобар иродаи ҳикматат ба

ичро мерасанд. Ана ҳамин тавр, фариштагон камбудии хешро дарк намуда, назди Аллоҳтаъоло узор гуфтанд ва ба нописанд афтодани сухани худ иқрор карданд. Баъди ин Аллоҳтаъоло ба Одам (а) фармуд:

قَالَ يٰٓآدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاسْمَائِهِمْ ۖ فَلَمَّ اَنْبَأَهُمْ بِاسْمَائِهِمْ قَالَ اَلَمْ

اَقُلْ لَّكُمْ اِنِّىْ اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ

وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ ﴿٣٣﴾

Қола йӓ Ӓдаму амбиъхум би асмӓихум. Фа ламмӓ амбаахум би асмӓихум қола алам ақул лакум иннӓ аъламу гайба-с-самӓвӓти ва-л- арзӓи ва аъламу мӓ тубдӯна ва мӓ кунтум тактумун. 33.

33. Аллоҳ гуфт: «Эй Одам, аз номҳои онҳо фариштагонро хабар деҳ». Пас, чун онҳоро ба номҳои инҳо хабар дод, Аллоҳ гуфт: «Оё нагуфта будам шуморо, ки ҳаройина, Ман (он чи) ғоиб аст дар осмонҳо ва Замин медонам? Ва медонам он чӣ ошкор мекунед ва он чиро, ки пӯшида медоред?!».

Баъди чунин гуфтугӯ Аллоҳтаъоло ба тақозои ҳикмати худ ба Одам (а) хитоб намуда гуфт, ки ай Одам, фариштагон аз донишани номҳои маҳлуқот оқиз монданд ва ба бечорагии худ иқрор шуданд, ту номҳои ин маҳлуқотро як-як ба онҳо хабар деҳ! Он гоҳ Одам (а) аз рӯи таълими додаи Аллоҳтаъоло номҳои ашъро ба фариштагон хабар дод. Баъд Аллоҳтаъоло ба фариштагон хитоб намуда гуфт, ки оё ба шумо хабар навода будам, ки ончи дар осмонҳо ва замин барои шумо ғоиб аст, ҳамаро Ман медонам? Ончиро шумо ошкор мекунед ва ончиро махфӣ нигоҳ медоред, аз ҳама бохабарам. Агар мегӯед, ки Аллоҳтаъоло аз мо дида маҳлуқе беҳтар халқ намекунад, ин ҳам барои ман пинҳон нест.

Баъзе уламо гуфтанд, ки ҳикмат аз хабар додани Аллоҳтаъоло аз офариниши Одам (а) ба фариштагон дар он аст, ки бандагони Худо ҳангоми иқдом дар корҳо бояд ба ҳамдигар машварату маслиҳат кунанд.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ

وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾

Ва иẓ қулнā лил малъикатисчуду ли Әдама фа сачаду иллā Иблїса абā вастакбара ва кāна мина-л- кāфирїн. 34.

34. Ва чун ба фариштагон гуфтем: «Одамро сачда кунед», пас, ҳама сачда карданд, магар Иблис қабул накарду саркашї намуд ва аз ҷумлаи кофирон гашт.

Яъне Аллоҳтаъоло ба Ҳабиби Худ (с) фармуд, ки ба ёд биёру ба уммати худ нақл кун, ки чун ба фариштагон амр кардем, ки ба Одам (а) сачдаи салому таъзим кунед, ҳама ин амрро ба ҷо оварданд, магар Иблис, ки ӯ аз рӯи кибру ғурур фармони Парвардигори худро ба ҷо наовард. Яъне ӯ ба Одам (а) сачда намуданро барои худ қабех шуморид. Албатта, ин сачда сачдаи ибодатї набуд, балки сачдаи ҳурмат буд, локин ба ҳар тақдир ин амри Аллоҳ буд. Бинобар ин шайтон тарки амри Аллоҳ намуд ва аз ҷумлаи кофирон гардид.

وَقُلْنَا يٰٓأَدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا

وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾

Ва қулнā йā Әдамускун анта ва завчука-л-Ҷанната ва кулā минхā рагадан ҳайшу шиътумā ва лā тақрабā ҳāзиҳи-ш-шачарата фа такунā мина-ẓ-ẓолимїн. 35.

35. Ва гуфтем: «Эй Одам, ту ва завчаат дар Биҳишт бимонед ва аз хӯрданиҳои Биҳишт, ҳар ҷо ки хоҳед, фаровон бихӯред ва ба ин дарахт наздик нашавед, ки аз гунаҳгорон хоҳед шуд».

Аллоҳтаъоло давоми қиссаи офариниши Одам (а)-ро ба Ҳабиби худ (с) ваҳй фармуда гуфтааст, ки Мо ба Одам (а) амр намудем, ки бо ҳамроҳи завҷаи худ - Ҳавво дар Ҷаннат бимон ва аз хӯрданиҳои он аз ҳар қуҷое, ки хоҳед ба таври фаровон тановул кунед ва аммо ба ин дарахт ҳаргиз наздик нашавед, ки аз ҷумлаи гунаҳгорон мегардед! Он дарахте, ки барои имтиҳон Одам (а)-ро аз наздик нашуданаш амр шуда буд, баъзеҳо бо ривояте аз ибни

Аббос (р) гуфтаанд, ки он дарахти ток буд, яҳудиҳо мегӯянд, ки гандум буд ва иддаи дигар гуфтанд, ки он сунбул, ё зайтун буд. Хулоса, дар ин боб шаш ривоят омада аст.

Саҳеҳи ривоятҳо ин аст, ки назди мо илме нест, ки ба яқин кадом дарахт будани онро маълум намоем. Аллоҳтаъоло дар Қуръон вобаста ба ин далеле нагузоштааст. Агар аз исроилиёт нақл кунем, шояд заъф бошад. Ба андешаи мо донистану надониستاني он суду зиёне надорад. Мо фақат имон меорем, ки Аллоҳтаъоло Одам (а)-ро аз наздик шудан ба дарахте аз дарахтҳои Ҷаннат, ки назди Аллоҳтаъоло маълум аст, манъ фармуд.

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا

بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾

Фа азаллаҳума-ш- шайтону ъанҳа фа ахраҷаҳумā мим ма кāнā фиҳ. Ва қулнаҳбиту баъзукум ли баъзин ъадувв. Ва лакум фи-л-арзи мустақарру-в ва матāюн илā ҳин.36.

36. Пас, ҳар ду ро аз он ҷо шайтон билағжонид, пас, онҳоро аз он неъматҳое ки дар он буданд баровард. Ва гуфтем: «Фуру равед (сӯйи Замин), баъзеи шумо барои баъзатон душман бошад. Ва барои шумо дар Замин то муддате оромгоҳу баҳрамандӣ фароҳам бошад».

Чуноне ки дар таъйин намудани дарахти наҳйкарда ихтилоф вучуд дорад, инчунин чи гуна шайтон ворида Ҷаннат гардид ихтилофҳо ва саволҳои зиёде мавҷуд аст. Хулоса, ба ҳар сурат шайтон ба Ҷаннат назди Одам (а) ва завҷааш даромад. Савганд хӯрду онҳоро бо роҳи фиребу васвасаҳои бардурӯғ, ба тановули меваи он дарахти манъшуда моил намуд. Онҳо, ки инсон буданд аз рӯи фаромӯшӣ розӣ шуданд ва аз меваи он дарахт тановул карданд. Бо ҳамин амри Парвардигор ба ҷо наомаду тарк шуд ва онҳо аз Ҷаннату аз неъматҳои он бо тақдири илоҳӣ маҳрум шуданд.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ба Одам (а) ва Ҳавво амр намудем, ки акнун ба замин фуруд оед, ки он муваққатан истиқоматгоҳи шумо хоҳад буд. Аз замин ва неъматҳои

он то муддате ҳастед бархӯрдор шавед, локин фаромӯш макунед, ки баъзе аз шумо (яъне шайтон) душмани баъзеи шумост ва шумо ҳам душмани ӯ бошед. Чун умри шумо ба поён расад, ба дунёи дигар, дунёи ҷовидон интиқол дода мешавед. Ин дунё барои шумо як гузаргоҳ аст. То муддате, ки дар дунё ҳастед, барои дунёи ҷовидон, яъне барои охират тӯшаи худро омода созед...

Идомаи ин мавзӯ дар сураи «Аъроф» иншоаллоҳ ба таври муфасссал баён хоҳад ёфт.

فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ ۖ كَلِمَتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

**Фа талаққо Ӓдаму ми-р-Раббиҳи калимӓтин фа тӓба
ъалайҳ. Иннаҳу Ӓува-т-таввӓбу-р-Раҳим. 37.**

**37. Пас, фаро гирифт Одам аз Парвардигори худ сухане чанд,
пас, Аллоҳ бо меҳрубониҳои Худ тавбаи Одамро пазируфт,
ҳаройина, Ӓ бисёр тавбапазиру меҳрубон аст.**

Баъди ончи гузашт, Одам (а) чанд сухану дуъои судбахшро бо илҳоме аз тарафи Парвардигори худ истиқбол намуд. Ӓ таъоло аз он калимаҳо Одам (а)-ро хабардор кард, Одам (а) ба ҷону дил онҳоро пазируфту бо ихлоси тамом калимаи тавбаро ба забон овард. Аллоҳтаъоло тавбаи ӯро пазируфт, гуноҳашро мағфират намуд, зеро бидуни шакку шубҳа, Аллоҳтаъоло Раҳиму Раҳмон аст. Тавбаи сидқан ба забонавардаи бандагони худро мепазирад. Муфасссирони киром меғӯянд, ки тавре дар сураи «Аъроф» о.23, омадааст, он калимаҳои ба Одам (а) ва Ӓавво илҳомшуда ин аст:

**"Қола Раббанӓ ӓаламнӓ айфусанӓ ва ин лам тағфир ланӓ
ва тарҳамнӓ ланакунанна мина-л-ҳосирин".** Яъне «Одам ва
завҷааш гуфтанд: Ай Парвардигори мо, зулм кардаем бар нафсҳои
худ ва агар Ту мағфират наkunӣ моро ва раҳм наkunӣ бар мо, пас
албатта, аз ҷумлаи зиёнкорон бошем». Баъзе муфасссирон
гуфтаанд, аз он ҷумла Ас-Саддӣ аз Ибни Аббос (р) ривоят
мекунад, ки Одам (а) аз Парвардигори худ пурсид, ки ай
Парвардигори ман, оё Ту худ маро халқ накардӣ? Ба ӯ гуфта шуд:
«Бале!». Гуфт: «Оё аз рӯҳи худ дар ман дамидӣ?» Ба ӯ гуфта шуд:
«Бале!». Гуфт: «Чун атса задам, гуфти «Ярҳамакаллоҳ», оё
раҳматат аз ғазабат пешгузарӣ дорад?». Ба ӯ гуфта шуд: «Бале!»
Гуфт: «Навишта кардӣ бар ман ин мочароро, ки гузашт?». Ба ӯ
гуфта шуд: «Бале!». Одам (а) гуфт: «Ай Парвардигори ман, маро

хабар деҳ, ки чун аз кори шуда пушаймонию тавба кунам ва ба сӯйи Ту бозгардам, маро ба Ҷаннат боз бармегардонӣ?». Ба ӯ гуфта шуд: «Оре!».

Дар ин мавзӯ ривоёти дигар низ вуҷуд дорад, вале мо бо овардани ин қадар кифоя намудем. Ба ҳар тақдир, Одам (а) он калимаҳоро аз Аллоҳтаъло илҳом гирифт бо ихлос ба сӯйи Ӯ таъоло тавба кард. Аллоҳтаъоло гуноҳи ӯро мағфират намуд. Одам (а) аз шунидани ҷавоби мусбат то андозае таскин ёфту масрур шуд. Аллоҳ донотар аст.

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبَعَ هُدَايَ فَلَا

خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Қул наҳбиту минҳа ҷамӣъа. Фа имма яътияннакум-м минни ҳудан фа ман табиъа ҳудая фа ла ҳавфун ъалайҳим ва ла ҳум яҳзанун.38.

38. Гуфтем: «Фурӯ равед аз ин ҷо ҳамаи шумо. Пас, агар барои шумо аз Ман ҳидояте биёяд, пас, ҳар кӣ ҳидояти Маро пайравӣ кард, ҳеҷ тарс бар вай набошад ва на онҳо ғаму андӯҳ хӯранд.

Валлоҳу аълам, такрори амр (поён фароед) дар ин ҷо бори дигар барои таъкид буда, Аллоҳтаъоло фармуд, ки бошишгоҳи Одам (а), яъне зуррияти ӯ рӯйи Замин аст, на Ҷаннат. (Аз тафсири "Чалолойн").

Аллоҳтаъоло итоб ба Одам (а)-у Ҳавво намуду онҳоро аз Ҷаннат ба Замин фуруд овард. Инчунин Ӯ таъоло хабар дод, ки барои раҳнамоӣ ва ҳидояти зуррияти Одам (а) ба зудӣ китобу расулон фиристода мешавад. Ин ҷо Қуръону ҳазрати Муҳаммад (с) низ дар назар дошта шудааст. Аллоҳтаъоло дар давоми сухани худ фармуд, ки ҳар касе ба Ману ҳидояти Ман, ба китобҳои фиристодаи Ман ва ба анбиёву расулони Ман дар дунё итоат кунад ва пайравӣ намояд, пас ҳеҷ тарсу гумроҳӣ дар дунё ва ҳеҷ бадбахтие дар охират барои ӯ нест, зеро ҳама умури ӯ, иншоаллоҳ, ба хубӣ анҷом хоҳад ёфт. Метавонад мутмаин бошад, ки аз зумраи наҷотёфтагон аст. Чунин мавзӯро дар сураи «Тоҳо» о. 123-124 ёфт кардан мумкин. Ояти зер аз онҳое хабар медиҳад, ки ҳидояти Парвардигорро пайравӣ намекунанд:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا

خَالِدُونَ

Ва-л-лазина кафару ва каззабу би айятина улѣика асҳабу-н-на̄р. Ҳум фиҳа холидун. 39.

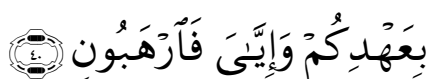
39. Касоне, ки кофир шуданд ва оятҳои Моро дурӯғ ҳисобиданд, бошандагони Дӯзаханд, онҳо дар он ҷо ҷовидон бимонанд.

Аллоҳтаъоло фармудааст, ки касоне, ки ба китобу пайғамбароне, ки барои онҳо фиристода шуд, пайравӣ намекунанд ва онҳоро инкор намуда, дурӯғ меҳисобанд, ҳама аз аҳли ҷаҳаннаманд ва дар азоби он ҷовидон боқӣ хоҳанд монд. Бори дигар маълум мегардад, ки касоне ки пайравӣ мекунанд, растагору наҷотёфтагонанд.

Исроил яке аз номҳои ҳазрати Яъқуб (а) аст. Калимаи Исроил аслан исми аҷамӣ буда, маънои Абдуллоҳро дорад. Шарҳи номи калимаи Исроил, иншоаллоҳ, дар сураи "Оли Имрон" сароҳатан баёни худро хоҳад ёфт.

Дар гузашта, яъне то замони рисолати пайғамбари охирин барои Бани Исроил ба навбат, аз сӯйи Аллоҳтаъоло пайғамбарону китобҳо фиристода мешуд. Илова бар ин, баъзе аз ин қавм дар маконе, ки Қуръон нозил шуд, яъне Маккаи мукаррама ва Мадинаи мунаввара бо мардуми он ҷо, паҳлӯи ҳам зиндагӣ доштанд. Онҳо аз сӯйи қабилаҳои Авсу Ҳазраҷ бисёр ситам ва ноадолатиҳо медиданд. Умед доштанд, ки аз қабилаи онҳо боз пайғамбаре меояд ва бо ёрию нусрати ӯ ин ду қавмро аз миён мебардоранд. Онҳо гӯё барои пайғамбаре, ки интизора ш буданд, як навъ ваъдаи пайравӣ ҳам дода буданд. Чун Пайғамбари охирин (с) ба сӯйи онҳо омад, хушбахтона қавми Авсу Ҳазраҷ ба вай имон оварданд, аммо онҳое, ки аз Бани Исроил буданд, аз ӯ (с) рӯгардон шуда, ба куфри хеш боқӣ монданд. Бинобар ин, ояте барои онҳо хитобан нозил шуд ва дар он чунин фармуд, ки.....

يٰۤاَيُّهَا اِسْرٰٓءِيْلَ اذْكُرُوْا نِعْمَتِيَ الَّتِيْ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَوْفُوا بِعَهْدِيْ اَوْفٍ



**Йа банӣ Исроїлазкуру¹ ниъматия-л-латӣ анъамту
ъалайкум ва авфу² би ъаҳдӣ уфи би ъаҳдикум ва иййā
фарҳабун. 40.**

**40. Эй фарзандони Исроил, он неъматии Маро, ки бар шумо арзонӣ
доштам, ба ёд оред ва паймони Маро вафо кунед, то паймони
шуморо вафо кунам ва аз Ман битарсед!**

Тавре дар боло ишора рафт, калимаи Исроил ин лақаби ҳазрати Яъқуб (а) аст. Чун бани Исроил гуфта муроҷиат шавад ин маънои онро дорад, ки фарзандони баъди Яъқуб (а), то айёми нузули Қуръон дар назар дошта шудааст. Ў таъоло хитобан ба онҳо гуфт, ки эй авлоди наби солеҳ Яъқуб (а), он неъматҳои беҳисобро, ки ба шумо ва падарони шумо арзонӣ доштем, бисёртару афзунтар ба ёд биёреду шукри онҳоро бештар бигӯед. Ба он аҳду паймоне, ки ба Ман додед (аз имон овардану тоату ибодат кардан), вафо кунед! Яке аз ваъдаҳои онҳо ин буд, ки гуфта буданд: "Ҳидоят аз тарафи Аллоҳ таоло ба онҳо фиристода шавад, албатта, ба он пайравӣ хоҳанд кард". Он ҳидоят тасдиқи пайғамбари охирузамон ҳазрати Муҳаммад (с) ва китоби Қуръон буд. Тавре мебинем, онҳо назди Парвардигор вазифадор буданд, ки ба ин ваъдаи худ вафо кунанд, вале афсӯс! Дар давоми оят Ў таъоло фармуд, ки агар вафодорӣ аз сӯйи шумо шавад, Ман ҳам вафо намуда, ба ҳамаи он чи ба шумо дар Таврот ваъда шудааст шуморо мушарраф мегардонам. Шумо бояд аз Ман битарсед, то он балоҳое, ки ба шахсони қабл аз шумо расида буд, ба шумо ҳам нарасад.

Дар ояи зер баъзе аз он неъматҳои, ки Аллоҳ таоло ба Бани Исроил арзонӣ намуда буд, баёни ҳудро меёбанд. Яъне хитоби Аллоҳ таоло барои Бани Исроил зимни ояи навбатӣ идома дорад:

وَأَمِنُوا بِمَا أُنزِلَتْ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ ۚ وَلَا

تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِنِّي فَاتَّقُونَ

**Ва аминӯ би мӓ анзалту мусаддиқа-л ли мӓ маъакум ва лӓ
такунӯ аввала кӓфириӯ биҳи ва лӓ таштарӯ би айӓти
саманай қалила-в ва иййӓ фаттақун. 41.**

**41. Ва ба он чи фуруд овардаам, ки боваркунандаи он чӣ ҳамроҳи
шумост, имон оред ва нахустин мункиришавандаи он мабошед ва
ба ивази оятҳои Ман баҳои андакро маситонед ва аз Ман
битарсед!**

Ӯ таъоло зимни ояти мазкур фармуд, ки ай Бани Исроил ба китоби нозилкардаи Ман, яъне ба Қуръон имон биёред, зеро Қуръон он китобҳоеро, ки ба шумо ва қавмҳои пеш аз шумо (мисли Тавроту Инҷил) нозил шудааст, тасдиқ дорад. Шумо аз мазмунҳои онҳо (яъне асли таҳриф нашуда онҳо) бохабаред, ки ҳамаи онҳо башарро ба сӯи тавҳид (яктопарастӣ) даъват намудаанд. Қуръон ҳам дар назди худ чунин вазифаро дар навбати аввал гузоштааст.

Шумо ки аз ин мазмун огоҳӣ доред, имон биёред. Аввалин шуда ба он кофир нашавед, балки аз ин китобу Пайғамбари фиристодашуда (с) бо хубӣ истиқбол намоед. Аллоҳтаъоло дар давоми оят фармуд ки, оятҳои моро бо нархи андак мафурӯшед. Яъне бар ивази ин дунёи фонӣ ва моли он ин неъматӣ бузург, яъне Қуръонро ки дар дунё ва охираи наҷотдиҳандаи шумост аз даст мадиҳед!

Одати меҳтарони (пешвоёни, бузургони) бани Исроил буд ки фатвои бардурӯғ дода, дар ивази он молу сарват ба даст меоварданд. Аз ҷумла, онҳо меғуфтанд: «Ҳоҳиши Қуръон бисёр муракаб, аст агар ба Қуръон имон биёранд, гӯё аз моли дунё ва дигар шароитҳо маҳрум мемонанд». Қавми гумроҳ сухани онҳоро бовар намуда, ба Қуръон имон намеовард. Метарсиданд, ки агар имон биёранд, аз сарвари худ ҳолӣ шуда касе аз онҳо пуштибонӣ намекунад. Бинобар ин, Аллоҳ таоло фармуд, ки аз Ман битарсед, на аз ғайри Ман. Албатта, тарс чунон бояд бошад ки инсонро аз вартаи гумроҳӣ боз дорад, боиси наҷот ёфтани инсон ҳам дар дунё гардаду ҳам дар охираи. Касоне ки аз Тавроту Инҷил номи ҳазрати Муҳаммад (с)-ро нест намуданд, итоат ба Қуръонро низ аз миён бардоштанд. Онҳо касонеанд ки оятҳои Аллоҳтаъолоро ба пули андак иваз намуданду ҳалоки абадӣ гардида, то рӯзи қиёмат боиси ҳалоки пайравони баъдии худ шуданд. Наузубиллоҳ, аз чунин гуноҳи кабира!

Оятҳои баъдӣ хитоб бо бани Исроилро идома медиҳанд:

وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْمُونَ ﴿٤٢﴾

Ва лā талбису-л-ҳаққа би-л-бāтили ва тактуму-л-ҳаққа ва айтум таъламу́н.42.

42. Омехта макунед ҳаққро (ростро) бо ботил, пинҳон макунед ростро ва ҳол он ки шумо ҳақ будани онро медонед!

Аллоҳтаоло зимни ин оят яҳудиҳо ва яҳудисифатонро наҳй намуда, фармуд, ки он чи ҳақ асту аз ҷониби Ў таоло нозил шудааст, ба ботиле, ки худ бофтаед, омезиш макунед! Он чи дар Таврот нозил шудааст, шумо онро сабт ёфта дидед, акнун шумо яҳудия ва насронияро бо Ислому дарҳам наомезед. Ҳол он ки шумо хуб медонед, ки дини ҳақ назди Аллоҳтаоло дини Ислому аст! Аз он ҳақиқате, ки дар Таврот навишта шудааст чашм мепӯшед ва аз худ бӯхтонҳои зиёдро мабофед! Шумо зарари пинҳон доштани ҳақро хуб медонед, ҳар ончи дар Таврот дар бораи Муҳаммад (с) зикр ёфтааст, онро ҳам пинҳон надоред! Зеро ин амали шумо аввалан бар зарари шумо аст ва ба пасояндагони шумо низ таъсир дорад. Пӯшида нест, ки бо ин амал шумо худро ва дигаронро фиреб медиҳед!

Хулоса, дар тӯли таърих исбот шудааст, ки яҳудия ҳамеша ҳақро бо ботил омезиш додаанду медиҳанд. Фитна андохтан барои онҳо як одати муқаррарӣ шудааст. Ҳол он, ки онҳо ҳақ будани дини Ислому чун Офтоб дар рӯзи рӯшан бар мало хуб медонанд. Аммо аз паи ғарази хеш рафта, баҳри он мекӯшанд, ки ҳақро руйпуш кунанду ақидаи ботили худро пиёда гардонанд. Ин аст ки мавриди амру наҳйи Ў таоло қарор гирифтаанд. Ояти зер ба сӯйи аҳли китоб нигаронида шуда, онҳоро бо адо намудани ибодатҳои фарзӣ амр мефармояд!

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّكْعِينَ ﴿٤٣﴾

Ва ақиму-с-салāта ва āту-з- закāта варкаъу маъа-р-рокиъин.43.

43. Ва намозро барпо доред ва закотро бидиҳед ва ҳамроҳи намозгузорандагон намоз гузоред!

Маълум аст, ки сари тамоми тоату ибодатҳо аввалан имон аст. Валлоҳу аълам аз ояти боло маълум гардид, ки имон ба

танҳогияш кифояву басанда нест. Ин аст, ки Аллоҳтаъоло ба имондорони аҳли китоб амр менамояд, ки зоҳирану ботинан намозро барпо доранд, яъне чуноне мусулмонон намоз мегузоранд, шумо ҳам намоз хонед. Намозро бо ҳамроҳи Асҳоби Муҳаммад (с) бо ҷамоат барпо доред. Инчунин аз молҳоятон закотро диҳед! Хулоса, дар ҳама вақт барои онҳое, ки ба Қуръон имон овардаанд, адои ин амр лозим аст. Касе амалҳои бадани, аз ҷумла намозро бо амали молӣ, закоту хайру садақа як ҷо ҷамъ мекунад ва онҳоро бе ҳисси шӯҳратхоҳӣ ба ҷо меорад, аз савоби ибодати холис баҳра бардоштааст.

Ояти зер ба он сарварони яҳудие дахл дорад, ки дигаронро ба иҷрои амалҳои хайр даъват мекунанд, аммо худ аз он дурӣ меҷӯянд:

﴿ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا

تَعْقِلُونَ

✽ **А-таъмуруна-н- нāса би-л-бирри ва таъсавна аифусакум ва айтум татлуна-л-китаб. А-фа ла таъқилун. 44.**

44. Оё мардумро ба некӯкорӣ мефармояд ва худатонро фаромӯш мекунад? Ва (ҳол он ки) шумо китоб (Таврот)-ро меخوانед? Оё намефаҳмед?

Дар ин оят бо оҳанги маломат Аллоҳтаъоло аз сарварони яҳуд бо сарзаниш мепурсад, ки оё шумо мардумро ба сӯйи амалҳои хайр, яъне ба имон овардан ба Қуръон, ба Расули Аллоҳ (с) ва намозу адои закоту гирифтани рӯза меخوانед худро фаромӯш месозед? Оё барои шумо айб нест, ки аз дигарон талаб мекунад, аммо худ ин ҳамаро фаромӯш мекунад? Шумо Таврот меخوانед, дар он хабари пайғамбарии Муҳаммад (с), сифатҳои ҳамидаи вай ва китоби осмонӣ будан Қуръон омадааст. Магар шумо аз ақлу ҳушу заковат бенасиб ҳастед, ки он чиро, ки меخوانед, фаҳм намекунад?

Ногуфта намонад, ки ин оят танҳо ба сарварони бани Исроил маломат набуда, балки ба ҳама пешвоёни ҳар даври замон тааллуқ дорад. Пӯшида нест, ки баъзе афрод худро дар назари дигарон тақводору парҳезгор ҷилва медиҳанду амри маъруфу

наҳйи мункар мекунад, аммо худ ба он чи мегӯянд, амал намекунад. Чунин ашхос гӯё барои ғарази шахсӣ либоси исломиро ба бар кардаанд, на барои ободии охирати худу на барои раҳнамоии мардум. Он чи гуфта шуд, бофтаи мо нест, балки мазмуни ҳадиси Расулуллоҳ (с) аст, дар "Муснад"-и Имом Ҳанбал (раҳ) ба ривояти чандин ровиҳо ва билохира ба ривояти Анас ибни Молик (р) омадааст: "Расулуллоҳ (с) гуфтаанд, ки **"Шабӣ Меъроҷ моро ба водие расониданд ва он ҷо қавмеро дидам, ки лабҳояшонро бо микрози оташин бурида истодаанд, гуфтам: "Ин кадом гурӯҳ аст?". Гуфтанд: "Инҳо хатибҳои уммати шумоянд, ки дар дунё амри маъруф, наҳйи мункар мекарданд, аммо аз худ фаромӯш буданд"**. Онҳо китоби Аллоҳро хонда магар ба фаҳми он намерафтанд???"

Дар ривояти Имом Бухорӣ (раҳ) омада, ки Пайғамбари Аллоҳ (с) фармудаанд: **"Рӯзи қиёмат шахсеро ба Дӯзах мепартоянд. Дар ин асно он чи дар шикам дорад ҳама берун меояд ва он шахс атрофи рӯдаҳои худ чарх мезанад. Аҳли Дӯзах назди он шахс омада, аз ӯ мепурсанд: "Эй фалонӣ, ба ту чӣ мусибате рӯй дод? Охир ту будӣ, ки ба мо амри маъруф менамудӣ ва наҳйи мункар мекардӣ, имрӯз чаро ба чунин ҳоли сангин гирифтор ҳастӣ? "Он шахс дар ҷавоб мегӯяд, ки он чи ба шумо мегуфтам, худ хилофи он амал мекардам"**. Албатта, гуфтан кори осон аст, вале ба гуфтаи хеш амал намудан корест басо мушкил! Бинобар ин, ояти зер бани Исроилро хоссатан ва ҳамаро омматан ба сабри ҷамил ва намозе, ки бар ҳавои нафсу шаҳватҳо ғалаба дорад ва барои халос ёфтан аз ҳубби дунё ва молу матоъи ӯ мадад дорад, даъват мекунад:

وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

Вастаъину би-с-сабри ва-с-салāҳ. Ва иннаҳā ла кабӯратун иллā ъала-л-хошиъин. 45.

45. Ва бо сабр ва намоз мадад талабед! Ва ҳаройина, намоз душвор аст, магар барои тавозӯкунандагоне,

Аз мазмуни ояти мазкур маълум мегардад, ки Аллоҳтаъоло барои анҷоми корҳои динию дунявӣ ба бандагони худ ниҳоят дастури муфидро маслиҳат додааст. Яъне ӯ таъоло гуфтааст, ки дар анҷом додани корҳои худ, хоҳ дунёӣ бошанд ва хоҳ ухравӣ, аз сабру намоз ёрӣ бичӯед. Яъне барои рафъи он чи анҷомаш бар

нафси шумо машаққат меорад, бо сабру намоз аз Аллоҳ ёрӣ талабед. Зеро намоз сутуни дин аст ва он дар ҳақиқат корест басо мушкил. Магар онҳое, ки тавозӯъ ва фурутаниро касб карданд ва ба ваъдаҳои Ӯ таъоло содиқанд ва аз ғазаби Ӯ таъоло бим доранд, дар боби адо кардани намоз мушкилие надоранд. Намоз ин як василаи рӯ ба рӯ қарор гирифтани банда бо Холиқ худ аст. Инсон аз намоз фараҳмандӣ, сабр, қуввату кушодарӯӣ, оромии дил ҳосил мекунад. Ривоят аст, ки чун ба пайғамбари Аллоҳ (с) мушкиле пеш меомад, бо таъҷил дар намоз мешуд ва ба Аллоҳтаъоло роз мегуфт. Ояти зер сифати шахсонеро, ки дар мушкилоти худ бо сабру бо намози бо тавозӯъ аз Аллоҳтаъоло ёрӣ мепурсанд, баён намуда, маънои ояти қаблиро пурра месозад.

الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾

Ал-лазӯна яъуннуна аннаҳум-м мулāқу Раббихум ва аннаҳум илайҳи роҷиъун. 46.

46. ки онон медонанд, ки бо Парвардигори хеш мулоқот хоҳанд кард ва медонанд, ки албатта, ба сӯйи Ӯ боз хоҳанд гашт.

Онон, ки нафсҳои худро пок гардонида, дар машаққатҳо тавозӯъ зоҳир намуда, рӯ ба намоз овардаву босаброна аз Аллоҳтаъоло ёрӣ меҷӯянд, касоне ҳастанд, ки медонанд, рӯзи ҳашр аз нав зинда мешаванд ва бе шубҳа ба сӯйи Парвардигори худ боз мегарданд ва барои амалҳое, ки дар дунё анҷом додаанд, ҷавоб медиҳанд. Ҳикмат: Шахсе ба рӯзи бозгашту ҷазои он рӯз бовар дошта бошад, иҷрои тоъату ибодат ва аз гуноҳ даст кашидан барои ӯ осон мегардад. Шахсе, ки ба қиёмату бо Аллоҳ рӯ ба рӯ шуданро бовар надорад, адои намоз ва анҷоми дигар ибодатҳо барои ӯ машаққат будааст. Дар ин оят калимаи "язуннуна" ба маънои "гумон мекунад" нест, балки ба маънои "яқин ҳосил намудан" омадааст.

Ояти зер бори дигар бани Исроилро аз он неъматҳои бешуморе, ки Аллоҳтаъоло ба онҳо дода буд, ёдрас менамояд:

يٰۤاَيُّهَا إِسْرَءِيلُ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى

الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾

**Йа банӣ Исроїлазкуру ниъматия-л-латӣ анъамту
ъалайкум ва аннӣ фаъзалукум ъала-л-ъаламйн. 47.**

**47. Эй бани Исроил, неъматӣ Маро, он неъмате, ки бар шумо
арзонӣ доштам ва шуморо бар ҳама ҷаҳониён фазл бахшидам, ба
ёд биёваред!**

Аллоҳтаъоло ба бани Исроил хитоб намуда гуфтааст, ки эй фарзандони Яъқуб (а), бо шукру тоъату ибодат бошед ва он неъматҳоро, ки барои шумо арзонӣ доштам ба ёд биёред! Боре андеша кунед, ки Ман падарони шуморо дар замони худашон фазилати бузург додам. Яъне аз миёни онҳо расулу набиӣ зиёд интихоб намудам, ба онҳо китобҳо нозил кардам, онҳоро саййиди қавм ва баъзеашонро ҳатто подшоҳ гардонидам! Оё шумо боре сари ин нукта андеша намекунед?

Мақсад аз ёдовар шудани ин неъматҳо валлоҳу аълам ин аст, ки бани Исроил ислом биёранд ва он фазилате, ки аз падарҳояшон то ба онҳо расидаст, аз даст надиханд. Аммо бани Исроил шукри ин неъматҳоро ба ҷо наоварданд, аҳд карда буданд, вале ба аҳди худ вафо нанамуданд. Ҳамин боис гардид, ки ба ғазабу лаънати Аллоҳтаъоло гирифта шуданд. Аз ин ҷост, ки Аллоҳтаъоло бани Исроилро ба таври хосса ва яҳудисифатонро ба таври омм бо ояти зер хитоб намудааст:

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَعَةٌ وَلَا

يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾

**Ваттақу явма-л лā таҷзӣ нафсун ъан-н- нафсиң шай-ав
ва лā юқбалу минҳā шафāъату-в ва лā юъхазу минҳā
ъадлу-в ва лā ҳум юнсарун. 48.**

**48. Ва аз рӯзе ҳазар кунед, ки ҳеҷ кас аз касе чизро кифоят
накунад ва аз ҳеҷ кас шафоъате пазируфта нашавад ва аз ҳеҷ кас
иъазе ситонида нашавад ва на онҳо ёрӣ дода шаванд.**

Баъди ёдрас намудани неъматҳо Аллоҳтаъоло бани Исроилро аз азоби даҳшатбору давомноки рӯзи қиёмат тарсонида фармуд, ки рӯзи қиёмат чунин рӯзест, ки ҳеҷ, кас ба кӯмаки каси дигар нарасад, ё гуноҳи каси дигарро ба зиммаи худ гирифта натавонад ва ҳеҷ кас бе иҷзати Аллоҳтаъоло дар он рӯз ба

шафоъат кардан ҳақ надорад. Аз ҳеҷ тараф барои гунаҳкорон нусрате ҳам намеояд.

Аз чунин рӯз бояд дар ҳазар бошанд. Агар заминро осмонро барои наҷоти худ иваз бидиҳанд ҳам, аз гуноҳ пок намешаванд. Ягона чизе, ки ба дарди инсон меҳӯрад, ин имон асту амали солеҳ, ки онро хосс барои Аллоҳ анҷом дода ва барои чунин рӯз тақдим карда бошад.

Ибни Касир (раҳ) ба ҳамин мазмун 15 оятро мисол овардааст. Аз он ҷумла яке аз онҳо, о.37 с. «Абаса» аст.

Дар ояти зер Аллоҳтаъоло бани Исроилро бори дигар аз неъматҳое, ки ба онҳо инъом намуда буд, ёдрасашон намуда, фармудааст, ки:...

وَإِذْ نَجَّيْنَكُمْ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ

أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾

Ва из наҷҷайнāкум-м мин āли Фиръавна ясумунакум сӯа-л-ъазāби юзаббихуна абнāакум ва ястаҳйуна нисāакум.

Ва фи зāликум балāу-м ми-р-Раббикум ъазīm. 49.

49. Ба ёд оред неъматҳои Маро, чун шуморо аз касони Фиръавн раҳонидам, ки ба шумо саҳттарин азобро мерасониданд, писарони шуморо қатл мекарданд ва духтарони шуморо зинда мегузоштанд. Ва дар ин кор аз сӯйи Парвардигори шумо озмоиши бузург буд!

Фиръавн лақаби подшоҳони Миср буд. Ҳар касе дар асрҳои қадим дар Миср подшоҳ мешуд, ўро Фиръавн мегуфтанд. Аҳли Фиръавн, пайварону тобеони ўро гӯянд. Албатта, соҳибфазл будани падару бобокалонҳо ба фарзандони онҳо низ дахл дорад. Аммо шарт ин аст, ки он чи падарон аз фарзандон хостаанд ва ба онҳо насиҳат кардаанд, ба ҷо биёранд. Ин аст, ки Аллоҳтаъоло бо ин оят бани Исроил, ба хосса исроилиёни давраи Расулulloҳ (с)-ро ёдрас намуда, ҳушдор додааст, ки он фазлу караму неъмате, ки ба падарони шумо арзонӣ доштам, ба ёд биёред. Аз ҷумла, онҳоро аз зулму ситами Фиръавни лаъин ва тобеонаш наҷот дода, ба сӯҳбати расули Худ Мӯсо (а) мушаррафашон гардонидем. Ҳол он ки дар он асно Фиръавну пайравони ў сангинтарин ҷабру зулмро ба падарони шумо раво дида буданд. Бераҳмии Фиръавн то

андозае буд, ки бо амри ӯ тамоми атфоли мардинаи қавми шуморо ба қатл расонида, духтаронро барои хидматгорӣ амон дода буданд. Ин ҳодисаи даҳшатбор барои, онҳо аз сӯйи Аллоҳи бузург як имтиҳон буд, ки оё ин мардум ҳақро аз ботил ва некро аз бад ҷудо карда метавонанд, ё не?

Дар ривояте омада, ки Фиръавни лаин хоб мебинад, ки аз Байтулмуқаддас оташе баромада ворида хонаи қибтиҳо (Фиръавниҳо) шуд, аммо ба хонаи Сибтиҳо (бани Исроил) ворид нашуд. Он лаин аз таъбири хоби худ фаҳмид, ки дур шудани тоҷу тахташ бо дасти яке аз бани исроилиҳост. Бани Исроил ҳам дар ҳамин асно интизори пайдо шудани як роҳбаре аз байни худашон буданд, то ин ки шаъну шараф дар Миср аз онҳо бошад. Бинобар ин, Фиръавни лаъин даст ба куштори писарон ва азоб додани бани Исроил зад. Хулоса, бани Исроил ба сахттарин имтиҳони Аллоҳтаъоло гирифтор шуданд. Чун аз имтиҳони гузаштанд, ӯ таъоло онҳоро аз бало наҷот дод ва фазлу карами зиёде бо фиристондани Расули худ - Мӯсо (а) ба онҳо миннат ниҳода, саодатро арзонӣ фармуд. Иншоаллоҳ, сари ин мавзӯ дар с. «Тоҳо», «Иброҳим», «Қасас» боз мегардем. Ояти зер ин мазмунро боз тақвият медиҳад:

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ

تَنْظُرُونَ

Ва из фарақнā бикуму-л-бахра фа аңҷайнāкум ва ағрақнā āла Фиръавна ва айтум танъзурун. 50.

50. Ва (ба ёд оред) он вақтеро, ки дарёро барои шумо шикофтем, пас, шуморо раҳонидем ва фиръавниҳоро гарқ сохтем ва шумо бо ҷашмҳои хеш медидед!

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур мухтасаран қиссаи Фиръавну Мӯсо (а)-ро баён намуда, фармудааст, ки вақто Мӯсо (а)-ро барои даъвати Фиръавну тобеъони ӯ фиристодем, онҳо даъвати расули моро напаризуфтанд. Лекин Расули Аллоҳ (а) хост қабилаи Сибтиҳо (Бани Исроил)-ро аз зулми Фиръавн наҷот диҳад. ӯ (а), ки онҳоро аз Миср хориҷ карда ба тарафи дарё бурд Фиръавн барои ҳалок кардани онҳо аз дунболашон шуд. Чун Мӯсо (а) ба канори

дарё расид бо мӯъҷизае, ки Аллоҳ ба ӯ (а) дода буд, дарёро ду ним карду роҳе миёни он пайдо шуд ва Сибтиҳоро саломат он тарафи дарё гузаронд.

Фиръавну лашкариёнаш хостанд бо он ғуруре, ки доштанд, аз ин роҳ гузаранду онҳоро ҳалок созанд. Аммо ғайри чашмдошт чун миёни дарё расиданд, дарё ба маҷрои худ аз нав ҷорӣ шуд. Ҳаммаи онҳо ғарқ шуданду ба мақсади худ нарасиданд.

Аллоҳтаъоло ба шахсоне, ки бани Исроилиянду ҳамасри Расуллоҳ (с)-анд, хитоб намуда фармуд, ки ба ёд оред он неъмате, ки Аллоҳтаъоло барои наҷоти бобокалонҳои шумо арзонӣ намуд, барои шумо ҳам неъмат аст. Аллоҳтаъоло бани Исроилро бо ҳамроҳи пайғамбари Худ - Мӯсо (а) наҷот доду Фиръавну лашкариёнашро ғарқ намуд. Бани Исроил ин ҳодисаро бо чашмони худ диданд, ки дӯстони Худо наҷот ёфтанду душманони Аллоҳ ҳама ҳалок шуданд. Дар ривоятҳо омадааст, ки рӯзи ин ҳодиса рухдода, рӯзи "Ошӯро" буд.

Вобаста ба ин нукта Имом Аҳмад (р) аз як чанд ровӣ ва дар охир аз Ибни Аббос (р) ривоят мекунад, ки гуфтанд: "Чун ҳазрати Муҳаммад (с) ба Мадинаи мунаввара ташриф оварданд, яҳудиёни онҷобуда, рӯзи "Ошӯро"-ро рӯза медоштанд. Расуллоҳ (с) аз онҳо пурсиданд, ки **ба чӣ хотир ин рӯзро рӯза медоред?** Онҳо посух доданд: «Ин рӯз рӯзи бисёр некӯ ва салоҳ аст, зеро Аллоҳтаъоло бани Исроилро аз азоби душманонаш дар ҳамин рӯз наҷот додааст. Ҳазрати Мӯсо (а) дар ин рӯз рӯза медошт ва мо ҳам ба ӯ пайравӣ мекунем». Бо шунидани ин ҷавоб Он ҳазрат (с) гуфтанд: **«Аз шумо дида ба Мӯсо (а) ман наздиктарам»**. Пас Расуллоҳ (с) он рӯзро рӯза доштанд ва аз асҳоб низ ин амалро талаб намуданд. Ин ҳадис дар "Саҳеҳи Бухорӣ", "Саҳеҳи Муслим", сунани Насоӣ ва Ибни Моҷа аз Айюби Саҳтиёнӣ (р) ривоят шудааст. (Ибни Касир).

Баъди наҷот ёфтани бани Исроил аз зулми Фиръавн ба онҳо чӣ шуд? Аз мазмуни ояти зер, иншоаллоҳ, посух хоҷем ёфт:

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ ۚ وَأَنْتُمْ

ظَلُمْتُمْ

Ва изъ вāъаднā Мӯсā арбаъина лайлатайъ с̣умма-т-тахазтуму-л-ъичла миъ баъдиҳи ва айтум з̣олимун. 51.

51. Ва (ба ёд оред) он вақтеро, ки ба Мӯсо чиҳил шаб ваъдагоҳ муқаррар кардем, пас, баъди (рафтани Мӯсо) гӯсоларо парастидед ва шумо ситамгор будед.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Сумма ъафавнā ъайкум миъ баъди зāлика лаъаллакум ташкурун. 52.

52. Пас, аз шумо гунаҳгоронро афв намудем, то шояд сипосгузор бошед.

Баъди наҷоти бани Исроил ва ҳалоки Фиръавну ҳампешагонаш чуноне дар сураи «Аъроф» ишора рафтааст, Аллоҳтаъоло ба Мӯсо (а) ваъдаи мулоқот дод, то ӯ (а) бо Парвардигори олам роз гӯяд. Муддати ваъда 40 рӯз буд. Валлоҳу аълам, ин ваъда ба хоҳири нузули Таврот дода шуда буд. Чун рӯзи муайяншуда Мӯсо (а) аз бани Исроил чудо гашта, ба ҷои мулоқот раҳсипор шуд, қавми ӯ(а) ба васвасаи шайтону Сомирӣ ном фарде гирифтор гаштанд. Яъне Сомирӣ онҳоро гумроҳ намуда, ҳайкали гӯсолаеро сохт ва (наузубиллоҳ), гуфт: “Ин Худо аст.” Чанде аз он қавми гумроҳшуда аз рӯи ҷаҳолат ба Сомирӣ боварӣ карда, гӯсолапараст шуданд.

Чун Сомирӣ мабош, ки хар гашт аз харӣ,

Мусӣ Биҳишту ӯ аз паи гӯсола меравад! (Ҳофиз)

Хулоса, Аллоҳтаъоло бани Исроилро фармуд, ки бо ин амалашон онҳо бар нафсҳои худ саҳт зиён карданд. Бо вучуди ин Аллоҳтаъоло онҳоро баъди рӯҷашон боз афву мағфират намуд, ки ин барои онҳо як неъмат бисёр бузург буд. Ин неъмат навбатӣ ба онҳо барои он буд, ки шояд ба худ биёянду шукри ин неъматҳоро намуда, дигар аз тоъату ибодати Парвардигори худ берун нараванд. Зикри ин қиссаи ибратомӯз дар сураи «Тоҳа» бо тафсил, иншоаллоҳ, баён гаштааст. Инҷо мухтасар омад. Валлоҳу аълам.

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

Ва из āтайнā Мӯса-л-китāба ва-л-Фурқона лаъаллакум тахтадун. 53.

53. Ба ёд оред он вақтеро, ки ба Мӯсо Китоб ва Фурқон додем, шояд, ки роҳи ҳидоятро ёбед.

Валлоҳу аълам, ин оят ҳам бар бани Исроил нигаронида шудааст. Аллоҳтаъоло фармуд, ки ай бани Исроил, он замонеро, ки барои шумо Мӯсо (а)-ро ҳамчу Пайғамбар фиристодем ва ба ӯ (а) китоби Тавроти фарқкунандаи байни ҳаққу ботилро нозил намудем, ба ёд оред! Мо ӯ (а)-ро бо мӯъҷизаҳо қувват додему ин неъматӣ бузургро барои шумо ба хоҳири он додаем, ки шояд шумо ба гуфтаҳои он амал намоеду роҳи рушду ҳидоят ва наҷотро пайдо кунед! Сари ин мавзӯ иншоаллоҳ, бори дигар дар с. "Аъроф" о.43 боз мегардем.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ۖ يَقَوْمِ إِنِّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ

الْعِجْلِ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِيكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ

بَارِيكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾

Ва из қола Мӯсā ли қавмиҳи ӯā қавми иннакум ғаламтум аъфусакум би-т-тиҳозикуму-л-ъичла фа тубӯ илā бāриикум фақтулӯ аъфусакум. 3āликум хайру-л-лакум ъинда бāриикум фа тāба љалайкум. Иннаҳу Ҳува-т-таввāбу-р-Раҳим. 54.

54. Ба ёд оред он вақтеро, ки Мӯсо барои қавми худ гуфт: «Эй қавми ман, ҳаройина, шумо ба фаро гирифтани он гӯсоларо бар нафсҳои худ ситам кардед, пас, ба сӯйи Офаридгори худ тавба кунед. Хештанро бидушед (корзор кунед), ин барои шумо назди Офаридгоратон беҳтар аст, пас (Аллоҳ бо меҳрубониҳои Ҳуд), тавбаи шуморо қабул месозад, зеро ӯ тавбапазиру меҳрубон аст».

Аллоҳтаъоло бани Исроилро хотиррасон намуда фармуд, ки ба ёд оред, ки чун Мӯсо (а) барои роз гуфтан ба муддати 40-рӯз ба ваъдагоҳ рафт, шумо чӣ чизро парастид кардед? Яъне маъбуди барҳақро монда гӯсолапараст шудед. Вақто ки, Мӯсо (а) ба назди

қавми худ аз ваъдагоҳ боз омад, дид, ки аксари онҳо гӯсола мепарастанд. Мӯсо (а) аз онҳо пурсид, ки шумо бо кадом ақлу фаросат, наъзузубиллоҳ, гӯсоларо Худо гуфта парастид кардед? Инро чӣ гуна ба худ лоиқ донистед? Оё хабар доред, ки бар нафсхоятон то чӣ андоза зулм кардаед? Албатта, чунин амал доғе буд, ки то қиёмат ба номи бани Исроил насб гардид.

Баъди чунин маломат Мӯсо (а) ба онҳо амр намуд, ки фавран аз ин амал даст кашида, ба сӯйи Парвардигори ягона тавбаву тазарруъ кунанд, ки Ё аз ҳама айбу нуқсон муназзаҳ аст! Он ҳазрат (а) бо илҳоме аз тарафи Парвардигор тарзи тавбаро ба онҳо фаҳмонид ва гуфт, ки беҳтар он аст, ки шумо худро бикушед, то бошад, ки Аллоҳтаъоло гуноҳи шуморо мағфират намояд. Яъне афроди нек шахсони бадро ба қатл расонанд. Чун афроди ба гуноҳ олуданашуда гӯсолапарастонро ба қатл расониданд, Аллоҳтаъоло тавбаи онҳоро қабул намуд. Албатта, тавбаи бани Исроилро пазируфтанд, барои онҳо як неъмат бузурги Аллоҳтаъоло буд.

Аллоҳтаъоло ҳарчанд меҳрубониву мағфират кунад ҳам, бани Исроил бани Исроил аст. Ин қавм дар ҳар давра замон дар ҳар кучое бошанд ба фисқу фасод даст зада, барои ба мақсадҳои зишти хеш расидан, шӯру валвалаҳо барпо мекунанд.

Овардаанд, ки чун Мӯсо (а) ба бани Исроил фаҳмонд, ки тавбаи шумо дар сурате қабули бори Таъоло мегардад, ки некон бадонро ба қатл расонанд, байни онҳо ҷанги шадиде сурат гирифт. Ба қавле шумораи кушташудагон аз ҳарду тараф тақрибан ба 70 ҳазор мерасид. Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) аз ин ҳодисаи нангин маҳзун гашта, дасти дуо ба сӯйи Холиқи худ бардошта, ба тақрор дуо намуданд, ки бор Худоё, боқимондаи бани Исроилро нигоҳ дор! Аллоҳтаъоло нидои онҳоро шунид, тавбаашонро қабул кард ва амр намуд, ки силоҳ бар замин бигузоранд. Ё таъоло ба Мӯсо(а) ваҳй фиристонд, ки аз ин ҳодиса маҳзун мабош. Онҳое, ки нек буданд ва ҳалок гардиданд, шаҳид шуданд, назди ман зиндаанду ризқ меҳӯранд. Аммо онҳое, ки зинда мондаанд гуноҳхояшонро мағфират намудам. Аз ин башорат Мӯсо(а) ва бани Исроил хурсанд гаштанд. Ба ҳамин мазмун дигар ривоятҳо низ вучуд дорад.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَمْوِسَىٰ لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ

الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٥﴾

**Ва из қултум йā Мӯсā лан-н-нуъмина лака ҳаттā
нараллоҳа ҷаҳратан фa аҳазаткуму-с-сoъиқату ва
айтум танъзурун. 55.**

55. Ёд оред он вақтеро, ки гуфтед: «Эй Мӯсо, ҳаргиз туро бовар надорем, то он ки Худоро ошкор бубинем». Пас, шуморо соиқа (оташак) гирифт ва шумо медидед!

Чун Мӯсо (а) бо лавҳҳое, ки дар он Таврот навишта шуда буд, аз ваъдагоҳ ба назди қавми худ баргашт, аллакай онҳоро Сомирӣ гумроҳ карда буд ва ба гӯсолапарастӣ машғул буданд. Мӯсо (а) аз ин дар ғазаб гашта, дар ҳақи Сомирӣ дуои бад намуд. Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фармуд, ки ай бани Исроил, ба ёд оред вақтеро, ки аз Мӯсо (а) талаб намудед, ки мо бояд суханронии Туро бо Парвардигорат бишунавем.

Мӯсо (а) 70 нафарро аз онҳо ихтиёр намуда ба ваъдагоҳ бурд. Онҳо аз сӯҳбати вай (а) бо Аллоҳтаъоло бархӯрдор гаштанд, вале ба ин иктифо накарда гуфтанд, ки мо Парвардигори туро бо чашми худ то набинем, ба пайғамбарии ту бовар намекунем. Ба ривояте баъди чунин даъво Аллоҳтаъоло соиқае (пораи оташе)-ро ба сӯйи онҳо фиристод ва онҳоро яке пайи ҳам ба ҳалокат расонид. Онҳо ин ҳодисаро, яъне марги ҳамдигарро наззора мекарданд.

Қисса кӯтоҳ, чун он 70 нафари интиҳобкардаи Мӯсо (а) ба ҳалокат расиданд, Мӯсо (а) аз ин андӯҳгин гашта, ба гиря даромад ва ба Худои худ роз гуфт, ки ай Парвардигор, ман бо худ беҳтаринҳоро интиҳоб карда, ба ин ҷо оварда будам, чун инҷо ба ҳалокат расиданд, ба кадом рӯ ба сӯйи бани Исроил бармегардам ва ба онҳо чӣ ҷавоб мегӯям? Он қадар Мӯсо (а) ба даргоҳи бори таъоло нолаву зорӣ намуд, ки Аллоҳтаъоло онҳоро боз аз нав зинда гардонид, ки ояти зер дар ин хусус, иншоаллоҳ, сухан мекунад:

ثُمَّ بَعَثْنَاكَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾

**Ѓумма баъаснакум-м миъ баъди мавтикум лаъаллакум
ташкурун. 56.**

56. Боз пас аз мурдан шуморо зинда гардонидем, то шояд сипосгузор бошед.

Бо шарофати дуои Мӯсо (а) ҳалокшудагонро Ў таъоло аз нав зинда гардонид. Онҳо яке паси дигар аз хоби абадӣ бедор мешуданд ва аз олами нестӣ ба дунёи ҳастӣ бармегаштанд. Онҳо бо чашми худ медиданд, ки чӣ гуна дар пеши назарашон одами мурда аз сари нав зинда мегардад. Аллоҳтаъоло мегӯяд, ки чунин саҳнаро ба ин хотир ба намоиш гузоштем, ки то шояд бо дидани ин манзара ба худ биёянд ва аз ҷумлаи бандагони шукргузор бошанд.

Хулоса, баъди аз нав зида гаштани он 70-нафар, Мӯсо (а) бо ҳукмҳои китоби Таврот ба онҳо панд дод ва гуфт акнун мувофиқ бо ин дастури илоҳӣ тоъату ибодат кунед ва зиндагии худро ба роҳ монед. Локин ғайричашмдошти Мӯсо (а) онҳо ин пешниҳодро рад намуданд. Мӯсо (а) аз ин дар ҳайрат афтода гуфт: "Ба шумо чӣ расид, чаро чунин мегӯед?" Онҳо гуфтанд: "Марг моро дарёфт, боз зинда гаштем, дигар мо мукаллаф нестем". Мӯсо (а) бори дигар ҳукмҳои китоби Тавротро ба онҳо пешниҳод намуд, аммо онҳо боз рад намуданд. Ин лаҳза Аллоҳтаъоло фариштагони худро ба сӯи онҳо фиристод. Фариштагон кӯҳро (шояд кӯҳи Тур бошад) болои онҳо баланд намуданд. Он кӯҳ дар сухан даромад ва онҳоро барои мутобиқи Таврот амал намудан мукаллафу вазифадор гардонид. Ин қиссаи ибратомӯз хеле тӯлонист, ин ҷо фишурдаи он оварда шуд. Дар сураҳои баъдӣ, иншоаллоҳ, шарҳи муфасссали худро хоҳад ёфт. Боз барои онҳо Аллоҳтаъоло лутфу марҳаматҳои зиёде намуд, ки ояти зер дар ин хусус сухан мегӯяд.

وَضَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَىٰ كُلُوا مِن

طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

Ва ʒаллалнā ʔалайкуму-л-ғамāма ва анзалнā ʔалайкуму-л-манна ва-с-салвā. Кулӯ миñ тāййибāти мā разакнāкум. Ва мā ʒаламӯнā ва лāкин кāнӯ анфусаҳум яʒлимӯн. 57.

57. Ва болои шумо абрро соябон сохтем ва барои шумо «манн» ва «салво»-ро фуруд овардем, (гуфтем) тановул кунед аз он чӣ шуморо аз покизаҳо додем ва онҳо бар Мо зулм накарданд ва лекин бар худ ситам мекарданд.

Бинобар ривоятҳое, ки дар тафсирҳо ба чашм мерасад, фиръавниён бани Исроилро ба шахру деҳот ворид шудан

намеомданд. Ривоят шудааст, ки онҳо тайи 40 сол дар биёбони гарми тоқатфарсо сукунат доштанд. Аллоҳтаъоло дар чунин ҳолати сангин ҳам ба хотири аз шиддати гармии хӯршед раҳо додани онҳо абреро болои сари онҳо соябон гардонид, барои ғизои онҳо таъомҳое чун "ман" ва "салво"-ро арзонӣ дошт.

Аллоҳтаъоло ба онҳо лутфи бисёр намуда, гуфтааст, ки барояшон чунин таъом додем ва гуфтем аз беҳтарину покизатарин ва лазизтарин неъматҳо баҳравар шаведу Аллоҳро ибодат кунед, Бани Исроил ин қадар лутфу карами Аллоҳтаъолоро нодида гирифтанд ва аз бандагони ношукргузор гашта, хилоф варзиданду боз куфрро пеша карда, бар нафсҳои худ зулм намуданд. Аз ин рӯ Аллоҳтаъоло дар охири оят фармуд, ки онҳо бо чунин амалашон бар мо зулме накарданд, балки бар нафсҳои худ ситам намуданд.

Хулоса, ин аст, ки Аллоҳтаъоло онҳоро дар ин оят золим ном бурд.

Дар боби "ман" ва "салво" ривоятҳо бисёр аст, мо яке аз онҳоро ихтиёр намудем. Гуфтаанд, ки "ман" ончунон ғизои ширин будааст, ки ба ҷои таъом низ истифода мешудааст. Агар онро бо об омехта созанд, чун нӯшоба будааст. Илова бар ин, онро бо чизҳои дигар омехта тановул кардан низ мумкин будааст. Аммо баъзе аз муфасссирон "салво"-ро паррандаи хурдҷусса чун (бедона) гуфтаанд ва иддаи дигар онро занбурӯғ хондаанд. Ба ҳақиқати ҳарду Аллоҳ донотар аст.

Аллоҳтаъоло бо ояти зер бори дигар он неъматҳоро, ки ба бани Исроил дода буд, ёдовар мешавад:

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا

وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَكُمْ

وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ

**Ва из қулнадхулӯ ҳазиҳи-л-қарята фа кулӯ минҳа ҳайшӯ
шиътум рағада-в вадхулу-л-баба суҷчада-в ва кулӯ
ҳиттатун-н-нағфир лакум хатойакум. Ва саназиду-л-
муҳсинин. 58.**

58. Ва ба ёд ор он вақтеро, ки гуфтем: «Дар ин деҳа дароед, пас аз он ҳар ҷо, ки хостед, бо афзунӣю гуворо бихӯред ва ба дарвозаи он шаҳр сачдакунон дароед ва бигӯед: «Кам (мағфират) кун (гуноҳони моро)», то барои шумо гуноҳҳоятонро биёмӯрзем ва накӯкоронро зиёда хоҳем дод».

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки ай Бани Исроил, он вақтеро, ки шуморо аз Миср берун намуданд ва муддати тӯлонӣ беватан чун гадо сарсону саргардон мегаштед, ба ёд оред. Мо ба шумо лутф намуда, гуфтем, ки ба ин деҳа, яъне ба Байтулмуқаддас ворид шаведу ҳангоми аз дарвозаи он дохил шудан барои шукронаи Аллоҳтаъоло, ки шуморо ба ин неъмат соҳиб гардонд, (яъне шуморо соҳиби ватан гардонид), сачдакунон воридаи он шавед ва аз неъматҳои онҷобуда аз ҳар кучое меҳохед бо афзунӣ тановул кунед ва барои мағфирати гуноҳҳои содиркардаатон аз Мо истиғфор талабед, то Мо шуморо омӯрзиш кунему аҷру савоби зиёде ба накӯкорони шумо бидиҳем!

Хулоса, Аллоҳтаъоло бори дигар ба бани Исроил раҳму шафқат намуда, Байтулмуқаддасро барои онҳо ватан гардонид ва ба онҳо ваъдаи мағфирати ҷурму хатову гуноҳҳои содиркардаашонро дод, лекин онҳо ба ин даъвати Аллоҳтаъоло ҷи гуна посух доданд, инро ояти зер баён сохтааст.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ

ظَلَمُوا رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾

Фа баддала-л-лазӣна Ӣаламу қавлан ғайра-л-лазӣ қила лаҳум фа анзалнаъ ъала-л-лазӣна Ӣаламу ричза-м мина-с-самъи би ма кану яфсуқун.59.

59. Аммо касоне ки ситамгор буданд, суҳанро ба ғайри он чи онҳоро фармуда шуд, иваз карданд, пас, бар онон, ки ситам карданд, ба сабаби бадкор (фосиқ) буданашон азобро аз Осмон фуруд овардем.

Дар он асрое, ки онҳо дохили Байтулмуқаддас мешуданд, мутаассифона баъзе афроди бани Исроил дар куфру туғени худ боқӣ монда, суҳани Аллоҳтаъолоро табдил намуда, ба мазоҳу

истеҳзо машғул шуданд. Яъне ба онҳо амр шуда буд, ки ҳангоми аз дарвоза ворид шудан "ҳитатун", яъне "Парвардигоро, гуноҳҳои моро мағфират кун" бигӯянд. Ситамкорон бошанд он калимаро иваз намуда, ба ҷои ин, ки амри Аллоҳро ба ҷо биёранду сачдакунон дохили дарвозаи деҳа шаванд, онҳо на ин ки сачдакунон, балки ҳамрадифи сухани Парвардигор масхаракунон (ҳинтатун фи шаъратин-гандуме дар ҷав) гӯён пуштнокӣ дохили дарвозаи он деҳа шуданд. Албатта, бо ин амал онҳо бар нафсҳои худ ҷабр намуда, фосиқ гаштанду ба ғазаби Аллоҳтаъоло гирифтор шуданд. Яъне Ў таъоло балоҳои гуногун аз ҷумла бемориҳоеро чун "тоъун", "вабо" ва ғайра ба сӯи онҳо фиристонд, ки ҳама ба ҳалокат расиданд. Бо ривояте дар як соат то 70 ҳазор нафар аз ин бемориҳо ҷон аз қолаб тили мекард. Ин аст ҷазои онҳое, ки сухани Аллоҳтаъолоро мазох мекунанд ва аз амри Ў таъоло сар мепечанд.

Неъмати дигареро, ки Аллоҳтаъоло ба бани Исроил дода буд, ояти зер онро эзоҳ додааст:

﴿وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ

فَإِنفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ

كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِّزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعَثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾

✽ Ва иџистасқо Мӯсо ли қавмиҳи фа қулнаџриб би љсӯка-л-ҳаҷар. Фанфаҷарат минхушнатā љашрата љайнаџ қад љалима куллу унāси-м машрабаҳум. Кулу вашрабу ми-р-ризқиллаҳи ва лā таъсав фи-л-арџи муфсидин. 60.

60. Ва ба ёд ор он вақтеро, ки Мӯсо барои қавми худ об хост, пас гуфтем: «Бо асои худ сангро бизан». Пас, аз санг дувоздаҳ чашма равон шуд. Ба таҳқиқ, ҳар қавм оби худро донист. (Гуфтем:) «Аз ризқи Аллоҳ бихӯред ва биошомед ва дар рӯи Замин бо табоҳкорӣ фасод макунед!».

Бани Исроил чун аз Миср хориҷ шуда, саҳронишин гаштанд, азобҳои зиёдеро аз аср гузарониданд, вале ҳамеша Аллоҳтаъоло ба онҳо лутфу карами Худро арзонӣ медошт ва аз саҳтиҳо онҳоро наҷот медод. Гуруснагӣ бар онҳо ғалаба кард, Аллоҳтаъоло

барояшон аз осмон таъом фиристонд. Дар ёд ор, чун онҳоро азоби ташнагӣ фаро гирифт, Мӯсо (а) барои рафъи ин мушкилӣ рӯ ба Парвардигор овард ва аз ӯ таъоло ёрӣ тақозо намуд. Аллоҳтаъоло рози сийидино Мӯсо (а)-ро, яъне набию худро шунид, ба ӯ (а) ваҳй фиристоду амр намуд, ки бо асои худ бар кадом санге бизанад мақсад ҳосил мешавад (аз тафсири Замахшарӣ (рах)). Хулоса, вақто, ки Мӯсо (а) мутобиқ ба ваҳйи илоҳӣ чунин кард, барои ҳар қавме, ки дар саҳро буд, чашмае аз он санг ҷорӣ гашт. Албатта, ҷорӣ гаштани чашмаҳо аз як сӯ агар аз қудрати беинтиҳои Аллоҳтаъоло хабар диҳад, аз сӯйи дигар мӯъҷизае буд, ки пайғамбарии Мӯсо (а)-ро тасдиқ менамуд. Аммо бани Исроил шукри ин қадар неъматҳоро ба ҷо наоварданд, мутобиқ ба амри Аллоҳ ва фиристодаи ӯ (а) амал накарданд, якравии худро идома доданду боз ба фисқу фасод даст зада, даъвои дигаре карданд, ки ояти 61, иншоаллоҳ онро эзоҳ медиҳад.

Акнун чанд суҳан дар хусуси он санге, ки аз он бо задани Мӯсо (а) ба асояш барои 12 қabila (то ин, ки бо ҳам низоъ накунад) 12 чашма ҷорӣ мешуд ва ҳар қabila аз ҷои худ обро пайдо менамуд. Баъзе мегӯянд санги муайяне буд. Он сангро ба кучое, ки мерафтанд, мебурданд. Агар об лазим мешуд Мӯсо (а), бо асои худ бар ӯ мезад, аз он 12-чашма ҷорӣ мешуд. Чун кӯч мебастанд, он чашмаҳо аз ҷорӣ шудан боз мемонданд. Баъзе гуфтаанд: "Он санг хос барои бани Исроил буд ва чун ӯро Ҳорун (а) мениҳоду Мӯсо (а) бо асои худ бар ӯ мезад, чашмаҳо ҷорӣ мешуданд".

Қатода мегӯяд: "Он санге буд, ки аз кӯҳи Тур овардашуда ва дар ӯ чунин хосият вуҷуд дошт".

Хулоса, дар ин хусус ривоятҳо бисёр аст. Аммо ончи Замахшарӣ навиштааст, зоҳиртар асту ба фаҳм наздиктар.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَمُوسَىٰ لَنْ نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا

مِمَّا تُنْبِئُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ۖ قَالَ

أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ۚ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ

لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ^ق وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ
مِّنَ اللَّهِ^ق ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ
الْنَّبِيَّيْنَ بَغْيِرَ الْحَقِّ^ق ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

Ва из қултум йā Мӯсā лан-н-насбира ъалā тaъāми-в
вāҳидиñ фадъу ланā Раббака юхрич ланā мим mā туъмбиту-л-
арзу мим бақлихā ва қишъāиухā ва фӯмихā ва ъадасиҳā ва
басалихā. Қола а-тастабдилуна-л- лази ҳува аднā би-л-лази
ҳува хайр. Ихбиту мисран фа инна лакум-м mā са-алтум. Ва
зурибат ъалайҳиму-з-зиллату ва-л-масканату ва баъу би
газаби-м миналлоҳ. Зāлика би аннаҳум кāну якфурӯна би
āйāтиллāҳи ва яктулӯна-н-набиййина би гайри-л-ҳаққ. Зāлика
би mā ъасав ва кāну яътадуñ.61.

61. Ва ба ёд оред он вақтеро, ки гуфтед: «Эй Мӯсо, ҳаргиз
бар як таъом сабр накунем, пас, аз Парвардигори худ барои мо
талаб намо, (то) барои мо аз он чизе, ки Замин ўро мерӯёнад,
берун орад, чун: тара, бодиринг, сирпиёз, гандум, аз наск ва аз
пиёзи вай». Мӯсо гуфт: «Оё он чӣ фурутар аст бо он чӣ (аз) вай
беҳтар аст, бадал мекунед? Фуру равед ба шахре, пас, ҳаройина,
бошад шуморо он чӣ хостед!» Ва онҳо ба хаими Аллоҳ
бозгаишанд ва бар онҳо хорӣ ва бенавой зада шуд. Ин (хаими
Худо) ба сабаби он аст, ки оятҳои Аллохро бовар намедошанд
ва пайгамбаронро ба ноҳақ мекушанд, ин ба сабаби гуноҳ
кардани онҳо аст ва онҳо аз ҳад дармегузаишанд.

Аллоҳтаъоло зимни ин оят бори дигар ба бани Исроил гӯшзад
мекунад, ки шумо аз он неъматҳое, ки Мо бароятон инъом
намудем, ношукрӣ карда, ба Мӯсо (а) гуфтед, ки ай Мӯсо, мо ба як
навъ таъом сабр надорем. Аз Мӯсо (а) талаб намудед, ки ба
Парвардигори худ дуо кунаду бароятон аз неъматҳои заминӣ
мисли бодирингу сирпиёзу мошу гандум ва ғайра бидиҳем. Шумо
неъматҳои лазизу нафъоварро як сӯ гузошта, сабзавотеро талаб

намудед, ки дар манфиат бо "манн"-у "салво" баробар нестанд.

Муфасссирон гуфтанд, ки онҳо ҳангоми зери зулми Фиръавн қарор доштанишон аз сабзавот ғизо мегирифтанд, табиъати зиштанишон аз нав тугён намуда, ёди ҳамон ғизоҳо карданд. Мӯсо (а) ба онҳо гуфт, ки оё шумо чизи беҳтарро ба пастар иваз мекунед? Магар шумо дону пиёзу бодирингу ғайраро аз "манн"-у "салво" болотару афзалтар мешуморед? Ин пурсиданҳо барои шумо чи ҳоҷат дорад? Охир, шумо ба кадом шахре ворид гардед, ончи, ки меҳоҳед ёфт мешавад! Вақто, ки суоли онҳо кори асосӣ ва қабули он аз ҷумлаи заруриёти дунёву охирати онҳо набуд, Аллоҳтаъоло дари хорири барои онҳо кушод ва ба хашму ғазаби худ гирифтанишон намуд ва онҳоро ба ранҷу машаққат рӯ ба рӯ кард. Яъне онҳо то даме зиндаанд аз ғаму андӯҳ берун нахоҳанд монд.

Чунин ҷазои саҳт ба онҳо барои он сазовор доништа шуд, ки онҳо оёти Аллоҳро дурӯғ шумориданд, аз амри ӯ таъоло саркашӣ карданд, ба неъматҳои додаи ӯ таъоло шукр наварзиданд ва фиристодаҳои Аллоҳро қабул накарданд. Ба онҳо ҳар гуна зулму раво диданд, ҳатто баъзе аз расулони Аллоҳро ба саҳттарин сурат ба ҳалокат расониданд. Онҳо дар фисқу фасод фурӯ рафтанд ва билохира, аз ҳадди бандагӣ таҷовуз намуданд.

Валлоҳу аълам, ҳеҷ қавм чун бани Исроил дар куфр фурӯ нарафтааст ва ҳеҷ гурӯҳе ин қадар роҳи ҳидоятро инкор нанамудааст. Ҳеҷ халқе нисбат ба неъматҳои Аллоҳтаъоло ин қадар ношукрӣ накардааст. Бо вучуди ин онҳо худро ҳидоятёфта мешуморанд ва аз ин ифтихор ҳам мекунанд.

Аллоҳтаъоло бо ояти зер тамоми башарро, сарфи назар аз мӯъмину яҳуду насоро буданишон, ба сӯйи имони содиқ ва амали холисона хонда, иддиои бани Исроилро ёва баҳо додаст.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّبِيَّةَ مِنْ ءَامَنَ

بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ

عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٢٧﴾

Инна-л-лазӣна аману ва-л-лазӣна ҳаду ва-н-насро ба-с-собиӣна ман амана биллаҳи ва-л-яеми-л-аҳири ва ӯамила

**с̣олиҳан̣ фа лаҳум аҷруҳум ъин̣да Раббихум ва лā хавфун
ъалайҳум ва лā ҳум яҳзанун̣. 62.**

62. Ва ҳаройина, онон, ки имон оварданд ва онон, ки яҳуд ва насронӣ (ва собиин) шуданд, (агар) ҳар касе аз онҳо ба Аллоҳ ва ба рӯзи охират имон орад ва корҳои шоиста кунад, пас, онҳоро назди Парвардигорашон музде ҳаст ва на бар онҳо тарс бувад ва на онҳо андӯҳгин шаванд.

Дар ин оят мурод аз мусалмонон шояд уммати Муҳаммад (с) ва аз яҳудиҳо бани Исроил бошанд, ки дар замони худ ба ду гурӯҳ ҷудо шуданд. Яъне гурӯҳе тамоман аз Аллоҳ руйгардон буданд ва гурӯҳи дигар фарзандони яҳудо-тарсоён буданд, шояд пайравони ҳазрати Исо (а) низ бошанд.

Ё шояд он яҳудиёне, ки тобеони Мӯсо (а) ва он насорое, ки тобеони Исо (а) бошанд. Собиин касоне ҳастанд, ки аз яҳудияту насроният рӯй гардонда, фариштаеро ёситорагонро парастид мекарданд. Инчунин касоне, ки аз мушрикони он замон ҷудо гаштанду на яҳудиятро қабул доштанду на насрониятро онҳоро низ "собиин" гуфтаанд. Ба ҳар тақдир, ҳар касе сарфи назар аз он, ки аз кадом миллату дину оин бошад, ба Аллоҳи ягона имон биёрад, Муҳаммад (с)-ро ҳамчу пайғамбари барҳақ тасдиқ кунад, ба рӯзи қиёмат бовар кунад, агар ба амалҳои хайру савоб даст ёбаду амал кунад, ягон зарра аҷру савобаш зоеъ намегардад. Ҳама самарани он аҷру савоб назди Парвардигорашон қарор дошта, барои чунин мӯъминон дар охират хавфе нест ва андӯҳе онҳоро дар он рӯз фаро нахоҳад гирифт. Касоне ба хавфу андӯҳ гирифтанд, ки Аллоҳу расулон ва китобҳои Парвардигорро инкор кардаанд. Агар ягон амали солеҳро анҷом диҳанд ҳам ба онҳо ғоидае нест.

Хулоса, касоне ки замони Муҳаммад (с)-ро дар ёфтанду ба ӯ (с) имон наоварданд ва аз ӯ (с) пайравӣ накарданд, онҳо аз аҷру савоб маҳруму аз мағфирати Аллоҳтаоло бенасибанд.

Вобаста ба ин мавзӯ ҳадисеро Имом Муслим ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **"Қасам ба Зоте, ки нафси ман дар тасарруфу қудрати Ўст, аз он умматҳо ҳар ки хоҳ яҳудӣ бошад ё насронӣ, маро шунавад ва ба ончи ба ман фиристода шудааст, имон наорад, ӯ аз аҳли дӯзах аст".**

Дар ҳақиқат, яҳудиёне, ки пеш аз пайғамбари мо буданд, танҳо дар он сурат мӯъмин ҳисоб мешаванд, ки агар онҳо ба Мӯсо (а) ва китоби Таврот имон оварда ва ба дастури онҳо амал карда бошанд. Чун ба сӯи онҳо Исо (а) бо китоби Инҷил омад, онҳо бояд

ба Вай (а) имон оварда, мувофиқ ба шариати ӯ (а) амал карда бошанд. Агар онҳо чунин накарданд, пас онҳо ҳалокшудагонанд.

Дар нисбати насоро низ ҳаминро бояд гуфт, ки агар онҳо ба Исо (а) имон оварда, ба дину шариати овардаи ӯ (а) мувофиқ амал карда бошанд, пас онҳоро метавон мӯъмин номид.

Вақто ки ҳазрати Муҳаммад (с) бо шариати нав ба сӯйи ҷамиъи башарият фиристода шуд, агар ин насорое, ки аз Исо (а) ва шариати ӯ (а) пайравӣ мекарданд, ба сӯйи Муҳаммад (с) рӯчӯ кунанд, яъне ба дини Ислом дохил шаванд, пас онҳо мӯъминанд ва агар не пас аз ҳалокшудагон бошанд.

Хулоса, ҳар касе аз кадом дину мазҳабу оин бошад, Аллоҳи ягона ҳаст гӯяд ҳам, агар ба Пайғамбари охирӯззамон (с) пайрав нашавад, ӯ гумроҳу ҳалок шудааст. Барои ӯ ба ҷуз зиён дар қиёмат чизе беш нест.

Ҳодисаҳое, ки бани Исроил аз сар гузарониданд дар ояти зер идома дорад:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ

وَأَذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

**Ва из ахазнā мис̣ақакум ва рафаънā фавқакуму-т-Тура
хузӯ мā атайнāкум би қуввати-е вазкуру мā фиҳи
лаъаллакум таттақун. 63.**

63. Эй бани Исроил, ба ёд оред он вақтеро, ки паймони шуморо гирифтем ва болои шумо кӯҳи Турро бардоштем (гуфтем): «Он чи шуморо додаем, бо қиддияту устуворӣ бигиред ва он чиро дар он аст, ба ёд оред, то шояд, ки шумо тақводор бошед».

Валлоҳу аълам, мазмуни ин оят ба тамоми бани Исроил, яъне ба исроилёни давраи Мӯсо (а) ва Исо (а) ва ҳозира низ нигаронида шудааст. Аллоҳтаъоло ба онҳо фармудааст, ки ба ёд биёред он айёмеро, ки аз гузаштагони шумо тамоми аҳду паймон гирифта шуд, яъне онҳо аҳд карда буданд, ки мутобиқи дастури илоҳӣ, яъне китоби Таврот ва роҳнамоии ҳазрати Мӯсо (а) амал хоҳанд кард, аммо ваъдари хилоф намуданд.

Ба ривояти Ибни Аббос (р), вақто ки онҳо аз тоату ибодат ва сачда кардан саркашӣ карданд, Аллоҳтаъоло кӯҳи Турро болои сари онҳо чарх занонд, дар он ҳангом онҳо садоеро шуниданд, ки

ба онҳо мегуфт: **"Ончи дар Таврот барои шумо амр шудааст, бо қуввати устувори ва бо қидду ҷаҳд ба он аммал намоед. Онро дар ёд бигиреду ҳифз созед, аз он гафлат наварзед, амрҳоро, ки дар он аст, иҷро кунед, шояд шумо аз ҳалоки дунё ва охират дар амон бимонед, шояд шумо аз ҷумлаи муттақиён гардед!"**

Онҳо ин ҳолро дида дар ҳол сар ба сачда гузоштанд. Хушбахтона, Ё таъоло ба онҳо раҳм намуд, кӯҳро болои онҳо фуруд наовард. Онҳо ё аз тарси ҷон буд, ё аз тарси ғазаби Аллоҳ, инро пазируфтанд ва мутобиқ ба Таврот амал намуданро шурӯъ намуданд.

Шарҳу тафсили аҳду паймони бани Исроил дар дигар сураҳо иншоаллоҳ, баёни худро хоҳад ёфт. Дар ин ҷо танҳо ишорае аз он рафт.

Дар оят омадааст, ки ба онҳо амр шуд, **"Гиред он чи ба шумо додем ва амал кунед ба он"**. Мурод аз ин фармоиш Таврот будааст. Худ қазоват кунед! Оё бани Исроил ба ин аҳду амри Аллоҳ амалу вафо кардаанд? Тавротро дастури зиндагии хеш қарор додаанд? Мӯсо (а)-ро роҳбару роҳнамои худ доништа, аз ӯ (а) итоат ба миён овардаанд?

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ

مِّنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾

Ѓумма таваллайтум-м миъ баъди зāлик. Фа лав лā фаълуллоҳи љалайкум ва раҳматуҳу ла кунтумм мина-л-хосирин. 64.

64. Баъд аз он боз аз ин (ваъдаҳо) рӯй гардонидед. Пас, агар бахшиши ва меҳрубони Аллоҳ бар шумо намебуд, ҳаройина, аз зиёнкорон мешудед.

Аллоҳтаъоло зимни ин оят фармудааст, ки бани Исроил аз он аҳду паймону ваъдаҳои таъкидие, ки (муҷмалан дар ояти боло аз онҳо ишора рафт) дода буданд, рӯй гардониданд. Бо вучуди ин, Аллоҳтаъоло фармуд, ки агар лутфу караму меҳрубонии илоҳӣ намебуд ва гуноҳҳои шуморо мағрифат намекард, барои ҳидояти шумо пайғамбарону китоби худро

ирсол намекард, (яъне, намефиристонд), шумо бо чунин амалатон хору шармандаи ин дунёву қиёмат мегаштед. Карами Аллоҳтаъоло нисбати шумо бисёр бузург будааст, ки дар қалбҳои шумо, тавба намуданро ҷой дод ва тавбаи шуморо пазируфт ва ба ин васила шуморо аз азоб наҷот дод.

Оятҳои баъдӣ ваъдаҳилофӣ, хиёнат ва дигар кирдорҳои нангини бани Исроилро ёдрас месозад.

وَلَقَدْ عَلَّمْتُمُ الَّذِينَ أَعْتَدُوا مِنْكُمْ فِي آلِ سَبْتٍ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً

خَسِيعِينَ ﴿٦٥﴾

Ва лақад ъалимтуму-л-лазӣнаътадав минкум фи-с сабти фа қулнā лаҳум куну қирадатан ҳосиӣн. 65.

65. Ва батаҳқиқ, он касонеро, ки аз миёни шумо дар (рӯзи) шанбе аз ҳад даргузаштанд, донистаед. Пас, ба онҳо гуфтем: «Бошед бўзинаи манфуру хоршуда!».

Тафсили ин қисса дар о. 163 сураи «Аъроф» пурратар баён меёбад, аммо ин ҷо ба таври муҷмал ишора мешавад. Яъне Ё таъоло ба Бани Исроил фармуд, ки ба сабаби макру найранге, ки гузаштагонӣ шумо дар муқобили амрҳои Аллоҳтаъоло пиёда намуданду ба бало гирифтор шуданд, шумо аз он ҳодиса хуб хабардоред.

Ба ҷазои илоҳӣ гирифтор шудани онҳо ба хоҳири он буд, ки ба аҳду паймоне, ки ба Аллоҳи ягона баста буданд, вафо накарданд.

Яъне рӯзи шанбе барои яҳудиён ҳамчун рӯзи муқаддас ҳисобида шуд. Онҳо бояд дар он рӯз истироҳат карда, кори дунёиро фаромӯш намуда, ба тоату ибодати Аллоҳтаъоло машғул мешуданд. Онҳо ин гуна аҳду паймонро чун шариат ҳам қабул карда буданд. Онҳо дар канори баҳре иқомат доштанд, бояд дар рӯзи шанбе ба шикори моҳӣ намерафтанд. Аллоҳтаъоло онҳоро дар ин рӯз аз шикори моҳӣ наҳй карда буд. Ё таъоло барои имтиҳони иродаи онҳо дар рӯзи шанбе миқдори моҳиро нисбат ба дигар рӯзҳо зиёдатар кард. Чун яҳудиҳо инро мушоҳида карданд, ҳилаву найранг намуда, аз баҳр ҷуйборе канда, ҳавзе сохтанд ва моҳиҳоро ба он ҷо ронда, баъди гузаштани рӯзи шанбе ба воситаи тӯру дигар ашё, моҳигирӣ карданд. Бо ин рафтори маккоронаи худ

ба ғазаби илоҳӣ гирифтор шуданду ӯ таъоло сурати онҳоро масх, яъне ба бўзина бадал кард. Баъзе аз уламо гуфтаанд, ки маймун не, балки маймунсифаташон гардониду ҷазои онҳо аз ҷинси амалашон шуд.

Ҳила он кореро гӯянд, ки дар зоҳир ба ҳақ монанд аст, аммо дар ботин хилофи ҳақаст:

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾

Фа ҷаъалнāхā накāла-л ли мā байна ядайхā ва мā халфахā ва мавъиẓата-л лил муттақин. 66.

66. Пас, ин (қисса)-ро ибрате барои он қавме сохтем, ки пеши он деҳа буданд ва (барои онон, ки) пас аз онҳо оянд ва барои парҳезгорон панде гардонидем.

Шакли (сурати) бани Исроил дар ивази он ҳилаашон, ки зоҳиран он айбе надошт, аммо ботинан хилофи ҳақ буд, табдил ёфт, маймуншакл шуданд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло гуфт, ки ин ҳодиса, яъне масхи шакли бани Исроил ба хотири дарси ибрат гаштани онҳое буд, ки баъд аз онҳо ба олами ҳастӣ меоянд.

Инчунин ин як ҳушдор барои онҳое буд, ки дар ҳамсоягӣ, ё гирду атрофи ин масхгаштагон сукунат доштанд, то панд бигиранд ва дарк созанд, ки бо ӯ таъоло ҳилабофӣ, ҳилабозӣ ва чуну чаро нашоёд.

Имом Аҳмад (р) барои парҳезгорон аз Пайғамбари Аллоҳ ҳадисеро ривоят мекунанд, ки он ҳазрат (с) фармуданд: **"Рафтореро, ки яҳудиҳо мекунанд, шумо накунед. Ончи Аллоҳтаъоло ҳаром ҳукм кардааст, шумо онро бо кор бурдани ҳиллаву найранг ҳалол қабул накунед ва чун ҳалол онро истифода набаред".**

Акнун бо оятҳои баъдӣ ҳодисае, ки марбут ба бани Исроил аст, мавриди баррасӣ қарор мегирад, ки ин ҳодисаи "Бақара", яъне гов аст. Номи ин сураи карима ҳам аз ҳамин ҳодиса асос гирифтааст. Қабл аз он ки бо ризогии Аллоҳтаъоло ба шарҳу эзоҳи оятҳои навбатӣ пардозем, қиссаи "Бақара" ва аз нав зинда гардидани майитро мухтасаран пешкаши хонандагон мегардонем: "Ибни Аби Ҳотам дар охир аз Убайдата Салмонӣ ривоят мекунад, ки аз бани Исроил марде буд, ки фарзанд надошт, аммо ўро моли зиёде буд. Чун ўро меросхўре набуд, писари бародараш соҳиби моли мерос мегашт. Писари бародараш ба хотири ҳарчи зудтар ба

ҳадафи худ расидан, амаки худро ба қатл расонид ва ҷасади бечони ӯро шабона назди хонаи марде аз дигар қавм гузошт. Чун субҳ дамид, он қавмро дар куштани амаки худ гунаҳкор дониста, даъвои интиқом кард. Байни ду қавм низоъ бархост. Марди хирадманде онҳоро аз ин амал маън намуда гуфт, чаро мо барои коре, ки норавшану номаълум аст, байни худ ба низоъ бархезем? Дар миёни мо расули Аллоҳ ҳузур дорад, биёед ба назди ӯ меравем ва илоҷи ҳалли ин муамморо аз вай мепурсем. Қавм аз сухани меҳтари худ ором гашта, ба фармудаи вай амал намуданд. Чун қиссаро ба Расули Аллоҳ Мӯсо (а) баён сохтанд, ӯ (а) ба онҳо гуфт: «Говеро забҳ намоед, ҷузъи онро бар ҷасади ӯ бизанед, дар он сурат қотили он мард маълум мегардад». Онҳо ҷои он, ки ин маслиҳати фиристодаи Аллоҳро қабул созанд, ба чуну чаро гузашта, аз ӯ (а) пурсиданд, ки он гов чӣ гуна бояд бошад? Рангаш бояд чӣ хел бошад? Онро чӣ қад бошаду чӣ гуна баст? Ҳатто то ҷое расиданд, ки гови заруриро назди марде пайдо намуданд, ки он мард ба ҷуз ин гов дигар гове надост. Вақто ки говро харидорӣ карданд, соҳиби гов савганд хӯрд, ки агар ба пуррии пӯсти гов тилло надиханд, ӯ говашро намефурӯшад. Ноилоҷ бо ҳамин нарх говро харидорӣ карданд. Чун онро забҳ намуда, ҷузъе аз онро гирифта ба ҷасади мақтул расониданд, ба изни Аллоҳтаъоло вай зинда гардид. Аз ӯ суол карданд, ки туро кӣ ба қатл расонид? Вай дар ҷавоб ба писари бародари худ ишора намуд ва гуфт ки ин маро кушт. Баъд аз нав ҷон дод.” Ба ривояте писари бародари ӯро ба қатл расониданд ва ба ақидаи дигар вайро танҳо аз моли мерос маҳрум сохтанд. Аллоҳ донотар аст. Инак ояти зер ибтидои ин қисаро оғоз мекунад.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْهَبُوا بِقَرَّةٍ قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا

هُزُوءًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

Ва из қола Мӯсā ли қавмиҳи инналлоҳа яъмурукум ан тазбаҳӯ бақараҳ. Қолӯ а-таттахизунā ҳузувā. Қола аъузу биллаҳи ан акунa мина-л-ҷаҳилӣн. 67.

67. Ва ба ёд оред он вақтеро, ки Мӯсо барои қавми худ гуфт: «Ҳаройина, Аллоҳ шуморо ба куштани гове мефармояд».

Гуфтанд: «Оё моро масхара мекунӣ?». **Гуфт:** «Ба Аллоҳ паноҳ мебарам аз он, ки аз нодонон бошам».

Аллоҳ ҷалла ҷалолуҳу фармуд, ки ай Бани Исроил, он рӯзеро, ки бо ҳунари худ қотили марде, ки аз қабилаи шумо буд, пайдо карда натавонистеду ба истифода ва кӯмаки фиристодаи Мо (а) шитобидед, ба ёд биёред. Чун расули Мо (а) барои шумо маслиҳат дод, ки говеро барои ёфтани мақтули хеш забҳ намоед, шумо ба Ё бовар накардеду гуфтед: "Оё ту моро масхара мегири (мекунӣ)?" Мӯсо (а) барои аз зулму ситам наҷоти додани бани Исроил ниҳоят хидмати бузургеро ба ҷо оварда буд. Ҷои он, ки онро қадр кунанду сухани ӯро қабул намоянд, баръакс, нисбати Мӯсо (а) беадабиро раво диданду бешармона гуфтанд: "Оё ту моро масхара мегири". Магар бо инсоне, ки пайғамбарасту назди Ё таъоло беҳтарин банда маҳсуб меёбад, чунин муомила намудан ҷоиз аст? Охир ӯ (а) ба тарзи фаҳмо ва фасеҳ ба онҳо аз забони Аллоҳтаъоло фаҳмонд, ки Аллоҳтаъоло барои ёфтани қотили мақтул забҳи говеро амр мекунад. Онҳо бошанд сухани ӯ (а)-ро напазируфта, мегӯянд, ки ту моро магар мазоқ мекунӣ? Оё фаҳмонидани амри Аллоҳтаъоло барои онҳо мазоқ будааст? Мӯсо (а) дар посухи ҳамқаъмони хеш гуфт: "Ман паноҳ мебарам ба Парвардигори худ, ки аз номи Ё шуморо масхара кунам ва аз ҷумлаи нодонҳо бошам". Оё шахсе, ки пайғамбар аст, масхара ва истеҳзо намуданро ҷоиз медонад? Маълум мешавад, ки бани Исроил ҳам нисбати Аллоҳтаъоло ва ҳам нисбати пайғамбари Ё таъоло беҳурматӣ, гӯстоҳӣ ва шаккоқӣ намудаанд. Аз сӯйи дигар ин тӯҳмати рӯи рост ба Аллоҳтаъоло ва ба фиристодаи Ё маҳсуб меёбад. Тавре дар боло гузашт, чун ин қавмро ҳисси нобоварӣ, шакку шубҳа ва дудилагӣ нисбат ба сухани ҳақ фаро гирифта буд, ба насихату маслиҳати он ҳазрат (а) қаноат наварзида, боз чӣ хелу чӣ гуна будани говро пурсуҷӯ намуданд. Ояти зер ҳамин одати зишти онҳоро баён месозад:

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ ^ج قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ

وَلَا بَكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ فَأَفْعَلُوا مَا تَوَمَّرُونَ ﴿١٨﴾

Қолудъу ланā Раббака юбаййи-л ланā мā ҳи. Қола иннаҳу яқулу иннаҳā бақарату-л лā фāризу-в ва лā бикрун

ъавāнум байна зāлик. Фафъалү мā туъмарүн. 68.

68. Гуфтанд: «Суол кун барои мо Парвардигори худро, то барои мо баён кунад, ки он гов чӣ гуна аст?». **Гуфт:** «Ҳаройина, Аллоҳ мефармояд, ки вай говест на пир ва на ҷавон, дар миёни ину он миёна бошад. Пас, он чиро, ки ба шумо фармуда шуд, иҷро кунед».

Аз мазмуни ояти мазкур шаккокии ин қавм зоҳир аст, ки чун Мӯсо (а) ба онҳо гуфт: "Барои ёфтани қотил бояд говро забҳ намоед", онҳо ҷои ин ки бигӯянд аз Парвардигорамон чӣ гуна будани говро, суол кун, онҳо гуфтанд: "Аз Парвардигори худ бипурс" гӯё ӯ таъоло Парвардигори Мӯсо (а) будасту на аз онҳо. Яъне онҳо бори дигар ноустувории эътиқодашонро ба Парвардигори худ нишон доданд.

Хулоса, дар боби чӣ гуна будани гов аз рӯи дастури илоҳӣ Мӯсо (а) ба онҳо фаҳмонид, ки гове бошад на пирсол ва на ҷавон, балки байни ин ду бошад, яъне ба балоғат нарасида. Ба ҳамин қаноат карда, амал намоед. Ба рангу қаду ҷуссаи он кори шумо набошад, ба густохӣ роҳ надихед!

Чун онҳо шуниданд, ки говро бояд забҳ кунанд, пас мебоист бечуну чаро аз пайи кор мешуданд, ба онҳо ёфтани гов гарон намеомад ва кадом говро забҳ мекарданд, мақсад иҷро мешуд. Чун онҳо аз рӯи одати зишти худ Мӯсо (а)-ро суолборон карданду саҳт гирифтанд, Аллоҳтаъоло онҳоро низ саҳттар гирифт. Онҳо боз...

قَالُوا اَدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ

صَفْرَاءُ فَاقْعُ لَوْنُهَا تَسْرُ النَّظِيرِ

Қолудъу ланā Раббака юбаййи-л ланā мā лавнуҳā. Қола иннаҳү яқулу иннаҳā бақаратун сафрӯу фāқиъу-л лавнуҳā тасурру-н-нāъири. 69.

69. Гуфтанд: «Савол кун барои мо Парвардигори худро, то ранги он гов чӣ хел бошад, баён кунад». **Гуфт:** «Ҳаройина, Аллоҳ мефармояд, ки вай гов нек зард бошад, ранги он бинандагонро хушӣ орад».

Бани Исроил бори дигар Мӯсо (а)-ро савол карданд, ки ай Мӯсо (а) аз Парвардигори худ савол кун, то пурра ранги он говро

(ки оё ӯ сиёҳ аст, ё сафед, ё ғайр) ба мо маълум кунад. Мӯсо (а) дар ҷавоби онҳо гуфт: Аллоҳтаъоло мефармояд, ки он гов чунон гове бошад, ки рангаш зард ва зардии ӯ нек рӯшан бошад. Гӯё зарди нуронӣ бошад, ки бинандагонро аз ҳусни намудаш дар шигифт орад. Яъне ҳар вақто, ки назаркунанда ба он назар кунад, гӯё аз рангу намуди он нур мебаромада бошад ва бинандаро ба худ ҷалбу хурсанд созад.

Ба ҳамин тариқ, бани Исроил бо саволҳои бисёру пурсуҷӯи зиёд болои худашон гарониро болои гаронӣ зам менамуданд.

Хулоса, говеро, ки сифат карда шуду рангаш зарди баланд буд, ёфтани куштан лозим шуд. Барои ёфтани ин намуд гов саъй карданд? На! Мутаасифона, боз саволи худро идома доданд ва боз сифати дигари говро аз Мӯсо (а) чӯё шуданд, ки онро ояти зер, иншоаллоҳ, маълумот медиҳад:

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَبَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ

اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ

Қолудъу ланā Раббака юбаййи-л ланā мā ҳия инна-л-бақара ташāбаҳа љалайнā ва иннā ин шāаллоҳу ла муҳтадун. 70.

70. Гуфтанд: «Савол кун аз Парвардигори худ, то барои мо баён кунад, ки чӣ кора аст он гов? Ба ростӣ, говон барои мо ноаниқ шуданд ва ҳаройина, агар Худо хоҳад, ҳидоятёфтагонем».

Бо вуҷуди он ки чанд сифати говро аз Мӯсо (а) шуниданд, ба ин ҳам иктифо накарда, боз пурсиданд, ки ай Мӯсо, ончи ту ба мо мегӯӣ, то ҳол чӣ гуна будани он гов барои мо пурра маълум нагашт. Мо ҳанӯз аниқ намедонем, ки барои забҳи кадом гов маъмур шудаем. Хуб мешуд, ки ту аниқашро ба мо бигӯӣ, мо албатта, Худо хоҳад, барои пайдо кардани чунин гов ҳаракат карда роҳе меёбему он амри илоҳиро иҷро мекунем. Онҳо бо чунин саволҳо ҳанӯз ҳам дар шакку шубҳа қарор доштанд. Боз сифати дигареро аз Мӯсо (а) чӯё шуданд, ки ояти зер онро маълумот додааст:

قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ

مُسْلِمَةً لَا شَيْءَ فِيهَا قَالُوا أَلَكُنْ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَنُوهَا وَمَا

كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

**Қола иннаҳу яқулу иннаҳа бақарату-л лā залулу^н
туш^иру-л-арза ва лā тасқи-л-ҳарса мусалламату-л
лāшията ф^иҳā. Қолу-л-āна чиъта би-л-ҳаққ. Фа забāх^уҳā
ва mā kāду яфъалун. 71.**

71. Гуфт: «Ҳаройина, Аллоҳ мефармояд, ки вай гов на меҳнатдида, на заминронда ва на обдиҳанда зироатеро бошад, саломат бошаду ўро холе набошад». Гуфтанд: «Алҳол сухани дуруст овардӣ». Пас, забҳ карданд онро ва наздик буд, ки онро забҳ накунанд.

Ба чуну чарои он қавм Мӯсо (а) аз тарафи Аллоҳтаъоло ҷавоб гуфт, ки илова болои он сифатҳои зикршуда он гов бояд чунон гове бошад, ки онро кор фармуда набошанд, ба воситаи он заминро шудгор накарда бошанд, барои сероб гардонидани зироате ба василаи он об накашида бошанд, солиму бақувват бошад, беҳол, яъне якранг бошад. Вақто ки инро аз Мӯсо (а) шуниданд, гуфтанд, ки ана, акнун ту ба мо, чуноне ки меҳостем сифатҳои говро пурра баён намудӣ, акнун дар ёфтани чунин гов дигар барои мо мушкилие намонд. Аммо хилофи пиндорашон гове бо чунин сурату сифат барои онҳо то андозае нархаш гарону ёфтанах мушкил омад, ки наздик буданд аз иҷрои амри Аллоҳтаъоло саркашӣ кунанд.

Хулоса, бо мушкилии зиёд ва бо қимати гарон чунин говеро пайдо карда, забҳ намуданд ва қотилро маълум сохтанд. Аз оятҳои зер барои мо маълум мегардад, ки чаро маҳз ба забҳи бақара (гов) онҳоро вазифадор гардонида шуд ва он чи дар оятҳои қаблӣ гузашт, чӣ ҳикмат дошт?

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا ^طوَاللَّهُ مَخْرُجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾

**Ва из қаталтум нафса^н фа-д-дāраътум ф^иҳā валлоҳу
мухриҷум-м mā кунтум тактумун. 72.**

72. Ва ба ёд оваред он вақтеро, ки шахсеро куштед, пас, дар кушандаи вай низоъ кардед. Ва он чиро, ки шумо пинҳон менамудед, Аллоҳ ошкоркунанда аст.

Эй бани Исроил, дар ёд оёред, ки чун он мардро яке аз шумо ба қатл расонид, дар ёфтани қотили ӯ музтару бечора мондед. Пас, ҳар як қабила аз қабилаи дигар бадгумон буд, байни худ низоъ ҳам бардоштед, ҳол он ки ҳеҷ як қавме аз шумо гуноҳи куштори ӯро ба зиммаи худ намегирифт.

Давоми оят фармудааст, ки "Аллоҳтаъоло ошкоркунандаи махфиҳо аст". Яъне ҳар он чиро шумо пинҳон кунед ҳам, Аллоҳтаъоло онро бо роҳи аҷиб ошкор месозад.

فَقُلْنَا أَضْرِبُوهُ بَعْضُهَا كَذَلِكَ يُخَيِّ اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ ءَايَاتِهِ

لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٢﴾

Фа қулназрибӯҳу би баъзиҳа. Казъалика юҳйилләҳу-л-мавтā ва юрйкум айътиҳи лаъаллакум таъқилун. 73.

73. Пас фармудем: «Ба баъзе поре аз гӯшти ин гов ин шахс (-и мурда) -ро бизанед!». Инчунин зинда мегардонад Аллоҳ мурдагонро ва нишонаҳои Худо барои шумо менамояд, то шояд, ки шумо бияндешед!

Ӯ таъоло фармудааст, ки Мо ба бани Исроил фармудем, ки говро пайдо намуда забҳ кунанд ва баъди куштани он поре аз он говро гирифта ба маййит бизананд, ба иродаи Аллоҳтаъоло маййит зинда хоҳад шуд ва қотили худро маълум хоҳад кард. Ӯ таъоло қудрати худро ба бандагони худ зоҳир намуд, то онҳо аз ин ибрат гиранд ва дар зинда гардондани баъд аз миронидан дар қалбҳои онҳо шакку шубҳа боқӣ намонад. Яқин донанд, ки Аллоҳтаъоло ба ҳамаи кор қодир аст. Чуноне дар пеши чашм ин мурдаро зинда гардонид, қодир аст, ки тамоми мурдаҳоро низ аз нав зинда гардонад.

Ба ҳар сурат говро куштанд, чун узве аз онро ба мурда расониданд, маййит зинда гашту кушандаи худро маълум намуд.

Инҷо миёни муфасссирон маҳз кадом узви говро гирифта ба майит расониданд, ихтилоф вучуд дорад. Иддае аз муфасссирон гуфтаанд, ки агар таъини узви гов зарур мебуд, Аллоҳтаъоло онро

ин ҷо зикр мекард. Чун дар Қуръон зикри он нарафтааст, баҳсу чуну чаро чӣ зарурат дорад?

Фоида ва гӯшзад

1. Одатан бани Исроил говро қурбонӣ менамуданд, ба ин хотир аз миёни чаҳорпоён, валлоҳу аълам, маҳз говро интихоб намуданд.

2. Вақте буд, ки бо васвасаи шайтону Сомирӣ ном фарде, онҳо Аллоҳи ягонаро монда дар ғойибии Мӯсо (а) гӯсоларо парастӣш карданд, ки он ҳам гов асту танбеҳи онҳост.

3. Кадом узви хоси онро гирифта ба ҷасади майит задан он қадар аҳмияте ҳам надорад, зеро он узв чун дигар аъзои он гов бечон аст. Инҷо ҳикмат фақат ҳамин аст, ки чӣ гуна Аллоҳтаъоло мурдаро зинда мегардонад, онҳо бо чашми худ бинанд.

4. Онҳо бояд фаҳманд, ки дурӯғгӯй пиндоштани пайғамбару бовар накардан ба ӯ ранҷу машаққат ва мушкилиҳои зиёдеро ба бор меоварад.

Хулоса, қудрати Аллоҳтаъоло бидуни васила овардани гов дар зинда гардонидани мақтул ва ошкор сохтани қотил маълум аст, локин дар он аснӣ, ки бани Исроил дар боби чӣ гуна будани гов бисёр пурсу ҷӯ менамуданд, зимнан онҳо ба сухани пайғамбари Аллоҳ боварии комил надоштанд, бинобар ин онҳо пурсуҷӯро бисёр менамуданд. Чун онҳо ба ҳар саволи худ аз Мӯсо (а) ҷавоб гирифтанд, баъди тамом шудани саволҳо ба ҳақ будани Мӯсо (а) хоҳ нохоҳ тасдиқ намуданду аз пайи кор шуданд. Инчунин бани Исроил замоне говро парастӣш карда буданд, бори дигар онҳоро бо ин роҳ аз хатои пешинаи бобоҳояшон бо куштани гов танбеҳ намуд ва ба чунин роҳ онҳоро панд дод, ки ҳеҷ вақт гов лоиқӣ парастӣш нест. Вагарна ин мӯъҷизаро, яъне чӣ гуна зинда сохтани мурдагонро ба ҷуз Офаридгор касе наметонад.

Ояти зер аҳволи баъдинаи бани Исроилро баён мекунад.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ

مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ أَلْتَنْهَرُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَّا يَشَقُّ فَيَخْرُجُ مِنْهُ

الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَّا يَلْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾

Ќумма қасат қулубукум-м миъ баъди зāлика фа ҳия ка-л-ҳичāрати ав ашадду қасваҳ. Ва инна мина-л-ҳичāрати ламā ятафақчару минҳу-л анҳār. Ва инна минҳā ламā яшшаққаку фа яхручу минҳу-л-мāъ. Ва инна минҳā ламā яҳбиту мин хашятиллāҳ. Ва маллоҳу би гофилин ъаммā таъмалун. 74.

74. Баъд аз он боз дилҳои шумо сахт шуд, пас, онҳо монанди санганд, балки дар сахтӣ аз он ҳам зиёдтар, ҳаройина, аз баъзе сангҳо он аст, ки аз вай қўйҳо равон мешавад ва ҳаройина, аз бархе сангҳо он аст, ки чун шикофта шаванд, аз вай об берун меояд ва баъзе аз сангҳо он аст, ки аз тарси Аллоҳ фуру меафтанд ва аз он чӣ мекунад, Аллоҳ беҳабар нест!

Кас гумон мекунад, ки баъди дидани ин қадар мўъҷизаҳо, дилҳои бани Исроил нарма гашта, дар тоату ибодати Аллоҳи ягона зиёдтар кӯшиш мекунад. Аммо чунонки аз мазмуни ин ояти карима маълум мешавад, онҳо аз ин панд суде набардоштаанд. Бинобарин, Ў таъоло барои сарзаниши онҳо фармуд, ки ай бани Исроил, дилҳои шумо аз дидану шунидани ин насиҳатҳо нарма нагашта, баръакс чунон сахт гаштаанд, ки дар онҳо дигар ягон панду мўъҷиза таъсир намекунад. Дилҳои шумо мисли санг, балки аз санг ҳам сахтар чун оҳан гаштаанд. Бо дидани ин қадар мўъҷизаҳо, хусусан зинда шудани мурда навод дилҳоятон нарма нашаваду ба як фикру хулоса наоед, ҳол он ки чун ба баъзе сангҳо амри илоҳӣ шавад аз он сангҳо қўйҳо қорӣ мешаванд. Баъзе сангҳо аз тарси Аллоҳтаъоло чун кўҳи Тур аз ҳам мерезанд. Акнун дилҳои бани Исриил магар аз санг ҳам сахтар нест? Албатта, Аллоҳтаъоло аз ҳама рафтору гуфтори бани Исроил огоҳу боҳабар аст. Ў таъоло онҳоро рӯзи қиёмат барои ин амалҳояшон қазои мувофиқеро сазовор мебинад.

Сабабҳое, ки дилро сахт мегадонад, дар ҳадиси зерин баён шуданд. Бинобар ривояти Имом Тирмизӣ аз Муҳаммад ибни Аҳмад ибни Иброҳим ва дар охир аз ибни Умар (р) аз Пайғамбар (с) омадааст, ки он ҳазрат (с) фармуданд: **"Суханро бе зикри Аллоҳ бисёр нагӯед!! Чун сухан бисёр шавад аммо дар он зикри Аллоҳ набошад, он қалбҳоро сахт гардонад. Дуртарин шахс аз Аллоҳтаъоло касе аст, ки дили сахт дорад".** Яъне ҳар касе ки дилаш ба сабаби ҷурму гуноҳ сахт шавад, дигар чунин шахсро панду насиҳат ва ҳарфи ҳақ таъсир намекунад. Ҳадиси дигареро

Имом Ал-Баззор аз Анас ибни Молик (р) ба тариқи марфӯъ дар ҳамин хусус аз Расулulloҳ (с) ривоят мекунад, ки Он ҳазрат (с) фармуданд: **"Чаҳор хислат аз нишонаҳои сахтдилӣ: чашми бе нам, дили сахт, орзуву ҳаваси дароз ва ба дунё сахт ҳарис будан"**.

Албатта, ин ваъид ба таври умум набуда, балки як иддае аз бани Исроил аз ин ваъид истисноанд, зеро онҳо роҳи ҳидоятро ёфта, дар ҳақиқат имон овардаву исломро қабул карда буданд.

Аз аввали сура то инҷо баъзе аз мӯъминон аз зоҳири қиссаҳо ба имон овардани яҳудиҳо умедворанд. Оятҳои баъдӣ посухи умедҳои онҳост.

﴿أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلِمَ

اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

✽ **А-фа татмаъуна ай юъмину лакум ва қад кона фариқу-м минҳум ясмаъуна калāmаллоҳи сӯмма юҳаррифунаҳу мим баъди маъ қалӯҳу ва ҳум яъламун. 75.**

75. (Эй мӯъминон). Оё умед доред, ки яҳудиён барои шумо имон меоранд? Ва ба таҳқиқ, гурӯҳе аз онҳо каломи Аллоҳ (Таврот)-ро мешуниданд, баъд аз он ки онро фаҳмиданд, доништа онро бадал мекарданд.

Аллоҳтаъоло бо ояти мазкур ба мӯъминон хитоб намуда фармудааст, ки ай мӯъминон, шумо умед доред, ки яҳудиён ба Пайғамбар (с) ва Қуръон ва шариати ӯ (с) имон меоранд? Ҳаргиз! Ин яҳудиҳо чунин қавме ҳастанд, ки ин ҳақиқатро аз Таврот, ки дорои чунин маъниҳо буд, хуб дарк карда буданд ва дар майнаҳои худ онро нигоҳ ҳам медоштанд, локин афсӯс, ҳатто уламоишон на ин, ки имон наоварданд, балки мувофиқи таъби дили хеш ибораҳои Тавротро тағиру табдил намуданд. Дидаву доништа ба роҳи хато рафтанд. Боз шумо умед доред, ки онҳо ба шумо мепайванданду Ислом меоранд? Дигар аз онҳое, ки аз Аллоҳ натарсиданд, китоби Ӯро тағир доданд, нақӯиро интизор шудан мумкин нест.

Одати зишту дараҷаи ақлу фаросати онҳоро, ки ҳатто ба Таврот дуруст намеояд, ояти зер баён мекунад:

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَالُوا ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَا بِعَضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا
أَتَحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا

تَعْقِلُونَ

**Ва изā лақу-л- лази́на āману қолӯ āманна ва изā халā
баъзӯҳум илā баъзи́н қолӯ а-туҳадди́сунаҳум би ма
фатаҳаллоҳу ʔалайкум лиюҳаҷҷукум биҳи ʔинда
Раббикум. А-фалā таъқилун. 76.**

76. Ва чун онҳо бо муъминон мулоқот кунанд, гӯянд: «Имон овардем» ва чун танҳо шаванд, баъзе аз онҳо ба баъзе гӯянд: «Оё хабар медиҳед онҳоро ба он чӣ Аллоҳ бар шумо кушода аст, то бо он далел назди Парвардигоратон бо шумо мунозира кунанд, оё намефаҳмед?».

Яъне чун мунофиқони яҳуд ба назди асҳоби Расулаллоҳ (с) меомаданд, бо чоплусӣ мегуфтанд, ки имон дорем, ки роҳи шумо ҳақ аст. Ва Муҳаммад (с) расули барҳақи Аллоҳ асту ба ин унвон, ки ўро башорат дода шудааст, ў сазовор аст. Дар Тавротӣ мо ҳам ишора рафта, ки ў пайғамбари охирзамон аст, мо – яҳудиҳо омадани ўро интизорӣ мекашидем ва умед ба он доштем, ки уммати ў мешавему ба шарофати вай метавонем душманони худро сарқӯб кунем.

Хулоса, онҳо бо як ҷаҳон самимият назди мусулмонон чунин ҳарф мезаданд, аммо чун ба назди сардорони худ мерафтанд, дар нисбати мусулмонон ҳарфҳое мегуфтанд, ки хилофи суҳанҳои қаблашон буд. Сардорони онҳо бошанд ба онҳо мегуфтанд, ки оё шумо ҳеҷ ақл доред? Чаро он чи дар Таврот дар боби Муҳаммад ва сифатҳои ҳамидаи вай омадааст, ё он чи дар таърихи мо гузаштааст, он ҳамаро ба асҳоби ў мефаҳмонед? Агар аз шумо нашунида бошанд, онҳо аз кучо медонад, ки мо насли тоғутпарастону бародарони масх (бадалшуда) бо маймунҳо ва хукҳо ҳастем? Шумо чаро ба забони худ мегӯед, ки Муҳаммад пайғамбари барҳақ асту ин дар Тавротӣ мо зикри худро ёфтааст? Модоме ки ўро тасдиқ надоред, фардо рӯзи қиёмат ин суҳанҳоятон назди Парвардигор магар ба зарари шумо ҳуҷҷат намешаванд?

Наход то ин андоза фаросати шумо кам бошад, ки аз гуфтани чунин суханҳое, ки ба зарари шумо нигаронида шудааст, худдорӣ накунед?...

Акнун оё аз онҳое, ки дараҷаи ақлу фаросаташон чунин аст, умедвор шудан мумкин аст, ки имон меоранд?...

Хулоса, мунофиқони ҳамасри Расулаллоҳ (с) бо гуфтани чунин суханҳо меҳоҳанд болои ҳақиқат парда пӯшанд, локин онҳо беҳабар аз он буданд, ки онҳо худ нагӯянд ҳам, Қуръон тамоми сифатҳои ҳабиса ва одатҳои бади онҳоро ба мардуми он давр фош кардааст. Ояти мазкур бо таври мансух (аз амал манъ) наshawанда дар Қуръони маҷид мавқеи хоси худро то абад ёфтааст ва он сухани бофтаи касе нест. Аз суханронии яҳудиҳои даври саъодат бо хабарҳои Қуръонӣ дараҷаи диндории онҳо зоҳир гардид, яъне наъузубиллоҳ, қору фаросати онҳо то ҷое будааст, ки онҳо гумон доштаанд, гӯё чунин рафтори мунофиқонашон назди Аллоҳтаъоло пинҳон мемонад.

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ

А-валā яъламуна анналлоҳа яъламу mā юсирруна ва mā юълинун. 77.

77. Оё яҳудиён намедонанд, ки он чӣ онҳо пинҳон мекунад ва он чиро ошкор мекунад, Аллоҳ медонад!

Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки магар ин ҷоҳилон пай намебаранд, ки ончиро, ки байни худ миш-миш мекунанду аз мусулмонон куфрашонро пинҳон медоранд ва ончиро, ки бо дурӯягӣ нифоқ ошкор мегӯянд, Ё таъоло аз ҳамаи онҳо огоҳасту ҳамаро медонад?... Ба кадом ақл чунин суханро мегӯянд боз иддао мекунад, ки онҳо гӯё имон доранд? Валлоҳу аълам, мазмун ин оят ба олимони яҳудӣ нигаронида шудааст, ки онҳо Тавротро меҳонанд ва ҳақ будани Муҳаммад (с)-ро мефаҳманд, локин пинҳон медоранд.

Хулоса, маълум шуд, ки олимони яҳуд баъд аз донистану фаҳмидани ҳақиқат Тавротро таҳриф карданд. Акнун ояти зер оммаи мардуми яҳудро хотиррасон мекунад, ки онҳо бояд бидонанд, ки ба олимҳояшон кӯр-кӯрона пайравӣ доранд ва онҳоро ҳушдор медиҳад, ки дар гумроҳӣ умр ба сар мебаранд.

وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِي وَإِنَّهُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ

Ва минҳум уммийуна лā яъламуна-л-китаба иллā амāнийя ва ин ҳум иллā яъуннун. 78.

78. Ва баъзе аз яҳудиён мardуми бесаводанд, Китобро чуз орзуҳо (-и ботил) намедонанд ва нестанд онҳо, магар гумонкунандагон.

Албатта, ҳамаи қавми яҳудият олим набуданд. Мутаассифона, аксари онҳо Тавротро хонда наметавонистанд, то ки ҳақиқатро фаҳманду аз ҳақиқати ин дастури илоҳӣ бебаҳра намонанд. Аммо онҳое ки олим буданд Тавротро мувофиқи табиаташон тағйир доданд. Дар майнаи он қавми нохондагон ба чуз орзуҳои пуч, ки олимҳояшон умедворашон карда буданд дигар чизе набуд. Яъне онҳоро гӯл зада гуфтанд, ки Аллоҳтаъоло шуморо афв намуда, аз гуноҳҳои шумо мегузарад, нори ҷаҳаннам чанд рӯзе шуморо азоб медиҳаду бо ҳамин наҷот меёбед, чун бобоёни шумо анбиё гузаштаанд, фардо рӯзи қиёмат шафоататон хоҳанд кард ва дигар орзуву хаёлҳо... Аммо дар асл ба қиёмату зинда гардонидани баъд аз миронидан ва ба азоби Дӯзах чандон боварии комил надоштанд ва ҳарчи мекарданд тақлидкорона амал мекарданд.

Хулоса, вақто ки чунин олимони гунаҳкор барои нигоҳ доштани обрӯи худ ҳақиқатро бо иваз намудани ибораҳои Таврот пӯшиданд, ба ин васила тавонистанд ақидаҳои подарҳаво ва орзуҳои хомро дар майнаҳои онҳо ҷо диҳанд. Бо ин роҳ онҳоро аз фаҳмидани маънои ҳақиқати Таврот дур сохтанд. Ҷазои чунин олимони таҳрифкори оммафиребро ояти зер эзоҳ медиҳад.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ

مِمَّا يَكْسِبُونَ

**Фа вайлу-л лил-лазӯна яктубуна-л китаба би айдиҳим
сумма яқулуна ҳазā мин ъиндиллаҳи ли яштару биҳи**

Ѓаманай қалила. Фа вайлу-л лаҳум-м мим ма катабат айдиҳим ва вайлу-л лаҳум-м мим-ма яксибун. 79.

79. Пас, вой мар касонеро, ки китобро бо дастҳои худ менависанд, боз мегӯянд: «Ин аз назди Аллоҳ аст», то бар ивази вай баҳои андакро биситонанд. Пас, вой онҳоро ба хотири он ки дастҳои онҳо навишта аст ва вой бар онҳо ба сабаби он чизе, ки касб мекарданду чизе ба даст меоваранд.

Ў таъоло бо ояти мазкур уламо ва меҳтарони гумроҳро, ки бо гумроҳии худ манфиати дунё ва ғарази шахсии худро ба назар гирифта, мардуми оммаро аз роҳи ҳақ мезананд, бо калимаи «Вайл» се маротиба саркӯб сохтааст. Якум: Вой бар он касоне, ки Тавротро бо дастҳои худ менависанду онро тағйир дода, эҷоди нисбат ба Аллоҳтаъло худро дода, ҳамчу сухани Ў таъоло ба самъи мардуми бесавод мерасонанд. Яъне онҳо меғуфтанд ончи шунидед, сухани Аллоҳтаъоло буд. Онро ба Мӯсо (а) Аллоҳтаъоло ваҳй фиристодааст. Ончи, ки мо ба шумо мерасонем, ба Тавроти замони Мӯсо (а) мувофиқат дорад.

Хулоса, уламои яҳуд ба хотири манфиатҳои дунёӣ, барои андак молу чизи дунё дар баробари оятҳои Таврот, дурӯғро навишта, ба Аллоҳ тӯҳмат заданд. Аллоҳтаъоло бори дуюм калимаи "Вайл"-ро бар онҳо ҷоиз дониста фармудааст, ки вой бар онҳое, ки дидаву дониста бо дастони худ ба китоби Раббонӣ, яъне ба Таврот тағйир дароварда, мувофиқ бо майлу рағбати хеш онро таҳриф ва як амали бисёр носавобу хиёнат ба амонати Аллоҳ намуданд.

Бори севум Ў таъоло "Вайл"-ро ба онҳо ҷоиз дониста гуфтааст, ки вой бар онҳо бод, ки чунин пешаи пурҷурму носавобро ихтиёр карданд. Агар рафтори олиму омии он тоифа ингуна бошад ва онҳо сазовори вайл бошанд, оё аз онҳо умедвор шудан мумкин аст, ки ҳолисона имон меоранд?

Ваъиди ояти мазкур ба бани Исроил нигаронида шуда бошад ҳам, локин ҳукми он барои ҳар даври замон омм аст. Яъне ҳар касе чунин сифат дорад, таҳти ваъиди ин оят қарор гирифтааст.

Магар барои манфиатҳои шахсӣ ва барои ҳосил намудани моли дунёи фонишаванда каломи Аллоҳро сӯйистифода намудан ҷоиз аст?...

Таманнои дигаре, ки яҳудиён доранд, инаст, ки онро ояти зер баён мекунад:

وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا

فَلَنْ تُخْلَفَ اللَّهُ عَهْدَهُ ۖ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾

Ва қолу лаи тамассана-н-нāру иллā аййāма-м маъдудāх.
Қул а-т-тахазтум ъиндаллоҳи ъаҳдан фа ла-й
юхлифаллоҳу ъаҳдаҳ. Ам тақулуна ъалаллоҳи ма ла
таъламу̇н.80.

80. Ва гуфтанд: «Ба мо оташи Дӯзах нарасад, магар чанд рӯзи шуморидашуда». **Бигӯ:** «Оё аз назди Аллоҳ паймоне гирифтед? **Пас, (ҳаргиз) Аллоҳ аҳди худро хилоф намекунад? Оё мегӯед бар Аллоҳ он чиро, ки худ намедонед?**».

Яҳудиҳо ақида доранд, ки ба ғайри муддати андак, дигар онҳо ворида нори (оташи) ҷаҳаннам намешаванд. Он ҳам бошад ё ҳафт рӯз ё миқдори он рӯзҳое, ки бобоёнашон ғӯсолапарастӣ кардаанд, дохил мешаванд ва баъди гузаштани ин муддат дохили Ҷаннат мешаванд. Бинобар ин, онҳо ба чунин ақидаи бе асос таъна намуда, аз содир кардани ҳеҷ гуна гуноҳ рӯ намегардонданд. Сари тамоми гуноҳҳо пиндору ақидаи нодурусти онҳо буд, ки ғӯё онҳо дӯстони Аллоҳанд ва дигарон аз ин чиз бенасиб. Ба фикрашон агар гуноҳе содир кунанд ҳам, барои он ҷазо намебинанд. Аммо аз мазмуни оятҳои Қуръон маълум мешавад, ки чунин ақидаи онҳо ба ҷуз ёва чизи дигаре нест... Магар барои тасдиқи ин суханашон аз назди Аллоҳтаъоло ягон ҳуҷҷате доранд? Ё дар ин боб бо Аллоҳтаъоло аҳду паймон бастаанд? Агар ҳа, пас қучаст ҳуҷҷати онҳо? Бинобар ин, Аллоҳтаъоло ба Ҳабиби худ (с) фармудааст, ки аз ин муддаиён бо як сарзаниш суол кун, ки барои муддати кӯтоҳе дар Дӯзах азоб кашиданашону сипас раҳо ёфта, ворида Ҷаннат гаштанашон аз Аллоҳтаъоло аҳднома доранд? Агар чунин аст, Ў таъоло ҳаргиз ба аҳди худ хилоф намекунад. Локин Аллоҳтаъоло чунин суханонро ба онҳо ҳаргиз нагуфтааст ва ба онҳо чунин аҳду паймон низ набаста аст. Ин суханҳоро онҳо бар дурӯғ ба забон меоранд ва онҳоро ба Ў таъоло нисбат медиҳанд.

Ояти зер посухи чунин тоифаи дурӯғгӯст.

بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ

هُم فِيهَا خَالِدُونَ

Балā. Ман касаба саййиата-в ва аҳātат биҳи хатйатуҳу фа улāика асҳāбу-н-нāри ҳум фийҳā ҳолидун. 81.

81. Оре, ҳар касе кори баде кунад, хатоҳо ўро ихота кунанд, пас, чунин шахсон соҳибони Дўзаханд, онҳо дар он ҷо ҷовидонанд.

Аз мазмуни ин оят маълум мегардад, ки ба ғайр аз пешниҳоди шаръ ҳеҷ кас ва ҳеҷ гурӯҳ ва ҳеҷ қавм бо бофтаву тофтаи худ ва бо ҳаёлу тасаввур, ҷаннатӣ ё дўзахӣ будани худро, ё дигар касро айнан ҳукм карда наметавонад. Ба ин ҳуқуқ ҳам надорад, зеро ин аз ҷумлаи ғайбиёт аст. Ин ҳуқуқ фақат аз он Аллоҳтаъолост. Аллоҳтаъоло дар ояти мазкур фармудааст, ки чунин тоифаи бе ҳуҷҷату худситоишкунандаро, ки гуфторашон сар то по олудаи гуноҳ аст, Дўзах дар оғӯши худ мегирад ва дар он ҷовидон бимонанд. Ҳар касе чун онҳо хилофи ризои Аллоҳтаъоло кору пайкор мекунад, ба қонунҳои илоҳӣ таслим намешавад ва худсарона (яҳудивор) ба худ рутбаи олӣ медиҳад, дар дунёву охират гуноҳхояш ўро ихота мекунанду роҳи наҷотро барои вай баста мегардонанд. Яъне чунин тоифа воридаи нори Ҷаҳаннам гардида, аз он абадулабад берун нахоҳад омад. Валлоҳу аълам.

Имом Аҳмад ибни Ҳамбал (р) аз Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) аз пайғамбари Аллоҳ (с) ривоят мекунад, ки Он ҳазрат (с) фармуданд: **"Аз гуноҳхое, ки мардум онҳоро ночиз медонанд, эҳтиёт кунед, зеро чун ин гуноҳҳо ҷамъ шаванд, инсонро ҳалок кунанд".**

Хулоса, ҳақиқати кор на чунон аст, ки яҳудиҳои худсито орзуву ҳаёл доранд. Ҳар касе гуноҳ кунаду гуноҳи худро пӯшида ҳам дорад, рӯзи қиёмат он гуноҳҳо онро аз ҳар тараф ихота карда, ба нори ҷаҳаннамаш кашанд. Ин аст, ки касе ҳақ надорад ғўяд, ки ман ҷаннатияму фалон одам дўзахӣ, зеро мушараф шудан ба ҷаннату ворид шудан ба ҷаҳаннам ин бо фазлу адли Аллоҳтаъоло ва амалҳои ҳар як банда вобаста аст. Барои дарёфти неъматҳои ҷовидонаи Ҷаннат имону амалҳои солеҳу ҳасана ва иҷрои амри Аллоҳтаъоло лозим аст, ки ояти зер ҳамин чизро иншоаллоҳ, эзоҳ мудиҳад.

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولَٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ

فِيهَا خَالِدُونَ

Ва-л-лаз'ина āману' ва ъамилу-с-солиҳ'ати ул'айка асҳ'абу-л-Ҷаннаҳ. Ҳум фиҳ'а холид'ун. 82.

82. Ва касоне, ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, онҳоянд бошандагони Бихишт, онҳо дар он ҷо ҷовидонанд.

Аз ояти мазкур собит мегардад, ки барои ворид шудан ба Ҷаннат "албатта" яҳудӣ (бани Исроилӣ) будан шарт нест. Қатъи назар аз қавму миллат ва насаб барои касоне, ки комилан имон овардаанд ва амалҳои хайру савоб, ки ризои Аллоҳтаъоло дар онҳост ба ҷо овардаанд, оташи Дӯзах ҳаром аст ва онҳо ҷовидона дар Ҷаннат боқӣ хоҳанд монд. Ай бор Илоҳо, мо ва кулли мусалмононро аз ин неъмат бебаҳо бенасиб нагардонӣ! Омин!

Барои онҳое, ки алҳол уммати Муҳаммад (с) ва ғайри онро аз ҳам ҷудо карда наметавонанд, ин ҷо ҳадисеро аз Имом Бухорӣ, ки аз Абӯҳурайра (р) ривоят кардааст, мисол меорем: «Вақто ки шаҳри Хайбар фатҳ карда шуд, хайбарӣҳо гӯсфандеро пухта захролуд намуда, ба назди Расулуллоҳ (с) ҳамчу ҳадя ниҳоданд». Дар он асно Расулуллоҳ (с) амр намуд, ки ҳама яҳудиҳои Хайбарро ба наздаш ҷамъ биёранд. Чун онҳоро ҷамъ оварданд, Расулуллоҳ (с) ба онҳо гуфт: **"Падари шумо кист?"** Гуфтанд: "Фалонӣ!" Расулллоҳ (с) гуфт: **"Шумо дурӯғ гуфтед, падари шумо фалон кас аст!"** Гуфтанд: "Рост гуф்தӣ!". Ҳабиби Худо (с) боз аз онҳо пурсид: **"Агар шуморо суол кунам, росташро мегӯед?"**. Гуфтанд: "Оре, ай Абал Қосим, агар дурӯғ гуем, чунон ки чанд лаҳза пеш дурӯғи моро ошкор намудӣ, маълум менамоям". Расули Аллоҳ гуфт: **"Аҳли нор кист?"**. Гуфтанд: "Мо бани Исроилиҳо андаке дар он бошем, локин баъд аз он наҷот хоҳем ёфт". Расулуллоҳ (с) гуфт: **"(Шумо) дур шавед! Валлоҳи, шумо аз ӯ абадӣ раҳо наёбед!"**. Боз Расули Аллоҳ (с) гуфтанд: **"Агар шуморо суол кунам, ҷавоби рост медиҳед?"**. Гуфтанд: "Оре, ай Абал Қосим". Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **"Оё ба ин гӯсфанд захр пошидед?"**. Гуфтанд: "Оре!" Муҳаммад (с) гуфтанд: **"Чаро чунин кардед?"**. Гуфтанд: "Нақша матраҳ кардем, ки агар ту дурӯғӯй

бошӣ, аз ту халос шавем ва агар Набии барҳақ бошӣ, ин заҳр бар ту таъсир намекунад".

Хонандаи мухлису ҳушманд, фикр мекунам аз ин нукта тафовути байни мусалмону ғайри ўро дарк намуд. Акнун бо оятҳои оянда аз аҳду паймони бани Исроил огоҳӣ хоҳӣ ёфт:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا

وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا

الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ

مُعْرِضُونَ

**Ва из аҳазнā мисāқа банӣ Исроїла лā таъбудуна
иллаллоҳа ва би-л вāлидайнι иҳсāна-в ва зи-л-қурбā ва-л-
ятāmā ва-л масākини ва қулӯ ли-н-нāси ҳусна-в ва ақиму-с
салāта ва āту-з-закāта сўмма таваллайтум иллā
қалила-м минкум ва антумм муъризун. 83.**

83. Ва ба ёд оваред он гоҳ, ки аз бани Исроил паймон гирифтём, ки напарастед, магар Аллоҳро. Ва ба волидайн нақӯй кунед. Ва бо наздикон (-и худ низ). Ва ба ятимон ва бенавоён некӣ кунед. Инчунин барои мардум сухани нек бигӯед ва намозро барпо доред ва закотро бидиҳед, пас, (аз ин аҳд) баргаштед магар андаке аз шумо ва будед аз ҳукми Худо рӯйгардонанда!

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур бани Исроилро хотиррасон намуда фармудааст, ки ай бани Исроил, он рӯзеро ба ёд оред, ки Мо аз гузаштагони шумо чунон аҳду паймон гирифтём, ки ба ғайри Аллоҳи ягона дигар чизро парастеши накунед, ба падару модари хеш эҳсон намуда, қарзи фарзандии худро ба ҷо оред, ба ақрабои худ, ки онҳо аз шумо ҳақбаранд, бо ҳубмуомилағӣ рафтуомад кунед, ба мискину ятим, ки аз ёфтани нафақа очизанд, ба қадри имкону тоқат дасти ёрӣ дароз намоед. Ба халқи Худо муомилаи некӯ ва меҳрубонӣ кунед. Намозро барпо доред ва закоти молро сари вақт адо кунед. Онҳо бошанд ба ғайри як иддаи каме аз ин

паёмҳои таъкидшудаю чунин аҳду паймони басташуда, ки беҳтарин ибодати молику баданианд, рӯ гардониданд.

Хулоса, ин оят на танҳо ба бани Исроил нигаронида шудааст, балки тамоми мусулмонон таҳти ин шиор қарор доранд, зеро тамоми китобҳои осмонӣ як ғояро дар бар доштаанд. Ба хусус донишмандони ҳақиқӣ Аллоҳ, ки тавҳид (якопарастӣ)-ро ибодати ҳақиқӣ маънӣ мекунад, он аст, барои ҳар як мӯъмину мусулмон аз ҷумлаи воҷибот аст.

Иншоаллоҳ, бори дигар сари ин мақсад дар ояти 36-ӯми сураи «Нисо» боз мегардем.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تَخْرُجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِّنْ

دَيْرِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾

Ва иҷро аз аҳдҳои мӯъаққакум лā тасфикуна димъакум ва лā тухриҷуна анфусакум-м мин дийъарикум ҷумма ақрартум ва антум ташҳадун. 84.

84. Ва (ба ёд оваред) чун гирифтм паймони шуморо, ки хуни якдигарро марезед ва қавми хешро аз диёри хеш берун накунад, пас, аҳдро қабул кардед ва шохидӣ ҳам дода будед.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур низ бо таъкид фармуд, ки ай бани Исроил ба ёд оред, он рӯзеро, ки аз шумо чун дар баробари дигар паймонҳо аҳду паймон гирифта будем, ки ҳамдигарро накушед, ба ҳурмати ҳамдигар таҷовуз накунад, аз мулкӯ кошонаи худ ҳамдигарро хориҷу аз ватан берун накунад. Ба ёд оред, ки шумо бо ихтиёри худ воҷибияти ин паймонро дидеду донистед ва ҳатто иқрор намудеду шохидӣ ҳам дода қабул фармудед.

Оё бани Исроил ба ин аҳду паймоне, ки бо розигии худ пазируфта буданд, вафо намуданд? Ояти зер ба ин савол посух додааст.

ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتَخْرُجُونَ فَرِيقًا مِّنْكُمْ مِّنْ

دَيْرِهِمْ تَظْهَرُونَ عَلَيْهِم بِالْآثِمِ وَالْعُدُوِّ وَإِنْ يَأْتِوكُمْ أُسْرَىٰ

تَفْدُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ
وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ

عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾

Ѓумма аџтум ҳаўлаи тақтулуна аџфусакум ва
тухричуна фаріқа-м минкум-м мин дийа́риҳим
таџоҳаруна љалайҳим би-л-ишми ва-л-ъудвāни ва ий-
ьятукум усāро туфāдуҳум ва ҳува муҳаррамун љалайкум
ихроҷуҳум. А-фа туьминуна би баъзи-л-китаби ва
такфуруна би баъз. Фа ма ҷазāу ма-й-яфъалу зāлика
минкум илла хизюн фи-л-ҳайāти-д-дунйā. Ва явма-л-
қийāмати юраддуна илā ашадди-л љазāб. Ва маллоҳу би
гофилин љамма таъмалуна. 85.

85. Баъд аз он, шумо гурӯҳе ҳастед, ки қавми хешро
мекушед ва аз қавми худ гурӯҳеро аз хонаҳояшон берун мекунад,
дар ҳақиқи онҳо ба гуноҳу таҷовуз пуштибони якдигар мешавед ва
агар ба назди шумо асир шуда оянд, барои ивази онҳо ҳадя
медихед. Ҳол он ки барои шумо берун кардани онҳо ҳаром аст. Оё
ба поре аз Китоб имон меоред ва ба қисме аз он кофир мешавед?
Пас, ҷазои он шахсе ки аз шумо чунин кунад, дар ҳаёти дунё ба
ғайр аз хорӣ чист? Ва (онҳоро) рӯзи қиёмат, ба сӯи сахттарин
азоб гардонида шавад. Ва Аллоҳ аз он чӣ мекунад, беҳабар нест.

Ояти мазкур бори дигар барои яҳудиён ваъиди шадид аст.
Яъне Аллоҳтаъоло бо тариқи инкор ба яҳудиёни ҳамасри
Расулulloҳ (с), ки дар Мадина зиндагӣ доштанд, бо ин оят хитобу
итоб намудааст. Фишурдаи шарҳи ояти мазкурро муфасссирони
киром чунин ривоят кардаанд, ки арабҳои Мадина пеш аз Ислом ба
ду қабила Авс ва Ҳазраҷ тақсим шуда, аҳли ширк буданд ва ба
ягон китоби осмонӣ имон надоштанд. Локин, яҳудиёни онҷобуда
худро аҳли китоб (Таврот) меҳисобиданд, гӯё онҳо аз ҳукмҳои

Китоби осмонӣ бохабар ва ба онҳо амалкунандаанд. Ва онҳо ҳам ба се қabila тақсим буданд: Бани Қайнақо ва бани Назир ва бани Қурайза. Бани Қайнақо тарафдори хазраҷиҳо ва бани Қурайза ва бани Назир тарафдори авсиҳо буда, байнашон аҳду паймон имзо шуда буд. Онҳо байни худ ваъдадор буданд, ки ба хотири ҳамдину ҳаммазҳаб буданашон бо он аҳдҳое, ки дар Таврот аз тарафи Аллоҳ бо онҳо паймон шудааст, вафо мекунанд. Мутаасифона, чун он ду қabila, яъне авсиҳо ва хазраҷиҳо бо ҳам меҷангиданд, яҳудиёни номбурда ба тарафдории ҳампаймонони худ мувофиқи аҳду паймоне, ки байни онҳо буд, дар майдон ҳозир мешуданд. Метавон гуфт, ки яҳудиҳои бани Қурайза ва бани Назир ҳамроҳи авсиҳо бо яҳудиҳои тарафдори хазраҷиҳо, ки бани Қайнақо буданд меҷангиданд. Яъне онҳо қонуни вазъиро аз қонуни илоҳӣ бартар дониста, якдигарро мекуштанд ва мағлубҳоро аз диёрашон берун месохтанд. Хулоса, дар ин боб ба он аҳде, ки ба ҳукмҳои Таврот мувофиқ буд, илтифот намекарданд. Онҳо (аҳли китоб) Таврот меҳонда бошанд ҳам ба ҳамқabilaҳои муқобили худ зулм, таҷовуз, талаю торочро, ки хилофи ҳукмҳои Таврот буд, раво медиданд. Ҳол он, ки ҳамаи ин одатҳо дар Таврот ҳаром ҳукм карда шуда буд. Аҷоиби кор дар инҷост, ки вақто ҷанг ором мешуд, агар аз яҳудиён дар тарафи муқобил касе асир афтода бошад, фидя дода онро халос менамуданд. Агар аз онҳо пурсида шавад, чаро чунин рафтор кардед? Дар ҷавоб мегуфтанд, дар Таврот чунин гуфтааст. "Агар ягон бани Исроил асир афтод, дар ҳол ёро халос кунед!" Агар ин амалро иҷро накунанд, гӯё ба Таврот амал накарда бошанд. Онон барои чӣ аз куштани ҳамдигар ва ҷилои ватан кардани афроди худ шарм намедоранду ба Таврот амал намекунанд, аммо агар ягон яҳудӣ асир бошад, амали ба Таврот дар ёдашон омада агар ёро озод накунанд, шарм медоштаанд? Оё яҳудиён ба баъзе ҳукмҳои Таврот имон оварданду ба баъзе ҳукмҳои он кофир шудаанд? Албатта, ин барои яҳудиёне, ки куфру имонро ҷамъ намудаанд, як сарзаниши сахтест. Ҳол он ки ба як ояти Китоби осмонӣ кофир шудан гӯё баробари ба ҳамаи китоб кофир шудан аст. Пас ҷазои шахсоне, ки ба баъзе гуфтаҳои китоби Аллоҳ имон меоранду ба баъзеи дигари он кофир мешаванд, чист? Ҷазои чунин шахс дар ҳамин дунё ин аст, ки ба ғзаби Аллоҳ гирифта шуда, хору беқадр мегардад. Дар рӯзи қиёмат бошад, аз ин ҳам дида ба сахттарин азоби доимӣ, ки ҳаргиз кам ва тамом намешавад, гирифта мегардад. Аллоҳтаъоло аз ҳама он амалҳое,

ки яҳудиён анҷом доданд беҳабар нест, онҳоро ҷазои сазоворе интизораст.

Хонандагони мӯҳтарам! Ба атрофи худ назар дӯзед. Муслмононе ҳастанд, ки баъзе ҳукмҳои Қуръонро қабул намуда амал мекунанд, аммо бисёре аз ҳукмҳоро ба фаромӯшӣ супоридаанд. Онҳо ба кӣ тақлид мекунанд! Оё ба яҳудиҳо? Ҳар инсонӣ соҳибқл аз ин гуна рафтори муслмонон ба даҳшат меояд.

Оё яҳудиёни Мадина ба ҳамаи ҳукмҳои Таврот амал карданд? Ҳаргиз! Бино бар ин, дар ин оят таҳти ваъиди шадиди Аллоҳтаъоло қарор гирифтанд.

Хулоса, амреро (фармонеро) ба ҷо овардан лозим бошад, аз навоҳӣ (манъшудаҳо) худро боз доштан ҳам лозимааст.

Баъд аз ин Аллоҳтаъоло барои тамоми инсонҳо ба хусус барои муслмонон дар ояти зер ҳақиқати яҳудиёно бори дигар баён мекунад:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا تَخَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ

وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ

**Улّاика-л-лазйнаштараву-л ҳайāта-д-дунйā би-л āхирах.
Фа лā юхаффафу ъанҳуму-л-ъазāбу ва лā ҳум
юн̄сарун.86.**

**86. Онҳо ҳам он касонеанд, ки дар ивази охират зиндагониаш
дунёро хариданд, пас, азбро аз онҳо сабук карда нашавад ва на
онҳо ёрӣ дода шаванд.**

Муфасссирони киром сабаби ба баъзе ҳукмҳои китоб-Таврот кофир шудани бани Исроилро чунин шарҳ додаанд, ки онҳо аз ҳукмҳои Таврот боҳабар буданд, лекин бо авсиҳо ва хазраҷиҳо, ки ҳампаймон буданд, ин паймон агарчи хилофи ҳукми Таврот бошад ҳам номуси дунё намегузашт, ки онҳо онро лағв намоянд. Ҳол он, ки ба хубӣ медонистанд, ки онҳо ба муқобили ҳамдинони худ набард мекунанд. Аз чунин аъмолашон маълум мешвад, ки онҳо шахсонеанд, ки ҳаёти охирати абадиро барои обрӯи муваққатӣ, яъне ба ҳаёти дунёи фонӣ, ба як чизи камқиммат фурӯхтаанд. Яъне онҳо он аҳде, ки ба Аллоҳтаъоло намуда буданд, як сӯ гузошта, аҳди ба махлуқи Аллоҳро бартар шуморида, ба он вафо намуданд. Ин аст найранги онҳо. Акнун аз он гурӯҳе, ки охирати

боқиро ба дунёи фонӣ иваз кунониданд, дар охират ягон соат азоб сабук гардонида намешавад. Ёридиҳандае барои онҳо дар охират нест. Онҳо заррае дар он ҷо роҳатеро эҳсос намекунанд.

Хулоса, одати яҳудиён чунин ҳаст, ки доимо фикри худашонро боло меҳисобанд. Ҳатто он сифатҳои Расулуллоҳ (с)-ро, ки дар Таврот зикр шудаанд, низ иваз намуданд. Масалан, дар Таврот сифати Расулуллоҳ (с) омада, ки ӯ (с) сиёҳчашм аст, онҳо ҳасад бурда, онро тағйр дода навиштаанд, ки Пайғамбари охири кабудчашм аст ва ғайра. Яъне онҳо ибораҳои Тавротро бо майли худашон навиштанд, то ҳол ин одати найрангбозиашон идома дорад.

Оятҳои зер бошанд бани Исроилро бори дигар аз он неъматҳое, ки Аллоҳ ба онҳо дода буд, ёдрасашон месозад. Аммо онҳо бошанд, неъматҳои Парвардигорро бо куфру гуноҳ, яъне эҳсони Аллоҳро бо исён, ҷавоб мегардонанд:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَآتَيْنَا عِيسَى

ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا

تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ أَتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ

Ва лақад āтайнā Мӯса-л-китāба ва қаффайнā миm баъдиҳи би-р-русул. Ва āтайнā Ёисабна Маряма-л-баййинāти ва айяднāху би руҳи-л-қудус. А-фа кулламā чāакум расулуm би мā лā тахвā аnфусукумустакбартум фа фариқан каззабтум ва фариқан тақтулуn. 87.

87. Ва батаҳқиқ, Мӯсоро Китоб додем ва баъд аз вай пайғамбаронро овардем ва Исо-писари Марямро нишонаҳои равшан додем ва ўро ба Рӯҳу-л-қудс (Ҷабраил) қувват бахшидем. Оё набуд, ки ҳар гоҳ пайғамбаре назди шумо он чиро овард, ки нафсҳои шумо онро дӯст намедошт, саркашӣ кардед, пас, гурӯҳеро дурӯғгӯ ҳисобидедеу гурӯҳеро куштед?

Бани Исроил на ин, ки сифатҳои Пайғамбари охируззамон (Муҳаммад (с)-ро аз рӯи душманӣ дар Таврот тағйир доданд, балки аҷдоди онҳо Мӯсо (а)-ро ва дигар пайғамбарони баъди ӯ (а)

фиристодаи Аллоҳро низ душманӣ кардаанд. Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки Мо ба Мӯсо (а) китоби Тавротро фурӯ фиристодем. Тавроте, ки китоби осмонӣ илоҳӣ буд. Мӯсо (а) он вазифае, ки аз тарафи Аллоҳ ба ӯ супурда шуда буд, яъне аҳқому аркони дар Таврот дарҷгардидаро ба онҳо мефаҳмонд, онҳо бошанд, фақат ба он ҳукме, ки мувофиқи хоҳиши нафсашон буд, амал мекарданду халос.

Агар суҳанҳои ҳазрати Мӯсо (а) мувофиқи ҳавою ҳавасашон намеомад, ту дурӯғгӯ ҳастӣ, ҳаргиз Худо чунин намегӯяд, аз номи Аллоҳ суҳанҳои меҳостагии худро мегӯю моро ба хоҳиши худ маҷбур карданӣ ҳастӣ ва ҳоказо гуфта, пайғамбари Аллоҳро таҳқир мекарданду тӯҳматҳо мезаданд. Баъди Мӯсо (а) ҳам яъне байни ин ду пайғамбари улулазм, Мӯсо (а) ва Исо (а) пайғамбарони бисёр омаданд. Баъзе аз онҳоро қабул нафармуда, мисли Закариё (а), Яҳё (а)-ро ба қатл ҳам расониданд ва дигаронро дурӯғгӯ бароварданд. Онҳо ҳатто Пайғамбари улулазм Исо (а) писари Марямро, ки ӯ (а) ҳам аз Бани Исроил буд ва Аллоҳтаъоло ба ӯ (а) ба воситаи Рӯҳул қуддус (Ҷабраил (а)) бо мӯъҷизаҳои зоҳире, ки бар ростиву пайғамбарии ӯ далолат мекарданд, қувват дода буд, бе тафовут нагузоштанд. Бо истиснои баъзе аз онҳо, дигар ҳама бани Исроилиҳо бар зидди Исо (а) душманиро то он ҷое раво диданд, ки ҳатто ўро куштанӣ шуда, ҳаракатҳо ҳам карданд.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ай бани Исроил, ҳар Расуле аз назди мо барои ҳидояти шумо биёяд ва суҳанони ӯ мувофиқи ҳавою нафсатон набошад, такаббур намуда, итоат намекунед? Модоме ки ӯ Расули Аллоҳ бошад ва Пайғамбарии худро бо мӯъҷизаҳо собит кунад, оё ўро дурӯғгӯ мешумореду вайро мекушед? Бо кадом далел Пайғамбарону пайравони ҳақиқии онҳоро мекушед? Шояд овардани ин намуд қиссаҳои мухтасар барои мусалмонон панду насиҳат бошад, то ин ки пайравони Қуръону умматони Муҳаммади Мӯстафо (с) аз онҳо ибрат гирифта, яҳудивор ба мусалмонони ҳақиқӣ беҳурматӣ накунанд, то он офатҳое, ки бар сари қавми яҳуд омада буд, бар сари онҳо ҳам наояд. Баъди ин Аллоҳтаъоло аз яҳудиёни ҳамасри Расулulloҳ (с), ки дар гумроҳӣ ба гузаштагони худ иқтидо карда буданд, ҳикояти дигареро бо оятҳои зер хабар медиҳад.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۚ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٤﴾

Ва қолу қулубунā гулф. Бал-л лаъанахумуллоҳу би куфриҳим фақалила-м mā юьминун. 88.

88. Ва гуфтанд: «Дилҳои мо дар парда аст». (На!) Балки Аллоҳ онҳоро ба сабаби куфрашон нафрин кардааст. Пас, андаке аз онҳо имон меоваранд.

Вақто ки Расулulloҳ (с) яҳудиёни атрофро ба дину шариати ростин даъват намуд, онҳо тинати пасти худро, яъне дурӯғуе, ки чун аҷдодони гузашташон доштанд, ба кор бурда, натарсида дар ҷавоб гуфтанд, ки эй Муҳаммад, дилҳои мо ғилоф карда шудааст, даъвати нав ба онҳо дохил нашавад, онҳо пур аз илманд, эҳтиёҷ ба илми дигаре надоранд. Мақсади онҳо аз гуфтани чунин суханҳо, ноумед сохтани Расулulloҳ (с) аз имон оварданашон буд. Аллоҳтаъоло дурӯғи онҳоро фош кард ва ҳақиқатро баён намуда, барои радди онҳо фармуд, ки ин узр, ё даъвои онҳо ҳеҷ асосе надорад. Балки онҳо аз аввал куфрпешаанд. Онҳо аз имон овардан мегурезанд. Аз ин ҷост, ки онҳоро Аллоҳтаъоло ба сабаби куфрашон аз раҳмати худ дур сохтааст аз ҳидояти худ бенасибу маҳрум гардонидааст. Аз ҳамин сабаб онҳо имон намеоранд. Агар имон оранд ҳам каме аз онҳо (чун Абдуллоҳ ибни Салом ва пайравонаш) имон меоранд. Ё бовар кунанд ҳам камбоваранд, ё ба ҳамаи китобҳои осмонӣ имон намеоранд. Ё ба баъзе аҳкоми китоби осмонӣ имон оранд ҳам, ба баъзеи он имон намеоранд. Чунин имон овардан чӣ фоида дорад? Валлоҳ аълам, ояти зер дар бораи навъи дигаре аз баҳонаҳои яҳудиёни атрофи Мадина сухан мекунад.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِن قَبْلُ

يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ ۚ

فَلَعَنَ اللَّهُ عَلَى الْكَافِرِينَ

Ва ламмā чāаҳум китāбу-м мин ъиндиллāҳи мусаддиқу-л ли mā маъаҳум ва кāну мин қаблу ястафтиҳуна ъала-л-лазина кафару фа ламмā чāаҳумм mā ъарафу кафару биҳ. Фа лаънатуллоҳи ъала-л-кафирин. 89.

89. Ва он гоҳ ки аз назди Аллоҳ барои онҳо Китобе омад, ки тасдиққунандаи он чи ки ҳамроҳи онон буд ва (ҳол он ки) пеш аз ин бар касоне ки кофир буданд, талаби фирӯзӣ мекарданд, пас, онҳо он чиро медонистанд, (омад), вайро мункир шуданд. Пас, лаънати Аллоҳ бод бар (чунин) кофирон.

Қабилаи Авсу Ҳазраҷ қабилаҳои асосии Мадинаи мунавара буданду, ба ягон китоб боварӣ надошта, мушрик-бутпараст буданд. Вақто яҳудиёни он ҷо, ё атрофи Мадинабуда бо ин қабилаҳо дар низоъ мешуданду ранҷе ба онҳо мерасид, барои тасаллии худ ва таҳдиди онҳо он чиро, ки дар Таврот хондаву фаҳмида буданд, интизорӣ мекашиданд. Яъне ба омадани Пайғамбари охируззамон боварӣ дошта, ба қабилаҳои Авсу Ҳазраҷ таҳдиду таъкид намуда мегуфтанд: "Пайғамбари охирин меояд, мо ба ӯ имон меорем ва шуморо мисли қавми Оду қабилаи шаҳри Ирам аз беҳу бун билкул нобуд месозем ва бар шумо доимо ғалаба мекунем". Онҳо ба омадани Пайғамбари охирин қаблан боварӣ доштанд. Лекин дар фикрашон набуд, ки Пайғамбар аз арабҳо, яъне аз насли Исмоил (а) меояд. Онҳо тамоми пайғамбариро мансуб ба бани Исроил медонистанд. Вақте ки Пайғамбар (с)-ро Аллоҳтаоло аз қабилаи арабҳои Қурайш ва Қуръонро барои ҳидояти мардум фиристод, баъзе бохирадҳои онҳо гуфтанд: "Акнун бо ҳамин пайғамбарӣ аз бани Исроил ба охир расид". Мутассифона, аксари онҳо аз рӯи ҳасад куфр варзиданд. Яъне дидаву дониста яҳудиён ба Муҳаммад (с) кофир шуданд ва ӯро ҳамчу Пайғамбар нашинохтанд, ҳатто он суҳанҷоеро, ки пеш мегуфтанд инкор карданд. Дар ҳамагон асно ба Ислом мушаррафшудагон чун Маъоз ибни Ҷабал (р), Башир ибни Албаро бинни Маъруф (р) ва Довуд бинни Саломата (р) ба яҳудиёни атроф гуфтанд: "Эй ҷамоъаи яҳудиён! Аз Худо битарсед ва имон биёред. Шумо доимо бар мо даъво медоштед, ки Пайғамбаре меояду мо бо ҳамроҳии ӯ бар шумо фатҳу ғалаба мекунем. Охир шумо аҳли китоб будеду мо аҳли ширк. Шумо моро хабар медодед, ки Пайғамбар меояду дини ӯ чунон асту чунин ва сифати пайғамбарии ӯро бар мо мегуфтед. Имрӯз ба шумо чӣ шуд, ки мо, аллҳамдулилоҳ, имон овардему Пайғамбарии ӯро қабул намудем, аз ҳама корҳои пасти ноинсонӣ даст кашидем, шумо бошед баръакс ҳеҷ не, ки имон биёред?" Дар ҷавоб яке аз мансубин ба яҳудиён Салом ибни Мушкан ва ҳаммаслакони ӯ аз бани Назир гуфтанд: "Ӯ он чиро, ки медонистем, онро овард, аммо оне, ки мо ба шумо гуфта будем, ин

он нест". Яъне ин пайғамбари шумо аз қабилаи мо нест. Дар ҳамин асно ояти мазкур нозил шуд.

Хулоса, яҳудиён мушрикони бад медиданд ҳатто дуо мекарданд: «Ай бор илоҳо, ба мо Набие, ки дар китоби худ (Таврот) сифаташро баён кардаӣ, фиристону бар болои мушрикон моро ғолиб гардону нусрат деҳ». Лекин вақте, ки Расулуллоҳ (с) омад, аз рӯи ҳасаде, ки бо арабҳо доштанд, ба Пайғамбари охируззамон (с) имон наоварданд, ӯ (с)-ро нашинохтанд. Лекин яқин медонистанд, ки ӯ (с) набӣ аст. Ва чун имон наоварданд таҳти лаънати Аллоҳтаъоло гирифтор шуданд, ки Аллоҳтаъоло дар охири оят фармуд: «Лаънати Аллоҳтаъоло бар чунин кофирон». (Ибни Касир).

بِئْسَمَا أَشْتَرُوا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَغْيًا أَنْ يَنْزِلَ
 اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبَاءُ وَبِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ

وَاللَّكَفِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ

**Биъсама-ш-тарав биҳӣ ағфусаҳум ай якфуру би ма
 ағзалаллоҳу багян ай-юназзилаллоҳу мин фазлиҳи ъала
 ма-й яшъу мин ъибъдиҳ. Фа баъу би ғазъбин ъала ғазъб. Ва
 лил кәфирина ъазъбу-м муҳин. 90.**

**90. Чӣ бад аст он чизе ки ивази вай ҳеши танро фуруҳтанд ва ба
 сабаби ҳасад ба ин, ки Аллоҳ аз фазли Худ ба ҳар кӣ аз бандагони
 Худ хоҳад, фуруд меовард, кофир шуданд. Пас, бозгаштанд ба
 ғазъб болои ғазъб ва кофиронро азоби хоркунанда.**

Ояти мазкур яҳудиёно ба он муносибату душмани махфиёнае, ки ба Ислому Пайғамбар (а) ва Қуръони карим доштанду то ҳол доранд, худфуруҳта эълон намудааст. Албата, онҳое, ки аз рӯи ҳасад дар ивази наҷоти нафсҳои худ як чизи бад, яъне куфрро хариданд, бисёр кори нописанду зулм карданд. ӯ таъоло шахсеро аз кадом қабилае ки хост, фазл намуду ӯро ба пайғамбарӣ баргузид ва Қуръонро бар ӯ нозил намуд. Аммо банда ҳақ надорад дар ин кор даҳлат ё эътироз кунад. Онҳое, ки аз рӯи ҳасад инро инкор намуданду куфр варзиданд, кори бадери анҷом додаанд. Чунин ҷамоъа ба эътибори аҷдодашон, гӯе бори дигар ба

ғазоби Аллоҳ бозгаштаанд. Бори аввал, чуноне ки аҷдоди онҳо дар замони Мӯсо (а) ғӯсоларо парастида, ба ғазоби Аллоҳ гирифтор шуданд, бори дувум боз авлоди онҳо, чуноне ки садри ҳамин оят хабар дод, ба Пайғамбари охирзамон (с) бовар накарда, ба ғазоби Аллоҳ гирифтор шуданд. Оё бани Исроил ин муқаддимаро надонистанд, ки Аллоҳтаъоло касеро аз кадом қабилае, ки хоҳад, аз бани Исроил напурсида ба Пайғамбарӣ мушарраф мегардонад? Оё бар Ў таъоло касе шарт гузоштааст, ки албатта, ҳамаи Пайғамбарон аз бани Исроил бошанд?

Баъзе муфасссирон ғазоби аввалро чунин ривоят карданд, ки яҳудиён ончи дар Инҷил ва Таврот ишора ба Пайғамбари охирзамон шуда буд, онро нодида гирифтанд ва ба ғазоби Аллоҳ гирифтор шуданд. Ғазоби дувум он буд, ки дар ин оят гузашт. Хулоса, шахсони номбурда бо ҳукми ояти мазкур куфрро хостаанду харидаанд ва таҳти ваъиди шадиди Аллоҳтаъоло қарор гирифтаанд. Валлоҳу аълам.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُنُومُ بِمَا أَنزَلَ عَلَيْنَا
وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ
تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾

**Ва иза қила лаҳум амину би ма анзалаллоҳу қолу нуъмину
би ма унзила ъалайна ва якфурӯна би ма варӯаху ва
ҳува-л-ҳаққу мусаддиқа-л ли ма маъаҳум. Қул фа лима
тақтулуна амбийҷаллоҳи мин қаблу ин кунтум-м
муъминин. 91.**

**91. Ва чун онҳоро гуфта шавад: «Ба он чӣ Аллоҳ фуруд
овардааст, имон оред» гӯянд: «Имон меорем ба он чӣ бар мо
фуруд оварда шуд» ва кофир мешаванд (онҳо) ба он чӣ гайри вай
аст, ҳол он ки он ҳақ асту тасдиққунандаи он чӣ бо онҳо аст.
Бигӯ: «Пас, агар муъмин будед, чаро аз ин пеш пайғамбарони
Аллоҳро мекуштед?».**

Ояти мазкур сирри дигареро аз яҳудиёну аҳли китоб ва амсоли онҳоро баръало ошкор месозад. Масалан, агар ба онҳо

гуфта мешуд, ки ба Муҳаммад (с) имон оред ва ба ончи, ки бар ӯ (с) аз тарафи Аллоҳтаъоло нозил шуда аст, яъне ба Қуръон тобеъ шавед, онҳо дар ҷавоб мегуфтанд, ки ончи, ки дар Тавроту Инҷил нозил шудааст, барои мо кифоят аст. Мо аз ғайри ин ду дигар ба ҳеҷ чиз иқрор намешавем. Яъне онҳо он Қуръонро, ки Аллоҳтаъоло нозил кардаасту тамоми китобҳои қаблан нозилшударо тасдиқунанда аст, тасдиқ намекунанду кофир мешаванд. Дар давоми оят Аллоҳтаъоло Ҳабиби худ (с)-ро фармуд, ки аз онҳое, ки мегӯянд, ончи, ки аз тарафи Аллоҳтаъоло назди мост, мо ба ҳамон чиз имон дорем, савол кун! Шумо, ки имон дошта бошед, пас чаро Пайғамбарони гузаштаро, ки барои тасдиқи Таврот омада буданд, чун Закариё (а) ва Яҳё (а) ва дигаронро куштед? Оё шахсонро, ки Пайғамбаронро мекушанд, мӯъмину мусалмон гуфтан мумкин аст? Албатта, шахсоне, ки худро тобеъи Тавроту Инҷил мегиранду худро мӯъмин мешуморанд ва ба чунин корҳои нодуруст даст мезананд даъвояшон забонӣ буда, мутлақо суханони нодуруст аст.

Акнун бани Исроил ба куштани баъзе Пайғамбарон кифоя накарда, боз амали бадтар аз инро, ҳамчуноне ки ояти зер хабар медиҳад, содир кардаанд:

﴿وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ أَخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ﴾

﴿وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ﴾

✽ **Ва лақад ҷаакум-м Мӯсā би-л баййинāти шумма-т-тахазтуму-л-ъиҷла миъ баъдиҳи ва айтум зōлимун. 92.**

92. Ва ҳаройина, Мӯсо бо нишонаҳои равшан ба шумо омад, пас, баъд аз вай гӯсоларо ба парастии гирифтед ва шумо ситамгор будед!

Аллоҳтаъоло дар ин оят бори дигар бани Исроилро бо хитоб хотиррасон намуда фармуд, ки дар ҳақиқат Мо Мӯсо (а)-ро ҳамчун пайғамбар бо мӯъҷизаҳои ошкор барои ҳидояти шумо (бани Исроил) фиристодем. Мӯсо (а) барои тасдиқи пайғамбарии худ дасти кам 10-мӯъҷизаи оҷизкунанда ба шумо нишон дод. Таъаҷҷубовар аст, ки ин мӯъҷизаҳоро медидед, боз бо пайғамбари Аллоҳ ихтилоф мекардед. Таъаҷҷуби дигар ин ки, чун Мӯсо (а) муддате чанд барои роз гуфтан бо Худои худ ба ҷое рафт, ба

ғайри иддае чанд дар ин муддати начандон тӯлонӣ ҳамаи шумо бар нафсҳои худ зулм намуда, даст ба гуноҳи афвнопазир зада, ҳатто ғӯсолапараст ҳам шудед!? Акнун воаҷабо аз ворисони онҳо, ки муддатҳои дароз дар бепайғамбарӣ зери таъсири китобҳои таҳрифшуда зистанд, чун ба дини Пайғамбари охируззамон (с) даъват карда шаванд, шарм надошта, иддаё мекардаанд, ки он чи назди мо аз Инҷилу Таврот ҳаст, ба он имон дорему он барои мо кифоя аст. Бинобар ин, ояти мазкур дурӯғгии онҳоро ошкор сохт. Ояти зер гуноҳи дигари бани Исроилро ифшо намуда, онҳоро ёдрас мекунонад:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا

ءَاتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَأَسْمِعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي

قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِنَسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ

إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾

Ва из аҳазнā мис̣ақакум ва рафаънā фавқакуму-т-Тӯра хузӯ мā āтайнāкум би қуввати-в васмаъу. Қолӯ самиънā ва ъасайнā ва ушрибу фӣ қулӯбиҳиму-л ъичла би куфриҳим. Қул биъса мā яъмурукум бихӣ имāнукум ин кунтумм муъминин. 93.

93. Ва ба ёд оред замонеро, ки паймони шуморо гирифтем ва болои сари шумо Тӯро бардоштему гуфтем: «Он чи шуморо додем, ба қувват бигиред ва бишавед!». Гуфтанд: «Шунидему нофармонӣ кардем». Ва ба сабаби кофир буданашон дар дилҳои онҳо ишқи ғӯсоларо дароварда шуд. Бигӯ: «Агар аз аҳли имон ҳастед, чӣ бад аст он чӣ, ки шуморо ба ҳамон чиз имонатон амр мекунад!».

Аллоҳтаъоло бо ин оят бори дигар онҳоро аз гузаштагонашон ёдрас месозад, ки ай бани Исроил, дар ёд оред, он гузаштагони худро, ки чӣ кор кардаанд. Яъне вақто ки бо ҳуҷҷат аз онҳо аҳду паймон гирифтем, таъкид намуда, ба онҳо гуфтем, ки ба ончи

(Таврот), ки мо ба шумо додем, ба он амал кунеду бо қуввати том онро дар назди худ бетағир нигоҳ доред ва онро хонеду бо баҳрабардорӣ аз он амал кунед, ҳатто болои гузаштагони шумо барои таҳдид, то ин, ки дар он аҳду паймон устувор монанду амал кунанд, кӯҳи Турро бардоштем ва гуфтем, ки он чи мо мегӯем, қабул кунед ва итоат намоед, агар на, ин кӯҳи Турро болои шумо меандозем, гузаштагони шумо бошанд, ошкор итоатро изҳору иқрор намуда, "Шунидем суҳанатро ва осӣ шудем амратро", яъне пинҳонӣ бо дил фармони туро намепазирем гуфтанд. Илова бар ин, боз ба сӯйи куфру исён баргаштанд. Вақто ки ҳазрати Мӯсо (а) ба кӯҳи Тур розгӯй рафт, ҳисси парастии ғӯсола дар дилҳои онҳо рӯ зад. Ҳол он ки худро дӯстони Аллоҳ метарошиданд ва духули Ҷаннатро хос ба худашон мансуб медонистанд.

Хулоса, ҳубби ғӯсолапарастӣ дар дилашон чунон ҷойгир гашт, ки дигар ба осонӣ намерафт. Оё дӯстӣ бо Аллоҳ ҳамин тавр аст, ки бо ӯ чизеро шарик бихисобӣ? На! Маълум мешавад, ки онҳо дар дилҳояшон куфр доштанд, ки ба сабаби он бо ин роҳ рафтанд. Дар давоми ояти мазкур Аллоҳтаъоло Ҳабиби худ (с)-ро фармуд, ки ба яҳудиёни ҳамасри худ бигӯ, ки агар шумо ҳам мисли гузаштагони худ, ки ғӯсолапарастӣ карданду Пайғамбаронро ба қатл расониданд, ба анбиёи ҳамасрашон муҳолифат карданд, тақлид намуда ба Пайғамбари охируззамон (с) имон наореду кофир шавед, бисёр гуноҳи бузург содир мекунед. Агар шумо ҳамин рафторатонро имондорӣ ҳисобед, чунин имондорӣ чи баду қабех ва нодурустаст. Агар шумо мӯъминин ҳақиқӣ бошед, ба чунин корҳои қабех даст наметанед. Зеро имон ба Аллоҳи ягона ҳеҷ намегузорад, ки ба ғайр аз Ӯ таъоло ғӯсоларо ё дигар чизро парастед, ё ба ҳамаи Пайғамбарони Ӯ имон наоред.

Хулоса, ҳоли яҳудиён дар ҳама давра замон бо ҳилаҳо омехта шудаасту боз худро мӯъминин мусалмон мегӯянд. Дар ояти зер боз бо ҳуҷҷати дигар Аллоҳтаъоло нуқсонҳои ононро исбот намуда, ба онҳо додани ин саволро ба Ҳабиби худ (с) амр мекунад:

قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّنْ دُونِ النَّاسِ

فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾

Қул и^н к^анат лакуму-д-д^ару-л-а^хирату ъи^ндаллоҳи холиса^{та}-м ми^н ду^ни-н-на^си фа таманнаву-л-мавта и^н кун^тум со^диқ^ин. 94.

94. Бигӯ: «Агар сарои охират назди Аллоҳ аз ғайри мардум, махсус барои шумост, пас, агар аз ростгӯён ҳастед, маргро орзу кунед!».

Аллоҳтаъоло ба Ҳабиби худ (с) фармудааст, ки ба он яҳудиёни даъвогару худро мартабадиҳанда, ки мегӯянд: "Мо Худоро шинохтаем, мо ҳидоят ёфтаем, фақат дар охират мо наҷотёбандаем, мо дар Ҷаннат қой мегирему бофароғатем, барои дигарон дар Ҷаннат насибе нест", бигӯ, ки агар Ҷаннат хос барои онҳо бошад ва дар неъматҳои он ҳеҷ кас ба онҳо шарик набошад, таманнои мавт (мурдан)-ро кунанд, то ин ки тезтар ба Ҷаннат расанд, дар ин азобхонаи дунё чӣ кор мекунанд? Ин мантиқан ҷоиз асту маҳол нест, шахсе, ки ҷаннатӣ будани худро яқин донад, ба он муштоқ мешаваду мешитобад. Чунин ҳолат дар саҳобагони Расулаллоҳ (с) мушоҳида мешуд. Саҳобае чун аз Расулаллоҳ (с) сифати Ҷаннатро шунид, барои дохил шудан ба он чунон шитобид, ки ҳатто барои хӯрдану адо кардани чор-панҷ хурмое, ки дар даст дошт дигар сабр накард. Онҳоро ниҳоду бо шитоб дохили корзор шуд ва ба шаҳодат расид. Оё яҳудиёне, ки инқадар назди Парвардигор ба худ рутба медиҳанд, чунин кардаанд? Ояти зер эзоҳи ин маъноро, иншоаллоҳ, идома медиҳад:

وَلَن يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

Ва ла-й̣ ятаманнавҳу абада̣м би ма̣ қаддамат айдиҳим валлоҳу Ёалимӯм би-з̣-золим̣и̣н. 95.

95. Ва онҳо ба сабаби он чӣ дастҳои онҳо пеш фиристодааст, ҳеҷ гоҳ (маргро) орзу накунанд ва Аллоҳ ба ситамгорон доноист.

Одатан яҳудиён бо чунин айше, ки дар ин дунё доранд, ҳаргиз таманнои мавтро намекунанд. Илова бар ин, онҳо ҳамаи гуноҳҳои имконнопазирро карданд ва ҷазои гуноҳони худашонро яқин медонанд. Онҳо медонистанд, ки агар таманнои мавтро кунанд, аз фароғату аз молу мулкашон ҷудо мешаванд. Бинобар ин, онҳо ҳаргиз таманнои мавтро намекунанд. Агар дар он рӯзе, ки ояти мазкур нозил шуду онро шуниданд, таманнои мавтро мекарданд, дар рӯи замин дигар яҳудӣ намонд. Ҳамаи онҳо бошишгоҳи

худро аз ҷаҳаннам мидиданд. Хайр, на ину на он, яъне на Ислому на таманнои мавт. Онҳо аз марг то кай мегурезанд? Аллоҳтаъоло ҳамаи ситамгаронро медонад, рӯзе мешавад, ки ба марге, ки ўро макрӯҳ медонистанд, рӯ ба рӯ меоянд. Агар онҳо дар суҳанҳои худ, яъне дар он худрутбадиҳие, ки доранд, ростгӯю ҳаққу устувор мебуданд, марг онҳоро чӣ зиён мекард, аз марг чӣ метарсанд? Лекин ҳудашон хуб медонанд, ки дар роҳи ботиланд. Бинобар ин, таманнои мавтро намекунанд. Зеро аз хабаре, ки дар Қуръони карим дарҷ гардидааст, сухани болое нест ва онро радқунандае ҳам нест. Сари мазмуни ин оят бори дигар, иншоаллоҳ, дар ояти 7-уми сураи «Ҷумъа» боз мегардем.

وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيٰوةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحِّزٍ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ أَن يُعَمَّرَ
وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ

Ва ла таҷиданнаҳум аҳраса-н-наси ъала ҳайāti-в ва мина-л-лазйна ашраку. Явадду аҳадуҳум лав юъаммару алфа санати-в ва ма ҳува би музаҳзихихи мина-л-ъазāби ай юъаммар. Валлоҳу басирум би ма яъмалун. 96.

96. Ҳаройина, онҳоро дар зиндагонӣ ҳаристарин мардум ва ҳатто аз онон ки мушриканд, ҳаристар биебӣ. Ва ҳар яке аз онҳо дӯст дорад, ки кош ҳазор сол умр дода шавад. Вале агар умр дода шавад ҳам, барои вай раҳонандае аз азоб нест ва Аллоҳ ба он чӣ мекунад, биноист.

Дар ҳақиқат, ин оят яҳудиёро барои ёфтани дунё ва фароҳам овардани ҳаёти худ бисёр ҳарис муаррифӣ намудааст. Бани Исроил аз мушрикону бутпарастон дида дар ҳаёти ин дунё ҳаристаранд. Ҳоло он, ки аз тарафи Аллоҳ ба онҳо Пайғамбарони бисёре омад, китоб омад ва онон ба охират бовар доранд, ҳатто бовариашон то ҷое расидааст, ки мегӯянд, фақат мо ба Ҷаннат медароем ва ғайра. Хулоса, меҳоҳанд дар ин ҳаёти дунё на кам аз 1000-сол умр бинанд. Ин барои он аст, ки хатои худро ва ҷои бозгашти худро фаҳмидаанд. Онҳо ҳама он чи ки наздашон аз тарафи Аллоҳи меҳрубон аз илму китоб омада буд, зоеъ намуда,

тахриф карданд. Агар ба он ҳарисон 1000 сол нею умри Иблисро дода шавад ҳам, фоидае нест, онҳо аз азоби Аллоҳ ҳалосӣ надоранд. Зеро Аллоҳ он амалхоро, ки онон аз рӯи кинаву фасод анҷом медиҳанд, бинанда асту хабардор аст. Ҳар амалкунандаро мувофиқи амалаш ҷазо медиҳад.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا

لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾

Қул маъ кона ӯадувва-л ли Ҷибриъла фа иннаҳу наззалаҳу ӯалә қалбика би изнилләҳи мусаддиқа-л лимә байна ядайҳи ва ҳуда-в ва бушро лил муъминин. 97.

97. Бигӯ: «Ҳар касе душмани Ҷабраил бошад (Ҷабраилро чӣ зиён мерасад!?)». Пас, батаҳқиқ, ӯ (Ҷабраил) ба ҳукми Аллоҳ Қуръонро бар қалби ту фуруд овардааст, ки тасдиқкунандаи он китобхоест, ки пеш аз вай аст ва барои муъминон роҳнамою муждадиҳанда аст.

Бо силсилаи ривоятҳои тӯлонӣ бо тарзи ихтисор ва дар охир аз Ибни Аббос (р) сабаби нузули ояти мазкурро чунин ривоят кардаанд: «Як гурӯҳ аз яҳудиён бо Расулаллоҳ сӯҳбат оростанд ва гуфтанд: "Мо аз ту чанд савол мепурсем, ки ин саволҳоро ба ғайри набӣ дигар кас намедонад". Расулаллоҳ (с) гуфтанд: **"Шумо аҳд диҳед, ки агар ман ба саволҳои шумо ҷавоби қаноатбахш диҳам, шумо тобеъи Исломи мешавед?!"**. Онон розӣ ҳам шуданд. Расулаллоҳ (с) гуфтанд: **"Чӣ мехоҳед савол кунед!"**. Онон гуфтанд: "Мо аз ту чаҳор саволро мепурсем: 1. Пеш аз омадани Таврот бани Исроил кадом таъомро бар худ ҳаром гардонида буданд? 2. Хабар деҳ моро аз оби марду зан. 3. Барои чӣ гоҳ писар таваллуд мешавад, гоҳ духтар? 4. Хабар дода шуд моро дар Таврот, ки Пайғамбари (уммӣ) фиристода мешавад, аз фариштагон кадомаш наздиктар ба ўст?". Расулаллоҳ (с) ба онҳо гуфтанд: **"Бар шумо аҳди Аллоҳтаъоло лозим, ки агар ман шуморо ҷавоби мувофиқ диҳам, шумо маро итоат мекунед?!"**. Он чи, ки Худо хост, онҳо аҳд карданд, Расулаллоҳ (с) ба онҳо гуфтанд: **"Ман шуморо ба Он зоте, ки Тавротро ба ҳазрати Мӯсо (а) нозил кардааст, қасаматон медиҳам, оё медонед, Исроил (Яъқуб) (а) маризи сахту дурудароз шуд,**

назр кард, ки агар ўро Аллоҳтаъоло аз ин беморӣ шифо диҳад, албатта, хубтарин таъом ва шаробро бар худ ҳаром мегардонад. Беҳтарин таъом барои ў (а) гўшти уштур ва беҳтарин шароб шири уштур буд". Онҳо гуфтанд: "Оре!". Расулulloҳ (с) гуфтанд: **"Илоҳо, бар инҳо шоҳид шав!"**. Ҷавоб ба саволи дувумро чунин гуфтаанд: **"Ман шуморо ба он Аллоҳе, ки нест ғайри Ў дигар илоҳе ва Ў бар Мўсо (а) Тавротро нозил кардааст, қасаматон медиҳам, оё медонед, оби мард гафси сафед ва оби зан тунуки зард аст. Кадоме аз инҳо галаба кунад, ҳам мушобаҳату ҳам фарзанд ба изни Аллоҳтаъоло тобеъи он мешавад. Яъне оби мард боло ояд, писар агар оби зан боло ояд духтар ба изни Аллоҳтаъоло пайдо мешавад"**. Гуфтанд: "Оре!". Расулulloҳ (с) гуфтанд: **"Илоҳо, худат шоҳид, ки ман ба саволи инҳо ҷавоб додам"**. **"Ман шуморо ба он Аллоҳе, ки Тавротро ба ҳазрати Мўсо (а) нозил кард, қасаматон медиҳам. Оё хондеду медонед, ки он Набие, ки уммӣ аст, чашмонаш хоб кунад ҳам дилаш хоб намекунад"**. Гуфтанд: "Оре!". Расулalloҳ гуфтанд: **"Худовандо, худат ба ин кор шоҳид бош!"**. Дар давоми саволи чаҳорум яҳудиён гуфтанд: "Ту ба мо бигў, ҳозир назди ту кадом фаришта истодааст, то ин, ки мо бидонем ва баъди ин тасмим хоҳем гирифт, ки сўҳбатро бо ту давом диҳем ва ё онро қатъ кунем!" Расулulloҳ (с) гуфтанд: **"Ҳеҷ набие наомадааст, магар ин, ки ҳамсўҳбату дўсти ў Ҷабраил (а) набошад, ман ҳам инчунин"**. Гуфтанд: "Мо аз сўҳбати ту фирор мекунем, агар рафиқи ту ғайри Ҷабраил мебуд, мо Туро тасдиқ ҳам мекардем ва тобеъ ҳам мешудем". Расулulloҳ (с) гуфтанд: **"Барои чӣ ўро тасдиқ надоред?"** Онон гуфтанд: «Ў душмани мост (наъзуз биллоҳ), агар ғайри ў Микоил ё дигар фариштагон мебуданд, тобеъи ту мешудем ва Туро тасдиқ ҳам мекардем". Расулulloҳ (с) гуфтанд: **"Барои чӣ ўро тасдиқ намекунеду ўро дўст намедоред?"**. Онҳо гуфтанд: "Ў душмани мост, зеро ў азобро, харобиро меорад, Микоил (а) бошад, раҳмату борону набототро меорад". Хулоса, бо ҳар баҳона тобеъи Расулulloҳ (с) нашуданд ва тасдиқ ҳам накарданд, агарчанде, ки Расулulloҳ (с) мувофиқ ба илми онҳову Тавротӣ онҳо барояшон посух медод, онон аҳдро шикастанд, ҳатто то он дараҷа далер шуданд, ки фариштаи муқарраб, нозил кунандаи ваҳйи илоҳӣ, ки бар ҳама Пайғамбарон аз назди Аллоҳ ваҳйро бекаму кост меовард, (наъзуз биллоҳ) ўро душман ҳисоб карданд.

Боз ба ҳамин мазмун ривоятҳо хеле зиёд аст. Мо бо яке аз онҳо узран кифоя кардем. Иншоаллоҳ, дар эзоҳ, ҳукми ояти шарифаро дар ҳаққи чунин тоифаи якрав пай мегирем.: Аллоҳтаъоло Ҳабиби худ (с)-ро фармуд, ки ба он яҳудиён бигӯ, ки ҳар инсоне, ки ба Ҷабраил (а) душман бошад, албатта, ӯ ба Аллоҳ душман аст. Зеро Аллоҳ Ҷибраил (а)-ро байни худ ва Расулони худ вакилу сафир гузоштааст. Ҳар, ки ӯро душманӣ кунад, Аллоҳро душманӣ кардааст, зеро Ҷабраили амин Қуръонро бар қалби ту, ай Муҳаммад (с) ба изни Аллоҳ нозил кардааст. Қуръон он китобҳои осмоние, ки пеш гузаштаанд, тасдиқ дорад. Қуръон ҳидоятгари комили мардум аст. Касони ба ин Қуръон амалкунандаю имонорандаро ба Ҷаннати пурнеъмат хушхабар додааст.

Хулоса, яҳудиён баҳонаеро сабаб карда ба Қуръон имон наоварданд. Одатан онон барои аз Қуръон гурехтану ба он имон наовардан баҳонаҳои беҳисобдоранд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло тамоми баҳонаҳои онҳоро бо ояти мазкур ва ояти баъдӣ ботил сохта бори дигар фармудааст, ки ...

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ

عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾

**Ман кона ғадува-л лиллаҳи ва малъикатиҳи ва русулиҳи
ва Ҷибрила ва Микала фа инналлоҳа ғадувву-л лил
кафирин. 98.**

**98. Ва ҳар касе, ки барои Аллоҳ ва фариштагони Ӯ ва
пайгамбарони Ӯ ва Ҷабраил ва Микоил душман бошад, пас,
албатта, Аллоҳ душмани кофирон аст».**

Дар ҳошияи эзоҳи ояти мазкур чунин ривоят омадааст: «Аби Ҳотам аз силсилаи ровиҳо ва дар охир аз Омир (р) ривоят мекунад, ки рӯзе Умар ибни Хаттоб ба сӯи гурӯҳи яҳудиён барои исбот намудани дини ҳақ рафтанд ва онҳоро хитоб намуда гуфтанд: "Ман шуморо ба он Аллоҳе, ки Тавротро ба Мӯсо (а) нозил кардааст, қасаматон медиҳам, оё номи Пайғамбар Муҳаммад (с)-ро дар китобатон ёфтед?" Гуфтанд: "Оре!". Умар (р) ба онҳо гуфт: "Аз тобеъ шудан ба ӯ шуморо чӣ манъ намудааст?" Гуфтанд: "Аллоҳтаъоло ҳар Расулро фиристода бошад, албатта, фариштаеро ба ӯ кафил кардааст, кафили Муҳаммад Ҷибраил аст

ва ӯ душмани мост, агар Микоил мешуд, мо Ислом меовардем". Умар (р) гуфт: "Шумо қадру манзалати ин ду фариштаро назди Аллоҳтаъоло чӣ қадар аст, медонед?" Инро ҳам бо қасам аз онҳо пурсид. Онон гуфтанд: "Қабраил аз тарафи рост ва Микоил аз тарафи чапи Ўст". Умар (р) гуфт: "Ман шоҳидӣ медиҳам, он чӣ, ки ин ду фаришта меоранд, аз назди худашон намеоранд, балки бо иҷозати Аллоҳтаъоло меоранд. Ҳеҷ вақт нашудааст, ки Микоил (а) душманони Қабраил (а)-ро дӯст гираду таслим шавад ва на Қабраил (а) душманони Микоил (а)-ро дӯст гираду салом диҳад". Дар ҳамин асно, ки Умар (р) назди онҳо буд, Расулulloҳ (с) ҳозир шуданд. Онон гуфтанд: "Эй ибни Хаттоб, ана ҳамсӯҳбати ту ҳозир аст". Пас Умар (р) барои ҳурмати қудуми Он ҳазрат (с) қиём намуданду ба наздашон омаданд. Дар ҳамин асно Аллоҳтаъоло ояти мазкурро нозил фармуд, ки валлоҳу Аълам, эзоҳи он чунин аст: «Ҳар шахсе ба Аллоҳ ва фариштаҳои Ӯ ва ба Расулҳои Ӯ, чӣ аз фариштагон бошад, ё аз инсонҳо, хусусан ба ин ду фариштаи муқарраб, ки Қабраил (а) ва Микоил (а)-анд душман бошад, ӯ ҳам кофир аст ва ҳам душмани Аллоҳ. Зеро Аллоҳтаъоло ҳар инсонеро, ки ба дӯстони Аллоҳ бугзу адоват мекунад, душман медонаду бад мебинад. Мӯъмини ҳақиқӣ ба ҳама фариштагон имон меорад. Ба яке аз инҳо куфр варзад, гӯё ба ҳамаи онҳо кофир аст. Инчунин мӯъминон ба ҳама Пайғамбарон имон меоранд. Агар ба яке аз онҳо имон наоранд, гӯё ба ҳама кофир аст. Ояти зер бо қасам таъкид месозад, ки он чи бар Пайғамбарамон, Муҳаммад (с), аз Аллоҳтаъоло нозил гардидааст, ҳақ асту рост ва дар он бояд собиту устувор монд:

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾

Ва лақад анзалнā илайка айāтим баййинāт. Ва мā якфуру бихā илла-л фāсиқун. 99.

99. Ва ҳаройина, Мо ба сӯйи ту нишонаҳои равшан фуруд овардем ва ба ин (оят)-ҳо кофир намешаванд, магар бадкорон.

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло бо қасам сухани худро таъкид бахшида, фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), ба таҳқиқ, оятҳои равшану возеҳро бар ту нозил намудем, ки ба ростӣ ва дурустии Пайғамбарии ту далолат доранд. Албатта, хабарҳои Қуръониро ба ғайри шахси фосиқ дигар ҳар касе, ки инсоф дорад, қабул месозад. Зеро шахси фосиқ аз тоъати Аллоҳ хориҷ аст ва бо

табиати фосиди худ куфрро ихтиёр кардааст. Аз он ҷумла, яҳудиён саволе кунанду мувофиқи Таврот ҷавоби дуруст ҳам шунаванд, боз руй мегардонад. Чунки бо он табиъати ҳабисе, ки доранд, намеҳоянд он чи барои онҳо дар Таврот амр шудааст, ошкор шаваду ҳама фаҳманд, ки онон ба Таврот амал накардаанд. Одати нодурусти дигари яҳудиён ин аст, ки ояти зер фармудааст ...

﴿وَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

**А-ва куллама ъаҳаду ъаҳда-н набазаҳу фариқум минҳум.
Бал аксарухум ла юьминун. 100.**

100. Ҳар гоҳ паймонро бастанд, барои чӣ гурӯҳе аз онҳо он аҳдро мешикананд? Балки аксари онҳо имон намеоранд!

Якчанд ояте, ки паи ҳам меояд, аҳдшикании яҳудиёро ошкор сохтаанд. Ояти мазкур низ дигар ҷиҳати аҳдшикании онҳоро ошкор кардааст. Ин яҳудиён аз аввал то охир аҳдномаҳо мебанданд. Агар ин аҳду паймонро нашикананду вафо кунанд, магар кофир мешуда бошанд? Охир, ин чӣ инсонигарист, ки ин қадар оятҳои Қуръон ошкору равшан аст ва аҳдномаи онҳоро маълум месозад, боз бо вучуди ин гурӯҳе аз онҳо он аҳдро кайҳо шикастанду кофир шуданд? Ба он чи ки Таврот ба онҳо фармуда буд, оё амал намуданд? Ҳар аҳде дар рӯи замин баста бошанд, албатта онро шикастаанд. Ҳатто имрӯз мебанданд, фардо онро мешикананд. Маълум гардид, ки ба фармудаҳои Таврот амал накардаанд. Ба он чи ки ба Муҳаммад (с) омад, аксарашон имон наоварданд. Ҳатто Пайғамбари Аллоҳ ба Мадина омаданд, ба душмании онҳо нигоҳ накарда, бо онҳо ошкоро аҳднома бастанд, онро ҳам шикастанд.

Хулоса, аҳд шикастан як кори оддии онҳо гаштааст. Як ҷамоаташон аҳд банданд, дигар гурӯҳашон аҳди онҳоро мешиканад. Маълум гардид, ки аксарашон ба Таврот имони содиқ надоранд ва аз ҳамин ҷиҳат аҳду паймонро мешикананд. Ояти зер бори дигар аҳдшикании онҳоро мисол меорад.

﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ

﴿أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَأَوْا ظُهُورَهُمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

**Ва ламма̄ ҷааҳум расулу-м мин њиндиллаҳи мусаддику-л
ли ма̄ маъаҳум набаза фарику-м мина-л-лазина уту-л-
китаба китабаллоҳи варба̄ зуҳуриҳим ка аннаҳум ла̄
яъламун. 101.**

**101. Ва ҳар гоҳе аз назди Аллоҳ Пайғомбаре омад, ки онҳоро, он
чиро, ки бо онон буд бовардоранда буд, гурӯҳе аз он қавм, ки
Китоб дода шудаанд, он Китоби Аллоҳро наси пушташон
барандохтанд, гӯе онҳо намедонанд.**

Яҳудиёни аҳли китоб, чунонеки гузашт интизори Пайғамбари нава китоби нава буданд. Аллоҳтаоло Расули Худ (с)-ро, яъне Муҳаммад (с)-ро барои ҳидояти онҳо, балки барои оммаи мардум фиристод ва Қуръонро ҳамчу мӯъҷиза бар ӯ (с) нозил намуд. Дар Таврот дар барои чунин Пайғамбар ва чунин китоб (Қуръон) башорат буд. Бо нозил шудани Қуръон ин ду башорат дуруст омад. Уламои яҳуд аз рӯи ҳасад Тавротро ё Қуръонро ба қафои худ партофтанд. Яъне ба онҳо дигар амал накарданд, гӯе намедонад, ки он Қуръон каломи Аллоҳ ва Муҳаммад (с) Расули Аллоҳ аст. Бадбахтона, онҳо дар ин инкорашон устувор монда, чунон рафтор намуданд, ки гӯе Қуръон гуфтани китобро намедонанду намениносанд. Ҳол он, ки бо Муҳаммад (с) оиди Таврот баҳсу муколама намуданд. Бисёр хабарҳои Таврот бо Қуръон мувофиқ баромада буд. Онҳо Тавроту Қуръонро тарк намуда, мисли аҷдоди гузашташон даст ба нақлҳои афсонавӣ заданд, ки онҳо хилофи гуфтаҳои Қуръонанд.

Аллоҳтаоло дар ояти қаблӣ барои тасаллии Расули Худ (с) аҳволи яҳудиёну табиъати хабиси онҳоро баён намуд. Оятҳои баъдӣ бошад, аз он яҳудиёне сухан мекунад, ки онҳо ба он чи, ки шайтон ва сеҳру ҷодугарон ба онҳо илқо карданд, тобеъ шуданду он чиро, ки китоби Аллоҳ фармуда буд, нодида гирифтанд.

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ ۖ وَمَا كَفَرَ

سُلَيْمَنُ وَلَكِنَّ الشَّيْطَانَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ

عَلَى الْمَلَائِكَةِ بِبَابِلَ هَرُوتَ وَمَرْوَتَ ۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ

يُقُولَا إِنَّمَا خُنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ
 بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ
 وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي
 الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا

يَعْلَمُونَ ﴿١٢﴾

*Va-t-tabaʿu mā tatlu-sh-shayātīnu ʿalā mulki
 Sulaymāna va mā kafara Sulaymānu va lākinna-sh shayātīna
 kafaru yuʿallimūna-n-nāsa-s-siḥra va mā unzila ʿala-l-
 mалакайни би Бāбила Ҳāрута ва Māруt. Ва mā юʿаллимāни
 мин аҳадин ҳаттā яқулā иннамā наҳну фитнатун фа лā
 такфур. Фа ятаʿалламūна минҳумā mā юфарриқуна бихi
 байна-л-мар-и ва завҷиҳ. Ва mā ҳум бизōррина бихi мин
 аҳадин иллā би изниллāҳ. Ва ятаʿалламūна mā язурруҳум ва
 лā янфаъухум. Ва лақад ʿалимū ламани-ш-тароҳу mā лаҳу фи-
 л-āхирати мин халāқ. Ва лабиъса mā шарав бихi анфусаҳум.
 Лав кāну яʿламун. 102.*

*102. Ва он чиро пайравӣ карданд, ки шайтонҳо дар (замони)
 салтанати Сулаймон меҳонданд. Ва Сулаймон кофир нашуд,
 валекин шайтонҳо кофир шуданд. Мардумро сеҳр (ҷоду)
 меомӯхтанд. Ва ба он чи пайравӣ карданд, ки дар Бобул бар ду
 фаришта: Ҳорут ва Морут фуруд оварда шуд. Онҳо ҳеҷ касро
 намеомӯхтанд, то он ки гӯянд: «Ҷуз ин нест, ки мо (василаи)
 озмоишем, пас, кофир машавад». Пас, аз онҳо афсунро таълим
 мегирифтанд, то ки ба сабаби вай дар миёни марду зан ҷудой
 афгананд. Ва онҳо бо сеҳр(-и худ) ҳеҷ касро зиёнрасонанда
 нестанд, магар бо иродаи Аллоҳ. Ва онон таълим мегирифтанд
 он чиро, ки онҳоро зиён мерасонд ва онҳоро суд намедод. Ва
 албатта, донишанд: ҳар ки сеҳрро харидорӣ кунад, ўро дар*

охират ҳеҷ баҳрае нест. Ва ҳаройина, он ҷӣ, ки ба ивази вай хеиштанро фуруҳтанд, бад чиз аст. Кош инро медонистанд!

Сабаби нузули ояти мазкурро муфасссирини киром чунин ривоят кардаанд: Вақто ки Расулulloҳ (с) Сулаймон ибни Довуд (а)-ро дар қатори пайғамбарон номбар намуд, бархе аз олимони яҳуд бо ҳам гуфтанд: "Оё аз Муҳаммад таъачҷуб намекунед, ки Сулаймон ибни Довуд бо пиндори ӯ пайғамбар будааст? Ба Худо қасам, ки ӯ як соҳир буд, чизи дигаре набуд". Дар ҳамин асно дар бораи покии Сулаймон (а) аз чунин тӯҳматҳо ояти мазкур нозил шуд.

Ҳангоми тарҷума ва тафсири ояти мазкур муфасссирони мӯътабар фикрҳои гуногунро баён кардаанд. Мо дар тарҷума ва эзоҳи ояти мавриди назар аз баёни ихтилофот худдорӣ намуда, нуктаи назари он муфасссиронро баён намудем, ки аз исроилиёт (бофтаҳои олимони яҳудӣ) холитар бошанд.

Яъне дар замони подшоҳии Сулаймон (а) ҷинҳо (девон) бо сардории шайтон дар варақҳо сеҳрҳои гуногунро навишта, байни мардум паҳн намуданд. Сулаймон (а) аз ин амали ҷинҳо бохабар шуд ва фармуд, то ҳамаи он варақҳоро ҷамъ намоянд. Он варақҳоро ҷамъ намуда, ба сандуқе ҷо карданд, то ин ки мардум гумроҳ нашаванд. Онҳоро зери тахти худ нигоҳ медоштанд ва мегуфтанд: "Агар шахсе гӯяд, ки шайтонҳо ғайбро медонанд, гарданааш зада мешавад". Аз ин рӯ, касе аз шаётин, ё дигар ба тахти вай наздик намешуд. Бо аксари ривоят чун Сулаймон ва шахсоне, ки аз ин ҷараён бохабар буданд, вафот карданд, ҷинҳо бо сардории шайтон бори дигар он сандуқро кушода, варақҳоро ҳамчу дасиса байни мардум паҳн намуданд. Яъне тамоми мӯъҷизаҳои Сулаймон (а)-ро инкор намуда, ба мардум гуфтанд, ки дидед, Сулаймон бо воситаи сеҳру ҷоду ҷинҳоро ба кор андохта, подшоҳӣ кардааст. Мутаассифона, ба ғайр аз бархе аз мӯъминҳо, яҳудиёни он давра ба ин тӯҳмат ва макру дасисаи шайтонҳо бовар намуда, тобеъи онҳо шуданду Сулаймон (а)-ро то расидани замони саодат сеҳргару фолбин меҳисобиданд. Хушбахтона, Аллоҳтаъоло ояти мазкурро нозил намуда, Сулаймон (а)-ро сароҳатан аз чунин тӯҳматҳо пок сохта фармуд, ки Сулаймон (а) ҳаргиз соҳирӣ накарда, бутеро сачда накарда, кофир нашудааст. Балки ҷинҳо кофир шуданд, ки сеҳргарию ба мардум омӯхтанд ва касоне кофир шуданд, ки тобеъи ҷинҳо шуда, Сулаймон (а)-ро сеҳргару кофир гуфтанд, ҳол он ки худашон илми сеҳргарию аз шайтонҳо

омӯхтанд. Дар давоми оят Аллоҳтаъоло бори дигар сеҳрро таълим гирифтани яҳудиҳоро, ошкор намуда фармудааст, ки чун баъди Сулаймон (а) чандин солҳо гузашт, савияи фаҳмиши он гурӯҳ боз паस्तтар шуд, дигар мӯъҷизаҳои пайғамбаронро аз сеҳр фарқ намекарданд. Ҳатто намедонистанд, ки истеъмолкунандаи илми сеҳр кофир аст. Бо аксари ривоятҳо Аллоҳтаъоло аз ҷинси фариштагон ду фариштае ба номи Ҳорут ва Морутро вазифадор намуда, барои озмоиш онҳоро ба шаҳри Бобули Ироқ фиристод. Онҳо ҳеҷ касро барои таълими сеҳр фаро намехонданд. Чун афроде назди онҳо меомаданд, одати он ду фаришта он буд, ки пеш аз он ки ба касе сеҳрро таълим диҳанд, онҳоро насиҳат мекарданд, мефаҳмонданд, ки истеъмоли ин илм нодуруст аст, мо бошем аз тарафи Аллоҳтаъоло барои озмоиш омадаем, шумо ин илми назди Аллоҳтаъоло нописандро таълим нагиред, ки бо истеъмоли ин кофир мешавед, гуфта бо исрор ба онҳо мефаҳмониданд.

Хулоса, онҳо доимо бо биму ҳушдор зарари сеҳрро ба онҳо мефаҳмониданд. Давоми оят фармудааст, ки фақат мардуми гумроҳгашта илми сеҳрро аз онҳо омӯхтанд, то бо ёрии сеҳр байни марду зан ҷудой андозанд. Ҳол он ки агар иҷозату иродаи Аллоҳ набошад, чуноне ки оташи Намруд бар Иброҳим (а) таъсир накард, сеҳри соҳир ҳам таъсир намерасонад.

Нигоҳи андаке ба қиссаи Ҳорут ва Морут: Бинобар ривоят ва тафсириҳои баъзе аз муфасссирони аҳли салаф нақл шудааст: Ҳорут ва Морут дар асл фаришта буданд. Онҳо хоистанд то ба замин фуруд оварда шаванд. Худованд хости онҳоро баровард ва онҳоро табиати инсонӣ ва шахвонӣ дод, пас аз онҳо дар рӯи замин гуноҳе сар зад, ба иваз ва ҷазои ин гуноҳашон дар ҷоҳе дар Бобул овехта шуданд. Аммо Ибни Касир гуфтааст, ки анбӯҳи муфасссирони мутақаддимин ва мутааххирин бар онанд, ки ҳамаи он чи ки аз достони Ҳорут ва Морут ба таври васеъ дар китобҳо ва шарҳи ин ояти мазкур байни мардум паҳн шудааст, аз исроилиёт ҳолӣ нест. Мо дар бораи достони Ҳорут ва Морут ҳадиси саҳеҳе, ки исноди пайваст ва мутаботир дошта бошад, надорем. Зоҳири ояти мазкур, ки дар шаъни достони онҳо иҷмолан ишора мекунад, барои мо басанда аст ва ба ҳамин қадар мо иктифо мекунем ва он чи дар Қуръон омадааст, имон меорем.

Давоми оят фармудааст, ки балки онҳо он чизеро (яъне, сеҳру ҷодуро) таълим гирифтанд ба ҳуди онҳо зиён мерасонад ва

нафъе надорад. Яҳудиҳо дар ҳақиқат донистанд, ки аз илми сеҳргарии омӯхташон дар охираат ба онҳо ҳеҷ нафъе намерасад. Балки онҳо бисёр кори бадро кардаанд, ки ояндаи неку хушбахтии худро дар ивази чизи бефоида ва зараровар (сеҳр) фурӯхтанд. Дар охири оят Худованд фармудааст: "Кош медонистанд!" Яъне, кош ин яҳудон, аз ҷумла яҳудони даври Муҳаммад (с) ин хабарҳои ҳақ ва ростини Қуръонро медонистанд. Аз тӯҳмат ба пайғамбари Худо, Сулаймон ибни Довуд (а), даст мекашиданд. Ба пайғамбарии Муҳаммад (с) имон меоварданд. Аз илму амали бад, яъне аз сеҳргарии меросӣ, ки аз шайтонҳо (ҷинҳо) ёд гирифта буданд даст мекашиданд.

Бояд қайд намуд, ки равияи Қадария таъсири сеҳрро мустақил мешуморад. Мегӯяд, ки таъсири сеҳр ба тақдир ва иродаи Аллоҳ вобаста нест. Ояти мазкур радди ин фикри нодурусти онҳост. Дар ҳадисҳо ва бо иҷмои саҳобагон радди ин фикри равияи Қадария низ вуҷуд дорад.

وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْكَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

Ва лав аннаҳум āману ва-т-тақав ла машубату-м мин њиндиллаҳи хайр. Лав кāну яъламун. 103.

103. Ва агар онҳо имон меоварданд ва тақво мекарданд, албатта, савобе ки назди Аллоҳ аст, беҳтар буд. Кош онро медонистанд!

Агар илмҳои иҷозатшуда ва лозимро меомӯхтанд, ба онҳо ва ба мардум фоида мерасид. Магар ин амал барои онҳо хайр набуд? Албатта, хайр буд, зеро барои шахсе, ки илми сеҳрро ба кор мебарад, аз тарафи Аллоҳ ҷазои саҳт, вайл, вайронӣ ва зарари бузург ваъид шудааст. Кош яҳудон инро медонистанду тақво (худотарсӣ) меварзиданд ва ба илми дурусти нафъовар амал мекарданд.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا

وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٤﴾

Йā айюҳа-л-лазина āману лā тақулу рōњинā ва қулу-н-зурнā васмаъу. Ва лил кāфирина њазāбун алим. 104.

104. Эй касоне, ки имон овардаед, мағӯед: «Роъино» ва бигӯед «Унзурно» ва нек бишнавед! Ва кофиронро азоби дарддиҳанда.

Аллоҳтаъоло бо иборай "Йа айюҳал-лазина аману" дар 88-ояти Қуръон мӯъминонро хитоб намуда, ҳамчунин дар нахустин ояте аз онҳо мӯъминонро фармудааст, ки ай касоне, ки имон овардаед, дар сухан гуфтан худро ба кофирон монанд насозед! Сабаби нузули ояти мазкурро муфасссирони киром бо ривояти Ибни Аббос (р) чунин гуфтаанд: «Калимаи "роъино", ки ҷузъи ояти мазкур аст, дар луғоти арабҳо ба маънои – «риъояи ҳоли мо кун», «дар кори мо назар кун», «ба мо мӯҳлат деҳ» ва монанди ин меояд. Аммо дар луғоти ибронӣ (яхудӣ) бошад, ҳамин калимаи "роъино" маънои дашноми зиштро дорад, яъне ту ҷоҳил, ту аҳмақ ва ғайра. Чун саҳобагони Расулуллоҳ (с) дар гуфтугӯ бо ӯ (с) ин калимаро кор мефармуданд, яҳудиёни он давр хушҳол шуда, бо худ гуфтанд: «Мо то ҳол Муҳаммадро пинҳонӣ дашном медодем, акнун метавонем ошкоро ӯро дашном диҳем». Фурсатро ғанимат шуморида, назди Расулуллоҳ (с) рафтанд, чун аз Расулуллоҳ (с) суханеро мешуниданд, дар хитоб "роъино-роъино" мегуфтанду меҳандиданд ва худро дар зоҳир чунон нишон медоданд, ки гӯё маънои арабии он калимаро дар назар доранд. Аммо дар ҳақиқат ғайри ин буд. Саъд ибни Маъоз (р) забони яҳуди (ибронӣ)-ро медонист, найранги онҳоро фаҳмид, онҳоро бо таҳдид гуфт: «Агар бори дигар ин калимаро аз шумо шунавам, гарданатонро мезанам!» Онҳо дар ҷавоб гуфтанд: "Шумо ҳам ин калимаро меғӯед-ку?". Бо ҳамин сабаб ояти мазкур нозил шуд, Аллоҳтаъоло мӯъминонро фармуд эй касоне, ки имон овардаед, дар ҳолате ки шумо ба пайғамбаратон гуфтугӯ мекунед, чун мушрикони аз гуфтани калимаи "роъино" худдорӣ кунед, ба ҷои "роъино" "унзурно" гӯед. Яъне ба мо нигоҳ кунед, то мо дарсҳои худро аз худ кунем, масъалаҳои муҳимро барои мо баён кунед ва ғайра.

Бояд қайд намуд, ки ба ғайри ин ҳам яҳудон дар бисёр мавридҳо Расулуллоҳ (с)-ро истехзо ва тамасхур мекарданд. Масалан, онҳо ба ҷои "Ас-салому алайкум" ҳарфи "л"-ро қасдан талаффуз нанамуда "Ас-сому алайкум" мегуфтанд. "Ас-сому алайкум" маънои "Марг бар шумо"-ро дошт. Расулуллоҳ (с) дар ҷавоб ба онҳо қисми таҳқиromeзи ин ибораро намегуфтанд, балки бо гуфтани **"Ва алайкум"**, яъне "бар шумо ҳам" кифоя мекарданд. Расулуллоҳ (с) ҳатто дар сухангӯӣ ҳам худро ба онҳо монанд намекарданд.

Хулоса, дар ин оят фармон шуд, ки мусулмонон, чи дар лафз ва чи дар зоҳир, ба кофирон набояд худро монанд созанд. Зеро дар ҳадисе омадааст, ки *"ман ташаббаҳ бил қавми фаҳува минҳум"* (касе худро ба қавме монанд созад, аз он қавм аст).

Мутаассифона, як назар ба муҳити олам андохта шавад, то ҷи андоза иҷрошавии амри ин оят ва ин ҳадис баръало маълум мешавад ва дигар ҳоҷат ба баён намонанд.

Дар давоми оят Худованд фармуд, ки ин васиятро бишнавед, Аллоҳро итоат кунед, он чи Пайғамбар (с) мегӯяд, ҳатто бо ҳоли худ машғул нашуда, гӯш фаро диҳед. Аммо инро бояд бидонед, ки шахсоне, ки ин калимаро бо ғараз ба кор мебаранд, бе ҷазо намонанд, зеро барои кофирон азоби дардноки оташи Ҷаҳаннам омодааст. Валлоҳу аълам.

Худовандо, худат моро аз монандсозӣ ба кофирон нигоҳ дор!

مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ

عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ

وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

Мā явадду-л-лазӣна кафару мин аҳли-л-китаби ва лал мушрикӣна ай юназзала ъалайкум-м мин хайри-м ми-р-Раббикум. Валлоҳу яхтассу би раҳматиҳи ма-й яшъъ. Валлоҳу зу-л-фаъли-л-ъаъим. 105.

105. Онон, ки кофир шуданд, чи аз аҳли Китоб ва чи аз мушрикон, дӯст намедоранд, ки аз Парвардигор ҳеҷ некӣ бар шумо фуруд оварда шавад ва Аллоҳ махсус мегардонад ба раҳмати Худ ҳар киро хоҳад ва Аллоҳ соҳибфазлу бузург аст.

Худованд дар ин оят аз хислати аҳли китоб ва мушрикон чунин хабар додааст. Кофирони аҳли китоб он насронӣҳо ва яҳудонанд, ки ба Инҷил ва Тавроте, ки аз тарафи инсонҳо таҳриф, (вайрон) шудаанд, амал намуда, аз имон овардан ба Қуръон ва Расулulloҳ (с) даст кашидаанд. Мушрикон шахсонеанд, ки ба Худованд чизеро ё касеро дар офариниши олам ва дигар сифатҳои худой шарик медонанд. Пайравони Забур, валлоҳу аълам ҳоло вучуд надоранд.

Хулоса, зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло душмани сарсахт будани кофирони аҳли китоб ва мушрикону ҳасади онҳоро баён намуда, мӯъминонро бори дигар аз монанд шудан ба онҳо дар ҳазар кунонида фармудааст, ки агар бо онҳо дӯстии динӣ дошта бошанд, онро қатъ намоянд. Инчунин огоҳ месозад, ки Аллоҳтаъоло барои мӯъминон шариъати тому пурраро ба воситаи Пайғамбари худ, ҳазрати Муҳаммад (с), нозил кардааст, онҳо ба пайравии аҳли китоб ҳеҷ ҳоҷат надоранд. Зеро аз рӯи бугзу ҳасад ин тоифаҳои номбурда ҳеҷ вақт намехоҳанд ва дӯст ҳам намедоранд, ки барои ғоидаи шумо аз тарафи Аллоҳтаъоло ягон кор, ё ҳукми хайре нозил шавад. Ҳол он ки Аллоҳтаъоло аз бандагони худ касеро хоҳад ба пайғамбариву ваҳйи худ ва инчунин ба фазлу эҳсони худ хос мегардонад. Аллоҳтаъоло соҳиби фазли бузургу эҳсони васеъ аст, аз ҷумлаи фазли бузурги Аллоҳтаъоло ин аст, ки ба пайғамбарӣ ва ваҳйи худ Муҳаммад (с)-ро хос гардонидаст.

Мушрикони Макка таъна зада гуфтанд: «Оё намебинед Муҳаммадро, ки имрӯз ба ёронаш дастуре медиҳад, фардо онро манъ мекунад?! Маълум мешавад, ки Қуръон ба ғайри сухани ӯ чизи дигаре нест». Ҳамон буд, ки ин ду ояти зер нозил шуд, сабаби мансук (аз амал манъ) шудани баъзе оятҳоро баён намуд.

﴿ مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ

عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾

﴿ *Mā naysax min āyatin av nuṣiḥā nayti bi xayri-min minḥā av miṣliḥā. Алам таълам анналлоҳа ъалā кулли шай-иṅ қадир. 106.*

106. Ҳар оятеро насх (аз ҳукм бекор) мекунем ё онро фаромӯш мегардонем, беҳтар аз вай ё монанди вайро (барои ту) меорем.

Оё надонистӣ, ки Аллоҳ бар ҳама чиз тавоност?

﴿ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِّنْ

دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾

**А-лам таълам анналлоҳа лаҳу мулку-с-самāvāti
ва-л арз. Ва мa лакум-м миn дуниллāхи ми-в
валиййи-в ва лā насīр. 107.**

**107. Оё надонистӣ, ки албатта, подшоҳии осмонҳо ва Замин
аз онӣ Аллоҳ аст? Ва ба чуз Вай ҳеҷ дӯсте ва на ёридиҳандае
шуморо нест!?**

Зимни ин оятҳо Аллоҳтаъоло фармудааст, ки агар ҳар оятеро аз ёди Расулуллоҳ (с) бардорем, ба ҷои он беҳтарашро, ё монандашро меорем, ки барои шумо ғоидаовартар аст, савобаш зиёдтар аст. Ё машаққатеро аз шумо мебардорад. Оё намедонӣ (ай мухотаб), албатта, Аллоҳтаъоло дар кори худ олиму ҳаким аст?! Оё мушрикони таънакунанда намедонистанд, ки дар Таврот (китоби ҳудашон) низ насх мавҷуду машҳур аст? Масалан, дар шарияти Одам (а) никоҳи бародар бо хоҳар раво буд, Худованд онро ба Мӯсо (а) ва қавмаш ҳаром гардонид. Оё онҳо бо чунин ҳуҷҷат мағлуб нестанд? Акнун бояд ҳама бидонанд, ки аз Аллоҳтаъоло ба ғайр аз раҳмату хайру эҳсон чизӣ дигаре содир намешавад. Худованд бо ҳикмат ва фазли худ медонад, кадом оят муваққатӣ асту кадом оят доимӣ. Мансух шудани баъзе оятҳо низ аз ҷумлаи тавоноии Ёст. Оё намедонӣ, Аллоҳтаъоло бар ҳама чиз тавоност!? Аллоҳтаъоло ин маъноро идома дода, дар ояти 107-ум фармуд, ки оё надонист (вай, инкоркунанда), ки подшоҳии (ҳукмронии) осмонҳо ва замин, албатта, танҳо аз онӣ Аллоҳтаъолост? Яъне ҳар чизе, ки офаридашудааст, дар мулк ва тасарруфи Парвардигор аст. Ё таъоло ба салоҳи бандагонӣ худ донотар аст, мансух шудани баъзе аз оятҳо низ ба ғоидаи онҳост. Аллоҳтаъоло соҳиби ҳамаи махлуқ (офаридашуда)-ҳост. Ба ғайр аз Аллоҳтаъоло ҳеҷ дӯсте барои онҳо нест. Ғайр аз Аллоҳ ҳеҷ зоте ба онҳо ёрӣ дода наметавонад. Вақто ки суҳанҳои фитнаангези яҳудон ба баъзе мӯъминҳои он давр таъсир расонд, онҳо ба Муҳаммад (с) саволҳои гуногун доданд. Аллоҳтаъоло онҳоро дар ояти зер аз ин амал наҳй намуда фармуд, ки...

أَمْ تَرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سَأَلَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ ۚ وَمَنْ

يَتَّبِعِلْ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٨﴾

Ам туридуна а^н тас-алу расулакум камā суила Мӯсā мин қабл. Ва ма-й ятабаддали-л-куфра би-л-имāни фақад ҷалла савāа-с-сабил. 108.

108. Оё мехоҳед, ки Пайғомбаратонро савол кунед, чунон ки пеш аз ин Мӯсоро савол карда шуд? Ва ҳар кӣ имонро бо куфр иваз кунад, пас, ҳаройина, роҳи ростро гум кардааст.

Аз оятҳои қаблӣ баъзе аҳволу саволҳои зараровари қавми Мӯсо (а) маълум шуд. Масалан, онҳо аз Мӯсо (а) пурсиданд, ки Худои худро ошкоро ба мо нишон деҳ ва ғайра. Чунин саволҳои назди боргоҳи илоҳӣ нописанд бар сари онҳо балоҳоро оварду ба имтиҳонӣ илоҳӣ гирифтор шуданд. Ҳоло Аллоҳтаъоло диққати мӯъминонро дар ин оят ба он ҷалб намуд, ки онҳо мисли қавми Мӯсо (а) ба Пайғамбар (с) саволҳои зарароварро надиҳанд, бо ваъид фармуд, ки эй мӯъминҳо, оё шумо ҳам ба Пайғамбари худ, мисли қавми пайғамбари пешгузашта - Мӯсо (а) саволҳои бисёри ба шумо зарароварро додан мехоҳед? Оё шумо мехоҳед, мисли онҳо гумроҳ шавед? На! Шумо мисли онҳо рафтор накунед! Ҳар кӣ имонро ба куфр иваз кунад, дар ҳақиқат роҳи ростро гум кардааст. Ҳар саволи баҳсталабе, ки ба фоидаи шахс аст, зери ваъиди ин оят дохил нест. Саҳобাগон ба ин оят дуруст амал намуда, ҳатто мешуд, ки як сол ҳам мегузашт, то омадани аъробиҳо сабр менамуданд. Кай, ки онҳо меомаданд, Расулуллоҳ (с)-ро мепурсиданд, ин саҳобাগон ба саволҳои худ ҷавоб мегирифтанд. Абдуллоҳ ибни Аббос (р) фармудааст, ки ман аз саҳобাগони ҳазрати Муҳаммад (с) дигар қавми хуб надидаам. Баъзеи онҳо муддати тамоми умрашон 12-савол кардаанд, ки ҳамаи онҳо дар Қуръони Карим омадаст. Ҳар чи Расулуллоҳ (с) мегуфт, хуб мегуфтанд, дигар намерсиданд, ки чаро ё барои чӣ?

وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا

حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا

وَأَصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

**Вадда каџиру-м мин аҳли-л китаби лав яруддунaкyм-м
миъ баъди имāникyм кyффāран ҳасада-м мин ъинди
анфусихyм-м миъ баъди ма табайяна лаҳyму-л-ҳаққ.
Фаъфу вaсфаҳу ҳатта яътияллоҳу би амриҳ. Инналлоҳа
ъалā кулли шай-ин қадир. 109.**

*109. Бисёре аз аҳли Китоб аз рӯйи ҳасади назди нафсҳои худ
дошта, баъди он, ки бар онҳо ҳақ баён шуд, дӯст доштанд, ки
шуморо баъд аз имонатон кофир гардонанд. Пас, шумо онҳоро
афв кунед, рӯ гардонед, то он ки амри Аллоҳ ояд. Ҳаройина,
Аллоҳ бар ҳама чиз тавоност.*

Худованд аз мақсади аҳли китоб (яхудиён), хусусан аз донишмандҳои онҳо дар ин оят хабар додааст, ки баъди бар онҳо маълум шудани ҳақиқат, яъне вақте ки Расулulloҳ (с) ба пайғамбарӣ мушарраф шуданд, ҳақиқати Қуръону Ислom зоҳир шуд, мардуми мусулмону мӯъминшуда, атрофи ӯ (с) ҷамъ шуданд, бисёре аз аҳли китоб ҳасад бурда, даъват мекарданд ва дӯст медоштанд, ки онҳоро аз динашон ба яҳудият боз гардонанду кофир созанд. Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур хабар додааст, ки ин ҳама ҳасаду бо шеър ҳаҷв кардани онҳо муқтазои нафси онҳо буд. На амре аз каси дигару на ҳукми шариаташон. То ин ки ибодати мақбули даргоҳи илоҳиро ба ҷой оварда бошанд, дар давоми оят Худованд фармудааст, ки то вақти омадани амри Ман, бо онҳо дар муъомила ва афву муросо бошед ва онҳоро ба ҳоли худ бигзоред, аз онҳо рӯгардон бошед. Аллоҳтаъоло бар ҳама кор қодир аст, вақте мерасад ки худ ба худ дуд аз димоғашон барояд.

Фишурдаи мазмуни ин оят валлоҳу аълам чунин аст. Онҳо бо найранги худ меҳоҳанд мусулмононро аз динашон баргардонанд. Ҳеҷ набошад меҳоҳанд мусалмонон роҳи асосии Ислomро фаромӯш созанду бидъату хурофотро дин гуфта, эътиқод кунанд. Онҳо хуб медонанд, ки агар мусулмонон бо роҳи ҳидоят кардаи Ислom раванд, устои олам мегарданд. Оре! Агар мусалмонон ба гуфти Исломи ҳақиқӣ амал кунанд, ҳамаи олам ба Ислom рӯ меорад. Ҳол он ки чунин ҳасадбарӣ барои дини аҳли китоб ва барои барномаи пайғамбарашон ва барои он китобҳои илоҳӣ, ки дар даст доранд, нест. Ин ягона ҳасади домандорест, ки худашон берун аз шариъаташон дар ҳаққи мусулмонон ихтироъ кардаанд. Ҳама фикрашон доимо он аст, ки мусулмононро аз роҳ зананд, аз дин бароранду кофир кунанд.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло мусулмононро ба афву бахшиши онҳо то муддате нидо кардааст. Ин даъват шояд барои он бошад, ки мусулмонон набояд, ки ба чунин инсонҳои макқору ҳасадбар, ки доимо бар зиёни мардум ҳаракат мекунад, монанд бошанд. Балки онҳо бояд доимо обрӯи исломи худро нигоҳ доранд, зеро Аллоҳтаъоло бар ҳама қодир аст, вақташ мерасад, ки ҳар инсонро мувофиқ ба амалҳои кардагаш ҷазои сазовор диҳад. Қисми ояти мазкур ки "*Фаъфу васфаҳу*" аст, бо ояти "*сайф*" ё, ба ояте, ки "*қитол*"-ро алайҳи душманони Аллоҳтаъоло иҷозат фармудааст, валлоҳу аълам, мансух (аз амал манъ) шудааст. Дар ояти зер Аллоҳтаъоло фармоишҳои худро барои мусалмонон идома додааст:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ

تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Ва ақиму-с-салата ва ату-з-закаҳ. Ва ма туқаддимӯ ли аифусикум-м мин хайрин таҷидӯху ъиндаллоҳ. Инналлоҳа би ма таъмалӯна басир. 110.

110. Ва барпой доред намозро ва бидиҳед закотро ва он чӣ аз назди Аллоҳ неқӯкорӣ барои ҳештан пеш мефиристед, албатта, онро хоҳед ёфт. Аллоҳ ба он чӣ мекунад, бинанда аст.

Дар ин оят Аллоҳтаъоло амр намудааст, ки ҳоло шумо бо мушрикони гиру дор накунад, ба ҷои он машғули ибодат шуда, намозро барпо доред (хонед) ва закоти пулу молро диҳед. Яъне ибодати баданӣ (намоз) ва молӣ (закот)-ро адо кунед, ин барои шумо ғоидаовар аст.

Аллоҳтаъоло дар давоми оят онҳоро ваъда додааст, ки ҳар амали солеҳ ва неке, ки пешо-пеш мефиристед, он назди Аллоҳтаъоло зоеъ намешавад, балки захира мешавад, фардо дар қиёмат савоби онро он қадаре, ки барои шумо лозим аст, албатта, меёбед. Аллоҳтаъоло ҳамаи амалҳои шуморо, хайр бошад ё шар, бинанда аст. Ў таъоло мувофиқи шумост, бино бар амалҳои анҷомдодаатон ба шумо муъомила ва подоши мувофиқ ато мекунад. Ояти зер баҳсу ҷидоли байни яҳудиён ва насрониёнро баён мекунад.

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصْرَىٰ تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ

قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾

Ва қолу ла-й ядхула-л-Ҷанната иллā маъ кāна ҳудан ав насорo. Тилка амāнийюҳум. Қул ҳāту бурҳāнакум ин кунтум содиқин. 111.

111. Ва гуфтанд: «Ба Ҷаннат ҳаргиз касе дохил нашавад, магар ин ки яҳудӣ ё тарсо (насронӣ) бошад. Ин орзуҳои (ботили) онҳост. Бигӯ: «Агар ростгӯ ҳастед, далели худро биёред!».

Сабаби нузули ин оятро муффасирони киром барои яҳудиёни Мадина ва насронийён Наҷрон доништаанд. Яъне яҳудиёни Мадина бо фикри худашон гуфтанд, ки ҳар кас, ки яҳудӣ набошад, ҳаргиз воридаи Ҷаннат намешавад. Насрониҳо бошанд, ҳамчунин гуфтанд: “Ҳар касе, ки насронӣ набошад, ба Ҷаннат дохил шуда наметавонад.” Дар посух Худованд фармуд, ки ин суханҳо ҳаёлу орзуҳои онҳост, ки гӯё дар хоб дида истодаанд. Аллоҳтаъоло ба ҳабиби худ фармуд, ки ай Муҳаммад (с), барои чунин нохушгӯяндагон бигӯ, ки агар ростгӯ бошанд, ҳарду тараф далелу ҳуҷҷатҳои худро биёранд. Ҳол он ки ояти зер ботил будани даъвоҳои чунин тоифаро нишон додааст.

بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ

عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

Балā. Ман аслама ваҷҳаҳу лиллāҳи ва ҳува муҳсинун фа лаҳӯ аҷруҳу ӯинда Раббихи ва лā хавфун ӯалайҳим ва лā ҳум яҳзанун. 112.

112. Оре! Ҳар шахсе барои Аллоҳ худро таслим кунад ва вай неқӯкор бошад, пас, музди ӯ назди Парвардигори ҳеи аст. Ва бар онҳо тарс нест ва онҳо андӯҳгин нашавад.

Он чи ки байни яҳудиёну насронийён аз кашмакашӣ ҳасту ҳар ки тарафи муқобилро бо пиндори худ маҳкуму худро ҷаннатӣ ҳукм мекунад, ҳақиқат нест. Зеро Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур

фармудааст, ки он шахсе дохили Ҷаннат мегардад, ки рӯи худро, чи аз ҷиҳати моддӣ ва чи маънавӣ, холисона, ба сӯи Аллоҳтаъоло гардонида ва бо тамоми фурутанӣ таслими ризои Аллоҳтаъоло шуда бошад. Худро дар иобдати Аллоҳтаъоло мӯъмину мӯҳсин ва тасдиқунандаву мутеъи амри Аллоҳ ва шариъати Муҳаммад (с) гардонда бошад. Ана, аҷру савоби амалҳои чунин шахсон назди Парвардигор аст. Барои чунин шахсон дар охират на хавф асту на ғаму андӯҳ гулӯгири онҳост. Балки чунин шахсон аз тамоми неъматҳои Биҳишт бархурдоранд. Оё яҳуду насоро худро ба чунин сифат ораста кардаанд?

Сабаби нузули ояти зеринро муфасссирони киром аз Ибн Аббос (р) чунин ривоят кардаанд: «Рӯзе аҳли Наҷрон, ки насронӣ буданд, ба назди Расулаллоҳ (с) омаданд, дар ҳамин асно олимҳои яҳудӣ ҳам назди Расулаллоҳ (с) ҳозир шуданд. Байни онҳо низоъи мартабаталошиву худрутбадиҳӣ сар шуд. Олимҳои (наҷронӣ) пайравони Исо (а), ки насронӣ буданд, бо гумони худ яҳудиёро хитоб намуда гуфтанд: "Шумо ҳеҷ чиз нестед". Ба пайғамбарии Мӯсо (а) ва ба китоби осмонӣ - Таврот мункир шуда, кофир шудаед. Яҳудиён бошанд, насронихоро гуфтанд: "Шумо ҳеҷ нестед". Ба Исо (а) ва китоби Аллоҳ, ки Инҷил аст, кофир шудаед». Дар ҳамин асно ояти мазкур нозил шуд ва дар он фармуд:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصْرَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصْرَىٰ لَيْسَتِ

الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ ۚ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ مِثْلَ

قَوْلِهِمْ ۚ فَاَللّٰهُ تَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِیْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۱۳﴾

Ва қолати-л-яҳуду лайсати-н-насоро ъалā шай-и-в ва қолати-н-насоро лайсати-л-яҳуду ъалā шай-и-в ва ҳум ятлуна-л-китаб. Казāлика қола-л-лазӯна лā яъламуна мишла қавлиҳим. Фаллоҳу яҳкуму байнаҳум явма-л-қийāмати фи mā кāну фиҳи яхталифун. 113.

113. Ва яҳудиён гуфтанд: «Насронихо бар ҳеҷ чизе (ҳақ) нестанд!». Ва насронихо гуфтанд: «Яҳудиён бар ҳеҷ чизе (аз ҳақ) нестанд ва ҳол он ки онҳо китобҳоро меҳонанд». Ҳамчунин, ононе ки намедонанд, монанди сухани онҳо низ гуфтанд. Ва

Аллоҳ рӯзи қиёмат, дар он чӣ (дар он) ихтилоф мекарданд, миёни онҳо ҳукм мекунад.

Валлоҳу аълам, мазмуни ин оят чунин аст. Яҳудиён гуфтанд, ки насоро (тобеини ҳазрати Исо (а)) дар дини саҳеҳ нестанд, дини онҳо ботил аст. Бо гуфтани ин сухан дину шариати илоҳиро, ки дар замони худ ба он эътимоду пайравӣ намуда мешуд, инкор кардаанд. Насоро бошанд, яҳудиёро, ки онҳо ҳам ба дину шариъате, ки дар замони худ шариъати ростин буд, пайравӣ доштанд, инкор карда гуфтанд, шумо дар дини ҳақ нестед. Яъне ҳазрати Мӯсо (а)-ро инкор карданд. Ҳол он, ки ҳар ду тоифа китоби осмониро, яъне яҳудиён Тавротро, насронихо Инҷилро меҳонданду медонистанд, ки он китобҳои осмонӣ ҳамдигарро тасдиқ мекунанд. Аз мазмуни он китобҳо мефаҳмиданд, ки он китобҳо осмонӣ буда, ба пайғамбарон Мӯсо (а) ва Исо (а) нозил шудаанд. Бо вуҷуди донистанашон ҳамдигарро инкор намуда, аз рӯи таъассуб кофир шуданд.

Боз мисли яҳуду насоро тоифаҳое буд, ки аз рӯи ҷоҳилию беилмӣ ин ду тоифаро ба эътибор нагирифта, мегуфтанд. Ин яҳуду насоро ҳеҷ чиз нестанд. Мушрикони араб бошанд, мисли аҳли китоб (наъзуз биллоҳ) дар шаъни Муҳаммад (с) гуфтанд: "Ин Муҳаммад ҳеҷ чиз нест".

Акнун яҳуду насоро ва дигарон ҳоло ба ҳукми ростин бовар накардаанду намекунанд, фардо дар қиёмат оид ба он ихтилофе, ки доранд, Аллоҳтаъоло бо адолат ҳукм мекунад. Ҳақбудагонро ба Биҳишт ва ботилбудагонро ба Дӯзах раҳписор хоҳад кард. Мо, ки алҳамдулилоҳ, аҳли Қуръон ҳастем, ба асли ин ду китоб ва ҷамиъи китобҳои осмонӣ бовар дорем. Чуноне ки аз мазмуни ин оят маълум шуд, кофирон доимо байни ҳудашон кашмакашҳо доранд, аммо дар зиён расонидани алайҳи мусулмонҳо ҳама бо ҳам шариканд. Ояти зер боз одати бади дигари он кофирони аҳли китоб ва бекитобро ошкор месозад:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسْجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي

خَرَابِهَا ۚ أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ ۚ لَهُمْ فِي

اَلدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١١٤﴾

**Ва ман азламу мим мам манаъа масъцидаллоҳи ай
юзкара фиҳасмуҳу ва саъа фи харобиха. Улّاика ма кана
лаҳум ай ядхулӯҳа иллā хӯифин. Лаҳум фи-д-дунйā хизю-
в ва лаҳум фи-л-ахирати ъазāбун ъазим. 114.**

**114. Ва кист ситамгортар аз шахсе, ки масҷидҳои Аллоҳро аз ин
ки дар онҳо номи Аллоҳро ёд карда шавад, манъ кард ва дар
вайронии онҳо кӯшиши ба харҷ дод? Ин гурӯҳро сазовор
набудаст, ки дохили масҷидҳо шаванд, магар ҳаросон. Онҳоро
дар дунё хорӣ ва онҳоро дар охира азоби бузург.**

Ин бисёр ҳақиқати бузургу раднопазир аст, ки зимни мазмуни ояти мазкур Аллоҳтаоло фармудааст, ки оё аз шахсе, ки мардумро аз дохил шудан ба масҷид, ки дар он номи Аллоҳро зикр мекунанд, манъ месозад ва доимо кӯшиш дар хароб кардани масҷидҳо дорад, дар рӯи замин золимтар инсоне ҳаст? Кофир шудану бедин шудан ин худ як зулми калон аст. Илова бар ин, мусалмонҳоро аз дохил шудан ба масҷиду дар он ибодат карданро манъ намудан зулми калонтар аст. Масҷидҳоро вайрон ё ба ҳар тариқ хароб намудан зулм болои зулм аст. Ин ҷабру ситамро мусалмонон дар давоми таърихи худ бисёр мушоҳида намудаанд. Масалан, таърихи масҷиди Байтулмуқаддас баёнгари маънои ин оят аст. Дар тӯли анқариб 1,5 ҳазор сол ин масҷид бисёр аз даст ба даст гузашт, чандин бор харобу обод шуд ва ҳоло ҳам атрофи он дасисаи яҳудон идома дорад. Дар Осиёи Марказӣ ҳам дар давраи ҳукмронии моддигароён (материалистон) чӣ қадар масҷидҳо харобу валангор шуданд. Мутаасифона, бисёри харобкорон бошандагони ҳамин диёр буданд, ки ба тарғиботи нодурусти роҳбарони давлаташон фирефта шудаанд.

Хулоса, Қуръони карим ба чунин мардум насиҳат медиҳад, ки оё барои ин гурӯҳ сазовор набуд, ба ҷои хароб кардани масҷидҳо бо тарсу шикастаҳолӣ дохили масҷидҳо мешуданду Худои худро мепарастиданд? Онҳо чӣ гуна инсонанд, ки худро бандаи Худо медонанд, «Мо ҳам аз Худо метасрем», мегӯянд, «Мо ҳам хайроту садақот медиҳем, мо ҳам корҳои савоб мекунем», мегӯянд барои хароб намудани масҷид ва дар зиёни мусалмонон ҷуръат ва ҳаракат мекунанд? Маълум аст, ки ин даъвоҳо ҳама бардурӯғ будааст. Он чи дар дил аст, амали инсон онро тасдиқ мекунад.

Ояти карима ишора мекунад, ки барои чунин гурӯҳ дар ҳамин дунё хору зор шудан муқаррар аст. Агар ҳар кас ба атрофи худ ва ҳодисаҳои таърих бо дидаи эътибор назар андозад, аз оқибати кори ин гуна инсонҳое, ки бар зидди дини Ислом мубориза бурданду масҷидҳоро вайрон карда, ба шаробхона, анбор ва манзилгоҳ табдил доданд, ё дар ин кори номардумӣ ба бединон кӯмак расониданд, оқибат бо чи қадар азобу хорӣ ва зорӣ аз дунё гузаштанд, бохабар мегардад. Ҳар инсони оқил имконият дорад аз оқибати бади амали онҳо ибрат омӯзад. Инчунин набояд фаромӯш кард, ки ҳар гоҳе ба мусулмонҳо қабру ситам мешуд, масҷидҳо хароб мегаштанд, Қуръон сӯзонида мешуд, алҳамдулиллоҳ мусулмонҳое буданд, ки Парвардигори худро дар хилват парастииш мекарданду пайравӣ аз дини аҷлодии худро идома медоданд.

Аллоҳтаъоло дар давоми оят фармудааст, ки барои шахсони масҷидҳоро харобкунанда дар охират аз ин ҳам шадидтару аламовартару бузургтар азоби Ҷаҳаннам муқаррар аст. (Наъзуз биллоҳ мин золика).

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَسِعَ عِلْمُهُ

Ва лиллāҳи-л-машириқу ва-л-мағриб. Фа айнамā туваллу фа љамма ваҷхуллоҳ. Инналлоҳа Вāсиъун Ъалим. 115.

115. Ва аз он Аллоҳ аст машириқу мағриб, ба ҳар сӯ, ки рӯ оред, ваҷх (рӯй)-и Аллоҳ ҳамон қост. Албатта, Аллоҳ фарохнеъмату доност.

Ибни Касир мегӯяд валлоҳу аълам, ин оят барои Расулаллоҳ ва саҳобагони ӯ (с) тасаллӣ аст. Вақто ки мушрикони онҳоро аз Макка хориҷ намуданд, онҳо аз масҷиду намозгоҳашон ҷудо шуда, ба Мадинаи мунаввара омаданд, Агарчанде Макка дар рӯ ба рӯяшон буд, локин Расулаллоҳ (с) муддати 16-17-моҳ ба сӯи Байтулмуқаддас намоз хонданд. Аҳли Мадина, ки аксар яҳудӣ буданд, аз ин феъли Раулаллоҳ (с) хурсанд ҳам буданд. Зеро қиблаи онҳо Байтулмуқаддас буд. Аммо Раулаллоҳ (с) доимо дар дуъо буданд, ки ба сӯи қиблаи қаддашон Иброҳим (а) намоз хонанд. Худованд дуъои Расулашро иҷобат карда, ояти 144 (ё ояти 150)-ро нозил намуд, ки ҷузъи он оятҳо чунин аст **"Фа валли ваҷҳақа шатра-л-масҷиди-л-Ҳаром"** "Дар кадом маконе бошӣ, рӯятро дар намоз хондан ҷониби Масҷидулҳаром (Каъба) гардон". Вақто ки Расулаллоҳ (с) ба тарафи Каъба намозхониро ибтидо

намуданд, яҳудиён аз ин рафтор дар шак афтода, гуфтанд: "Инҳоро аз ин қиблае, ки ба сӯи он намоз меҳонанд, чӣ чиз гардонид?". Дар ҳамин асно ояти мазкур нозил шуд, ки валлоҳу аълам, маънояш чунин аст: Мар Аллоҳтаъолорост ҳама маконҳо, чӣ машриқ бошад, чи мағриб ва чи байни онҳо. Яъне ҷамиъи рӯи замин ва ҳама атрофи он барои Аллоҳ аст. Ба кадом ҷиҳате бо амри ӯ рӯи гардонеду намоз хонед, ҳамон тараф қиблаи ӯст. Албатта, раҳмати Аллоҳтаъоло бисёр васеъ аст. Тадбири халқи худро бисёр хуб медонад. Ягон чи бар ӯ махфӣ намононад, ба кадом тараф, ки ризои ӯ таъоло бошад, ба ҳамон тараф намоз хондан равост. Шахсоне, ки қибларо аз сабаби торикӣ наёбанд, барои ёфтани қибла кофту ков кунанд, баъдан ягон тарафро интиҳоб карда намозро хонанд, равост. Агар салоти хавф меҳонанд, ба кадом тарафе, ки қодир шаванд, ният кунанд, барои онҳо он тараф ва шахсоне, ки аз Каъба дуранд ҷиҳати Каъба барои онҳо қибла аст.

Хулоса, имконияти ибодати Аллоҳтаъоло доимо ҳаст ва тамомнашуданист. Агар рафту Худои нахоста ҳамаи масҷидҳоро хароб созанд ҳам, ин маънои онро надорад, намоз соқит шуд. Зеро ҳамаи рӯи замин барои шахси мусалмон масҷид аст. Дар кучое, ки набошад намоз бояд хонда шавад. Аллоҳтаъоло дар ояти зер фармудааст, ки мусалмон набояд пайрави кофирон бошад, зеро кофирону мушрикони нисбати Аллоҳтаъоло ин суҳанҳоро мегӯянд.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ ۚ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ كُلِّ

لَهُ قِنْتُونَ ﴿١١٦﴾

Ва қолу-т-тахазаллоҳу валадā. Субҳāнаҳ. Бал-л лаҳу ма̇ фи-с-самāвāти ва-л-арз̇и куллу-л лаҳу қонитун. 116.

116. Ва гуфтанд: «Аллоҳ фарзанде бигирифт», покӣ Ўрост, балки он чӣ дар осмонҳо ва Замин аст, аз онӣ Ўст, ҳама барои ӯ фармонбардор аст.

Вақто ки яҳудиён Узайр (а)-ро, насрониҳо Исо (а)-ро писари Аллоҳ ва мушрикони Қурайш бошанд, фариштаҳоро духтарони Аллоҳ гуфтанд, Худованд бо ин оят онҳоро дурӯғгӯй гардонида фармуд, ки яҳудиён ва насрониён гуфтаанд, ки Аллоҳ барои худ фарзанд интиҳоб намудааст. На! Ҳаргиз ӯ таъоло барои худ

фарзанд интихоб накардааст, суҳанҳои онҳо ботилу бе асос аст. Ў холиқи ҷамиъи мавҷудот аст. Он чи дар осмонҳо ва замин аст, аз ҷумлаи офаридашудагони (маҳлуқони) Худованданд. Узайр (а), Исо (а), фариштагон ва ғайра ҳама маҳлуқанду таҳти итоъати Парвардигор қарор доранд. Ҳеҷ маҳлуқи боақлу боидроку боимон намеҳадад, таҳти норизогии Ў таъоло қарор гирад. Зеро дар асл Аллоҳтаъоло ба маҳлуқоти худ, "Осӣ шав!" гуфта амр нафармудааст. Ин эзоҳи ояти мазкурро сураи «Ихлос» тасдиқ мекунад. Дар ин ҷо ҳадиси қудсиеро аз силсилаи ровиҳо, ки дар охир аз Абуҳурайра (р) аз Расулulloҳ (с) ривоят кардаанд, овардан бамаврид аст. Расулulloҳ (с) гуфтанд: **"Аллоҳтаъоло меғӯяд, ки писари Одам маро дурӯғгӯ гардонид, ҳол он ки барои ӯ сазовор набуд ки маро дурӯғгӯ гардонад. Дашном дод писари Одам маро, сазовор нест ӯро ки, маро дашном диҳад. Аммо дурӯғгӯ гардонидани бани Одам маро ин аст, ки меғӯяд: маро зинда намегардонад, ҳамчуноне ки бори аввал зинда кард маро. Аммо ҳақорату дашном доданаи ин аст, меғӯяд: Аллоҳтаъоло писар, ё духтар дорад, ҳол он ки ман аз фарзанд доштан покам, ман Зоти лам ялид ва лам юлад ва лам якуллаҳу куфуван аҳад ҳастам"**. Ў таъоло...

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ



**Бадӣъу-с самāvāti ва-л-арзӣ ва изā қазъ амраи фа
иннамā яқулу лаҳу кун фаякун. 117.**

**117. Офарандаи осмонҳо ва Замин аст; Ва ҳар вақто кореро ҳукм
кунад, пас ҷуз ин нест, ки мар ӯро меғӯяд: «Бишав!», пас,
мешавад.**

Аллоҳтаъоло офарандаи осмонҳо ва замин аст. Барои офаридани чизе Аллоҳтаъолоро намуна лозим нест. Ҳар вақто иродаи пайдоиши чизеро кунад, фақат меғӯяд "Бош!" (шав), дигар коре намекунад. Он чиз бе зиддият, бе ихтилоф фавран пайдо мешавад. Оё чунин зоти қодиру тавоно ба зану фарзанд мӯҳтоҷ аст??? Асло мӯҳтоҷ нест. Ў таъоло аз чунин нисбат додан покиза аст. Ин мазмунро ояти 89, сураи «Ёсин» бори дигар эзоҳ медиҳад.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ كَذَلِكَ قَالَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَبَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ

لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ

**Ва қола-л-лазӣна лā яъламӯна лав лā юкаллимуналлоҳу
ав таътинā āях. Казāлика қола-л-лазӣна миғ қаблиҳим-м
миғла қавлиҳим. Ташāбахат қулубуҳум. Қад байянна-л-
āйāти ли қавми-й йўқинун. 118.**

**118. Ва онон (мушрикони), ки ҳеҷ намедонанд, гуфтанд: «Чаро
Аллоҳ бо мо сухан нагӯяд? Ё ояте барои мо намеояд?». Ҳамчунин
касоне ки пеш аз онҳо будаанд, монанди сухани онҳоро гуфтаанд.
Дилҳои онҳо бо якдигар мушобаҳат дорад. Ҳаройина, нишонаҳо
(оятҳо)-ро барои қавме, ки яқин доранд, баён кардем.**

Сабаби нозил шудани ин оятро баъзе муфасирони кром
чунин баён намудаанд: «Яке аз мушрикони сардору мутакаббир -
Рафиъ ибни Ҳузайма Пайғамбари Аллоҳ (с)-ро хитоб карда гуфт:
"Ай Муҳаммад, агар ту аз ҷониби Аллоҳ Расул (Пайғамбар) бошӣ,
ба Худои худ бигӯй, то ба мо дар хусуси ту сухан кунад, то мо
сухани Аллоҳро шунавем ва донем, ки ту Расули Аллоҳ ҳастӣ!".
Дар ҳамин асно ояти мазкур нозил шуд. Мушрикони араб ҳарчанд
худо доно шуморанд ҳам, Аллоҳтаъоло онҳоро дар аввали ин оят
нодон шуморид. Дар давоми оят Худованд саволҳои беақлонаи
онҳоро овард, ки чаро Аллоҳ бо мо сухан намегӯяд, то бидонем, ки
ту пайғамбар ҳастӣ? Ту иддаъо мекунӣ, ки фиристодаи барҳаққи
Худой, чаро дар бораи ту ба мо ояте намеояд? Парвардигор ба
Расулulloҳ (с) хабар дод, ки чунин шахсон танҳо дар замони ту
нестанд, балки дар гузашта низ касоне буданд, ки ба пайғамбари
замони худашон ба ин монанд саволҳо медоданд. Хусусан, одати
яхудон ва насронихо чунин буд. Дилҳои ин мушрикони бо дилҳои
қавмҳои гузаштаи кофир дар мунофиқию куфр монанд аст. Яъне
онҳо ҳам мисли мунофиқони кофирони гузаштаанд.

Дар охири оят Худованд фармуд, ки барои қавме, ки суханҳои
ҳақро ба дараҷаҳои яқин дарк мекунанд, ва ҳақиқатҷӯ ҳастанд,
сари қадам, ҳатто дар ҷисми инсон далелу бурҳонҳои раднопазири

мавҷудияти Офаридгори олам ҳаст. Он нишонаҳои бешумор далели ҳақ будани суханҳои Расулulloҳ (с)-анд. Аммо ононеро, ки Худованд дар дилҳояшон мӯҳри нифоқи куфр ниҳода бошад, дар шунавой ва биноияшон пардаест, ки агар нишонаҳо ва мӯъҷизаҳои талабкардаашонро бубинанд ҳам, то ин ки азоби дардноки илоҳиро набинанд, имон намеоранд. Баъди радди дархости мушрикон Аллоҳтаъоло дар ояти зер таъкид кард, ки Муҳаммад (с) фиристодаи барҳаққи Ёст. Қатъи назар аз даври замон, агар ба кофирону мушрикон аз илми Худошиносӣ гуфтугӯ карда шавад, онҳо дар ҷавоб суханҳои дар боло зикршударо ё амсоли онҳоро далел меоранд. Наъзу биллоҳ, ҷӣ суханҳои ношоямро мегӯянд. Аллоҳ ҳудаҳ ҳидоят кунад.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

Иннā арсалнāка би-л-ҳаққи башīра-в ва назīра-в ва лā тус-алу ӯан асҳāби-л-Ҷаҳīм. 119.

119. Ҳаройина, Мо туро ба ростӣ муждадиҳанда ва бимқунанда фиристодем ва туро аз аҳли Дӯзах пурсида нахоҳад шуд!

Аз силсилаи ровиҳо дар охир Ибни Аббос (р) аз Пайғамбари Аллоҳ (с) ривоят шуда, ки Он ҳазрат (с) фармуданд: «Ин оят дар бораи ман нозил шудааст».

Аллоҳтаъоло бо таъкид фармуд, ки ай Пайғамбар (с), албатта, Мо туро ба роҳи ҳақ ва муждадиҳандаи мардуми мӯъмину итоъаткор бо Ҷаннат ва тарсдиҳандаи мардуми бедину кофиру гунаҳкор ба Ҷаҳаннам фиристодем. Ту вазифаи худро иҷро кун. Агар ба даъвати ту имон наоранд, дар қиёмат аз ту пурсида намешавад, ки чаро онҳо имон наоварданд.

Дар қисми оят омада, ки "Туро аз бошандагони дӯзах пурсида намешавад". Маълум гардид, ки даъвати Пайғамбари охируззамон (с) ва огоҳ кунонидани ӯ барои тамоми мардуми рӯи олам аст. Баъди ин агар шахсоне боз дар куфрашон боқӣ монанд, ба Ҷаҳаннам раҳсипоранд ва ҳар инсон барои худ ҷавоб медиҳад. Аллоҳ инсонро ҳидоят накунад, кӯҳро ҳам чаппа кунед, имон намеорад. Ҳол он ки чунин ҳодисаҳои мудҳиш дар рӯи олам шудаасту мешавад. Ҳодисаи табиӣ мегӯянд мумонанд. Дар асл бошад, ин яҳуду насоро:

وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۚ قُلْ إِنْ
هَدَىٰ اللَّهُ هُوَ أَهْدَىٰ وَلَئِنْ أَتَبَعْتُ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنْ
الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾

**Ва лан тарзӯ њанка-л-яхӯду ва ла-н-насорӯ ҳаттā
таттабиъа миллатаҳум. Қул инна ҳудаллоҳи ҳува-л
ҳудā. Ва ла уни-т-табаъта аҳвāаҳум баъда-л-лазӣ чāака
мина-л-ъилми мā лака миналлоҳи ми-в валийи-в ва лā
насиr. 120.**

**120. Ва ҳаргиз яҳудиён ва насронийн аз ту розӣ нашаванд, магар
ин ки миллати онҳоро пайравӣ кунӣ. Бигӯ: «Албатта, ҳидоят
ҳидояти Аллоҳ аст!».** Агар баъди он чӣ аз илм туро омадааст,
орзуҳои ботили онҳоро пайравӣ кунӣ, пас, аз (азоби) Аллоҳ ҳеч
дӯсте ва ёридиҳандае набошад, ки туро халос кунад.

Ҳақ субҳонаҳу ва таъоло зимни ояти мазкур мақсади ин
тоифа (яҳуду насоро)-ро ба ҳабиби Худ (с) фаҳмонидааст, ки ин
яҳудиёну насронийн, то агар дар дину миллати номақбули онҳо
даромада, ин дини (исломи) ҳақро барои ризои онҳо тарк насозӣ,
асло аз ту розӣ намешавад. Бинобар ин талабу ризои онҳоро тарк
кун.

Ба он чи ки Аллоҳтаъоло Туро фиристодааст, барои ризои
Аллоҳ онҳоро даъват кун. Ба онҳо бигӯ, ки Ё таъоло барои ҳидояти
мардум маро фиристодааст, он чи шумо мехоҳеду мегӯяд, роҳи
ҳидоят нест. Роҳи мустақиме, ки инсонро ба Аллоҳу ризои Ё
мерасонад, Ислом аст. Дар давоми оят Аллоҳтаъоло таҳдиду
ваъиди шадиде намуда, Пайғамбари худ ва ҷамии уммати Ё(с)-ро
аз тобеъ шудан ба яҳуду насоро манъ намуда фармудааст, ки
ҳатто агар, ту, ай Муҳаммад (с), баъди ин, ки ҳақ бо далелу
бурҳонҳо барои ту зоҳир шуд, бил фарз хоҳишу роҳи онҳоро
ихтиёр куниву тобеъи онҳо шавӣ, ягон дӯсте нест, ки туро аз он
азоби аламноке, ки ваъда шудааст, наҷот диҳад. Аз ин ҷост, ки
фуқаҳо мерос бурдан байни миллати куфру исломро манъ
намудаанд, яъне мусалмон аз авлоди кофираш мерос намебарад

ва баръакс ҳам чунин аст.

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ

بِهِ ۖ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ ۖ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿١٢١﴾

Ал-лазӣна атайнаҳуму-л китаба ятлунаҳу ҳаққа тилаватиҳӣ улّاика юьминӯна биҳ. Ва ма-й якфур биҳӣ фа улّاика ҳуму-л хосирӯн. 121.

121. Ононро, ки китоб (Таврот) додем, онро чуноне ки ҳаққи хондани он аст, мехонанд, онҳо ба ҳидояти Аллоҳ бовар мекунад. Ва ҳар кӣ ба он кофир мешавад, пас, онҳо зиёнкоранд.

Зимни мазмуни ояти мазкур валлоҳу аълам, Худованд аввалан аҳли китобро дар назар дошта фармудааст, ки дар ҳақиқат китобҳои осмонӣ пеш аз Қуръони карим мисли Забуру Тавроту Инҷил бар миллати яҳуду насоро нозил шуда буд. Агар ин миллатҳо дар замони худ он китобҳоро аз рӯи инсоф, ҳамчуноне ки аз назди Аллоҳтаъоло нозил шуда буданд, бе тағйир, бе илова ҳамчун ибодат тиловат мекарданд, он чи дар онҳо навишта шуда буд, мефаҳмиданд, ҳаромашро ҳаром, ҳалолашро ҳалол бовар менамуданд ва инчунин ба хабарҳои оид ба омадани Пайғамбари охируззамон (с) ва сифатҳои Он ҳазрат (с) бешакку шубҳа боварӣ ҳосил мекарданд ва бо ҳамин сифатҳо ба замони Расулуллоҳ (с) мерасиданду пайғамбарии Ӯ (с)-ро пазируфта, мусулмон мешуданд, Қуръонро чун китоби илоҳӣ эътироф карда, мисли Абдуллоҳ ибни Салом (р) ба ҳукмҳои он пурра тобеъ мешуданд, дар ҳақиқат онҳо мӯъмин буданд. Онҳо аз гурӯҳи ҷамоъати саркаш, ки китобҳои Аллоҳро тағйиру табдил доданд, ҳисоб намешуданд. Локин шахсоне, ки китобҳои нозилшудаи Аллоҳро тағйир дода, ҳукмҳои Қуръонро напазируфтанд, қатъи назар аз кадом миллате, ки бошанд, зиёни дунёву охиратро бар худ хостаанд.

Дар саҳеҳ омадааст, ки Пайғамбари Аллоҳ (с)-фармудаанд: **"Қасам ба Зоте, ки нафси ман дар яду қудрати Ӯст, ҳар касе аз ин уммат (суханҳои маро) нашунавад, хоҳ яҳудӣ бошад, хоҳ насронӣ ва ба ман имон наорад, магар ӯ дохили нор (оташи дӯзах) мешавад"**. Ояти зер бани Исроилро аз неъматҳо ёдрасон месозад.

يَبْنِي إِسْرَءِيلَ أَذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ

عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾

**Йа банӣ Исроїлазкуру ниъматия-л латӣ анъамту
ъалайкум ва аннӣ фаъзалтукум ъала-л ъаламйн. 122.**

*122. Эй бани Исроил, он неъматии Маро, ки бар шумо инъом
кардаам ва он ки шуморо бар ҳама оламҳо фазл додам, ба ёд оред!*

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا

تَنْفَعُهَا شَفْعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

**Ва-т-тақу явма-л лā таҷзи нафсун ъан-н-нафсиң шай-ав
ва лā юқбалу минҳā ъадлу-в ва лā таифаъухā шафъаъату-
в ва лā ҳум юнсарун. 123.**

*123. Ва ҳазар кунед аз он рӯзе, ки касе аз касе чизеро кифоя
накунад ва аз касе бадал пазируфта нашавад ва ўро шафоъат суд
надиҳад ва на онҳо ёрӣ дода шаванд.*

Мазмуни оятҳои мазкур, валлоҳу ъалам, тақрибан дар сари ҳамин сура, дар оятҳои 47-48 гузашт. Аллоҳтаъоло бани Исроилро бо оятҳои мазкур ёдрасон кардааст, ки ай бани Исроил, он неъматҳои бебаҳое (яъне пайғамбариро), ки бар шумо ва падарони шумо додам ва шуморо дар замони худатон нисбат ба ҷамъи мардуми ҳар даври замон бо неъматҳои дунявӣ ва ухравӣ фазилату бартарӣ додам, ба ёд биёред. Яъне шумо фарзандони Исҳоқ (а), фарзанди Иброҳим (а) ҳастед. Арабҳо аз фарзанди Исмоил (а), фарзанди Иброҳим (а) ҳастанд. Шумо бо ҳам писарамак ҳастед. Аз қабилai шумо бисёр пайғамбарон ба дунё омаданд. Акнун аз арабҳо Пайғамбари охируззамон бо қудрати худ ба вуҷуд овардам, чӣ тафовут дорад? Агар бовар надошта бошед китобҳое ба шумо дода шуд, онҳоро бе ягон тағйир хонед, сифати ин Расули охирин (с) дар онҳо ба хубӣ дарҷ гардидааст, лоақал ба он китобҳо амал кунеду тобеъ шавед! Охир рӯзи пурсиш ояд, ягон кас бо каси дигар бе изни Аллоҳ на шафоъат карда метавонаду на

нафъ расонида. Ҳар кӣ бо худ овора буда, дар он рӯз фидя, ё пора гирифта намешавад. Ҳеҷ шахс азоби Аллоҳро аз кофирон дур намуда, гунаҳгоронро дар паноҳи худ гирифта наметавонд. Ҳеҷ набошад, аз чунин рӯз тарсед! Яҳудон худро давомдиҳандаи дини Иброҳим (а) медонанд. Онҳо то нозил шудани Қуръони карим чанде дар динҳои пешини худ буданд. Бояд инро бидонанд, ки баъди нозил шудани Қуръони карим ҳар ҳукме, ки ба ин Қуръон дуруст наояд, то абад мамнӯъ (мансух) эълон шуд. Ҳар касе Қуръонро каломи Аллоҳ донад ва эътиқод дошта бошад, ки он аз назди Аллоҳ омадааст, бояд гуфтаҳои Қуръонро дуруст дониста, амал кунад. Зеро амал ба динҳои таҳрифшуда ба ҳеҷ ваҷҳ ба нишондоди Қуръони карим рост намеояд.

Акнун, хонандаи мухлис аз оятҳои аввал як барномаи хубе барои бахту саодати дунёву охират ба чашм расид. Шахсоне, ки ба он амал намуда, боварӣ ҳосил кунанд, наҷотёфтагонанд. Аммо шахсоне, ки инҳоро пушти сар гузошта, ҳасад бурданд, ба лаънати Аллоҳтаъоло гирифтор омаданд.

Акнун оятҳои баъдӣ аз он хабар медиҳанд, ки ҳидоят, ки аз тарафи Аллоҳтаъоло омадааст, дар байни мардум агар як нафар ҳам бошад, чун Иброҳим (а) бояд он ҳидоятро муҳкам дорад. Барои шахсони ҳидоятёфта ояти зер, иншоаллоҳ, аз рӯзгори Иброҳим (а) хабар медиҳад:

﴿وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ

إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿١٢٤﴾

✽ **Ва изибталā Иброҳима Раббуҳу би калимāтин фа атаммахунн. Қола инни қāъилука ли-н-нāси имāмā. Қола ва миñ зурриййатӣ. Қола лā янāлу ӯаҳди-џ зōлимӣн. 124.**

124. Ва (ба ёд ор) замонеро, ки Иброҳимро Парвардигораиш бо чанд сухане биозмуд, пас, Иброҳим онҳоро ба анҷом расонид. Аллоҳ гуфт: «Ҳаройина, Ман туро пешвои мардум мегардонам». (Иброҳим) гуфт: «Ва аз авлоди ман низ (пешвоён пайдо кун)!». Аллоҳ гуфт: «Ваҳйи Ман ба золимон нарасад!».

Ояти мазкур хабар медиҳад, ки Аллоҳтаъоло Иброҳим (а)-ро дар боби Тавҳид (яктопарастӣ) чунон имоми (пешвои) мардум гардонидаст, ки месазад тамоми мардуми яктопараст дар

тавҳидашон ба *ӯ* (а) иқтидо кунанд. Ба ин тариқа, ки ба *ӯ* (а) аз тарафи Аллоҳтаъоло чи амру наҳйе омада буд, ба ҳамаи онҳо пурра риоя намуд ва аз уҳдаи вазифаи худ баромада тавонист. Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), ин ҷамоъаи мушрикони аҳли китобро (яхуду насоро), ки худро аз миллати Иброҳим (а) меҳисобанд, хотиррасон кун, ки шахсоне дар миллати *ӯ* (а) дохиланд, ки пайравии *ӯ* (а)-ро мекунанд ва онҳо мусалмононанд. Вақто ки Аллоҳтаъоло Иброҳим (а)-ро ба калимаҳое чанд аз амру наҳй имтиҳон намуд, Иброҳим (а) бе каму кост ҳамчу бандаи вафодор аз уҳдаи ҳамаи онҳо баромад, *ӯ* таъоло ба тариқаи мукофот ба *ӯ* гуфт, ки Ман, албатта, туро имоми мардум ва муқтадои онҳо мегардонам. Бо пайравӣ аз ту мардуми ҳақписанд роҳи ҳидояташонро меёбанд. Дар ҳамин асно Иброҳим (а) гуфт, ки ё Раббӣ, дигар имомҳоро низ аз заррурияти ман гардон! Аллоҳтаъоло бе восита ба ин посух нагуфт, балки умумӣ ҷавоб дода гуфт, ки бале! Локин ин фазли бузург (пешвои)-ро ягон шахси кофир насибдор намешавад! Яъне золимон ҳеҷ вақт бо аҳди Аллоҳтаъоло вафодорӣ намекунанд, ҳеҷ вақт онҳо имом ва роҳбари ҳақиқии мардуми мусалмон шуда наметавонанд.

Дар шарҳи қисми авали ояти мазкур, ки имтиҳони Иброҳим (а) бо калимаҳо аст, аҳли тафсир ривоятҳои гуногун доранд. Ҳама қобили қабуланд, ҳеҷ шакке аз мо дар онҳо нест, бо овардани як ривояте аз онҳо кифоя мекунем. Аз Ибни Аббос (р) ривояте омадааст, ки эшон фармудаанд: «Аллоҳтаъоло ба покиза кардани 10-чиз Иброҳим (а)-ро имтиҳон намуд. Панҷ амри он таҳорати сар аст ва панҷи он таҳорати ҷасад. *ӯ* (а) бо сарбаландӣ ҳамаи онҳоро ба ҷо овард. Он панҷе, ки дар сар аст:

Мӯи лабро кӯтоҳ намудан, мисвок кардан, мазмаза, истиншоқ, мӯи сарро фарқ намудан. Он панҷе, ки дар ҷасад аст:

Нохунро кӯтоҳ намудан, мӯи зери нофро гирифтани, хатна намудан, мӯи бағалро чидан, нишонаҳои бавлу ғойтро шустан. Ҳамчунин Расулulloҳ (с) гуфтанд: «Иҷрои 10 чиз суннати ман аст». Боз ривоятҳои дигар ҳам ҳаст. Агар дар дигар тафсирҳо он ривоятҳо мутолиа шаванд, иншоаллоҳ, ҷӯянда мароми худро пурратар меёбад!

Хулоса, барои имому пешво шудан аз рӯи нуқтаи назари Ислом наслу насаб, молу дунё, ё сабабҳои дунявӣ эътибор набудааст. Шахси имомшаванда бояд мувофиқ ба чорҷӯбаи

Ислом, ки афзалтарини он имону тақво ва амали солеҳ ва адолат аст, мавсуф бошад.

Дар ояти мазкур ба зуррияти Иброҳим(а) пешвогӣ ваъда шуда буд, оятҳои зер аз ин хусус сухан мекунанд:

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ

مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ

وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعَ السُّجُودَ ﴿١٢٥﴾

Ва из ҷаъална-л-байта маъабата-л ли-н нāси ва амна-в ва-т-тахизу ми-м мақоми Иброҳима мусаллā. Ва ӯаҳиднā илā Иброҳима ва Исмāъила ан таҳҳиро байтия ли-т-тāифина ва-л-ӯāкифина ва-р руккаъи-с-сучуд. 125.

125. Ва (ба ёд ор) он замоне ки хона (Каъба)-ро барои мардум ҷойи бозгашт ва маҳалли амн гардонидем. Ва гуфтем: «Аз ҷои қадами Иброҳим намозгоҳ бигиред!». Ва ба сӯйи Иброҳим ва Исмоъил ваҳй фиристодем. то ин ки хонаи Маро барои тавофкунандагон ва эътиқофшинандагон ва рукӯъу сучудкунандагон пок созед!

Аллоҳтаъоло зимни ин оят Расули худро фармудааст, ки ай Ҳабиби Ман (с), дар ёд ор! Мо хонаи Каъбаро ҷои бозгашт (ё мавзеъи тавба ва савоб) барои мардум гардонидем. Яъне ҳар боре мардум ҳаҷ кунанду раванд, боз меҳоханд, ки барои зиёрат ручӯъ ба Каъба кунанд. Ва онҳоро гуфтем, ки барои худ аз мақоми Иброҳим (а), яъне макони сангеро, ки барои барқарор кардани бинои Каъба Иброҳим (а) бар он меистод, барои худ намозгоҳ қарор диҳед ва дар он макон намоз хонед! Оё мушрикони араб, ки худро наберагони Иброҳим (а) медонанд, ҳурмати Каъбаро, ба ғайри бутпарастӣ ва ҷойгир намудани 360 бути ҳархела ба ҷо оварданд? Оё бобояшон Иброҳим (а) дар Каъбатуллоҳ чунин расмро ҷорӣ карда буд? Пас чаро ин даргоҳи олиро мушрикон бо наҷасҳои маънавӣ нопок нигоҳ доштаанд?

Давоми оят фармудааст, ки Худованд Каъбаро макони амн офаридааст, ҳар кас ба он ҷо дарояд, дар амон мемонад. Набояд

касе аз касе дар он ҷо битарсад. Агар ҷиноят карда бошад ҳам, то аз Масҷидулҳаром баромадан, дар амон аст. Аллоҳтаъоло пайғамбарони худ Иброҳим (а) ва Исмоил (а)-ро фармуда буд, ки Байтуллоҳро аз наҷосатҳои маънавӣ, яъне аз бутҳо ва ҳозир шудани кофирон ва дигар палидҳо барои тавофкунандагон, эътикофнишастагон, намозхонҳо ва рукӯъу сачдакунандагон тоза нигоҳ доранд. Бо овардани ҳадисе шарҳи ин оятро ба охир мерасонем. Ибни Абиҳотам гуфтанд: «Хабар дод маро Ҳасан ибни Муҳаммад ибни Сабоҳ ва дар охир аз Ҷаъфар ибни Муҳаммад ва ӯ аз падараш, Ҷобир (р): «Вақто ки Расулуллоҳ (с) тавофи хонаи Каъбаро намуданду ба мақоми Иброҳим (а) расиданд, гуфтанд: "Ин мақоми Иброҳим (а) аст". Умар (р) гуфтанд: «Ин ҷо мақоми падари мост?» Расулуллоҳ (с) гуфтанд: «Оре!» Умар (р) гуфт: «Оё ин ҷоро намозгоҳ интиҳоб накунем?». Дар ҳамин асно қисми авали ҳамин ояти мазкур нозил шуд, ки он дар мақоми Иброҳим (а) намоз хонданро амр фармуд». Аммо санг асрҳои аввал назди девори Каъба будааст. Дар ривоятҳои саҳеҳ омадааст, ки Умар (р) ин сангро аз назди девор ба макони ҳозирааш монд ва дар он изи ангуштони Иброҳим (а) низ вуҷуд доштааст, ба сабаби дастрасонидани мардум он изҳо аз байн рафтаанд. Аллоҳ донотар аст.

Баъди ин Аллоҳтаъоло бо ояти зер аз даъвати халили Худ (а) хабар дода чунин фармудааст:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا ءَامِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنْ

الثَّمَرَاتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۖ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ

قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

**Ва из қола Иброҳиму Раббичъа-л ҳаза баладан āмина-в
варзӯқ аҳлаҳу мина-ĉ-ĉамароти ман āмана минҳум
билләҳи ва-л-явмил āхир. Қола ва маъ кафара фа
уматтиъуху қалилан ĉумма азтарруҳу илаъ ѓазāби-н-нāр.
Ва биъса-л-масīр. 126.**

**126. Ва он гоҳ, ки Иброҳим гуфт: «Эй Парвардигори ман, ин
макони шаҳри амн бисоз ва сокинони вайро ва касеро, ки ба**

Аллоҳ ва ба рӯзи охират имон дорад, аз меваҳо рӯзӣ деҳ».
(Аллоҳ) фармуд: «Ҳар касе кофир шавад, андаке баҳраманд
гардонам, пас, ба бечорагӣ сӯйи азоби отаиш ўро биронам ва он бад
ҷоест».

Ояти мазкур бори дигар аз дуъои Иброҳим (а) барои амон нигоҳ доштани Байтуллоҳ хабар додааст. Иброҳим (а) назди Парвардигор дуъо карда гуфт, ки ай Парвардигорам, ин Маккаи мукаррамро ҳамчун шаҳри амну амон нигоҳ дор, то аҳли он дар амонӣ қарор дошта бошанд. Иброҳим (а) дар дуъои худ фақат мӯъминонро хос гардонид, гуфт, ки Парвардигоро, сокинону аҳли ин маконро, ки мӯъминанду ба Аллоҳ ва ба рӯзи қиёмат имон доранд, аз анвоъи меваҳо ризқу рӯзӣ деҳ, то ин, ки ба тоъат рӯ биёранд ва барои ибодати худат аз машғулиятҳо фориғ бошанд. Худованд дар ҷавоб гуфт, ки шахсони, ки кофир шударо ҳам, мисли мӯъминон ризқ медиҳам. Лекин фарқ ин, ки дунё ва он чӣ дар дунё ҳаст, матоъи андак аст, шахси кофир метавонад муддати умраш аз ин матоъи андак бархурдор шавад. Баъд аз он дар охират ба бечорагӣ ўро ба сӯйи азоби нор чунон меронам, ки дигар ҳеҷ халосие намеёбад. Ин бозгашт барои шахсони кофиршуда чӣ ҷои бад асту чӣ маъвои нохуш.

Иброҳим (а) аз Парвардигор, ҳамчуноне ки имомиро барои зурияти худ талабид, неъматҳои ўро низ барои мӯъминон талабид. Аллоҳтаъоло ўро огоҳ кунонид, ки ризқу рӯзӣ раҳмати дунёист. Ҳамаро, яъне неку бадро шомил аст. Аммо пешвой ин насиби инсонҳои хоси назди ман аст. Яъне насиби мӯъминҳост. Баъдан ҳикояте аз қиссаи таърихи бинои Каъбатуллоҳ дар оятҳои зер оғоз меёбад.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا

تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Ва из ярфаъу Иброҳиму-л-қавъида мина-л-байти ва
Исмъи́лу Раббанā тақаббал миннā иннака Аъта-с-
Самъу-л-Ъалъим. 127.

127. Ва ба ёд ор он лаҳзаеро, ки Иброҳиму Исмоил бунёдҳои
Хонаро баланд мекарданд (ва ин дуъоро меҳонданд): «Эй

Парвардигори мо! Аз мо қабул фармо, албатта, Туй шунавандаву донанда!

Дар ин оят Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро аз сохтмони хонаи худ (Каъба) ва аз қалби ҳассоси ин ду абармард - Иброҳим (а) ва Исмоил (а) ва аз дуои онҳо чунин хабар додааст, ки вақто он ду пайғамбар, ин ду марди бузург асоси ин хонаро тарҳрезӣ мекарданду девори онро мебардоштанд, на ин, ки ғурур доштанд, балки бо дили пур аз тарси Худо ва пур аз тақво, бо хузӯъу хушӯъ (шикастаҳолӣ) бузургию азамати Аллоҳтаъолоро ёд оварда, ин дуёро меҳонданд, ки *Парвардигори! Ин амали моро аз ҷониби мо холис барои ризои худ бипазир, албатта, Ту шанавандаи дуёҳои мо ҳастӣ ва он чӣ дар дилу нияти мо ҳаст, ҳамаи онҳоро донанда ҳастӣ!*

Яке аз ҷумлаи салафи солеҳин Вуҳайб ибни ал-Вард (р) ин оятро, чун меҳонданд, мегиристанду меғуфтанд: *"Ё халили Раҳмон, пойдевори Байтуллоҳро мебардорию, амали ман қабул намешавад гуфта метарсӣ?"*

Албатта, дилҳои инсонҳои ҳассос ҳамин тариқа эҳсос мекунанд ва дар ин хусус ба ҳамин мазмун ҳадисҳо бисёр аст.

Хулоса, вақто ки Иброҳиму Исмоил (а) бинои хонаро месохтанд, фурсатро ғанимат шумориданду орзуҳои дар дил дошташонро аз Аллоҳтаъоло бо дуё дархост намуданд.

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا

مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

Раббанā ваҷъалнā муслимайни лака ва мин зуррийятинā уммата-м муслимата-л лака ва аринā манāсиканā ва тубъалайнā иннака Айн-т-Таввāбу-р-Раҳим. 128.

128. Эй Парвардигори мо, моро барои Худат аз ҷумлаи фармонбардорон бигардон ва аз авлоди мо (ҳам)уммати мусалмон барои Худат ба вуҷуд ор. Ва роҳу равиши маносики Ҳаҷ ва ибодатҳои моро бинамой. Ва бо меҳрубонӣ тавбаи моро бипазир, албатта, Туй хуб тавбапазиру меҳрубон.

Ҳастии Иброҳим (а) ва Исмоил (а) ҳеҷ вақт аз Аллоҳу зикри ӯ ҷудо набуда. Ҳамеша таслим буданд ва дар ин ҳолати ҳасос ҳам

барои худ ва барои авлоди худ дуъо намуда мегуфтанд, ки Парвардигоро, моро ҳолис таслимшавандаи амрат ва дар тоъати худ пойдор бигардон.

Моро дар дини Ислом пойдору устувор дор. Худоё, зурруиёти ояндаи моро низ аз ҷумлаи уммати мусалмон гардон. Боз аз Аллоҳ тариқаи ибодату тарзи адо намудани ҳаҷро пурсиданд. Яъне фарзу воҷибу суннатҳои ӯро аз Аллоҳ пурсида гуфтанд, ки ай Паравардигор, нусукҳои (амалҳои) ҳаҷро ба мо донон, то ин ки бар ваҷҳи писандидаи назди худат ҳаҷро тамом карда бошем.

Баъди пурсидани иҷрои амал қабули тавбашонро пурсида гуфтанд, ки ай Парвардигор, тавбаҳои моро қабул фармо, зеро Ту чунин зоте ҳастӣ, ки тавбаи моро ба ғайри худат дигар ҳеҷ зоте қабул намефармояд ва агар фармояд ҳам, ба ҷуз зиён ҳеҷ нафъе надорад. Худат раҳмхору мағфираткунандаву меҳрубони мо бош! Зеро раҳматат бисёр васеъ аст. Дуъоҳои Иброҳим (а) ва олиҳиммати ӯ (а) барои авлоду зурруиёти ояндаи худ бо оятҳои зер идома дорад:

رَبَّنَا وَأَبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ ءَايَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ

وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيَهُمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

Раббанā вабъаш фиҳим расула-м минҳум ятлуъ ъалайҳим айъатика ва юъаллимуҳуму-л-китāба ва-л-ҳикмата ва юзаккӣҳим. Иннака Анта-л Ёазӣзу-л-Ҳакӣм. 129.

129. Эй Парвардигори мо, дар миёни онҳо аз онҳо пайгамбаре бифирист, (то) бар онҳо оятҳои Туро бихонад ва онҳоро Китоб ва илм биёмузонад, онҳоро аз гуноҳ пок кунад, ҳаройина, Туӣ тавоною боҳикмат».

Аллоҳтаъоло зимни ин ояти мазкур аз дуъои ин ду абармард хабар дода фармудааст, ки Иброҳим (а) ва Исмоил (а) вақти дуъо кардани худ чунин гуфтаанд, ки ай Парвардигори мо, аз байни зуррияи ояндаи мо пайгамбаре фирист, то барои онҳо ҳидоятӣ худатро расонад ва китобу илму ҳикматро таълим диҳад. Ва онҳоро аз марази ширку гуноҳ бо сабаби ибодат покиза созад. Албатта, ай Аллоҳ, дар мулки худ барои иҷобати дуъои мо азизу ғолиб ҳастӣ, ягон чиз бар Ту ғалабаву қаҳр карда наметавонад.

Дар санъати худат ҳаким ҳастӣ, ҳар чизро бинобар тақозо ва маслиҳату манфиат дар ҷои ҳудаи мениҳӣ!

Дар ҳақиқат дуъои Иброҳим (а) ба тақдири Аллоҳтаъоло мувофиқат намуду мустаҷоб шуд. Аллоҳтаъоло Пайғамбари охируззамон (с)-ро дар ҳарами Каъба аз байни мардуми уммии бесаводу бутпараст барои онҳо баргузид, то тамоми мардуми Арабу Аҷам (яъне тамоми олам, хоҳ инс бошанд, хоҳ чин)-ро ба сӯйи ҳидоят раҳнамоӣ кунад.

Барои эзоҳи ояти мазкур ҳадисеро аз Расулulloҳ (с) далел овардан мумкин аст.

Имом Аҳмад (р) гуфтааст: «Хабар дод моро Абдурахмон ибни Маҳдӣ аз Муъовияи ибни Солеҳ ва дар охир аз Иброз бинни Сория, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтанд: *"Ман назди Аллоҳтаъоло охири пайғамбарам, ман натиҷаи дуъои падари худ Иброҳим (а) ҳастам, ман башорати Пайғамбари охири бани Исроил Исо (а) Ибни Марям ҳастам, ман дурустии хоби модари худ ҳастам, ки ӯ хоб дид, аз ӯ нуре хориҷ шуда, ҳатто қасрҳои Шомро равшанӣ додааст"*.

Махсус гардонидани Шом ишора ба ин аст, ки дини ӯ (с) ва пайғамбарии ӯ (с) дар Шоми Шариф дурусттар ба инобат гирифта мешавад. Аз ҳамин ҷиҳат аст, ки аҳли Шом дар охири замон ба Ислому дурусттар аҳамият медиҳанд.

Баракати дуъои Иброҳим (а) ин аст, ки ҳазрати Исо (а) ба Димишқ- Шоми Шариф аз осмон аз тарафи шарқи манораи сафед байни мусалмонон мефарояд. Ҳадисе, ки дар Саҳеҳайн аз Расулulloҳ (с) ривоят кардаанд, инро тасдиқ мекунад. ***"Ҳамеша як тоифа уммати ман ба роҳи ҳақ зоҳиру собит мемонанд ва эшонро на хоркунандагон зарар расонида метавонанд ва на хилофкунандагон. Ҳатто амри Аллоҳтаъоло меояду онҳо бар ҳама сифати диндорӣ ҳақиқияшон устуворанд"***.

Хулоса, баъди дуъои Иброҳим (а) чандин асрҳо гузашт, Муҳаммад (с) ҳамчун пайғамбари охири бани сифатҳое, ки Иброҳим (а) дар дуъоҳои худ мучассам гардонид буд, ба дунё омаданд, зеро ҳар дуъое, ки аз таҳти дил ба Аллоҳ муроҷиат шавад, дер ё зуд, хусусан дуъои пайғамбарон, иҷобат мешавад. Аз хулосаи оятҳои мазкур фаҳмида шуд, ки Иброҳим (а) чӣ барои худ ва чӣ барои авлоди ояндаи худ, хусусан дар Макка доимо дар дуъо буданду мегуфтанд, ки ***Парвардигоро! Моро ва зуррияти ояндаи моро мусалмон гардон***. Ҳеҷ вақт нагуфтанд, ки яҳуд, ё насронӣ

гардон. Вақто ки Пайғамбар Муҳаммад (с) баракати дуъои Иброҳим (а) ва динаш дини ӯ (а) бошад, пас чаро шахсоне, худро зуррурияи Иброҳим (а) медонанд, ба пайғамбари охиразамон имон намеоранд? Ояти мазкур боз аз ин хусус, иншоаллоҳ, суҳан мекунад:

وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي

الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٠﴾

Ва ма-й яреабу ӯам миллати Иброҳима иллā маъ сафиҳа нафсаҳ. Ва лақад-истафайнāху фи-д-дунйā ва иннаҳу фи-л- āхирати ла мина-с-сōлиҳин. 130.

130. Ва кист, ки аз миллати Иброҳим рӯ бигардонад, магар шахсе, ки нафси худро дар аҳмақӣ афганад? Ва батаҳқиқ, ўро дар ин сарои дунё баргузидем ва ҳаройина, ў дар сарои охират аз шоистагон аст.

Омадани чунин оят дар Қуръони карим барои радди он касонест, ки худро ҳаводору пайрав аз дину миллати Иброҳими Халилуллоҳ медонанд. Зеро онҳо бидъатҳоро дар дини Иброҳими Халил пайдо намуда, ҳатто мушрик ҳам шуданд. Ҳол он, ки Иброҳими Халилуллоҳ пешвои покиза буду тавҳиди (яктопарастии) худро покиза нигоҳ медошт. Ҳатто як миҷа задан ба Аллоҳ ширк наоварда буд. Аз тамоми маъбудҳо (парастидашудаҳо) ба ғайри Аллоҳи ягона безор буд. Бо ин яктопарастӣ хилофи тамоми қавми худ рафтор дошт. Ҳатто аз падари худ, ки аз он қавми мушрик буд, безор гашта, муҳолифи урфу одати падари худ ҳаракат менамуду мегуфт, ки эй падар, эй қавм, аз он чи, ки шумо мепарастед, яъне аз бутпарастӣ ва аз он ибодати ширколуде, ки шумо мекунеду маро ба сӯи он даъват мекунед, безорам.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки ҳар инсоне, аз дину миллати Иброҳим (а) рӯйгардон бошад, беҳирад асту худро хору аҳмақ намудааст. Зеро Иброҳим (а) аз хурдсолӣ то замоне ки Аллоҳтаъоло ўро халил хонд ва баъд ҳам аз тамоми корҳои разил пок буду ба роҳи рости ҳидоят ҳаракат дошт.

Аллоҳтаъоло дар давоми ояти мазкур фармудааст, ки мо ўро дар дунё аз тамоми сифатҳои инсонҳои пасту беҳирад покиза намудем. Албатта, дар охират ўро аз ҷумлаи шахсони муқаррабе,

ки соҳиби дараҷаҳои баланду шоиста назди Аллоҳтаъолоанд, гардонидем.

Хулоса, ҳар инсоне, ки аз миллату дини Иброҳим (а) рӯйгардон бошад, ӯ мувофиқи ин оят беақл ҳисобида шудааст. Ҳар инсоне, ки пайрави ӯ (а) шавад, некбахтии ҳарду дунё барои вай, иншоаллоҳ, муяссар аст. Сабаби ин бахти бузургро соҳиб шудани Иброҳим (а) дар чист ояти зер иншоаллоҳ, онро эзоҳ медиҳад.

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمَ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

Из қола лаҳу Раббуҳӯ аслим. Қола асламту ли Рабби-л-ъаламин. 131.

131. Он гоҳ, ки Парвардигораи ба ӯ гуфт: «Таслим (мусалмон) шав!», ӯ гуфт: «Барои Парвардигори тамоми оламҳо таслим (мусалмон) шудам».

Дар ҳақиқат, Иброҳим (а) ба он сифатҳое, ки дар оятҳои гузашта мавсуф шуд, лоиқ аст, зеро чун Парвардигор ӯ (а)-ро ба амрҳои ман таслим шав гуфта амр намуд, Иброҳим (а) бе ягон дудилағӣ дарҳол, ба ихлоси том қабул намуданаширо изҳор карда гуфт, ки ман ба Парвардигори тамоми оламҳо худро таслим намудаму гардан ниҳодам, дар тоъат Аллоҳро лаббайк гуфта мусалмон шудам. Аз ин ҷо маълум гардид, ки маънои калимаи Ислому ба амрҳои Аллоҳтаъоло гардан ниҳодану тоъату ихлос будааст. Чун Иброҳим (а) Ислому ба амри Аллоҳ пазируфтааст, маълум гардид, ки дину миллату ӯ Ислому будааст. Ӯ (а) бо исломдорӣ худ кифоя накарда, ба дини Ислому миллати Ислому дигаронро васият ҳам намудаст. Иншоаллоҳ, аз ояти зер эзоҳи ин суҳанро мефаҳмем:

وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يٰبَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمْ الدِّينَ

فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

Ва вассо биҳа Иброҳиму банӣҳи ва Яъқубу йа банийя инналлоҳа-с-тафā лакуму-д-дина фа ла тамутунна иллā ва айтум-м муслиму. 132.

132. Ва Иброҳим писарони худро бо ин калима васият кард ва

Яъқуб ҳам: «Эй фарзандони ман, ҳаройина, Аллоҳ барои шумо ин динро баргузидааст, пас, намуред, магар аз ин ҷаҳон мусулмон шуда биравед!»

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки Иброҳим (а) ва Ҳамчунин набераи ӯ, Яъқуб (а) фарзандони худро васият намуданд, ки ай фарзандони ман шумо дини моро монда, ба ихтиёри худ ба дигар динҳо надароед. Ба Ҳамин дини Ислом собиту мусулмон монед. Бо Ислом зиндагонӣ кунед. Зиндагонии исломии худро доимо такмил диҳед. Пайваста иҷро намудани қонунҳои исломро барои худ лозим бидонед. То лаҳзаҳои охири ҳаёт шуморо Аллоҳтаъоло мувофиқ ба Ислом гардонаду шуморо аз ин дунёи фонишаванда ба дунёи абадӣ бо имон барад. Зеро шахсе нияти хайру амали неку накунад, Аллоҳтаъоло иҷроиши он кори хайрро барояш осон мегардонад. Оё меросхӯрони Иброҳим (а) ва Яъқуб (а) яъне бани Исроил, ё меросхӯрони наберагон ва зурурияти Исмоил (а), яъне мушрикони араб ин роҳро пеш гирифтаанд? Оё васияти он ду абармарди Аллоҳро ба ҷо овардаанд? Ба кадом далел ин бидъату хурофотро пайдо намуда, ҳатто меҳроҳанд дигаронро низ гумроҳ созанд? Мерасад рӯзе, ки Ҳамаи онҳо ҷавоб хоҳанд гуфт.

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ

مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ

وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾

Ам кунтум шуҳадъа из ҳаёзари Яъқуба-л мавту из қола ли банӣҳи ма таъбудуна мим баъди қолу наъбуду Илāҳақа ва Илāҳа абъиқа Иброҳима ва Исмāъила ва Исҳāқа Илāҳа-в Вāҳида-в ва наҳну лаҳу муслимун. 133.

133. Оё он ҷангом ҳозир будед, ки Яъқубро марг пеш омад, он гоҳ ба фарзандони худ гуфт: «Баъд аз ман чӣ чизро ибодат хоҳед кард?». Гуфтанд: «Маъбуди туро ва маъбуди падарҳои ту - Иброҳим ва Исмоил ва Исҳоқро, ки Он Худои ягона аст, ибодат мекунем ва мо барои Ӯ мусалмонишудагонем».

Исмоил (а) ва Исҳоқ (а) фарзандони Иброҳим (а) -анд. Яъқуб (а) фарзанди Исҳоқ (а)-аст. Арабҳо аз авлоди Исмоил (а)-анд.

Бани Исроил (яхудҳо) авлоди Яъқуб (а)-анд. Дар ояти мазкур Аллоҳтаъоло ба мушрикони араб ва бани Исроил бо муроҷиат савол додааст, ки оё ҳангоме ки нишонаҳои марг ба Яъқуб (а) ҳозир шуд, ӯ (а) ба фарзандон ва наздикони худ васият кард, шумо он ҷо ҳозир будед? Яъне оё шумо аз васияти Яъқуб (а) хабар доред? Дар давоми оят Худованд аз он васият чунин хабар додааст, ки Яъқуб (а) аз фарзандони худ пурсид, ки баъди марги ман шумо чӣ касеро ибодат хоҳед кард? Писарону атрофиён дар ҷавоб бе ягон сустӣ дар ҳол гуфтанд, ки ай падар, мо маъбуди Туро, ки маъбуди падарҳои ту, Иброҳим (а) ва Исмоил (а) ва Исҳоқ (а) аст, ибодат мекунем. Мо фақат Аллоҳи ягонро парастиш мекунем, ки ӯ Аллоҳи Раббил оламин ва илоҳи падарҳо ва аҷдоди шумост. Мо ҳама барои он Зот итоъаткунандаву бо тамоми ҳастиямон мар ӯро мусалмон шудаем. Пас, чаро яҳудиён, ки худро меросхӯру фарзандони он пайғамбароне, ки номашон гузашт, меҳисобанд, Узайр (а)-ро писари Худо медонанд? Пас чаро насронӣҳо Исо (а)-ро писари Худо медонанд? Пас чаро мушрикони араб Лот, Уззо ва дигар бутҳоро шарики Аллоҳ медонанд, ё ки фариштагонро духтарони Худо меҳонанд?

Ояти мазкур шоҳиди он аст, ки он чи ки яҳуду насоро бо ихтирои худашон ибодат мекунанд, дини падарони онҳо нест. Зеро падарони онҳо дар ҷавоби саволи Яъқуб (а) гуфтанд, ки мо мусалмонем, дини мо, дини Ислом аст ва танҳо Худои ягонро мепарастем.

Ё агар яҳуду насоро бо умеди падарони гузашташон бошанд, ояти зер дар ин хусус ҳам сухан мекунад:

تِلْكَ أُمَمٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا

كَانُوا يَعْمَلُونَ

Тилка умматун қад халат. Лаҳа ма касабат ва лакумм ма касабтум ва ла тус-алуна ъамма кану яъмалун. 134.

134. Онҳо гурӯҳеанд, ки дар ҳақиқат гузаштаанд, он чӣ касб кардаанд, барои онҳост ва он чӣ шумо касб кардаед, барои

*шумост ва аз он чӣ он гуруҳ касб кардаанд, шуморо пурсида
нахоҳад шуд.*

Дар ҳақиқат, яҳуду насоро, мушрикони араб ва шахсони ба онҳо монанд бояд бидонанд, агарчи худро аз зуррияти он абармардон, яъне Иброҳим (а), Исмоил (а), Исҳоқ (а), Яъқуб (а) меҳисобанд, лекин агар тобеъи онҳо нашаванд, он бузургон ҳеҷ фоидае ба чунин тоифа дар рӯзи қиёмат расонида наметавонанд. Он ҷамоъа мардоне буданд, ки дар замонҳои худ гузаштаанд ва савоби он чи аз амалҳои солеҳ касб намудаанд, барои ҳуди онҳост. Ҳар он амале, ки шумо касб мекунад, дуруст ё нодуруст, ҷазо ё мукофоти он барои ҳуди шумост. Мағрур ба насабҳоятон нашавед. Шумо дар рӯзи ҳисоб аз амалҳои худатон пурсида мешавед, на аз амалҳои он абармардон. Амали ҳар кас суи бошад, насабаш бар вай наъфе расонида наметавонад.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ

حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾

Ва қолу куну ҳудан ав насоро таҳтаду. Қул бал миллата Иброҳима ҳанифа-в ва ма кона мина-л мушрикин. 135.

135. Ва гуфтанд: «Яҳудӣ ё насронӣ шавед, то ҳидоят ёбед!».

Бигӯ: «Балки аз миллати Иброҳим, ки ҳаниф (пок) аст, пайравӣ мекунем, зеро Иброҳим аз аҳли ширк набуд».

Яҳудони атроф назди Расулulloҳ (с) омада гуфтанд, ки роҳи ҳидояту тарзи ибодат дини мо ва рафтори мо аст. Дигар роҳе насту. Дини моро қабул кун ва тобеъи мо шав, ҳидоят меёбӣ. Насрониҳо низ ба Муҳаммад (с) чунин гуфтанд. Дар ин асно ояти мазкур нозил шуд. Аллоҳтаъоло Расули худро фармуд, ки ай Муҳаммад (с), дар ҷавоби яҳуду насоро ба онҳо бигӯ, ман динҳои номақбули шуморо қабул намекунам. Бо роҳи шумо ҳаргиз намеравам, балки дину миллати Иброҳим (а)-ро, ки аз тамоми динҳои қачу сохтаву бофта покизаву холи ва назди Аллоҳтаъоло мақбул аст, пайрав мешавем. Иброҳим (а) чун шумо мушрик набуд, балки Аллоҳи ягонаро мепарастид. Ў (а) ба тамоми расулони Аллоҳ чи дар гузашта ва чи дар оянда, то охир имон оварда буд. На мисли

шумо, ки ба баъзе пайғамбарон имон дореду ба баъзеи онҳо не!
Бояд, ки ҳамаи мову шумо тобеи дини Иброҳим (а) шавем, ки он
дини Ислом аст. Шумо ҳам бо муъминон пайрав шуда, мисли онҳо
бигӯед ки:

قُولُوا ءَامَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ

وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ

النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

**Қўлӯ ăмaннă биллăхи ва мă унзила илайнă ва мă унзила
илă Иброҳима ва Исмăиля ва Исҳăқа ва Яьқуба ва-л-
асбăти ва мă утия Мўсă ва Ёисă ва мă утия-н-набиййуна
ми-р-Раббиҳим лă нуфарриқу байна аҳади-м минҳум ва
наҳну лаҳу муслимўн. 136.**

**136. Бигӯед: «Мо ба Аллоҳ ва ба он чи фуруд оварда шуд ба сӯйи
мо ва ба он чӣ фуруд оварда шуд ба сӯйи Иброҳим ва Исмоил ва
Исҳоқ ва Яьқуб ва асбот (наберагони Яьқуб) ва ба он чӣ дода
шуд Мўсо ва Исоро ва он чӣ дода шуд пайғамбаронро аз (ҷониби)
Парвардигорашон, имон овардем. Дар миёни ҳеҷ касе аз онҳо
фарқ намекунем. Ва мо Аллоҳро гарданниҳодагонем».**

Ҳақ субҳонаҳу ва таъоло ба воситаи пайғамбари худ
Муҳаммад (с) бандагони мӯъминро ба имони мучмалу муфассал
иршод намуда, даъват намудааст, ки ай мӯъминон, бигӯед, ки ба
Аллоҳтаъоло ва он чи, ки бар мо нозил шудааст (яъне ба Қуръони
карим), имон овардаем. Ҳамчунин ба он саҳифаҳо ва ҳукмҳое, ки
барои анбиёи гузашта чун Иброҳим, Исмоил, Исҳоқ, Яьқуб (а)
нозил шудааст, имон овардаем. Ҳамчунин бигӯед, ки имон
овардаем ба асбот (набераҳои Иброҳим (а), авлоди 12 фарзанди
Яьқуб (а), ки байни онҳо пайғамбарон низ буданд). Инчунин имон
овардаем ба он чи, ки тамоми пайғамбаронро аз тарафи
Парвардигор дода шудааст. Инчунин ба он чи, ки ба Мўсо (а) ва
Исо (а) нозил шудааст, имон овардаем. Инчунин гӯед, ки мо байни
тамоми пайғамбарон фарқ намегузорем, ба ҳамаи онҳо имон
овардаем ва зери амри Аллоҳтаъоло гарданниҳодагонем.

Хулоса, Худованд чӣ қадаре, ки пайғамбар фиристода бошад, дини ҳамаашон тавҳид (яктопарастӣ), яъне Ислом буд. Бинобар ин, ба ҳақ будани ҳамаи онҳо мо имон овардаем. Инчунин ба ҳамаи он чи, ки ба онҳо аз назди Аллоҳтаъоло фуруд оварда шуд, имон дорем. Ин на ба маънои он аст, ки яҳудиёну насронийён аз Тавроту Инҷил чизеро алҳол хонанду моро ба динашон даъват намоянд, мо онро қабул намоем. На! Мо ба Қуръону ба суннати Расулulloҳ (с) амал мекунем. Аз Тавроту Инҷили ҳозира ба ғайри баъзе одобу қиссаҳо дигар ҳама ибораҳои аслиашро аз байн бурдаанд. Ҳоло амал ба онҳо мансух (манъ) шудааст. Вақто ки мусалмонон ба тамоми пайғамбарон ва ба тамоми китобҳои осмонӣ имон оварданду меросхӯри тамоми шариъати илоҳианд, чуноне ки ояти зер баён месозад, метавон гуфт, ки роҳи уммати исломия ҳақ аст. Барои ҳидоят ёфтан бояд ба уммати исломия пайравӣ намуд.

فَإِنْ ءَامَنُوا بِمِثْلِ مَا ءَامَنُتُمْ بِهِ ۖ فَقَدِ اهْتَدَوْا ۖ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ

فِي شِقَاقٍ ۖ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾

**Фа ин āману би мисли mā āмантум биҳи фақадихтадав.
Ва ин таваллав фа иннамā ҳум фи шиқоқ. Фа са
якфикаҳумуллоҳ. Ва Ҳува-с- Самӣъу-л-Ъалим. 137.**

137. Пас, агар (аҳли китоб) имон биёранд ба мисли он чӣ, ки шумо имон овардаед, пас, батаҳқиқ, ҳидоят ёфтаанд ва агар рӯй гардонанд, пас, чуз ин нест, ки онҳо дар муҳолифатанд. Пас, зуд бошад, ки Аллоҳ туро аз (шарри) онҳо кифоят кунад ва Ӯ шунавою доно аст.

Дар ояти мазкур Аллоҳтаъоло шартӣ ҳидоят ёфтани яҳуду насоро ва ғайраро бо калимаи "агар" шохидӣ додааст. Яъне дар сурате яҳуду насоро роҳи ҳидояту наҷотро меёбанд, ки онҳо пайрави мӯъминон шуда, мисли онҳо ба ҷамиъи пайғамбарон ва ба ҷамиъи китобҳои осмонӣ баробар ва бефарқгӯзорӣ имон биёранд. Акнун бар аҳли китоб ҳуҷҷатҳо гуфтаву хонда шуд. Онҳо диданду шуниданд. Боз агар имон наоранду аз калимаи ҳақ рӯй гардонанд, хусусан даъвати Расулаллоҳ (с)-ро нарасиданд, маълум мешавад, ки онҳо ба Расулаллоҳ (с) душманӣ доштаанд. Лекин Аллоҳтаъоло дар давоми оят ваъда медиҳад, ки модоме

онҳо ҳеҷ дар талаби калимаи ҳақу роҳи ҳақ нестанд, Аллоҳтаъоло аз бадӣ ва зарари онҳо туро нигоҳ медорад. Зуд аст, ки зидди онҳо ба ту ёрӣ расонаду туро зафар диҳад. Аллоҳтаъоло бе монандсозӣ шунавандаи хеле хуб аст. Ҳамаи суҳанҳои зидди ту гуфтаи онҳоро мешунавад. Аллоҳтаъоло донишманди беҳамтост. Ҳар бадандешӣ ва макри дар замири онҳо бударо бисёр хуб медонад.

ҲИКОЯТ

Заҷҷоҷ ва Муҳаммад ибни Ҷаъфари Анборӣ аз Абӯнаҷди Раккоӣ ӯ аз Асвад ибни Омир ва ӯ аз Исмоил аз Самок аз Икрима аз Ибни Аббос (р) ривоят мекунад, ки Ибни Аббос (р) гуфтанд:

“Ҳамаи пайғамбарон аз бани Исроил ба дунё омаданд, магар 10-нафари онҳо аз ин қабила нестанд. Нӯҳ, Ҳуд, Солеҳ, Шуъайб, Иброҳим, Исҳоқ, Яъқуб, Исмоил (а) ва Муҳаммад (с). Шояд 10-ум Одам (а) бошад.”

Байни мардум машҳур аст, ки вақто ҳазрати Усмон - халифаи сеюми Расулаллоҳ (р)-ро душманон ба қатл расониданд, ӯ (р) воқиян Қуръон тиловат менамуд. Бо ривояти хеле мӯътамад болои ҳамин оят “*фасаякфикаҳумуллоҳ ва ҳувас-самӣул ъалим*” хуни он ҳазрат рехтааст. Агар он Қуръоне, ки ҳазрат тиловат мекарданд, дастрас шавад, хуни он ҳазрат (р)-ро болои ояти мазкур иншоаллоҳ, мушоҳида кардан мумкин.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنْ اللَّهِ صِبْغَةً وَخُنُ لَهُ عَبِيدُونَ

Сибғаталлоҳ. Ва ман аҳсану миналлоҳи сибғаҳ. Ва наҳну лаҳу ъабидун. 138.

138. Динеро, ки мо пайравӣ мекунем, ранги худой дорад ва кист беҳтар аз Аллоҳ аз рӯйи ранг додан? Ва мо Ӯро ибодаткунандагонем.

Дар ҳадиси Аби ҳотам ва ибни Мурдавия аз ривояти Ашъас бинни Исҳоқ аз Саъид бинни Ҷубайр, аз Ибни Аббос (р) омадааст, Расулаллоҳ (с) гуфтанд: “Ба дурустие, ки бани Исроил ба Наби худ гуфтанд: “Ай пайғамбари Аллоҳ, оё Парвардигорат ранг мекунад?” Пайғамбарашон дар ҷавоб гуфтаанд: “Аз гуфтани чунин суҳанҳо аз Худо битарсед!” Пас дар ҳамин асно Парвардигор ба ӯ нидо намуда гуфт, ки ё Мӯсо, туро мекурсанд, ки оё Парвардигорат ранг мекунад? Бигӯ: “Оре!” Ман ранг медиҳам (пайдо мекунам) рангҳоро: сурх, сафед, сиёҳ. Ҳамаи

рангҳо аз ранги ман аст. Мисли ҳамин ба Расулulloҳ (с) ҳам ояте нозил шуд" (Ибни Касир).

Сибғатуллоҳ, маънояш ранг додани Аллоҳ аст. Муфасссирони киром зимни мазмуни ин калима чунин маъноро лоиқ дида, гуфтаанд: Аллоҳтаъоло мӯъминонро бо дини худ ранг дод ва ба онҳо, ҳамчуноне ки ранг ба либосе, ё ҷое расад, нишонаашро мегузорад, асари дину имону исломро гузошт. Яъне он чи Аллоҳтаъоло амр намудааст, нишонаҳои он ва таъсири он дар мӯъминон вучуд дорад. Ҳеҷ кас аз Аллоҳ дида рангунандатар нест, ва вучуд надорад. Ҳеҷ дине аз тарафи инсонҳо сохташудаи ҳаёли ва пур аз хуруфоту ваҳмиёт ба дине, ки Аллоҳтаъоло барои мӯъминон интихоб кардааст, баробар шуда наметавонад. Бинобар ин, мо мӯъминон маъбуди ягона (Аллоҳтаъоло)-ро мепарастем, ки ин динро ба мо ба воситаи Қуръон ва Муҳаммад (с) фиристодааст.

Бо ибораи дигар, ранги Аллоҳ ин имону таслими ҳамаҷонибаи мӯъминон аст, ки онҳо ҳудашон ва аҳлу оилаашонро ба он ранг мекунанд. Оре! Ислом ранги илоҳист. Ислом аст, ки ҳоли мусалмонони бовафоро комилан дигаргун месозад. Ранги Худо (Ислом) имону дини Худои азза ва ҷалла буда, асло ба амали насоро дуруст намеояд. Онҳо чун фарзанде таваллуд шавад, онро даруни ранги зард ғӯта медиҳанд, онро ғусли таъмидӣ меноманд. Ин амалро сабаби покизагии навзод мешиносанд. Чун ин амалро анҷом медиҳанд, мегӯянд: "Акнун ин навзод насронии ростин шуд". Локин Худованд бо ояти мазкур ин амалашонро рад намуда гуфт, ки оё дар вучуди олам ранге беҳтар аз ранги Аллоҳ ҳаст? Оё аз ранге, ки он имон аст, Худованди мутаъол бандагони худро ба он зиннат дода, аз палидҳои ширк покашон месозад, беҳтар ранге ҳаст? Мо мусалмонон аз рангҳои қаллобии башарӣ, ки дини ягонапарастиро олуда ва порча-порча сохта, ин уммати ягонро ба гурӯҳҳои бо ҳам муқобил табдил медиҳад, пайравӣ намекунем. Мо мусалмонон, роҳи роҳибоне, ки пайваста дар дин каму зиёди эҷод мекунанд, ҳалолро ҳарому ҳаромро ҳалол ҳукм мекунанду ранги тавҳидро мепоҳанд аз ақидаи мардум пок сохта, ивази он ранги палиди ширкро бар он ҷой диҳанд, пайравӣ намекунем. Мо мусалмонон, ғайри Худои ягона дигар ҳеҷ чизро намепарастем.

Яҳуду насоро шарафи мӯъминонро бардошт накарда, аз рӯи таасуб баҳсу талошҳо намуда, барои худ мартабаҳо қоиш шуданд. Худро дӯстони Худо шумориданд. Ҳатто худро фарзандони Аллоҳ ҳисобида гуфтанд: "Мо назди Аллоҳтаъоло аз шумо (мӯъминон)

дида, азизтару шарифтарем. Мо аҳли китоби аввал ва аз шумо пештарем. Аз арабҳо кай пайғамбаре рӯидааст, ки ҳоло пайғамбар фиристода шавад? Агар Муҳаммад Пайғамбар бошад, албатта, бояд аз бани Исроил мешуд".

Хулоса, бо мусалмонон муҷодалаву муҳолифат мекарданд. Бинобар ин, барои дафъи ин муҷодалаҳои аҳли китоб Аллоҳтаъоло бо ояти зер алайҳи мушрикони Пайғамбари худро иршод фармудааст, ки ...

قُلْ أَتَحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَلُنَا وَلَكُمْ

أَعْمَالُكُمْ وَخَنَ لَهُ مُخْلِصُونَ

Қул а-туҳҷҷунанā филләҳи ва Ҳува Раббунā ва Раббукум ва ланā аъмāлунā ва лакум аъмāлукум ва наҳну лаҳу мухлисун. 139.

139. Бигӯ: «Оё шумо дар шаъни Аллоҳ бо мо муҷодала мекунед?! Хол он ки Ё Парвардигори мо ва Парвардигори шумост ва морост кирдорҳои мо ва шуморост кирдорҳои шумо. Ва мо бо ихлос Парвардигори худро парастандагонем.

Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро фармудааст, ки ай Расули Ман (с), ба он мушрикони бигӯ, ки шумо ба кирдори Аллоҳтаъоло чӣ кор доред? Аз кадом қабилае, ки Аллоҳ хоҳад, Пайғамбари худро мефиристад, барои ин бо ман чаро муҷодалаву муҳолифат менамояд? Шумо бо кадом далел меғӯед, ки бояд ҳама анбиё (а) фақат аз қабилаи мо (Бани Исроил) ба олам оянд? Бо кадом ҳуҷҷат худро дӯстони Аллоҳтаъоло мешуморед? Бигзор аз қабилаи шумо пайғамбарон бисёр омада бошанд, хушбахтона, мо ба ҳамаи онҳо иқрорем, лекин 10-пайғамбар мисли Одам (а), Нӯҳ (а), Иброҳим (а), Исмоил (а), Исҳоқ (а), Яъқуб (а), Ҳуд (а), Солеҳ (а), Шуъайб (а) ва Муҳаммад (с) аз қабилаи шумо нестанд-ку? Инро бояд бидонед, ки Парвардигори ману шумо як аст ва мо ҳама баробар бандагони ӯ ҳастем. Агар дини Исломо тан намедихед ва қабул надоред, ин кори шумост. Он чи, ки мо амал мекунем, дигар аст, подошашро мо худамон мебинем. Он чи, ки шумо амал мекунед, ин ҳам дигар аст, ҷазояшро низ худатон мекашед. Ҳеҷ кас гуноҳи каси дигарро намебардорад. Мадомики ба ягонагии Аллоҳтаъоло иқрор бошед, қудрату тавоноии Ёро тан диҳеду ҳама аз Худо донед, агар

Аллоҳтаъоло пайғамбареро бо иродаи худ аз кадом қабиле барои ҳидоятӣ мардум фириштад, барои шумо чӣ ҷои таъаҷҷуб аст? Оё шумо дар кори Аллоҳтаъоло муҳолифат мекунед? Акнун, ки шумо муҳолифат кардед, ҳукми шумо чӣ шуд? Мо — муъминон, Парвардигори ягонаро бо ихлос мепарастем. Чуноне ки шумо аз мо безоред, мо ҳам аз шумо безорем.

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ ۚ قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللّٰهُ وَمَنْ أَظْلَمُ
مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾

**Ам тақулунна инна Иброҳима ва Исмаъила ва Исҳақа ва
Яъқуба ва-л асбāта кāну ҳудан ав насоро. Қул а-айтум
аъламу амиллаҳ. Ва ман аъламу мим май катама
шаҳадатан ъиндаҳу миналлоҳ. Ва маллоҳу би гофилин
ъамма таъмалун. 140.**

**140. Оё мегӯед: «Ҳаройина, Иброҳим ва Исмоил ва Исҳоқ ва
Яъқуб ва асбот (наберагони ӯ) яҳудӣ ва ё насронӣ буданд?». Бигӯ:
«Оё шумо донотаред ё Аллоҳ? Ва кист ситамгортар аз шахсе, ки
он шаҳодотеро, ки аз тарафи Аллоҳ назди ӯст, бипӯшад? Ва
Аллоҳ аз он чӣ мекунед, беҳабар нест».**

Аҳли китоб мегӯянд, ки роҳи яҳудия роҳи ҳидоятӣ дуруст аст. Насоро ҳам дар бораи роҳи худ чунин мегӯянд. Аллоҳтаъоло барои радду инкори онҳо дар ояти мазкур саволи сарзанишкунанда дода фармудааст, ки эй аҳли китоб (яҳуду насоро), оё мегӯед, ки ин пайғамбарон: Иброҳим (а) ва Исмоил (а) ва Исҳоқ (а) ва Яъқуб (а) ва наберагони онҳо (асбот) яҳудиянду ё насронӣ ва дар дини шумоянд? Аллоҳтаъоло боз ба Расули худ (с) фармудааст, ки ба онҳо бигӯ, ки оё шумо дар донишани дину миллати он пайғамбарони номбурда донотаред, ё Аллоҳтаъоло? Ҳол он, ки ӯ таъоло шоҳидӣ додаст, ки он Пайғамбарон аз яҳудияту насроният поканд. Бо кадом далел исбот мекунед, ки дини он Пайғамбарон дини шумост? Ҳол он, ки ин гуна равияи

яхудияту насронияте, ки шумо доред, чандин аср баъди онҳо (алайҳимус-салоту вассалом) пайдо шудааст-ку?

Хулоса, он пайғамбарон на яҳудиянду на насронӣ, онҳо поканду мусалмонанд. Он яҳуду насорое, ки худро пайравони онҳо меҳисобанд, чӣ хел роҳи ҳидоятро ёфтаанд, ҳол он, ки зидди дини онҳо рафтор доранд?

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло яҳуду насороро барои амалҳои бадашон, ситамгор номидааст. Амали бади онҳо он буд, ки чун шоҳид барои онҳо аз тарафи Аллоҳ хабарҳои ростин фиристода шуд, онро пӯшониданд. Яъне дар Тавроту Инҷил хабар дода шуда буд, ки Пайғамбарони киром мисли Иброҳим (а), Исмоил (а), Исҳоқ (а), Яъқуб (а) ва асбот (фарзандону набегаҳои Яъқуб (а)) дар дини Исломанд, аз бофтаҳои яҳудияту насроният безоранд. Инчунин дар он китобҳо оид ба омадани Расулуллоҳ (с), нишонаҳои ӯ (с) ва дини Ислом ҳамчун шоҳид хабарҳо буд. Яҳудон ва насронӣҳо он шаҳодатҳоро аз мардум пинҳон доштанд, ба мардум нарасониданд. Бисёр оятҳои он китобҳоро тағйир доданд. Оё аз онҳо золимтар касе ҳаст? Албатта, нест, Албатта, Аллоҳтаъоло аз он чи онҳо карданд, ғофил нест, балки аз ҳама қорҳои онҳо хабардор ҳасту мувофиқи амалҳояшон ҷазояшонро хоҳад дод.

Ояти 141-уми сураи муборака такрори ояти 134-ум омадааст, ки ӯ таъоло фармудааст:

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا

كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

Тилка умматуи қад халат лаҳа ма касабат ва лакумм ма касабтум. Ва ла тус-алуна ғамма кану яъмалун. 141.

141. Онҳо гурӯҳеанд, ки батаҳқиқ, даргузаштанд ва онҳоро он чӣ карданд ва шуморост он чӣ касб кардед ва (шумо) аз он чӣ онҳо мекарданд, нурсида нахоҳед шуд.

Такрори ин оят, валлоҳу аълам, барои таҳдиду тарсондани гурӯҳест, ки худро уммати пайғамбаре мешуморанду аммо ба ӯ асло пайрав нестанд. Чунин ҷамоъа бояд бидонанд, ки ба даъвои хушқу ҳолӣ дар боргоҳи илоҳӣ онҳо ба ҳеҷ мартаба расида наметавонанд. Ҳатто анбиё, алайҳимуссалом, бо вуҷуде, ки

пешвои мардуманд, назди даргоҳи Борӣ таъоло, ба сабаби иҷрои амалҳои некашон соҳиби подошу фазлу мартабаи бузург мешаванд. Яъне ҳар чи онҳо карданд, натиҷааш аз он худӣ онҳост. Шумо – яҳуду насоро, ҳарчанд худро аз авлоди он бузургон ҳисобед ҳам, дар охират натиҷаи амали худро мегирид. Шумо мехоҳед, ё не, мувофиқ ба амалҳоятон таҳти пурсиш қарор мегирид. Аслу насаб ва амалҳои солаҳи гузаштагон, агар худ накарда бошед, дар он замон ба шумо ҳеҷ ғоидае намедихад. Мағрур ба аслу насаб шудан ин худро фиреб додан аст. Бояд инсон таслими амрҳои Аллоҳтаъоло ва тобеъи Пайғамбари Худо бошад. Хусусан тобеъи Муҳаммад (с) – пайғамбари охируззамон будан барои инсон, агар донанд, дар ҳарду олам шарафи бузург аст. Агар инсон ба як пайғамбар имон наорад, ғӯё ба ҳамаи пайғамбарон имон наовардаасту вай кофир аст.

﴿ سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّيْنَاهُمْ عَنْ قِبَلَتِهِمْ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا ﴾

قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾

❁ Саяқулу-с-суфаҳау мина-н-наси ма валлаҳум ъан қиблатиҳиму-л-лати кәнӯ ъалайҳа. Қул лиллаҳи-л машириқу ва-л-мағриб. Яҳдӣ ма-й яшәу ила сироти-м мустақим. 142.

142. Беҳирадон аз мардум хоҳанд гуфт: «Чӣ чиз баргардонид онҳоро аз қиблае, ки қаблан бар он буданд?». Бигӯ: «Худорост машириқу мағриб, ҳар киро бихоҳад, ба сӯйи роҳи рост ҳидоят мекунад».

Дар ривоятҳо омада, ки Расулуллоҳ (с) вақто ба Мадина хичрат намуданд, тақрибан 16-17 моҳ ҷониби Байтулмуқаддас намоз меҳонданд. Локин дар муддати ин айём орзу менамуданд, ки Аллоҳтаъоло Каъбатуллоҳро қибла созад. Баъди 16-17 моҳ Аллоҳтаъоло мақсади Ҳабиби худ (с)-ро ҳосил гардонид, иншоаллоҳ, дар дигар оятҳо ҷузъиёти ин ҳодисаро бо тафсил фаҳмидан мумкин.

Хулоса, қавме бо ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) дар намози аср буданд, ҳама бо ҳамроҳии Расулуллоҳ (с) якбора ба тарафи Каъба давр заданду бақияи намозро адо намуданд. Марде аз онҳо баромаду ба масҷиди Қубо рафт, дар ҳоле, ки аҳли масҷид дар

намози бомдод дар ҳоли рукӯъ буданд. Гуфт: «Барои Аллоҳ шохиди медиҳам, ки дар ҳақиқат мо бо ҳамроҳии Расулulloҳ (с) намозро ба тарафи Каъба хондем». Дар ҳамин асно ҳама ба тарафи Каъба давр заданду боқии намози худро ба охир расониданд. Ба ҳамин тариқ, то намози бомдод дар ҳама масҷидҳо ин хабар расид. Мунофиқон дарҳол фурсатро барои таъна задан ғанимат дониста, гуфтанд: «Ба инҳо чӣ расида бошад, ки боре ба ин тараф ва боре ба тарафи дигар намоз меҳонанд?» Дар ҳамин асно Аллоҳтаъоло барои радди онҳо ояти мазкурро нозил намуд ва онҳоро беҳирад шуморида фармуд, ки ба зудӣ беҳирадоне аз мардум хоҳанд гуфт, ки онҳоро чӣ чиз аз қиблае, ки доштанд, ба дигар тараф гардонид? *Яъне барои чӣ қиблаи худро тағйир дода рӯи худро аз Байтулмуқаддас ба Каъба гардониданд?* Худованд дар давоми оят ба саволи ин беҳирадон ҷавоб додааст, ки машриқ ва мағриб аз они Худост. Худованд кадом тарафери амр кунад, ҳамон тараф қиблаи мӯъминон аст. Мӯъминон ба ҳамаи амрҳои Худои таъоло бе чуну чаро итоат мекунанд. Худованд касеро хоҳад ба сӯйи роҳи рост ҳидоят мефармояд ва саодати ин дунё ва охиратро барои ӯ арзонӣ медорад.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ

وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا

لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعَ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ ۚ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا

عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ إِيْمَانَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ

لِرُءُوفٍ رَحِيمٍ ﴿١٤٣﴾

Ва казāлика ҷаъалнāкум уммата-в васата-л ли такунū шуҳадāа њала-н-нāси ва якуна-р-расулу њалайкум шаҳидā. Ва mā ҷаъална-л-қиблата-л-лати кунта њалайҳā иллā ли наълама ма-й яттабиъу-р-расула мим ма-й янқалибу њалā њақибайҳ. Ва ин кāнат ла кабūратан иллā

**ъала-л-лазӯна ҳадаллоҳ. Ва ма кәналлоҳу ли юзӯъа
имәнакум. Инналлоҳа би-н-наси ла Рауфу-р-Раҳӯм. 143.**

143. Ва ҳамчунин шуморо уммати миёна (беҳтарин) гардонидем, то бар мардум гувоҳ бошед ва то Расул бар шумо гувоҳ бошад. Ва (Мо) нагардонидем қиблаеро, ки бар он будӣ, магар барои он, ки бидонед касеро, ки пайравиш Расулро мекунад ва шахсеро, ки бар ақиби худ бозмегардад. Ва агарчи буд (тағйири қибла) душвор, магар бар касоне, ки онҳоро Аллоҳ ҳидоят намудааст, душвор набуд. Ва набуд Аллоҳ, то он ки зоеъ созад имони (намозҳои қаблии) шуморо, зеро Аллоҳ нисбат ба мардум меҳрубону раҳмдор аст.

Дар Тафсири Ҷалолайн омадааст, ки Расулulloҳ (с) аввалан сӯйи қиблаи бобои худ Иброҳим (а), яъне Каъба намоз меҳонд. Вақто ки ба Мадина ҳиҷрат нумуданд, бо амри Аллоҳтаъоло, чуноне ки дар мазмуни оятҳои қаблӣ гузашт, тақрибан 16-17 моҳ ба тарафи Байтулмуқаддас намозашонро гузориданд. Бо вучуди ин ҳам аллакай зери таънаи яҳудиён қарор гирифта буданд. Вақто ки бо амри Аллоҳ дар намоз ба тарафи Каъба рӯй оварданд, мазоҳу таънаи яҳудиёно бисёртар мешуниданд. Таънаҳои яҳудон ҳатто дар дили баъзе аз мӯъминон ғулғула ва шак ҳам андохт. Аллоҳтаъоло бо нозил кардани ояти мазкур ҳамчу як хушхабари беназир ба уммати исломия фармуд, ки ай ҷамоъаи мӯъминон, ҳамчуноне ки шуморо ба дини Ислом ҳидоят намудем, инчунин шуморо гурӯҳи миёнаю одилу бохайр гардонидем ва қиблаатонро "Каъбатуллоҳ" гардонидем. Аллоҳтаъоло уммати Муҳаммад (с)-ро уммати хайр ва миёна ном бурдааст. Агар рӯзи қиёмат Аллоҳтаъоло умматони пайғамбареро пурсад, ки ба шумо амру наҳйи маро пайғамбарони ман расондаанд? Онҳо агар мункир шаванд, пайғамбаронро пурсида мешавад, ки оё амру наҳйи манро расонидед? Онҳо дар ҷавоб меғӯянд: "Оре!" Пас гуфта шавад, ки шоҳид доред? Онҳо ғӯянд "Оре!" пурсида шаванд, ки кист он шоҳидон? Онҳо ғӯянд: "Муҳаммад (с) ва умматони ӯ (с)". Пас хонда мешавад Муҳаммад (с)-ро ва умматонашро, гуфта мешавад ба онҳо: "Оё ин пайғамбар амру наҳйи манро ба умматони худ расонид?" Меғӯянд: "Оре!" Пас ба онҳо гуфта мешавад: "Чӣ чиз дононд шуморо, аз кучо медонед?" Онҳо меғӯянд: "Ба мо пайғамбар (Муҳаммад (с)) омад, моро хабар дод, ки пайғамбарони гузашта ҳама он чиро, ки Аллоҳтаъоло амр намуда буд,

расониданд. Бинобар ин мо ўро тасдиқ намудему имрӯз шоҳиди онҳо ҳастем". Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ин амр намудани мо (намоз хонданро) ба сӯйи Байтулмуқаддас, баъд аз он ба сӯйи Каъбатуллоҳ барои он буд, ки то мо мардумро зоҳиран имтиҳон кунему донем. Кадоми онҳо Расули Мо (с)-ро тасдиқкунанда ва кадоми онҳо фармонро шаккунандаву аз ҷиҳати имони заъифашон боз ба куфр бозгардандаанд. Агарчанде зоҳиран аз як тараф ба тарафи дигар гаштану намоз хондан басо машаққат асту таъҷубовар, лекин барои шахсони Аллоҳтаъоло ҳидояткарда ҳеҷ вазниние надорад, чунки аз як тараф ба тарафи дигар намоз хондан амри Аллоҳтаъолост. Онҳо дар он намозҳои қаблие, ки ба сӯйи Байтулмуқаддас адо карда буданд, ҳеҷ шакк накунанд. Зеро Аллоҳтаъоло мефармояд, ки он намозхояшонро ботил нагардонидем, балки дар ивази онҳо савоб додем. Касоне, ки пеш аз мурданашон ба тарафи Байтулмуқаддас намоз хонда бошанд ҳам, итминонашон комил бошад, ки намозхояшон зоеъ нашудааст, зеро онҳо дар он вақт амри Аллоҳтаъолоро ба ҷо овардаанд. Албатта, Аллоҳтаъоло ба мардуми итоъаткор меҳрубону ниҳоят раҳмхор аст, амалҳои солеҳи бандагони худро зоеъ намегардонад.

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ

وَجْهِكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ

شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ

بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

Қад нарӯ тақаллуба вачҳика фи-с-самъъ. Фа ла нуваллияннака қиблатан тарзоҳа. Фа валли вачҳака шатра-л-Масҷиди-л ҳаром. Ва ҳайшӯ ма кунтум фа валлу вучуҳакум шатрах. Ва инна-л-лазина уту-л-китаба ла яъламуна аннаҳу-л-ҳаққу ми-р-Раббиҳим. Ва маллоҳу би гофилин ъамма яъмалун. 144.

144. Гоҳо мебинем гардонидани рӯятро ҷониби Осмон, пас албатта, Туро (ба он) қиблае, ки дӯст медорӣ, мутаваҷҷеҳ гардонем. (Акнун) гардон рӯйи худро ба тарафи Масҷиду-л-ҳаром. Ва дар ҳар кучое, ки бошед, пас, рӯйи худро ба тарафи вай гардонед ва албатта, ононеро, ки Китоб дода шудааст, медонанд, ки ин дуруст асту аз тарафи Парвардигори онҳост ва нест Аллоҳ беҳабар аз он чӣ (онҳо) мекунад.

Бинобар ривояти Ибни Аббос (р) аввалин ҳукме, ки аз Қуръон мансух шудааст, ин ҳукми қибла аст. Вақто ки Расулаллоҳ ба Мадина ҳиҷрат намуданд. Аллоҳтаъоло Ҳабиби худ (с)-ро амр намуд, то ба тарафи Байтулмуқаддас намоз хонанд. Зеро аҳли Мадина яҳудӣ буданд. Яҳудиён бошанд, ба тарафи қиблаи мо намоз меҳонанд., гуфта бисёр хурсанд ҳам шуданд. Локин Расулаллоҳ (с) ба тарафи Каъба-Масҷидулҳаром қиблаи бобои худ Иброҳим (а) намоз хонданро орзу мекарданд. Барои ин доимо дуъоҳо ҳам мекарданд, гоҳ-гоҳ ба сӯйи осмон назар мекарданду интизори ваҳйи илоҳӣ ҳам буданд. Дар ин асно Аллоҳтаъоло ояти мазкурро нозил фармуд, ба Ҳабиби худ (с) гуфт, ки мо аз рӯи шавқе, ки ба тарафи Каъба дорӣ, бор-бор ба тарафи осмон назар карданатро дида истодаем. Акнун он ҷоеро, ки дӯст медоред ва розӣ ҳастед, мо он маконро барои шумо, албатта, қиблаи намоз мегардонему иҷозат медиҳем. Акнун, вақте ки намозҳои худро меҳонед, рӯятонро ба тарафи Каъбаи муъаззама гардонед! Инчунин шумо ҳам, ай мӯъминон, дар рӯи замин, дар кучое, ки бошед, дар ҳолати намоз рӯятонро тарафи Каъба гардонед. Яъне агар дар дохили Масҷидулҳаром намоз хонанд чаҳор тараф барои онҳо Қибла аст. Шахсоне, ки дар саҳни масҷиданд, албатта бинои Каъбаро дар ҳолати намозхонӣ бояд дар пеш дошта бошанд. Агар беруни Масҷидулҳаром намоз мегуздоранд, бояд самти масҷидро дар пеш дошта бошанд. Аммо шахсоне, ки аз ҳарам чӣ дар машриқу чӣ дар мағрибанд, бояд ҳарами Каъбаро яъне Маккатуллоҳро дар пеш дошта бошанд. Бо ривояти Ҳофиз ибни Мурдавия, чун Расулаллоҳ (с) ба тарафи Каъба намоз хонданро шурӯъ карданд, дар ҳамин асно мо дар масҷиди бани Ҳорисата будему ба тарафи Байтулмуқаддас намоз меҳондем, ногоҳ марде хабар овард, ки Расулаллоҳ ба тарафи Каъба намозашонро хонданд, дар ҳол занҳо ба ҷои мардон ва мардон ба ҷои занҳо иваз шуданд, ҳол он, ки ҳама бо ҳам дар рукӯъ будем. Баъди шунидани ин хабар мо ду сачдаи дигарро, яъне боқии намозро ба

сӯйи Масҷидулҳаром адо намудем. Ин аст нишонаи камоли имони саҳобагон ба илми ғайб ва итоъаташон ба дини ростину Пайғамбар. Албатта, аҳли китоб (яхуду насоро) ба тарафи Каъба намоз хондани шуморо дар зоҳир инкор кунанд ҳам, локин онҳо дар китобхояшон хондаанду медонанд, ки ин амал ҳақ асту аз ҷониби Парвардигор аст. Худованд дар Тавроту Инҷил ба пайғамбарони онҳо дар бораи фиристода шудани пайғамбари нав, яъне Муҳаммад (с) ва сифатҳои ӯ (с) ва дигар ҳодисаҳои баъд рӯйдиханда хабар дода буд. Локин аҳли китоб аз рӯйи ҳасад ин маълумотҳоро пинҳон нигоҳ медоштанд. Байни мусалмонон ихтилофи гуногун меандоштанд. Аз ҳамин ҷиҳат, Аллоҳтаъоло дар охири оят таҳдид намуда фармуд, ки Аллоҳтаъоло аз он чи онҳо махфӣ анҷом медиҳанд, ғофил нест. Ягон зарра амалҳои онҳо бар Ӯ таъоло махфӣ намононад ва ивази амалҳое, ки кардаанд, ҷазои сазовор мебинанд.

Хулоса, аз мазмуни ривоятҳо маълум гардид, ки намоз як ибодати махсусе буда ӯ қиём, рукӯъ, суҷуд, қироъат, қаъда ва дигар рукнҳо доштааст. На бояд ин, ки бо дил зикр кардан, ё якчанд ояте хонданро намоз ҳисобид, чуноне, ки баъзе мардум ба ин роҳ рафтанд.

وَلَيْنَ آتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ

بِتَابِعِ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعِ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَيْنَ آتَبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ

بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾

Ва ла ин атайта-л-лазйина уту-л-китāба би кулли āяти-м mā табиъу қиблатак. Ва mā анта би tāбиъин қиблатаҳум. Ва mā баъзӯҳум би tāбиъин қиблата баъз. Ва ла уни-т-табаъта аҳвāаҳумм миъ баъди mā ҷāака мина-л-ъилми иннака иза-л ламина-з-зōлимйн. 145.

145. Ва агар ононеро, ки Китоб дода шудааст, ҳар ояту муъҷизаеро пеши онҳо биёрӣ, (ҳаргиз) қиблаи туро пайравӣ нақунанд ва ту низ пайравикунандаи қиблаи онҳо нестӣ ва баъзеи онҳо пайравикунандаи қиблаи баъзеи дигар нестанд. Ва агар ту хоҳишҳои онҳоро баъди оне, ки ба ту илм омадааст, пайравӣ

кунӣ, албатта, ин дам ту аз ҷумлаи ситамгарон боӣ.

Вақто ки Расулуллоҳ (с) ба тарафи Масҷидулҳаром намоз хонданд, яҳудиёни онҷобуда баҳонаҳо мечустанд. Аз он ҷумла барои мағрур сохтани Расулуллоҳ (с) меғуфтанд, ки агар Муҳаммад дар қиблаи мо собит мемонд, фикр мекардем, ки ӯ он пайғамбарест, ки мо омаданаширо интизор будем. Бинобар ин, Аллоҳтаоло зимни мазмуни ояти мазкур сухани худро ба қасам таъкид намуда, Ҳабиби худ (с)-ро фармудааст, ки валлоҳи қасам, агар ба яҳуду насоро барои тасдиқи пайғамбарии худ тамоми мӯъҷизаҳоро биёрӣ, ки аз ин баъд қибла ба тарафи Масҷидулҳаром аст, на тобеъи ту мешаванд ва на ба тарафи қиблаи ту намоз меҳонанд. Аз ин рӯ ҳаргиз қиблаи онҳоро тобеъ нашав! Яҳуду насоро ҳарду аз бани Исроил ҳам бошанд, байни ҳамдигар ихтилофу душмании саҳт доранд. На насронихо яҳудиёнро эътироф доранд ва на яҳудиён насронихоро. Акнун барои бузургдошти ҳукми қибла ва собит мондани Расулуллоҳ (с) дар ин амр, ӯ(с)-ро дар ҳаяҷон оварда фармуд, ки қиблаи доимӣ баъди ваҳй барои ту маълум шуд. Агар аз ин баъд хоҳиши онҳоро ба инобат гирию тобеъи онҳо шавӣ, ту кори номуносибиро анҷом додай ва ту аз ҷумлаи шахсоне ҳастӣ, ки онҳо ситамгоранд. Хушбахтона, Расулуллоҳ (с) аз чунин тобеъшавӣ поканд. Зеро пайғамбарон аз гуноҳ маъсуманд.

Ояти зер аз одати яҳуду насоро сухан кардааст.

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا


مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾

Ал-лазӣна атайнаҳуму-л-китаба яърифӯнаҳу камā яърифӯна абнāаҳум. Ва инна фарӣқа-м минҳум ла яктумӯна-л-ҳаққа ва ҳум яъламӯн. 146.

146. Касоне ки ба онҳо Китоб додаем, мешиносанд вай (Муҳаммад)-ро, чуноне ки фарзандони худро мешиносанд. Ва воқеъан, гурӯҳе аз онҳо ҳақро меپӯшанд ва ҳол он ки худ медонанд.

Албатта, ваъиди Аллоҳтаоло ба сӯйи аҳли илм нисбат ба дигарон шадидтар аст. Аз ҳамин ҷиҳат, дар ояти мазкур

мазаммати аҳли китобро Аллоҳтаъоло зиёд намуда фармудааст, ки он мардуме, ки Мо китоб додем, (яъне яҳуду насоро) дар Тавроту Инҷил сифатҳои Муҳаммад (с)-ро меҳонанд. Онҳо Муҳуммад (с)-ро мисли шинохтани фарзанди худ, мешинохтанд. Бо вучуди ин, гурӯҳе аз донишмандони гумроҳи онҳо дидаву дониста, ҳақро пӯшида, таҳти ваъиди шадиди Аллоҳтаъоло қарор гирифтанд. Онҳо бо вучуди илме, ки доштанд, на пайрави Расулуллоҳ (с) шуданду на рӯ ба тарафи Масҷидулҳаром гардониданд. Аммо баъзе боинсофҳои онҳо бо Пайғамбари Аллоҳ (с) имон оварданду хушбахтии дунё ва охират ба онҳо муяссар шуд. Яке аз онҳо Абдуллоҳ Ибни Салом (р) буд, ки Умар Ибни Хатоб (р) ӯро пурсиданд, ки Чуноне ки писари худро аз байни дигарҳо мешиносед, оё Муҳуммад (с)-ро мешиносӣ? Гуфт: “Оре, балки зиёдтар! Фаровард Рухул Амин (Ҷибраил (а)) аз осмон бар Амини замин (Муҳаммад (с)). Ман ӯро ва сифатҳояшро шинохтам ва ҳеҷ шакке дар ҳақиқати ӯ (с) надорам. Ӯ (с) дар ҳақиқат набӣ аст. Аммо дар писари худ аз худам ҳаст, ё не, он қадар бовариӣ комил надорам.” Дар ин асно Умар (р) аз хурсандӣ сари ӯ (р)-ро бӯсиданд. Ояти зер хитоб ба Расулуллоҳ (с) аст, ки фармуд:


 الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ

Ал-ҳаққу ми-р-Раббика фа лā тақунанна мина-л-мумтарин. 147.

147. Ин (амр) аз Парвардигори ту ҳақ (дуруст) аст, пас, аз шакорандагон мабош!

Яъне ҳама он чи, ки Аллоҳтаъоло барои ту (ай Муҳаммад (с)), ваҳй намуд, ҳақ ҳамин аст, на хабарҳои аҳли китоб. Пас, ту ҳаргиз аз ҷумлаи шаккунандаҳо мабош!

Дар ҳақиқат ин хитоб ба Расулуллоҳ (с) бошад ҳам, мурод уммати ӯст. Зеро Расулуллоҳ (с) ҳеҷ вақт дар ҳақ будани амрҳои илоҳӣ шакку шубҳае накардааст. Яъне уммати Расулуллоҳ (с) ҳама вақт дар қучое набошанд, ба амрҳои Аллоҳтаъоло, оиди қибла бошад, ё ғайр, итоат мекунанд. Ба афсонаҳо ва суҳанҳои беасоси дини Исломо харобкунандаи яҳуду насоро бовар надошта, ба гуфтаҳои оятҳои Қуръон шакку шубҳа намекунанд.

Хулоса, ҳар кас бояд ҳукмҳои Қуръонро донад, ба онҳо амал намояд ва онҳоро маҳкам дар хотир дошта, ба шакку шубҳа роҳ надиҳад.

وَلِكُلِّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيَهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ

اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾

Ва ликулли-в вичҳатун ҳува муваллиҳа фаस्ताбиқу-л-хайро́т. Айна ма́ такуну́ яъти бикумуллóху ҷамйъа́. Инналлоҳа љалā кулли шай-иñ Қадир. 148.

148. Ва ҳар умматеро ҷонибе (қибла)-е ҳаст, ки онҳо мутаваҷҷеҳи он мешаванд. Пас, ба сӯйи некиҳо шитоб кунед, дар ҳар ҷо, ки бошед, шуморо Аллоҳ ҷамъ биёрад, ҳаройина, Аллоҳ бар ҳама чиз тавоност.

Яъне суҳан дар ин ҷо фақат барои он нест, ки ҳар қавму миллат гӯяд, ки қиблаи мо дуруст аст ва онҳо байни ҳам баҳсу муҷодала барпо созанд, балки суҳан дар ин хусус аст, ки бояд умуман фармони Аллоҳ иҷро шавад, хоҳ қибла бошад, ё ғайр. Вагарна ҳар қавм гӯё ба фикри худ қиблае дораду ба ҳамон тараф рӯй меораду ибодат мекунад. Аз он ҷумла, аҳли китоб бо роҳҳои гуногун меҷӯянд шуморо ба тарафи қиблаи худ мутаваҷҷеҳ созанд. Локин шумо ба онҳо эътибор надихед. Шумо амри Аллоҳро, ки ба тарафи Масҷидулҳаром намоз хондан аст, маҳкам доред. Дар иҷрои амалҳои хубу солеҳ аз ҳамдигар сабақат (пешгузарӣ) кунед. Табиист, ки дар ҳарду дунё амалҳои хуби инсонро ба назар гирифта, мукофот медиҳанд. Бигузор, ки дар ин дунё ҳар ки ба кадом тараф майл кунаду ибодат кунад, хоҳ ноҳақ дар охираат барои ҳисоб ҳама якҷо ҷамъ оварда мешаванду байни наҷӯкору бадкор ҳаллу фасл карда мешавад. Дар ин ҳеҷ шакку шубҳа нест, зеро Аллоҳтаъоло ба ҳама кор қодир аст. Дар он рӯз ҳар инсон хатогиҳои худро фаҳмад ҳам, дигар барои ӯ суде нест.

Хулоса, ҷуноне ки ояти зер фармудааст, наҷот дар иҷро шудани амри Аллоҳ аст:

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ

مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾

Ва мин ҳайъу хараҷта фа валли вачҳака шатра-л-Масциди-л-ҳаром. Ва иннаҳу лал ҳаққу ми-р-Раббик. Ва маллоҳу би гофилин ʔамма таъмалун. 149.

149. Ва аз ҳар ҷое, ки берун шавӣ, рӯйи худро (дар вақти намоз) ба ҷониби Масциду-л-ҳаром гардон ва ҳаройина, он аз ҷониби Парвардигори ту ҳаққу росту дуруст аст. Ва аз он ҷӣ мекунад, Аллоҳ беҳабар нест.

Аз мазмуни ин оят баробар будани ҳукми ба тарафи қибла (Каъба) намоз хондан дар ҳама ҳолат, хоҳ дар сафар, хоҳ дар ҳазар (муқим) зоҳир шуд. Яъне аз кадом маконе, ки хориҷ шавӣ, хоҳ дар сафар бошӣ, хоҳ муқим дар ҳолати намоз хондан рӯятро ҷониби Масцидулҳаром (Каъба) гардон. Дар ҳақиқат ин амрест, ки истиқболи Масцидулҳаромро аз ҳама атрофи олам таъкид месозад. Албатта, ин амр ҳақ асту дуруст, амрест хос аз ҷониби Парвардигор ба Ҳабибаш (с). Дар давоми оят Ҷ таъоло бори дигар таъкидан фармудааст, ки Аллоҳтаъоло аз он чи, ки шумо амал мекунад, гофил нест.

Зикри калимаи Масцидулҳаром дар Қуръони карим 15-маротиб омадааст. Он масцидест, ки Каъбаро ихота дорад ва масоҳати он дар замони кунунӣ аз 28 ҳазор ба 180 ҳазор метри мураббаъ густариш ёфтааст.

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوْهُكُمْ شَطْرَهُۥ لِئَلَّا يَكُوْنَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ
حُجَّةٌ اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِيْ وَلَئِمَّ نِعْمَتِيْ
عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿١٥٠﴾

Ва мин ҳайъу хараҷта фавалли вачҳака шатра-л-Масциди-л-ҳаром. Ва ҳайъу ма кунтум фаваллу вучҳакум шатраху ли алла якуна ли-н-наси ʔалайкум ҳуҷҷатун илла-л-лаъзина ʔаламу минҳум фа ла

тахшавҳум вахшавнӣ ва ли утимма ниъматӣ ӯалайкум ва лаъаллакум таҳтадун. 150.

150. Ва дар сафарҳо низ аз кадом маконе хориҷ шавӣ, пас, рӯйи худро қониби Масҷиду-л-ҳаром гардон ва ҳар ҷо, ки бошед, пас, рӯйҳои худро қониби вай гардонед, то ҳуҷҷати мардум бар шумо набошад, магар онон, ки аз ин ҷамоат ситам кардаанд. Пас, аз онҳо матарсед ва аз Ман битарсед. Ва то неъматии Худро бар шумо тамои кунам ва шояд ки шумо роҳи ҳидоятро ёбед.

Аллоҳтаъоло бори сеюм аст, зимни ояти мазкур Ҳабиби худ (с)-ро фармудааст, ки аз кадом маконе баромадед, ё дар кадом маконе бошед, хоҳ дар сафар ва хоҳ дар ҳазар, дар ҳолати намоз ва ҳатто дар ҳолати дуъо рӯи худро қониби Масҷидулҳаром (Каъбаи мушаррафа) гардонед. Инчунин уммати ту ҳам дар кучое, ки бошанд, рӯйи худро қониби Каъбаи мушаррафа гардонанд. Ин амр барои он аст, ки дигар мушрикону яҳудиёно бар зарари шумо ҳуҷҷату бурҳон намонад. Яъне аҳли китоб сифати ин уммати мусалмонро аз Тавроту Инҷил хондаанд, ки онҳо ба тарафи Каъба рӯй меоранд. Вақто ки ба тарафи Масҷидул Ақсо намоз меҳонданд, баъзе яҳудиҳои бани Исроил ҳуҷҷат мекарданд, ки чаро инҳо дини моро қабул надоранду ба тарафи қиблаи мо намоз меҳонанд? Ё ҳуҷҷат мекарданд, ки онҳое, ки ба сӯйи қиблаи мо намоз меҳонанд, зуд аст, ки дини моро қабул хоҳанд кард. Мушрикони Макка меғуфтанд, ки ӯ (с) худро аз миллати Иброҳим (а) меғӯяду чаро ба сӯйи қиблаи падари худ намоз намехонад? Вақто ки амри Аллоҳтаъоло ба тарафи Масҷидулҳаром шуд, камхирадони яҳудӣ аз Мадина гуфтанд, ин чӣ тавр пайғамбар будааст, ки хилофи ҷамиъи пайғамбарон, майл ба хешу табори худ намуду рӯи худро ба тарафи Каъба гадонид? Мушрикони Макка бошанд, таъна заданд, ки қиблаи мо ҳақ будааст. Ин ҳақиқатро дертар донисту акнун ба тарафи Каъба намоз меҳондагӣ шуд. Олимони яҳуд медонистанд, ки бояд чунин шавад. Агарчанде рӯй гардонидани Расулуллоҳ (с) ба тарафи Каъба назди олимони онҳо бар сидқи пайғамбарии Он ҳазрат (с) далолат мекарда бошад ҳам, ба ғайр аз як чанд нафари ангуштшумори онҳо дигарон аз рӯи ҳасад тобеъи Расулуллоҳ (с) нашуданд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло фармуд, ки магар онҳо бо таъна задан бар Расулуллоҳ (с) бар нафсҳои худ зулм накарданд?

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло Ҳабиби худ (с) ва мӯъминоно

чунин фармудааст, ки аз ин гуфтугузорҳои мардуми бар нафсҳои худ зулмкунанда хавф накунад. Онҳо ба шумо ҳеҷ коре карда наметавонанд. Шумо аз Ману аз хилоф намудани амри Ман битарсед, то Ман неъматӣ (шариъатӣ) худро барои шумо аз ҳама ҷиҳат пурра бисозам. Шуморо ба фазлу меҳрубонии худ ба сӯи қиблаи падаратон Иброҳим (а) ҳидоят намоям. Некбахтии дунё ва охиратро насибатон гардонам. Шояд, ки шумо ҳидоятёфтагону ашрафу афзали дигар умматҳо бошед. Ояти зер аз байни он неъматҳои Парвардигор аз ҳама бузургтарашро, иншоаллоҳ, ёдрас мекунад.

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ ءَايَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ

وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾

**Камā арсалнā фўкум расўла-м минкум ятлў ъалайкум
айāтинā ва юзаккўкум ва юъаллимукуму-л-китāба ва-л-
ҳикмата ва юъаллимукум-м мā лам такунў
таъламўн.151.**

**151. Ҳамчунин дар байни шумо аз қавми худӣ шумо пайғамбаре
фиристодем, ки бар шумо оятҳои Моро меҳонад ва шуморо пок
месозад ва шуморо Китоб ва ҳикмат меомӯзонад ва шуморо он
чиро, ки қаблан намедонистед, меомӯзонад.**

Муфасссирини киром гуфтаанд, ки ҷузъи авали ин ояти карима "камо арсално" ба "ва лиутимма"-и ҷузъи ояти қаблӣ вобастагӣ дорад. Яъне Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ҳамчуноне ки неъматӣ худро бар шумо тамом намудам ва шумо дар ҳолати намоз ва дуъо рӯи худро ҷониби Каъбаи мукаррама мегардонед, инчунин дар байни шумо аз ҳама неъматӣ болотар пайғамбареро аз худӣ шумо фиристодаам, ки ў (с) барои шумо оятҳои Қуръонро меҳонаду мефаҳмонад. Шуморо аз чирки куфру ширк ва корҳои бад покиза месозад. Ба шумо ҳукми китоби маҷид (Қуръон)-ро меомӯзонад. Ба шумо ҳикмат ва суннати поки набавии худро дар масъалаҳои, ки оиди дунё ва охиратанд, таълим медиҳад. Ба шумо чизҳои меомӯзонад, ки пеш аз ин намедонистед.

Хулоса, шахсе қадри чунин неъматӣ бузургро надонисту нафаҳмид ва ўро ба дигар чиз бадал намуд, таҳти мазаммати Ў таъоло қарор хоҳад гирифт.

Албатта, чизҳое, ки дар ин оят зикр шудаанд, неъматҳои бузурги Аллоҳтаъоло буданд. Ў таъоло дар ояти зер мӯъминонро даъват мекунад, ки чунин неъматҳои бузургро бо зикру шукр пешвоз гиранд.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

Фазкурунӣ азкуркум вашкуру ли ва ла такфурӯн. 152.

152. Пас, ёд кунед Маро, то ёд кунам шуморо ва шукр кунед Маро ва носипоси Ман накунад.

Аллоҳтаъоло зимни ин оят бандагони худро фармудааст, ки ай бандагони ман! Маро бо тоату ибодат ёд кунед! Ман шуморо бо савоб додану мағфират намудан ёд мекунам. Он неъматҳое, ки Ман ба шумо арзонӣ доштаам, онҳоро нодида нагиред, дар муқобили онҳо маъсият накунад ва шукронаи Маро гӯед! Ривоятҳое омада, ки Мӯсо (а) гуфтаанд: "Ё Раббӣ, чӣ хел шукронаи Туро ба ҷо орам?" Парвардигор дар ҷавоб гуфт: "Маро дар ёдат дору фаромӯш масоз, ва ҳар вақто маро дар ёдат орӣ, дар ҳақиқат гӯё шукронаву зикри маро ба ҷо овардаӣ! Ва ҳар вақто ки маро фаромӯш созӣ, дар ҳақиқат носипос ҳастӣ!".

Дар ҳадисҳои Имом Бухорӣ омада, ки Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **"Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ҳар инсоне, ки Маро дар кори худ зикр кунад, Ман ҳам дар нафси худ ўро зикр мекунам ҳар кас Маро дар байни анбӯҳи мардум зикр кунад, Ман ўро дар байни ҷамъият зикр мекунам, ки вай аз эшон беҳтар аст".**

Имом Аҳмад аз силсилаи ровиҳо ва дар охир аз Алфузайл ибни Фузолата ривоят кардааст, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **"Аллоҳтаъоло, албатта, дар шахсе, ки неъматҳои худро додаст, нишонаҳои онҳоро (неъматҳоро) дидан меҳақад".** Инсони бохирад доимо дар баробари неъматҳо шукр мегӯяд. Ин нидои аввал буд. Аммо Аллоҳтаъоло дар ояти зер бандагони мӯъминини худро барои баланд намудани ҳимматашон, то ин, ки амрҳои илоҳиро доимо ба ҷо биёранд, хусусан бо барпо доштани намоз, бори дигар нидо мекунад:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾

**Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓманустаъинӯ би-с-сабри ва - с -
салаҳ. Инналлоҳа маъа - с - собирӯн. 153.**

*153. Эй касоне, ки имон овардаед, (барои ҳосил шудани савоб) аз
сабр ва намоз мадад бичӯед! Албатта, Аллоҳ бо собирон аст.*

Зимни ин оят Аллоҳтаъоло бандагони худро ба сабр кардану
намоз хондан таблиғ намудааст. Сабр чист? Сабр - ҳабси нафс ва
нигоҳ доштани он аз иҷро кардани амалҳои манъшуда. Ин бар се
навъ аст: 1: Сабр кардан дар иҷрои амрҳои Парвардигор, то ин ки
он амр ба тариқи лозимӣ бо тарсу шикастаҳолии анҷом ёбад. 2:
Сабр дар накардани масъият (амали бад), яъне он барои ризои
Аллоҳтаъоло тарк карда шавад. 3: Сабр бар тақдирҳои аламовар,
мусибатҳои Аллоҳтаъоло. Он сабр ин аст, ки инсонро мусибат
расад, бесаранҷомӣ накунад. Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ҳама
кори худро, чӣ кори дунё бошад, чӣ кори охират, бо сабру намоз
паси сар кунед. Бо сабр метавонед ба фазилатҳо расед, ба намоз
хондан метавонед ҳама пастигариҳоро ба охир расонед. Намозу
сабри ҳақиқӣ рӯҳу тани шуморо аз тамоми ногуфтаниҳо ва
нокарданиҳо тоза месозад.

Дар ҳадис омада, ки Расулуллоҳ (с) ҳар вақто ки аз коре
ташвиш мешуданд, сабр мекарданд, намоз меҳонданд, он ташвиш
мегузашт. Чуноне ки дар ҳадис омадааст: **«Таъачҷуб барои
шаҳси мӯъмин, ки ҳар чиро Аллоҳтаъоло барои ӯ тақдир
карда бошад, ҳама барои ӯ хайр аст: Агар ба ӯ хурсандӣ
расаду шукр кунад, ин барои ӯ хайр аст, агар ба ӯ зарару
мусибат расад, сабр кунад, ин ҳам барои ӯ хайр аст. Аз кори
ҳаром ва гуноҳ даст кашидан, ба сӯйи тоъату ибодат
шитобидан ва аз расидани ғаму кулфат шикоят накардан,
ин ҳама сабр асту мисли истиғфори гуноҳон аст».**

Дар хотимаи оят омадааст, ки Аллоҳтаъоло бо ҳамроҳии
сабркунандагон аст. Яъне Аллоҳтаъоло шахсонро, ки сифаташон
гузашт, ҳифзу ҳимоят мекунад ва доимо нусрати худро аз чунин
афрод дарег намедорад.

Ояти зер фазл ва мартабаи шаҳидонро баён мекунад.

وَلَا تَقُولُوا لِمَن يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمُوتَ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِن لَّا



Ва ла тақулӯ лима-й-юқталу фӣ саби́лиллаҳи амвāт. Бал аҳйāу-в ва лаки-л ла ташъурӯн. 154.

154. Ва касонеро, ки дар роҳи Аллоҳ кушта шаванд, мағӯед онон мурдагонанд, балки онҳо зиндаанд, валекин шумо огоҳ намешавед!

Ўиҳоди ҳақиқӣ бо ҷону тан дар роҳи ризои Аллоҳ барои баланд бардоштани қадру қимати калимаи Аллоҳ кӯшидан аст, ки назди шариъати исломия беҳтарин қўллаи ибодат ҳисобида шудааст. Аз ҳамин сабаб бисёре аз мусулмонон барои иҷро кардани ин ибодати олий рағбат ва кӯшиш мекунанд.

Худованд дар ин оят фармудааст, ки агар ин гуна мӯъминон рӯ ба рӯи душманони Ислом бичанганд ва ҷони худро аз даст диҳанд, онҳоро мурда ҳисоб накунад. Мувофиқи ҳукми шариати исломӣ онҳо шаҳид ҳисобида мешаванду фақат ҳаёти барзаҳӣ доранду халос. Яъне он ҳаёте, ки наздашон маҳбуб буд, билкул аз дасташон нарафтааст, балки соҳиби он ҳаёте гардиданд, ки аз ин ҳаёти дунёиашон беҳисоб беҳтару аълотар аст. Локин мо зиндагон инро ба он фаҳме, ки дорем, намефаҳмем. Дар мазмуни дигар оят омада, ки *шаҳидони ҳақиқӣ меҳӯранд, менӯшанд ва хурсанд ҳам ҳастанд ва боз меҳаҳанд ба дунё биёянду боз ба тақрор шаҳид шаванд*. Ҷуноне ки дар ҳадиси ривояткардаи Имом Аҳмад аз Имоми Шофӣ аз Имом Молик аз Расулulloҳ (с) омада аст: **“Рӯҳи мӯъминон мисли паррандае дар шохҳои дарахтони Ҷаннат то бозгардонидан ба ҷасадҳояшон (яъне то рӯзи қиёмат) нишастаанд.”**

Албатта, ин ҳадис барои бузургдошти шаҳидон хос бошад ҳам, локин бо далолати умум мӯъминонро низ дар бар дорад.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ

وَالْأَنْفُسِ وَالْثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

Ва ла наблуваннакум би шай-им мина-л-хавфи ва-л ҷуъи ва нақси-м мина-л-амвāли ва-л-афъуси ва-ъ с̣амарот. Ва башшири-ъ-с̣обирин. 155.

155. Ва ҳаройина, шуморо бо чизе аз тарс ва гуруснагӣ ва нуқсонӣ молҳо ва ҷонҳо ва меваҳо биёзмоем. Ва сабркунандагонро башорат деҳ,-

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур моро хабар додааст, ки мо бандагони Худо бо ҳаргуна норасогиҳо ё бо балоҳои гуногун, мисли хавф аз душман, ё гуруснагӣ, ё камии ризку рӯзӣ, ҳалок шудани молҳо, марги баъзе аз дӯстон, ё талаф шудани ҳосил, ё нашудани ҳосили зироъату боғу бўстон ва ғайра имтиҳон мекунем. Бандае, ки дар ин балоҳо мубтало ҳаст, дар сурате таҳти санои Парвардигор ва соҳиби савобҳое, ки дар ивази онҳо ваъда шудааст, мегардад, ки шикоят накунад. Ҳамаро аз Аллоҳ донад, сабр кунад. Агар болои ин қадар норасогиҳо сабр накунад, дар охират ба азоби Аллоҳтаъоло гирифтор шуданаш мумкин.

Аллоҳтаъоло дар охири оят фармудааст, ки ба шахсоне, ки дар мусибатҳо сабр мекунад, дар ивази сабрашон ҷаннатҳои пурнеъматро мӯда деҳ!

Ояти зер, иншоаллоҳ, идомаи ояти болоӣ буда, сифати сабркунандагонро ба мо ошно месозад.

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾

**Ал-лазӣна изъ ас̣обатҳум мус̣ибатун қолӯ иннā лиллāҳи
ва иннā илайҳи роҷиъун. 156.**

156. -он касонеро, ки чун ба онҳо мусибате бирасад, гӯянд:

**«Ҳаройина, мо аз Худоем ва ҳаройина, мо ба сӯйи Вай
бозгардандагонем».**

Сифати дигари шахсоне, ки ба сано ва хушхабари Парвардигор сазоворанд, ин аст, чун ба онҳо нороҳатие расад, худро бо истирҷоъ (бозгаштан ба назди Аллоҳ) тасалли дода, "Инно лиллоҳи ва инно илайҳи роҷиъун" мегӯянд. Яъне мо ҳама аз Худоем бандагони Ӯем ва мо ҳама ба сӯйи Ӯ таъоло рӯзи Қиёмат бозгардандаем, гуфта сабр менамоянд. Худованд ҳабиби худ (с)-ро фармудааст, ки ин гуна шахсонро башорат ба Ҷаннат деҳ.

Ояти зер, иншоаллоҳ, маънои оятҳои қаблӣро мукамал месозад:

أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٥٧﴾

**Улāика ъалайҳим с̣алавāту-м ми-р-Раббиҳим ва раҳмаҳ.
Ва улāика ҳуму-л муҳтадун. 157.**

157. Бар ин гурӯҳ аз ҷониби Парвардигорашон дурудҳо ва бахшишиҳост ва онҳо роҳёфтагонанд!

Дар ин оят шахсоне, ки сифаташон дар чаҳор ояти қаблӣ зикр гардид, аз ҷониби Парвардигор санову дуруд фармуда шуд. Инчунин раҳмату бахшоиши Аллоҳ бар онҳо ваъда шуд. Онҳо ба ҳидояту саъодат роҳёфтагонанд. Акнун барои таъкиди эзоҳи оятҳои гузашта овардани ҳадисеро лозим донистем. Умми Саламата (р) модарамон - ҳамсари Расулуллоҳ (с) ривоят мекунад, ки падари Саламата рӯзе аз назди Расулуллоҳ (с) бо фараҳу хурсандӣ ба назди ман баргашт. Гуфтам: "Ҳа, хайр бошад?" падари Саламата (шавҳарам) гуфт: "Дар ҳақиқат ман аз Раусулуллоҳ (с) сухани шодкунандаро шунидам". Гуфтам: "Он чӣ буд?" Дар ҷавоб падари Саламата гуфт: "Расулуллоҳ (с) иршод фармуданд, ки ҳар мусалмонеро мусибате расад, ӯ назди он мусибат истирҷоъ - "Инно лиллоҳ ва инна илайҳи роҷиъун" - гӯяд ва **"Аллоҳумма аҷирни фи мусибати ва хулуфи хайран минҳо илла фаъала-золика биҳи"**. Яъне: *"Ай Борӣ Таъоло! Аҷру подош деҳ моро дар ин мусибати ба ман расида ва ҷойнишин деҳ маро беҳтар аз ин Магар ки чунин мешавад"*. Умми Саламата мегӯяд: "Вақто ки падари Саламата-шавҳарам аз олам гузашт, чуноне ки аз шавҳарам шунида будам, он калимаҳоро мегуфтаму такрор мекардам". Локин дар нафси худ назар кардаму гуфтам: "Ман дигар аз кучо аз аби Саламата шавҳари хубтаре меёбам?". Вақто ки иддаам гузашт, воқеан ман пӯстеро ранг дода истода будам, нохост Расулуллоҳ (с)-ро иҷозати ба ҳавлӣ даромаданро аз ман пурсид. Ман дар ҳол дастони ранголуди худро шустам ва Расулуллоҳ (с)-ро иҷозат додам барои ӯ болиште ниҳодам, ки ба ҷои пахта лифи хурмо ва ба ҷои болопӯш пӯсте дошт. Болои он нишасту маро (хостгорӣ) намуд. Вақто ки сухани худро ба охир расонид, гуфтам: "Ё Расулаллоҳ ман ин суханеро, ки меғӯям, барои он, ки ман ба ту рағбат надошта бошам, нест". Локин ман як зани боғайратам, саҳт метарсам, ки аз ман чизе назди шумо содир шаваду шумо аз ман ранҷед ва маро Аллоҳтаъоло азоб кунад! Илова бар ин, ман зане ҳастам, чуноне ки шумо медонед, солам хеле рафтааст, соҳиби чанд кӯдак, чӣ хел мешуда бошад? Расулаллоҳ (с) дар ҷавоб гуфтанд: **«Аммо он чӣ шумо аз гайрату саҳтӣ сухан гуфтед, Аллоҳ азза ва ҷала ба зудӣ он қаҳру газаби шуморо дур месозад. Агар аз синну сол бошад, ман ҳам мисли шумо солам хеле рафтааст ва аммо аз**

фарзандон бошад, фарзандони шумо ҳам фарзандони мананд». Умми Саламата мегӯяд, ки ман дар охир ба Расулаллоҳ (с) таслим шудам. Расулаллоҳ (с) маро баъдан дар никоҳи худ даровард. Баъди ин Умми Саламата мегӯяд: "Аллоҳтаъоло ивази аби Саламата Расулаллоҳ (с)-ро ба ман насибу рӯзи гардонид, ки беҳтар аз аби Саламата буд". Боз ҳадиси дигареро Имом Тирмизӣ аз Абӯ Мӯсо (р) ривоят мекунад: "Аллоҳтаъоло фариштаи Малакулмавро мегӯяд, ки **ай Малакулмавт, ту рӯҳи фарзанди бандаи маро гирифтӣ? Рӯшноии чашми бандаи маро, қуввати банди дилу ҷигари бандаи маро гирифтӣ?**" Малакулмавт дар ҷавоб гӯяд: "Оре!". Аллоҳтаъоло ба Малакулмавт гӯяд, ки **бандаи ман дар ин ҳолат чӣ гуфт?** Малакулмавт мегӯяд: "Бандаи Ту ҳамду шукрона гуфт ва (истирҷоъ) намуд". Яъне: "Мо ҳама аз Худо ҳастем ва мо ҳама ба сӯйи Ӯ гарданда ҳастем" гуфт. Хдованд гӯяд, ки **"барои чунин бандам дар Ҷаннат хонаеро бино кунед ва номи онро "Байтул-ҳамд" (Хонаи шукр) ном ниҳед!"**.

Хулоса, вақто ки ҳодисаҳои нофораи пайдо мешаванд, ҳатто банди попӯши канда шавад ҳам, агар истирҷоъ гуфта шавад, ба манфиъати кор аст. Чун ки ин ҳама аз ҷониби Парвардигор имтиҳони бандагон аст. Дар замони ҷоҳилият мушрикони болои кӯҳи Сафо "Исоф" ном ва болои кӯҳи Марва "Ноила" ном бутҳоро гузошта буданд. Чун онҳо байни кӯҳи Сафо ва Марва саъй мекарданд, назди онҳо рафта таъзим мекарданд, ба онҳо салом медоданд. Вақто ки дини Ислои омаду алайҳи ширк муборизаи беамон бурд, мусалмонони нав исломро қабулкарда саъйи байни Сафо ва Марваро ширк ҳисобиданду саъй накарданд. Аллоҳтаъоло тасавури онҳоро ислоҳ намуда, ҳақиқати саъйи байни Сафо ва Марваро бо ояти зер баён намуд.

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا

جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾

❁ **Инна-с-Сафā ва-л-Марвата мин шаъаириллāх. Фа ман ҳаҷча-л-байта авиътамара фа лā чунаъхаъалайҳи ай яттававафа бихимā. Ва ман таттаваъа хайран фа инналлоҳа Шāкирун Ъалим. 158.**

158. Ҳаройина, Сафо ва Марва аз нишонаҳои Аллоҳ аст. Пас, ҳар касе ҳаҷчи хона (Каъба) кунад ё умра ба ҷо орад, пас, бар вай дар ин, ки дар байни ҳарду тавоф кунад, гуноҳе нест. Ва ҳар кас некиеро ба ҷо орад, пас Аллоҳ посдорандаву доност.

Сафо ва Мавра номи ду кӯҳест дар атрофи Масҷиддулҳаром. Онҳо нисбат ба кӯҳҳои маъмул хеле пастанд. Фосилаи бийни онҳо тақрибан 420 метр бо ривояте 760 метр буда, ҳоло онҳо дохили ҳавлии масҷид қарор доранд. Аз сатҳи замин Сафо 15 м, Марва 8 м баландӣ доранд.

Хулоса, дар ҳолати адои рукнҳои ҳаҷ аз Сафо ба Мавра 7-маротиба равуо намудан яке аз нусукҳои (вазифаҳои) ҳаҷ буда, нишонаи ибодати Аллоҳтаъолоро иҷро кардани мо бандагон аст. Асли ин амал аз модарамон, Ҳоҷар (а) яъне модари Исмоил (а) нишона мондааст. Яъне, вақто ки Иброҳим (а) онҳоро ба амри Аллоҳтаъоло ба маконе, ки ал-он онҷо Масҷидул-ҳарому оби Замзам аст, овард, баъди чанде обу хӯрокашон тамом шуд, дигар ҳеҷ чиз намонд, Ҳоҷар (а) хост ба баландие барояд, то шояд, аз он ҷо оборо бинаду барои худ ва фарзанди худ, дастрас кунад. Болои кӯҳи Сафо мебарояд, ба атроф назар мекунад, ҳеҷ оборо мушоҳида намекунад, ба тарафаи Марва назар меандозад, он ҷо гӯё саробро мушоҳида мекунад, ба тарафи Марва бо шитоб меояд, он ҷо оборо намебинад. Боз ба тарафи Сафо назар меандозад ва бо изтиробу тавбаю тазарруъ назди Худованд бо шитоб ба Сафо меояд, боз ба атрофии кӯҳи Марва назар меандозад боз ҳамчунин.

Хулоса, ҳамин тартиб 7 маротиба равуо мекунаду мӯҳтоҷии худро то он дараҷае назди Худованд ошкор месозад, ки Аллоҳтаъоло дар охир ин ғаму андӯхро аз ӯ (р) мебардорад. Яъне Аллоҳтаъоо оби Замзамро барои ӯ пайдо мекунад, ки барои гуруснагон таъому барои дардмандон шифо аст. Аллоҳтаъоло саъйи байни Сафо ва Мавраро алҳол барои ҳоҷиён як рукни воҷибии ҳаҷчи шаръии онҳо гардонид ва то қиёмат идома мекунад.

Боз мегардем, иншоаллоҳ, ба эзоҳи давоми оят.

Албатта, кӯҳи Сафо ва Марва яке аз нишонаву аломатҳои Парвардигор аст. Шахсе ба Байтуллоҳ бо нияти адои ҳаҷ меравад, хоҳ он ҳаҷ фарзӣ бошад, ё суннатӣ, ё ҳардуи онро якҷоя адо намудан бошад, бояд саъйи байни Сафо ва Марва кунад. Дар байни Сафо ва Мавра саъй намудан барои ҳоҷӣ, агар мисли мушрикони амали ношаръиро анҷом надихад, ҳеҷ гуноҳе нест. Агар мисли мушрикони саъй нашавад, ҳеҷ ташбеҳ ба онҳо намешавад.

Ҳар чиро манъ карданӣ бошад, бо далели шаръӣ манъ созад! Агар шумо аз миқдори воҷиб, ки 7-бор рафту омад аст, ҳашт ё нӯҳ саъй кунед, ин татаввӯъ (нафл) ва хайр аст. Дар ҳаҷҳои нофила ҳам саъйи Сафо ва Мавра кунед, ин ҳама хайр аст. Хулоса, аз фарзу воҷиб дар ибодатҳо ҳамчу нафл зиёд кунед, кори савоб бошад. Албатта, Аллоҳтаъоло бисёр шукркунандаву донанда аст. Яъне ӯ таъоло ба андак амали бандаи худ савоби бисёр мукофот медиҳад.

Барои пурра сохтани ин маъно ба овардани ҳадисе аз Имом Муслим аз Ҷобир (р) эзоҳи оятро, иншоаллоҳ, ба охир мебарем. Вақто ки Расулulloҳ (с) аз тавофи хонаи Худо фориғ шуданд, ба рукни Ҳаҷаруласвад омаданду салом карда, аз боби (дари) Сафо баромада, болои Сафо шуда ҳамин ояти мазкурро хонданду гуфтанд: **"Ба он чи, Аллоҳтаъоло дар ин оят ибтидо кардааст, ман ҳам ба он ибтидо мекунам"**, яъне саъйи худро аз Сафо ибтидо намуданд.

Имом Аҳмад аз Шурайҳ ривоят карданд ва дар охир аз Хубайба бинти Туҷората гуфтанд: "Расулulloҳ (с)-ро дидам, ки байни Сафо ва Мавра тавоф мекарданд, мардум пешопеши Он ҳазрат (с) буданд, аз паси онҳо мегуфтанд: **"Саъй кунед, ай мардум, пас ба таҳқиқ Аллоҳтаъоло ин саъйро барои шумо китобат кардааст"**.

Яъне рукни ҳаҷҷи шумо гардонидаст. Ояти зер мазаммати шахсонеро мекунад, ки ҳидояти Аллоҳро ба мардум нарасониданд.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْكِتَابِ وَهُدًى مِّنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّهٖ

لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعْنُونَ ﴿١٥٩﴾

Инна-л-лазӣна яктумуна маъ анзална мина-л баййинати ва-л-ҳудā миъ баъди маъ баййанāху ли-н наси фи-л-китаби улāика ялғанухумуллоҳу ва ялғанухуму-л-лаъинун.159.

159. Ҳаройина, касоне ки он чиро, ки фуруд овардаем аз суҳанони равшан ва ҳидоят, баъд аз он, ки дар Китоб (Таврот), онро барои мардум баён кардем, мепӯшанд, Аллоҳ он гурӯҳро лаънат мекунад ва лаънаткунандагон низ (онҳоро) лаънат мекунанд,

Дар ҳақиқат шахсоне, ки суҳанҳои равшану ҳидоятро, ки дар китобҳои осмонӣ аз тарафи Аллоҳтаъоло барои мардум

фиристода шудаанд, мепӯшанд ва ҳамчуноне ки ҳаст, ба мардум намерасонанд, таҳти ваъиди шадиди ояти мазкур қарор доранд. Яъне Аллоҳтаъоло шахсонро, ки ҳақро мисли яҳуду насоро аз мардум мепӯшанд ва он фаслу бобе, ки дар Тавроту Инҷил хос дар бораи сифати Муҳаммад (с) омадааст, ба мардум ошкор намеkunанд, агар мардум аз ин хабар пурсанд, онҳоро гӯл мезананд, бо ғазаби худ гирифтору аз раҳмати худ дур хондааст.

Инчунин лаънаткунандаҳо ҳам (мисли фариштагон, инс, ҷин хулоса, ононе, ки қобилияти лаънат гуфтанро доранд) чунин шахсони ҳақпӯшро лаънат меxонанд. Бо ривояти Имом Бухорӣ аз Абӯхурайра (р), валлоҳу аълам, ояти мазкурро дар назар дошта омадааст, ки Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **«Агар дар китоби Аллоҳтаъоло чунин як ояте намебуд, ман ба ҳеҷ кас сухан намегуфтам»**. Олимҳое, ки ҳақро мепӯшанд на мисли он олимҳоеанд, ки ҳақро барои худ ва барои мардум ошкор месозанд. Барои олими ҳақгӯю ҳақрасон ҳама ашё истиғфор меғунд, ҳатто моҳӣ дар об ва паррандаҳо дар ҳаво барои ӯ истиғфор меғунд.

Ривояти дигаре аз Абӯхурайра (р) омадааст, ки меғунд: "Пайғамбари Аллоҳ (с) гуфтанд: **"Шахсро аз илме пурсида шаваду ӯ онро медонад, лекин илмо мепӯшаду ҳаққашро ба мардум намеғунд, рӯзи қиёмат чунин олим ба лаҷоми оташин лаҷом зада мешавад"**.

Акнун шахсоне, ки ба лаънати Аллоҳ гирифтор гаштаанд, агар аз кардаи худ пушаймон шуда, ба даргоҳи илоҳӣ, чуноне ки дар ояти зер ишора шудааст, тавба кунанд, умед аст, ки Аллоҳтаъоло тавбаи чунин шахснро қабул фармояд, зеро то ҳоле, ки онҳо зиндаанд дари тавба баста нашудааст.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَاُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ



Илла-л-лазӣна табу ва аслаҳу ва байну фа улّاика атубу ғалайҳим. Ва ана-т-таввабу-р-Раҳим.160.

160. магар касоне, ки тавба карданд ва нақӯкориро пеша сохтанд ва ҳукми Китоби Аллоҳро барои мардум баён карданд. Пас, тавбаи ин гурӯҳро бо меҳрубонӣ қабул меkunем ва Ман бисёр тавбаро хуб қабулкунандаву меҳрубон ҳастам.

Бо тадаббур аз ояти мазкур, иншоаллоҳ, чунин бармеояд, ки магар шахсоне ба лаънати Худо ва ба лаънати лаънаткунандагон дохил намешаванд, ки онҳо ҳаргиз ҳақро напӯшидаанд ё пӯшидаанду бар кардаҳои худ пушаймон шуда ва он чиро, ки ба сабаби китмон (ҳақро пӯшидан) фосид карда буданд, ислоҳ кунанду байни мардум ҳақиқати он чиро, ки аз назди Аллоҳтаъоло нозил шудааст, гӯяндӯ фаҳмонанд ва худ тавбаи насӯҳо кунанд, ба гуноҳи худ иқрор шаванд, дар чунин сурат ваъдаи Аллоҳ аст, ки тавбаи чунин гурӯҳро қабул менамояд. Зеро Аллоҳтаъоло дар охири оят фармудааст, ки Ман бисёр тавбаро хуб мепазирам ва бисёр раҳмхори бандагони Худо ҳастам ва раҳмати Ман бисёр васеъ аст.

Албатта, меҳрубони Аллоҳтаъоло барои уммати Муҳаммад (с) канор надорад, ки баъди тавбаи насӯҳо тавбаашонро мепазирад. Вагарна умматони гузашта агар ҳақро аз мардум мепӯшиданд ва дигар тавба ҳам мекарданд, тавбаашон қабул набуд. Шояд аз ҳамин ҷиҳат бошад, ки Пайғамбар (с)-ро наби раҳмат номидаанд. Аммо шахсоне ҳастанд, ки гуноҳро то дами марг тарк намеkunанд, куфрро бо дастони худ маҳкам медоранд ва бо ҳамин ҳол умри худро ба охир мерасонанд, аҳволи чунин шахсонро ояти зер, иншоаллоҳ, хабар медиҳад:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ

وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾

**Инна-л-лазӯна кафарӯ ва мātӯ ва ҳум куффāрун улāика
ъалайҳим лаънатуллоҳи ва-л-малāикати ва-н-нāси
ачмаъин. 161.**

*161. Ҳаройина, ононе ки кофир шуданд ва кофир мурданд,
лаънати Аллоҳ ва фариштагон ва мардум ҳама якҷо бар онҳост.*

خَالِدِينَ فِيهَا لَا تُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾

**Холидин фīхā. Лā юхаффафу ъанҳуму-л ъазāбу ва лā
ҳум юнъарун. 162.**

162. Ҳамеша дар нор, (лаънат) бошанд, азобро аз онҳо сабук карда нашавад ва на онҳоро муҳлат дода шавад.

Аз оятҳои гузашта натиҷа ва ҷазои китмони (пӯшидани) ҳақ фаҳмида шуд. Ин оятҳо бошанд, он маъноро, иншоаллоҳ, пурра месозанд ва ишора ба он доранд, ки шахсоне, ки кофир шуданд, низ ҳақро пӯшонандагонанд. Аллоҳтаъоло зимни оятҳои мазкур чунин фармудааст, ки онон, ки кофир шуданду аз дунё кофир рафтанд, онҳо сазовори лаънати якҷояи Аллоҳтаъоло, мардум ва фариштагонанд. Ҳатто дар рӯзи қиёмат ҳам кофирон ҳамдигарро лаънат мекунанд. Онҳо ҳамеша дар нори Ҷаҳаннам дар азобанд. Аз чунин тоифа ҳаргиз азоб сабук кунонида намешавад. Мӯҳлат барои онҳо дар дунё буд, то худро бандаи ҳақиқии Парвардигори худ созанд, лекин кофирон ҳақро пӯшиданду худро аз имону Ислому дур доштанд. Акнун дар он вақт барои онҳо дигар пушаймонӣ суд надорад. Барои ислоҳи худ ба дунё бозгаштани онҳо (агар бо илтимос ҳам бошад) имконнопазир аст, дигар ба онҳо мӯҳлат дода намешавад. Ба онҳо Аллоҳтаъоло назари раҳмат ҳам намекунад. Ҳақиқатро пӯшидан гуноҳи бузург аст. Ҳақиқате, ки аз ҳама олию бузургтарини бузургҳо аст, онро мутлақо пӯшидану инкор кардан мумкин нест, он кадом зот аст? Ояти зер ба ин масъала равшанӣ меандозад:

وَاللَّهُمَّ إِلَهُ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

Ва Илāҳукум Илāҳу-в Вāҳид. Лā илāҳа иллā Ҳува-р-Раҳмāну-р-Раҳīm. 163.

163. Маъбуди шумо Аллоҳи ягона аст, ҳеҷ маъбуде бар ҳақ нест, магар Вай, бахшояндаву меҳрубон аст.

Худованди таборак ва таъоло, ки содиқтарини содиқон аст, дар ин ояти мазкур хабар додааст, ки Аллоҳи шумо ягона аст, фақат як ӯ лоиқӣ парастиш аст. ӯ чунин Зотест, ки дар зоту сифот, исмҳо ва афъоли худ монанд надорад. Ғайри ӯ холиқе, ё мудаббире барои махлуқот нест. Вақто ки ӯ таъоло чунин Зот аст, мустаҳиққу сазовор аст, ки Худованд бо ҷамиъи навъҳои ибодат парастида шавад ва ягон чизеро аз махлуқот ба ӯ таъоло шарик оварда нашавад, зеро ӯ таъоло Раҳмону Раҳиму Мустаъон (ба ёрӣ хосташаванда) аст. Маънои ин сифатҳо дар сураи «Фотиҳа» гузашт. Дар ҳадис омада, ки Пайғамбарамон (с) фармудаанд:

"Исми Аъзам дар ҳамин ду оят аст". Яъне ҳамин ояти мазкур ва ояти 1-уми с. «Оли Имрон». Дар ҳадиси дигаре бо ривояти Имом Муслим омадааст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: «Ҳар касе охири суханаш калимаи «Ло илоҳа илаллоҳ» бошад, ворида Биҳишт мешавад». Дар ҳақиқат ояти мазкур ишора ба он дорад, ки аввалин чизе, ки баёни ӯ воҷибу китмони (пӯшидани) ӯ ҳаром аст, мавзӯи илми тавҳид (яктопарастӣ) аст.

Аллоҳтаъоло дар ояти баъдӣ далелҳоро, ки бар ягонагияш далолат мекунад, баён кардааст.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفَلَكَ الَّتِي تَجْرَى فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيْحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

Инна фи халқи-с-самāvāti ва-л-арзи вахтилāфи-л лайли ва-н-наҳāри ва-л-фулки-л-лати таҷри фи-л баҳри би мā янфаъу-н-нāса ва мā анзалаллоҳу мина-с самāи мим мāин фа аҳйā биҳи-л-арза баъда мавтиҳā ва баъша фӯхā миң кулли дāббати-в ва тасрифи-р-рийāҳи ва-с-саҳāби-л-мусаххари байна-с самāи ва-л-арзи ла āйāti-л ли қавми-й-яъқилун. 164.

164. Ҳаройина, дар офариниши осмонҳо ва Замин ва омаду рафти шаб ва рӯз ва (он) киштие ки дар дарё бо он чӣ мардумро (дар тиҷорат) суд медиҳад, меравад ва дар он чӣ Аллоҳ аз Осмон боронро фуруд овард, пас ба сабаби вай Заминро пас аз мурдани он зинда сохт ва пароканда сохт дар Замин ҳар навъ чунбандаро ва дар тасарруфи бодҳо ва дар абри мусаххар (ромшуда) миёни Осмон ва Замин барои он гурӯҳе, ки хирад доранду меандешанд, нишонаҳо ҳаст.

Дар ояти қаблӣ сухан аз якка ва ягона шинохтани Парвардигор рафт. Акнун дар ин оят аз осору назми ҷаҳон, ки

офаридаи Аллоҳанду ба ваҳдонияту қудрати беинтиҳои Ў таъоло далолат мекунад, сухан меравад. Албатта, ҳар яке аз ин нишонаҳои дар олам буда ба ҳастии Аллоҳи ягона ва қудрати беинтиҳои Ў далеланд. Дар ҳақиқат назди шахси хирадманд дар офариниши осмон, бузургӣ ва паҳноии он ва бо Офтобу Маҳтоб ва ситорагони беадад зиннат додани он, ки баъзеашон дар назар ороманду баъзеашон дар фалаки худ давр мезананд, қудрати Аллоҳи ягона зоҳир аст. То ҳол касе андозаҳои осмонро, ки дар илми ҳозиразамон онро кайҳон меноманд, ҳатто ҳаёлан ҳам дуруст тасаввур накардааст ва ибтидо ва интиҳои он кучост, нафаҳмидааст. Инчунин дар офариниши Замин бо ин бузургиву ҳашаматаш, дар офариниши ҳамаи чизҳое, ки дар он ҳаст, дар манфиатҳои чизҳои дар Замин буда, ки ба инсон доранд, дар мувофиқати шароит барои ҳамаи ҷонзодҳо ва инсон, инчунин дар омаду рафти рӯзу шаб, тартиби аҷоибӣ тағиирёбӣ ва дароз шудани рӯзу шаб, албатта, нишонаҳои мавҷудияти Аллоҳи ягона ҳаст.

Инчунин киштие, ки дар баҳр шино мекунад, борҳои мардумро аз як гӯшаи дунё ба дигар гӯшаи дунё мебарад, нишонаҳои Аллоҳи ягона аст. Ин ҳамаро кӣ офариду кадом зот онҳоро зерӣ дасти бандагон мусаххар гардонид? Инчунин Аллоҳтаъоло аз осмон (абрҳо) боронро мерезонад ва бо сабаби он замини мурдари барои инсонҳо ва ҳайвонот бо рӯёндани наботот зинда мегардонад. Оё дар ин ҳодисаҳо барои инсонӣ боҳирад аломати қудрату ягонагии Аллоҳтаъоло маълум нест? Агар Аллоҳтаъоло боронро нарезонад, заминро бо наботот зинда насозад, оё зиндагонӣ мумкин аст? Айни ҳол зуд-зуд хабарҳо мерасад, ки дар фалон мамлакат чанд муддате борон набориду хушксолӣ шуд, наботот хушк шуданд, ҳайвонҳо ва инсонҳо ба ҳалокат расиданд, бо вучуди ин чаро мардум панд нагирифтанд? Оё ин ҳама барои хирадмандон дарси ибрат нест? Беҳирадон аз кучо ба фаҳми чунин ҳолатҳо расанд? Инчунин Ў таъоло дар рӯи замин ҷунбандаҳоро нашр карду байни онҳо ҷӣ дар ҳаҷму сурат, овозу шакл, ранг ва ғайра фарқ гузошт. Ғайри Ў таъоло кӣ ба чунин кор қодир аст? Инчунин, тасарруфи шамолҳо ва гардонидани онҳо, ки гоҳ аз шимол, гоҳ аз ҷануб, гоҳ ғайзоранда, гоҳ ҳалокатовар, гоҳ мучдаи раҳмат меоранду гоҳ бими азобро, гоҳ абрҳоро ба ҳар сӯ меронанду гоҳ онҳоро ҷамъ месозанд ва гоҳ онҳоро пароканда мекунад, ин дар қудрати кист? Оё ҳамаи ин мусаххару ром шуданҳо аломату нишонаҳои қудрат ва ягонагии Парвардигор барои шахсони боҳирад нест?

Албатта, ҳама ин нишонаҳоро инсонҳои боақлу шуур дарк месозанд. Шахсоне, ки чунин аломатҳоро мебинанду боз аз Худо мункиранд, заррае ақл надоранд. Дунё ҳолӣ нест, лекин инсонҳои ақли худро дурустистифодабаранда каманд. Инсонҳои ба ягонагии Аллоҳтаъоло бовар мекардагӣҳо бошанд, аз ин камтар. Ояти зер оқибати бади амали мушрикони, ки ғайри Аллоҳро мепарастанд, баён месозад.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ

الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾

Ва мина-н-наси ма-й-яттахизу мин дуниллаҳи андада-й-юҳиббунаҳум ка ҳуббиллаҳ. Ва-л-лазина аману ашадду ҳубба-л лиллаҳ. Ва лав яра-л-лазина ғаламӯ из яравна-л-ғазба анна-л-қуввата лиллаҳи ҷамӣъа-в ва анналлоҳа шадиду-л-ғазб. 165.

165. Аз мардум касоне ҳастанд, ки ба ғайри Аллоҳ ҳамтоёнро мегиранд ва онҳоро монанди дӯсти Аллоҳ дӯст медорад. Вале касоне, ки имон овардаанд, дар дӯст доштани Аллоҳ қавитаранд (бештар дӯст медоранд). Ва агар касонро, ки ситам кардаанд, дар он ҳолате ки азоби алимро ба сабаби он, ки ҳамаи тавоноӣ Аллоҳро, муъйина кунанд, (ба ҳоли онҳо) тааҷҷуб кунанд. Ва бе гумон Аллоҳ сахтазобкунанда аст.

Аллоҳтаъоло бо ин оят ҳоли муъминонро дар дунё ва бозгаштанашонро дар охират хабар додааст. Ҷаҳолати баъзе мардум то ҷое боло рафтааст, ки ба Аллоҳ чизро, ё касро шарик медонанд. Онҳо сардорону бутҳои худро он қадар дӯст медоранду назди онҳо чунон таъзиму итоаткорӣ нишон медиҳанд, ки гӯе назди Аллоҳтаъоло итоат мекарда бошанд. Оё гумон мекунанд, ки ин илоҳҳои сохта ва ҳаёли чораи кори онҳоро медонанд? Ҳаргиз! Аллоҳтаъоло воҳиду аҳад аст, дар чорасозии кори онҳо шарике надораду барои ӯ таъоло шарике ҳам лозим нест. Ба ҳамин мазмун дар «Саҳеҳи Бухорӣ» ва «Саҳеҳи Муслим» омада ки

Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) меғӯяд, ки гуфтам: «Ё Расулаллоҳ, кадом гуноҳ бузургтар аст?» Гуфтаанд «Ба Аллоҳ шарик овардан, ҳоло он ки ӯ туро халқ кардааст». Аммо сифати шахсоне, ки ба Аллоҳтаъоло имон доранд, аз мушриконе, ки бутҳои худро дӯст медоранд, куллан фарқ мекунад. Онҳо Аллоҳтаъолоро аз ҳар чиз дида бештар ва сахттар дӯст медоранд. Яъне ӯ таъолоро ибодат мекунад ва ҳеҷ вақт ба ӯ чизеро шарик намеоранд, бар ӯ таваккал мекунад ва дар ҷамиғи корҳояшон аз ӯ паноҳ меҷӯянд.

Аллоҳтаъоло дар давоми оят бори дигар мушриконро ҳушдор медиҳад, ки бояд онҳо бидонанд, ки агар дар баробари Аллоҳтаъоло чизеро шарик донанд, бар нафсҳои худ зулм кардаанд. Агар ҳоло қудрати Аллоҳро нафаҳманд, баъди азоби шадиди Аллоҳтаъолоро мушоҳида карданашон мефаҳманд. Мефаҳманд, ки Аллоҳтаъоло бар ҳама қодир аст. Ҷамиғи ашё таҳти ҳукми ӯ таъоло қарор дорад. Мефаҳманд, ки аз дасти он бутҳо ва он чизҳое, ки аз Аллоҳ дида бисёртар дӯст медоштанд, ҳеҷ чиз намеояд. Мефаҳманд, ки Аллоҳтаъоло ба ҳеҷ чиз мӯҳтоҷ нест. Медонанд, ки ҳама мар ӯрост, бар ҳама ғалаба дораду бар ҳама султонӣ мекунад. Лекин, афсӯс, чунин шахсон баъди муъоина ва фаҳмидан, яъне баъд аз марг, ё дар лаҳзаи марг ба Аллоҳ рӯ меоранд. Аз ин гуна имон дигар ба онҳо ҳеҷ фоида намерасад. Чунин мазмунро, валлоҳу аълам дар сураи «Фаҷр», ояти 25 мутоъила намудан мумкин аст.

Мушрикони бар нафсҳои худ зулм карда, ҳангоме ки дар қиёмат пардаи ҷаҳлу ғурур аз муқобили чашмонашон меравад, ба он иштибоҳе, ки доштаанд, пай мебаранд, ва мебинанд, ки дигар ҳеҷ такягоҳе надоранд, аз шиддати бечорагӣ даст ба домани маъбудону раҳбарони худ мезананд, аммо онҳо, чуноне ки дар ояти зер омадааст, дасти рад бар синаи онҳо мекубанду аз пайравони худ безорӣ меҷӯянд:

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ

الْأَسْبَابُ

Из табарраа-л-лазӣна-т-тубиъу мина-л-лазӣна-т-табаъу ва рааву-л-ъазāба ва тақаттаъат бихиму-л-асбāб. 166.

166. Дар он ҳалате, ки (сардорони куфрпеша) азобро бинанд, дар он асно аз тобеъони худ безор шаванд ва ҳама робитаҳо нисбати онҳо бурида шавад.

وَقَالَ الَّذِينَ أَتَّبَعُوا لَوْ أَنَّنَا كَرَّةً فَتَنَّبَرَأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّأُوا مِنَّا كَذَلِكَ

يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَلَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٦﴾

Ва қола-л-лазӣна-т-табаъу лав анна ланā карратай фа натабарраа минҳум камā табаррау миннā. Казāлика юриҳимуллоҳу аъмāлаҳум ҳасаротин њалайҳим. Ва mā ҳум бихориҷина мина-н нāр. 167.

167. Ва онон, ки сардорони куфрпешаро пайравӣ карданд, гӯянд: «Кош моро (бори дигар) бозгаште бошад, то аз он пешвоён безорӣ кунем, чуноне ки онҳо аз мо безор шуданд». Ҳамчунин Аллоҳ кирдорҳояшонро дар назарашон ҳасрат нишон диҳад. Ва онҳо аз Дӯзах берунояндагон нестанд.

Оятҳои мазкур манзараеро аз ҳоли мушрикони бутпарастӣ тобеъ ба сардорони ҷоҳилро нишон дода, хабар додааст, ки он рӯзи ҷонгудоз онҳо аз ҳамдигар безоранд. Дар ҳақиқат, тарсу даҳшати рӯзи Қиёматро бо қалам сифат кардани мо кифоя нест. Яке аз манзараҳои рӯзи қиёмат барои мушрикону сардорони куфрпеша, яъне шахсоне, ки мардумро аз роҳи ҳақиқату Қуръон гӯл мезаданду алайҳи роҳи ҳақиқат мебурданд чунин аст. Ҳангоме, ки онҳо азоби ҷонгудози рӯзи қиёматро мебинанд ва дарк мекунанд, ки тамоми сабабу василаи наҷот ва алоқае, ки онҳоро дар дунё бо ҳам пайванд меод, канда шудаасту ҳама бо худ овораанд, аз пайравони худ безор мешаванду меҳаҳанд, ки онҳоро набинанд. Пайравон ҳам аз сардорони худ безорӣ изҳор намуда, орзукунон мегӯянд, ки кош бори дигар моро бозгашт ба дунё мебуд, то мо безории худро аз ин сардорони фиребкунанда дар он ҷо эълон мекардем ва амалҳои шоиста менамудем.

Зеро онҳо бо ҳилаву ҷабр, тарсу зулм, сиёсату пора ва ғайра моро гумроҳ сохтанд. Акнун фаҳмидем, ки мо фиребхӯрдагонем.

Онҳо имрӯз аз мо безоранд. Мо ҳам аз онҳо безор мешудему роҳи ҳидоят саъодатро ихтиёр мекардем, шояд аз ин гуна бало халос мешудем. Лекин ҳайҳот ин пушаймонӣ ба онҳо суде надорад! Дар ҳамин асно Аллоҳтаъоло ба онҳо ҳама он амалҳои қабехро, ки дар дунё карда буданду сабаби ба чунин азоб гирифтор шуданашон гаштааст, барои ҳасрату надомати онҳо нишон медиҳад. Инчунин амалҳои шоистаеро, ки тарк карда буданд, ба онҳо низ нишон медиҳад. Дар натиҷа надомату ҳасрати онҳо хеле зиёд мешавад. Дигар сад афсӯс хӯранд ҳам суд надорад. Зеро онҳо дигар аз гурӯҳи аз Дӯзах берунояндагон нестанд.

Чунин мазмунро дар ояти 37-ми сураи «Зухруф» низ вохӯрдан мумкин.

Аллоҳтаъоло дар оятҳои қаблӣ бо далелҳои раднашаванда ваҳдонияти худро, инчунин аҳволи мӯъминон ва кофирони осиро баён намуд.

Оятҳои баъдӣ бошанд, неъматҳои умумии Парвардигорро зикр мекунанд:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ

الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾

Йӓ айюҳа-н-нӓсу кулӯ мим мӓ фи-л-аръи ҳалӓланъ таййибав ва лӓ таттабиъӯ хутувӓти-ш шайтӓн.

Иннаҳӯ лакум ӓадуву-м мубӓн. 168.

168. Эй мардум, аз он чӣ дар Замин ҳалолу покиза аст, бихӯред. Ва суҳанҳои Шайтонро пайравӣ накунад, ҳаройина, ӯ шуморо душмани ошкор аст.

إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

Иннамӓ яъмурукум би-с-сӯи ва-л-фаҳшӓи ва аӓ тақулӯ ӓалаллоҳи мӓ лӓ таъламӯн. 169.

169. Ин аст, чуз ин нест, ки ӯ (шайтон) шуморо ба бадкорӣ ва беҳаёӣ ва бар Аллоҳ нисбат додани суҳанҳои бофтаро, он чиро, ки шумо намедонед, мефармояд.

Аллоҳтаъоло барои бандагони худ қатъӣ назар аз мӯъмин, ё кофир буданашон, бо таври умум миннат ниҳода гуфтааст, ки эй мардум, аз он чи, ки барои шумо дар рӯи Замин аз чизҳои ҳалоли пок халқ намудему барои шумо зараровар нест, истеъмоли кунед. Аз дунболи васвасаҳои шайтон, ки ҳаромҳоро барои шумо ҳамчу ҳалол зинат медиҳад, маравед! Зеро шайтон ошкоро душмани шумост. Аз дунболи шайтон рафтан тарки амри Аллоҳ аст. Аллоҳтаъоло дар ҳама афъол бандагони худро зоҳиран имтиҳон мекунад. Шайтон ҳеҷ вақт инсонро ба роҳи нек даъват намекунад, балки доимо ба мункарот, фаҳш, беҳаёӣ, қубҳ, гуноҳ, лоақал ба корҳое, ки савоб надоранд, васваса намуда, тела медиҳад. Доимо инсонро дар макру ҳилаи худ гирифта, то ҷое инсонро мебарад, ки инсони ҷоҳил бар Аллоҳтаъоло бӯхтон (сухан)-бофӣ мекунад. Бо ихтиёри худ ҳалолро ҳаром меғӯяд ва ҳаромро ҳалол, ё дар шаъни шарияти Аллоҳтаъоло ва масъалаи тақдир бе илм, (надониста) сухан мекунад. Аллоҳтаъолоро на ба он сифатҳое ки ӯ таъоло худро сифат кардааст, сифат мекунад ё Расулulloҳ (с)-ро ба сифатҳое, ки иҷозат нест, сифат мекунад, ё сифатҳои Расулulloҳ (с)-ро инкор менамояд ва ғайра. Ҳамаи ин бе илм сухан карданҳо мисли ҳаромро ҳалол ҳисобидану бар Аллоҳтаъоло бӯхтон задан аст.

Акнун ҳадисеро аз Ибни Аббос (р) дар хусуси ҳалол хӯрдан пешкаши шумо мегардонем. Номбурда меғӯяд: «Вақто ояти мазкурро назди Пайғамбари Аллоҳ хондам, Саъд ибни Ваққос (р) аз ҷойи худ хеста гуфт: «Ё Расулаллоҳ, дар ҳаққи ман дуъо кун, то ман аз ҷумлаи шахсони дуъояшон қабулшаванда гардам. Расулulloҳ (с) гуфтанд: **"Эй Саъд таъоми худро ҳалол кун, то ту аз ҷумлаи шахсони дуъояшон қабул мешудагӣҳо шавӣ. Ва қасам ба зоте, ки нафси Муҳаммад (с) ба яду қудрати ӯст, агар марде ба шиками худ як луқма аз ҳаром партоб кунад, 40-рӯз дуъои ӯ қабул намешавад. Ва кадом бандае, ки гӯшти бадани ӯ аз корҳои (пулҳои) ғайри шаръӣ ва рибо (судхӯрӣ) месабзад, оташи Дӯзах ба (барои) ӯ беҳтар аст"** (Аз тафсири Ибни Касир).

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَاءَنَا

أُولَٰئِكَ ءَابَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧﴾

**Ва иза қила лаҳуму-т-табиъу ма анзалаллоҳу қолу бал
наттабиъу ма алфайнаъ ьалайҳи абъанъ. Авалав кана
абъаухум ла яъқилуна шай-ав ва ла яҳтадун. 170.**

**170. Ва чун муширикнро гуфта шавад: «Онро пайравӣ кунед, ки
Аллоҳ фуруд овардааст!» гӯянд: «Баки чизеро, ки бар вай
падарони ҳеширо ёфтем, пайравӣ мекунем». Оё тақлид (-и
падаронашонро) мекунанд, агарчи падарони онҳо чизеро
намефаҳмиданд (ва) ҳидоятёфтагон набуданд?**

Сабаби нузули ин оятро муфасссирони киром бо истифодаи ривоят аз Ибни Аббос (р) чунин баён намудаанд: «Вақто Расулulloҳ (с) тоифае аз яҳудиёнро барои ҳидоят даъват намуд, онҳо (валлоҳу аълам) дар ҷавоби сухани Расулulloҳ (с), чуноне ки дар мазмуни ин оят мегузарад, ҷавоб доданд». Яъне Аллоҳтаъоло дар ин оят одати муширикнро баён мекунад, ки агар ба онҳо гуфта шавад, ки ба ҷои ба нафсу шайтон тобеъ шудан он чиро, ки Аллоҳтаъоло ба Расул (с), яъне Қуръонро фиристодааст, тобеъ шавед ва аз он гумроҳӣ ва ҷаҳолате, ки доред, даст кашед, онҳо дар ҷавоб чунин мегӯянд: «Одати бутпарастӣ аз бобою яҷдоди мо мерос мондааст. Падарони худро бар чунин расму ойин ёфтаем. Мо онро ҳаргиз тарк намекунем».

Аллоҳтаъоло дар давоми оят ҳамчу рад ва ваъид бо саволи инкорию тааҷҷуб алайҳи онҳо гуфтааст, ки падару аҷдоди онҳо чандон ақле надоштанд, ки бадро аз нек ҷудо карда, худро боздоранд. Онҳо чандон басират надоштанд, ки роҳи ҳидоятро ёбанд. Оё баъди зоҳир шудани ҳақ ва нозил шудани Қуръон ва омадани Пайғамбар (с) ҳоло ҳам пайрави он бобою аҷдоди гумроҳу бефаросати худ мешаванд? Оё агар расму роҳи падарон аз ақли саҳеҳ ва нақли сареҳ дур бошад ва аз сарчашмаи хирад ва ҳидояти осмонӣ бе баҳра бошад, боз ҳам аз онҳо бояд кӯр-кӯрона пайравӣ кард?

Ояти зер зарбулмасали дигарест барои чунин тоифа.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً

صُمُّكُمْ عُمًى فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ

**Ва маъалу-л-лази́на кафару́ ка маъали-л-лази́ янъику би
ма́ ла̎ ясмаъу илла̎ дуъа̎-в ва нида̎. Сумму́м букмун
ъумю́н фа ҳум ла̎ яъқилу́н. 171.**

*171. Ва достони панд додани касоне, ки кофир шуданд, монанди
достони касест, ки чиз (ҳайвон)-еро бонг мезанад, ки
намешунавад, магар хондан ва фарёдро. (Кофирон) каранд,
гунганд, кӯранд, пас, онҳо аз ҳақ ҳеҷ чизро намефаҳманд.*

Ибни Касир зимни мазмуни ин оят ривоятеро аз Ибни Аббос (р) оварда, ки эшон чунин фармуданд: “Мушрикони ҷоҳил пайрави расму ойину хурофоти номашрӯъи бобою аҷдоди худ ҳастанд. Ояти мазкур барои чунин шахсон зарбулмасали хубест, то онҳо шояд аз ин мисолҳо панд гиранд.” Яъне амали шахсоне, ки ба Қуръон кофир шуданд ва аз чунин ҳуҷҷати ошкор дуруст нафъ набардошанд ва ба фиристодаи Аллоҳ, яъне Қуръон, ки онҳоро ба сӯи ҳидоят меҳонад, гӯш фаро надоданд, ба он монад, ки посбоне тӯдаи ҳайвонеро посбонӣ дорад, вақто ки меҳоҳад онҳоро аз хавфу ҳатар нигоҳ дорад, ба онҳо сухан мегӯяд, бонг мезанад, дар ҳақиқат онҳо садоро мешунавад, лекин намефаҳманд, ки посбон ҷӣ мегӯяд. Мушриконе, ки ояти Қуръонро мешунавадун гӯшҳои худро ба карӣ андохта, бетафовут мемонанд, роҳгумкардагонанд. Онҳо ба махлуқе мемонанд, ки мисли кӯру гунг аз шунидани калимаи ҳақ таъсире намебардорад. Дар ҳақиқат шахсоне, ки ҳақиқатро шунидан ва дидан намехоҳанд ва инчунин дар бораи ҳақиқат сухан гуфтан намехоҳанд, аз кару кӯру гунг ҳеҷ фарқе надоранд.

Ояти зер, хитоб ба мӯъминҳост, ки онҳо ба ҳар сурат аз каломи Раббонӣ доимо нафъабардоранд.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَاشْكُرُوْا لِلّٰهِ اِنْ

كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ

**Йа айюҳа-л лази́на аману́ кулу́ ми́н та̎ййибати́ ма̎
разақна̎кум ва̎шкуру́ лилла̎ҳи ин̎ кун̎тум иййа̎ҳу
таъбуду́н. 172.**

172. Эй касоне ки имон овардаед, аз покизаҳои он чи шуморо рӯзи додем, бихӯред ва агар шумо Худоро парастанда бошед, Ӯро сипос гӯед.

Аллоҳтаъоло бандагони мӯъмини худро, ки каломи илоҳиро дарк мекунад ва сазовори ин шарафи бузурганд ва ягона Ӯ таъолоро мепарастанд, нидо мекунад, ки аз он чӣ ба онҳо ризқу рӯзи дода шуд, аз ҳалолу покизааш хӯранд ва мисли аҳли ҷоҳилият бо ихтиёри худ ҳар чиро ҳаром ҳукм накунад ва Худовандро бинобар неъматҳои додаи беҳисобаш шукрона кунанд, зеро шукрона ғизои рӯҳии инсон аст. Хӯрдани луқмаи ҳалол сабаби қабули дуъо ва ибодат аст. Луқмаи ҳаром сабаби манъи қабули дуъо ва ибодат аст. Аз Абӯхурайра (р) бо ривояти Имом Аҳмад аз Расулulloҳ (с) омадааст, ки гуфтаанд: **«Ай мардум, Аллоҳтаъоло покиза аст, қабул намекунад магар покизаро. Албатта, Аллоҳтаъоло амр кардааст мӯъминонро ба он чӣ, ки амр кардааст Пайгамбаронро».**

Хитоби Аллоҳтаъоло дар ояти 51-уми сураи Муъминун омадааст: **“Ай Пайгамбарони Ман, аз чизҳои ҳалол бихӯред ва амали солеҳ намоед ва албатта, шумо он чиро, ки мекунад, Ман донандаам.”**

Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Марде сафари дароз мекунад, мӯяш чулида мешаваду губоролуд, дастони худро сӯйи осмон дароз мекунанду мегӯяд: “ё Рабби, ё Раббӣ, дуою тоати маро қабул фармо”. Ӯол он ки таъомаш аз ҳаром буд, шаробаш аз ҳаром буд, либосҳои (аз пули) ҳаром буд ва ба ҳаром гизо гирифта буд, дуои чунин шахс аз кучо қабул карда шавад?”** (аз «Саҳеҳ»-и Муслим ва Тирмизӣ).

Хулоса, Аллоҳтаъоло хӯрдани ризқи ҳалолро барои мӯъминон миннат ниҳод ва онҳоро барои ҳалол хӯрдан ба ояти мазкур иршод фармуд ва зикр намуд, ки ҳама чиз ба онҳо ҳаром нест, магар:...

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنِزِيرِ وَمَا أَهْلَ بِهِ لغيرِ اللَّهِ

فَمَنْ أَضْطَرَّ غَيْرِ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Иннамā ҳаррама ъалайкуму-л майтата ва-д-дама ва лаҳма-л-хинзирӣ ва маъ уҳилла бихӯ ли гайриллāх. Фа

**манизтурра ғайра бāғи-в ва лā ъāдин̣ фа лā иъма ъалайҳ.
Инналлоҳа Ғафӯру-р-Раҳим. 173.**

173. Чуз ин нест, ки Худованд барои шумо ҳайвони худмурда, хун ва гӯшти хукро ва он чиро, ки ба ғайри номи Аллоҳ забҳ (кушта) шавад, ҳаром кардааст. Пас, ҳар ки музтар шавад, на зулқунанда ва на таҷовузкор бошад, пас, барои вай хӯрдани андаке аз онҳо гуноҳ нест. Албатта, Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.

Аллоҳтаъоло дар чаҳор сураи Қуръон аз ин чаҳор чизи ҳаромкардаи худ хабар додаст, «Анъом» о. 145, «Наҳл» о. 115, «Моида» 0.3. Инчунин дар зимни ҳамин ояти 173 аз ҳаром будани онҳо мо (мусалмонон)-ро огоҳ сохтааст!

1-ум. Мурдор, яъне ҳайвони худмурда, ки гӯшти он ба сабаби забҳ ҳалол буд.

2-юм. Хун, яъне хуне, ки аз ҳайвон ба сабаби забҳ мерезад, онро ҷамъ намуда, истеъмол намуданашро Аллоҳтаъоло барои мусалмонон ҳаром ҳукм кардааст. Лекин баъди забҳи ҳайвон дар гӯшту раги он андаке хун монад ҳаром нест. Аз рӯи нуқтаи назари тиб фоидаи забҳ ин аст, ки ҳама он микробҳо ва дигар ангезандаҳои касалиҳои мавҷудаи дохили ҷасади ҳайвон ба сабаби забҳ бо хун якҷоя хориҷ мегарданд. Бинобар ин, чунин хунро истеъмол намудан зиёновар аст. Ҳар чизе, ки ба инсон зараровар аст, Аллоҳтаъоло онро ҳаром гардонидаст.

3-юм. Гӯшти хук ва ҷузъҳои он мисли устухону мӯй ва пӯсту чарб ва ғайра, хоҳ худмурда бошад, хоҳ забҳшуда. Хулоса, хук билкул мисли хун ҳаром аст. Хук ягона ҳайвонест, ки агар дар назди вай ҳуки дигар ба ҷуфташ "таҷовуз" кунад, барои "ҳимояи" ҷуфти худ ғайрате нишон намедихад. Шахсоне, ки гӯшти хукро бисёр истеъмол мекнунад дар охир бе ору бе номус гашта, ҳисси ҳимояи ҷуфти худро аз даст дода, даюс шудаанд. Ба ғайри ин ҳам тиб тавонист зарарҳои ӯро барои инсон муайян намояд. Ҳатто аз Ислом беҳабар олимҳо дар ин хусус китобҳо навишта, аз хӯрдани гӯшти хук даст кашидаанд.

4-ум. Гӯшт ва дигар маҳсулоти ҳайвони бе исми Аллоҳ «забҳ» шуда ҳаром аст.

Мушрикон ҳангоми забҳи ҷондорон бутҳои худ- Лот, Манот ва ғайраро номбар менамуданд. Ин ояти карима мусулмононро аз чунин амали нодурусти мушрикон ва аз хӯрдани чунин гӯштҳо манъ менамояд.

Хулоса, Аллоҳтаъоло дар ин оят истеъмоли чаҳор чизро манъ намуд.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло бо меҳрубонӣ фармудааст, ки агар шахсе дар ҳолати музтарӣ бошад, яъне дар ҳолате бошад, ки барои хӯрдан ҳеч чизи ҳалол надорад (масалан, дар биёбон, ё кӯҳсори бе касе бошад), ва аз гуруснагӣ ба ҳадди ҳалокат расида бошад, то расидан ба чизи ҳалол ба истеъмоли миқдори каме (се луқма) аз чизи ҳаром барои худро аз марг наҷот додан иҷозат дорад. Ба шарте ки ҳангоми истеъмол нияти лаззату ҳаловатбарӣ набошад ва аз ҳудуду меъёру миқдори лозимӣ таҷовуз накунад. Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки "Боғӣ" шахсеро гӯянд, ки аз он мурдорҳо аз миқдори ниёзӣ худ бештар меҳӯранд. "Одӣ" он касеро гӯянд, ки ин ҳаромҳоро дар ҳоле меҳӯрад, ки аз нахӯрдани он чора дорад. Баъзе аҳли тафсир калимаи "Боғӣ"-ро бо дигар маъно тафсир кардаанд. Хулоса, шахсони музтар агар "Боғӣ" (аз тоъати имон хориҷшуда), набошанд, аз мурдорҳо андак хӯранд, гунаҳкор нестанд. Зеро Аллоҳтаъоло ғафуру раҳим аст, барои бандагони муттақии худ дар ҳолати зарурат, ҳатто мурдорро мубоҳ гардонидааст. Агар бо хӯрдани ҳаром икроҳ (маҷбур) карда шавад ҳам, ҳукм ҳамин аст. Бо ривояти Масруқ: "Шахсе дар ҳолати қаҳтӣ гӯяд, ки мурам ҳам аз ин ҳаромҳо намехураму наменӯшам, агар аз ҳаром андаке нахураду мурад, гунаҳкори азим аст. Шояд дохили нор ҳам шавад." Вақто ки Аллоҳтаъоло дар ин оят ва дар дигар оятҳо барои мусалмонон ҳалол ва ҳаромро баён кард ва ҳукмҳои онҳоро нозил намуд, яҳудиён бинобар одате, ки доштанд, барои дар шакку шубҳа андохтани мусалмонон ҳар гуна суҳанҳоро паҳн менамуданд. Чунончи меғуфтанд, ки барои мо ин ҳалол буд-ку. Таврот дар ҳақи ин чунин гуфтааст ва ҳоказо. Бо ин амал фитнаҳоро бедор мекарданд. Ояти зер, валлоҳу аълам, барои чунин афрод ҳушдори ачибест:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتُرُونَ بِهِ

ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ

اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ



Инна-л-лазӣна яктумӯна мӣ анзалаллоҳу мина-л-китаби ва яштарӯна бихӣ саманай қалилан улّاика мӣ яькулӯна фӣ бутунухим илла-н-нара ва ла юкаллиму-хумуллоҳу явма-л-қийамати ва ла юзаккиҳим ва лаҳум ғазабун алӣм.174.

174. Ҳаройина, касоне, ки ҳақиқати он чиро, ки Аллоҳ фуруд овардааст, аз Китоб мепӯшанд ва ба ивази вай баҳои андакро меситонанд, он ҷамоға дар шикамҳои худ намехӯранд, магар оташро. Ва Аллоҳ дар рӯзи қиёмат ба онҳо сухан нагӯяд ва онҳоро пок накунад ва онҳоро азоби аламдиҳанда бошад.

Сабаби нузули ин оятро аксари муфасссирон иттифоқ намуда фармудаанд, ки он дар шаъни аҳли китоб, хусусан, барои олимону донандагони Таврот - Каъб ибни Ашраф, Молик ибни Ассииф ва Ҳай ибни Аҳтаб нозил шудааст, зеро онҳо ҳақиқатро дониста пӯшиданд.

Ибни Аббос (р) ривоят мекунад, ки олимони яҳуд сифатҳои Пайғамбари охируззамон (с)-ро дар китобҳои худ (Таврот) пеш аз зуҳри Муҳаммад (с) ёфта буданд. Онҳоро тасдиқ доштанду ба мардум ваъдаҳо дода мегуфтанд, ки Пайғамбари охируззамон аз байни яҳудон пайдо мешавад. Вақто ки Пайғамбари Аллоҳ (с) аз ғайри яҳудҳо зоҳир шуданд, фикри ботил намуда, гӯе ки обрӯяшон мерехта бошад, раёсат аз дасташон мерафта бошад, чуноне ки дар ояти 159-уми ҳамин сура гузашт, сифатҳои ҳақиқии Пайғамбар (с)-ро пӯшиданд ва ба мардум нафаҳмониданд. Сабаби ҳақро пӯшидани он буд, ки аз тобеъони худ ҳадяҳо мегирифтанд, агар ҳақро ба мардум мефаҳмонданд, гӯе ба фикрашон аз манфиату даромад боз мемонданд. Оре! Ояти мазкур ҷанбаи махусуси замон, ё қавме надорад. Тамоми олимоне, ки барои манфиъати хеш ҳақро мепӯшанд, таҳти ваъиди ояти мазкур дохиланд. Хусусан, чунин амал барои пешвоёни дин хиёлати бузург аст. Шахсоне, ки сухани Аллоҳро бо баҳои андак иваз мекунанду охирати худро месӯзанд, гӯе дар ҳамин дунё оташи ҷаҳаннамро фуру бурдаанд. Дар қиёмат бошад, воқеъан, ишками онҳо аз оташи ҷаҳаннам пур кунонида мешавад. Илова ба ин дар он рӯзи пурдаҳшат Аллоҳтаъоло ба чунин тоифа чун мӯъминон сухане намегӯяд, ки аломати ризогии Аллоҳтаъоло бошад. Чунин шахсонро чун мӯъминон аз чирку чакани гуноҳ пок намезозад, зеро барои онҳо азоби аламдиҳанда муқаррар аст. Баръакси онҳо, рӯзи растохез Аллоҳтаъоло бо мӯъминон бо лутфу меҳрубонӣ сухан мегӯяд, ки ин аз бузургтарин атоҳои Ёст. Албатта, ин неъмат

волои Аллоҳтаъолост, ки бо лутфу оби раҳмати худ гуноҳҳои мӯъминонро бишӯяд ва аз гуноҳ покашон кунад. Ояти зер ҳоли шахсони ҳақпӯшандаро, ки онро бо баҳои андак фуруҳтанд, мушаххастар баён мекунад.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا

أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾

Улّاика-л лазӣна-ш-тараву-з-залалата би-л-худā ва-л ъазāба би-л-мағфирах. Фа мā асбараҳум ъала-н-нār. 175.

175. Онон касонеанд, ки ба ивази ҳидоят гумроҳиро ва ба ҷойи мағфират азобро хариданд. Пас, чӣ гуна дар Дӯзах сабр кунанд?

Аллоҳтаъоло зимни ин оят, чуноне ки дар ояти 16-уми ҳамин сура гузашт, фармудааст, ки шахсоне, ки барои ҷоҳу мансаб, дунёву хотири кас ҳақиқатро мепӯшанду ба мардум онро намерасонанд, шахсонеанд, ки Ҷаннату мағфиратеро, ки баҳо надораду барояшон ваъда шудааст, дар ивази азоби Ҷаҳаннам фуруҳтаанд. Неъмати дунёи дурӯзаро ғанимат ҳисобидаанду неъматҳои ҷовидонаи Ҷаннатро бохтаанд. Аз ҷуръати чунин шахсон мӯъминон дар ҳайратанд, ки дар Ҷаҳаннам онҳо чи хел сабр мекарда бошанд? Албатта шахси хирадманд аз чунин таҳдидҳо метавонад ибрат гирад ва донад, ки шахсоне, ки Қуръон ва Расули Аллоҳ (с)-ро писанд намеkunанд, ба ғайри оташи Ҷаҳаннам дигар маконе надоранд. Сабаби уқубати чунин шахсонро ояти зер, иншоаллоҳ, эзоҳ медиҳад:

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي

الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

Зāлика би анналлоҳа наззала-л китаба би-л-ҳаққ. Ва инна-л-лазӣнахталафу фи-л-китаби лафуи шиқоқиъм баъид. 176.

176. Ин ҳама ба сабаби он аст, ки Аллоҳ Китобро ба ростӣ фуруд овард ва ҳаройина, онон, ки дар он Китоб ихтилоф кардаанд, албатта, аз ҳақиқати савоб бисёр дуранд.

Аллоҳтаъоло зимни ин оят фармудааст, ки сабаби ҳама бадбахтиҳо ва азоби Ҷаҳаннам барои шахсоне, ки сифаташон дар оятҳои қаблӣ гузашт, ин буд, ки Аллоҳтаъоло ба онҳо китобҳо нозил кард дар он китобҳо ҳақиқатро баён намуд, роҳи ростро нишон дод, ба амалҳои нодуруст ва хурофотҳо хати бутлон кашид. Онҳо бошанд, қисме аз гуфтаҳои Аллоҳро аз мардум пинҳон карданд. Дар маънои оятҳо ихтилоф намуданд. Ҳатто оятҳоеро, ки ба Расулulloҳ (с) нозил мешуд, масҳара намуданд.

Давоми ояти мазкур фармудааст, ки шахсоне, ки дар китоби Аллоҳтаъоло ихтилоф меандозанд, оятҳои онро аз зоҳираш барои мақсади худ таъвилу таҳриф (дигаргун) мекунанд, дар кашмакашҳои дурудароз монда, аз ҳақиқату савоб бисёр дуранду сазовори азоби шадиданд.

Оятҳои зикршуда асли дину бадкориҳои бани Исроилро зикр намуданд, оятҳои баъдӣ, яъне тақрибан нисфи охири ин сураи муборака, валлоҳу аълам, ба ҳукмҳои шариъат вобастагӣ доранд. Муносибати ояти зер ба ояти қаблӣ дар он аст, ки дар ояти қаблӣ ихтилофи аҳли китоб зикр ёфт, ки сабаби аз роҳи савоб дур монданашон гардид. Яке аз онҳо таҳвили қибла ба сӯйи Каъба барои мусалмонон буд, ки қабул надоштанд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло зимни оятҳои баъдӣ сухани онҳоро бори дигар рад намуда, баён мекунад, ки дар иҷрои ибодату амали нек, ки амри илоҳӣ мебошад, шарт нест, ки инсон рӯяшро ба тарафи машрик, ё мағриб гардонад. Балки он ибодат ибодати ҳақиқӣ доништа мешавад, ки иҷрокунандаи он соҳиби имони содику ростин бошад. Ояти зер яке аз он амрҳоро, иншоаллоҳ баён месозад.

﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ

الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَآلَمَلَيْكَةِ وَآلْكِتَابِ وَآلِنَبِيِّنَ

وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَآبَنَ

السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ
وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ
وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

✽ Лайса-л-бирра аӢ туваллу вучуҳакум қибала-л машириқи ва-л-мағриби ва лаӢкинна-л-бирра ман амана биллаҳи ва-л-явми-л-аҳири ва-л-малӢикати ва-л китаби ва-н-набиййина ва ата-л-мала ъала ъуббуҳи зави-л-қурба ва-л-ятӢма ва-л-масӢкина вабна-с сабили ва-с-саилина ва фи-р-риқоби ва ақома-с салӢата ва ата-з-закӢата ва-л-муфуна би ъаҳдиҳим изӢа ъаҳаду. Ва-с-собирина фи-л-баъсаи ва-з-зарри ва ҳина-л-баъс. УлаӢика-л-лазина садақу ва улӢика ҳуму-л муттақун. 177.

177. Некӯкорӣ бо гардонидани рӯйи худ ба тарафи машириқ ва мағриб нест, валекин некӯкорӣ он аст, ки шахс бояд ба Аллоҳ ва ба рӯзи охират ва ба фариштагон ва ба Китоб ва ба пайғамбарон имон орад ва молро бо вучуди дӯст доштан бар хешовандони худ ва ба ятимон ва фақирон ва мусофирон ва саволкунанда (талбанда)-гон бидиҳад ва дар халос намудани гулом молро сарф кунад ва намозро барпо бидорад ва закотро бидиҳад ва бар аҳди хеш чун аҳд кунанд, вафоқунандагон бошанд ва дар осонӣ ва тангдастӣ ва дар вақти корзор аз ҷумлаи сабркунандагон бошанд, ин ҷамоъа онҳоянд ростгӯ ва онҳоянд парҳезгор.

Валлоҳу аълам, дар ояти мазкур асосан сифтаҳои инсонҳои худотарс ва парҳезгор баён шудааст. Худованд парҳезгорон ва худотарсонро чун накӯкорон ва ростгӯён ном бурдааст.

Дар аввали оят Худованд муносибати нодурусти яҳудон, насронихо ва баъзе мусулмононро ба қибла таъин шудани Каъба (ниг. ояти 142-уми ҳамин сура) баён намуда паҳлӯҳои асосии он мақсадро эзоҳ додааст. Дар зимни он оят гузашта буд, ки Расулulloҳ (с) вақто ба Мадина хичрат намуданд, тайи 17-моҳ ба тарафи Байтулмуқаддас намоз хонданд ва ин амал ифтихори аҳли яҳудро зиёд гардонд. Зеро онҳо ба тарафи ғарб ва насоро ба

тарафи шарқ ибодат мекарданд. Вақто ки Аллоҳ ба Ҳабиби худ (с) фармуд, ки дар вақти намоз хондан рӯятонро ҷониби Каъба гардонед, яҳудиён ин ифтихорашонро аз даст доданд. Онҳо, чуноне ки таҳти мазмуни о.142 эзоҳ шуда буд, забони эътироз кушоданд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло онҳоро сафеҳ (камақл) хонд. Зеро онҳо, баъди амри Аллоҳ нозил шудан ҳам, боз бартарии қиблаи худро собит кардани мешуданд. Ҳатто нависломовардагон ҳамроҳи яҳудиён шуда ба Расулуллоҳ (с), чунонче ки гузашт, таънаҳо мезаданд ва садҳо сухан атрофи гаштани қибла ба тарафи Каъба баланд мекарданд. Акнун, баъди андак, сайре ба маънои ояти 142-уми ҳамин сура, иншоаллоҳ, шуморо ба мазмуни ояти мазкур ошно месозем. Ояти мазкур фармудааст, ки гуфтугӯ ва қиблаи худро бартар ҳисобидани ҳар тоифа кори некӯ ва амали солеҳ нест. Инчунин бо фикри худ чӣ ҷониби мағриб ва чӣ ҷониби машрик рӯйро гардонидану бо ихтиёри худ тарки амри Аллоҳ намудан ҳам кори некӯ ва писандида нест. Лекин агар ҳар инсон дорои 6-хислати зайл бошад, метавон гуфт, ки ӯ тақводору (худотарсу) нақӯкор аст.

1. Бо имон будан, яъне бовар доштан.

Яъне Худованд аз ҳафт қисми таркибӣ ва асосии имон, ки имони муфассал ном дорад, панҷтои онро дар ин оят баён намудааст:

а) Ба Аллоҳтаъоло, ба ягонагӣ ва ба тамоми сифатҳои ӯ таъоло бовар доштан.

б) Ба рӯзи охират (қиёмат) ва омадани он бовар доштан.

в) Ба фариштагон ва ба сифатҳои онҳо бовар доштан.

г) Ба ҳамаи китобҳои фиристодаи Аллоҳтаъоло бовар доштан.

д) Ба ҳамаи пайғамбарони Аллоҳтаъоло бовар доштан.

Албатта, сари ҳамаи тақвоҳо ва нақӯкориҳо ба ин панҷ чиз имон овардан аст. Бе ин панҷ чиз ҳеҷ инсон дар қатори нақӯкорон ҳисобида намешавад. Аз шахсе, ки ин панҷ чизро надорад, хубиро интизор шудан бармаҳал аст. Хубие зоҳир шавад ҳам, доимӣ нест. Бо сабабе сар мезанад, аммо агар аз сабаби имондорӣ набошад, нақӯкорӣ ҳам аз чунин шахс ғайб мезанад.

2-юм: Бояд шахсони тақводор ба муҳимтарин рукнҳои Исломи аҳамияти хос диҳанд. Хусусан намоз, ки сутуни дин аст, бояд онро бо ҷамии рукнҳояш, бо камоли фурутанӣ дар вақтҳояш адо намоянд. Маълум мешавад, ки шахсоне, ки намоз намехонанд,

зимни ин башорати Аллоҳтаъоло ба гурӯҳи худотарсу нақӯкор дохил намешаванд.

3-юм: Шахси нақӯкор бояд чунин бошад, ки агарчи молашро дӯст дорад ҳам, аз он мол ба хешон, ятимон, мискинон, мусофирон, беватанҳои бечора, бенавое, ки аз моли худ дур мондааст, озод кардани ғуломон, озод намудани асирон сарф кунад.

4-ум: Хислати нақӯкорону худотарсон, ин адо кардани закоти мол аст. Яъне шахсоне, ки мусалмонанду сарватманд, миқдори муайянкардаи Аллоҳтаъолоро аз моли худ ба бародарони камбағали худ ҳамчу закот медиҳанд. Барои дониستاني миқдори закоти пулу мол, гов, ғусфанд, уштур, зироъат ва ғайра бо китобҳои фикҳ муроҷиат шавад.

5-ум: Хислати нақӯкорону худотарсон вафо кардан ба аҳди худ аст. Ин амал решаи ҳамаи сифатҳои олий ва ахлоқиро ташкил медиҳад, ба шарте ки хилофи авомири динӣ набошад. Ба аҳд вафо кардан дар Қуръони карим такроран таъкид шудааст. Яъне шахсони худотарсу ботақво шахсоне ҳастанд, ки бо аҳди худ, бо ваъдаи худ, хулоса, ҳар амале, ки маънои аҳду паймонро дорад, хиёнат накарда, вафо мекунад ва аз он чи ки Аллоҳтаъоло ба ивази вафодорӣ ваъда намудааст, насибадор мегарданд. Аммо агар аҳд бар кори маъсият бошад, вафои он воҷиб нест, балки каффорат воҷиб аст.

6-ум: Хислати нақӯкорон сабр намудан аст:

Сабр ҳам сифати олии мӯъмин буда, лозим аст, ки шахси мусалмон дар камбағалӣ, бечорагӣ, беморӣ, аз даст додани наздикон, вақти ҳучуми душман барои ҳимояи молу ҷону ватану номус дар баробари душман, бо сабр истодагарӣ кунад. Дар давоми оят омада, ки он ҷамоае, ки ин шаш хислати ҳамидаю барҷастаро соҳибанд ростгӯ ва парҳезгоранд. Ростгӯӣ, худотарсӣ ва тақводории онҳо аз ҳамин шаш хислат маълум мегардад. Аз Абӯзари Ғифорӣ (р) ривоят шуда, ки Расулуллоҳ (с)-ро пурсиданд, ки имон чист? Расулуллоҳ (с) дар ҷавоб ояти мазкурро тиловат намуданд. Боз пурсиданд, боз ҳамин ояро тиловат намуданд, ки он бо калимаи "Бир"-нақӯкорӣ ибтидо шудааст. Боз ҳам пурсиданд, ки ё Расулаллоҳ имон чист? Расулуллоҳ (с) дар ҷавоб гуфтанд: "Мӯъмин агар амали хуберо кунаду хурсанд шавад ва умеди савоб дошта бошад ва агар амали бадеро кунаду нороҳат шуда аз азоби он тарсида бошад, ин аст, сифати шахси имондор".

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ ط الْحَرْبِ بِالْحَرْبِ
وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ ج فَمَنْ عَفَىٰ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْهُ
بِالْمَعْرُوفِ وَأَدِّ إِلَيْهِ بِإِحْسَنٍ ق ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ مِّن قَبْلِ
أَعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓману кутиба ӓалайкуму-л-қисосу фи-л-қатлә. Ал-ҳурру би-л-ҳурри ва-л-ӓабду би-л-ӓабди ва-л-унӓа би-л-унӓа. Фа ман ӓуфия лаҳу мин ахӣҳи шай-ун фа-т-тибӓъум би-л маъруфи ва адӓун илайҳи би иҳсан. Зӓлика тахфӣфу-м ми-р-Раббикум ва раҳмах. Фа маниътада баъда зӓлика фа лаҳу ӓазӓбун алим.178.

178. Эй касоне, ки имон овардаед, бар шумо қисосро дар куштагон фарз (лозим) гардонида шуд: озодро ба (муқобили) озод ва бардаро дар (муқобили) барда ва занро дар (муқобили) зан. Пас, касе ки аз хуни бародараиш чизе даргузашта шавад, пас, (ҳукми ӯ) пайравӣ кардан аст ба некӯӣ ва адо кардани (хунбаҳост) ба вай ба эҳсон (хубӣ). Ин ҳукм аз қониби Парвардигори шумо меҳрубонӣ ва сабук кардан аст. Пас, шахсе баъд аз ин аз ҳад гузарад, пас, мар ӯрост азоби аламдиҳанда.

Сабаби нузули ояи мазкурро муфасссирони киром аз Қатода (р) чунин ривоят кардаанд, ки дар қисосҳои замони ҷоҳилият адл гуфтани чизе дида намешуд. Балки зулму таҷовуз, хоҳиши нафсу пайравии шайтон мушоҳида мешуд. Дар қасос гирифтани асло баробарӣ набуд, балки обрӯ, мақом, қувват ба кор мерафт, ки ин ҳама аз адлу инсоф берун буд. Агар ғуломе ғуломи қабिलाи номдорро мекушт, ба ҷои ӯ шахси озодро аз соҳибони ғуломи кушанда ба қасос мерасониданд, ё агар зане аз қабिलाи камъятибор занеро аз қабिलाи обрӯнок билфарз мекушт, ин ҷо ҳам адлу баробарӣ набуд, ба ҷои он мардеро аз онҳо ба қасос мерасонданд, ё мешуд, ки дар муқобили як нафар ҷамоаеро ба қатл мерасонданд. Агар қасосеро ба мол гардонида мешуд,

қабилаи бонуфуз ду баробар ивази он молро аз онҳо меситонид. Аммо агар қасос аз тарафи қабилаи камнуфуз бошад, як баробар меситониданд ва бо ин амал гӯё адлро риоя мекарданд.

Хулоса, қасосҳои замони ҷоҳилият на ба қонуни илоҳӣ, балки бо ҳавои нафсу мувофиқи обрӯи тарафи қасосгир анҷом мегирифт. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур ба мусалмонон фармудааст, ки ҳатто дар қасос ҳам бояд адл риоя шавад. Яъне бо ин оят Аллоҳтаъоло эҳтироми хун (ҳаёт) ва ҷисми инсонро эълон намуда, одати ноодилонаи даври ҷоҳилият (то исломи)-ро ботил (нодуруст) ҳисобид.

Дар оят Худованд ба мӯъминон хитоб намуда фармуд, ки эй касоне, ки имон овардаед, ҳукми қасос ва андозаи иҷрои он барои шумо ҳамчун қонун (фарз) навишта шудааст. Фарз аст бар шумо, ки дар муқобили кушташуда ё ҷароҳатрасида ҷинойтрасонро безулму таҷовуз баробар қасос кунед. Яъне, мақтул ё маҷрӯҳ чӣ тавр ба кадом олат қасдан зада шуда бошад, барбаробари ӯ монанд карда, ҷинойткорро соҳибони ҷинойтрасида ё маҷрӯҳшуда метавонанд қасос намоянд. Қасос ҷазоро ба ҷазо мувофиқ карданро гуянд. На ин ки дар муқобили як нафар, даҳ нафар, ё қабиле, ё дар муқобили зан мардERO, ё дар муқобили ғулом, озодро ба қатл расонида шавад. Чуноне ки ояти мазкур фармуд, бе таҷовуз одами озодро ба муқобили озод, ғуломро бо ғулом, занро бо зан, ҷинойткори асосиро бояд, ки қасосу ба қатл расонида шавад. Агар ба ҷои ҷинойткор дигар инсон ба қатл расад, ин зулму таҷовуз ҳисобида шудааст.

Дар давоми оят Худованд қотилро чун "бародар"-и соҳибони шахси кушташуда ном бурда фармуд, ки агар тарафи ҷабридиди гуноҳи қотилро бахшанд, ё ба ивази хунбаҳо (фидя) аз қасос даст кашанд ва розӣ шаванд, иҷозат аст. Бо ин ду сабаб қасос аз қотил соқит мешавад. Баъди ин муомила соҳибони хун метавонанд аз ҷинойткор бо роҳи хубӣ ва беҳусумат фидяи (хунбаҳои) табори худро талаб намоянд. Ҷинойткор бошад, бе овора сохтан ва бе ваъдаҳо ва мӯҳлатҳои дароз ва бе хиёнат бояд фидяро адо кунад. Яъне, модоме ки соҳибони мақтул мардонавор хуни табори худро аз бародари худ бо иваз афв намуданд, кушанда ҳам бояд аз худ мардонагӣ нишон дода, хунбаҳоро бо хубӣ ва дар сари вақт адо намояд.

Риояи он қонуну шариате, ки Аллоҳтаъоло барои бандагони худ гузошт, барои ҳарду тарафи муҳолиф сабук ва фоидаовар аст.

Яъне, агар фидя (хунбаҳо) дода шавад, нафъи соҳиби мақтул асту саломат мондани қотил. Хулоса дар ин ихтиёргузорӣ раҳмату меҳрубонии Парвардигор аст. Инро набояд фаромӯш кард, ки Исломи азиз бо ҳубӣ анҷом пазирафтани ҳар корро тарафдор аст. Пас шахсе баъди чунин аҳду паймон мисли замони ҷоҳилият даст ба таҷовузу хунрезӣ занад, барои ӯ Худованд азоби аламонкро ваъда намудааст.

Дар яҳудия қисос аст, ё афви бе хунбаҳо. Дар насрония низ афви бе хунбаҳост. Дар шариати Муҳаммадия (с) байни қасосу афв ва афви бо фидя ихтиёр аст. Ногуфта намонад, ки ҷузъи оят «**Ал-унсо бил-унсо**» (занро бо муқобили зан)-ро аз зоҳир чунин фаҳмидан мумкин, аст ки мардро дар муқобили зан қасос карда намешавад. Ин ҷузъи оят бо ҷузъи ояти 45 сураи «Моида», ки «**Ан-нафсу бин-нафс**» аст, мансух шудааст. Яъне нафс дар муқобили нафс. Дар ин оят ҳукми зану мард баробар аст. Мешавад занро дар муқобили мард, мардро дар муқобили зан қасос карда шавад. Чуноне ки дар китобҳои фикҳ омадааст, фидя - хунбаҳои як инсон баробари ҳазор тилло, ё даҳ ҳазор тангаи нуқрагин, ё аз чаҳор ҷинс сад уштур аст. Товондиханда ба адои кадоме аз инҳо қодир шавад, каффорат ҳам медиҳад. Каффорат: озод кардани як ғуломи мусулмон, ё ду моҳ рӯзаро паёпай доштан аст, ё 60-мискинро як рӯз, ё як мискинро 60-рӯз ду вақт таъом додан аст. Он чи гуфта шуд, дар бадали қатли амдӣ, яъне қасдан куштани шахс аст. Аммо дар қатли бе қасди ва хато фақат фидя асту каффорат. Валлоҳу аълам. Фоидаҳои асосӣ:

1. Агарчанде қатл қасдан ҳам бошад, Аллоҳтаъоло афвро иҷоза фармудааст.

2. Ӯ таъоло нисбати инсон ва хуни ӯ эҳтиром гузоштааст.

3. Бар зарари қотил хунбаҳо (ивази хун)-ро фармудааст, то ин ки касе ба куштани инсон ҷасорат накунад.

4. Баъди аҳду паймон бо хунбаҳо ё афв ё қасос зулму таҷовузо бо ҳамдигар ҳамчу пештара ҳаром гардонидаст.

5. Худованд қонуни адлро ва иҷрои амри худро ҳамчу шариат, мувофиқи тақозои ақли инсон гардонидаст.

Акнун ояти зер бо як сухани кӯтоҳу пурмаъно посухи бисёре аз саволҳоро дар бораи қасос, иншоаллоҳ, медиҳад:

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

**Ва лакум фи-л қисо̣си ҳайātu-й̣ й̣а ули-л-алба̣би
лаъаллакум таттақун. 179.**

**179. Ва эй соҳибони хирад, дар ҳукми қасос барои шумо зиндагонӣ
аст, то шояд, ки шумо парҳезгорӣ кунед!**

Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки ай соҳибони хирад, дар иҷро намудани қасос (куштани қотил)-е, ки барои шумо шариат шудааст, ҳаёт аст. Зеро шахсе донад, ки дар ивази куштор ўро ба қатл мерасонанд, метарсад ва даст аз чунин ҷинояти мудҳиш мебардорад. Худаш барҳаёт мемонад ва ҳаёти шахси дигарро боқӣ мегузорад. Ба ҳамин сабабу бо ин қонун ҳаёти мардум амон нигоҳ дошта мешавад. Ҳукми кушанда, агарчи афв дошта бошад ҳам, аслан қасос аст. Бинобар ин, шахсони бохирад, аввалан аз рафтани ҷони худ ва ҷони дигар меандешанд ва аз ин амали ҳаром даст мекашанд ва худро дар қатори парҳезгорон нигоҳ медоранд. Инсоне, ки куштани инсонро ният мекунад, аввалан донад, ки дар ин дунё ба қасос мерасад ва сониян шармандагии рӯзи қиёматро бояд фикр кунаду ба чунин ҷиноят роҳ надихад.

Хулоса, ҳар чизе, ки иҷрои амри Аллоҳ бошад тарки мункарот (амалҳои манъшуда) бошад, он тақво ном дорад. Дар замони Пайғамбар (с) ин ҳукм ҷорӣ шуд, одамкушӣ бозистод ё ба дараҷаи кам расид. Албатта, ба маврид аст, андаке аз мардуми хунхорро қасос карда шавад, то ҳаёти бисёри аз мардум тинҷу амон нигоҳ дошта шавад. Ин ҳукмро ҷорӣ кардан, ҳам амри Аллоҳро ба ҷо овардан аст ва ҳам тақводорист. Баъзе шахсон ба қонуни қасос зидданду мегӯянд, ки агар қотилро қасос кунем, боз каси дигарро нобуд кардаем. Ин фикри осмонӣ набуда, балки фикри шахсии онҳост, ҳол он ки тамоми низом аз тиб сар карда, то кишоварзӣ бар ин иттифоқанд, ки чизи хатарнокро бояд аз байн дур кард. Масалан, агар баъзе касалиҳо дар увзҳои гуногуни инсон пайдо шавад, он узвҳо бурида мебартоянд, зеро агар бурида нашавад, ба тан сироят карда, инсонро ҳалок месозад. Ҳамчунин аст, тоза нигоҳ доштани ҷамъияти инсонҳо.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ

وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾

**Кутиба љалайкум изā ҳаъара аҳадакуму-л-мавту иӢ
тарака хайрани-л-васийяту лил вāлидайни ва-л-ақрабiна
би-л-маъруф. Ҳаққан љала-л-муттақин. 180.**

*180. Вақте ки марг пеш ояд, агар молеро бигзоред барои падару
модар ва наздикон ба некӯӣ, васиятро бар шумо лозим карда шуд.*

Ин кор бар парҳезгорон лозим аст.

Дар аввали Ислом пеш аз он ки ояти мерос нозил шавад, тақозои ҳикмати Парвардигор хоста буд, ки шахси молдор барои хешу табори худ бояд васият кунад, то ин ки онҳо аз мерос маҳрум намонанд. Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фармуд, ки агар сабаби марги яке шумо зоҳир шавад ва моле баъд аз сари шумо мемондагӣ бошад, лозиму фарз аст, ки барои падару модар ва хешу табори худ ва боқиро барои фарзандон аз рӯи адлу инсоф ва писанди ақл, васият намоед, то ба онҳо ҳаққашонро баъди сари шумо бидиҳанд. Шахсе, ки чунин васиятро ба роҳ мемонад, аз ҷумлаи худотарсон, накӯкорон ҳисобидан мешавад. Нашавад, ки барои ворисони бой васият шаваду варисони камбағал маҳрум монанд. Вақто ки Худои меҳрубон ояти меросро (ояти 10 ва 11 сураи «Нисо») нозил намуду ҳаққи ҳамаи ворисонро таъин кард, дигар барои меросбарҳо ба васият кардан ҳоҷат намонд. Яъне ҳукми ояти мазкур мансух (аз амал манъ) шуд. Аммо васият кардан, барои ғайри вараса ба ҳукми мустаҳаб боқӣ монд. Яъне мешавад, ки баъди иҷро намудани васият, бақияи молро байни ворисон бе васият ҳамчу фарз ҳатман бе табдилу тағйир мувофиқи нишондодаи шарияти Аллоҳтаъоло, чуноне ки дар сураи «Нисо» о. 10-11 меояд, тақсим карда шавад. То се яки молро ба ҳукми васият сарф кардан, ё ба касе додан мумкин аст. Миқдори моли васиятшуда набояд аз сеяки моли шахси вафот карда зиёд бошад. Агар меросбар надошта бошад, ҳамаи молашро васият кунад, дуруст аст.

Бо ривояти Имом Бухорӣ Саъд (р) аз Расули Аллоҳ (с) дар боби васият пурсиданд: «Эй Расули Аллоҳ! Ман моли бисёр дорам, меросхӯри ман як духтар асту халос, аз се ду ҳиссаи моли худро ба дигарон васият кунам?». Пайғамбари Аллоҳ гуфтанд: **"He!"**. Саъд (р) боз пурсиданд, ки агар сеякашро васият кунам чӣ? Расулаллоҳ гуфтанд: **"Ҳа! Мешавад, локин ин ҳам бисёр аст"**. Аз ҳадиси мазкур маълум шуд, ки васият то аз сеяки мол барои ғайри меросбарҳо дуруст аст. Ба шарте ки он васиятро дар ҳузури ворисон мерос бурда натавонад. Агар ҳамаи молро, ё аз ду

ҳиссаашро васият кунад ҳам, он аз сеяк намегузарад. Магар дар сурате, ки меросбар надошта бошад. Боқӣ аҳкоми мерос аз китобҳои фикҳ талаб карда шавад.

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ

سَمِيعٌ عَلِيمٌ

**Фа мам баддалаху баъда ма самиъаху фа иннамъ ишмуху
ъала-л-лазӯна юбаддилӯнаҳ. Инналлоҳа Самӣун
Ъалим. 181.**

181. Пас, шахсе васиятро баъд аз он, ки шунавад, бадал кунад, пас, чуз ин нест, ки гуноҳи бадал кардан бар он касоне ҳаст, ки васиятро табдил мекунад, ҳаройина, Аллоҳ шунавою доноист.

Аллоҳтаъоло ҳар чиро барои мо, мусалмонон амр фармояд, он муқаддасасту ҳурмат дорад. Худованд иҷроқунандаи онро аз ҷумлаи тақводорон ва наққорон ҳисобида аст. Инҷо ки сухан дар боби мерос меравад. Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки шахсе васияти касеро донист, ё дар ҳолати зинда будани кас васиятеро аз ӯ шунид, ё баъди мурдани ӯ аз шоҳидон шунид, дар ҳоле ки васият шаръан бо иҷрои амалҳои дуруст шудааст, он шахс он васиятро тағйир дод, ё иҷро накард, чунин шахс гунаҳкор дониста шудааст. Зеро ҳукми шаръиро тағйир додасту хиёнат намудааст. Албатта, гуноҳ бар зиммаи тағйирдиҳанда аст. Чунин шахсон фикр накунад, ки бе ҷазо мемонанд, ҳаройина, Аллоҳтаъоло ҳамаи онҳоро, яъне сухани васиятқунандаро шунавандаву феъли дигаронро донанда аст. Лекин ҳолатҳое мешавад, ки васият истисноан тағйир дода шавад, гуноҳ нест.

Ояти зер, иншоаллоҳ, ин оятро эзоҳ медиҳад:

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُّوَصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ

اللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

**Фа ман хофа мим муъсин чанафан ав иъман фа аслаҳа
байнаҳум фа лā иъма ъалайҳ.
Инналлоҳа Ғафӯру-р-Раҳӯм. 182.**

*182. Пас, шахсе аз васияткунанда зулмо ё гуноҳро хавф барад,
пас, миёни меросбарандагон ислоҳ орад, бар вай ҳеч гуноҳе нест.
Ҳаройина, Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.*

То ба ин ҷо ҳукму қонуни Ислом тағйиру табдил додани васиятро гуноҳ ҳисобид. Аммо мешавад, ки баъзан васиятро тағйир доду гунаҳкор нашуд. Масалан, васияткунанда аз рӯи нодонӣ, ё қасдан ҳамаи молашро барои касе васият мекунад, ё он миқдор васият мекунад, ки аз сеяк зиёд аст, чунин намуд васиятро чанаф (аз ҳақ ба хато майл кардан) гӯянд. Ё моли худро хатоан бошад ё қасдан дарроҳи ғайри шаръ васият кунад, дар ин сурат, ворис ё ҷонишини ӯ чунин васиятро табдил диҳаду мувофиқи шаръи шариф гардонад, гунаҳкор намешавад. Зеро тағйир додани чунин васиятҳои мувофиқи шаръи шариф гуноҳ нест, балки аз ҷумлаи худотарсӣ ва тақводорӣ ҳисобида шудааст. Мағфирати Худованди мутаъол бисёр васеъ аст. Чунин шахсони ислоҳкорро мағфират мекунад ва барои чунин шахсон ӯ таъоло беҳад меҳрубон аст.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ

مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

**Йā айюҳа-л-лазӯна āманӯ кутиба ъалайкуму-с-сийāму
камā кутиба ъала-л лазӯна миъ қабликум лаъаллакум
таттақун. 183.**

183. Эй касоне, ки имон овардаед, бар шумо рӯза доштанро фарз гардонида шуд, чунон ки фарз гардонида шуд бар касоне ки пеш аз шумо буданд. Шояд, ки шумо парҳезгор шавед.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур мӯъминонро бо муҳаббати худ сазовор дида, онҳоро рӯҳан бедор сохта, бо нидо хитоб мекунад, ки эй касоне, ки имон овардаед, ҳамчунонеки бар умматҳои пайғамбарони гузашта аз замони Одам(а) то акнун рӯза доштан фарз шуда буд, бар шумо низ рӯза доштан фарз гардонида шуд.

Аллоҳи меҳрубон, пеш аз он, ки рӯзаро бар бандагони худ фарз гардонад, аз онҳо талаб дорад, ки бо имон бошанд. Шахсоне, ки имон меоранд ва ҳамчу амри илоҳӣ рӯзаро медоранд, муттақию нақӯкор буда, аз корҳои ношоиста парҳез мекунанд. Рӯзае, ки уммати мусалмон медорад, шаръан чунин аст: Инсони мусалмон пеш аз субҳ бо нияти рӯза доштан саҳарихӯрӣ мекунад, баъди ғуруби Офтоб рӯзаи худро мекушояд. Дар ин байн аз тамоми он чи, ки рӯзаро мешканад, яъне аз хӯрдан, ошомидан, ҷимӯъ ва ғайра парҳез мекунад. Аллоҳтаъоло инсони мӯъминро, ки рӯза медорад, тақводор ном ниҳода аст. Дар мардуме, ки уммати Муҳаммад (с) ва пйрави Қуръон нестанд, тағйир додани мӯҳлат ва тарзи рӯзадорӣ дида мешавад. Аз мазмуни ояти карима маълум аст, ки рӯза доштан кори нав набуда, балки барои дигар умматҳо мисли яҳуду насоро низ фарз будааст. Локин яҳудиён онро тағйир дода, як моҳро ба як рӯз оварда расонидаанд. Ба гумонашон, он як рӯз ҳам рӯзи ғарқ шудани Фиръавни малъун аст. Аммо насрониҳо бошанд, ба гурӯҳу мазҳабҳо ҷудо шуда, дар хусуси рӯза доштан ихтилоф доранд. Баъзеашон аз маҳсулоти ҳайвонӣ нахӯранд, худро рӯзадор меҳисобанд, он ҳам 40 рӯз аст.

Хулоса, ба ривояти ҳасан, ихтилофи онҳо баъди бар уммати мусалмон фарз шудани рамазон, пайдо шудааст. Гурӯҳи дигари насрониҳо бошанд, баъди чанд сол рӯза доштан тасодуфан ба гармии ҳаво рӯ ба рӯ омаданду рамазонро ба вақти салқинӣ ба ақиб ронданд, вақто ки ҳаво мӯътадил шуд, бо ихтиёрӣ худ гӯё камбудӣ карда бошанд барои ислоҳ 30 рӯз нею 40 рӯз яъне 10 рӯз барои ҷуброни он рӯзаи изофа медоштанд. Чанд муддат гузашт, подшоҳи маҳбубашон бемор шуд, барои шифои он 7 рӯз рӯза доштанро бар ҳудашон назр намуданд. Инро ҳам ба рамазонашон зам намуданд, 47 рӯз шуд.

Баъди гузаштани подшоҳашон подшоҳӣ дигаре омад. Гуфт 3 рӯзи дигар чӣ зиён дорад? Итоати ўро намуда ин 3 рӯзро ба он 47 рӯз зам намуданд, 50 рӯз шуд. Ҳоло 50 рӯз бо нахӯрдани гӯшту тухм ва дигар чизҳои ба ҳудашон маълум рӯза медоранд. Ин амали яҳудон ва насоро бо нишондоди шариъати аслиашон хилоф аст. Боз умматҳое буданд, ки тамоми солро, ё ними солро рӯза медоштанд.

Акнун мӯҳлати рӯзаи асосие, ки Аллоҳ фармудааст аз бандагони худ онро мепазирад, он чанд рӯз аст? Ба ин савол ояти зер иншоаллоҳ ҷавоб медиҳад.

أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ ۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ۗ وَعَلَىٰ الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ۖ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ ۚ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ

Аййāма-м маъдудāт. Фа маъ кан микум-м марйзан ав ъалā сафарий фа ъиддату-м мин аййāмин ухар. Ва ъалал-лазйна ютиқунаху фидятун таъāму мискин. Фа маъ татавваъа хайран фа хува хайру-л лах. Ва ан тасуму хайру-л лакум ин кунтум таъламун. 184.

184. Рӯзҳои ба шумор бояд рӯза доред. Пас, ҳар кӣ аз шумо бемор ё мусофир бошад, рӯза доштаниаш аз рӯзҳои дигар аст ва бар ононе ки метавонанд рӯза бидоранд, лекин бо машаққат рӯза медоранд, фидияи таъоми мискинро бидиҳанд, пас, шахсе қори хайреро (зиёда аз ин) ба ҷо орад, ин барои ӯ беҳтар аст. Ва агар (бошед, ки) бидонед, барои шумо беҳтар он аст, ки рӯза бидоред.

Аз мазмуни ин оят маълум мегардад, ки мӯҳлати рӯза доштан як сол, ними сол ё 40 ё 50 ё як ҳафта ё як рӯз нест, балки як чанд рӯзи бо шумор аст, ки Аллоҳтаъоло бар уммати исломия ҳамчу раҳмате аз раҳматҳои Худ инъом намудааст. Албаттта, рӯза доштан мувофиқ ба худ мушкилиҳо дорад. Аз барои ҳамин Аллоҳтаъоло меҳрубонии худро барои бандагони худ зоҳир намуда, фармудааст, ки агар шумо дар айёми рамазон бемор шудед, ё ба сафар ба андозаи кӯтоҳ хондани намоз, ки назди ҷумҳури уламо 96 км аст, баромадед, бароятон надоштани рӯза иҷозат аст. Агар бемор сиҳат ёбад ё мусофир ба хонааш ё ба ҷои бемашаққат расад, қазои чанд рӯз рӯзаи надоштаро медорад. Назди уламои мӯътабар, инчунин занҳои ҳомила, ё ширдеҳ, агар ба хушашон, ё ба фарзанди ширхӯрашон хавфи зиёнро баранд, рӯзаашонро кушоянд. Баъди ин ҳолатҳоро гузаронидан, он рӯзҳои надоштаашонро рӯза бидоранд. Онон, ки метавонанд рӯза бидоранд, локин ба машаққат, мисли шахсони пири фартут ё заиф ё гирифтори беморие, ки даво надорад, умеди сиҳат шудан надорад, дар сари вақт ба ҷои рӯза доштан метавонанд ба ивази

ҳар як рӯз ба як дарвеш, дар кадом маконе зиндагӣ кунанд, ду вақт таъоми миёнаи он чоро диҳанд, яъне фидя диҳанд.

Дар фидя додан бо хоҳиши худ, агар ба дарвеш хайри бештаре кунад, манъ нест, балки хуб ҳисобида шудааст. Ё ба ивази як рӯзи рӯза чанд дарвешро таъом диҳад, ин хубтар аст. Аллоҳтаъоло дар охири оят фармудааст, ки шахсоне, ки тоқати рӯза доштан доранд, агар савоби рӯза доштану мукофоти онро медонистанд, аз хӯрдану фидя додан, рӯза доштан барои онҳо беҳтар буд.

Муъоз (р) ва инчунин Имоми Бухорӣ (р) аз Саламата Ибни Акваъ ривоят карданд, ки дар аввали Ислом, рӯза доштан ихтиёрӣ буд. Касе хоҳад рӯза медошт, касе хоҳад не. Локин барои шахсоне, ки рӯза намедоштанд, ба дарвешон фидя додан воҷиб буд. Баъдан ин амал, бо ҷузъи ояти баъдӣ, барои шахсоне, ки тоқати рӯза доштан доранд, мансух (аз амал манъ) эълон шуд. Аммо ҳукми оят, чуноне, ки аз Ибни Аббос ривоят шудааст, дар ҳаққи шахсони пир, хоҳ мард бошад, хоҳ зан, ба асли худ боқӣ мондааст. Зеро рӯза доштан ҳисси тақводориро дар инсон бедор месозад. Рӯза барои соҳибаш аз оташи Дӯзх сипар аст. Рӯза сабаби даромадан ба Ҷаннат аст.

Рӯза барои аз ҳоли мискинон ва бенавоён бохабар шудан ва зиёд намудани раҳму шафқати байни мардум аст. Рӯза, хусусан, саломатиро дуруст мегардонад ва боз сабаби бисёр фоидаҳое мешавад, ки мо аксарашро намедонем. Локин дар ҷузъи ояти мазкур омада, ки «*ин татавваъа хайран*», баъзе аз муфасссирон инро ишора ба рӯзаҳои нафлӣ доштаанд. Яъне на ин, ки рӯзаи фарзӣ, балки рӯзаи нафлӣ ҳам доштан хуб аст. (Аллоҳ донотар аст).

Дар ояти қаблӣ хитоб ба рӯзгордорон шуд, локин вақту миқдораш маълум набуд. Акнун ояти зер, иншоаллоҳ, парда аз рӯи ин мушкилот бардошта, фармудааст, ки:...

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ

الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ ۚ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۖ وَمَن كَانَ

مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا
يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا
هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

**Шаҳру рамазона-л-лази унзила фиҳи-л-Қур-āну ҳуда-л
ли-н-нāси ва баййинāти-м мина-л-ҳудā ва-л-Фурқон. Фа
ман шаҳида минкуму-ш-шаҳра фа-л ясумҳ. Ва ман кāна
марйзан ав љалā сафарин фа љиддату-м мин аййāмин
ухар. Юридүүлoҳу бикуму-л-юсра ва лā юриду бикуму-л-
љусра ва ли тукмилу-л-љиддата ва ли тукаббиду-л-лoҳа
љалā мā ҳадāкум ва лаљаллакум ташкурўн. 185.**

*185. Моҳи рамазон моҳест, ки дар вай барои роҳнамоии
мардум Қуръонро фуруд оварда шуд. Суханони вай равшану
ҳидоят аст ва он ҷудокунандаи ҳақ аз ботил аст. Пас, ҳар кӣ аз
шумо он моҳро дарёбад, пас, албатта, онро рӯза дорад ва ҳар кӣ
бемор бошад ё дар сафар бошад, пас, адо кардани шумори он чӣ
фавт шуд аз рӯзҳои дигар, бар вай лозим аст. Аллоҳ барои шумо
осониро мехоҳад ва барои шумо душвориро намехоҳад. Ва
(мехоҳад), то ин ки мукамал кунед шумори (рӯзҳои
фавтшударо). Ва бояд Аллоҳро барои он ки шуморо ҳидоят
намуд, ба бузургӣ ёд кунед ва шояд, ки шукргузор шавед!*

Аллоҳтаоло зимни ояти мазкур моҳи Рамазонро нисбат ба
ҷамии моҳҳо мадҳ намуда фармудааст, ки моҳи Рамазон, чунон
моҳест, ки дар он Қуръон барои ҳидояти мардум нозил шудааст.
Дар он мизону меъёр, ҷудокунандаи ҳақ ва ботил ошкоро
хувайдост. Қуръон мӯъҷизаи абадӣ буда, то рӯзи қиёмат барои
ҳидояти мардум кифоя аст. Чунин мӯъҷизаи бузургро дар ин моҳ
нозил кардан, ниҳоят бардоштани фазлу дараҷаи моҳи Рамазон
аст.

Дар ҳадисҳо ривоят шудааст, ки моҳи Рамазон моҳест, ки
«Сухуф»-и Иброҳим (а) дар шаби авали моҳи Рамазон, «Таврот»-и
Мӯсо (а) дар шашуми ӯ, «Инҷил»-и Исо (а) дар 13-ум, Қуръон дар
24–27-ум шаби моҳи Рамазон нозил шудаанд. Аммо дар ҳадиси аз

Ҷобир Ибни Абдуллоҳ нақл шуда, омадааст, ки «Забур»-и Довуд (а) дар 12-ум, «Инҷил» дар 18-ум ва боқӣ, чунончи ки гузашт, нозил шуданд.

Хулоса, ҳамаи китобҳои осмонӣ дар моҳи мубораки Рамазон нозил шудаанд, инчунин Қуръон ҳам бо аксарияти ривоятҳо аз Лавҳул-маҳфуз ба осмони дунё, яъне ба Байтулмаъмур бо якборагӣ дар шаби 27-ум нозил шудааст. Илова бар ин фазилати дигареро Аллоҳтаъоло дар ин моҳ зам кардааст, ки рӯза доштани бандагони мӯъмин дар ин моҳ фарз шудааст. Акнун амри Парвардигор аст, ки ҳар мӯъмине, ки ӯ мукаллаф асту оқилу болиғ дар ин моҳ бояд рӯза дорад. Локин, чунонеки дар ояти қаблӣ гузашт, баъзе инсонҳо мустасноанд. Яъне шахсоне, ки мариз бошанд, ки шароити рӯза доштан надоранд, ё рӯза доштан бемориашонро зиёд кунад ё дар сафар бошанд, агар машаққат шавад, рӯзаи худро ифтор мекунанд. Муфасссирони киром гуфтаанд: «Такрори узри бемору мусофир дар ин оят ва дар ояти қаблӣ барои он аст, ки то доништа шавад, ки ҷузъи ояти қаблие, ки ба ин монанд аст, мансух нест». Ба ҳар тақдир, Аллоҳи меҳрубон барои бандагони худ осониро ирода намудааст, на машаққатро. Агар Аллоҳ барои бемору мусофир рухсат намедод, ин ду тоифа чӣ кор карда метавонистанд? Акнун ин ҳама ҳидояти Парвардигор аст, ки шахсони бемор ё мусофир чанд рӯзеро аз моҳи Рамазон рӯза надошта бошанд, метавонанд бо қазо доштани онҳо шумораи моҳи Рамазонро пурра созанд. Ӯ таъоло фармудааст, ки ай бандагон, он фазлу меҳрубонӣ ва ҳидоят ва дигар неъматҳои бешумореро, ки Аллоҳтаъоло ба шумо инъом намудааст, дар назар доред ва Парвардигоратонро доимо бо бузургӣ ёд кунед, шояд шумо бо риоя намудани ҳудуди Парвардигор аз ҷумлаи шукргузорон бошед ва аз савоб маҳрум намонед.

Ба Қуръон пайрав набудагӣ инсонҳо баъди таҷрибаҳои тӯлонӣ ба хулосае омаданд, ки рӯза дар ҳаёти инсон бисёр як чизи ғоиданок будааст. Онҳо тавсия намудаанд, ки инсон бояд барои саломатии худ ҳеҷ набошад, дар як сол як моҳ худро гурусна нигоҳ дорад.

Хулосаи кори онҳо аз ҳақиқати дини Ислом хабар медиҳад. Акнун дар ояти зер сухан аз дуо намудан оғоз мешавад ва баъди он боз сухан аз Рамазон идома меёбад.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ

فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

Ва изā саалака ъибāдӣ ъанни фа инни қарӣб. Учӣбу даъвата-д-даъи изā даъāн. Фал ястаҷӣбу ли ва-л-юьмину би лаъаллахум яршудун. 186.

186. Ва ҳар вақто бандагони Ман туро, аз (ҳоли) Ман савол кунанд, пас, ҳаройина, Ман наздикам, дуъои дуъокунандаро, вақте ки Маро дуъо мекунанд, қабул мекунам. Пас, бояд, ки барои Ман фармонбардорӣ кунанд ва бояд ба Ман имон биёранд, то шояд, ки роҳи ҳидоятро ёбанд.

Сабаби нузули ин оятро чунин ривоят карданд, ки ҷамоате аз арабҳои бодиянишин назди Расулulloҳ (с) омаданд ва савол карданд, ки ай Муҳаммад (с), оё Парвардигорамон қариб (наздик) аст, то Ёро муноҷот кунем, ё дур аст, то Ёро нидо кунем. Дар ҳамин асно Аллоҳтаъоло ояти мазкурро ба Ҳабиби худ (с) нозил намуда фармуд, ки ай Муҳаммад (с), ҳангоме ки бандагони Ман аз ту дар боби Ман савол кунанд, ба онҳо бигӯ, ки Ман ҳамроҳи онҳоям, дуою ниёиши онҳоро мешунавам ва тазарруъи онҳоро мебинам ва роҳи ҳалли мушкилоти онҳоро медонам. Чунин мазмун дар ояти 16-уми с. Қоф низ омадааст, ки **"Ва наҳу ақрабу илайҳи мин ҳабли-л-варид"**. **"Моён наздиктарем ба сӯйи банда аз шараёни гардани ӯ"**.

Албатта, ин ваъдаи Худованд аст, ки дуои дуокунандаро, агар дуои ӯ аз таҳти дилаш бошад, мепазирад. Банда бояд фармонбардори Парвардигор бошад, зеро Худованд бандагони худро ба имон овардан даъват намуда фармудааст, ки имонро бардавом нигоҳ доранд.

Дар давоми оят фармудааст, ки имон оред ва итоъат кунед, то ин, ки аз некбахтони ҳарду дунё бошед, шояд, ки аз ҷумлаи ҳидоятёфтагон шавед. Дар ояти мазкур, Аллоҳтаъоло барои бандагони худ ҳафт маротиб бо зоти поки худ ишорат фармудааст. Бо ин амал ниҳоят пайвастагӣ ва муҳаббати худро барои бандагони худ изҳор намудааст. Дуо мағзи ибодат буда, барои баровардани ҳар ҳоҷат васила аст. Бо дуо, иншоаллоҳ, метавон ба неъматҳо ва ба раҳматҳои назди Парвардигор расид. Оре,

Аллоҳтаъоло, чуноне ки дар сураи «Анфол» ояти 24-ум фармудааст: **«Ваъламӯ анналлоҳа яҳуллу байна-л-мар-и ва қалбиҳ»**, «Бидонед, ай бандагон, албатта, Аллоҳтаъоло дар миёни шахс ва қалби ӯ ҳоил аст». Ба бандагони худ нисбат ба ҳар чиз наздиктар аст. Дар хусуси дуо - ниёиш ҳадисҳои зиёде ворид шудааст. Чуноне ки аз имом Абӯ Мӯсо Ал-Ашъарӣ (р) ривоят шудааст, ки гуфтаанд: «Мо ҳамроҳи Пайғамбар (с) дар ғазое якҷо будем, вақто ки баландиеро мебаромадем, ё ба пастие нишеб мешудем, бо овози баланд такбир мегуфтем. Пайғамбар (с) гуфтанд: **«Эй мардум, шумо касро, ё ғоибро нидо накарда истодаед, балки Зотеро дуо-(ниёиш) карда истодаед, ки ӯ шунавандаву бинанда аст. Шумо он Зотеро дуо карда истодаед, ки аз гардани маркабатон дида ба шумо наздиктар аст»**.

Ҳамчунин Имом Аҳмад (р) аз Абӯ Саъид (р) аз пайғамбари Аллоҳ ривоят кардаанд, ки Пайғамбар (с) гуфтанд: **«Одами мусалмон гуноҳ накарда, хешу табори худро наранҷонда бошад, агар дуо кунад, Аллоҳтаъоло аз се як хислати дуоро ба ӯ медиҳад. Ё дуояш дар ҳол қабул мешавад, ё захираи охираташ мешавад, ё миқдори дуои кардагаш нороҳатиҳоро аз ӯ мегардонад»**.

Локин Аллоҳтаъоло дуоро аз қалби ғофил қабул надорад. Барои иҷобати дуо қалби соф ва ҳалқи пок лозим аст. Баъди луқмаи нопок то 40-рӯз дуо қабул нест. Бинобар ин аҳли тақво аз ояти мазкур илҳом гирифта, дар Рамазон, хусусан даҳаҳои охири он ба дуо бисёртар машғул мешуданд.

Дар хусуси дуо ва вақти иҷобати он ҳадисҳо бисёр аст. Аз ҷумла; вақти саҳар, дар ҳолати рӯзадорӣ, вақти ифтор, мобайни азон ва иқомат, мобайни пешин ва аср, рӯзи ҷумъа, рӯзи чоршанбе, вақти бечорагӣ ва парешонӣ, ҳолати рӯ ба рӯ шудан бо душман дар ҷиҳоди фӣ сабиллоҳ вақтҳои қабули дуоанд. Хулоса, чун шароити дуо фароҳам шавад, мавриди иҷобат қарор мегирад.

Сабаби нузули ояти зеринро муфасссирони олиқадр чунин баён намудаанд. Дар ибтидои Ислом агар шахсе пеш аз ифтор хоб мекард, то шаби оянда, то ҳамин вақт хӯрдан ва ғайра барояш ҳаром буд. Мӯъминон аз чунин кор вазниниеро ҳис мекарданд.

Дар воқеъ, яке аз саҳобагон -Қайс ибни Сараматаи Ансорӣ (р) рӯзадор буд, рӯз то бегоҳ дар замини худ кор кард, хаста шуду вақти ифтор ба назди ҳамсараш омад ва пурсид, оё барои ифтор

чизе ҳаст? Ҳамсараш дар ҷавоб гуфт: «Ҳоло ҳеҷ чиз нест, локин ҳозир аз хешовандон барои шумо таъоме меорам». Баъди рафтани ӯ Қайсро хоб ғалаба кард, дар хоб шуд. Вақто ки ҳамсараш омад, дид, ки ӯ хоб рафтааст, гуфт: «Ноумедӣ барои ту, чаро хоб кардӣ?» Хулоса, дигар барои Қайс ифтор мумкин набуд. Ӯ пагоҳ боз ба кори замини худ рафт, то нимаи рӯз кор кард ва аз ташнагӣ бошад ё гуруснагӣ беҳуш шуда, ба замин афтод. Ин ҳодисаро назди Расулаллоҳ нақл карданд, дар ин асно ояти зер нозил шуд ва мушкилоти онҳоро осон кард:

أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ ۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ
وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ۚ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ
عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ۚ فَاَلْعَنَ بَشِرُوهُنَّ وَأَبْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ
وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ
الْفَجْرِ ۖ ثُمَّ أَتُمُوا الصِّيَامَ إِلَىٰ اللَّيْلِ ۚ وَلَا تُبَشِّرُوهُنَّ ۚ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ
فِي الْمَسْجِدِ ۚ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ فَلَا تَقْرُبُوهَا ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
ءَايَاتِهِ لِّلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ



Уҳилла лакум лайлата-с-сийāми-р-рафаъу илā нисāикум. Ҳунна либāсу-л-лакум ва ан̈тум либāсу-л лаҳунн. Ёалималлоҳу аннакум кун̈тум тахтāнуна ан̈фусакум фа тāба ѓалайкум ва ѓафā ѓан̈кум. Фа-л- āна бāширӯхунна вабтағу мā катабаллоҳу лакум. Ва кулу вaшрабу ҳаттā ятабайяна лакуму-л-хайту-л абязу мина-л-хайти-л-асвади мина-л-фаҷр. Ѓумма атимму-с-сийāма ила-л-лайл. Ва лā тубāширӯхунна ва ан̈тум ѓāкифуна фи-л-масāҷид. Тилка ҳудудуллоҳи фа лā

тақрабу¹х̣а̣. Каз̣āлика юбаййинулло¹ху ай̣ātiх̣и ли-н-нāси лаъаллаҳум яттақун. 187.

187. Бо занони худ дар шабҳои рамазон омезиширо ҳалол карда шуд. Онҳо барои шумо либосанд ва шумо барои онҳо либосед. Аллоҳ донист, ки шумо, албатта, бар нафсҳои худ хиёнат мекунед. Пас, тавбаи шуморо қабул фармуд ва аз шумо афв намуд. Пас, алҳол бо занҳои худ омезиш кунед ва он чиро, ки Аллоҳ барои шумо муқаррар кардааст, талаб кунед. Ва бихӯред ва бинӯшед, то он ки равшан шавад барои шумо риштаи сафед аз риштаи сиёҳ (-и шаб аз субҳ). Баъд аз он тамои кунед рӯзаро то шаб. Ва дар ҳоле ки шумо дар масҷидҳо эътиқоф нишастаед, занонро мисос накунад. Инҳо (ҳама) сарҳадҳои (муқарраркардаи) Аллоҳ аст, пас, ба онҳо наздик нашавед! Ҳамчунин Аллоҳ оятҳои худро барои мардум баён мекунад, то шояд парҳезгорӣ кунанд.

Аллоҳтаъоло бо ояти мазкур ба шикастани он машаққате, ки дар аввали Ислом дар шабҳои рамазон буд, рухсат фармудааст. Худованд барои мӯъминон лутф намуда фармуд, ки эй мӯъминон, эй рӯзадорон, барои шумо шабҳои Рамазон хӯрдану нӯшидан ва омезиши ҷинсӣ бо ҳалоли худ, иҷозат фармуда шуд. Зеро занҳо барои мардон ҳамчун либос(анд). Либос айби бадани инсонро мепӯшад, ўро зиннат медиҳад, ўро аз гармо ва сармо ниғаҳ медорад, занашӯӣ ҳам чунин аст. Яъне ду ҳамсар якдигарро аз беҳудагардӣ нигоҳ медоранд, айбҳои ҳамдигарро мепӯшанд, василаи роҳат ва оромии ҳамдигар мешаванд. Ояти мазкур хабар додааст, ки Аллоҳтаъоло донист, ки албатта, шумо аз омезиши занҳо як моҳ дур шавед, хоҳ ноҳоҳ бар нафсҳои худ хиёнат мекунед.

Аз ин рӯ Аллоҳтаъоло шабҳои Рамазон омезиширо бо занҳои худ муҳоҳ фармуд ва шумо аз он хиёнате, ки пеш аз нодуруст будани омезиш дар шабҳои Рамазон карда будеду тавба намудед, Аллоҳтаъоло бар шумо осон гирифт, тавбаи шуморо қабул фармуд ва шуморо афв намуд. Акнун шумо метавонед, ҳатто дар шабҳои Рамазон бо занҳои худ, на фақат барои шикастани шаҳват, балки барои ба даст овардани рӯзии худ хуфту хоб кунед, яъне аз ин хуфту хоб шумо метавонед фарзандеро, ки барои шумо тақдир шудааст, аз Аллоҳтаъоло талаб намоед. Шумо низ ҳақ доред дар шабҳои Рамазон то тулӯи субҳи содиқ, яъне то риштаи сафедии

субҳро аз риштаи сиёҳии шаб фарқ карданатон хӯреду нӯшед.

Шумо Рӯзаро як соат нею балки то даромадани шаб яъне, то нишастани Офтоб бояд бидоред. Дар ин байн худро аз хӯрдану нӯшидану омезиш бо занҳои худ нигоҳ доред. Агар шумо дар масҷид (эътикоф) нишаста бошад, аз омезиш бо занҳои худ дар давоми давраи эътикоф шаб ва рӯз худро манъ созед, ҳама он чи, ки фармуда шуд, андоза ва амру қонуни шариати Парвардигор аст. Шариати ӯро набояд хилоф намуд. Аллоҳтаъоло марзҳои худро дар боби рӯза ин гуна аён намуд, то шояд, ки мардум аз ҳаром парҳез кунанд.

Эътикоф дар шариат ин аст, ки инсони рӯздор агар мард бошад, ба нияти тоъату ибодат чанд рӯзеро дар масҷид ва зан бошад дар хона меғузаронад. Шахси эътикофнишаста мард бошад, аз масҷид, зан бошад аз хона ба ғайри ҳоҷати асли берун шавад, эътикофаш фосид мешавад. Аз ҳамин сабаб бо зани худ дар ҳолати эътикоф, ҳатто шаб ҳам бошад, наздик намешавад. Локин метавонад бо ӯ сухан ва маслиҳати корҳои худро бинад. Дар идомаи ояти зерӣ назар Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ба чунин марзҳои нишондодашуда наздик нашаванд, зеро ба сарҳад наздик шудан эҳтимол дорад, таҷовузи сарҳад шавад.

Хулоса, ин ҳама зикршудаҳо барои бандагон марзҳои шариати Аллоҳтаъолоанд. Бо риоя намудани ин марзҳо шояд, ки мардум аз ҷумлаи парҳезгорон бошанд. Аллоҳтаъоло дар ояти зер ошкоро фармудааст, ки барои мусалмонон лоиқ нест, ки аз молҳое, ки бо роҳи ботил ё ҳаром ба даст меояд, истифода кунанд, балки аз ҳалол истифода шавад:

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ

لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Ва лā таъкулӯ амвāлакум байнакум би-л бāтили ва тудлӯ бихā ила-л-ҳуккāми ли таъкулӯ фарйқа-м мин амвāли-н-нāси би-л-ишми ва айтум таъламун.188.

188. Ва молҳоятонро дар миёни худ ба ноҳақ махӯред. Ва молҳои худро ба ҳокимон бо ришва марасонед, то поре аз молҳои мардумро бо ситам бихӯред. Ва ҳол он ки шумо онро медонед.

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло бандагони худро ҳушдор

намуда фармудааст, ки ай мардум, ай мусалмонон, молҳои якдигарро байни худатон бо ҳар гуна қорҳои номашрӯъ, яъне бо роҳҳои ботилу ҳаром мисли пора, ғасб, қимор, рибо, бо қасами дурӯғ, умуман бо таъвилҳои ноҳақ нахӯред. Ҳеҷ гоҳ бо ҳукми ҳоким, ё ҳукми қозӣ на ҳалол ҳаром мешавад ва на ҳаром ҳалол. Чуноне ки Абдуллоҳ ибни Аббос (р) фармудааст: «Агар шахсе қарздор бошад, локин қарздеҳ ҳуҷҷат надорад, вай ин беҳуҷҷати ро сӯйистиғода бурда, назди ҳоким арз намуда, ноқарздорӣ худро маълум кунад, ҳоким қарздор нестӣ, гуфта ҳукм барорад, чуноне ки ояти мазкур ишора кардааст, индаллоҳ, (назди Худо) ҳукми ҳоким ботил аст. Аз қарз ӯ агарчи назди ҳукми ҳоким ҳалос аст, локин назди вичдони худ қарздор аст ва бо роҳи ботил моли ҳаромро хӯрда истодааст». Асли ҳамаи қорро Аллоҳ медонад. Ҳокими бечора бошад, ҳуҷҷат ва зоҳири қорро дида ҳукм мекунад. Ҳоким ҳукм кард, гуфта, ҳаққи қасро хӯрдан сифати мусулмонӣ нест.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ба ҳокимон ришва надиҳед, то он ҳоким қисме аз моли мардумро, ки ҳаққи шумо нест, бар ғоидаи шумо ҳукм кунад! Шумо, ки ноҳақ будани худро медонед, ботилқор ва ҳаромхӯр ҳастед. Шумо ҳеҷ гоҳ дидаю дониста ҳаққи бародари худро нагиред, чуноне ки Имом Бухорӣ (раҳ) аз Умми Салама модарамон (р) ҳадисеро аз Пайғамбари Аллоҳ (с) ривоят кардаанд, ки Расули Аллоҳ (с) фармудаанд! **"Ман ҳам мисли шумо як инсонам, хусумататонро назди ман меоред. Ҳуҷҷатҳои баъзеатон аз баъзеатон боқувват аст, ман бошам ба ғоидаи ӯ ҳукм мекунам. Локин инро бояд бидонед, ки агар ҳаққи мусалмонро бо дигараш ҳукм карда бошам, он поре аз оташи Ҷаҳаннам аст. Хоҳад гирад, хоҳад нагирад!"**.

Оре! Ҳоким ба зоҳир нигоҳ карда, ҳукм кунад, гунаҳгор нест. Ин аст тарбияи исломӣ. Чунин маъноро дар ояти 29-уми сураи «Нисо» боз вохӯрдан мумкин. Бо тиҷорат, ҳибба, мерос, ҳадя, васият аз ҳамдигар мол пайдо кардан ба қонуни шариат дуруст меояд ва аз дидгоҳи шариат истиғодаашон дуруст аст.

Акнун чанд суҳан дар хусуси ришва (порахӯрӣ): Ислми ришвахӯриро дар ҳар шакле бошад, напосандида ҳаром медонад. Дар замони зиндагии Пайғамбари Аллоҳ (с) чунин ҳодисаеро ба ӯ (с) хабар доданд, ки яке аз фармонбардорони шумо пороро дар сурати ҳадя қабул намудааст. Пайғамбар (с) аз ин қор нороҳат шуданду ӯро ба назди худ хонда пурсиданд: **«Ту чӣ хел он**

чизҳоеро, ки ҳақи ту нест, гирифтӣ?». Ӯ дар ҷавоб узрхоҳона гуфт: «Ай Пайғамбари Аллоҳ, он чи гирифтам, ҳадя буд». Пайғамбари Аллоҳ фармуданд, ки **агар шумо дар хонаатон нишинед ва аз тарафи ман фармондори ноҳияе набошед, оё мардум ба шумо ҳадяе меоранд?». Баъди он фармон доданд ва он ҳадяро гирифтанд, дар байтулмоли давлат ҳамроҳ намуданд ва он ҳокими порахӯрро аз кор барканор намуданд. Чӣ хуб мешуд, мусулмонон аз китоби Аллоҳ ва аз суннати Расули Ӯ (с) дар хусуси порахӯрӣ ва порадиҳӣ илҳом мегирифтанду худро ва молашонро бо роҳи ботил қурбон намекарданд. Чуноне ки Расули Акрам (с) фармудааст: **«Аллоҳтаъоло ришвадиҳанда ва ришвахӯранда ва он касе, ки байни ин ду корсозӣ мекунад, лаънату аз раҳмати худ дур кунад». Порахӯрӣ дар диёре авҷ гирад, номи адл дар даҳонҳо мемонад, аммо маънояш гум мешавад.****

Рӯза доштан ва ифтор намудан бо дидани ҳилол (моҳи нав) вобастагӣ дорад. Мувофиқи ҳадиси Расулуллоҳ (с) **"Моҳи навро дида рӯзадорӣ оғоз мешавад ва моҳи нави моҳи баъди ро дида, рӯзи иди рамазон муайян карда мешавад"**.

Дар замони сарвари олам (с) одамҳо аз Расулуллоҳ (с) мепурсиданд: "Моҳ барои чӣ халқ карда шуд?"

Оятҳои зер, иншоаллоҳ, барои ҷавоби чунин саволҳо нозил шудаанд:

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ ۚ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ۚ وَلَيْسَ

الْبُرِّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبُرَّ مِنَ اتَّقَىٰ ۚ وَأَتُوا

الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

Яс-алӯнака њани-л-аҳиллаҳ. Қул ҳия мавāқиту ли-н-нāси ва-л-ҳаҷч. Ва лайса-л-бирру би айн таъту-л-буйӯта мин ẓухӯриҳā ва лāкинна-л-бирра мани-т-тақо. Ваъту-л-буйӯта мин абвāбиҳā. Ва-т-тақуллоҳа лаъаллакум туфлиҳун. 189.

189. Туро аз моҳҳо мепурсанд, бигӯ: «Онҳо барои таъини вақтҳои мардум ва ҳаҷ аст». Ва неқӯкорӣ он нест, ки ба хонаҳои худ дар ҳоли эҳром аз паси пушти онҳо дароед. Валекин неқӯкорӣ

он аст, ки парҳезгорӣ кунед ва ба хонаҳои худ аз дарҳои онҳо дароед. Ва аз Худо битарсед, бошад, ки шумо растагор шавед!

Сабаби нузули ин оятро муфасссирони киром чунин ривоят кардаанд, ки баъзе аз саҳобагон аз Расули Аллоҳ (с) пурсиданд: “Ё Расулulloҳ (с), чаро Моҳтоб дар аввали моҳ мисли ришта борик намоён мешаваду оҳиста-оҳиста зиёд шуда, қурси ӯ ба камол мерасад, баъди ин боз кам шуда, мисли аввалаш шуда, бар як ҳолат мисли Офтоб боқӣ намонанд?” Ин сабаби нузули қисми якуми оят буд. Аммо сабаби нузули қисми дувуми оят он аст, ки чуноне ки дар ривоятҳо омадааст, одати ансориҳо он будааст, ки агар марде аз онҳо дар замони ҷоҳилият эҳром мебастанд, дигар аз дари хонаи худ ворид намешуд, балки аз дари пас ё аз сари девор ба хонааш мебаромад. Бинобар ин қисми дувуми оят нозил шуд ва ин мушкилотро осон намуд. Аз зоҳири оят гӯё қисми аввал ба қисми сонӣ алоқае надорад. Агар дар қисми аввали оят сухан аз фаҳмидани тағйирёбии шакли Моҳтоб равад, дар қисми дувум сухан аз ба хона даромадани шахси эҳромдор меравад. Дар асл ин қисмҳо бо ҳам алоқае доранд.

Валлоҳу аълам, зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), туро аз каму зиёд шудани Моҳтоб мепурсанд, ту дар ҷавоб ба онҳо бигӯ, ки каму зиёд шудани Моҳтоб барои он аст, ки то шумо ҳисоби вақтро барои иҷрои корҳои худ ёбед. Масалан, рӯза доштан, ид кардан, вақти ҳаҷро фаҳмидан, иддаи занҳои талоқшударо ҳисоб кардан, вақти закот, садақаи фитр ва ғайра бо истифода аз тағйирёбии шакли моҳтоб ҳисоб карда мешавад. Хусусан дониستاني моҳи Рамазон ва вақти ҳаҷ бо Моҳтоб вобастагии калон дорад.

Эзоҳи қисми дувуми оят, валлоҳу аълам, чунин аст. Пеш аз нузули ояти мазкур одати ансориҳо чунин буд, ки агар ба сафар, ё ҳаҷ мебароманд, ё эҳром мебастанд, ҳангоми ба хона баргаштан аз он даре, ки баромадаанд, ворид нашуда, аз дигар дар ё аз сӯроҳӣ, ё аз сари девор ба хонаи худ дохил мешуданд. Гӯё бо он даре, ки баромадаанд, доимо бо гуноҳ мебароманд, ҳол он ки баъд аз сафарҳо ва ҳаҷ ва ғайра аз гуноҳ поканд, набояд ба он дари хориҷшудаашон ворид шаванд. Қурайшиҳо бошанд, баракс амал мекарданд.

Хулоса, чунин одату хуруфотро барои ҳудашон кори неқӯ меҳисобиданд. Иттифоқо яке аз саҳобогони ансорӣ, вақте ки аз сафари ҳаҷ бармегардад, аз даре, ки хориҷ шуда буд, вориди

хонаи худ мешавад. Ин амалро мисли пештара айб ҳисобида, савол пайдо шуд, ки кори ин ҳоҷӣ чӣ шуд? Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фармуд, ки нақӯкорӣ ин нест, ки шумо аз ҳаҷ бозгардед, ё аз сафар ба хонаатон омадани шавед, аз дари қафо, ё сӯрохии девор, ё аз сари девор, мисли замони ҷоҳилият ворида хонаи худ шавед. Балки нақӯкорӣ он аст, ки шумо аз Худо битарсед, тақводор бошед, аз корҳои ҳаром дур бошед, амалҳои солеҳро анҷом диҳед, хурофотпараст набошед, то ба Худо наздик шавед. Мисли дигар мардум дар ҳама ҳол аз дари оддии хонаҳоятон дохил шудан гиред, ин аст нақӯкорӣ. Зеро бо иҷрои урфу одатҳои, ки шариат иҷозат намодааст, қурбе бо Аллоҳ ҳосил намешавад. Аллоҳтаъоло дар охири оят мефармояд, ки аз Худо битарсед. Он чиро, ки Ў таъоло амр мекунад, ба ҷо биёред. Аз он чи ки шуморо наҳӣ мекунад, боз истед, то ин ки бо ёфтани ризои Ў аз азоби Ҷаҳаннам наҷот ёбед ва саъодатманди дунё ва охират шавед.

Бо овардани ҳадисе бо ривояти Абдуллоҳ ибни Аббос (р), ки ба мазмуни ояти мазкур мувофиқ аст, узран шарҳи маънои ояти мазкурро ба охир мерасонем: «Рӯзе Расулуллоҳ (с) хутба меҳонданд, мардеро диданд, ки дар Офтоб рост истодааст. Кӣ будани он мардро, аз асҳоб пурсиданд, асҳоб гуфтанд: «Ў Абӯисроил аст. Ў дар офтоб рӯза доштан, ба сояе нанишастан ва ба касе сухан нагуфтанро бар худ назр гардонидааст». Расулуллоҳ (с) баъди шунидани ин сухан гуфтанд: «Сухан *гӯяд*, ба соя *равад*, *нишинад*, *рӯзаашро ба охир расонад*». Аз сухани Расулуллоҳ (с) маълум мешавад, ки ба ибодати шаръӣ корҳои, ки назди шаръ савоб надоранд ҳамчу хурофот ҳисоб мешаванд, ҳамроҳ намудан лозим нест. Чунин амалҳои зиёдати Расулуллоҳ (с) манъ намуданд. Албатта, иҷрои амалҳои шаръӣ ҳама нақӯкорист. Оятҳои қаблӣ аҳкоми рӯзаро баён намуданд. Оятҳои баъдӣ ҳукмҳои ҳаҷро, иншоаллоҳ, баён мекунанд. Зеро баъди моҳи рамазон моҳҳои ҳаҷчу умра дохил мешаванд. Паиҳам омадани ин оятҳо низ аз ҳамин хусус аст. Лекин дар ҳамин моҳҳо агар аз тарафи душман ҳуҷум сар занад, мусалмонон бояд чӣ кор кунанд? Оятҳои баъдӣ ба ин саволҳо ҷавоб медиҳанд.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ

الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾

Ва қотилу ғи сабиллilлāхи-л-лазiна юқотилунакум ва лā таътадӯ. Инналлоҳа лā юҳиббу-л-муътадин. 190.

190. Ва дар роҳи Аллоҳ бо касоне, ки бо шумо ҷанг мекунанд, набард кунед. Ва аз ҳад магузаред. Ҳаройина, Аллоҳ дӯст намедорад аз ҳадгузарандагонро.

Сабаби нузули ин оятро муфасссирони олиқадр ба ду намуд тафсир кардаанд. Бинобар гуфти зумрае аз онҳо ояти мазкур нахустин оятест, ки бо душманони муҳочими алайҳи Ислом ҷангиданро, яъне бо силоҳ ғимоя кардани худро рухсат фармудааст. Баъди нузули ояти мазкур Расулulloҳ (с) алайҳи ононе, ки муқобили Расулulloҳ (с) ҷанг эълон намуданд, биҷангид.

Гурӯҳи дигаре аз муфасссирон сабаби нузули ояти мазкурро чунин баён кардаанд. Аз Ибни Аббос (р) нақл шудааст, ки сабаби нузули ояти мазкур сулҳи ал-Ҳудайбия аст. Ҷараёни ҳодисаи сулҳи ал-Ҳудайбия мухтасаран чунин аст. Расулаллоҳ (с) дар хоб диданд, ки ба амонӣ бо сарҳои тарошида, бе ягон тарс дохили Масҷидулҳаром шуданд. Воқеан, Расулаллоҳ дар ҳамин сол барои адо намудани ҳаҷи умра таққрибан бо ҳамроҳи 1400 нафар саҳобагон ба сафар баромаданд. Вақто ба ал-Ҳудайбия ном макон расиданд, аз ҷониби мушрикони Макка барои даромадани онҳо монеъа эҷод шуд. Хулоса, ин сол сулҳ бастанд ва дар сулҳнома чунин навиштанду чунин аҳд шуд, ки агар мусулмонон соли оянда биёянд, Макка 3-рӯз дар ихтиёри мусалмонон гузошта мешавад. Соли оянда Расулulloҳ (с) чунин ҳам карданд. Локин аз ҷиҳате мумкин буд, ки мушрикони аҳди худро шикананду дар чунин моҳҳое, ки набард мумкин нест, алайҳи мусалмонон ҷангро оғоз кунанд, Расулulloҳ (с) аз чунин андеша нороҳат ҳам буданд. Аз рӯи эҳтиёт саҳобагон бо худ лавозимоти ҳарбири гирифтанд. Хушбахтона, ояти мазкур нозил шуд ва дастур фармуд, ки агар душман даст ба силоҳ бараду сабру тоқати шумо лабрез шавад, агарчи дар ҳарам бошед ҳам, дар моҳи ҳаром (моҳҳое, ки дар онҳо одатан арабҳо бо ҳам намеҷангиданд) бошад ҳам, барои дифои худ ва барои баланд

бардоштани парчами Ислом дар муқобили мушрикони барои ризои Аллоҳ, метавонед биҷангед!

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки агар дар набард бо мушрикони пирӯзи насиби шумо шавад, шумо таҷовуз накунед ва аз ҳад нагузаред. Зеро Аллоҳтаъоло аз ҳадгузарандагонро дӯст намедорад. Яъне, шумо аввал даст ба силоҳ набаред. Аз харобкорӣ даст бардоред. Занҳо, кӯдакон, кӯҳансолонро, ки дар набард ҳамроҳи мушрикони нестанд, накушед! Инчунин шахсонро, ки дар ибодатгоҳҳои онҳон ба набард коре надоранд, низ накушед. Маҷрӯҳон, таслимшудагон, асиронро ва бе мақсад ҳайвонҳоро низ накушед! Боғу бӯстонҳоро масъумонед! Хонаҳо, шаҳрҳоро бе ҳолати хароб масъумонед! Муслим (буриданӣ) накунед.

Хулоса, зидди онҳое, ки муқобили мусалмонон пайкор мекунанд, барои ҳимояи худ сазоворона ва мувофиқ муқобила намудан лозим, то шукӯҳи шавкати мусалмонон баланд бошад ва коста нашавад. Бо ривояти Бухорӣ ва Муслим маънои мухтасари ҳадисе, ки аз Расулуллоҳ Абдуллоҳ Ибни Умар (р) ривоят мекунанд, чунин аст: «Дар ғазо Абдуллоҳ Ибни Умар (р) ҳамроҳи Расулаллоҳ (с) буданд, мегӯянд, ки Расулаллоҳ (с) як зани кушташударо диданд, нороҳат шуданд, бинобар ин куштани занҳо ва кӯдаконро дар набардҳо манъ намуданд». Ояти зер иншоаллоҳ, сароҳатан маънои ояти қаблро комил месозад.

وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمُ

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ

يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ

Вақтулуҳум ҳайшӯ шақифтумуҳум ва ахриҷуҳум мин ҳайшӯ ахраҷукум. Ва-л-фитнату ашадду мина-л-қатл. Ва лā туқотилуҳум ъинда-л-Масҷиди-л-ҳароми ҳаттā юқотилукум фиҳ. Фа ин қоталукум фақтулуҳум. Казāлика қазāу-л-кāфирин. 191.

191. Ва ҳар ҷо, ки (мушрикони) ёбед, онҳоро нест кунед ва аз он ҷо, ки шуморо берун карданд, берун кунед! Зеро фитна (ғалаба)-и

ширк аз қатл сахттар аст ва назди Масҷиду-л-ҳаром ба онҳо корзор накунед, то он ки бо шумо дар он ҷо корзор кунанд, пас, агар бо шумо биҷанганд, пас, онҳоро ба қатл бирасонед! Сазои кофирон ҳамчунин аст.

Агар ба таърих назар карда шавад, маълум мегардад, ки вақто ки мусалмонон дини худро дар Макка зоҳир намуданд, зери фишору шиканҷаи мушрикони Макка қарор гирифтанд. Ҳеҷ гуна изое набуд, ки мушрикон ба мусалмоншудагон нарасонанд. Вақто ки мусалмонон ба Мадина ҳиҷрат намуданд, чанде гузашт, ки онҳо қувват пайдо намуданд ва фатҳи Макка барои онҳо аз тарафи Аллоҳ башорат шуд. Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки вақто ки шумо Маккаро фатҳ мекунед, мушрикони онҷобударо, агар имон наоранду таслим нашаванд, ҳар кучо, ки ёфтед, хоҳ дар ҳил (хориҷи Макка) бошанд, хоҳ дар ҳарам (доҳили Макка) ба қатл расонед.

Чунонеки онҳо шуморо аз мулку диёратон хориҷ карда буданд, шумо ҳам онҳоро аз ватанашон хориҷ кунед. Фитнае, ки онҳо дар ҳаққи шумо намудаанду хостанд шуморо аз динатон бозгардонанд ва мушрик созанд, аз ҷанг ва куштани шумо сахттар аст. Агар мушрикон бо шумо қитол накунанд, шумо ҳам бо онҳо назди Масҷидулҳаром қитол накунед, хун нарезед. Ҳурмати Каъба аз рӯзе, ки Худованд онро халқ намудааст то ба охири дунё пойдор аст. Шумо онро нашиканед.

Дар сурате, ки онҳо ҳурмати ҳарамро нигоҳ надоранду бо шумо назди Масҷидулҳаром корзор кунанд, шумо посухи маҳкам ба онҳо диҳед, то онҳо аз муқаддасоти Аллоҳтаъоло сӯйистифода накунанд. Дар чунин суратҳо дар муқобили мушрикон дигар сукут ҷоиз нест. Оре! Албатта, шаҳри Макка то рӯзи қиёмат ҳурмат дорад.

Хусусан, назди Масҷидулҳаром қитолу хунрезӣ дуруст нест. Аммо рӯзи фатҳи Макка Аллоҳтаъоло Муҳаммад (с)-ро чанд соате, чунонеки дар с. «Фатҳ» мегузарад, иҷозат фармуд, баъди гузаштани он соатҳо ҳурмати Макка ба аслаш боқӣ монд. Албатта, шахсе, ки ба кори бад аввалин шуда даст мезанад, ӯ золимтар аст. Муомила ба кофирону мушрикон, чуноне ки аз ояти мазкур маълум шуд, ҳамин аст ва ҷазои кофирону мушрикон ҳам ҳамин аст. Агар онҳо даст аз зидди мусалмонон бардоранд, чӣ бояд кард? Ояти зер роҳро нишон медиҳад.

فَإِنْ أَنْتَهُوَ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾

Фа уиниътаҳав фа инналлоҳа Ғафӯру-р-Раҳим. 192.

192. Пас, агар (аз ҷанг) боз истоданд, албатта, Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.

Яъне ононе, ки атрофи Масҷидулҳаром зиндагӣ доранд, вақти даромадани шумо ва мусалмонон дар ҳарами Аллоҳ аз набард даст бардоранд, аз ширку куфр бозгашта ба Ислом рӯ биёранд, тавба намоянд аз онҳо даргузаред. Зеро Аллоҳтаъоло ҳам аз гуноҳоне, ки қаблан карда буданд, дармегузарад, Ӯ таъоло бисёр омӯрзандаву бисёр раҳмхор аст.

Дар ояти баъдӣ ҳадаф аз ҷиҳод дар Ислом чист ва он чӣ аҳмият дорад, баён мешавад:

وَقَتِّلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ أَنْتَهُوَ فَلَا عُذْوَنَ

إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾

Ва қотилуҳум ҳаттā лā такуна фитнату-в ва якуна-д дину лиллāх. Фа уиниътаҳав фа лā њудвāна иллā њала-џ-џолимин. 193.

193. Ва бо онҳо набард кунед, то ин ки фитна (ширк) нобуд шавад ва дин холис барои Аллоҳ шавад! Пас, агар аз дини худ ё аз ҷанг даст бардоштанд, пас, дигар (ба онҳо) дастдарозӣ нест, магар ба ситамгарони онҳо.

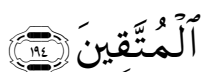
Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур ҳадафи дурусти ҷиҳодно мефаҳмонад, ки агар мушрикони бо шумо дар набард шаванд, шумо, мусалмонон метавонед, то шикастани шаъну шавкати онҳо, то боқӣ намондани фитнаву қувваи онҳо ва то холис гардидани дин барои Аллоҳ бо онҳо бичангед. Агар онҳо аз ширку набард бо мӯъминон даст бардоранд, дигар ба онҳо набард намудан норавоист. Магар онҳо ё баъзе аз онҳо бар мусалмонон бори дигар бичанганд ё хиёнат ё таҷовуз кунанд, боз бо онҳо ҷангидан равоист.

Хулоса, ҷиҳоди исломӣ на ба хоотири кишваркушоӣ ва на тавсияталабӣ, на фармонравой, на фасод дар рӯйи замин, на ба хоотири ғаниматгундорӣ, ё мартабаи баланде барои қавм ё нажоде

додан аст. Балки муқобила бо таҷовузгарон ва нест намудани осори ширк ва муқобила бо золимон аст. Ҳамчунин барои оташи фитнаро хомӯш намудан ва таъмини амну амнияти халқи Худост.

Ояти зер, сухан аз он мекунад, ки дар чандин моҳҳо набард мумкин нест:

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَتُ قِصَاصٌ فَمَنْ أَعْتَدَى عَلَيْكُمْ
فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ



Аш-шаҳру-л-ҳарому би-ш-шаҳри-л ҳароми ва-л-ҳурумату қисос. Фа маниътадаъ ъалайкум фаътадуъ ъалайҳи би мишли маътадаъ ъалайкум. Ва-т-тақуллоҳа ваъламӯ анналлоҳа маъа-л-муттақин. 194.

194. Моҳи ҳаром дар ивази моҳи ҳаром аст ва (тамоми) ҳурматҳо бо якдигар (қобили ивазу) қасос аст. Пас, ҳар касе бар шумо таҷовуз кард, пас, монанди дастдарозиаш бар вай дастдарозӣ кунед ва аз Аллоҳ битарсед ва бидонед, ки бегумон Аллоҳ бо парҳезгорон аст.

Ояти мазкур маънии ояти қаблиро комил сохта иншоаллоҳ, радди саволу ақидаи шахсонест, ки ба Ислом таъну эрод расонида мегӯянд, ки магар дар моҳҳои ҳаром корзор мумкин аст, ки Ислом бар ин иҷозат додааст? Мушрикони Макка инро ҳам медонистанд, ки дар шарияти Иброҳим (а) дар моҳҳои ҳаром- Зулқаъда, Зулҳиҷа, Муҳаррам, Раҷаб дар ҳарами Каъба, хусусан дар назди Масҷидулҳаром қитол ноҷоизу нораво аст. Пайғамбари Ислом (с) ин ҳудудҳоро эҳтиром мегузориданд.

Аз ин сабаб мушрикон меҳостанд мусулмононро ғофилгир кунанду дар моҳҳои ҳаром бар мусулмонон ҳамла кунанд. Хушбахтона, ояти мазкур нозил шуд ва пиндори эҳтимолии онҳоро нақши бар об намуда, дастур дод, ки агар мушрикон дар чунин моҳҳо бар зидди мусулмонон ҳезанд, мусалмонон маҷбуранд барои дафъи фитна бар муқобили онҳо даст ба аслиҳа баранд. Зеро Ислом, (агарчи дар нисбати мушрикон ҳам бошад), адолатро меҳақад.

Давоми оят фармудааст, ки агар мушрикон алайҳи шумо таҷовузро раво бинанд, шумо ҳам ба онҳо монанди онҳо муомила кунед. Яъне ин моҳҳои ҳаромро эҳтиром гузоред, локин ҳангоми зарурат ҳатто бо ҷанг ҳам бошад, бояд фитнаро дур ва худро ҳимоя кард.

Ибни Касир ҳам ин мазмунро тасдиқ намуда дар ҳадисе аз Имом Аҳмад, бо ривояти Исҳоқ ибни Исо ва дар охир аз Ҷобир ибни Абдуллоҳ фармудааст, ки Расулуллоҳ (с) доимо моҳҳои ҳаромро агар таҷовузе пайдо намешуд, эҳтиром мегузоштанд ва ҳеҷ вақт дар онҳо ғазоро оғоз намекарданд. Агар таҷовузе пайдо мешуд, албатта, он фитнаро то охир ба ҷояш мешинонданд. Аз ҳамин ҷиҳат, вақто ки Расулуллоҳ (с) соли ал-Ҳудайбия Усмон (р)-ро ҳамчу сафир барои маслиҳат ба назди мушрикони Макка фиристоданд, хабар омад, ки Усмон (р)-ро мушрикон ба қатл расониданд. Дарҳол Расулаллоҳ аз ҳамроҳони худ, ки 1400-нафар буданд, барои ҳимояи Усмон (р) байъат гирифтанд, ҳол он ки ин ҳодиса дар яке аз моҳҳои ҳаром воқеъ гардид. Яъне агар қатли Усмон (р) ҳақиқат медошт, монанди дастдарозии онҳо ба мушрикон айнӣ ҳол дастдарозӣ менамуданд. Вақто маълум гашт, ки Усмон (р) ба қатл нарасидааст, худдорӣ намуданд.

Чун дар он сол, соли шашуми ҳиҷрӣ, дар моҳи Зулқаъда мушрикон монеи вуруди Расулуллоҳ (с) ва саҳобагон ба Макка шуданд, онҳо бо сулҳ баргаштанд. Локин дар муқобилаи он, соли ҳафтуми ҳиҷрӣ дар ҳамон моҳ Худованд Расулуллоҳ (с) ва асҳобро ҳамчу қисос, яъне моҳи муҳаррам дар муқобили моҳи муҳаррам бо фатҳ ва бо дохил шудани Макка нусрат бахшид.

Бо ривояти Алӣ ибни Абиталҳа аз ибни Аббос ҷузъи оят: "Фаманиътадо (то) ъалайкум" ба ояти қитол, яъне о. 9 сураи "Тавба" мансук (аз амал манъ) шудааст.

Давоми оят мефармояд, ки дар ҳама кор, ҳатто дар интиқомгирии бо мисл ва бархӯрд бо мушрикон аз Аллоҳ битарсед. Итоъати Ёро кунеду адолатро риоя намоед ва ин оят хабар медиҳад, ки дар дунё ва охира Аллоҳтаъоло бо ёрӣ ва кӯмаки хеш ҳамроҳи худотарсон аст. Албатта, ғазои корзор бо пулу мол иҷро мешавад. Бинобар ин, ояти зер дар роҳи ризои Аллоҳ нафақа намуданро амр мекунад:

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ

مُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

**Ва ағфиқу фӣ сабилиллāҳи ва лā тулқу би айдикум ила-
т-таҳлуқати ва аҳсинӯ инналлоҳа юҳиббу-л-
муҳсинин. 195.**

**195. Ва дар роҳи Аллоҳ харҷ кунед ва ҳештанро ба сӯйи ҳалокат
маяфканед ва некӯкорӣ кунед, албатта, Аллоҳ некӯкоронро дӯст
медорад.**

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло бандагони худро ба фӣ сабилиллоҳ (дар ризои Аллоҳ) харҷ намудани молҳои худ амр мекунад. Дар роҳи ризои Аллоҳ нафақа намудан тарзҳои гуногун дорад. Бо ин восита инсонӣ ҳушманди тавонгар метавонад ба Худои худ наздик шавад. Садақа ба масокин, бенавоён, ё хешовандон ё ба шахсе, ба кӯмак мӯҳтоҷ бошад, фӣ сабилиллоҳ ҳисобида мешавад. Лекин бузургтарин нафақа дар роҳи Аллоҳ дар ҷиҳоде мебошад, ки он шаръан дуруст ва фӣ сабилиллоҳ бошад. Ҷиҳоде бошад, ки мақсад аз он ҳифзу ҳимояи Ислому ватан, аҳлу аёл аз таҷовузи душман бошад. Танҳо дар чунин маврид нафақа додан ҷиҳоди бо мол ҳисобида мешавад. Ҷиҳод бо мол, мисли ҷиҳод бо тан барои қувват додани мусалмонон ва сушт намудани аҳли ширк ва азиз гардонидани дини Аллоҳ ҳам фарз аст.

Агар дар нафақа додан дар роҳи Аллоҳ бахилӣ шавад, аз ҳар сӯ фалокатҳо мерасад, душман қувват мегирад ва болои мусалмонон мусаллат мегардад. Яъне мардум бо чунин бахилӣ ба ҳалокати моддию маънавӣ мерасанд. Бояд мусалмонон барои худ сабабҳои наҷотро фароҳам кунанд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло дар давоми оят ҳушдор дода фармудааст, ки ай мусалмонон, ҳештанро бо дастони худ таслими асбоби ҳалокат накунед! Яъне агар он чиро, ки Аллоҳтаъоло ба мусалмонон амр намудааст, тарк кунанд, мӯҷиби ҳалоки рӯҳу баданашон мегардад. Аз ҷумла, агар инсон дар майдони набард мағрур гардад, дар вақтҳои хавф сафар намояд, бе силоҳ ба макони даррандагон ва ғайра равад, ӯ низ худро бо дасти худ ба хатар андохта, ба сӯйи ҳалокат бурдааст. Доимо гуноҳ кардан, аз даргоҳи илоҳӣ ноумед шудан,

фарзҳои Аллохро тарк намудан, инҳо ҳам аз қабилӣ амалҳои мебошанд, ки инсонро ба сӯйи ҳалокат меафкананд.

Давоми оят амр ба эҳсонӣ умумӣ намуда, фармудааст, ки бо молу чиз дар солҳои қатъӣ ва ғайра эҳсон кунед, зеро Аллоҳтаъоло эҳсонкунандагонро дӯст медорад.

Ҷамии хайроте, ки бо мол иҷро мешавад, эҳсон номида мешавад. Илова бар ин, аз ҷоҳу мансаб сӯйистифода накардан, амри маъруфу наҳӣи мункар намудан, таълими илми нофеъ додану таълим гирифтани, ҳоҷати мардумро адо кардан, ғаму андӯҳи касеро нест намудан, бародареро, ки мӯъмин асту бемор аст, аёдат кардан, роҳгумкардаеро роҳнамоӣ кардан, намози ҷаноза хондану майитро ғуронидан ва ғайра ҳамаи ин эҳсон ҳисобида шудааст. Инчунин эҳсон дар ибодатро Рауслуллоҳ (с) чунин фармудаанд, ки Аллоҳро бояд ин гуна ибодат карда шавад, ки ғӯё Ёро дида истодаӣ, агар ту Ёро набинӣ, Ё таъоло туро дида истодааст.

Муфасссирони олиқадр зимни ояти мазкур ҳикоятро аз салафи солаҳин ҷоиз донистаанд, ки хирадмандон аз мазмуни ҳикоят мазмуни ояти мазкурро бо ҳуби фаҳм мекунанд. Гурӯҳе аз муслмонон ба Қўстантания барои ҷиҳод рафтанд. Яке аз мардони шуҷоу далер бар мушрикони Рум ҳамла бурду танҳо дохили онҳо шуд. Рафиқони ӯ фарёд зада гуфтанд: «Субҳоналлоҳ, ин мард худро бо дасти худ дар ҳалокат андохт». Абӯ Аюби Ансорӣ (р), ки бо ҳозирин дар онҷо буд, аз ҷой бархост, фарёд зада гуфт: «Ай мардум, чаро ин оятро ин гуна тафсири нодуруст медиҳед? Ин оят дар ҳақиқи мо, ансориҳо нозил шудааст. Вақто ки Аллоҳтаъоло нусрат дод, нусрат меодоғиҳои дин низ бисёр шуданд, баъзе аз мо гуфтанд: «Худованд динашро нусрат бахшиду ёваронаш афзуданд. Агар мо аз ин баъд дар Мадина нишину он ҷӣ аз молҳои мо зоеъ шудааст, барқарор кунем, барои мо беҳтар будагист». Онҳо рафтани молро ҳалокат шумориданд. Бародарон, ин ҳалокат нест, балки ҳалокат он аст, ки шумо барои дурустӣ ва ҷуброни молҳои дар роҳи Аллоҳ сарфшуда дар Мадина иқомат кунеду ҷиҳоди фӣ сабилиллоҳро тарк намуда, душман бар шумо ғалаба кунад. Ин аст, ки бо дасти худ худро ҳалок сохтаед». Аз ҳамин ҷиҳат Абӯ Аюби Ансорӣ (р) доимо дар роҳи Аллоҳ корзор менамуд, ахиран ӯ (р) дар замини Рум ба шаҳодат расид.

Дар масъалаи ҷиҳод байни мардум хоҳ дӯст бошанд, хоҳ душман, нофаҳмиҳои зиёде паҳн шудааст. Масалан, душманони

Ислом бо фаҳми худ мегӯянд: Ислом фақат аз ҷанг иборат аст. Ба фикри онҳо бар мусулмонон алайҳи ҳар шахсе, ки ғайри мусулмон аст, ҷиҳод фарз аст. Во аҷабо, ин суҳанро аз кучо ёфтанд ва ин тӯҳматро чаро ба Ислом мебарданд? Онҳо дар ҷавоб мегӯянд: Дар Қуръон ояти хубу зебоест, ки ҷунин фармудааст: **"Онҳоро (яъне кофиронро) дар кучое, ки ёфтед, ба қатл расонед"**.

Дӯстон бошанд, мегӯянд, ки Ислом дини сулҳу салоҳ аст ва он оромӣю тинҷиро тарафдор аст, ба ҷангу ҷидол руҳсат намедихад. Магар дар сурате, ки душман ҳамла кунад, барои дифоъи худ алайҳи онҳо метавон мубориза бурд.

Маълум аст, ки Қуръон бисёр масъалаҳое, ки ҷанбаи гуногун доранд, дар як боб муолиҷа (баён) намекунад, балки як масъаларо дар бобҳои гуногун бозгӯ месозад. Бо ҷамъовариҳои ҳамаи он метавон хулоса кард. Дигар, инро бояд фаҳмид, ки услуби баёни Қуръон услуби ҳоси илоҳист. Аз рӯи он услуб бо ҷамъ овардани ҷамии (тамоми) масъалаҳое, ки оид ба ҷиҳод аст, маълум мегардад, ки ҷиҳод дар Ислом на барои тавсияталабию кишваркушоӣ ва ғанимат гирифтани мусаллат шудан аст. Балки барои дафъи зулму фитнаи мувофиқи замон ва барои боло бардоштани калимаи Аллоҳ нигаронида шудааст. Агар ҳуқуқи Исломро мусалмонҳо поймол нашавад, ҳоҷат ба ҷиҳод нест. Аммо душман монеаи роҳи Исломро мусулманин шавад, душманӣ кунад, аҳли Ислом маҷбур мешаванд, ки барои ҳимояи ҳуқуқи динашон мубориза баранд.

Оятҳои собиқа ҳукмҳои рӯзаро баён намуданд, оятҳои баъдӣ бошанд, ҳукмҳои ҳаҷро баён мекунанд, зеро баъди моҳи рамазон моҳи ҳаҷ меояд. Локин барои аҳкоми моҳҳои ҳаромро фаҳмидан оятҳои қитол байни ин ду оят нозил шуд.

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُٗ ۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا

أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ ۖ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ۚ فَإِذَا أَمِنْتُمْ

فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ ۚ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ۚ ذَلِكَ
لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ

اللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

Ва атимму-л ҳаҷча ва-л-ъумрата лилләҳ. Фа ин уҳсиртум фа мастайсара мина-л-ҳадй. Ва лā таҳлиқу руӯсакум ҳаттā яблуга-л-ҳадю маҳиллаҳ. Фа маъ кāна минкум-м марйъан ав биҳй аза-м ми-р-раъсиҳй фа фиद्याту-м мин сийāмин ав садақатин ав нусук. Фа изā аминтум фа маъ таматтаъа би-л-ъумрати ила-л ҳаҷчи фа мастайсара мина-л-ҳадй. Фа ма-л лам яқид фа сийāму сālāсати аййāмин фи-л-ҳаҷчи ва сабъатин изā раҷаътум. Тилка ъашаратун кāмилаҳ. Зāлика ли ма-л лам якун аҳлуҳу ҳāзири-л-Масҷиди-л ҳаром. Ва-т-тақуллоҳа ваъламӯ анналлоҳа шадиду-л-ъиқоб. 196.

196. Ҳаҷ ва умраро барои Аллоҳ тамои кунед! Ва агар пас аз бастании эҳром боз дошта шавед, лозим аст он чӣ аз қурбонӣ сахл бошад, бифристанед ва то он ки қурбонӣ ба ҷояш бирасад, сарҳои худро матарошед! Пас, ҳар кӣ аз шумо бемор бошад ё ранҷе дар сари ӯ бошад, пас ивази он аз рӯза, ё садақа, ё қурбонӣ адо намудан лозим аст. Пас, чун эмин шудед, пас, ҳар кӣ ба сабаби адои (ҳаҷчи) умра, то вақти ҳаҷ баҳравар шавад, пас, он чӣ муяссар шавад, қурбонӣ лозим аст ва ҳар кӣ (қурбонӣ) наёбад, пас, се рӯз дар вақти ҳаҷ ва ҳафт рӯз вақти аз сафар бозгаштан рӯза доштан лозим аст. Ин як даҳи тамои аст. Ин ҳукм барои шахсест, ки аҳли ӯ назди Масҷиду-л-ҳаром набошад. Ва аз Аллоҳ битарсед ва бидонед, ки Аллоҳ сахт азобкунанда аст.

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло ҳафт амали муҳимми ҳаҷро барои хосу ом ишора намудааст.

1-ум: Аллоҳтаъоло дастури умумӣ дода фармудааст, ки ай мусалмонон, ҳаҷ ва умраро ба таври комил, бо риояи ҳама ҳуқуқи онҳо ҳамчу фармони Аллоҳ ва барои ризои Ӯ таъоло ба итмом бирасонед. Инсоне, ки ба ҳаҷ ё ба умра меравад, бояд аз миқот (ҷои муайяншуда барои эҳром бастан) ё пештар аз он эҳром баста дохили ҳарам шавад. Аммо ба кадом нияте, ки аз хона барояд ва дар охир аз миқот эҳром бандад, иҷозат аст. Локин аз шартҳои комилшавии ҳаҷ ин аст, ки барои ҳаҷ аз хона бо нияти ҳаҷ баромада шавад. Агар ҳар кадом аз ҳаҷ ва умраро танҳо ба ҷо оварда шавад, ин ҳам аз тамомияти ҳаҷ ва умра ҳисобида шудааст. Яъне дар ғайри моҳҳои ҳаҷ ҳам барои умра эҳром баста, ҳаҷи умраро адо кунад, иҷозат аст. Аммо барои ҳаҷи фарзӣ фақат дар моҳи Шаввол, Зулқаъда ва даҳаи аввали Зулҳиҷа эҳром бастан мумкин.

Масъалаи **2-юм:** Агар баъди эҳром бастан ҳочиро аз идомаи сафар беморӣ ё душман монев шавад, яъне бо сабаби шаръие ӯ тавоноии адои маросими ҳаҷ ва умраро пайдо карда натавонад, бо истифодаи забҳи ҳадяе (гӯсфанде) метавонад, аз эҳроми басташуда барояду ба ҳоли оддӣ боз гардад. Чунонеки дар соли шашуми ҳиҷрат дар ал-Худайбия чунин ҳодиса ба Расулulloҳ (с) ва асҳоби он кас руҳ дода буд.

Масъалаи **3-юм:** Шахсе, ки аз ҳаҷ кардан, чуноне гуфтем, манъ шудааст, ҳадяе фиристад ва то расидани ҳадя ба қурбонгоҳ (ҳарам) ё маконе, ки забҳашон ҳалол аст, бояд сари худро натарошад. Инчунин ҳочиёне, ки ҳаҷашон қирон ё таматтӯъ бошад, то қурбонӣ накунанд, сарҳои худро наметарошанд. Баъди забҳи қурбонӣ ва сарро тарошидан метавонанд, аз эҳром берун шаванд.

Масъалаи **4-ум:** Агар баъзе ҳочиён баъди эҳром бастанашон чунон беморе шаванд, ки мӯйи дар сарашон истода зараровар бошад, мисли дарди сар, ё махлуқе мисли шабуш (ҳашарот) сари ӯро пахш карда бошад, агарчӣ дар ҳарам бо эҳром бошад ҳам, ночор мӯйи сари худро метарошад ва дар ивази мӯйи сар тарошиданаши фидя медиҳад. Он фидя ё 3-рӯз рӯза доштан аст, ё 3-соъ таъомро бар шаш мискин садақа додан аст, ё қурбонӣ кардан аст, ки камтарини он як гӯсфанд аст. Яке аз кадоми ин се ба ӯ муяссар шавад, ибтидо ба он мекунад. Як соъ тақрибан 3 кг 800 г. гандум аст. Ними он миқдори садақаи фитри як инсон пешбинӣ шудааст. Эҳром ду чодарро гӯянд, ки якеро мард ба ҷои изор аз болои ноф сар карда ба поёни худ мепечонад ва дигареро

ба ҷои курта бар шонаҳои худ мегирад. Зан бошад, либосҳои дӯхтагиро мепӯшад ва рӯи худро мекушояд, ин барои ӯ эҳром ҳисобида мешавад.

Масъалаи **5-ум**: Агар ҳоҷиёне, ки аз атроф мераванд, аз аввали амр дар амон бошанд ё он монеъаҳое, ки дар боло гузашт, пеш аз он, ки вақти ҳаҷ гузарад, дур шаванд, метавонанд ба адои ҳаҷ шурӯъ кунанд. Агар шахсе дар моҳҳои ҳаҷ хос барои умра эҳром бандад, ё барои ҳарду, яъне ҳам барои умра ва ҳам барои ҳаҷ, локин баъди адо кардани ҳаҷчи умра аз эҳром баромаду аз он чизҳое, ки ғайри муҳримҳо бархурдоранд, бархурдор шуд, бояд барои шукронаи Аллоҳ аз ҳадяҳое, ки ба ӯ муяссар мешавад (ақалли он як буз, ё як гӯсфанд аст), бо нияти тақарруб ба Аллоҳ ва тақсим бар фуқаро, қурбонӣ кунад.

Масъалаи **6-ум**: Ҳоҷиёни таматтӯъ, ё Қирон бояд тахмин зананд, агар қудрати қурбонӣ кардан надошта бошанд, бояд 10-рӯз рӯза доранд, се рӯзи онро дар ҳаҷ, рӯзи охирини он арафа бошад, яъне рӯзи 7-8-9-уми Зулҳиҷҷа ва ҳафт рӯзи дигарашро баъд аз бозгашт назди аҳли байташон доранд. Ин ҳафт бо он се, ки дар ҳаҷ дошта буд, даҳ рӯзи комил шуда, иншоаллоҳ, дар савоб бе нуқсон ба ҷои ҳадя ҳисобида мешавад.

Масъалаи **7-ум**: Ҳаҷчи таматтӯъ, ё қирон барои шахсоне пешбинӣ шудааст, ки онҳо аҳли Макка ё аҳли Миқот (ҷои эҳром бастан) набошанд. Яъне аҳли байташон дар он маконҳои зикршуда набошанд. Аммо шахсоне, ки дохили Маккаанд, ё дохили Миқоту ҳарам байни макони зисти онҳо ва Макка муддати сафар нест, дар айёми ҳаҷ фақат ҳаҷчи ифродро анҷом медиҳанд.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло ҳамаи мӯъминонро, хусусан, ҳоҷиёнро дастур ба тақво дода фармудааст, ки бо чунин барнома ҳаҷро иҷро намудан амри Аллоҳ аст. Дар анҷоми корҳо хусусан дар адо намудани нусукҳои (амрҳои) ҳаҷ аз Аллоҳ битарсед ва тақворо доимо пеша доред. Он чӣ дар боби ҳаҷ гуфта шуд, амри Аллоҳ аст, аз нофармонӣ барҳазар бошед, амрҳои Аллоҳро ҷуноне ки фармудааст, онро иҷро кунед ва бидонед, ки Аллоҳ барои шахсоне, ки хилофи амри Ӯро ихтиёр мекунанд, саҳт азобкунанда аст.

Хулоса, 4-навъ адо намудани ҳаҷ шаръӣ ҳисобида шудааст.

1-ум: ҳаҷи ифрод, яъне ин ҳаҷро шахсоне адо мекунанд, ки дохили Макка ва дохили 96-км атрофии Макка зиндагӣ доранд.

Инҳо дар моҳҳои ҳаҷ фақат ҳаҷчи фарзиро адо мекунанд ва умраро дар дигар моҳҳо метавонанд адо кунанд.

2-юм: ҳаҷи қирон, яъне барои адои 2 ибодат умра ва ҳаҷ якҷоя ният мекунанд, эҳром мебанданд ва барои ҳарду талбия мегӯянд. Чунин шахсон дохили Макка шуда, ҳаҷчи умраро адо мекунанд ва то ҳаҷчи фарзиро адо намудан дар эҳром меистанд.

3-юм: ҳаҷчи таматтӯ: Он аст, ки дар аввал фақат барои умра эҳром баста мешавад. Баъди адо намудани ҳаҷчи умра аз эҳром баромада чанде аз неъматҳои дунё барҳараманд мешаванду қаблан, ё рӯзи 8-уми Зулҳиҷҷа барои ҳаҷчи фарзӣ аз Макка эҳром баста, ба Мино ва Арафоту Муздалифа мераванд ва боз ба Мино бармегарданд. Ҳоҷии қорин ва мутаматтиъ қурбонии шукронаро адо мекунанд, ё даҳ рӯз рӯза медорад, ё се соҳ таъомро бар 6 мискин садақа медиҳанд. Аммо забҳи ҳадя барои ҳоҷии муфрид ихтиёрист.

4-ум: Шахсоне, ки дар моҳҳои ҳаҷ барои ҳаҷ эҳром мебанданд агар баъди тавофи қудум аз эҳром набароянд ва аз дунё бархурдор нашаванд ва бо ҳамон эҳром ҳаҷчи фарзро адо кунанд, бар онҳо забҳи ҳадя лозим набуда, ин амал барои онҳо ихтиёрист. Валлоҳу аълам.

Он чи гуфта шуд, ҳаҷче буд, ки инсон барои худаш иҷро менамуд, аммо шахсоне, ки манзилашон аз Макка зиёда аз 96 км аст, дар як сафар дар моҳҳои ҳаҷ барои худашон ҳаҷчи умра ва бе васияти мурис меҳаҷанд барои ягон авлодашон ибодати баданиро гӯё, ки хос гардонида, ҳаҷчи бадал кунанд, оё ҳадяи шукронаро забҳ мекунанд ё на? Ихтиёр доранд, чунки он ҳам ҳаҷчи ифрод аст.

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَةٌ ۖ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا

فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ ۚ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ ۖ وَتَزُودُوا

فَإِنَّ خَيْرَ الْزَّادِ التَّقْوَىٰ ۚ وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾

Ал-ҳаҷҷу ашхуру-м маълумāt. Фа ман фараза фихинна-л-ҳаҷҷа фа лā рафаъа ва лā фусуқа ва лā қидāла фи-л-ҳаҷҷ. Ва мā тафъалу мин хайри-й яъламхуллоҳ. Ва

тазаваду фа инна хайра-з-зāди-т-тақвā ва-т-тақуни йā ули-л-албāб. 197.

197. Ҳаҷ (дар) моҳҳои доништа шудааст. Пас, шахсе дар ин моҳҳо бар худ ҳаҷро фарз (лозим) кард, пас рафас (зикри чимоъ)-у бадкорӣ ва бо ҳам муноқиша накунад. Ва ҳар чӣ аз некӣ мекунад, Аллоҳ ӯро медонад. Ва тӯша ҳамроҳ гиред, ҳаройина, беҳтарини ғоидаҳои тӯша парҳезгорист (аз талабидан ва аз дуздӣ)! Ва эй соҳибони хирад, аз Ман битарсед!

Дар шарҳи ояти мазкур муфасссирон ривоятҳои гуногунро ҷоиз доништаанд. Баъзе аз онҳо мегӯянд, ки эҳромро барои ҳаҷ пеш аз моҳҳои ҳаҷ ҳам бастан мумкин. Баъзе аз онҳо чуноне ки аз зоҳири оят маълум аст, мегӯянд, ки моҳҳо барои ҳаҷ байни мардум чун моҳҳои Шаввол, Зулкаъда ва 10 рӯзи аввали Зулҳиҷҷа машҳуранд, бояд дар ҳамин моҳҳо эҳром баста шавад. Ба ҳар тақдир, бинобар иҷтимоӣ ин ду қавл инсоне, ки ҳаҷро барои ризои Аллоҳ бо бастанӣ эҳром бар худ лозим гардонид, бояд тарки шаҳват (яъне омезиш бо занҳо) кунад. Зикри чимоъро, ки он дар ҳузури занҳо қабех аст, накунад. Корҳои гуноҳ, ҷангу ҷидолу хусумат бо рафиқон накунад. Агар ба таври алоҳида шарҳ диҳем, "Рафас" - гуфтугӯи шаҳвонӣ дар ҳузури занонро гӯянд. Агар ғайбати занҳо шавад, он "рафас" номида намешавад. "Фусуқ" - хориҷ шудан аз итоати Аллоҳро гӯянд. "Ҷидол" - гуфтугӯи низоангез буда, ҳарду тараф меҳаҳад сухани худро бартар нишон диҳад.

Ба ҳар ҳол тибқи дастури ояти мазкур ҳоҷиён дар ҳангоми эҳром бо занҳои худ қарибӣ карданро ҳақ надоранд. Хулоса, муҳити ҳаҷ бояд аз алоқаи ҷинсӣ, амалҳои гуноҳ, гуфтугӯҳои беғоида, баҳсҳо, калимакашиҳои беғоида пок бошад. Зеро давоми оят фармудааст, ки мӯъминон ҳар кори хайреро, ки анҷом диҳанд, Аллоҳ аз онҳо бохабар аст.

Боз Худованд фармудааст, ки барои ҳама кор, хусусан, барои ҳаҷ зоду тӯша таҳия кунед, ки беҳтарини ғоидаҳои тӯшаи охират, ин парҳезгорист. Яъне тарсидан аз Аллоҳ ва парҳезидан аз гуноҳ. Дар ҷумлаи охир Аллоҳтаъоло гуфтааст, ки **«...эӣ соҳибони (ақлу) хирад, аз Ман битарсед!»**. Бо ривояти Иқрима аз ибни Аббос (р) гуфтаанд, ки дар он асно мардуме буданд, ки мегуфтанд: «Мо ба зиёрати хонаи Аллоҳ меравем, оё барои мо таъом намедиҳанд?». Ҷузъи ин оят **"тазаваду"**, яъне "тӯшаҳои худро омода созед" дар ҷавоби чунин мардум нозил шуд. Яъне дар ин қисми оят Аллоҳтаъоло фармуд, ки барои ҳаҷ тӯшаатонро гиред,

то ба касе мӯҳтоҷ нашавед ва аз касе чизеро наталабед ва аз талбидан аз мардум бар ҳазар бошед. Ин амал, яъне аз касе чизе наталабидан ҳам дар ҳисоби тақво ва аз Аллоҳ тарсидан аст. Албатта, ҳар киро зоди сафари дунёгиаш дуруст бошад, барои адои ҳаҷ нафақаи ҳалол ҷамъ месозад, ӯ аз Аллоҳ метарсад ва аз ҳеҷ кас чизеро дар ин роҳ наметалабад.

Муқотил ибни Ҳайён мегӯяд: «Вақто ки (тазававду) "тӯшаҳои худро омода созед" нозил шуд, марде аз фуқарои мусалмонон аз ҷой бархост ва гуфт: "Ё Расулаллоҳ! Мо ҳеҷ чиз намеёбем, ки тӯшаи худро омода созем?" Расулуллоҳ дар ҷавоб гуфтанд: **"Тӯша ба он миқдоре бигиред, ки шуморо аз талабидан боз дорад ва беҳтарин тӯшае, ки мегирад, ин тарс аз Аллоҳ аст"**.

Оре! Ӯ таъоло дар охири оят фармудааст, ки эй соҳибони хирад, аз Ман битарсед, хилофи амри Ман амал накунад!

Ояти баъдӣ баъзе иштибоҳотеро, ки дар зимни масъалаи ҳаҷ мешавад, иншоаллоҳ, баён мекунад:

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ

مِّنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا

هَدَاكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِّن قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ ﴿١٩٨﴾

Лайса ъалайкум चुनāхун ан табтағу фаъла-м ми-р-Раббикум. Фа изā афаътум-м мин ъарафāтий фаъкуруллоҳа ъинда-л машъари-л-ҳаром. Вазкуруҳу камā ҳадāкум ва ин кунтум-м мин қаблиҳи ламина-з-зōллин.198.

198. Нест гуноҳе бар шумо ин ки (дар мавсими ҳаҷ) аз Парвардигоратон рӯзие талаб кунед! Пас, вақто ки аз Арафот боз гардед, назди Машъари Ҳаром (Муздалифа) Аллоҳро ёд кунед ва Худоро бо шукрона ёд кунед, ки шуморо ҳидоят кард ва ҳаройина, пеш аз ин аз гумроҳон будед.

Дар замони ҷоҳилият ҳангоми иҷрои маросими ҳаҷ тиҷорат, боркашӣ ва дигар васоили сабаби ризқу рӯзӣ ёфтано гуноҳ медонистанд. Ҳаҷчи касонеро, ки ба чунин корҳо машғул мешуданд, ботил мешумориданд. Айни ҳамин ҳодиса дар замони исломдории саҳобагон рух дод, онҳо ин масъаларо аз Расулаллоҳ

(с) пурсон шуданд, ки ё Расулаллоҳ (с), мо дар мавсими ҳаҷ кирокашӣ мекунем, мусофирбарӣ мекунем. Ба ин сабаб аз Аллоҳтаъоло ризқу рӯзӣ талаб мекунем, оё мо ҳоҷӣ ҳастем, ё на! Дар ҳамин асно ояти мазкур нозил шуд. Расулаллоҳ (с) ба онҳо гуфтанд, ки агар шумо дар мавсими ҳаҷ ҳам бошад, аз Парвардигори худ бо тиҷорату кирокашӣ ризқу рӯзии ҳалол талаб кунед, бар шумо ҳеҷ гуноҳе нест.

Шумо, ҳамчуноне ки ҳоҷӣ будед, ҳоҷӣ ҳастед. Шумо метавонед аз дастрасии худ истифода кунед. Назди уламои киром маълум аст, ки ҳар касе бо нияти тиҷорат ба ҳаҷ равон шавад, агар нияти тиҷорат боло бошад, савоби ҳаҷро намеёбад. Аммо шахсе, ки акси инро ҳаракат кунад, яъне ҳақиқатан, ба нияти ҳаҷ равон шавад, рукнҳои ҳаҷро дараҷаи аввал ҳисобад, дар вақтҳои ҳоли тавонад, ки тиҷорат кунад ва аз роҳи ҳалол аз Аллоҳ ризқу рӯзӣ талаб кунад, барои ӯ ҳеҷ маломате нест.

Дар давоми оят рукни дигаре аз ҳаҷро баён карда Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ҳоҷиён ҳар вақто ки дар Арафот (кӯҳи машҳур) аз офтобгашти рӯзи 9-ум то фаҳри (субҳи) рӯзи наҳр (рӯзи 10-ум) ҳадди ақал як соат ҳозир шаванд, кифоя аст ва як фарзи ҳаҷ ба ҷо меояд. Баъди ин машъари ҳаром-Муздалифа оянд ва Аллоҳро бо дуою тазарруъ зикр кунанд, тасбеҳу таҳлил ва такбир гӯянд. Зеро он рамзест, аз маҳшари қубро (қиёмат). Ҳамаи майдони Муздалифа ба ғайр аз водии "муҳассир" салоҳияти истодану дуо ва зикири Аллоҳро ба ҷо оварданро дорад. Ин ҳам бошад, то субҳи рӯзи 10-ум идома мекунаду халос. Боз таъкидан ва танбеҳан Аллоҳтаъоло мефармояд, ки бинобар он инъоме, ки ӯ таъоло шуморо додааст, вақто ки рукнҳои ҳаҷро ба ҷо оварда тавонистед ва ба он ҳидоят, ки Иброҳим (а) дар вақти ҳаҷ кардан ёфта буд, шумо низ сазовор гаштед, Аллоҳро бисёр зикру таҳсин кунед. Шукронаи ӯ таъолоро ба ҷо оред, ки шумо пеш аз ҳидоят ёфтанатон ва соҳиби имон шуданатон дар шумори гумроҳону ҷохилон будед.

Мухлисони мӯхтарам, ба луғоти оятҳои мансуб ба ҳаҷ ошно шавед!:

Ҳаҷ: Қасд намудани як ибодати бузургро гӯянд. Дар шариати исломӣ бошад, адо кардани ибодати махсусро дар макони махсус ва дар вақти махсус гӯянд. Замони махсус ин аст, ки дар нӯҳуми моҳи Зулҳиҷҷа рукни асосии ҳаҷро, ки дар кӯҳи Арафот истодан аст, ба ҷо овардан аст. Ин шарти ҳаҷ аст. Дар дигар вақт ҳар чӣ

қадар дар Арафот истад, аз ҳаҷ ҳисобида намешавад.

Макони махсус, яъне ибодати ҳаҷро дар он маконе, ки Аллоҳ ирода кардааст, бояд адо намуд, ки он макон Масҷидулҳаром, Арафот, Муздалифа, Мино аст. Адои чунин ибодат дар дигар макон дар шаръ эътибор надорад.

Амалҳои махсус:

Барои ибодати ҳаҷ амалҳои махсус лозим аст:

1-ум, эҳром бастан, 2-юм атрофи Каъба тавоф кардан, 3-юм байни кӯҳи Сафо ва Марва ҳафт маротиба рафту омад кардан, 4-ум дар кӯҳи Арафот истодан.

Инчунин дар Муздалифа ба зикр машғул шудан. Дар дашти Мино шайтонро санг задан. Чунин ибодат бар инсоне воҷиб мешавад, ки нафақаи аҳли аёлаш то бозгашт мерасад ва худаш саломат бошад ва роҳ ҳам тинчу бехатар бошад.

Арафот: дар номгузории кӯҳе ба ном Арафот ривоятҳои гуногун дида мешавад: Баъзе гуфтаанд: Вақто ки Ҷабраил (а) ба Иброҳим (а) амрҳои ҳаҷро меомӯзонд, Иброҳим (а) мегуфт: «Арафату, Арафту (шинохтам, шинохтам)». Аз ҳамин ҷиҳат он кӯҳро Арафот гӯянд. Аммо баъзе аз муфасссирон мегӯянд, ки ин кӯҳро барои он Арафот гӯянд, ки Одам (а) ва Ҳавво дар он сарзамин баъди ба замин фаромадан бо ҳам вохӯрданд ва ҳамдигарро шинохтанд. Ривоятҳои дигаре ҳам ҳаст, валлоҳу аълам.

Машъарулҳаром: Дашти Муздалифаро ва саҳрову дашти Миноро гӯянд, ки дар он ҷо баъзе рукнҳои ҳаҷ иҷро карда мешавад. Аз он ҷумла, дар Муздалифа баъди аз Арафот омадан садои танинандози ҳоҷиён бо зикр то дами субҳ тағи осмони пур аз ситорагон, ки намунае аз рӯзи растохез аст, шунида мешавад. Дар Мино бошад, рами ҷаморот (сангпартоӣ) аст. Яъне ин амал рӯзи аввал, пеш аз завол (офтобгашт) 7-маротиб ва рӯзи дувуму севум дар се мавзеъ, баъди завол се маротиб 7-сангӣ шайтонро задан, ҷамъ дар се рӯз бо 49 санг задан анҷом меёбад.

Сабаби нузули ояти зеринро муфасссирон чунин ривоят кардаанд, ки пеш аз ислом мардуми араб ба ҳаҷ мебаромаданд, оммаи араб, ғайри қабилai Қурайш дигар ҳама барои вуқуф барои Арафот мерафтанд. Қурайшиҳо бошанд, дар "Муздалифа" дар "Ҳумас" гуфтани ҷой вуқуф менамуданд. Онҳо худро дар Маккатуллоҳ аҳлуллоҳ мешумориданд. Яъне барои худ нисбат ба

дигар арабҳо имтиёзеро иқрор буданд. Бинобар ин, ояти зер бар он ақидаи ботили онҳо хатти бутлон кашида фармуд, ки

ثُمَّ أَفِضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ



**Ќумма афйӯу мин ҳайџу афāза-н-нāсу вастағфируллоҳ.
Инналлоҳа Ғафӯру-р-Раҳӯм. 199.**

199. Пас, аз он ҷое (Арафот) боз гардед, ки оммаи мардум аз он ҷо боз мегарданд ва аз Аллоҳ омӯрзиш талаб кунед, ҳаройина, Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.

Ислом динест одилона, хусусан, дар мавсими ҳаҷ ҳамаро бо баробарӣ, хоҳ шоҳ асту хоҳ гадо, хоҳ амир асту хоҳ маъмур, хоҳ араб асту хоҳ аҷам, хоҳ қурайшӣ асту хоҳ араби оддӣ, фармудааст, ки ҳама бо ҳам аз онҷое, ки оммаи мардум боз мегарданд, яъне аз Арафот ба Машъарулҳаром, барои зикри Аллоҳро ба ҷо овардан боз гардед. Маълум мегардад, ки дар иҷро намудани амрҳои ҳаҷ ҳеҷ кас ва ҳеҷ қабила, нисбат ба оммаи мардум ҳеҷ имтиёзе надорад. Аз ин пас ояти мазкур мардумро ба истиғфор супориш медиҳад ки аз Аллоҳ барои тамоми гуноҳҳо ва фикрҳо ва ҳаёлотӣ ҷоҳилоне, ки муҳолифи Ислом асту муҳолифи баробарист, талаби омӯрзиш кунанд. Албатта, Аллоҳтаъоло мағфират-кунандаву раҳмхори бандагони худ аст. Инсон набояд бо ҳаҷ кардан ё аз қабилае буданаш фахр дошта бошад. Ҳаҷ кардам, гуноҳҳоям шуста шуд, гуфта ғурур накунад. Дар чунин мақоми бузург ҳам, инсон бояд фаҳмад, ки Аллоҳтаъоло ўро бар истиғфор амр фармудааст. Бояд инсон камбудии худро фаҳмад. Истиғфор гуфтан барои инсон бахту саодати бузург меорад. Зеро Пайғамбарамон фармудаанд: **«Ҳар кӣ истиғфор гуфтандро бо худ лозим дорад, мушкилоти ўро Аллоҳ кушоиш медиҳад, вазнинии ўро сабук мегардонад, ўро аз ҷое ризқу рӯзӣ медиҳад, ки ҳеҷ дар ҳаёлаш нест».**

Хулоса, дар хусуси истиғфор гуфтан ҳадисҳо бисёр аст, ба овардани ҳадиси саййиди истиғфор иктифо мекунем. Имом Бухорӣ аз Шаддод ибни Авс ривоятеро дар хусуси ҳадиси истиғфор овардаанд, ки онро Расулаллоҳ **"Саййиди истиғфор"**

номидаанд. Он ин аст: **"Аллоҳумма анта Раббӣ. Ла илаҳа илла анта халақтанӣ ва ана ҷабудука ва ана ҷала ҷаҳдика ва ваъдика мастатаъту. Аъзуз бика мин шарри ма санаъту. Абу-у лака биниъматики ҷалайя. Ва абу-у би занбӣ фағфирлӣ фа иннаҳу ла яғфиру-з-зунуба илла ант"**.

Дар давоми ин ҳадис Расулаллоҳ фармуданд, ки **шахсе ин дуоро рӯзона гӯяд, агар аз олам гузарад, дохили Ҷаннат мешавад. Ва агар шаб гӯяду аз олам гузарад ҳам дохили Ҷаннат мешавад.** Валлоҳу аълам.

Бинобар ривояти Саъид ибни Ҷубайр аз Анас (р) чунин омадаст, ки дар замони ҷоҳилият, вақто ки баъзе амрҳои ҳаҷро ба ҷо меоварданд, аҳли ҷоҳилият дар Мина менишастанду ҳар инсон аз хубиҳо ва ҳунарҳои падарони худ ёдоварӣ менамуд. Масалан, яке аз онҳо мегуфт: «Падари ман доранда буд ва мардумро таъом медод». Онҳо ғайри зикри ҳунарҳои падарони худ, дигар зикре надоштанд. Барои манъи чунин зикрҳои бефоида ва фахр бо падарон, Аллоҳтаъоло ба Расули Худ (с), ояти зеро нозил намуда, мусалмононро ҳушдор дод, ки шумо мисли замони ҷоҳилият вақти худро хусусан, дар мавсими ҳаҷ, бе зикри Аллоҳ нагузаронед.

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَسِكَكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ

ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي

الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ ﴿٢٠٠﴾

Фа изā қазайтум-м манасикакум фазкуруллоҳа ка зикрикум аббаакум ав ашадда зикро. Фа мина-н-наси ма-й-яқулу Раббанā āтинā фи-д-дунйā ва ма лаҳу фи-л-ахирати мин халāқ. 200.

200. Пас, чун рукнҳои ҳаҷчи худро адо кардед, пас, Аллоҳро (дар дашти Мина) ёд кунед монанди ёд кардани шумо падарони худро, балки Худоро зиёдтар зикр кунед. Ва аз мардум касест, ки мегӯяд: «Эй Парвардигори мо, дар дунё насибаи моро бидеҳ!» Ва ўро дар охират ҳеҷ насибе нест.

Ояти мазкур давоми оятҳои марбут ба ҳаҷ буда, Аллоҳтаъоло

мефармояд, ки шумо ҳоҷиён, вақто ки аз маросими ҳаҷ халос шудед, мисли замони ҷоҳилият ба гуфтугузору таърифи бобоҳои худ муҳоботу фаҳр накунад. Шумо он маросими ҳаҷҷеро, ки аз Иброҳим (а) мерос мондааст, иҷро кунед. Яъне ба шайтон сангпартоӣ кунед, тавофи Байтуллоҳ кунед ва вақто ки дар Мино қарор гирифтед, дар ин ибодати бузург даст аз хурофоту бидъатҳо бардоред. Он чиро, ки Қуръону Пайғамбари ислом (с) мефармояд, иҷро кунед. Аз тафриқаандозию нифоқ дурӣ биҷӯед. Шумо сурати аслии ҳаҷҷи Аллоҳ фармударо ба ҷо биёред. Мисли одати нодурусти замони ҷоҳилияти ниёгонатон дар бозорҳои Укоз, Зилмаҷоз, Маҷоннаҳ маҷлисҳои муҳоботие барои суҳанварӣ ва тафохур маоред. Ҳаҷ ин рамзи ваҳдати мусалмонони ҷаҳон аст. Шумо ин ваҳдатро бо тафохури ҳамдигару ниёгонатон халалдор масозед. Зеро ин ҳама талаби дунёст. Шумо ба ҷои ин Парвардигори бузургро бо тақбиру сано зикри бисёр кунед. Ҳангоми аз ҳаҷ фориғи шудан Худовандро чунон зикр кунед, ки падарони худро дар ҷоҳилият барои тафохур зикр мекардеду мефаҳридед, балки зиёдтар.

Балки Аллоҳро зиёдтар зикр кунед. Бо зикри бобоҳои гузашта ва ҳунари онҳо касе ифтихор мекунад, ки ӯ ҳеҷ ҳунар надорад. Аз Аллоҳ ёрдам пурсед. Албатта, инсоне, ки Аллоҳро зикр мекунад, як мақсаде дорад, ё мақсади дунё, ё охират, ё ҳарду. Аз он ҷумла баъзеҳо ба ҳаҷ меоянду мепурсанд: “Ай Аллоҳ, имсол ба мо борон деҳ, соли бобаракатро ба мо муяссар фармо.” Яъне аз Аллоҳ фақат молу сарвати дунёро талаб мекунанд. Дар ҷавоби ин гуна дархости нодуруст, ки инсон фақат аз Аллоҳ дунёро мепурсад, дар охири ояти мазкур Аллоҳтаъоло мефармояд, ки шахсе, ки фақат аз Ман дунёро мепурсаду аз охират рӯй гардонидааст, дар охират ҳеҷ насибе надорад. Наъзу биллоҳ. Локин...

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا

عَذَابَ النَّارِ

Ва минҳум-м ма-й яқулу Раббанā āтинā фи-д-дунйā ҳасаната-е ва фи-л-āхирати ҳасаната-е ва қинā ъазāба-н-нāр. 201.

201. Ва аз мардум касоне ҳастанд, ки мегӯянд: «Эй Парвардигори мо, дар дунё моро хубӣ бидеҳ ва дар охират хубӣ (неъмат) бидеҳ ва моро аз азоби Дӯзах нигоҳ дор».

Баъзе аз мардуми соҳиби хирад касоне ҳастанд, ки моддиёти дунёро асли мақсади худ нашуморида, балки аз Аллоҳ мепурсанду мегӯянд, ки ай Парвардигори мо, ба мо дар ҳамин дунё некӣ ато кун ва дар охират ҳам некӣ марҳамат фармо ва моро аз азоби оташи Ҷаҳаннам нигоҳ дор! Албатта, дуои шахси мусалмон чунин аст, ки хубии ҳарду дунёро аз Аллоҳ мепурсад. Зеро Ислом инсонро барои ободии ҳарду дунё нидо мекунад. Мӯъминин оқил мисли шахсони бедин фақат ҳавову ҳаваси ҳамин дунёро намеурсад, ё мисли дигар тоифа фақат дар фикри охират шуда, дунёро аз ёд намебарорад.

Дар ояти мазкур таълиму одоби дуо барои шахсони дуогӯ зоҳир аст. Яъне дуокунандагон мегӯянд: Ай Парвардигори мо, некии дунё ва охиратро барои мо рӯзӣ гардон, номбар намекунамд, зеро некиҳоро Аллоҳ медонад, на мо. Ибни Касир мегӯяд: «Ин дуо чунин дуост, ки ҷамии хубиҳои дунёро дар худ ҷамъ намуда ва тамоми бадииҳои дунёро аз худ дур андохтааст». Некиҳои дунё: Сиҳатӣ, тинҷӣ, манзили дилнишин, завҷаи муслимаи зебо, ризқи фаровон ва ғайра. Некиҳои охират: Амонӣ аз даҳшати рӯзи қиёмат, осон гирифтани ҳисоб, духули Ҷаннат, назар ба вачҳи Аллоҳи кариму бузург ва ғайра. Расулulloҳ (с) ин оят(дуо)-ро бисёр меҳонданд. Ибни Мурдавия ҳадисеро аз Абдуллоҳ Ибни Аббос ривоят кардааст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Вақто аз бурҷи Байтуллоҳ (валлоҳу аълам рукни ямонӣ бошад) ҳар боре мегузаштам, фариштае истода "Омин" мегуфт, ман ўро мидидам, акнун шумо ҳам гузаред, дуои мазкурро хонед!»**. Шахсоне, ки ба чунин дуо чӣ дар мавсими ҳаҷ ва чӣ дар ғайри он машғуланд, фоидаашонро ояти зер иншоаллоҳ, эзоҳ медиҳад:

أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا ۖ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

**Улّاика лаҳум насӣбу-м мим м̄а касабӯ.
Валлоҳу сарӣъу-л-ҳисаб. 202.**

202. Ин гурӯҳест, ки мар онҳорост баҳраҳо (савоб)-и он чӣ ба амал оварданд. Ва Аллоҳ зудҳисобкунанда аст.

Албатта дуо кардан яке аз беҳтарини ибодатҳост. Касоне, ки аз Аллоҳтаъоло хайри дунё ва охиратро мекурсанд, бо он амали кардагиашон (чӣ ҳақ бошад, чӣ дуо) аз некиҳои охират ҳиссаи вофиреро (бузургеро) соҳиб мешаванд. Албатта, некиҳои охират ба шахсоне насиб мешавад, ки онҳо соҳиби нури имон бошанд ва саъю кӯшиши худро барои пурзӯр кардани он анҷом дода бошанд. Бо забону қалб ва бо тамоми вучудашон дуо карда бошанд. Дар охири оят омадааст, ки Аллоҳтаъоло зуд ҳисобгиранда аст. Яъне ҳисоботи бандагон назди Аллоҳ базудӣ сурат мегирад. Дар чӣ гуна сурат гирифтани чунин кор Худованд олимтар аст. Илми ӯ таъоло мисли илми махлуқот маҳдуд нест.

﴿وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ ۖ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ

وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ لِمَنِ اتَّقَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ

تَحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

✽Вазкуруллоҳа фӣ аййāми-м маъдудāt. Фа маъ таъаччала фӣ явмайни фа лā иъма љалайҳи ва маъ тааххара фа лā иъма љалайҳи ли мани-т-тақо. Ва-т-тақуллоҳа ваъламӯ аннакум илайҳи туҳшарӯн. 203.

203. Ва Аллоҳро дар чанд рӯзи шумурдашуда ёд кунед! Пас, касе баъди ду рӯз иштоб (кӯч) кунад, пас бар вай гуноҳ нест ва шахсе дер монад, пас бар вай ҳеҷ гуноҳе нест. Парҳезгорӣ кунед ва аз Аллоҳ битарсед ва бидонед, ки албатта, шумо ба сӯйи Вай барангехта хоҳед шуд.

Ин оят охирин оятест, ки дар ин сура аз маросими ҳақ сухан мекунад. Рӯзҳои маъдудот - се рӯзи баъди иди қурбонро гӯянд. Яъне, ояти мазкур дастур медиҳад, ки дар рӯзҳои (муайян) ба шумор Аллоҳро зикр кунед. Он рӯзҳоро айёми ташриқ ҳам мегӯянд. Хулоса, дар он рӯзҳои муайяншуда ҳар ибодатеро анҷом дода шавад, хоҳ намоз хонда шавад, хоҳ шайтонро санг партофта шавад, бояд ки ҳоҷӣ ба зикри Аллоҳ машғул бошад. Яъне сари ҳар санги партобшуда Аллоҳу Акбар, Аллоҳу Акбар гӯяд. Зеро Пайғамбар (с) фармудаанд: “**рӯзи Арафа, рӯзи наҳр ва се рӯзи**

баъди ид, иди аҳли ислом аст.” Он рӯзҳо рӯзҳои хӯрдану об нӯшидан, рӯзҳои зикри Аллохро бисёр гуфтан аст. Локин айёми ташриқ се рӯзи баъди идро гӯянд. Айёми ташриқ барои он гӯянд, ки ҳоҷиён дар он рӯзҳо ба сабаби ибодати Аллоҳ ҷисману рӯҳан аз гуноҳон халос шуда мекурахшанд, гӯё дар партави ин ибодати бузург нуронӣ мегарданд.

Агар рӯзи идро аз ҳисоби рӯзҳои ташриқ барорем, рӯзҳои дар Минобудаи ҳоҷиён 3-рӯз аст. Локин шахсе шитоб кунад ва баъд аз ид дар Мино ду рӯз истад ва дар ин рӯзҳо дар се манзил 7-тоғӣ, ҷамъ ҳар рӯз 21-тоғӣ ва дар ду рӯз ба шайтон 42-то санг партояд, бо 7 санги рӯзи ид партофтааш 49 то мешавад. Агар ҳоҷӣ то субҳи рӯзи чаҳорум аз Мино кӯч баста, ба Макка ояд, ҳеҷ боке нест. Инчунин агар шахсе дер монад ва се рӯз баъди ид истад, онгоҳ ба замми 49 санг боз 21 санги изофагӣ дар рӯзи чаҳорум зада, аз Мино ба Макка боз гардад, ҳеҷ гуноҳе нест. Дар ҳақиқат, ҳоҷие, ки аз Худо метарсаду ботақво аст, амалҳои худро мувофиқи фармудаи Аллоҳ иҷро мекунад. Чуноне гуфтем, ҳоҷӣ такбир мегӯяд, онро такбири ташриқ ҳам ном мебаранд ва онро дар охири ибодатҳои рӯзи Мино низ гуфта мешавад. Машхуртарин вақти гуфтани он такбир назди уламои киром аз намози бомдоди рӯзи Арафа, то намози асри рӯзи охири айёми ташриқ, яъне дар охири 23-вақт намоз аст. Аллоҳтаъоло дар охири оят фармудааст, ки баъди кӯч бастан ва парешон шудан дар гӯшаву канори дунё, боз тақво кунед, аз Аллоҳ битарсед ва бидонед, ки шумо албатта, назди Ӯ таъоло рӯзи Маҳшар ҷамъ мешавад, мувофиқи амалҳоятон мукофот, ё ҷазои арзанда мегиред.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَى مَا فِي

قَلْبِهِ ۚ وَهُوَ الذُّلُّ الْخَصَامُ ﴿٢٤﴾

Ва мина-н-наси ма-й юъчибука қавлуҳу фи-л-ҳайāti-д-дунйā ва юшҳидуллоҳа ъалā mā фӣ қалбиҳи ва ҳува аладду-л-хисом. 204.

204. Ва аз мардум касе ҳаст, ки дар боби зиндагонии дунё сухани ӯ туро ба шиғифт меорад ва Аллохро бар он чӣ дар дилаш ҳаст, гувоҳ меорад ва (ҳол он ки) ӯ сахттарин хусуматкунандагон аст.

Эзоҳи ояти мазкур дар ривояти Қатода ва Муҷоҳид ба шахсони мунофиқ нигаронида шудааст. Аммо бо ривояти Ибни Касир сабаби нузули ин оят ва ояти баъдиरो дар шаъни Ахнас ибни Шурайқӣ Сақафии мунофиқ медонанд. Вай ба назди Расулulloҳ (с) омаду дам аз исломдории худ зад, локин ботинаш хилофи зоҳираш буд. Чун аз назди Расулulloҳ (с) баромад, ба зироати қавме аз мӯъминон расид, он зироатро сӯзонд ва маркабҳои онҳоро гардан зад. Бинобар ин, ояти мазкур баъзе аз сифатҳои мунофиқонро баён намуда мефармояд, ки дар байни мардум шахсоне ҳастанд, ки забонашон аз асал ҳам ширину аммо дилҳояшон аз сабир (алоэ, як намуди растанӣ) талхтараст. Сура-ташон мисли гӯсфанд ҳалим, дарунашон гурги мардумдар аст.

Дар боби зиндагии дунё бисёр бомаҳорат, парвои охират накарда, динашонро ба дунё бадал мекунад. Гӯё дар дилашон сидқу сафо вучуд дорад, бо чуръат ба Аллоҳ қасам меҳӯранду худро мӯъмини воқеъӣ ва корашонро холис барои ризои Аллоҳ, ёрдами мӯъминон ва ғайра нишон медиҳанд. Ба мағфирати Аллоҳ мағрур, имонро ошкор ва куфрашонро назди мардум пӯшида нигоҳ медоранд. Ҳол он ки Аллоҳ аз дилҳои онҳо огоҳ аст. Аллоҳтаъоло бо ояти мазкур парда аз рӯи онҳо бардошта, фармуд, ки ҳар инсоне амалаш мувофиқи дилаш набошад, мисли Ахнас ибни Шурайқӣ мунофиқ аст.

Рӯзе мешавад, ки Аллоҳтаъоло чунин шахсонро бо ҳодисае имтиҳон мекунад. Мардуми мӯъмин ва ғайри мӯъмин кӣ будани онҳоро дар ҳамин дунё мефаҳманд. Зеро чунин шахсон на аз Аллоҳ, балки аз мардум метарсанд. Ба мардум дилу забонашонро якранг нишон медиҳанд. Аммо ҳақро қабул намекунад, аз ҳақиқат сухан намегӯянд, бӯхтонҳо мезананд, бадкориҳо, бад гуфториҳоро ихтиёр мекунад. Назди ҳукму адолати шаръ таслим намешаванд, ба қонунҳои вазъӣ (аз тарафи инсонҳо эҷод шудан)-и хилофи шаръ таъя мекунад, дар ҳолати душманӣ ботилро ҳақ нишон медиҳанд. Расулulloҳ (с) се аломати мунофиқонро баён намудаанд. **1-ум, ҳар вақто сухан гӯянд, дурӯғ мегӯянд. 2-юм, агар аҳде банданд, аҳдро мешикананд. 3-юм, агар хусумат кунанд, аз ҳад мегузаранд.** Одатан, мунофиқон аз тақво, тарси Аллоҳ лоф мезананд, худро мухлис нишон медиҳанд, аз муҳаббатҳои сухан ба миён меоранд, барои он, ки атрофиён боварӣ ҳосил кунанд, гӯё он чи дар дил доранд, барои фаҳмондани онҳо Аллоҳро гувоҳ намуда, ҳатто қасамҳо меҳӯранд. Вақто ки бо

мӯъминон имтиҳоне пайдо шавад, дарҳол аз мӯъминон ҷудо ва бо гурӯҳи дигар ҳамдарду ҳамроз мешаванд. Хоҷа бо як сухан мағрур, ки ман мусалмонам! Локин дар хилват, ё вақти дасти расо чӣ кор мекунад? Ояти зер, иншоаллоҳ, эзоҳи ояти қаблиро комил месозад:

وَإِذَا تَوَلَّى سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ

لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ

Ва изā таваллā саъā фи-л-аръи ли юфсида фиҳā ва юҳлика-л-ҳарса ва-н-насл.

Валлоҳу лā юҳиббу-л-фасād.205.

205. Ва чун раёсат пайдо кунад (ё аз назди шумо бозгардад), дар рӯи Замин табоҳӣ кунад ва зироатҳо ва чорпоёнро нобуд кунад ва ҳол он ки Аллоҳ табоҳкорино дӯст надорад.

Ояти мазкур, валлоҳу аълам, давоми ояти қаблӣ буда, сифати шахсони мунофиқро ба таври ом ва сифати Ахнас ибни Шурайқро ба таври хос, баён мекунад. Вучуди шахси мунофиқ аз ҳуқду ҳасад ва кина лабрез буда, ӯ доимо макр мекунад. Кораш бо гуфтораш, ё баръакс, гуфтораш бо амалаш мувофиқ намеояд. Суханҳои аҷоиб мезанад, ҳамаро дар тааҷҷуб меандозад, вақто ки аз назди мардум пас гардад, ё соҳиби раёсат шавад, дар рӯи замин ба фасодкорӣ даст мезанад. Чунонеки Ахнас ибни Шурайқ назди Набӣ (с) омаду исломи худро зоҳир намуд ва қасам ҳам хӯрда гуфт: “Ман Туро дӯст медорам.” Локин ӯ мунофиқ буд, бо чунин гуфтору рафтори зебо зоҳирашро нишон меод, аммо ботинаш ҳабис буд. Вақте ки аз назди Расулulloҳ (с) баромад, ба зироатҳои қавме аз мусолмонон расид, зироатҳоро сӯзонд ва харҳои онҳоро сар зад Аллоҳтаъоло бо нозил кардани чунин оят, аз рӯи мунофиқон парда бардошт ва моҳияти аслии мунофиқонро ба Ҳабиби худ (с) фаҳмонид ва хабар дод, ки Аллоҳтаъоло фасоду фасодкорони рӯи заминро дӯст намедорад. (аз Тафсири Фаҳри Розӣ).

Ояти баъдӣ нишонаҳои хоси чунин мунофиқонро аниқ месозад:

وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ

الْمِهَادُ

Ва изā қила лаҳу-т-тақиллаҳа аҳазатҳу-л-ъиззату би-л-ишми фа ҳасбуҳу Ҷаҳаннам. Ва лабиъса-л-миҳād. 206.

206. Ва чун ўро гуфта шавад: «Аз Аллоҳ битарсу ҳазар кун!», кибру гурур ўро ба гуноҳи бештар водорад. Пас, сазо ва кифоякунандаи вай Ҷаҳаннам аст ва ҳамоно Ҷаҳаннам чӣ ҷое бад аст.

Сифати бади мунофиқон ин аст, ки чун ба онҳо насихат карда шавад, ки аз Аллоҳ битарсед ва рафторатонро бо он чи, ки дар дилатон ҳаст, дуруст намеояд, (аз ин гуна хислати бад) даст бардоред, ҷои ин ки онҳо аз ин насихатҳо панд бардоранду худро ба салоҳ биёранд, баръакс таассубу ҷаҳолат, кибру ғурурашон чунон мечӯшад, ки худро бадтар дар фитнаву фасод андохта, назди калимаи ҳақ гарданкашии худро зоҳир мекунад. Дар давоми оят Аллоҳтаъоло мефармояд, ки барои бозгашти чунин шахсон Ҷаҳаннам кифоя аст. Он бозгашти бисёр бад аст ва он ҷо чунин чӯбҳои қачро хеле хуб рост мекунад. Хулоса, сифатҳои шахсони мунофиқе, ки дар панҷ ояти қаблӣ гузашт, ин аст:

1-ум. Суханҳои фиребанда доранд. Гуфторашон бо нияти дар дил дошташон мувофиқ нест.

2-юм. Дили онҳо чунон олудаи кинаю таассуб ва торик аст, ки сухани ҳақро наменвисанд.

3-юм. Онҳо сарсахттарин душмананд.

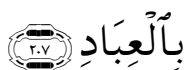
4-ум. Ҳамоно ки ба қудрат даст ёфтанд, бе ягон андеша даст ба фитнаву фасод мезананд. Ҳангоме ки барои онҳо замина омода шуд, тамоман аз ҳудуди инсонгарӣ баромада, на ба инсонҳо раҳм мекунанду на бар ҳайвону на бар зироат. Ҳамаро поймол мекунад.

5-ум. Онҳо чунон ҳавобаланд ҳастанд, ки насихату панд бар онҳо таъсире надорад. Чунин сифатҳои бадро тамоми динҳои самовӣ мазаммат мекунад. Чунин шахсон худро ба кадом дин нисбат медода бошанд? Магар чунин шахсон ба воқеъ шудани рӯзи қиёмат бовар надоранд? Чунин шахсон боз Худо мегӯянд, оё намедонанд, ки Аллоҳ анҷоми чунин корҳоро фасод дар рӯи замин

хондааст? Бо чунин амалҳои бад фардои қиёмат назди Аллоҳ чӣ ҷавоб мегуфта бошанд?

Нишонаҳои шахси бадкор дар оятҳои қаблӣ гузашт. Оятҳои баъдӣ нишонаҳои инсонҳои хубро эзоҳ медиҳанд:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ



**Ва мина-н-нāси ма-й-яшрӣ нафсаҳубтиғба марзōтиллāҳ.
Валлоҳу Рауфум би-л-ъибād. 207.**

207. Ва аз мардум касе ҳаст, ки хешро барои талаби ризомандии Аллоҳ мефурӯшад. Ва Аллоҳ бар бандагон-(аш) меҳрубон аст.

Бинобар ривояти ибни Аббос (р), Саъд ибни Мусайяб, Абӯ Усмони Ҳиндӣ, Икрима ва ҷамоъаи бисёре аз ровиҳо ин аст, ки ояти мазкур дар шаъни Сухайб ибни Санони Румӣ (р) нозил шудааст. Ин шахси бузургвор дар Маккатуллоҳ байни қурайшиҳои мушрик зиндагонӣ дошт. Бинобар сарнавишти хубе, ки дошт, Ислом овард, хост ба Мадина ба назди Расулуллоҳ (с) бо молҳояш ҳиҷрат кунад. Аммо мушрикҳо ба ин шахс монеъ шуданд. Хулоса, ӯ ба сафар мучаҳҳаз шуда баромад, гурӯҳе аз мушрикони Қурайш думболи ӯ шуданд. Шахсони ровӣ қиссаҳои аз Сухайб (р) шунидаашонро аз номи ӯ чунин нақл мекунад. "Вақто ки ман бо молҳои худ ҳиҷрат карданӣ шудам, онҳо (мушрикони) монеъ шуданд. Молҳои худро пинҳон намуда, маркабу тирдон ва шамшери худро гирифтаму аз Макка хориҷ шудам. Онҳо думболи ман омаднд, ман аз маркаби худ фуруд омадам ва аз тирдони худ тире гирифта, ба камон рост намудам ва ба онҳо гуфтам: "Эй ҷамоаи Қурайш, шумо хуб медонед, ки ман яке аз хубтарин тирандозҳои шумо ҳастам. Қасам ба Аллоҳ, то ман ин тирҳоро дар тани шумо адо накунам ва ба шамшери худ то ҳадди охир ба шумо ҳамла накунам, шумо ба ман расида наметавонед, баъди ин, чӣ коре, ки ба ман метавонед, бикунед!" Онҳо ба ман таъна зада гуфтанд: "Ту омадай, як марди саълуки камбағал будӣ, ҳеҷ моле надоштӣ, имрӯз ту бой шудӣ, молдор шудӣ, бо молҳои худ меҳаҷӣ, хориҷ шавӣ? Валлоҳ, қасам, ки ҳаргиз чунин нахоҳад шуд!" Ба онҳо гуфтам: "Агар ҷои моли худро ба шумо гӯям, маро ба роҳам мегузоред?" Онҳо гуфтанд: "Оре! Ман ҷои молҳои худро ба онҳо

нишон додам ва ба ин ҷо (ба Мадина) омадам! Вақто ки ба Мадина омадам, назди Расулаллоҳ даромадам." Расулulloҳ (с) ба ман гуфт: **"Фоидаовар шуд савдои Суҳайб. Фоидаовар шуд савдои Суҳайб"**. Дар ҳамин асно ояи мазкур нозил шуд.

Дар ин оят Худованд мефармояд, ки сифати мӯъмини ҳақиқӣ он аст, ки мақсади ягонаи ӯ розигии Аллоҳро ёфтан аст. Ӯ дар ин роҳ ба сарф шудани тамоми моли худ, ҳатто ҷони худ ҳозир аст. Дар ҳақиқат, Суҳайби Румӣ (р) ва амсоли ӯ, намунаи шахсони дар ин оят зикршуда ҳастанд. Албатта, сифати мӯъминҳои нақор чунин аст. Суҳайби Румӣ (р) аҳли хайр буд ва сифати ҳамида дошт, ки дар китоби Аллоҳ зикр шуд. Дар ҳақиқат, чунин шахсон барои ризои Аллоҳро ёфтан ягон чиз, ҳатто молу ҷонашонро дарег надоштанд. Аз даст рафтани молашон ба онҳо монеъа нашуд. Онҳо дини худро ҳамроҳи худ бурданд ва то вақте зинда монданд, он динро ҳамчун гавҳараки чашм нигоҳ доштанд. Албатта, чунин шахсон бе подоши хуб наместонанд. Аллоҳтаъоло дар охири ояи мазкур мефармояд, ки *Аллоҳ барои чунин бандагони Худ бисёр меҳрубон аст. Оре! Аллоҳтаъоло чунин бандагонро ҳасанаҳои бешумор медиҳад ва аз гуноҳи чунин бандагон дармегузарад. Хулоса, Аллоҳтаъоло аз мӯминон молхояшонро харидорӣ мекунад, то ин ки Биҳишт аз онҳо бошад. Дар ин ҷо фурушанда инсон ва харидор Аллоҳ ва матоъ ҷону моли инсон аст.*

Хушбахтона, сифати баъзе аз мардум чунин аст, ки ба ин мартаба мерасанд. Дар ояи зер Аллоҳтаъоло мӯъминонро барои ҳамагӣ ба дини Ислом дохил шудан амр мекунад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ

الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓманудхулӯ фи-с-силми кӓффата-в ва лӓ таттабиъӯ хутувӓти-ш-шайтӓн. Иннаҳу лакум ӓадувву-м мубӣн. 208.

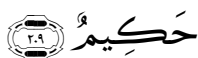
208. Эй касоне, ки имон овардаед, ҳама як ҷо дар Ислом дароед ва аз гомҳои шайтон пайравӣ макунед! Албатта, ӯ шуморо душмани ошкор аст.

Бинобар ривояти баъзе муфасссирони олиқадр, ояти мазкур, дар шаъни баъзе мусулмононе, ки дар гузашта аҳли китоб буданд, хусусан, Абдуллоҳ ибни Салом нозил шудааст. Чун Абдуллоҳ ибни Салом ва ёронаш, ки яҳудӣ буданд, ба Ислом мушараф шуданд, назди Расулуллоҳ (с) омадада иҷозат хоста гуфтанд: “Ё Расулаллоҳ (с), мо хӯрдани гӯшти уштур ва шири онро кароҳат медонем ва рӯзи шанбе рӯзест, ки мо онро бузург медоштем, пас барои мо иҷоза фармояд, то мо онро эҳтиром кунем ва Таврот низ китоби Худованд аст, лизо иҷозат диҳед, шабонгаҳ мо онро қироъат кунем!”

Аммо баъзе муфасссирон мегӯянд, ки ин оят барои оммаи мӯъминон нозил шудааст. Ба ҳар тақдир, Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур ба шахсони мӯъмин нидо намуда мефармояд, ки эй бандагоне, ки ба Ман имон овардаеду Расули Маро (с) тасдиқ доред, шумо ба ҳамаи он чи, ки ислому шариати Ислом мефармояд, пурра амал намояд. Он чиро, ки шариати Ислом манъ месозад, то иститоъот (тоқат) доред, худдорӣ кунед!

Агар "сулм", маънои сулҳу салоҳро дошта бошад, валлоҳу аълам, маънои оят чунин аст; шахсоне, ки ҳақиқатан мусулмонанд, қатъи назар аз наҷод, сурхпӯст ё сиёҳпӯст будан, байнашон сулҳу сафо, ҳурмати ҳамдигар ва ҳурмати молу мулки ҳамдигар ва номуси ҳамдигар ҷорист. Онҳо бисёр эҳтиёткорона мувофиқ ба шаръи шариф амал мекунанд. Онҳо дар ҳама кор бародарвор дар канори ҳамдигар қарор мегиранд. Аз баракати исломи онҳост, ки ҳама бо ҳам дар сулҳу оромӣ рӯз ба сар мебаранд ва пайрави гоми шайтону шайтонсифатон намешаванд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло дар давоми оят мефармояд, ки ба иҷрои тоъатҳо кӯшед ва аз он чи, ки шайтон шуморо амр мекунад, парҳез кунед, зеро ин ки шайтон барои шумо душмани ошкор аст. Хулоса, шахсе, ки имон орад, бояд ҷамии он чи Аллоҳ амр кардааст, ба қадри иститоъат (тоқат) ба ҷо биёрад. На ин ки намоз хонаду закот надихад, ё ман мусалмонам гӯяду аз ҳаром парҳез накунад. Ҳамаи амрҳои шаръиро ислом гуфта мешавад ва онҳо ҳама дар якҷоягӣ исломанд. Ислом ҷузъ-ҷузъ намешавад.

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمْ الْبَيِّنَاتُ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ



**Фа иғ залалтум-м миғ бағди ма ҷааткуму-л-баййинату
фаъламӯ анналлоҳа Ўазизун Ҳаким. 209.**

*209. Пас, агар бағд аз он ки шуморо суханони равшан омад,
лагжидед, пас, бидонед, ки Аллоҳ ғолибу доно аст.*

Ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, мӯъминонро ҳушдор медиҳад, ки бо вучуди он, ки ин қадар барномаҳо аз тарафи Аллоҳ ба суроғи шумо омадаанду ҳамаи онҳо ошкорову фаҳмоанд, лағжиш кунеду таслими васвасаҳои шайтон шавед ва он чи Ислом амр мекунад, ба ҷо наоред, ё бар хилофи сулҳу салоҳ гом бардоред, донед, ки аз ҳукми адолати Аллоҳтаъоло гурехта наметавонед. Аллоҳтаъоло азиз-ғолиб аст, шуморо ҷазои одилона хоҳад дод, зеро ҳукми ӯ таъоло ғолибу шикастнопазир аст. Аллоҳтаъоло бандагони худро бо ҳикмати худ халқ намудааст, бо илми қадими худ медонад, ки Ислому амрҳои он барои инсон созгор аст. Бинобар ин, аз роҳи Исломи ростин лағжидани бандагони худро наметавонад.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ

الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

**Ҳал янъзурӯна иллā ай-яътияҳумуллоҳу фӣ зулали-м
мина-л ғамāми ва-л-малāикату ва қузия-л-амр. Ва
илаллоҳи турҷаъу-л-умӯр. 210.**

*210. Оё (аҳли исён) интизори онро доранд, ки ба наздашон Аллоҳ
ва ғариштагон дар соябонҳои аз абрҳо биоянд ва кор яксара
шавад? Ва ҳол он ки тамоми корҳо ба сӯйи Аллоҳ бозгардонида
мешаванд.*

Дар ин оят Аллоҳтаъоло инсонҳои аз имон овардан саркашикунандаро таҳдид намуда, ба Ҳабиби худ (с) мефармояд, ки барои ба Ислом даромаданашон тамоми роҳҳо боз шуданд, ҳуҷҷатҳо ошкоро нишон дода шуданд. Инчунин сифати рӯзи қиёмат ҳам, ба онҳо равшан баён карда шуд. Дигар онҳо чиро интизорӣ мекашанд, ки дар Ислом наметаворанд? Магар он рӯзеро, ки азоби Аллоҳ дар сурати абри сафеди соябоншакл чун бало ва офат ба сари онҳо, чуноне ки ба қавми Шуъайб (а) омада буду он қавмро ҳалок сохт, интизорӣ доранд?

Ё магар онҳо рӯзеро интизоранд, ки Аллоҳтаъоло бо ҳамроҳии фариштагони сафзадаи тасбеҳгӯянда ба майдони маҳшар барои муайян намудани натиҷаи амалҳои дар дунё содиркардаи онҳо биёянд?! Агар чунин бошад, дер шудааст. Агар ҳама кор (яъне ҳукмҳои Аллоҳ) рӯзе ба анҷом расад ва ба сӯи Аллоҳ боз гарданд, он рӯз дигар фурсати ҷуброни корҳои гузашта нест. Он рӯз, рӯзи мукофот аст, ё ҷазо. Агар амал хайр бошад, хайр аст, агар шарр бошад, шарр аст. Дигар ҳама кор ба охир расидааст. Дигар вақти бозгашту амали солеҳ ва ғайра намондааст. Дар он вақт афсӯсу надомат чӣ фоида дорад?

Дар ҳақиқат, ояти мазкур аз печидатарин оятҳо ба назар мерасад, локин бо ин таъбирҳо эзоҳи онро андак бошад ҳам, фаҳмидан мумкин аст. Хулоса, ҳама чиз барои ҳидояти инсон ба қадри кофӣ омадааст, набояд инсон дар интизори омадани азоби дунё ё рӯзи қиёмат бошад баъди он бовар кунад. Агар боварии худро то он рӯз кашол диҳад, ҳайҳот барои ӯ. Баъдан Аллоҳтаъоло ба ояти зер Расули худ - Муҳаммад (с)-ро хитоб намуда, мефармояд:

سَلِّ بَنِي إِسْرَءِيلَ كَمَا آتَيْنَهُمْ مِّنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ

بَعْدَ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

Сал банӣ Исроъила кам атайнаҳумм мин аятим баййинаҳ. Ва ма-й юбаддил ниъматаллоҳи миъ баъди ма ҷаътху фа инналлоҳа шадидул-ъиқоб. 211.

211. Аз бани Исроил бипурс: «Чӣ қадар онҳоро нишона (мӯъҷиза)-ҳои равшан додем?» Ва ҳар кӣ неъматҳои Аллоҳро, пас аз он ки ба вай ояд, бадал (сӯйистифода) кунад, пас, ҳаройина, Аллоҳ сахт азобкунанда аст.

Аллоҳ субҳонаҳу ва таъоло ба бани Исроил мувофиқи талабашон бисёр мӯъҷиза ва ҳуҷҷатҳои намоён дода, онҳоро ба роҳи рост ҳидоят фармуд. Локин ба ин ҳам қаноат накарданд. Аз пайғамбарашон ҳуҷҷату мӯъҷизаҳои нав ба нав пурсиданд, роҳи нишондодаи Аллоҳро монда, ба роҳҳои хоҳиши нафсашон равон шуданд. Бо вуҷуде ки мӯъҷизаҳои илоҳиро медиданд, боз он гумроҳии худро давом медоданд. Бинобар ин, қавме, ки ба лаънати илоҳӣ дучор омадааст, бани Исроил аст. Масалан,

Аллоҳтаъоло меҳрубонӣ намуда, Мӯсо (а)-ро барои ҳидояти Бани Исроил бо мӯъҷизаҳои фаровон фиристонд. Мӯъҷизаи Мӯсо (а) ин буд, ки вақто дасти худро дар бағал мекарду мекашид, он то дараҷае сап-сафед мешуд, ки инсонии бинанда хурсанд мешуд.

Мӯъҷизаи дигари Мӯсо (а) ин буд, ки асои худро агар ба Замин мениҳод, он ба мори калон табдил меёфт. Вақто ки мусалмонони бани Исроил аз ҷаври Фиръавни лаъин гурехтани шуданд, онҳо назди баҳр омаданд, бо амри Аллоҳ баҳр дуним шуд, ҳама ҷон ба саломат бурда, он тарафи баҳр гузаштанд. Мӯсо (а) бо асои худ ба харсанг зад, 12-чашма барои 12 гурӯҳ ҷорӣ шуд. Ҳамчунин болои мусалмонони бани Исроилро дар вақтҳои гармии саҳт абре соя меафканд, ё бо амри илоҳӣ аз осмон барои онҳо таъоми ман ва салво (таъоми ширин ва гӯшти бедонаи пухта) ҳозир мешуд.

Хулоса, мӯъҷизаҳои Мӯсо (а) барои бани Исроил бисёр буд, ки бар вуҷуди Аллоҳтаъоло далолат мекард. Бо вуҷуди дидани ин ҳама мӯъҷизаҳо аз ҳидояти Аллоҳ ва Расули Ӯ (р) баромаданд. Имони худро бо куфр бадал намуда, аз роҳи ҳидоят рӯйгардон шуданд. Дар ояти мазкур Аллоҳтаъоло ҳабиби худ Муҳаммад (с)-ро барои ибрати умматон хитоб намуда мефармояд, ки бани Исроилро аз неъматҳои фаровоне, ки ба онҳо Аллоҳтаъоло дода буд, пурс. Онҳо дар баробари он неъматҳо чӣ кор карданд ва дар охир натиҷаи корашон чӣ шуд? Валлоҳу аълам, мақсад ин аст, ки аз онҳо иқрор гирифта шавад ва ҳам дарси ибрате барои мусалмонон ва ҳушдор ба касоне бошад, ки аз неъматҳои Исломи баҳра намегиранд. Онҳо, дар охир мисли бани Исроил, ё мисли ниёгонашон ба азобҳои гуногун гирифта мешаванд. Дар қисми дувуми оят омада, ки ҳар кӣ он неъматҳоро, ки аз тарафи Аллоҳ омадааст, табдил медиҳад, ё худро мусалмон ҳисобад ба фармудаҳои Исломи пурра амал накунад, албатта, ба азоби Илоҳӣ рӯ ба рӯ меояд. Зеро Аллоҳтаъоло чунин шахсонро сахтазобкунанда аст.

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ

اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۗ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

Зуййина лил-лазӣна кафару-л-ҳайātu-д-дунйā ва ясхарӯна мина-л-лазӣна āману. Ва-л-лазӣна-т-тақав фавқаҳум явма-л-қийāмах. Валлоҳу ярзуку ма-й яшāу би гаъри ҳисāб. 212.

212. Онон, ки кофир шудаанд, барои онҳо зиндагонии ин ҷаҳон орошта карда шуд ва онҳо аҳли имонро масҳара мекунанд. Ва касоне ки тақво доранд, рӯзи қиёмат аз онҳо (кофирон) болотар бошанд. Ва Аллоҳ ҳар киро хоҳад, бе ҳисоб рӯзи медиҳад.

Шахсоне, ки кофир шудаанд, фикру зикрашон, умеду орзуяшон фақат шавқу барқи ҳамин панҷрӯза дунёи фонист. Онҳо маънои дунёро дар айшу нӯш, харобкорӣ ва зӯроварӣ мефаҳманд. Яъне Аллоҳтаъоло дар ояти мазкур яке аз сифатҳои асосии шахсони аз имон маҳрумро баён намуда, мефармояд, ки дар назари шахсони беимон шаҳват ва неъматҳои дунё то дараҷае зинат дода шуда аст, ки ҳатто аз охират мункиранд ва худро аз даҳшати рӯзи қиёмат дар амон меҳисобанд. Онҳо ба Аллоҳу оятҳои Ӯ ва расулони Ӯ бовар надоранд ва назди шариати фиристодаи Аллоҳ сар хам намекунанд. Онҳо аз боигарӣ ва сарватмандии худ аз ҷону дил хурсанд ва андешаашон фақат ҷамъ кардани моли дунё ва ҳосил намудани дунёст. Онҳо аз бодаи ғурур ҷунон сармастанд, ки мӯъминонро бо чашми ҳақорату истехзо менигаранд, гӯё мӯъминҳо дар байнашон як чизи зиёдатию нодаркор бошанд. Алайҳи мӯъминон доимо макрҳо мекунанд, зарарҳо мерасонанд. Мӯъминҳо сабрро пеша мекунанд, савобро аз Аллоҳ пурсон мешаванд, бо сабаби имону сабре, ки доранд, изову алами бединҳоро сабук ҳис мекунанд. Мӯъминон, ки дил ба дунёи гузаро надоранд, фақат фикрашон ободии охират аст. Зеро фазлу мартаба, фазлу мартабаи охират аст. Сарватмандони беимон намедонанд, ки мартабаи шахсони худотарс дар Биҳишт, дар аълои иллийин (қойҳои баланд)-анд. Онҳо бошанд, дар асфаласофилин (пасттарин табақаҳои дӯзах)-анд. Аллоҳтаъоло хоҳад, ба дӯстони худ ризку рӯзии васеи гувори бе ҳисобу бе фано медиҳад.

Ибни Касир маънои ҷузъи охири ояти мазкурро ба таври умум нақл намуда, мефармояд, ки Аллоҳтаъоло касеро аз бандагони худ хоҳад дар дунё ва охират атоҳои беандоза ва беадад инъом мефармояд. Дар ҳақиқат, арзишҳои дунявӣ дар назари шахсони боимон, нисбат бо арзишҳои ухравӣ бе маъно ва ҳамчу бозичаи кӯдакон аст. Онҳо аз сарвати ёфтаашон дар ташвиш буда, доимо дар фикранд, оё закотахро пурра додам? Оё бо моли худ силаи

рахм (муносибати хуб бо хешовандон)-ро ба ҷо овардам? Оё дар он ҷое, ки Аллоҳ ризо буд, сарф кардам? Оё ин мол сабаби ғурури ман нашуд? Хулоса, мисли ин фикрҳо ҳазору як андеша мекунам. Аммо шахсони аз имон маҳрум бо ғурури худ қадру қимати инсонро бо пулу мол бар мекашанд.

Ҳол он, ки дар ҳадиси Расулуллоҳ (с) омадааст: **“Ҳар рӯз вақти субҳгоҳ ду фариштае аз осмон мефароянд ва ин дуоро барои шахсони молдор меҳонанд. Яке аз онҳо мегӯяд: Ай бори Таъоло, ба шахсе, ки дар роҳи ризои Ту нафақа медиҳад, ба ӯ чандин маротиба ҷойнишини молашро деҳ! Дигар фаришта мегуфтааст, ки ай Аллоҳтаъоло, барои шахсони мумсик талафи молашонро деҳ!”**

Дар ҳадиси дигаре омада, ки Расулуллоҳ (с) фармудаанд: **“Фарзанди одам моли ман, моли ман мегӯяд, ҳол он ки барои ӯ аз мол насибае нест, магар он ки хӯраду адо кунад, ё пӯшаду кӯҳна кунад, ё садақа диҳаду аз олам гузарад. Ғайри ин дигар ҳар чӣ ҳаст, барои мардум мемонад.”**

Дар «Муснад»-и худ Имом Аҳмад (р) аз Пайғамбари Аллоҳ (с) ривоятеро оварда фармудааст: **“Дунё дори шахсест, ки ӯ дигар доре надорад ва моли шахсест, ки ӯ он ҷо моле надорад, бори дунёро касе ҷамъ мекунад, ки ӯ ақле надорад.”** Валлоҳу аълам, муносибати шахсони мӯъмин ва ғайри мӯъмин, қадру манзалати байни онҳо дар дунё ва охират, дар ояти қаблӣ ба қадри имкон эзоҳи худро ёфт. Ояти баъдӣ, иншоаллоҳ, таърих ва сабаби онҳоро баён месозад.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ ۚ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۚ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ ۗ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ

Кана-н-насу уммата-в ваҳидатан фа баъасаллоҳу-на-набиййина мубашширина ва мунзирина ва анзала маъаҳуму-л китаба би-л-ҳаққи ли яҳкума байна-н-наси фӣ махталафу фӯҳ. Ва махталафа фӯҳи илла-л лазина утуху миъ баъди маъ ҷаатҳуму-л-баййинату бағям байнаҳум. Фа ҳадаллоҳу-л-лазина аману ли махталафу фӯҳи мина-л-ҳаққи би изних. Валлоҳу яҳдӣ ма-й-яшәу ила сироти-м мустақим. 213.

213. Мардум (аз замони Одам то замони Нух ҳама як гурӯҳ муъмину муваҳид) буданд. Пас, Аллоҳ пайгамбаронро башоратдиҳанда ва бимдиҳанда фиристод ва бо ҳамроҳии онҳо Китобро фуруд овард, то (он Китоб) миёни мардум дар он чӣ ки дар он ихтилоф кардаанд, ба ростӣ ҳукм кунад. Дар он ихтилоф накарданд, магар касоне ки онҳоро Китоб дода шуд, баъд аз он, ки онҳоро нишонаҳо омад, аз ҷиҳати ҳасад дар миёни худ ихтилоф карданд. Пас, Аллоҳ бо иродаи Худ онҳоеро, ки имон оварданд, дар он чӣ ки дигарон ихтилоф карданд, ба ҳақ ҳидоят намуд. Ва Аллоҳ касеро, ки хоҳад, ба сӯйи роҳи рост ҳидоят мекунад.

Ба ҳамагон маълум аст, ки дар асл ҳамаи инсонҳо аз Одам (а) ва Момо Ҳавво ва аз насли онҳо ба дунё меоянд. Аммо фарзандоне, ки ҳамдаври Одам (а) буданд, мисли як оила буданд дину ибодату мазҳабу як ақида доштанд. Онҳо оҳиста-оҳиста бисёр шуда бошанд ҳам, дар дини ягона, яъне дини Ислом буданд. Мутаассифона, ҳар қадар замони Одам (а) дур мерафт, мардум аз Одам (а) ва таълимоти ӯ (а) ҳамон қадар дур мемонданд. Байнашон ихтилофҳо пайдо мешуд, ҳар гурӯҳ фикри худро дуруст дониста, ба мазҳабҳои ҳархела ворид мешуданд. Яъне онҳо ба шоҳаҳои куфру имон тақсим мешуданд, ҳатто баъзеи онҳо даст ба бутпарастӣ заданд. Он асно ба як роҳбаре, ки аз тарафи Аллоҳ таъин шуда бошад, то ба онҳо роҳи ҳақиқати динро таълим диҳад тақозо дошт. Хушбахтона, Аллоҳтаъоло пайгамбарони Худро барои ҳидояти мардум аз Нӯҳ (а), ки аз Одам (а) то ӯ (а) 1000 сол фосила дорад, сар карда, то Пайғамбари охируззамон (с) мувофиқи тақозои замони онҳо фиристод, то ки онҳо мардумро ба роҳе, ки Аллоҳ дар он розист, даъват кунанд. Аҳли тоъату имонро мужда ба Ҷаннат ва аҳли куфру исён ва фасодкоронро бими Ҷаҳаннам диҳанд. Ҳамзамон барои рафъи он ихтилофҳои, ки байни худ доштанд, ба пайғамбарони Худ мӯъҷизаҳо меод. Китобҳои Худро ба онҳо нозил менамуд, то пайғамбарон аз ин

китобҳо истифода намуда, ба ихтилофҳои онҳо бо адолат ҳукм кунанд. Мешуд, ки баъзеи мардум ин ҳукму ин пайғамбаронро қабул доштанд ва баъзеашон инкор мекарданд. Локин онҳо меҳостанд, ё не, пайғамбарон вазифаи ҳудро иҷро мекарданд. Ин муомила то Пайғамбари охируззамон (с) идома ёфт. Чун Муҳаммад (с) ба пайғамбарӣ мушарраф шуд, вазифаи ӯ ҳам вазифаи пайғамбарони пешин буд. Вақто ки мардумро ба роҳи ҳидоят даъват намуд, аксари мардуме, ки аҳли китоб набуданд, ихтилоф накарданд.

Мутаассифона, касоне ихтилоф карданд, ки (чун яҳуду насоро) аҳли китоб буданд, ҳақиқати Пайғамбари охируззамон (с)-ро дар китобҳои худ хондаву медонистанд, он китобҳо, онҳоро ба иттифоқу ваҳдат далолат доштанд. Локин онҳоро ҳисси дунёпарастӣ, рашқу рақобат, ҳасад ғалаба намуд, даст ба ихтилофҳо заданд. Ба ҷои амал ба ин мояи роҳнамои ҳидоят, фикри ҳудро дуруст дониста, гумроҳ шуданд. Хушбахтона, аз байни онҳо аҳли имонро дар он чизе, ки ихтилоф доштанд, Худованд бо лутфу меҳрубонии Худ ба сӯи ҳақ ва ростӣ ҳидоят фармуд. Зеро Худованд шахсеро хоҳад ба сӯи роҳи росте, ки ӯро ба Ҷаннат роҳсипор мегардонад, ҳидоят мекунад. Хонандаи азиз, барои такмили фаҳми ояти мазкур барои мисол, якчанд ихтилофҳо, ки дар замони босаодати пайғамбари охируззамон Муҳаммад (с) буд, бароятон пешкаш мекунем.

Мардум дар афзалияти яке аз рӯзҳои ҳафта ихтилоф доштанд. Яҳудиён рӯзи шанбе, насронӣён рӯзи якшанbero ҳамчун ид ихтиёр намуданд. Худованд уммати Муҳаммад (с)-ро ба рӯзи ҷумъа ҳидоят намуд.

Мардум дар амри қибла ихтилоф намуданд. Насоро дар ҳолати ибодат ба тарафи машриқ, яҳудиён ба сӯи Байтулмуқаддас рӯй меоранд. Худованд уммати Муҳаммад (с)-ро сӯи қиблаи асосӣ - Каъба ҳидоят фармуд.

Мардум дар тариқи намоз хондан ихтилоф мекунанд. Баъзеашон дар намоз рукӯ мекунанд, сачда намекунанд. Баъзеашон сачда мекунанд, рукӯ намекунанд, баъзеашон намоз меҳонанду сухан ҳам мегӯянд. Баъзеашон роҳ рафта намоз меҳонанд. Худованд уммати Муҳаммад (с)-ро ба дуруст хондани намоз ҳидоят фармуд.

Мардум дар тариқи рӯза доштан ихтилоф намуданд: Баъзеашон соатеро аз рӯз рӯза медоранд, бархе дигар агар баъзе

таъомҳоро нахӯранд, худро рӯзадор меҳисобанд. Худованд уммати Муҳаммад (с)-ро ба сӯий доштани рӯзаи ҳақиқӣ ҳидоят фармуд.

Мардум дар шаъни Иброҳим (а) ихтилоф намуданд. Яҳудиҳо гуфтанд, ӯ яҳудӣ аст. Насрониҳо гуфтанд, ӯ насронӣ аст. Аммо Аллоҳтаъоло уммати Муҳаммад (с)-ро хабардор намуд, ки ӯ на насронӣ аст, на яҳудӣ, балки ӯ ҳаниф (муваҳҳид)-у мусалмон аст.

Мардум дар шаъни Исо (а) ихтилоф намуданд: Яҳудиҳо пайғамбарии ӯро инкор намуда, модари ӯро бӯхтони бузурге бастанд. Насрониҳо бошанд, ӯро илоҳ ва баъзеашон фарзанди Аллоҳ ҳисобиданд. Аммо уммати Муҳаммад (с)-ро Худованд ба роҳи ҳақиқӣ дар хусуси Исо (а) ҳидоят фармуд. Ҳамчуноне ки Аллоҳ дар Қуръон ӯро рӯҳ, калим, бандаи хеш, яъне ӯ (а)-ро чун Пайғамбар муаррифӣ кард, мусалмонон ҳамчу пайғамбар ӯ (а)-ро қабул фармуданд.

Албатта, ҳамаи ин бо илми Аллоҳтаъоло ва бо ҳидояти Ӯ вобаста аст. Муфасссирони олиқадр зимни ояти мазкур ҳадисеро аз «Саҳеҳ»-и Бухорӣ ва Муслим аз Ойиша (р) ривоят кардаанд, ки он ва тарҷумаи он ба мазмуни ояти мазкур рост меояд. Ровӣ мегӯяд: «Вақто Расулуллоҳ (с) аз хобашон дар шаб меҳестанд, намоз меҳонданд ва дуои зеринро меҳонданд:

«Аллоҳумма раббӣ Ҷибриил ва Микоил ва Исрофил фотириссамовоти вал арзи олимул гайби ваишшаҳодати анта таҳкуму байна ғибодика фи мо кону яхталифун аҳдини лимо ихталифа фиҳи минал ҳаққи биизника иннака таҳдӣ ман ташоу ило сиротим мустақим!». «Ай Парвардигори Ҷабраил ва Микоил ва Исрофил, ай Холиқи осмонҳо ва Замин, ай донандаи ниҳону ошкоро, ту Худат ҳукм мекунӣ байни бандагони Худ, дар он чи, ки онҳо дар он ихтилофдоранд, ҳидоят кун маро мар он чизе, ки ихтилоф дар ондоранд аз ҳаққ бо илм (ҳидоят)-и Худ, албатта, ҳидоят мекунӣ шахсеро, ки хоҳӣ, ба роҳи рост».

Ва инчунин дар дуои маъсур аз Расулуллоҳ (с) низ омадааст, ки фармуданд: **«Аллоҳумма аринал ҳаққа ҳаққан варзуқно иттибоъаҳ. Ва аринал ботила ботилан варзуқно ичтинобаҳ»**. «Бор Худоё! Ба мо ҳақро ҳақ бинамо ва пайравӣ аз онро рӯзиямон кун ва ба мо ботилро ботил бинамо ва парҳез аз онро рӯзиямон кун ва онро бар мо пӯшида нагардон, ки гумроҳ мешавем».

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ
مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا
مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَفَلَا إِنَّا نَصْرُ اللَّهِ قَرِيبٌ

**Ам ҳасибтум ан тадхулу-л-Ҷанната ва ламма яътикум-м
маъсалу-л-лазӣна халав миъ қабликум. Массатҳуму-л-баъсаъ
ва-з-зарроъ ва зулзилу ҳатта яқула-р-расулу ва-л-лазӣна
аману маъаху матā насруллоҳ. Алā инна насраллоҳи
қариб.214.**

214. (Эй мардум) Оё пиндоиштед, ки дар Биҳишт дароед, ҳол он ки шуморо ҳанӯз ҳолати ононе, ки пеш аз шумо гузаштаанд, пеш наомадааст? Ба онҳо сахтӣ ва меҳнат расид ва (онҳо) чунбонида шуданд, то он қое ки Пайғамбар ва касоне, ки имон оварданду ҳамроҳи вай буданд, меғуфтанд: «Ёрӣ додани Аллоҳ кай бошад?». Огоҳ шавед, ҳаройина, ёрӣ додани Аллоҳ наздик аст.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур бо хитоб мӯъминонро мефармояд, ки ай мӯъминон, шумо гумон мекунед, ки он балову меҳнат, беморию мусибатҳо, фақру гуруснагӣ, хавфу тарс аз душман ва ғайра бар сари пайғамбарони гузашта ва умматони онҳо омад, бо вучуди ин ҳама ранҷу балоҳои дилро такондиханда сабр намуда, ҳамаи ин имтиҳонҳоро аз сар гузарониданд, бар сари шумо наомада, аз имтиҳонҳо ногузашта, бо гуфтани калимае, ки мо мусалмонем, меҳоҳед ройгон дохили Ҷаннат шавед? Ин хел ҳисоб накунад. Шумо ҳам бояд аз имтиҳони илоҳӣ гузаред! Умматони гузашта чун нусрати Аллоҳ ба таъхир афтод ва азоби онҳо аз ҳад гузашт, фақат бо илтимосу илтиҷо одобро нигоҳ дошта, нусрате, ки барои онҳо ваъда шуда буд, мепурсиданд, ки нусрати Аллоҳтаъоло кай бар мо меомада бошад? Дигар зиёд бетоқатӣ надоштанд. Онҳо Худои азза ва ҷалла онҳоро бо ин сухани хеш башорат фармуд, ки бидонед, ки нусрати илоҳӣ наздик аст. Яъне Аллоҳтаъоло бо ҳар навъе, ки набошад, нусрати худро аз онҳо дареғ надошт. Онҳоро бар душман пирӯз гардонд.

Баъзе муфасссирон мисли Қатода ва Саддӣ сабаби нузули ояти каримаро (чун саҳобагон ранҷи бисёр кашиданд), ғазои Аҳзоб

медонанд. Ба ҳар тақдир, дар ин мазмун суҳанро аз Хаббоб ибни Арат (р) шунавем, ки эшон гуфтанд: “Вақто ки азоб аз тарафи душман бар сари мо аз ҳад гузашт, ба Расулulloҳ (с) муроҷиат карда гуфтем: «Ё Расулаллоҳ! Оё аз Аллоҳтаъоло нусрати моро намекурсӣ? Оё назди Аллоҳтаъоло барои мо дуо намекуни, то ин машаққатҳо аз мо дур шавад!». Вақто ки аз Расулulloҳ (с) чунин дархост намудем, Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Пеш аз шумо мӯъминоне, ки умматони пайғамбарони гузашта буданд, арраро бар фарқашон мениҳоданд ва онҳоро дуним мекарданд, онҳо аз динашон намегузаштанд. Онҳоро бо шонаҳои оҳанин гӯшашонро шона карда, аз устухонҳо то қадамашон ҷудо мекарданд, онҳо аз динашон намегаштанд. Ба Аллоҳ қасам Аллоҳтаъоло ин корро (Исломо) ба камолу ба ривоч мерасонад, ҳатто саворае аз Санъо то Ҳазаралмавт ба гайри Аллоҳ аз ҳеҷ кас натарсида меравад, магар аз гург хавф мебарад, ки гӯсфандони ӯро нахӯрад, ҳамин хел вақт ҳам меояд, локин шумо қавми шитобкори бесабр ҳастед!».**

Хулоса! Агар зербинои Исломо бо тақво ва ихлос мустаҳкам накунад, дар роҳи ҳақ ҷоннисорӣ ва мубориза бо душман накунад ва бар хилофи хоҳишҳои нафс мубориза (ҷиҳод) накунад, имону Исломо бо даҳон эълон намоеду аз чунин имтиҳонҳо нагузаред ва дар тамоми ҳолатҳо имону Исломо мустаҳкам нигоҳ надоред, ин гуна имон ва ислом ҳеҷ ғоидае надорад. Ҳатто аз суҳанҳои Ҳирақл - подшоҳи Рум ҳам чунин маъноро дарк кардан мумкин. Вақто ки Ҳирақл - подшоҳи Рум дар байни саволҳои худ аз Абӯ Суфён мепурсад, ки шумо бо он шахсе, ки меғӯяд: «Ман расули Аллоҳам, ҷанг кардед?» Абӯ Суфён дар ҷавоб меғӯяд: “Оре!” Боз Ҳирақл мепурсад, ки ҷанг байни шумо чихел анҷом меёбад? Абӯ Суфён гуфт: “Гоҳ ба ғоидаи тарафи мо, гоҳ ба ғоидаи тарафи ӯ анҷом меёбад.” Ҳирақл дар охир бо он илме, ки аз китобҳои он замона истифода кардаву шунида буд, гуфт: “Кори пайғамбари ҳақиқӣ чунин мешавад, яъне имтиҳонро болии имтиҳон мегузаронад, дар охир бар душманони худ ғолиб меояд.”

Оятҳои баъдӣ, иншоаллоҳ, масъалаеро, ки барои ислоҳоти иҷтимоии ҷамъияти мусулмонон хеле зарур аст, бо шаш савол баён мекунанд.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ
وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ
فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

Яс-алӯнака мазъа юнфиқун. Қул ма анфақтум-м мин хайрин фа лил валидайн ва-л-ақрабӣна ва-л ятәмә ва-л-масакӣни вабни-с-сабил. Ва ма тафъалу мин хайрин фа инналлоҳа биҳи Ъалим. 215.

215. Аз ту савол мекунад, ки чиро ҳарч кунанд? Бигӯ: «Ончиро аз мол харч кардед, пас, бояд барои модару падар ва хешовандон ва ятимон ва дарвешон ва мусофирон бошад. Ва он чӣ аз некӣ мекунад, пас, албатта Аллоҳтаъоло ба вай доноост».

Сабаби нузули ин оятро баъзе муфасссирон чунин ривоят кардаанд, ки баъзе асҳоб аз Расулulloҳ (с) пурсиданд: “Ё Расулаллоҳ! Мо дар роҳи ризои Аллоҳ аз молҳоямон чиро нафақа кунем ва ба кӣ диҳем ва дар кучо онҳоро сарф кунем?” Баъди ин гуна саволҳо Аллоҳтаъоло ояти мазкурро нозил намуда фармуд, ки ай Расули ман, ёрони ту дар кучо нафақа кардани молҳои худро мепурсанд, ту дар ҷавоб ба онҳо бигӯ, ки шумо аз моли худ ба падару модари худ ва ба хешу табори худ ва ба ятимону мискинҳо ва мусофирон харч кунед.

Ва ҳар кори некро мекунад, албатта, Аллоҳтаъоло онро медонад ва Ӯ таъоло дар ивази он мукофоти комил шуморо медиҳад. Албатта, барои шахси бориқбин чандин нуктаҳо зери мазмуни оят ниҳон аст. Аз он ҷумла барои ҳар як инсон дар қатори зану фарзанд, таъмини эҳтиёҷоти падару модар шарт аст. Агар падару модар мӯҳтоҷи ёрии моли фарзанд бошанду фарзанд пулу молро дар дигар ҷо сарф намояд, махсусан дар корҳои ғайри шаръӣ, бисёр ҳам амали нодуруст кардааст.

Дар ин ҳол, ин гуна фарзанд амри Худовандро иҷро накардааст. Ҳадисеро Имом Муслим аз Ҷобир (р) ривоят мекунад, ки Расулulloҳ (с) дар хусуси садақа додан фармудаанд: **“Садақа доданро ҳар инсон аз ҳудаш ибтидо кунад, агар аз ҳудаш**

зиёдатӣ кунад, аҳли худро бояд таъмин намояд, агар аз аҳлу аёл зиёда монад, ба хешу табораи бидиҳад, агар аз онҳо ҳам зиёдатӣ кунад, ба дигарон бидиҳад". Садақа додану савоб талаб намудан ин ҳама аз тарафи Аллоҳ тақдир шудааст ва ҳамаро Ё таъоло донанда аст. Назири чунин маъно дар о. 177 гузашт. Қавли саҳеҳ он аст, ки ояти мазкур мансух нест ва ба он бояд амал намуд.

Чи тавре, ки зикр шуд, оятҳои 214-215 барои Расулulloҳ (с) ва саҳобогон дар ҳолатҳои вазнинтарини солҳои аввали ташаккули уммати исломӣ нозил шуданд. Дар ин оятҳо Худованд мусулмононро ба сабру бурдборӣ даъват намуда, ба онҳо баъзе роҳҳои осоиштаи ҳалли мушкилотро иршод фармуд. Зеро дар он ҳангом адади мусулмонон хеле кам буд. Мушрикони онҳоро азиятҳои гӯшношунид медоданд. Дар охир онҳо маҷбур шуданд, бо амри Худованд манзилу боигарӣ, ҳатто зану фарзандони худро гузошта, аз Макка ба Мадина ҳиҷрат намоянд. Мушрикони Қурайш дар Мадина ҳам онҳоро ором намегузоштанд. Онҳо беҳтарин ҷанговаронро мусаллаҳ намуда, ба ҷанги зидди мусалмонон тайёри медиданд. Барои мусулмонон хавфи пурра нобудшавӣ пайдо шуд. Дар ин ҳолат савол пайдо шуд, ки чӣ бояд кард? Худованд ба ин савол дар ояти наватӣ ҷавоб додааст.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ

لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا

تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

Кутиба ъалайкуму-л-қитāлу ва ҳува курҳу-л-лакум. Ва ъасā ағ такраху шай-а-в ва ҳува хайру-л-лакум ва ъасā ағ туҳиббу шай-а-в ва ҳува шарру-л-лакум. Валлоҳу яъламу ва ағтум лā таъламун. 216.

216. Бар шумо набардро лозим карда шуд ва он барои шумо душвор аст. Ва шояд, ки шумо чизеро нохуш доред ва ҳол он ки вай барои шумо беҳтар бошад. Ва шояд, ки чизеро дӯст доред ва ҳол он ки вай барои шумо бад бошад. Ва Аллоҳ медонад ва шумо намедонед.

Дар зимни ин оят Худованд мефармояд, ки барои шумо (яъне мусулмонон) набард (чиҳод) лозим гардонида шуд. Ҳарчанд ҷанг барои шумо нохуш аст, локин шумо мусулмонон ҳуқуқ (вазифа) доред ҷони худро, номуси худро, зану фарзанду боигарии худро аз душмани яроқноки таҷовузгар ҳимоя кунед, Аллоҳтаъоло ҳоли бандагони худро дар ҳама аҳвол хубтар медонад. Ислоҳ чизе нест, ки инсонҳо аз он меҳостагиашонро гиранду аз намехостагиашон рӯ гардонанд. Балки Ислоҳ қонуни илоҳист. Шахси мусулмон бояд дар ҳама ҳол ба амри Худованд итоъат дошта бошад, зеро Ислоҳ инсонро дар дунёву охираат саодатманд мегардонад. Аз ин рӯ дар давоми оят Худованд мефармояд, ки чизе ҳаст, ки шумо онро нохуш доред, ҳол он ки он барои шумо ғоида дорад. Яъне худро бо яроқ дар ҷанг ҳимоя кардан кори осон нест, душвортарин амал аст. Дар он хавфи ҳалок шудан ҳаст, хавфи маъҷуб шудан ва аз даст додани саломатӣ ҳаст. Инчунин харҷ ва талафи боигарии бисёр ҳаст. Шояд аз ин сабаб шумо онро нохуш доред, локин дар он барои шумо ғоидаҳо ҳаст. Ғоидаҳои асосии шумо инҳо ҳастанд: Динатон ва озодиатонро аз даст намедихед, соҳиби аҷри (савоби) бузурги Худованд мегардед, гирифтори ғосибон намегардед, номус ва шарафи зан ва фарзандонатон нигоҳ дошта мешавад ва дар он манфиатҳои дигар низ ҳаст.

Дар давоми оят Худованд мефармояд, ки шояд аз ҷанг бо баҳонае худро яқсӯ гирифтани, зоҳиран, хуш ва хуб намояд, аммо дар ин амал бадихо ҳаст. Натиҷаи бадтарини ин хиёнат, ғулӯмӣ ва ба дасти истилогарон афтидани ватанатон аст. Вақте ки ғулӯм шудед, аввал аз озодона ба ҷо овардани ибодатҳои маҳрум мешавед, зан ва фарзандонатон таҷовуз мешаванд. Ватан харобу валангор гашта, ҳамаҳо даҳшат фаро мегирад.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدُّ

عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكَفَرٍ بِهِ ۚ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ

عِنْدَ اللَّهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۚ وَلَا يَزَالُونَ يُقْتَلُونَكُمْ حَتَّىٰ

يُرَدُّوْكُمْ عَنْ دِيْنِكُمْ اِنْ اَسْتَطَعُوْا وَمَنْ يَّرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ
 فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَلُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
 وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ

Яс-алунака ъани-ш-шаҳри-л-ҳароми қитāлин фӣҳи қул қитāлуи фӣҳи кабӯр. Ва сādдун ъан сабӣлиллāҳи ва куфруи бихи ва-л-Масҷиди-л-ҳароми ва ихроҷу аҳлиҳи минҳу акбару ъиндаллоҳ. Вал фитнату акбару мина-л-қатл. Ва лā язāлуна юқотилунакум ҳаттā яруддукум ъан дӯникум унистатобӯ. Ва ма-й яртадид минкум ъан дӯниҳи фа ямут ва ҳува кāфируи фа улāика ҳабитат аъмāлуҳум фи-д-дунйā ва-л-āхирах. Ва улāика асҳāбу-н-нāри ҳум фӣҳā ҳолидун. 217.

217. Туро аз қанг кардан дар моҳи ҳаром савол мекунанд, бигӯ: «Қанг кардан дар он (моҳ) гуноҳи сахт аст, вале боздоштан аз роҳи Аллоҳ ва нагаравидан ба Аллоҳ ва боздоштан (-и мардум) аз Масҷиду-л-ҳаром ва аҳли ин масҷидро берун кардан назди Аллоҳ аз вай гуноҳи сахттар аст ва (гуноҳи) фитна ангеҳтан низ аз куштан сахттар аст ва онҳо ҳамеша бо шумо қанг мекунанд, то он ки шуморо аз динатон, агар тавонанд, бозгардонанд. Ва ҳар кӣ аз шумо аз дини худ баргардад, пас, бимирад ва ҳол он ки ӯ кофир аст, пас, корҳои неки онҳо дар дунё ва охираат nobуд (ҳабата) шавад. Ва он гурӯҳ бошандагони Дӯзаханд, онон дар он ҷо ҷовидон бошанд.

Дар сабаби нузули ин оят муфасссирони киром чандин ривоятро иҷозат фармудаанд. Мо аз ҳама мухтасарашро, иншоаллоҳ, рӯи коғаз меорем, ин ҳам бошад, воқеъаест, ки ду моҳ пеш аз ғазои Бадр ба вуқӯъ пайваста буд. Пайғамбар (с) Абдуллоҳ ибни Ҷаҳш (р)-ро ба гурӯҳи ҳаштнафара сардор намуда, мактуберо ба ӯ дод ва фармуд, ки **баъди ду рӯз роҳ рафтан ин хатро мехонед!** Баъди ду рӯз роҳ рафтан Ибни Ҷаҳш (р) хатро кушода хонд, дар ӯ чунин навишта шуда буд. **Баъди хатро хондан, ту ба Батни Наҳла (мавзеъ байни Тоиф ва Макка) рав ва дар он ҷо**

қабилаи Қурайшро муроқаба кун ва хабарашро ба мо расон. Агар шариконат бо ҳамроҳии ту нарафтанд, онҳоро маҷбур насоз! Абдуллоҳ ибни Ҷаҳш (р) баъди хондани хат "Самъатан ва тоъатан лиллоҳи ва ли расулиҳи" - "барои ризои Аллоҳ ва расули Ӯ ин (амр)-ро шунидам ва итоъат мекунам" гуфтанд. Баъди ин ба рафиқони худ нигаристанд ва мазмуни мактуби Расулуллоҳ (с)-ро ба онҳо фаҳмонида, гуфтанд: "Расулуллоҳ (с) маро аз маҷбур сохтани шумо барои ҳамроҳии ман манъ намудааст. Локин агар касе аз шумо шаҳид шуданро хоҳад, бо ҳамроҳии ман равад, касе нахоҳад, ба қафо баргардад, ман бошам, барои амри Расулуллоҳ (с)-ро ба ҷо овардан ба он ҷо меравам." Шарикон ҳамаашон бо ҳамроҳии ӯ (р) равон шуданд.

Дар ин асно Саъд ибни Ваққос (р) ва Утба ибни Ғазвон (р) уштурони худро гум мекунанд, онҳо ба кофтукови уштурони худ машғул шуда, боқӣ шаш нафари дигарашон бо ҳамроҳии Абдуллоҳ ибни Ҷаҳш (р) ба Батни Наҳла мерасанд. Дар он ҷо бо корвони тичоратии Қурайш вомехӯранд, ки амири корвон Амр ибни ал-Ҳазарамӣ буд ва се нафари дигар ӯро ҳамроҳӣ мекард. Саҳобагон аввали моҳи раҷабро, ки дар он ҷанг ҳаром аст, охири Ҷимодулохир ҳисобида, Амр ибни ал-Ҳазрамиро мекушанд ва ду нафари онҳоро асир мегиранд ва як нафари онҳо мегурезад. Хулоса, моли улча (муфт) ва асиронро ба назди Расулуллоҳ (с) меоранд. Вақто Расулуллоҳ (с) ин ҳодисаро мебинанд, нороҳат шуда мефармоянд: **"Ман шуморо дар чунин моҳе, ки дар он ҷанг ҳаром аст (ба ҷанг кардан) амр накарда будам!"** гуфта аз гирифтани мол ва он ду асир худдорӣ намуданд.

Абдуллоҳ ибни Ҷаҳш (р) аз назари мардум монданд, мардум ба онҳо муомилаи дурушт мекарданд, бисёриҳо фикр мекарданд, ки ин гурӯҳ ҳалокшудагонанд. Қурайшиҳо бошанд, мегуфтанд: «Муҳаммаду асҳобаш дар моҳе, ки дар он ҷанг ҳаром аст, хун рехтанду молу ҳоли дунё ҷамъ намуданд, одамонро асир гирифтанд». Душманони дохилӣ бошанд, иғвоҳои ҳархела дар ҳар тараф паҳну овоза намуданд. Хулоса, як ҳолати нугувор рух дод, зеро аз қадимулайём дар ин моҳ ҳеҷгоҳ чунин воқеа нашуда ва касе касеро асир ва молеро ӯлча нагирифта буд. Аз нохост рух додани ин ҳодиса ҳама ҳайрон монданд. Дар ҳамин асно, Аллоҳтаъоло ояти мазкурро нозил намуд ва ҳукми чунин муамморо ҳал сохта, ба Ҳабиби худ (с) фармуд, ки ҳукми набардро дар ин моҳи ҳаром аз ту мепурсанд, ту дар ҷавоб ба онҳо бигӯ, ки дар

чунин моҳ набард гуноҳи калон аст. Локин шуморо аз роҳи Ислом боз доштан, ба Аллоҳ кофир шудан, шуморо дар дохили Масҷидулҳаром аз намоз хондан боздоштан ва аҳли Маккаро (мусулмононро), ки ҳомии хонаи Худо буданд, аз он мулку диёр хориҷ намудан, ин ҳама назди Аллоҳтаъоло аз куштани шахсе гуноҳи калонтару саҳттар аст! Вақто ки онҳо ҳама муқаддасоти Маккаву Масҷидулҳаромро риоя накарда мусулмононро азоб доданд, куштанд, дар охир мусулмонон ба ҳичрат намудан маҷбур шуданд, оё чунин фитнаҳо аз одам куштан ҳам вазнинтар нест? Ин кофиронанд, ки агар қодир шаванд, доимо фитна меандозанд, то мусулмононро аз динашон ба куфр гардонанд. Оё ин ҳама назди Аллоҳтаъоло аз қатл бадтару гуноҳи бузургтар нест? Давоми оят мефармояд, ки онон ҳамеша бар зидди шумо бо ҳар воситаҳо, ҳар чи имконият доранд, то ин ки шумо аз динатон ба сӯи куфру гумроҳӣ боз гардед мубориза мебаранд, набард мекунанд. Локин қонуни Аллоҳтаъоло ин аст, ки ҳар мусулмоне кофир шавад, яъне аз дин баромада муртад шавад ва ба ҳамин куфр аз олам гузарад, тамоми савоби амалҳои солеҳи кардааш ҳабата (бекор) шуда, дар зарари дунё ва охират мемонад. Вай ҳамдаму ҳамнафаси Ҷаҳаннам гардида, дар он абадӣ монда, аз он хориҷ намешавад.

Хулоса, шахси муртадро аз назари қонуни Ислом то се рӯз ҳабс кунонида мешавад, шояд ки тавба намуда, боз ба дини Ислом баргардад.

Баъди нузули ояти мазкур Пайғамбар (с) он моли улҷа (муфт)-и бадастомадаро ва он ду асирро қабул намуданд. Ба ин васила аз мусулмонон, хусусан, аз Абдуллоҳ ибни Ҷаҳш (р) ва ёронаш ин ҳиҷолат дур шуда бениҳоят хурсанд шуданд.

Аз Расулуллоҳ (с) пурсиданд, ки дар ин гуна ҳамла оё метавонем мисли дигар ғазоҳо умедвори савоб бошем?

Дар ин асно ояти зер барои ҷавоби саволи онҳо, валлоҳу аълам, нозил шуд. (аз тафсири Ибни Касир).

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ

يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Инна-л-лазӣна аману ва-л-лазӣна ҳаҷару ва ҷаҳаду фи сабилиллаҳи улӯика ярҷуна раҳматаллоҳ. Валлоҳу Ғафӯру-р-Раҳӯм. 218.

218. Бегумон, касоне, ки имон оварданд ва касоне, ки дар роҳи ризои Аллоҳ ҳиҷрат карданд ва набард намуданд, он гурӯҳ бахшоиши Аллоҳро умед доранд. Ва Аллоҳ мағфираткунандаву меҳрубон аст.

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло мефармояд, ки шахсоне, ки имон оварданд ва бар имонашон собит монданд, аз ватану аҳлу авлоди худ ҷудо шуда ҳиҷрат карданд ва барои баланд бардоштани дини Аллоҳ, бо умеди бахшоиши гуноҳон дар роҳи Аллоҳ ҷиҳод намуданд, албатта, лоиқу сазовор аст, ки раҳмату мағфирати Аллоҳро умед кунанд. Аллоҳтаъоло мағфираткунандаву раҳматаш хеле васеъ аст.

Хулоса, Аллоҳтаъоло хабар дод, ки касоне, ки соҳиби имон бошанду барои ҳимояи дину диёнат ва нигоҳ доштани номус ҳиҷрат кунанд, ё ба хотири онҳо дар роҳи Аллоҳ набард кунанд, шахсонеанд, ки раҳмату мағфирати Аллоҳро умед кардаанд.

Ояти зер, иншоаллоҳ, посухи саволҳои 3-ум ва 4-ум аст.

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعُ

لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا قُلْ وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ

الْعَفْوُ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

﴿Яс-алӯнака њани-л-хамри ва-л-майсир. Қул фиҳимā ишмун кабіру-в ва манāфиъу ли-н-нāси ва ишмуҳумā акбару мин-н-нафъихимā. Ва яс-алӯнака mā зā юнфиқуна қули-л-ъафв. Казāлика юбаййинуллоҳу лакуму-л-айāти лаъаллакум татафаккарун. 219.﴾

219. Туро аз шароб ва қимор савол мекунанд. Бигӯ: «Дар ин ҳарду гуноҳи қалон ва барои мардум нафъҳост ва (лекин) гуноҳи ин ҳарду аз ғоидаи ин ду қалонтар аст». Ва туро савол мекунанд, ки чӣ чизро нафақа кунанд? Бигӯ: «Зиёдатиро», ҳамчунин Аллоҳ

барои шумо оятҳои Худро баён мекунад бошад, ки шумо андеша кунед,-

Одатан асҳоби Расулуллоҳ (с) барои динашонро мукаммал намудан аз дурустӣ ва нодурустии одатҳое, ки пеш аз Ислом доштанд, доимо савол мекарданд. Аз он ҷумла, аз хамр (май) ва қимор Расулуллоҳ (с)-ро низ савол карданд, зеро мардуми он замон (пеш аз ислом) ба истеъмоли хамр чунон дода шуда буданд, ки гӯё бе хамр ҳаёти худро тасаввур карда наметавонистанд. Монанди ин, ба беҳуда сарф кардани молҳои худ, мисли қимор, низ одат доштанд. Аллоҳи меҳрубон барои нест намудани чунин амалҳои зараровари мухолифи дини Ислом на яку якбора, балки дар чандин сураҳои Қуръони маҷид, аз он ҷумла дар сураи «Наҳл» о. 67, сураи «Нисо» о. 43 ва ин ояти мазкур, яъне сураи «Бақара» о. 219 алайҳи хамру қимор ҳукмҳои худро ба тадриҷ нозил намуд.

Дар охир, дар сураи «Моида» о. 90-умро нозил намуд ва ба тамои ҳаром будани хамро собит сохт. Иншоаллоҳ, дар мавзеҳои лозимӣ ин ояти пурмаъно бо истифодаи оятҳои дигар бо тадриҷ эзоҳи пурраи худро меёбад. Ҳоло бошад, зимни ин оят Аллоҳтаъоло Расули худ (с)-ро мефармояд, ки ё Муҳаммад (с), мардум туро аз ҳукми хамру қимор мепурсанд, ту дар ҷавоб ба онҳо бигӯ, ки дар истеъмоли ин ду барои мардум зарари бузургу гуноҳи калон ва як навъ ғайри ҳақ аст. Локин зарари ин ду аз ғайриҳақ бештар аст. Чунки истеъмоли хамр (май) қувваи ақлии инсонро кам мекунад, ба саломатии ҷисм зарари бузург расонида, оқибат инсонро ба бемориҳои вазнин гирифта мекунад. Обрӯю эътибори инсонӣ майпараст дар ҷамъият коста мешавад.

Дар бисёр ҳолатҳо, майпарастӣ ба вайроншавии оила меоварад. Бузургон беҳуда ўро умумалхабаис (модари гуноҳҳо) наномидаанд.

Дар қиморбозӣ молу пул беҳуда ва бо роҳи ғайри шаръӣ зоеъ мешавад. Қиморбоз ба қарзҳои бузурги тоқатфарсо гирифта мегардад. Байни қиморбозон душманӣ пайдо мешавад. Дар охир ин амал ҳам ба вайроншавии оила меорад.

Дар ҳақиқат, агар зарар ва ғайриҳақ ин ду амал муқоиса шаванд, ба хулоса меоем, ки зарари онҳо аз ғайриҳақ хеле ва хеле зиёд аст. Дар давоми оят омада, ки ай Муҳаммад (с), мардум аз ту мепурсанд, ки чиро аз молҳояшон нафақа кунанд ва чиро барои худ гузоранд? Ба онҳо бигӯ, ки он чи аз ҳоҷататон зиёд

монад, онро садақа кунед ва ончиро, ки шумо ба он мӯҳтоҷ ҳастед, бо садақа намудани он худро зоеъ нагардонед.

Аз ин ҷост, ки Абӯ Ҳурайра (р) аз Расулуллоҳ (с) ривоят мекунад, ки марде назди Расулуллоҳ (с) аз сарфу садақа савол намуда гуфт: «Ай Расулаллоҳ (с) ман буду шуд як динор дорам, ўро ба кӣ сарф кунам?». Расулуллоҳ (с) дар ҷавоб гуфтанд: **“Ба худат сарф кун”**. Боз он мард гуфт: «Динори дигаре маро ҳаст, ўро ба кучо сарф кунам?». Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **«Ба оилаи худ сарф кун»**. Боз он мард гуфт: «Динори дигаре маро ҳаст, ўро ба кучо сарф кунам?» Пайғамбар (с) фармуданд: **«Ба наздиконат сарф кун?»**. Боз он мард гуфт: «Боз диноре дорам, ўро ба кучо сарф кунам?». Расулуллоҳ (с) фармуданд: **«Худат медонӣ»**.

Давоми оят мефармояд, ки Аллоҳтаъоло барои шумо ҳукмҳои нафақа додан, ҳукмҳои нафъу зиён ва ҳалолу ҳаромро баён намуд, шояд, ки шумо дар бораи беҳбудӣ ва маслиҳати дунё ва охират андеша кунед. Шояд донед, ки дунё фонию охират боқӣ аст ва шояд, ки барои ислоҳи охирататон дар дунё амал намоед. Оқил он шахсест, ки дар дунёи фонӣ дунёи боқиро талаб мекунад ва барои он амал мекунад. Қисми дуюми ояти зер аз аҳволи иҷтимоии инсонҳо, ҷои дурусти сарфи мол ва парастории ятимон, ки онҳо ҳамчун ҷузъи ҷомеа эътибор доранд, сухан меронад.

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الَّتِي تَمَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ

تَخَالَطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ

لَأَعْنَتَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

Фи-д-дунйā ва-л-āхираҳ. Ва яс-алўнака ъани-л-ятāмā кул ислāҳу-л лаҳум хайр. Ва иғ тухолитўҳум фа ихвāнукум.

Валлоҳу яъламу-л-муфсида мина-л муслиҳ. Ва лав шāаллоҳу ла аънатакум. Инналлоҳа Ђазизун Ҳаким. 220.

220. -дар (кори) дунё ва охират. Ва Туро аз ятимон савол мекунад. Бигӯ: «Салоҳ» (-и кор) барои онҳо беҳтар аст ва агар ба онҳо ширкат кунед, пас онҳо бародарони шумоянд. Аллоҳ табаҳкорро аз ислоҳкор медонад ва агар Аллоҳ меҳост, шуморо сахт мегирифт, ҳаройина, Аллоҳ голибу устуворкор аст».

Қисман мазмуни қисми аввали ояти мазкур дар боло гузашт, ҳоло ояти мазкур, эзоҳи баъди онро мукаммал месозад. Яъне, чунонеки Аллоҳтаъоло ин ҳукмҳоро баён намуд, ҳамчунин ҷамии оятҳои худро чӣ ваъда бошад, чӣ ваъид барои шумо баён месозад, шояд ки шумо тафаккур кунеду донед, ки дунё дори бало ва фано ҳасту охират дори ҷазою бақо (доимӣ) ва дорулбақо (охират), аз дорулфано афзал аст. Чунонеки барои инсон дунё лозим аст, дори охирату ободии он аз ин ҳам заруртар аст. Фақат дунё ва фикру хаёли он кифоякунанда нест. Бинобар ин, бояд шахсони мусалмон дар боби нафақа ва сарфи мол ҳам дунё ва ҳам охиратро тафаккур кунанд, зеро дар давоми оят Аллоҳтаъоло Ҳабиби худ (с)-ро хитоб намуда, фармудааст, ки туро аз якҷоя кардани моли ятимон бо молҳояшон мепурсанд. Оё молҳои ятимонро, ки сарпарастияшон ба ўҳдаи шахсе мондааст, бо молҳояшон якҷо кунанд, ё ин ки онҳоро ҷудогона нигоҳ доранд? Ту (с) дар ҷавоб ба онҳо бигӯ, ки бо молҳои худ якҷоя намудани молҳои ятимон, агар барои салоҳи кор ва беҳбудии ятим бошад ва ҳамчун барномаи сарфи рӯзгор молҳои онҳоро ба молҳои худ якҷоя созед, аз ҷудо нигоҳ доштаниаш беҳтар аст.

Зеро онҳо (ятимон) бародарони шумоанд. Вақто ки шумо моли ятимонро бо молҳои худ якҷоя мекунед, хоҳ барои ислоҳ бошад, хоҳ барои фасоду хиёнат, ҳамаро Аллоҳтаъоло медонад ва бинобар нияте, ки доштед, ҷазои мувофиқ медиҳад. Албатта, ин меҳрубонии Аллоҳтаъолост, ки чунин руҳсатро барои парастории ятимон додааст. Агар Аллоҳ меҳост, шуморо дар ин боб дар машаққат нигоҳ медошт. Чунки моли ятимро алоҳида нигоҳ доштани фақат аз он ба ятим сарф намудан, дар ҳақиқат кори осон нест. Локин Аллоҳ динро барои мусулмонон осон гардонидаст. Албатта, Аллоҳтаъоло дар ҳама кор ғолиб аст, ҳеҷ чиз Ўро манъ карда наметавонад ва Ў таъоло дар он чи, ки барои бандагони худ шарифат гардонидаст, устуворкор аст.

Ятим - ноболиғро гӯянд, ки аз падар маҳрум мондааст. Моли ятим молро гӯянд, ки аз падар, ё аз табори ӯ мерос ё аз ягон ҷо барои вай то ба воя расиданиаш ҳамчун ҳадя ё садақа ҷамъ шудааст.

Ба ин масъала, чунонеки дар сураи «Анъом», о. 152 омадааст, ки **"Ба молҳои ятим наздик нашае"** ва дар сураи «Нисо» о. 10 омадааст, ки **"Қасоне, ки моли ятимро бо роҳи зулм меҳӯранд, албатта, ба ғайри оташ чизи дигареро**

намеҳӯранд ва бо тезӣ онҳоро дохили Дӯзах мегарданд", Ислом эътибори алоҳида додааст.

Бо ривояти Абдуллоҳ ибни Аббос (р) вақто он ду ояти мазкур нозил шуд, шахсоне, ки кафолати ятимро ба ўҳда доштанд, ҳаққи ятимро нахӯрем гуфта, хӯрдану нӯшидани онҳоро алоҳида намуданд. Ҳатто зиёдатии таоми ятимро хавфи вайроншавӣ дошта бошад ҳам, намеҳӯрданд. Аз чунин машаққат вақто ки Расулulloҳ (с)-ро савол намуданд, Аллоҳтаъоло ояти мазкур "Аз ҳаққи ятимон туро мепурсанд"-ро барои сабуқӣ нозил намуд. Яъне Аллоҳтаъоло якҷо намудани моли ятимро бо моли парастори ӯ, агар барои ислоҳ бошад, рухсат фармуд. Ислом барои ба дини ҳақ дохил шудани инсонҳо аҳамияти ҷиддӣ медиҳад. Аз он ҷумла, дар ояти зер мусулмононро ҳангоми барқарор намудани оила аз никоҳи мушриконе, ки дини осмонӣ надоранд, барҳазар мекунонад.

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَةَ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ ۚ وَلَا مَٔمَّةً ۚ مُؤْمِنَةً خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ

وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ ۚ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا ۚ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ

مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ۚ أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ ۚ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَىٰ

الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ ۚ وَيُبَيِّنُ ۚ آيَاتِهِ ۚ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

Ва ла таъкиҳу-л-мушрикати ҳаттā юъминн. Ва ла амату-м муъминатун хайру-м мим мушрикати-в ва лав аъҷабаткум. Ва ла тункиҳу-л-мушрикина ҳаттā юъминӯ. Ва ла ъабду-м муъминун хайру-м мим мушрики-в ва лав аъҷабакум. Улāика ядъӯна ила-н-нāр. Валлоҳу ядъӯ ила-л Ҷаннати ва-л-мағфирати би изних. Ва юбаййину айāтиҳи ли-н-нāси лаъаллаҳум ятазаккарун.221.

221. Ва занони ширкорандаро ба занӣ мағиред, то ин ки имон оранд. Ва ҳаройина, канизаки мусалмон аз зани ширкоранда беҳтар аст, агарчи ба шигифт оварда бошад шуморо. Ба занӣ надихед (занони муъминаро) ба мардони ширкоранда, то он ки имон оранд. Ва ҳаройина, барда (гулом)-и мусалмон аз марди ширкоранда, агарчанде ки ба шигифт оварда бошад шуморо,

беҳтар аст. Гурӯҳи мушрикони шуморо ба сӯи Дузах меҳонанд ва Аллоҳ бо ҳукми Худ (шуморо) ба сӯи Биҳишт ва ба сӯи омӯрзиш меҳонад ва оятҳои Худро барои мардум баён мекунад, то шояд, ки онҳо пандпазир шаванд!

Аллоҳтаъоло зимни ин оят дар аввал ба мардҳои мусулмонон хитоб намуда фармудааст, ки ай мусалмонмардҳо, шумо занони мушрикоро, ки аҳли китоб нестанд, яъне ба дини насронӣ ё яҳудӣ пойбанд нестанд, бутпарастанд, то ба Аллоҳу рӯзи қиёмат имон норанд, агарчанде он занҳои мушрика бо ҷамолу ҷоҳу мол ва салтанати худ шуморо дар ҳайрат дароранд ҳам, ба қайди никоҳи худ надароред! Балки аз ин дида як канизакеро, ки мӯъмина аст, ба занӣ гиред, барои шумо беҳтар аст. Инчунин занони мӯъминаро ба мардони мушрик, хоҳ бутпараст бошанд, хоҳ аҳли китоб, агарчанде бо молу ҳолу ҷамоли худ шуморо дар шигифт оранд ҳам, то ба Аллоҳ ва расули Ӯ имон наоранд, ба занӣ надихед! Аз ин дида агар дар никоҳи ғуломмарди мусулмон дарояд, барои ӯ беҳтар аст. Чунки агар байни мушрикмардҳо ва мушрикзанҳо бо мусулмонмардҳо ва мусулмонзанҳо хешу таборӣ, яъне зану шавҳарӣ пайдо шавад, мусулмононро ба сӯи Ҷаҳаннам меҳонанд, зеро онҳо, дини Исломо эътироф надоранд, ба куфру фисқ шуморо тела медиҳанд. Агар аз чунин мушрикҳо на зан гиред ва на ба онҳо ба шавҳар бароед, ҳақ ба ҷониби шумост. Бо чунин тарзи баён Ӯ таъоло барои шумо иродаи хайр дорад ва шуморо ба некбахтӣ меҳонад, то ин ки иҷрои он амал сабаби мағфирати шумо аз гуноҳ шавад. Ӯ таъоло ҳуҷҷатҳои худро барои шумо возеҳ месозад, то ин ки мардум панд гиранд, байни хубу нохубро фарқ кунанд.

Хулоса, байни алоқаҳои инсонҳо аз ҳама муқаддас ва аҳамиятноктар ин никоҳи шаръӣ аст. Баъди никоҳ ду нафар аз ҳама дида бо ҳам наздиктарин шахс ҳисоб мешаванд, бинобар ин ақидаи аслии ҳар ду бояд як бошад, яъне як дин барои ҳар ду лозим аст. Аз ин ҷост, ки никоҳи зани мӯъмина бо марди мушрик ва аҳли китоб мисли яҳудӣ ва насронӣ норавоаст.

Локин занони яҳудия ва насрония агар мушрик набошанд, барои марди мӯъмин мустасноаст. Марди мӯъмин метавонад ин ду ро ба никоҳи худ дарорад. Шахси мӯъмин ё мӯъмина, бояд ҳукму ин қонунро итоат кунад. Ҳар инсон хоҳ зан бошад, хоҳ мард, аввалан барои оиладор шудан аҳкоми ҳайзро бояд донад.

Дар ояҳои баъдӣ, Аллоҳтаъоло бо саволи 6-ум аввалан ҳукми ҳайзо баён фармудааст.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

Ва яс-алунака ъани-л-маҳиъ. Қул ҳува азан фаътазилу-н нисъа фи-л-маҳиъ. Ва лā тақрабуҳунна ҳаттā ятҳурн. Фа изā татаҳҳарна фаътуҳунна мин ҳайшӯ амаракумуллоҳ. Инналлоҳа юҳиббу-т-таввāбина ва юҳиббу-л-мутаҳҳирин. 222.

222. Ва Туро аз ҳайз савол мекунад. Бигӯ: «Вай дилнокаш аст. Пас, дар ҳолати ҳайз аз занон як сӯ шавед ва ба онҳо наздикӣ макуед, то он ки нек пок шаванд. Ва чун (нек пок шуданд), пас бо онҳо аз он роҳе, ки Аллоҳ амр (ба мубоҳ) кардааст, наздикӣ кунед. Албатта, Аллоҳ тавбакунандагонро ва покшавандагонро дӯст медорад».

Сабаби нузули ояи мазкурро муфасссирони киром аз Имом Аҳмад ибни Ҳанбал ва ӯ аз Анас ибни Молик (р) чунин ривоят кардаанд. Саҳобагон аз Расулulloҳ (с) пурсиданд, ки ай Расулulloҳ (с), яҳудиҳо дар ҳолате, ки занҳояшон ҳайз бинанд, бо ҳамароҳии онҳо таъом намехӯранд, ҳатто дар як хона бо онҳо хоб намекунанд, мо чӣ кор кунем? Дар ҳамин асно, Аллоҳтаъоло ояи мазкурро нозил фармуд. Пайғамбари Аллоҳ оятро қироат намуда, баъди адои он ба саҳобагон гуфтанд, ки **Ислом одати яҳуд ва арабҳои ҷоҳилиятро бо нузули ин оят лағв намуд.** Яъне, ай Муҳаммад (с), ёрони ту мепурсанд, ки оё дар ҳолати ҳайзи занон мо аз онҳо истифода кунем, ё не? Дар ҷавоб ба онҳо бигӯ, ки ҳайз як чизи нопоку дилнокаш аст, омезиш бо зан дар ин ҳол барои ҳарду нохуш аст. Бинобар ин, дар ҳолати ҳайзи занон аз омезиши онҳо як сӯ бошед! Яъне, то онҳо аз ҳайз пок нашаванду ғусл накунанд, ба онҳо алоқаи ҷинсӣ накунад! Вақто онҳо аз ҳайз пок шуданд, бо онҳо аз маконе (ҷое), ки Аллоҳ амр ба мубоҳ

намудааст (ҳалол фармудааст), омезиш кунед, ки он ҷо макони таваллуди насл аст. Албатта, Аллоҳ шахсони аз гуноҳ тавбакунанда ва шахсонеро, ки онҳо аз фаҳшу аз нопокию дилнокашиҳо парҳез мекунанд ва худро покиза нигоҳ медоранд, дӯст медорад.

Уламои ҳанафимазҳаб ҳайзро чунин таъриф намудаанд: ҳайз хунест, ки аз фарҷи (шармгоҳ) зани ба балоғат расида чун одат, ҳар моҳ на камтар аз 3 рӯз тақрибан то синни 55 солағӣ меояд. Муддати дарозтарини ҳайз назди Аҳноф 10 рӯз аст. Хуне, ки аз 3 рӯз кам, аз 10 рӯз зиёд бошад, ё аз дигар аъзо, локин бо роҳи пеш, инчунин аз зани ҳомила биёяд, ё аз зани синнаш аз 55 сол зиёд аст, ва ранги ӯ ба хун монанд набошад, хуни ҳайз нест, балки хуни истиҳоза ном дорад. Истиҳоза ибодатҳои занро манъ намекунад, инчунин ҳангоми истиҳоза алоқаи ҷинсӣ бо зан мумкин аст. Зани аз ҳайз покшуда, бояд дар ҳол ғусл кунад. Агар аз истеъмоли об узр дошта бошад, таяммум кунад, пок мешавад. Уламои мазҳаби ҳанафӣ, занеро, ки баъди 10 рӯз ҳайзаш ба охир расид, барои алоқаи ҷинсӣ (на барои намоз ва ғайра) пеш аз он, ки ғусл кунад, поку тоҳир ҳисобидаанд.

Агар ҳайз дар муддати аз 10 рӯз кам қатъ гардад ва он муддат одати зан бошад ҳам, пеш аз ғусл кардан ба алоқаи ҷинсӣ иҷозат нест. Магар ин ки пеш аз алоқаи ҷинсӣ миқдори вақти як ғусл кардан ва лафзи Аллоҳу Акбар гуфтан гузарад.

Ҷаримаи шахсоне, ки ба нишондоди қонуни илоҳӣ риоя намекунанд, чист? Имом Аҳмад ва инчунин аҳли суннат ҳадисеро аз Расулуллоҳ (с) дар ҳаққи шахсе, ки ӯ дар ҳолати ҳайз бо зани худ наздикӣ мекунад, ривоят кардаанд, ин аст: «Вақто Расулуллоҳ (с)-ро аз ин масъала пурсиданд Расулуллоҳ (с) фармуданд: **«Ҷаримаи ин як динор аст ё нисфи динор»**. Аммо Тирмизӣ (р) дар ҳамин ҳадис изофари васл намуда, ривоят намудаанд. **"Агар дар ҳолати сурхии ҳайз ҷамъ шуда бошад як динор аст, агар зард бошад нисфи динор аст"**. Аммо назди Шофеъӣ ва ҷумҳури уламо дар ҳеҷ кадоми онҳо ҳеҷ чиз воҷиб намешавад, балки Аллоҳи азза ва ҷалларо истиғфор мегӯяд. (Ибни Касир).

Ояти зер мавзеъи алоқаи ҷинсиро бо зан таъин месозад.

نَسَاؤُكُمْ حَرِّثُ لَكُمْ فَاتُّوا حَرِّثُكُمْ أَنِّي شَعْتُمْ وَقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ وَاتَّقُوا

اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَقَوُهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

**Нисаўкум ҳаршӯ-л лакум фаъту ҳаршакум анна шиътум
ва қаддимӯ ли аифусикум. Ва-т-тақуллоҳа ваъламӯ
аннакум-м мулақӯҳ. Ва башшири-л муъминин. 223.**

*223. Занонатон барои шумо киштзоранд, пас, биоед ба киштзори
худ ба ҳар равише, ки хоҳед! Ва барои худатон (амалҳои
солеҳро) тақдим кунед (пеш фиристед). Ва аз Аллоҳ битарсед ва
бидонед, ки албатта, шумо бо Ё мулоқот хоҳед кард! Ва
муъминонро башорат диҳед!*

Худованд алоқаҳои ҳассос ва нозуке, ки байни марду зан баъди никоҳ пайдо мешавад, дар чандин оятҳои Қуръони карим баён кардааст. Аз он ҷумла, дар оятҳои гузашта чунин омада буд, ки зан ва мард либоси якдигаранд. Яъне либос ба бадан чи қадар наздик бошад, мард ба зан ва зан бо мард баъди никоҳ бо ҳам ҳамон қадар наздиканд. Сабаби нузули ин оятро муфасссирони олиқадр дар ҳадисе аз Ибни Аби-Ҳотам аз Юнус ва дар охир аз Абдуллоҳ ибни Аббос (р) ривоят мекунанд, ки аз қабилаи Ҳумайр гурӯҳе ба назди Расулуллоҳ (с) барои пурсидани масъалаҳои худ омаданд ва аз чанд масъала Расулуллоҳ (с)-ро пурсиданд. Яке аз онҳо пурсид, ки ё Расулаллоҳ (с) ман (ҳангоми хуфтухоб) ба зироатгоҳи (яъне олати ҷинсии) зани худ аз қафо меоям, шумо ба ман чӣ мефармояд! Расулуллоҳ (с) ин оятро то **"анно шиътум"** дар ҷавоб ба ӯ хонданд. Макони зироат (зироатгоҳ) - мавзеи наслгирии шумо дар раҳми (бачадони) занҳоятон гузошта шудааст. Яъне шумо ҳангоми омезиш фақат дар мавзеи зироату насл пайдо шудани онҳо биоед ва ба ғайри он дар дигар мавзеъ таҷовуз накунад.

Ибни Аббос (р) мегӯяд: мурод аз он, гуфтани «Бисмиллоҳи-р-Раҳмони-р-Раҳим» ҳангоми омезиш аст ва зироъати худро аз ҷое об деҳ, ки аз он ҷо мерӯяд, яъне насл пайдо мешавад. Қисми ояти каримаро, ки (анно шиътум) аст, муфасссирони аҳли суннат ва ҷамоъат чунин тафсир кардаанд. Мард метавонад бо зани худ бо тарзи дилхоҳ алоқаи ҷинсӣ (мубошират) кунад. Ҳолат ва нисбати ҳамдигар ҷойгиршавии марду зан ҳангоми мубошират фарқ

надорад. Мард хоҳ аз пеш, хоҳ аз қафо, хоҳ аз паҳлӯ, хоҳ дар ҳолати хобида мубошират кунад, бояд фақат як мавзеъ - зироатгоҳ, яъне олати ҷинсии занро ҳадаф қарор диҳад.

Мутаассифона, баъзеҳо ин қисми ояти мазкурро нодуруст маънидод намуда, алоқаи ҷинсиро дар дубур (сӯрохии маъқад, ақиб) иҷозат додаанд. Ин маънидод мутлақо нодуруст аст, мубошират дар дубур тақрибан бо 17 ҳадиси Расулulloҳ (с) ҳарому мамнӯъ эълон шудааст. Чунин шахс аз ҷумлаи ҳафт тоифа шахсонест, ки рӯзи қиёмат ба онҳо Аллоҳ назари раҳмат намекунад. Дар ин хусус ҳадисеро Ҷаъфари Фариёбӣ аз Қутайба ва дар охир Абдуллоҳ ибни Умар (р) аз Расулulloҳ (с) ривоят мекунад, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **Бо ҳафт тоифа мардум Аллоҳтаъоло дар рӯзи қиёмат назар намекунад ва онҳоро тазкия ҳам намекунад ва ба онҳо мегӯяд: "Дароед Дӯзахро бо ҳамроҳии дарояндагон".**

1-ум. Зинокору зиношуда. **2-юм.** Қонеъкунандаи ғаризаи ҷинсӣ бо дасти худ. **3-юм.** Ватӣкунандаи чаҳорпо. **4-ум.** Мубошираткунанда дар дубури зан. **5-ум.** Ҷамъкунандаи зан ва духтари он зан (дар як никоҳ). **6-ум.** Шахсе, ки бо ҳамсоияи худ зино мекунад. **7-ум.** Ҳамсоияшро то дараҷае озор медиҳад, ки ҳамсоияш ба ӯ лаънат меҳонад. Дар давоми оят Аллоҳтаъоло мефармояд, ки барои худатон (хубихоро) тақдим кунед! Яъне, шумо машғули он тоъатҳое бошед, ки онҳо барои шумо ҳамчу захираи қиёмат бошанд. Он чи ки Аллоҳ ҳаром гардонидаст, накардан, тоъати ӯ таъолоро ба ҷо овардан ва аз он чи, ки наҳй кардааст, дур будан, ҳамин аст тақдим ва захираи охират. ӯ таъоло боз мефармояд, ки аз Аллоҳ битарсед, аз гуноҳ кардан бипарҳезед ва яқин донед, ки бозгашти шумо ба сӯи ӯст.

Шумо бинобар амалҳое, ки дар дунё анҷом додед, ҳисобот мешавед ва мувофиқи онҳо ҷазо дода мешавед. Аллоҳтаъоло дар охири оят мегӯяд, ки башорат бод барои мӯъминон. Яъне он мӯъминоне сазовори башорати Аллоҳ ба наҷот мешаванд, ки онҳо ба он чи Аллоҳ амр мекунад, итоъат мекунанд ва аз манънамудаҳои Аллоҳ худро барканор медоранд. Бо овардани ҳадисе, ки Имом Бухорӣ (р) аз Ибни Аббос аз Расулulloҳ (с) ривоят карданд, шарҳи маънои оятро ба охир мебарем.

Дар боби шахсоне, ки меҳоянд бо ҳамсарони ҳалоли худ хуфтухоб кунанд, Расулulloҳ (с) чунин фармуданд: **"Агар яке аз шумо хоҳад, ки бо аҳли худ наздикӣ кунад, гӯяд: Бисмиллоҳ.**

Аллоҳумма ҷанибна-ш-шайтона ва ҷаниби-ш-шайтона мо разақтано". (Тарҷума: "Ба номи Аллоҳ, ай Бор Илоҳо як сӯ дор маро (аз) шайтон ва як сӯ дор шайтонро аз он чи, ки маро дар ин шаб ризқ (фарзанд) медиҳӣ! Пас ба дурустие ки агар фарзанде дар ҳамин шаб тақдир шуда бошад, абадӣ шайтон ба ӯ зарар расонида наметавонад). Бо чунин роҳ фарзандро ба дунё овардан иншоаллоҳ, ин ҳам тақдими амалҳои солеҳ барои захираи охират аст. Валлоҳу аълам.

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا

بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Ва lā таҷъалуллоҳа ъурзата-л ли аймāникум ағ табарру ва таттақу ва туслиҳу байна-н-нāс. Валлоҳу Самӣун Ёлӣм. 224.

224. Ва номи Худоро барои савгандҳои хеш то ин ки монеъ аз кори хайр шавед, дастовез қарор надихед ва парҳезгорӣ пеша кунед ва байни мардум салоҳ оред! Ва Худованд шунавою доноист.

Аслан барои иҷро ва зидди ҳар кори кӯчаку бузург қасам хӯрдан лозим нест. Соҳибони зӯҳду тақво, ҳатто савганди ростро ҳам камтар меҳӯранд. Масалан, Имом Абӯҳанифа (р) бар худ лозим карда буд, ки агар ба ростӣ ҳам савганд хӯрад, бояд диноре садақа диҳад. Бинобар ин Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур мефармояд, ки қасами шумо ҳамчу дастовез, боиси тарки корҳои хайру савоби шумо нагардад. Агар шумо барои тарк намудани кори хайре ба Аллоҳ қасам хӯрда бошед ҳам, қасами худро шиканед ва кори хайру савобро анҷом диҳед. Кори нек чист? Масалан, шахсе қасам меҳӯрад, ки валлоҳӣ, бо падар ё модари худ сухан намегӯям, ё ин ки намоз намехонам, ё қасам меҳӯрад, ки ман ҳаргиз байни мардум маслиҳатҳои муфидро ё сулҳу салоҳро анҷом намедиҳам. Ҳол он ки тарки чунин корҳо дар шаръ гуноҳ ҳисобида шудааст. Бинобар мазмуни ояти мазкур барои тарки иҷрои амалҳои хайр қасам хӯрда бошад ҳам қасами худро шиканад, амалҳои хайрро иҷро кунад ва барои шикастани қасами худ каффорат диҳад. Зеро Аллоҳтаъоло мефармояд, ки ай бандагони ман, нақӯкор бошед, Худотарс бошед, байни мардум ва

хешу ақраби худ салоҳкор бошад, Худованд суҳанҳои шуморо шунаванда ва аҳволи шуморо донанда аст.

Абдуллоҳ Ибни Аббос (р) низ дар мазмуни ояти мазкур чунин гуфтаанд: «Шумо ба Аллоҳ қасам хӯрдани худро сабаби тарки амри хайр нагардонед! Балки кори хайро кунед ва ба ивази қасами худ каффорат диҳед». Имом Муслим аз Абӯхурайра (р) ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) фармудаанд: «**Ҳар шахсе барои иҷрои коре ё тарки он қасам хӯрад, аммо зидди ӯро беҳтар бинад, каффорати қасамро диҳаду кори худро анҷом диҳад**».

Дар ояти зер нави қасамҳо ва дар ҳамаи он каффорат лозим аст, ё не, баён шудааст:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ

قُلُوبُكُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ

Лā юāхизукумуллоҳу би-л-лагви фӣ аймāникум ва лāки-й юāхизукум би мā касабат қулӯбукум. Валлоҳу Ғафӯрун Ҳалӣм. 225.

225. Муоҳаза (сахтгирӣ) намекунад Аллоҳ шуморо ба савгандҳои беҳудаи шумо, валекин шуморо ба он чӣ, ки дилҳои шумо касб (қасд) кардааст муоҳаза мекунад. Ва Аллоҳ омурзандаву бурдбор аст.

Қасами лағв он аст, ки инсон дар аснои суҳан кардан беихтиёр, баҳудаву беҳуда ба қасам хӯрдан одат кардааст. Яъне агар инсон дар ҳолати суҳан гуфтан ё муъомила бо ҳазлу шӯхӣ, бетақйиду бе таъкид бе нияти қасамхӯрӣ қасам хӯрад, инро қасами лағв гӯянд. Ӯ таъоло бандагони Худо барои чунин беҳудагӯӣ, сахтгирӣ ё иқоб намекунад. Локин шахсе бо дили худ қасамро касбу қасд намуда, дар оянда иҷрои коре ё тарки онро бо қасам вобаста созад, агар иҷро карда натавонад, Аллоҳтаъоло чунин шахсро сахтгирӣ мекунад. Яъне чунин шахс бояд каффорат диҳад. Каффорат як ғуломеро озод кардан ё даҳ мискинро таъом додан ё либос пӯшонидан ё ду моҳ рӯзаро паёпай доштанро гӯянд. Худованд ғафуру омурзандаи гуноҳи бандагони худ аст ва Ӯ

таъоло бисёр бурдбор аст, ки бо додани каффорат дар азоб намудани онҳо шитоб намекунад.

Хулоса, қасам ба се навъ аст: 1-ум, қасами беҳуда (беқасд), чуноне ки гузашт. Дар қасамҳои беқасд каффорат лозим нест. 2-ум, умуман шудани кор ё нашудани онро дониста, бар дурӯғ дар шакли ҷумлаи замони гузашта қасам меҳӯрад, ин гуна қасамро ямини ғамус гӯянд. Ин гунаҳкорӣ дораду каффорат надорад. 3-ум, яминӣ (қасами мунъақид) - вобаста ба замони оянда иҷрои кореро ё тарки онро қасдан ба дил тасдиқ мекунад. Агар хилофи он чӣ қасд намудааст, ҳосил шавад, гунаҳкор мешавад. Дар ин сурат, то каффорат надихад, аз гуноҳ халосӣ намеёбад.

Дар оятҳои баъдӣ ба таври умум қасамҳое, ки байни зану шавҳар қорӣ мешаванд, баён шудааст.

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ

رَّحِيمٌ

Лил лаъина юълуна мин-н нисаихим тараббусу арбаъати ашҳур. Фа ин фәу фа инналлоҳа Ғафӯру-р-Раҳӯм. 226.

226. Барои касоне, ки аз наздик шудан бо занони худ, ило (савганд ёд) мекунанд (-ӯ каффорат намедиханд) чаҳор моҳ лозим аст, ки интизорӣ бикашанд. Пас, агар (аз савганди худ) бозгаишанд, пас, ҳаройина, Худованд омӯрзандаву меҳрубон аст.

وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Ва ин ъазаму-тӣ талāқа фа инналлоҳа Самӣъун Ёалӣм.227.

227. Ва агар (бо ин савганди худ) қасди ҷудои (талoқ)-ро карданд, пас, ҳаройина, Аллоҳтаъоло шунавою доноист.

Илоъ - қасамест хос, ҳамчу талоқ байни зану шавҳар, ки дар замони ҷоҳилият, барои ҷазо додани занҳо ба кор бурда мешуд ва ҳоло ҳам дар ислом бо меъёри хос идома дорад. Локин муддати илоъи ҷоҳилият, то ин ки зан ба шавҳари дигар наравад, ҳудуди муайян надошт. Зани бечора баъди гирифтори илоъ шудан, чанд

соле ки мегузашт, ҳуқуқ пайдо карда наметавонист, ки шавҳари худро ба наздаш хонад, ё ин ки ихтиёри шавҳари дигар кунад. Албатта, ин барои зан азоби рӯҳӣ ва маънавӣ буд. Аммо Исломи азиз чунин зулму истибдодро барҳам заду ҳуқуқи занро риоя намуда, барои илоъ ҳудуде муайян намуд. Чунончӣ, зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло мефармояд, ки шахсоне, ки занҳои худро илоъ мекунанд, яъне қасам меҳӯранд, ки ба зани худ дигар омезиш намекунанд, барои ҳонис (гунаҳкор) нашудан бояд, ки 4 моҳ бо зани худ ҳамхобӣ накунанд. Бо истифода аз ин оят, дар мазҳаби Имоми Аъзам (р), ҳудуди дарозтарини илоъ 4 моҳ муайян шудааст.

Баъд аз сипарӣ шудани 4 моҳ, зан талоқи боин гашта, ихтиёри зан ба ҳуди зан мегардад. Масалан, агар шахсе қасам хӯрад, ки бо зани худ чанд сол ҳамхобагӣ намекунам, ин сухан бекор аст, муддати ин ҳам 4 моҳ аст. Агар гӯяд, ки 10 рӯз ё як моҳ, ё 40 рӯз ва ғайра, ҳулоса, аз 4 моҳ кам чӣ миқдоре, ки гуфта бошад, бояд, ки ҳамон миқдор ҳамхобагӣ накунад. Агар мӯҳлати қасам 4 моҳ ё аз он зиёд бошад, натиҷаи ин қасам 2 ҳолат дорад. Ҳолати аввал: агар мард қасами худро риоя кунад, баъд аз 4 моҳ мӯҳлати илоъ ба охир мерасад, локин чуноне, ки гуфтем, бо занаш талоқи боин меафтад. Ҳолати дувум: Агар мард хоҳад, ки оилаашро нигоҳ дорад, дар давоми 4 моҳ (баъд аз қасам хӯрдан) метавонад, қасами худро шиканад ва бо занаш ҳамхобагӣ кунад. Дар ин сурат, мард ҳонис (гунаҳкор) мешавад, вале ба занаш талоқ намеафтад. Мард барои ба қасам риоя накарданиш бояд каффорат диҳад.

Давоми оят меҳрубонии Аллоҳтаъолоро баён намуда мефармояд, ки агар муддати илоъро то 4 моҳ нарасонаду бо сабаби ҳамхобагӣ худро ҳонис гардонад, дар сурати каффорат додан, ваъдаи Худованд аст, ки ӯ таъоло омӯрзандаи гуноҳҳои ӯ ва раҳмхори ӯст. Локин мард бо сабаби илоъ, агар тасмими талоқи занро дошта бошад, метавонад ба ӯ 4 моҳ наздик нашавад ва зан баъди 4 моҳ назди мазҳаби Имоми Аъзам, чунонеки гуфтем, талоқи боин шуда, ба ихтиёраш соҳиб мешавад. Албатта, Аллоҳтаъоло сухани онҳоро шунаванда ва нияти онҳоро донанда аст.

Муддати илоъро шарият 4 моҳ дароз намудааст. Он бе ҳикмат нест. Зеро, дар замоне ки Умар Ибни Хаттоб (р) халифа буданд, атрофиёнаш аз Худо метарсиданд ва умури мамлакатро мувофиқи шаръ анҷом медоданд, бо вучуди ин ҳам аз рӯи одате, ки доштанд, аҳволи раияти худро бо чашми худ мушоҳида

менамуданд ва баъзе бегоҳиҳо зоҳири худро ношинос намуда, барои санҷиши зисти мардум ба кӯчаҳои шаҳр мебаромаданд. Воқеъан, шабе ба кӯчае гузар мекарданд, ки овози занеро шуниданд. Ӯ аз ҳиҷрони ёри худ байтҳо мехонд. Умар (р) аз духтари худ Ҳафса (р) ҳамсари Расулulloҳ (с) пурсиданд, ки бисёртарин сабре, ки зан барои ҳиҷрони шавҳари худ дорад, чанд муддат аст? Ҳафса гуфтанд: 6 моҳ ё 4 моҳ. Аз ин баъд Умар (р) сарбозони худро агар соҳиби зан мебуданд, аз 4 моҳ зиёд дар хизмати аскарӣ нигоҳ наметошад. Албатта, он чи, ки фуқаҳо дар хусуси мӯҳлати илоҳӣ, ки 4 моҳ аст, зикр карданд, иснодашон ҳамин феъли Умар (р) буд. Ин иснодро Имом Молик ибни Анас (р) дар китоби «ал-Мувадд» аз Абдуллоҳ ибни Динор ривоят намудаанд.

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ ۚ وَلَا تَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ

يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ

وَيُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا ۚ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي

عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَىٰ نِسَائِهِمْ دَرَجَةٌ ۚ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

Ва-л муталлақоту ятараббасна би анфусихинна салāшата қурӯъ. Ва лā яҳиллу лаҳунна ай-яктумна мā халақаллоҳу фи арҳāмиҳинна ин кунна юьминна биллāҳи ва-л-явми-л-āхир. Ва буъулатухунна аҳаққу би раддиҳинна фи зāлика ин арōдӯ ислāҳā. Ва лаҳунна мишлу-л-лазӯ ъалайҳинна би-л-маъруф. Ва ли-р-риҷāли ъалайҳинна дараҷаҳ. Валлоҳу Ђазизун Ҳаким. 228.

228. Ва он заноне ки талоқ дода шудаанд, бояд (барои ба шавҳари дигар баромадан) барои нафсҳои худ се ҳайз интизорӣ кашанд ва онҳо ба Аллоҳ ва ба рӯзи охират имон дошта бошанд, пинҳон доштани он чӣ Худо дар раҳмҳои онҳо офаридааст, ҷоиш нест. Ва агар шаҳварони онҳо, неқӯкориро дар ин муддат хоҳанд, ба боз овардани онҳо дар никоҳи худ сазовортаранд. Ва занонро

(ҳуқуқ бар мардон ҳаст) бар ваҷҳи писандида монанди он чӣ ки мардонро бар онҳо ҳаст, ва мардонро бар занон дараҷаи фармонравӣ ҳаст. Ва Аллоҳ ғолибу тавоно ва ҳақим аст.

Дар ин ояти карима масъалаҳои марбут ба занони аз тарафи шавҳарашон талоқшуда баён мешавад. Занҳои талоқшуда ё ба сабаби дигар аз шавҳарҳояшон ҷудошуда мувофиқи ҳукми шариати исломӣ, пеш аз он ки ба дигар шавҳар издивоҷ кунанд, бояд муддате интизорӣ кашанд. Он муддатро идда меноманд. Идда барои пешгирӣ намудани омезиши насли шавҳари аввала ба насли шавҳари сонӣ аст. Мӯҳлати идда вобаста ба шароити ҷудошавӣ ва ҳолати занҳо, гуногун аст.

Мувофиқи амри Аллоҳтаъоло, дар ин оят барои занҳои ҳайзбинандае, ки пеш аз талоқ бо шавҳарашон омезиш кардаанд ва аз шавҳарашон лафзи 1 ё 2 ё 3 талоқро шунидаанд, муддати гузаштани иддаи онҳо мӯҳлати 3-ҳайзу 3- тухур (поки) аст. Аммо занҳое, ки баъди никоҳ, бе омезиш аз шавҳарони худ, чунонеки дар с. «Аҳзоб» ояти 49-зикр мешавад, талоқ шаванд, идда надоранд. Иддаи занҳое, ки асло ҳайз намебинанд, чунонеки дар сураи «Талоқ» мегузарад, 3-моҳ аст. Барои занҳои идданишаста аз шавҳарашон махфӣ доштани ҳамли дар раҳмашон буда, ҳалол нест. Махфӣ доштани ҳамл барои онҳо хиёнат аст. Инчунин агар шавҳараш рӯчӯ кардани бошад, махфӣ доштани ҳайз (ё идда), ботил кардани ҳаққи шавҳар аст, ин ҳам дуруст нест.

Албатта, занҳое, ки ба Аллоҳу ба рӯзи қиёмат имон доранд аз азоби Аллоҳ метарсанд, аз ҳақиқати аҳволи худ бе каму кост дар ҳолати лозимӣ, бояд, ки хабар диҳанд. Зеро ҳисоби идда ё ҳамлро фақат аз ҳуди зан фаҳмидан мумкин аст. Агар зан, як ё ду талоқи раҷъӣ шуда бошад, шавҳараш иродаи ислоҳ дошта бошад, яъне хоҳад, ки риштаи гусастаро пайванд кунад бо ин зан зиндагиро идома диҳад, агар мақсад аз рӯчӯ ислоҳ бошад, зарару банд сохтани он зан набошад, аз шавҳари дигар дида, пеш аз баромадани идда ба рӯчӯ ҳақноктар аст.

Дар талоқи раҷъӣ барои рӯчӯ ҳангоми идда ризоияти зан шарт нест. Дар ҳама ҳолат, чунонеки аз мазмуни ин оят ва аз ҳадиси хутбаи видои Расулуллоҳ (с) маълум аст, ҳамчунонки мардҳо мувофиқи шаръ бар занҳо ҳуқуқ доранд, занҳо ҳам инчунин ҳуқуқҳо доранд.

Чуноне ки Расулуллоҳ (с) фармудаанд: **«Бо занҳо дар муоширати хуб бошед ва ба онҳо бо ҳар ҳила зарар**

нарасонед. Аз нафақаи онҳо бохабар бошед, вақти гуноҳашон дар рӯйҳои онҳо мазанед, зарби шикананда мазанед. Онҳоро бе узр дар ҳиҷрон намонед, магар барои адаб дар хона ва ғайра». Дар навбати худ, мардҳо нисбат ба занҳо, баъзе вазифаҳои хос ва имтиёзҳо доранд. Худованд одатан онҳоро ҷисман пурқувваттар, рӯҳан қавитар ва дар ҳолатҳои душвории зиндагӣ устувортар офаридааст. Таъмини ҳӯрок, пӯшок, манзил ва дигар ҳоҷатҳои рӯзмарра, ки онҳоро нафақа меноманд, бар дӯши мардҳо воғузур шудааст. Инчунин вазифаи ҳимояи оила аз душман ва хешу табори номаҳрам ва сардории оила ба дӯши мардҳост. Дар масъалаҳои шаръӣ итоати занҳо аз мардҳо воҷиб аст.

Бояд, ки ҳар кадом зану шавҳар ҳаққи муқаррари шаръие, ки байнашон аст, бо ҳубӣ риоя кунанд. Ин ҳама фармоиши Худованд аст. Ў таъоло дар қорҳои худ барои шахсоне, ки хилоф мекунанду осӣ мешаванд, ғолибу ҷазодиханда аст. Дар ҳукмҳои шариъате, ки барои ҳалқи Худ фармудааст, бисёр бо ҳикмату устуворкор аст. Аллоҳтаъоло дар ояти зер тариқи роҳи дурусти талоқи шаръиро баён кардааст:

الطَّلَقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَنٍ وَلَا تَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

А-т-талақи марратани фа имсакум би маъруфин ав тасриҳум би иҳсан. Ва ла яҳиллу лакум ан таъхузу мим ма атайтумуҳунна шай-ан иллā ай-яхофā аллā юқимā ҳудудаллоҳ. Фа ин хифтум аллā юқимā ҳудудаллоҳи фа ла чунāҳа ъалайҳимā фи мафтадат биҳ. Тилка

**ҳудудуллоҳи фа лā таътадуҳā. Ва ма-й̣ ятаъадда
ҳудудаллоҳи фа улāика ҳуму-з̣-з̣олимун. 229.**

229. Талоқ ду бор аст, пас аз ин бо хубӣ нигоҳ доштан ё бо некӯӣ раҳо кардан аст. Ва ҳалол нест барои шумо аз он чӣ занонро аз маҳр додаед, бозпас бигиред, магар онҳо, ки марду зан, битарсанд, ки ҳукмҳои Худоро барпо дошта натавонанд. Пас, агар битарсед аз ин ки ҳудудҳои Аллоҳро барпо наметавон дошт, пас, дар он чӣ зан ивази худ бидиҳад бар онҳо, гуноҳ нест. Ин ҳадҳои муқарраркардаи Аллоҳ аст. Пас, аз он (ҳад)-ҳо берун маравед. Ва ҳар ки аз ҳудудҳои Аллоҳ берун равад, пас, он гурӯҳ ситамгор аст.

Қисми ояти қаблӣ "Ва шавҳарони онҳо сазовортаранд ба рӯҷӯъ...", яъне зоҳиран маҳдудияти адади рӯҷӯъ (бозгаштан)-и мард ба зани талоқдодааш, дар муддати иддаи зан маълум набуд. Бинобар ин, ояти мазкур ин қисми ояти қаблиро эзоҳ дода фармудааст, ки талоқе, ки шаръӣ асту шавҳар метавонад, баъди талоқ (агар зан дар идда нишаста бошад) рӯҷӯъ кунад (бозгардад), ду маротиба аст. Яъне агар марде занашро як талоқ дод, метавонад боз гардад, агар 2-юм талоқро дод, метавонад боз гардад, ё дафъатан ду талоқ дод, метавонад дар иддаи зан боз рӯҷӯъ кунад ва оиладории худро бо некӣ давом диҳанд. Ё онҳо метавонанд, бе зулму зарар ва беобрӯ сохтани ҳамдигар бо 3-юм талоқ аз ҳамдигар абадӣ ҷудо шаванд.

Хулоса, рӯҷӯъ кардан баъди 1 ё 2 талоқ аст, баъди 3-юм талоқ дигар рӯҷӯъ ё никоҳ шаръӣ нест. Дар ибтидои Исломи, чун замони ҷоҳилият, мард ҳақ дошт, агарчи занашро сад талоқ диҳад ҳам, модоме ки зан дар идда аст, рӯҷӯъ кунад (бозгардад). Ин амал дар бисёр ҳолат бар зарари зан анҷом меёфт, ҳуқуқи зан поймол мешуд. Бо амри Худованд ин масъала то 3 талоқ маҳдуд шуд. Яъне имконияти бозгаштан ба зани талоқшуда ду бор аст. Баъди 2 талоқ ё алоқаи худро бо оилаи худ хуб мекунад ё ин ки бо хубӣ 3-юм талоқро медиҳад, байнашон ҷудоии доимӣ воқеъ мешавад.

Аллоҳтаъоло фармудааст, ки дар сурате, ки ҷудой аз тарафи мард воқеъ шавад, он чи мард ба зан ҳамчу маҳр дода буд, ҳалол нест, ки аз зан талаб кунаду гирад. Агар марду зан хавф баранд, ки якҷо бошанд, бо ҳусни писандида аҳкоми Худовандро барпо намедоранд, метавонанд бо хоҳиши зан ва розигии мард, бо

маслиҳат, бо хубӣ, аз ҳам ҷудо шаванд. Дар ин ҳолат мард метавонад аз зан ивази маҳри додаи худро талаб кунад. Ҳамчунин зан метавонад ба мард чизеро диҳаду худро аз шавҳари худ хуль (ҷудо) созад ва мард он молҳоро гираду занро хуль-(ҷавоб) диҳад, ҳеч гуноҳе бар ҳарду нест.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки "сарҳади қонунҳои шариъати Аллоҳтаъоло ҳамин аст, аз инҳо таҷовуз накунад". Яъне аз ояти мазкур ҳукми талоқе, ки бо додани он мард гуннаҳкор намешавад, ҳукми раҷъа (бозгаштани марди пушаймоншуда) баъди 1 ё 2 талоқ ва ҳукми хуль (ивази нафс)-и зан чун сарҳадҳои қонуни Аллоҳтаъоло муайян шуданд. Аз онҳо набояд таҷовуз намуд. Агар шахсе аз ҳудудҳои муайяннамудаи Аллоҳтаъоло таҷовуз мекунад, яъне хилофи гуфтаҳои Аллоҳтаъоло амал мекунад, маълумаш бод, ки худро дар маърази азоби саҳти Аллоҳтаъоло гузошта, аз ҷумлаи золимонест, ки мустаҳқиқи азоби Аллоҳтаъоло шудаанд.

Ҷумҳури имомҳо бар ин иттифоқанд, ки зане худро аз шавҳари худ хуль намуд ва шавҳараш ба ивази молҳои додагии занаш ўро хуль кард, агар чи зан дар идда бошад ҳам, дигар аз сухани худ боз гашта ва риштаи алоқаро пайванд карда наметавонад. Зеро зан бо додани иваз нафси худро соҳиб ва талоқи боин шудааст. Имом Молик дар "Муватто" ном китоби худ чунин ҳадисро аз Яҳё ибни Саъд ва дар охир аз Ҳубайбата бинти Саҳл Ансорӣ дар бобби хуль ривоят намуданд, ки маънои оятро тасдиқ мекунад ва ин ҳодисаи аввалини хуль дар Ислом аст. Ҳубайба зани Собит ибни Қайс буд. Рӯзе Пайғамбари Аллоҳ (с) субҳидам аз хона баромада мебинанд, ки Ҳубайба бинти Саҳл назди дари Расулulloҳ (с) дар торикӣ истодааст. Расулulloҳ (с) пурсиданд: **"Шумо кистед?"** Гуфт: "Ман Ҳубайба бинти Саҳл ҳастам." Расулulloҳ (с) гуфтанд: **"Барои чӣ кор омадӣ?"** Ҳубайба гуфт: "Худованд сари маро бо сари ў (яъне шавҳарашро ном бурд) ҳаргиз ҷамъ накунад. Қасам ба Аллоҳ, ман ўро на дар хулқаш ва на дар динаш айб гирифтани нестам, локин ман метарсам аз ин ки имон овардааму мусалмон шудаам ва баъди ин дар коре куфр аз ман содир шавад." Вақто ки шавҳараш Собит ибни Қайс омад, Расулulloҳ (с) барои ў гуфт: **"Ин Ҳубайба ҳамсари шумо, он чӣ Худо хост, суханҳоро гуфт."** Дар ҳамин ҳолат Ҳубайба гуфт, он чи ки Собит ба ман додаст ҳамааш истодааст. Расулulloҳ (с) Собитро фармуданд: **"Гир он чӣ додаӣ!"** Собит он чӣ дода буд

(ба ривояте боғеро дар маҳри ӯ дода буд), гирифт ва Ҳубайбаро хуль намуд, Ҳубайба назди хешу табори худ рафт.

Назди Имом Абӯҳанифа (р) ва аксари имомон иддаи зани хульшуда мисли иддаи талоқ 3-ҳайз аст. Хуль барои ҳимояи ҳуқуқҳои занҳо дар масъалаи ҷудошавӣ ва дар ҳолати зарурӣ роҳи хубест.

Чунин ҳодиса замони Умар (р)-ҳам рӯй дода буд. Назди Умар (р) занеро, ки бо шавҳари худ ночӯр буд, оварданд. Ӯ дар хонае занро ба ҳабс гирифт. Вақто ки баъд аз 3 рӯз занро ба назди халифа Умар (р) оварданд, аз ҳоли ӯ пурсид. Зан дар ҷавоб гуфт: «Аз вақте ки ман ба шавҳар баромадам, ин се рӯзе, ки маро ба ҳабс гирифтед, роҳат намудам». Умар (р) ба шавҳари зан нигоҳ намуд ва гуфт: «Агар аз ин зан як дастувона ҳам гирифта шавад, инро хуль кунед!».

Ояти баъдӣ, иншоаллоҳ, давоми ояти қаблӣ буда, ин ҳам аз талоқ суҳан мекунад:

Хулоса, талоқдихандае зани худро яку якбора 3-талоқ дод, оё 3-талоқ воқеъ мешавад, ё не, уламо дар ин ихтилоф доранд: Ҷумҳури уламо, аз он ҷумла имомони мазоҳибҳои чаҳоргона (яъне чаҳор мазҳаби аҳли суннат ва ҷамоъат: ҳанафӣ, шофеъӣ, ҳанбалӣ, моликий) бар онанд, ки се талоқ воқеъ мешавад. Чунин тарзи талоқдихӣ назди ҳанафӣҳо ва моликийҳо бидъат ва макрӯҳ аст, зеро ин хилофи суннат аст. Аммо назди шиъаи Зайдия, Ибни Таймия ва Ибни Қайим як талоқ воқеъ мешавад. Далелҳои ҳарду тарафро метавонед аз китобҳои фикҳ ҷустуҷӯ кунед.

Саҳиби «Сафвату-т-тафосир» аз Қуртубӣ (ҷ. 3; 202) ривоят мекунад, ки чун ҳазрати Алӣ (к)-ро ба шаҳодат расониданд, мардум ҳама ба писари ӯ Имом Ҳасан (р) байъат карданд. Дар ҳамин асно ҳамсараш ба ӯ гуфт: «Халифагӣ муборак, ай Амиралмӯъминин!». Имом Ҳасан (р) нороҳат шуда гуфт: «Алӣ кушта мешаваду ту суҳанҳои бад мегӯӣ! Рав, ту 3 талоқ!». Дар ҳол он зани бечора бо ҷодаре, ки дошт аз номаҳрам рӯи худро пӯшиду дар иддаи талоқ нишаст. Имом Ҳасан дар ивази сару по баъди талоқ барои ӯ 10 ҳазор дирҳам ё динор фиристод. Чун зан онҳоро гирифт, гуфт: «Матоъи андак аз дӯсти ҷудошуда». Чун ин хабарро ба Имом Ҳасан (р) расониданд ӯ (р) гиристу гуфт: «Агар ӯро 3 талоқ намедодам, албатта, ба ӯ ручӯъ мекардам». «Сафвату-т-тафосир» с. 153. Хонандаи азиз худ хулоса бароред.

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ۖ فَإِنْ طَلَّقَهَا
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۚ وَتِلْكَ

حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

**Фа и^н таллақаҳа фа ла таҳиллу лаҳу ми^м баъду ҳаттā
танкиҳа завҷан ғайраҳ. Фа и^н таллақаҳа фа ла ҷунāҳа
ъалайҳимā ай ятароҷаъā и^н ẓаннā ай юқимā ҳудудаллоҳ.
Ва тилка ҳудудуллоҳи юбаййинуҳā ли қавми-й-
яъламу^н.230.**

**230. Пас, агар (бори сеюм занро) талоқ дод, пас, ин (зан) ҳаргиз
он мардро ҳалол намешавад, то ин ки никоҳ кунад он занро
шавҳари дигар. Пас, агар талоқ кунад (он занро шавҳари дигар),
пас, бар он ҳар ду гуноҳ нест, ин ки (баъди баромадани идда ва бо
никоҳ) бо ҳам бозгарданд, агар донанд, ки ҳукмҳои Худоро барпо
карда метавонанд. Ва ин сарҳадҳои Худованд аст, ки он
(сарҳад)-ҳоро барои қавме ки медонанд, баён мекунад.**

Ояти мазкур мардонеро, ки меҳоҳанд бо занҳои худ
зиндагониро баъди ду талоқи собиқ идома диҳанд, аз се талоқ
додани занҳояшон радду манъ месозад. Яъне, агар марде зани
худро баъди ду талоқи собиқ, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, 3-
ум талоқро диҳад, дигар рӯҷӯ ва бо он зан зиндагонӣ карданаш
ҳалол нест.

Магар ин ки баъди гузаштани идда, чунин зан ба шавҳари
дигар бо ихтиёри худ, на ин ки бо нишондоди тарафи шавҳари
пешин никоҳ шавад ва ҳадди ақал як маротиба хуфту хоб кунанд,
баъд он мард ин занро бо ихтиёри худ, на ин ки бо исрори
тарафдорони шавҳари пешин занро талоқи оддӣ диҳад (ё аз олам
гузарад), баъди гузаштани иддаи талоқ (ё мавт), никоҳи чунин зан
ба шавҳари аввалаш ҳалол мегардад. Яъне баъди гузаштани
идда, онҳо донанд, ки ҳудудҳо ва қонунҳоеро, ки Ў таъоло
байнашон муайян намудааст, риоя карда метавонанду бо дӯстӣ
зиндагонии худро идома медиҳанд, бо никоҳи нав зану шӯ шаванд,
ҳеҷ боке нест.

Сарҳадҳои шариъати Аллоҳ барои шахсоне, ки медонанд аз охири қор андеша доранд, ҳамин аст. Дар урфият ҳалола гуфтани амал машҳур аст. Оё ин намуд ҳалола дуруст аст? Дар ҳадиси Расулulloҳ (с) омадааст: **"Лаъаналлоҳу муҳаллила ва муҳаллала лаҳу"**. Яъне Худованд ҳалолақунанда ва шахсе, ки зани худро ба ҳалола қардан медиҳад, лаънат қунад.

Ояти баъд ҳам, аз ҳукмиҳои талоқ ва аз шарту одоб ва наҳй, аз изо ва зарар расонидан ба ҳамдигар суҳан меқунад.

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيُغْنِ أَجَلُهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَحوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُقْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾

Ва изā таллақтуму-н-нисāа фа балагна ачалаҳунна фа амсиқуҳунна би маъруфин ав сарриҳуҳунна би маъруф. Ва лā тумсиқуҳунна зирира-л ли таътаду. Ва ма-й яфъал зāлика фақад залама нафсаҳ. Ва лā таттаҳизу айāтиллаҳи ҳузува. Ва зкурӯ ниъматаллоҳи залайкум ва мā анзала залайкум-м мина-л-китаби ва-л-ҳикмати яъизукум биҳ. Ва-т-тақуллоҳа ваъламӯ анналлоҳа би қулли шай-ин Ъалим. 231.

231. Ва чун қанонро талоқ додед, пас, ба поёни муҳлати иддаашон расиданд, пас нигоҳ доред онҳоро ба неқӯй ё раҳо қунед онҳоро ба неқӯй. Ва нигоҳ мадоред онҳоро барои зарар расонидан, то ситам қарда бошед. Ва ҳар кӣ ин феълро қунад, пас батаҳқиқ, бар нафси худ зулм қардааст. Ва оятҳои Аллоҳтаъолоро ба тамасхур мағиред. Ва неъматҳои Худоро ва он чӣ бар шумо аз Қитоб ва илм қуруд овард, ба он шуморо панд медиҳад, бар ёд

оред ва аз Худо битарсед ва бидонед, ки Аллоҳ бар ҳама чиз доност.

Аз ояти аввал ба мо маълум шуд, ки зани талоқшуда то иддааш тамом шудан дар ихтиёри шавҳари худ қарор дорад ва ба мучарради иддааш ба охир расидан, ин имтиёз қуввати худро гум мекунад. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фарудааст, ки эй ҷамоъаи мардон, ҳар вақто шумо занҳои худро талоқи раҷъӣ додед ва иддаашон ба тамом шудан наздик шудааст, бо ду роҳ ихтиёр доред:

1. Бе расонидани зарару изо ба онҳо рӯҷӯ мекунеду онҳоро бо хубӣ бо худ нигоҳ медоред.

2. Онҳоро бе дароз намудани иддаашон (бе раҷъа) ба ҳоли худ гузоред, то бо хубӣ иддаи талоқи авали онҳо гузараду аз ихтиёри шумо хориҷ шуда, ихтиёр ба худи онҳо расад.

Албатта, барои мард пеш аз тамом шудани иддаи талоқи раҷъӣ, иҷоза аст, ки қасди давом додани оилаи худро дошта бошад. Локин ҳадаф аз рӯҷӯ барои зиёни зан ва ба дарозо кашонидани идда бошад, ояти мазкур чунин мардҳоро заҷр мекунад, ки ба занҳо зарар нарасонед, ба онҳо зулм накунед! Яъне зане, ки дар иддаи талоқи аввал, ё дувум нишастааст, мард ба ӯ зиндагонӣ кардан намехоҳад, локин иддаи зан ба охир расида истодааст, барои иддаи талоқи дувум, ё сеюмро нишастан агар рӯҷӯ кунаду бори дигар талоқ диҳад, дар ин сурат зани бечораро иддаи дигаре лозим аст. Ин барои занҳо аз ҷониби шавҳаронашон зулм ҳисобида мешавад ва чунин мард бар нафси худ ҳам зулм кардааст ва худро дар маърази азоби Аллоҳтаъоло гузоштааст. Оятҳое, ки дар ин хусус сухан меғоянд, шарияти ӯ таъолоанд, набояд бо онҳо муҳолифат карду онҳоро масхара ва ҳазл донист.

Хулоса, дар боби масъалаи талоқи никоҳ ҳазл руҳсат нест. Чунонеки Имом Тирмизӣ аз Абӯҳурайра аз Пайғамбари Аллоҳ (с) ривоят мекунад, Пайғамбари Аллоҳ (с) фармудаанд: **«Ҷиддӣ будани 3-чиз аз он 3-чиз ҷиддитар аст. Талоқ, никоҳ ё аз талоқ бозгаштан».** Яъне никоҳ кунад, ё талоқ кунад ва гӯяд, ки ман шӯхӣ кардам, ин сухан намегузарад.

Давоми оят фармудааст, ки он неъматҳоро, ки барои шумо Аллоҳтаъоло тақдим намудааст, хусусан Ислому нузули Қуръон ва панду насиҳатҳои он ва ҳидоят намудани шумо ба равиши суннати Пайғамбар (с), ин ҳамаро шукргузорию қадр кунеду дар ёд доред, ки ба василаи онҳо бедоратон сохт. Зеро шумо бо Қуръону суннати

Пайғамбар, ба сӯи некбахтии ду олам иршод мешавед. Ай мусалмонон, ҳар амалеро, ки иҷро карданӣ ҳастед, хусусан, дар боби оиладорӣ аз Худо битарсед ва донед, ки Аллоҳтаъоло дар ҳама аъмоли шумо мувоҷаба дорад. Донед, ки ҳеҷ чиз аз Ӯ таъоло махфӣ наместонад.

Аллоҳтаъоло дар ояти зер паҳлӯи дигари масъалаи оштишавии занҳои талоқшударо равшан сохтааст.

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمَّا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ
أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكُمْ أَزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا
تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

Ва изā таллақтуму-н-нисāа фа балагна ачалаҳунна фа лā таъзулуҳунна ай-янқиҳна азвāчаҳунна изā тарōзав байнаҳум би-л-маъруф. Зāлика йуъазу биҳи маъ кāна миъкум юъмину биллāҳи ва-л явми-л-āхир. Зāликум азкā лакум ва атҳар. Валлоҳу яъламу ва аътум лā таъламун.232.

232. Ва чун занро талоқ донед, пас, ба охири иддаи худ расиданд, вақто ки дар миёни худ ба равиши писандида розӣ шуданд, пас, онҳоро аз ин, ки шавҳарони худро никоҳ кунанд, манъ нақунед. Ин ҳукмест, ки ба он ҳар касеро, ки аз шумо ба Аллоҳ ва рӯзи охираат муъмин бошад, панд дода мешавад. Ин (кор) барои шумо хуштар ва покзатар аст. Ва Аллоҳ медонад ва шумо намедонед.

Сабаби нузули ояти мазкурро муфасссирони киром чунин ривоят кардаанд, ки Маъқал ибни Ясор (р) дар замони Расулulloҳ (с) хоҳари худро ба марди мӯъмине никоҳ карда буд. Хоҳари номбурда назди шавҳари худ он миқдоре, ки тақдирашон буд, истод, баъдан ӯро шавҳараш як талоқи раҷъӣ кард. Иддаи ӯ гузашт, аммо шавҳараш рӯҷӯ накард. Баъди ин ҳарду хоҳиши

якҷо шуданро пайдо карданд, ба қатори дигар хостгорҳо шавҳараш ҳам хостгорӣ намуд. Маъқал ибни Ясор (р) ба ӯ гуфт: “Эй нокас, ман туро ҳурмат намуда хоҳари худро ба ту додам, ту ӯро талоқ намудӣ! На! Қасам ба Аллоҳ, ҳаргиз хоҳари ман ба ту бознамегардад!” Лекин Аллоҳтаъоло майли ин мардро ба сӯи занаш ва майли занашро ба сӯи шавҳараш медонист. Ҳамоно ояти мазкурро нозил намуд. Вақто ки Маъқал ин оятро шунид, итоъати Аллоҳро намуда, шавҳари хоҳари худро ба наздаш хонду бахшиш пурсида гуфт: “Акнун ман хоҳари худро ба ту никоҳ мекунам ва туро ҳурмат ҳам мекунам.”

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур мӯъминонро омматан фармудааст, ки ҳар вақто ки занҳо як ё ду талоқ шуда бошанд, иддаи онҳо гузашта бошад, агар хоҳанд, ки ба ҳам ҷамъ шаванд, яъне аломати пушаймонӣ ва ислоҳи қор дар онҳо дида шавад валиён (соҳибони зан) аз никоҳу ҷамъ шудан, онҳоро манъ накунад!

Албатта, ҳар касе аз шумо ба Аллоҳ ва рӯзи қиёмат имон дошта бошад, ин фармоишҳои илоҳиро риоя мекунад ва бо ин дастурҳо амал мекунад ва аз онҳо панд мегирад.

Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки иҷрои чунин фармоишҳо ва панд гирифтани аз чунин амрҳои илоҳӣ, барои шумо нафъовару аз гуноҳон покизакунамдатар аст. Суду салоҳе дар иҷрои ин барои шумо нухуфтааст. Онҳоро Аллоҳ медонад, шумо намедонед. Бинобар ин, доимо дар ҷамиъи қорҳо пойбанди амру наҳйи ӯ таъоло бошед!

Ояти зер, иншоаллоҳ, парвариши тифлро байн мекунад:

﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ

الرِّضَاعَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ

إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ ۚ وَعَلَى

الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ ۚ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا

جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَزِعُوا أَوْلَدَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا
سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ



✽ Ва-л вāлидāту юрзиъна авлāдахунна ҳавлайни кāмилайни ли ман арōда ай ютимма-р-разōъаҳ. Ва ъала-л-мавлӯди лаҳу ризқухунна ва кисватухунна би-л-маъруф. Лā тукаллафу нафсун иллā вусъаҳā. Лā тузōрра вāлидатум би валадиҳā ва лā мавлӯду-л лаҳу би валадиҳ. Ва ъала-л-вāриш мишлу зāлик. Фа ин арōда фисōлан ъан тарōзи-м минҳумā ва ташāвурин фа лā чунаҳā ъалайҳимā. Ва ин араттум ан тастарзиъу авлāдакум фа лā чунаҳā ъалайкум изā салламтум-м мā āтайтум би-л маъруф. Ва-т-тақуллоҳа ваъламӯ анналлоҳа би мā таъмалуна басир.233.

233. Ва модарон (и талоқшуда) бояд, ки фарзандони худро ду соли тамом шир диҳанд. Ин ҳукм барои шахсест, ки меҳоҳад муддати шир доданро тамом кунад. Ва ризқу рӯзи ва сарулибоси он занони ширдеҳ бар вачҳи писандида бар уҳдаи падари тифл аст. Ва воҷиб гардонида намешавад бар ҳеҷ кас нафақаро, магар миқдори тавоноии ӯ. Набояд ранҷ дод модарро ба сабаби фарзанди вай ва на падарро ба сабаби фарзанди вай. Ва бар васӣ низ монанди ин лозим аст. Пас, агар падару модар (аз шир) бозмондани (тифлро) хоҳанд баъди ризомандӣ ва машварат кардан миёни якдигар, ҳеҷ гуноҳе бар онҳо нест. Ва агар хоҳед, ки барои фарзандони худ доя гиред, бар шумо ҳеҷ гуноҳе нест, ба шарти он ки он чиро доданаи муқаррар гардида буд, ба тамом ва бо ҳубӣ пардохт намоед. Ва аз Худо битарсед ва бидонед, ки албатта, Аллоҳ ба он чӣ мекунад, биност.

Ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, масъалаи асосие, ки марбут ба ширхора аст, баён мекунад. Зеро гоҳе зан ва шавҳар дар ҳоле аз ҳам ҷудо мешаванд, ки фарзанди хурдсол доранд. Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки ба модарҳо, хоҳ қабл аз талоқашон тифл дошта бошанд ё баъди талоқ соҳиби тифл шаванд, воҷиб аст, ки фарзанди худро ду соли пурра аз шири

пистони худ таъмин намоянд. Модаре, ки меҳоҳад муддати ширдиҳии худро ба охир расонад, метавонад ба кӯдаки худ ниғаҳбонӣ кунад. Модарон хоҳ талоқшуда бошанд, хоҳ на, барои дар канор гирифтани фарзанди худ нисбат ба дигарон ҳақноктаранд. Модар дар қайди никоҳ ё идда бошад, барои шир додани тифлаш ба ғайри нафақа музд талаб карда наметавонад. Ба ҳар тақдир, падари он тифлро лозим аст, ки нафақа ва сарулибоси ҷунин модарро мувофиқи урфу одат беисроф таъмин намояд, то ин ки модар битавонад, ба хизмати тифли худ қоим бошад.

Албатта, нафақа додан ба қадри тоқату дороии падар вобаста аст, зеро Аллоҳтаъоло ҳар инсонро ба қадри тоқаташ мукаллаф (вазифадор) гардонидааст. Яъне ҳеҷ вақт шахси фақирро нафақаи бойи нафармудааст.

Бояд, ки падару модар ба сабаби ихтилофашон ҳамдигарро дар ҳашму ғазаб наоранд.

Агар рафту падару модар бо маслиҳату машварат, пеш аз ду сол аз шир ҷудо сохтани навзодро ба ғоидаи фарзанд бинанду навзодро ҷудо созанд, ҳеҷ гуноҳе бар онҳо нест. Агар модар аз ҳизонат (нигоҳубини) навзод очиз монад, ё меҳоҳад пеш аз ду сол ба шавҳар барояд, ё агар аҷри зиёд талаб кунад, падар дояро барои тарбияи навзод ва шир додани он пайдо кунад, ин ҳам ҳеҷ гуноҳе нест. Ба шарте ки байни падару модар маъшои таъиншуда ба хубию шоиста адо шуда бошад. Ё агар аҷри дояро бештар диҳад, ин ҳам ҳеҷ гуноҳе нест, зеро агар дояро ҳурмат накунад, ӯ ба тарбияи кӯдак ҳиммати хуб нишон намедиҳад. Агар рафту падари ҷунин навзод аз олам гузарад, вориси падар, қоиммақоми ӯ шуда, ҳамчунонеки падари навзод вазифаро бе зарар иҷро менамуд, ворис ҳам, нафақаи модар (пӯшоку хӯроки модари навзодро), ё дояи ӯро то ду сол таъмин намояд.

Дар охири оят Аллоҳтаъоло ба ҳамагон ҳушдор додааст, ки бояд мардум хусусан падару модари навзод тарси Худоро дар ҷамиъи корҳои худ пеша созанд ва бояд донанд, ки ӯ таъоло ҷамиъи аҳволу ақвол (қавлҳо) ва амалҳои шуморо бинандаву боҳабар аст ва ҳеҷ чиз бар ӯ таъоло махфӣ намест.

Ояти зер аз иддаи занҳое, ки шавҳарашон мефавтанд, сухан меғӯяд:

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ
وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ
بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

**Ва-л-лаз'ина ютаваффава на мин'кум ва язару'на азвāча-й
ятараббасна би а'нфусихинна арбаъата ашҳури-в ва
ъашро'. Фа изā балагна ачалахунна фа ла чунāҳа
ъалайкум ф'и мā фаъална ф'и а'нфусихинна би-л-маъруф.
Валлоҳу би мā таъмалуна Хаб'ир. 234.**

*234. Касоне, ки аз шумо бимиранд ва занонро бигуздоранд, бояд он
занҳо чаҳор моҳу даҳ рӯз интизорӣ кашанд. Пас, чун ба миёоди
хеш расиданд, пас дар он чӣ дар ҳақиқи хеш бар ваҷҳи писандида
мекунад, бар шумо ҳеҷ гуноҳ нест ва Аллоҳ ба он чӣ мекунад,
огоҳ аст.*

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур барои заноне, ки шавҳарашон аз олам гузаштаанд ва меҳоҳанд хоҳири онҳоро пос доранд, амр мекунад. Онҳо ҳурмати шавҳарони худро (ҳамчу азодорӣ) чор моҳу 10-рӯз пос доранд. Яъне иддаи вафот, мисли иддаи талоқ нест. Албатта, дар иддаи вафот нишастан тарзи хоше дорад.

Яъне чунин зан то баромадани идда худро зиннат намедиҳад ва худро дар маърази хитобкунандагон (зангирон) намегузорад. Балки дар мотами шавҳари худ минишинад. Тавре аз маънои умумии ояти мазкур маълум мешавад, иддаи занони шавҳарашон фаотида, хоҳ баъди никоҳ омезиш шуда бошанд, хоҳ не, фарқе надорад. Онҳо дар идда нишастан баробаранд.

Идда нишастани занҳо дар замони ҷоҳилият дар ҳар гуна қабिलाҳо, ҳар гуна будааст. Мувофиқи расми баъзе қабिलाҳо, баъди мурдани шавҳар, зан бояд, ки болои қабри шавҳар хайма зада, чанде нишинад. Баъзе аз қабिलाҳо одат доштанд, ки занро бо ҳамроҳии шавҳараш зинда ғуронанд ва ғайра. Аммо ояти мазкур ба тамоми ин хурофотҳо хати бутлон кашид ва ба занро озодӣ доду поси хоҳири шавҳари ўро 4-моҳу 10-рӯз муайян намуд.

Локин чунин занҳо, набояд аз озодии худ сӯйистифода намоянд, балки чунонеки ояти карима (ба калимаи билмаъруф) фармудааст, интиҳоби шавҳари навро ба тариқи шоиста гузаронида, ба шавҳар бароянд. Албатта, Аллоҳтаъоло ба ҷамиъи амалҳои шумо доност ва дар ивази он амалҳои анҷомдодаатон шуморо подоши арзанда медиҳад. Акнун ояти баъдӣ ба шахсоне ки меҳоханд занеро, ки дар идда ништааст ба никоҳи худ дароранд, тарзи мурочиъатро таълим медиҳад:

кард, валекин ба ин занон сиррӣ никоҳро ваъда макунед, магар он ки гӯед сухани писандида (яъне бо киноя) ва қасд макунед ақди никоҳро, то он ки идда ниҳояти худро расад. Ва бидонед, ки Аллоҳ он чӣ дар дилҳои шумост, медонад, пас, ҳазар (тақво) кунед аз Ӯ ва бидонед, ки Аллоҳтаъоло, албатта, омӯрзандаву бурдбор аст.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур он мардонро, ки меҳоханд занҳои шавҳарашон вафотшудаи дар идда нишастаро хостгорӣ кунанд, таълими хубе додааст, яъне Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ай мардон, агар шумо меҳоҳед, ки чунин занҳоро ба никоҳи худ дароред, набояд ба таври ошкоро хостгории худро маълум намоед. Балки бо калимаҳое, ки киноя аз хостгорӣ дошта бошанд, сухан кунед. Мисол: меҳостам, ки Аллоҳтаъоло барои ман як зани солеҳаро муяссар гардонад, ман мӯҳтоҷу...ва ҳоказо. Албатта, дар чунин суханҳо ҳаққи шавҳари вафотшуда риъоя мешавад ва ҳамчунин бевазанҳо умедвор шуда худро аз оянда маҳрум намеҳисобанд. Табиист, вақто ки шавҳар вафот мекунад, хусусан агар зан ҷавон бошад, аз сарнавишти ояндаи худ фикрҳо мекунад. Ба никоҳ даровардани чунин занҳоро дар дил ният кунанду рағбат дошта бошанд, ба мардон ҳеҷ гуноҳе нест. Аллоҳтаъоло медонад, ки шумо дар нафсҳои худ зикру рағбати чунин занҳоро мекунад ва сабр намекунад, бинобар ин, агар шумо бо тариқи арзу пешниҳоди рӯпӯш сухан гӯед, он ҳарч аз шумо бардошта мешавад ва шаръан шумо гуннаҳкор намешавед. Зани дар идда нишастаро набояд гуфт, ки ту ваъда деҳ, ки ғайри манро издивоҷ намекуни ва ҳоказо.

Ин кори бешармист. Ба хоҳири марди вафотёфта хиёнат ва он иддаеро, ки Аллоҳтаъоло ба чунин зан воҷиб гардонидааст, бе тафовут мондан аст. Магар суханроеро, ки мубоҳу муҳолифи шариъат набошанд, гуфтан иҷозат аст.

Хулоса, то баромадани идда ақди никоҳи чунин занҳо ҳаргиз ҷоиз нест набояд ба чунин кор даст зад, ки ин ҳаром аст. Он чи дар нафсҳои шумо аз нияти никоҳ, ё ғайри он мегузарад, албатта, Аллоҳтаъоло медонад. Аз никоҳе, ки муҳолифати амри Аллоҳ аст, ҳазар кунед ва аз азоби Ӯ таъоло битарсед. Бидонед, ки Аллоҳтаъоло мағфираткунандаи гуноҳон аст. Шахсе, ки аз Аллоҳ тарсаду тавба кунад, гуноҳонаш маҳв мешаванд. Агар хатое шуда бошад, набояд навмед шуд, зеро Аллоҳтаъоло бе андоза ҳалиму бурдбор аст, дар азоб додани шумо шитоб намекунад, то шояд, шумо тавба кунеду худро ислоҳ намоед. Оятҳои баъдӣ боз

масъалаи нави оиладориро баён мекунанд, ки он талоқи зани никоҳшуда пеш аз омезиш аст.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ

فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدْرُهُ وَعَلَى الْمَقْتَرِ قَدْرُهُ مَتْعًا

بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾

Лā чунāҳа њалайкум ин таллақтуму-н нисъā мā лам тамассуҳунна ав тафризӯ лаҳунна фарӣзаҳ. Ва маттиъуҳунна њала-л-мӯсиъи қадарухӯ ва њала-л-муқтири қадарухӯ матъāм бил маъруфи ҳаққан њала-л-муҳсинин. 236.

236. Агар занро, дар он вақте ки ҳанӯз онро даст нарасонидаед, ё барои онҳо миқдори маҳре муайян накардаед, талоқ додед, ҳеҷ гуноҳе бар шумо нест. Чунин талоқшудаҳоро баҳраманд созед.

Бар тавонгар миқдори ҳоли ӯ ва бар тангдаст миқдори ҳоли ӯ баҳра додан ба нақӯкорон бо хушхӯй лозим аст.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки барои мардоне, ки занеро ба никоҳи худ мебароранд, аммо пеш аз омезиш, ё пеш аз таъини маҳр онҳоро (барои салоҳи кор, ё барои дафъи зарар аз худ ё аз зан) талоқ медиҳанд, гуноҳе нест. Албатта, чунин ҳолат, яъне талоқ пеш аз омезиш барои зану авлоди ӯ бисёр тааҷҷубовар ва бисёр вазнину мусибат аст. Зеро бо як умед, бо як орзуву ҳавас, ин муҳимми хайрро ба сомон расониданд. Акнун барои дилбардории онҳо ва дафъи ҳаёли нодурусти мардум, Аллоҳтаъоло бар зиммаи чунин мард мутъа (ҳада)-ро ба намуди сарупои арӯс лозим гардонидааст, то мардум бидонанд, ки ин зан айбе надоштааст, агар айбе медошт, соҳиби либосу сару по намешуд. Либосҳои сарупо мувофиқи ҳолу иқтисоди мард андоза мешаванд. Масалан, агар марди дар чунин ҳолат гирифтورشуда, бой бошад, мутъаи бойи медиҳад ва агар камбағал бошад, се матоъе диҳад, ки либоси сару андоми зан шуда тавонад.

Албатта, бо чунин муомила зан намеранҷад ва даҳони мардум баста мешавад. Ҳар мӯъмину мӯҳсин, бояд ин амалро бо

хубӣ ва бе исроф ва бо риояи обрӯи тарафайн ва худро аз гуноҳ дур нигоҳ дошта, анҷом диҳад.

Ояти мазкур талоқи занеро, ки пеш аз ном бурдани маҳраш талоқ шуда буд, баён намуд. Акнун ҳукму ҳаққи занеро, ки маҳру мусаммо шудаасту баъди никоҳ, пеш аз омезиш талоқ шудааст, ояти зер, иншоаллоҳ, таъин мекунад.

وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً

فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ

النِّكَاحِ ۚ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ

اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

Ва ин таллақтумуҳунна миң қабли аң тамассуҳунна ва қад фаразтум лаҳунна фаризатаң фа нисфу ма фаразтум иллā ай яъфуна ав яъфува-л-лази би ядиҳи ъуқдату-н-никаҳ. Ва аң таъфӯ ақрабу ли-т тақвā. Ва ла таңсаву-л-фазла байнакум. Инналлоҳа би ма таъмалуна Басир. 237.

237. Ва агар занонро талоқ додед, пеш аз он ки онҳоро даст расонидаед ва ҳол он ки муайян карда бошед барои онҳо миқдор (маҳр)-е, пас, додани нисфи он чӣ муайян кардаед, лозим аст. Магар он ки занон бахшанд, ё касе бахшад, ки ақди никоҳ ба дасти ӯст. Ва ин даргузаштан ба парҳезгорӣ наздиктар аст. Ва ҳаргиз эҳсон карданро дар байнатон фаромӯш макунед. Ҳаройина, Аллоҳ ба он чӣ мекунад, биноист.

Аз мазмуни ин ду оят маълум шуд, ки таъини маҳр пеш аз никоҳ ё баъди никоҳ тафовуте надоштааст. Бинобар ин, зимни ин оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки агар марде зани худро пеш аз омезиш, лекин баъди таъини маҳру мусаммои ӯ талоқ диҳад, гуноҳе нест, лекин дар чунин сурат мардро лозим аст, ки нисфи маҳри номбурдашударо ба зан бидиҳад. Агар баъди хилвати саҳеҳа, талоқ воқеъ шавад, ҳамаи маҳру мусамморо ба зан адо

намудан лозим аст. Магар зани мазкура ё шахсе, ки ӯҳдаи никоҳ ба ихтиёри ӯст, ҳамчун валии зан маҳрро бахшад, дар ин сурат маҳр аз мард соқит аст. Агар тамоми маҳрро мардон қаблан пардохта бошанд, дар чунин сурат аз нисфи дигари он сарфи назар кунанду бахшанд, гуноҳе нест. Агар нисфро бипардозанд ё ин ки зан ё валии зан маҳрро афв кунад, чунин амал ба парҳезгорӣ ва тарси Худо наздик аст.

Албатта, чунонеки дар ояти қаблӣ эзоҳ ёфт, аз нигоҳи назари иҷтимоӣ чунин зан рӯҳан ба мушкилоте рӯ ба рӯ омадааст. Агар мард нисфи маҳр ё ҳамаи маҳрро ба ӯ пардохт кунад, то андозае ба ҷароҳати рӯҳии ӯ малҳаме мондааст. Зеро Аллоҳтаъоло фармудааст, ки якдигарро наранҷонанд, он ҳурмате, ки байнашон аст, фаромӯш насозанд, ҳар муомилае, ки мекунанд, бо хубӣ, бе зарари ҳамдигар анҷом диҳанд, риштаи ёру дӯстӣ ва хешу таборӣ бурида нашавад.

Ҳар амалеро, ки мардум мекунанд, Аллоҳтаъоло бинанда аст. Ҳеҷ чиз ба Ӯ таъоло маҳфӣ намонанд ва ҳар амалкунандаро мувофиқи амалаш ҷазо медиҳад.

Акнун муваққатан байни оятҳои оиди талоқ, идда, мутъа, маҳр, афви якдигар ду ояте аз намоз эзоҳ мешаванд, зеро намоз беҳтарин ибодат аст.

Табиист, ки талоқ байни инсонҳо ғаму андӯхро бедор месозад. Намоз инсонро ба бахшиши ҳамдигар меҳонад. Аз ин ҷост, ки агар Расулуллоҳ (с)-ро андӯҳе пеш меомад, ба намоз шурӯъ менамуданд. Нахуст ояти аввал аз ин ду:

حَفِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

**Ҳафиẓу ʿала-с-салавати ва-с-салатил вусто ва қуму
лиллаҳи қонитин. 238.**

**238. Муҳофизат кунед бар ҳама намозҳо ва ба хусус намози
миёна (аср)-ро ва барои ризои Худо фармонбардор шуда ба по
хезед!**

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло муҳофизати (хондани) намозҳои панҷвақтаро дар аввали вақтҳояшон бо хубию бе камбудӣ фармудааст. Яъне Худованд бандагони мӯъмини худро амр кардааст, ки ай бандагони ман, шумо намозхоятонро дар вақтҳояшон бо хушӯю хузӯъ, хусусан, намози вусто (миёна)-ро ба таври доимӣ бихонед! Уламои киром дар баёни намози вусто

(миёна) ривоятҳои гуногун доранд. Лекин бо ривояте, ки дар «Саҳеҳ»-и Муслим омадааст, вақто ки ҷанги Аҳзоб шурӯш шуду Пайғамбар (с) ва асҳоб атрофи Мадинаро барои муҳофизат хандақ меканданд, авҷи муҳофизаткорӣ ва тараддуд алайҳи душман то дараҷае расид, ки рӯзе Расулуллоҳ (с) ва асҳоб намози асрро дар вақти худ хонда натавонистанд. Бинобар ин, Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **"Шағалуно ҷани-с-салоти-л-вусто салоти-л-ъасри малааллоҳу кубурахум ва буютахум норо"**, яъне Пайғамбар (с) фармуданд: **"Душманҳо моро аз хондани намози вусто (аср) машғул сохтанд. Аллоҳтаъоло қабрҳо ва хонаҳои онҳоро (мушрикнро) аз оташ пур созад"**. Ба ҳамин далел, намози вусторо аксари уламо намози "аср" гуфтаанд. Зеро намози аср ду намоз дар аввал дорад ва ду намоз баъди худ, яъне намози субҳ (бомдод) ва зуҳр (пешин) пеш аз он аст ва намози мағриб (шом) ва ишош (хуфтан) баъди он.

Хулоса, Аллоҳтаъоло фармудааст, ки **"қуму лилоҳи қонитин"**, яъне дар кадом намозе бошад, бо хушӯу хушӯ (фурӯтанӣ) Аллоҳро зикр кунед. Ва барои итоати амри ӯ ба по хезед. Яъне, вақто ки намозро шурӯш мекунед, дар ҳолати тарс ва фурӯтанӣ, бо як дилбастагӣ ба Аллоҳ бошед. Дар «Саҳеҳ»-и Муслим омадааст, ки саҳобагон пеш аз нузули ояти мазкур барои ҳочат, дар намоз ҳам бошад, сухан мекарданд. Вақто ки Муъовия ибни Ҳаками Саламӣ (р) дар намоз сухан кард, Пайғамбар (с) барои ӯ гуфтанд: **"Ин намоз аст, дар ин сухани мардумӣ гуфтан мумкин нест, дар ин фақат тасбеҳ асту такбир ва зикри Аллоҳ."**

Аз сухани Расулуллоҳ (с), ки тафсири ояти мазкур аст, маълум шуд, ки дар намоз ба ғайри амалҳои намоз дигар кори дунёӣ ба тамом, хусусан, сухани мардумӣ гуфтан дуруст нест. Дар ҳадиси дигарашон аз Башир ибни Валид ва дар охир аз ибни Масъуд (р) омадааст, гуфтанд, ки баъзе аз мо барои баъзе дар намоз ҳам салом меодем. Боре аз назди Расулуллоҳ (с) гузаштем, Расулуллоҳ (с) дар намоз буданд, ман ба Он ҳазрат (с) салом додам, Он кас (с) саломи маро алек нагирифтанд. Вақто ки Набӣ (с) намози худро адо намуд, гуфт. **"Ва алайка-с-салому айюҳал муслим ва раҳматуллоҳ"** Албатта, Аллоҳ азза ва ҷалла аз амри худ чизеро, ки хоҳад пайдо мекунад, пас ҳар вақто дар намоз бошед, қунут ва сукут кунед ва сухан

накунед». Мурод аз қунут бо хушӯъу фурӯтанӣ зикр гуфтан аст ва сухан гуфтан дар намоз наҳй шудааст.

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم

مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ

**Фа ин хифтум фа риҷалан ав рукбанā. Фа изā аминтум
фазкуруллоҳа камā ъалламакум-м ма лам такуну
таъламун. 239.**

**239. Пас, агар (аз душман) тарсидед, бар пойҳои худ равон,
(пиёда) ё савора намоз гузored! Пас, чун эмин шавед, ёд кунед
Аллоҳро, ҳамчуноне ки омӯхтааст шуморо он чиро, ки
намедонистед.**

Ояти мазкур таълими намози хавфро баён намуда фармудааст, ки агар шумо дар вақти намоз хондан хавферо аз душман ё расидани зарареро яқин дошта бошед, дар ин сурат метавонед, бар пойҳои худ роҳравон ё болои маркаб савора, бо ишора намозро хоед. Ин таъкид бар он аст, ки ҳатто дар саҳттарин шароит, хоҳ он саҳнаи ҷанг аст ё дигар, набояд намозро фаромӯш сохт. Дар чунин ҳолат истиқболи қибла, рукӯъ, суҷуд ва дигар аркони намоз соқитанд. Онҳоро роҳравон ба ҷо оварда нашавад ҳам, чунин намоз ҷоиз аст.

Лекин тарки намоз мумкин нест. Агар хавфи душман чунон зиёд шавад, ки бо ишора ҳам хонда нашавад, дар ин ҳолат намозро андаке таъхир хондан мумкин. Албатта, чунин корҳо муваққатист. Вақто ки Аллоҳтаъоло кушоиш диҳаду аз хавфҳо ба амонӣ расидед, чӣ гунае ки Аллоҳтаъоло хондани намози комилро бо адо намудани рукӯъ, суҷуд ва ғайра таълим додаст, бояд адо карда шавад. Ин ҳама дастури илоҳист, ки дар ҳолатҳои мухталиф намозхониро таълим додаст. Тафсили намози хавф бори дигар дар сураи «Нисо» дар о.103 ва ғайраи намоз дар ояти 45-уми сураи «Анкабуд» иншоаллоҳ, меояд. Акнун оятҳои баъдӣ сари масъалаҳои марбут бо зановашахари баҳс мекунанд ва нахуст аҳкоми иддаи зан бо ояти зер баён мешавад:

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ
مَّتَعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا
فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَّعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

**Ва-л-лазӯна ютаваффава на минкум ва язарӯна азвāча-в
васийята-л-ли азвāчиҳим-м матāъан ила-л-ҳавли гайра
ихроҷ. Фа ин хараҷна фа лā чунāҳа њалайкум фӣ мā фаъална
фӣ анфусиҳинна мим маъруф. Валлоҳу Ђазизун Ҳаким.240.**

**240. Ва ононе ки аз шумо қабзи рӯҳ карда шаванд ва занонро
гузоранд барои занони хеш ба он ки онҳоро то як сол ба гайри
баровардан баҳра диҳанд, бар онҳо васият карданро лозим карда
шуд. Пас, агар чунин занҳо берун раванд, дар он чӣ дар ҳаққи хеш
ба таври шаръӣ кори писандида кунанд, пас, бар шумо гуноҳе
нест. Ва Аллоҳ ғолибу устуворкор аст.**

Ояти мазкур навъи иддаи занонро, ки дар аввали Ислом буд, баён мекунад. Яъне касоне, ки дар остонаи марг ҳозир мешаванд ва як зан ё чанд зани худро баъди сари худ мегузоранд, бояд қаблан барои онҳо васият кунанд, то ин ки як сол аз молу маскани шавҳари худ истифода баранд. Яъне зан метавонад ва ҳаққ ҳам дорад як сол аз хона набарояд, ҳамчу рамзи садоқату вафо ба дигар шавҳар нарасаду хонаи шавҳари худ нишинад ва аз моли шавҳари вафоткардаи худ, бо воситаи ворисони ӯ нафақа хӯрад. Локин чунин ҳукм бо ояти мероси сураи Нисо, ки саҳми занонро муайян мекунад ва бо ояти 234-уми ҳамин сура (Иддаи зани шавҳараш вафотёфта 4-моҳу 10 рӯз аст) мансух (аз амал манъ) шудааст. Давоми оят фармудааст, ки онҳоро аз хонаи шавҳари вафотёта хориҷ накунад. Локин чунин занҳои соҳибихтиёр аз шумо розӣ бошанд, дар муддати камтар аз як сол аз хонаи шавҳари вафотёфта хориҷ шаванд, агар даст ба кори гуноҳ назананд, барои шумо (валиҳо) ҳеҷ гуноҳе нест. Масалан, агар худро зинат диҳанд, хушбӯӣ зананд, худро дар маърази хотибон (зангирандаҳо) арза диҳанд, ҳеҷ гуноҳе нест. Зеро баъди аз идда баромадан ин ҳама рухсат аст. Худованд дар тасарруфи мулки худ ғолиб аст. Ҳеҷ кас наметавонад муқобили иродаи Ӯ таъоло кореро анҷом диҳад. Ҳар

ҳукмеро Аллоҳтаъоло ирода кунад, он бо ҳикмат қорӣ мешавад. Касе ба амри ӯ таъоло амал мекунад, бурди дунё ва охират барои ӯст. Мазмунӣ ин оят ба чунин занҳо хабар медиҳад, ки агар аз рӯи ҳикмати Худованд даре ба рӯи онҳо банд шуда бошад ҳам, боз дари дигаре барои онҳо кушода мешавад. Яъне чунин занҳо баъди иддаашон, агар хоҳанд бо марди дигаре издивоҷ кунанд, ҳеҷ гуноҳу айбе нест:

وَلَمَّا طَلَّقْتَ مَتْعُ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ

**Ва лил муталлақоти матъаъум би-л-маъруфи ҳаққан
ъала-л-муттақин. 241.**

**241. Ва барои парҳезгорон лозим аст, ки барои талоқшудагон бо
хушхӯй баҳрае бидиҳанд.**

Муфасссирони киром гуфтаанд, ки зоҳири ояти мазкур ба додани мутъа (ҳадя)-и муносибе ба занҳои талоқшуда далолат мекунад. Маъноӣ зоҳири оят оид ба додани ин намуди ҳадя шарте намегузорад. Яъне талоқ хоҳ пеш аз духул (ҳамхобагӣ) воқеъ шавад, хоҳ баъд, хоҳ барои зан маҳр муайян шуда бошад ё не, баъд аз талоқ ҳадя додан лозим аст. Ин ҳадя барои рафъи ваҳшату дилхунукие, ки талоқ байни зану шавҳар пайдо мекунад, лозим аст. Шавҳарони занҳои талоқшуда, агар парҳезгор (худотарс) бошанд, бояд он ҳадяро бо хушхӯй диҳанд. Ҳадя бояд мувофиқи бардошти ҳол бошад ва аз имконоти молии шавҳар зиёд набошад. Баъзе олимони гуфтаанд, ки ҳукми воҷибияти мутъа (ҳадя) барои занҳое, ки пеш аз духул талоқ мешаванд, дар ояти 236-уми ҳамин сура гузашт. Лекин ояти мазкур ба лозим будани ҳадя барои занҳое, ки баъд аз духул талоқ мешаванд, далолат мекунад. Ин гуна занҳо то баромадани иддаашон ба нафақа ва сукно (манзил барои зист) ҳаққ доранд. Илова бар он, агар шавҳарони парҳезгор ба он онҳо ҳадяи муносибе диҳанд, амали мустаҳаб аст.

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ ءَايَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

**Казъалика юбаййинуллоҳу лакум айъатиҳи лаъаллакум
таъқилун. 242.**

242. Ана ҳамин тавр Аллоҳ барои шумо аҳкоми Худро баён мекунад, то шояд, ки шумо ақли худро ба кор баред.

Дар оятҳои қаблӣ Аллоҳтаъоло зарурияти мустаҳкам доштани оиларо таъкид ба таъкид баён намуд. Инчунин сарҳадҳои ҳалолу ҳаромро дар масъалаҳои оиладорӣ мучмал нагузошта, (то дар вақти ҳоҷат бандагон музтар намонанд) ошкоро баён намуд. Ин ҳама барои он буд, ки шояд мардум ақли худро ба кор андозанд ва фикр кунанду ҳикматҳои ин ҳукмҳоро фаҳманд, худотарс шаванду ба онҳо амал кунанд. Зеро тарс аз Худо манбаи бахту саъодати инсон аст. Оятҳои баъдӣ мӯъминонро дар роҳи ризои Аллоҳ ба ҷиҳоду сарфи мол дар ин роҳ иршод мефармояд. Чунки бо ин ду роҳ метавон миллату ҷамъияти исломиро ором нигоҳ дошт ва аз ҳар гуна таклифоти ғайридинӣ ҳимоя намуд. Яъне, то ҳақиқати Ислом зоҳиру пирӯз нашавад ва ҷамъият ором набошад, низоми оилавино низ хуб ба роҳ монда намешавад. Бинобар ин, дар оятҳои наватӣ аз умматҳои гузашта бо вучуди он, ки кам буданду ғолиб шуданд, мисол оварда шудааст.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ

لَهُمُ اللَّهُ مَوْتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ﴾ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ

أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٢﴾

❖ **Алам тара ила-л лази́на хараҷу ми́н диёриҳим ва ҳум улүфун ҳазара-л мавти фақола лаҳумуллоҳу му́ту сўмма аҳйаҳум. Инналлоҳа ла зу фаълин ъала-н-наси ва лакинна аксара-н-наси ла яшкурӯн. 243.**

243. Оё надидӣ касонеро, ки аз бими марг аз диёри худ берун омадаанд ва онҳо ҳазорон буданд? Пас, Аллоҳ барои онҳо гуфт: «Бимиред!». Онҳоро боз зинда гардонд. Бегумон, Аллоҳ нисбат ба мардум соҳиби бахшиш аст, валекин аксари мардум шукргузорӣ намеkunанд.

Дар Қуръони карим оид ба ном, макони зист ва шумораи адади он қавм, инчунин дар бораи замони рӯй додани ин ҳодиса сароҳатан маълумоте наомадааст. Сабаби он чист? Аллоҳтаъоло


медонад. Албатта, таъин нашудани маълумотҳо дар бораи ин қавм бе ҳикмат нест ва донишони онҳо барои мо муҳим нест, балки барои мо муҳим он аст, ки аз саргузашти онҳо ибрат гирем. Бо аксари ривоёт, хусусан бо ривояти Ибни Аббос (р) онҳо қавме аз бани Исроил буданду дар "Завардон" ном шаҳре истиқомат доштан. Онҳо аз касалии вабо, ки дар шаҳрашон омада буд, ба биёбоне гурехтанд. Локин ин гурехтан ба онҳо фоидае нарасонид. Аллоҳтаъоло зимни ин ояти ибратомӯз фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), оё аз ҳоли он қавме, ки ҳазорҳо буданду аз диёри худ хориҷ шуданд, хабар надорӣ? Мақсад аз чунин савол дар шавқ овардани шунаванда аст. Онҳо бо нодида гирифтани иродаи илоҳӣ гӯё худро аз марг наҷот мебуданд. Оё худро наҷот дода тавонистанд? Ҳаргиз! Худованд ба онҳо амр кард, ки муред! Ҳамаи он гурезагон дарҳол мурданд. Бо ривояте 8-рӯз, бо ривояте чандин сол мурда хобиданд, ҳатто пӯсту гӯшти онҳо рехта буд. Бо ирода ва тақдири Худованд яке аз пайғамбарон, ки Ҳизқил (а) ном доштанд, аз он ғӯристони ба фалокат гирифторшудагон мегузаштанд. Пайғамбари Аллоҳ (с) ин ҳодисаро дида, аз асрори он бохабар шуданду аз Худованд бо дуъо хоҳиш намуданд, то ин қавмро бори дигар зинда созад. Худованд дуъои Пайғамбари Худ (а)-ро иҷобат намуд ва Пайғамбари Худ (а)-ро амр намуд, ки онҳоро бо чунин суханҳо нидо кунад: "Ай устухонҳои пӯсидаи пароканда, Худованд амр мекунад, ки шумо бо ҳам ҳамма шавед!" Дарҳол устухонҳои пӯсидаи парешоншуда ба ҳам омаданду қолаби инсониро ташкил намуданд. Боз Пайғамбари Аллоҳ (а) нидо намуд: "Ай устухонҳои ба ҳам ҳаммаи омада, Худованд амр мекунад, ки гӯшту рагу пай ва пӯстро бар худ бипӯшед!" Дарҳол чунин шуд. Пайғамбари Аллоҳ (а) ин саҳнаро бо чашм мушоҳида менамуд. Боз пайғамбари Аллоҳ (а) ба онҳо нидо намуд: "Ай арвоҳи (ҷонҳои) ин ҷасадҳо, Аллоҳтаъоло ба шумо амр мекунад, ки ҳар рӯхе дар кадом ҷасаде пеш хизмат мекард, ба ҳамон ҷасад дарояд!" Дар ҳақиқат чунин ҳам шуд. Онҳо ҳама аз ҷои худ зинда, ҳамчу пештара хестанд ва ин суханро гуфтанд: **"Субҳонака ла илаҳа илло анта!" (ба покӣ ёд мекунем Туро, нест илоҳе бар ҳаққ, магар ту).**

Хулоса, он қавм чандин соли дигар умр бар сар бурданд. Онҳо фаҳмиданд, ки ҳазар ва гурез аз тақдир чизеро беҳодат нагардонад ва ҳеҷ паноҳгоҳе ба ҷуз паноҳгоҳи илоҳӣ набошад. Худованд онҳоро бо чунин ҳуҷҷатҳои қатъӣ барои саодати дунё ва

охират, то ин ки роҳи дурустро интиҳоб кунанд, бо фазли худ ҳушдор намуд. Шахсоне, ки аз мазмуни чунин достон панд мегиранд, бояд донанд, ки Худованди мутаъол бар ҳар кор қодир аст. Онҳо бояд шучоу ғаюр бошанд, аз марг ё ҷиҳоди фӣ сабилиллоҳ ҳазар накунад. Агар Аллоҳ иродаи марги онҳоро кунад, бе ҷиҳод ҳам аз он халосӣ надоранд. Афсӯс, ки аксари мардум қадри неъмату эҳсони Аллоҳро намениносанду носипосӣ мекунад.

Панд: Бояд донист, ки миқдори умр ва сарнавишти балоҳо ва маризиҳо ва ғайра ҳама ба ихтиёри Аллоҳ аст ва ба он имон овардан воҷиб аст. Вале бо иродаи Худованд, мо бандагон аз тақдири ояндаи худ, аз сарнавишти худ, беҳабар ҳастем. Аз ин рӯ, барои мо иҷозат ҳаст, ки аз ҳодисаҳои нохуш ва чизҳои ҳалокатбор бо истифодаи сабабҳо худро эҳтиёт кунем. Ба пешгирӣ намудани фалокатҳо ҳаддалимкон кӯшиш намоем. Агар бо вучуди ин ҳам дучори балоҳо шудем, бояд сабрро аз даст надихем. Дар ҳадис омадааст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Мардуми сарзамини вабозадаро аз қасди фирор аз он ҷо ва мардуми хориҷи он минтақаро аз вуруд ба макони вабозада манъ кунед.”**

Аллоҳтаъоло дар ояти зер фармудааст, ки ...


 وَقْتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Ва қотилу фӣ саби́лиллаҳи ваъламӯ анналлоҳа Самӣъун Ёалим. 244.

244. Ва дар роҳи Аллоҳ набард кунед ва бидонед, ки Аллоҳ ҳатман шунавою доност.

Дар ояти мазкур Аллоҳтаъоло фармудааст, ки дӯст доштани ҳаёту дунё шуморо аз ҷиҳод дар роҳи Аллоҳ барои эъзози калимаи Аллоҳ ва баланд бардоштани парчами Ислои манъ насозад. Бояд инро бидонед, ки Аллоҳтаъоло суҳанҳои шуморо шунаванда асту ҳама он чи, ки дар нияти шумо мегузарад, донанда аст ва мувофиқи онҳо шуморо ҷазо хоҳад дод. Фирор аз ҷиҳод умри инсонро дароз намекунад. Ҷиҳод барои номусу шарафи дину миллат ва ватани худро аз ҳуҷуми душман нигоҳ доштан, амали муқаддас аст. Мувофиқ ба ин ривоятеро аз як ҳомии Ислои, ки бо забони ҳудашон гуфтаанд, пешкаши шумо мекунам. Абӯсулаймон Холид ибни Валид (р) дар замони Умар ибни Хаттоб (р) амири

лашкари Ислом буд. Он абармарди бузург дар ҳолате, ки дар бистари марг хобида буданд, чунин меғуфт: “Дар ҳақиқат ман дар чандин маъракаи ҷанг ва фалон ва фалон ҷангҳо иштирок намудам ва ҳеҷ узве аз аъзои ман нест, ки он тир ё захме ё зарбе нахӯрда бошад. Лекин афсӯс, ки ман дар маъракаи ҷанг вафот накардам. Ҳоло бошад, ман мемурам, ҳамчуноне, ки х... мемурад.” Ў (р) аз ин, ки дар маъракаи ҷанг вафот накардааст аз дасти душман дар ҳолти дифоъ аз дину миллати худ кушта нашудааст, то дами марг алам мекашиду афсӯс меҳӯрд ва дар бистар фавтиданро ҳайф медонист. Лекин ин тақдир аст, ки инсон дар кучо вафот мекунад, Аллоҳ медонад. Ҷиҳоде, ки дар роҳи Аллоҳ бошад, сарфи мол ва фидокорию тақозо мекунад.

Ояти баъдӣ аз ин фидокорию хабар медиҳад.

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضْعِفُهُ لَهُ أَمْضَاعًا كَثِيرَةً

وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Ман за-л-лази юкризуллоҳа қарзан ҳасанан фа юзъи фаҳу лаҳу азъафан каџираҳ. Валлоҳу яқбизу ва ябсути ва илайҳи турҷаун. 245.

245. Кист он ки вом (қарз) диҳад Худоро вом додани нек, пас, Аллоҳ он молро чандон созад ва дар ӯ биафзояд. Ва Аллоҳ танг мекунад рӯзиро ва кушода месозад. Ва ба сӯйи Ў бозгардонида мешавад.

Аллоҳтаъоло ин оятро дар чандин ҷои китоби азиози Худ зикр намуда, бандагони худро ба шавқ меорад, ки молу мулки худро дар роҳи ризои Аллоҳтаъоло сарф намоянд. Яъне Аллоҳтаъоло савол медиҳад, ки кист шахсе, ки моли худро барои ризои Аллоҳ дар роҳи хайр нафақа кунад? Роҳи хайр баланд бардоштани парчами Ислом аст ё чиҳод ё ҷамиъи роҳҳои нек. Агар шахсе дар чунин роҳҳо моли худро бидуни фишору озор ва миннат сарф кунад, Худованд он моли сарфкардагиро чандин карат, хоҳ ба намуди аҷр бошад, хоҳ ба намуди мол бармегардонад. Зеро чунин инсон ба бойтарини бойҳо, ки сифаташ Раббилламин аст, қарз додааст. Инсони нафақакунанда аз камдаст шуданаш натарсад. Чунки Худованд ризқи касеро хоҳад, барои имтиҳон танг мекунад ва ризқи касеро хоҳад васеъ мекунад.

Давоми оят фармудааст, ки ва ба сӯи ӯ боз мегардед. Албатта, ҳама ба сӯи Аллоҳтаъоло боз мегарданд ва аз Аллоҳтаъоло аҷрашонро, бинобар он амалҳое, ки дар дунё анҷом додаанд, пурра ба даст меоранд. Аслан, дар роҳи Аллоҳ нафақа додан, ниёзмандонро кӯмак расонидан, аз маҳрумон чун ятимону бевазанҳои аёлманди камбағали покдоман ҳимоя намудан, ба ҷиҳод монанд аст. Зеро натиҷаи иҷрои ин амлаҳо сарбаландии ҷомеа аст. Мавт, ҳаёт, ризқ, маҳрумӣ, ин ҳама ба ихтиёри Аллоҳтаъолост. Мешавад, ки инсон ба ҷиҳод равад ва чандин вақт мисли Холид ибни Валид (р) ҷиҳод кунаду саломат монад. Мисли ҳамин агар мол дар роҳи Аллоҳ сарф шавад, ваъдаи Аллоҳ аст, ки чандин қарат аз 10 то 700, балки аз ин ҳам зиёд (хоҳ дар дунё ё савоб дар охират) меафзояд ва боз ҷӣ қадар зиёд шудани онро Аллоҳ медонад. Сари ин мавзӯ дар о. 261-уми ҳамин сура, иншоаллоҳ, боз мегардем.

Акнун ҳикоятро ба мазмуни ояти мазкур, ки баъзе муфасссирон нақл кардаанд, пешкаши хонандагони ин оят мегардонем. Он амали Абӯдаҳдоҳ (р) ном саҳоба аст, ки ӯ (а)-ро дар чунин қорҳо устои олами сарфкунандаҳо гӯем ҳам, хато намешавад. Вақто ки ояти мазкура *"ба Аллоҳтаъоло кӣ қарз медиҳад?"* нозил шуд, Ибни Абиҳотам (р) ва дар охир аз Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) ривоят мекунад, ки баъди шунидани ин оят Абӯдаҳдоҳи ансорӣ (р) гуфт: "Ё Расулаллоҳ (с), Аллоҳтаъоло аз мо қарз мепурсад?". Расулуллоҳ (с) гуфтанд: "Бале! Эй Абӯдаҳдоҳ!" Абӯдаҳдоҳ (р) ба Расулуллоҳ (с) гуфт: "Дастатро ба ман деҳ!". Ровӣ мегӯяд, ки Расулуллоҳ (с) дасти худро ба Абӯдаҳдоҳ (р) дароз намуд. Абӯдаҳдоҳ (р) гуфт: "Ман бӯстони худро ба Аллоҳтаъоло қарз додам". Айни ҳол дар бӯстони ӯ 600 бех хурмои дар самар буд ва модари Даҳдоҳ бо фарзандонаш бо қоре дар бӯстон машғул буданд. Абӯдаҳдоҳ (р) ба назди бӯстони худ омад, дохили он бӯстон нашуд ва аёли худро нидо намуда гуфт: "Эй модари Даҳдоҳ!". Модари Даҳдоҳ лаббайк гуфта, ба шавҳари худ ҷавоб дод. Аёли худро гуфт: "Аз бӯстон хориҷ шав, ман ин бӯстонро ба Аллоҳтаъоло қарз додам". Дар ривояти дигар омада, ки ба аёли худ гуфт, ман ин бӯстонро ба Аллоҳ азза ва ҷалла фуруҳтам. Аёлаш гуфт: "Байъат бобаракат шавад, эй Абӯдаҳдоҳ". Албатта, ин ҳарду бо чунин муомилашон бар мо, мусалмонон, хусусан барои занҳо, устод ва дарси ибратанд.

Замоне бани Исроил дар роҳи Аллоҳ ҷиҳод карда буданд, ояти зер қиссаеро аз онҳо оғоз мекунад:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَاِ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّ
هَٰمْ أَتَعَثُّ لَنَا مَلِكًا نَقْتُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ
عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ
أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَاءِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا
مِّنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾

Алам тара ила-л-малаи миъ банӣ Исроїла миъ баъди Мӯсо из қолу ли набийи-л-лаҳумубъас ланā маликан-н-нуқотил фӣ саби́лиллаҳ. Қола ҳал ъасайтум иъ кутиба ъалайкуму-л-қитāлу аллā туқотилу. Қолу ва ма ланā аллā нуқотила фӣ саби́лиллаҳи ва қад ухриҷнā миъ диъаринā ва абнāинā. Фа ламма кутиба ъалайҳиму-л-қитāлу таваллав иллā қали́ла-м минҳум. Валлоҳу Ђалимӯм би-з-зōлимин. 246.

246. Оё надидӣ ба сӯйи ҷамоъате аз бани Исроил аз баъди Мӯсо, чун пайгамбари хешро гуфтанд, ки барои мо подшоҳе таъин кун, то ҳамроҳи ӯ дар роҳи Худо ҷанг кунем, Пайгамбар гуфт: «Оё эҳтимол дорад, ки агар бар шумо ҷанг воқиб карда шавад, ҷанг накунед?». Ҳама гуфтанд: «Чӣ шудааст моро, ки дар роҳи Худо ҷанг накунем ва батаҳқиқ, аз хонаҳои хеш берун ва аз фарзандони хеш ҷудо карда шудем?». Пас, вақте ки ҷангро бар онҳо воқиб карда шуд, рӯй гардониданд, магар андаке аз онҳо. Ва Аллоҳ ба ҳоли ситамгарон доноست.

Достони ин оят шунавандаро дар тааҷҷуб оварда, шавқманд ҳам месозад, ки дар умматҳои пешин ҳам ҷиҳод шаръан лозиму матлуб будааст. Баъди вафоти Мӯсо (а), чунонеки ин оят далолат дорад, сардорони як гурӯҳ, ба ҷанголи ситамгарон гирифта шуда,

муддати дароз таҳти ситами онон умр ба сар бурда, ҳатто аз диёру кошонаи хеш берун ронда шуда буданд. Онҳо назди пайғамбарашон омада гуфтанд, ки барои мо як сардор (подшоҳ) таъин кунед, то мо битавонем бо роҳбарӣ ва сардории ӯ алайҳи душманони Худо бичангем. Дар ҳақиқат, ҳисси имондориашон дар қалби онҳо гуфтани чунин суҳанро бедор мекард. Яъне онҳо мегуфтанд, ки мо соҳиби имон ҳастем, роҳи мо роҳи дуруст аст, роҳи кофирон ботил аст. Моро Худованд дастгирӣ мекунад.

Хулоса, онҳо фикрҳои худро дуруст ҳисобида, бо эҳсосоти том орзую ҳаваси хомро дар майнаи худ парвариш меоданд. Локин дар асл, оё бо ҳавасҳои ҳолӣ ҷиҳод мумкин аст? Фикри онро надоштанд. Ба ҳар тақдир, Аллоҳтаъоло пайғамбари он замон, бо аксари ривоятҳо Шамуил (а)-ро дар ин хусус бо илҳом ҳидоят фармуда буд. Бинобар ин, Шамуил (а) сустҳиммати онҳоро ба инобат гирифта, ба онҳо гуфт ки агар Худованд барои шумо ҷиҳодро фарз гардонад вале шумо ҷиҳод накунед-чӣ? Яъне пайғамбари замонашон бо ғасоҳат ба онҳо гуфт, ки агар ҷиҳод бар шумо фарз шавад, ман аз шумо хавф дорам, ки ҷиҳод намекунеду аз фармони сардори худ сарпечӣ намуда, аз рӯ ба рӯ шудан ба душманҳоятон яксӯ мешавад!

Гурӯҳе, ки ҷиҳодро мулоҳиза доштанд, аз шунидани ин суҳан ғайраташон якбора авҷ гирифтӣ сабаби ба ҷиҳод ворид шуданашонро бори дигар зикр намуда гуфтанд, ки ба ақиб гаштан роҳ нест, фақат ягона суҳани мо ин аст, ки ҷиҳод мекунем. Мо барои чӣ бо душманони худ намеҷангем? Ҳол он ки моро аз диёру зану фарзандон ҷудо намуданд, шаҳру диёрамонро аз мо гирифтанд, авлоди моро ба асорат бурданд, оё дар роҳи ризои Аллоҳ ҷиҳод накунем? Онҳо бо ин гуфтаҳо вафодории худро бо ғайрати дучанд назди пайғамбарашон нишон доданд.

Хулоса, Толутро ба подшоҳии онҳо таъин намуданд. Вақто ки ҷиҳод ба онҳо бо ваҳйи илоҳӣ фарз шуд, аксари онҳо аз он суҳанҳое, ки дар бораи мардонагӣ шӯроат гуфта буданд, рӯгардон шуданд ва ба ғайри андаке аз онҳо амри подшоҳашонро тарк намуда, аз ҷиҳоди муқаддас даст кашиданд.

Ин аст, одати шахсоне, ки вақтҳои оромӣ ҷиҳодро орзу мекунанд ва чун ҷиҳод шурӯъ шавад, худро канор мегиранд.

Дар охири оят ваъди Аллоҳ барои шахсоне, ки ба ваъдаи худ вафо намекунанд, баён шудааст. Худованд фармудааст, ки шахсоне, ки тарки ҷиҳод намуда, ба аҳди худ вафо накарданд, бо

худ зулм намудаанд, Худованд медонад, золимон киҳо ҳастанд. Онҳоеро, ки тарки ҷиҳод намуданд, Аллоҳ ҷазо медиҳад.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنَّى

يَكُونُ لَهُ الْمَلِكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمَلِكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ

الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ

وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Ва қола лаҳум набийюҳум инналлоҳа қад баъаша лакум Толута маликә. Қолӯ аннә яқуну лаҳу-л-мулку њалайнә ва наҳну аҳаққу би-л-мулки минҳу ва лам юьта саъата-м мина-л-мәл. Қола инналлоҳа-с-тафәҳу њалайкум ва зәдаҳу бастантан фи-л-ъилми ва-л ҷисми валлоҳу юьти мулкаҳу ма-й яшәъ. Валлоҳу вәсиъун Ъалим. 247.

247. Ва барои онҳо пайғамбарашон гуфт: «Ҳаройина, Аллоҳ барои шумо Толутро подшоҳ фиристодааст». Гуфтанд: «Чӣ гуна ўро подшоҳӣ бар мо бошад ва ҳол он ки мо ба подшоҳӣ аз вай диди сазовортарем ва вайро фарохӣ аз мол дода нашудааст?». Гуфт: «Ҳаройина, Аллоҳ ўро бар шумо баргузидааст ва ўро фарохӣ дар дониш ва фузунӣ дар ҷисм додааст ва Аллоҳ ба ҳар кӣ хоҳад, мулки Худро мебахшад, фазли Аллоҳ васеъ аст (ки Ё аҳли фазл аст), Ё доностр.

Вақто ки бани Исроил аз пайғамбарашон таъин намудани подшоҳеро барои сардорӣ дар ҷанги зидди кофирон талаб карданд, пайғамбарашон ба онҳо хабар дод, ки Худованд Толутро барои шумо подшоҳ таъин фармуд, то ин ки шумо таҳти фармони ӯ бошед ва ӯ амири ҳарбии шумост.

Дар ин асно, бани Исроил бори дигар саркашии худро нишон дода, ба пайғамбарашон бо эътироз гуфтанд, ки Толут барои мо чӣ тавр подшоҳ мешудааст? Аз ӯ дида, мо ба подшоҳ шудан

ҳаққноктарем. Зеро дар байни мо аз авлоди шоҳзодагон инсонҳо ҳастанд. Толут дорои ин сифат нест, ӯ мол ҳам надорад.

Хулоса, бо пайғамбари худ эътироз карданду Толутро рангар, машкобчи ё ғусфандчарон, ғўён таънаҳо мезаданд. Ҳол он, ки барои онҳо беҳтар буд, ки итоъати пайғабарашонро мекарданд. Лекин афсӯс. Дар ҷавоби ин қавми худраъй Пайғамбар (а) ба онҳо гуфт, ки ман Толутро бо ихтиёри худ барои шумо подшоҳ таъин накардаам. Шумо талаб намудед, Аллоҳтаъоло ин шахсро барои шумо ҳамчу подшоҳ таъин фармуд, Худованд аз шумо дида, барои маслиҳати кори шумо донотар аст. Толут бо ду сифат нисбат ба шумо имтиёз дорад:

Якум: Худованд ӯро илм додаст. Вай дар ҷо ба ҷо гузоштани корҳои сиёсӣ ва ҷангӣ қодир аст.

Дуюм: Худованд ба ӯ ҷисми бузург ва қуввати зиёд ато намудааст. Вай метавонад дар машаққатҳои саҳт ва дар муқовимат бо душман сабр кунад ва боиси ғалабаи шумо дар ҷанг гардад.

Ибни Касир гуфтааст, ки подшоҳ бояд олим, зебошакл, дар ҷусса нисбат ба дигарон бузургтар бошад. Давоми оят фармудааст, ки Аллоҳтаъоло мулкашро ба касе, ки хоҳад, медиҳад. Барои подшоҳ шудан меросу молу сарват ва шоҳзода будан шарт нест. Фазли Худованд бисёр васеъ аст, ки аҳли фазлу сазовори подшоҳист, ӯ таъоло медонад ва фазли худро ба касе, ки хоҳад медиҳад. Он қавми худраъй бори дигар беитоъатӣ нишон дода, гуфтанд, ки агар Аллоҳтаъоло Толутро нисбат ба мо ба ин вазифа сазовор доништа бошад, ягон нишонае ҳаст?

Ояти зер ба ин савол, иншоаллоҳ, равшанӣ меандозад:

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ

سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ

تَحْمِلُهَا الْمَلَائِكَةُ إِن فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٥١﴾

**Ва қола лаҳум набийюҳум инна аята мулкиҳи ай
яътиякуму-т-табуту фиҳи сақинату-м ми-р-Раббикум
ва бақийяту-м мимма тарака алу Муса ва алу Ҳаруна**

**таҳмилуху-л малъикаҳ. Инна фӣ зāлика ла āята-л лакум
ин кунтумм муъминин. 248.**

*248. Пайғамбарашон ба онҳо гуфт: «Ҳаройина, нишонаи
подшоҳии ӯ он аст, ки шуморо сандуқе биояд, ки дар он аз ҷониби
Парвардигори шумо оромии дил аст ва бақия аз табаррукоте, ки
онҳоро оли Мӯсо ва оли Ҳорун гузоштаанд. Онро фариштагон
бардошта меоранд. Дар ин сураат агар боваркунанда бошед,
бегумон шуморо нишонае ҳаст».*

Чи тавре, ки қабалан зикр намудем, ин оят давоми қисса буда, ҷавоб ба саволи бани Исроил аст. Вақто ки Пайғамбар (а) он гурӯҳро дар иштибоҳи фаровон дид, ба онҳо гуфт, ки нишонаи подшоҳии Толут он аст, ки он сандуқе, ки Аллоҳтаъоло аз шумо ғоиб намуда, дар муҳофизати фариштагон қарор дода буд, ба шумо бармегардонад ва дар он аз ҷониби Парвардигор барои оромии дилҳои шумо нишонаҳо ва ёдгориҳост. Яъне дар дохили он баъзе аз табаррукоти Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) ҳаст. Мисли наълайн ё асои Мӯсо (а), либосҳои Ҳорун (а), баъзе лавҳа, варақаҳое, ки дар онҳо Таврот навишта шуда буд ва инчунин миқдори як кафе аз таъоми "манн" низ ҳаст.

Бо ривояти Ибни Аббос (р) малоика сандуқро байни осмону замин бардошта омаданд. Онро дар назди Толут ниҳоданд. Мардум ин ҳодисаро бо чашм меиданд, барҳақ будани пайғамбарашонро тасдиқ мекарданду имон меоварданд ва дилҳояшон ором мегирифт. Ба Толут итоъат намуда, ӯро ба подшоҳӣ қарор доданд ва таҳти фармони ӯ ба ҷиҳод омода мешуданд. Дар он асно, Пайғамбарашон (а) ба онҳо гуфт, ки ҳозир шудани ин сандуқ аввалан далолат бар он дорад, ки ман барои шумо пайғамбари барҳаққам. Агар шумо ба Аллоҳу рӯзи қиёмат имон дошта бошед, дар ин сандуқ барои шумо нишонаҳо ҳаст. Ман ки бо амри Худованд Толутро ба подшоҳӣ хостам, бояд аз ӯ итоъат кунед!

Акнун чанд суҳан дар бораи он сандуқ, ки муфасссирон гуфтаанд. Замахшарӣ гуфтааст: "Он тобут, сандуқе буд, ки Мӯсо (а) ё анбиёи бани Исроил вақте ба ҷиҳод мерафтанд, онро ҳамроҳи худ мебарданд, то ин ки дилҳои Бани Исроил ором ёбаду аз майдони набард нагурезанд".

Ҳасани Басрӣ (р) гуфтааст, ки дохили он тахте буд, аз тилло, ки болои он дили тамоми анбиё (а)-ро шуста ва ӯро Аллоҳтаъоло

ба Мӯсо (а) инъом намуда буд ва ҳамроҳи ӯ алвоҳи (варақҳои) аввалин бор навишташудаи Тавроти Мӯсо (а) ниҳода шуда буд.

Онро барои тасдиқи ҳаққонияти Толут фариштагон бар замин назди ӯ ниҳоданд. Чун бани Исроил ин саҳнаро диданд, гуфтанд: "Оре! Акнун ин гапи дигар!" Пас, ба Толут ҳама таслим шуданд ва ӯро чун подшоҳи худ шинохтанд ва ба ҷиҳод таҳти фармони вай омода шуданд. Толут аз онҳо чанд ҳазореро барои ҷиҳод омода сохт. Давоми достонро ояти зер пай мегирад.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ

شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنْ اغْتَرَفَ غُرْفَةً

بِيَدِهِ فَشَرَبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا

مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ

يُظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُّلْقُوا بِاللَّهِ كَمَ مِّنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ

اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

Фа ламмā фасала Ёолуту би-л-чунуди қола инналлоҳа мубталікум би наҳарин фа маъ шаріба минҳу фа лайса миннӣ ва ма-л лам ятѣамҳу фа иннаҳу миннӣ иллā маниғтарафа гурфатам биядиҳ. Фа шарібӯ минҳу иллā қаліла-м минҳум. Фа ламмā ҷавазахӯ хува ва-л-лазінна аманӯ маѣаҳӯ қолӯ лā тоқата лана-л-явма би Ҷалӯта ва чунудиҳ. Қола-л-лазінна язуннуна аннаҳум-м мулāкуллоҳи кам-м миъ фиатиъ қалілатин ғалабат фиатаъ каѣиратам би изниллāх. Валлоҳу маѣа-с-собириъ. 249.

249. Пас, чун Толут (аз ватан) чудо шуд, ба лашкарҳо гуфт: «Ҳаройина, Аллоҳ шуморо ба наҳре озмоишкунанда аст, пас, ҳар кӣ аз он наҳр бинӯшад, пас, аз ман нест ва ҳар кӣ онро

бичашад, пас, ӯ аз ман аст, магар шахсе, ки як каф об ба дасти худ бардорад. Пас, аз он наҳр ошомиданд, магар андаке аз онҳо. Пас, он гоҳ, ки Толут ва онон, ки ҳамроҳи ӯ имон оварда буданд, аз наҳр гузаштанд, гуфтанд: «Имрӯз моро бар муқобили ҷанги Ҷолут ва лашкарҳои ӯ тавоноӣ нест». Онон, ки медонистанд бо Аллоҳ мулоқот хоҳанд кард, гуфтанд: «Бисёр гурӯҳи андак бо иродаи Аллоҳ гурӯҳи бисёрро ғолиб шуд». Ва Аллоҳ ҳамроҳи сабркунандагон аст.

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло хабар додааст, ки ҳангоме Толут ба фармондеҳии лашкари бани Исроили он давр мансуб шуд, аз Байтулмуқаддас бо лашкариён берун рафт, тақрибан лашкари ӯ он вақт, валлоҳу аълам, 70-80-ҳазор буд. Толут онҳоро дар саҳрое, барои санҷиш дар фасли тобистон муддате нигоҳ дошт. Гармӣ ва ташнагии шадид ҳукмфармо буд. Толут аз ин ҳодиса огоҳ буд, онҳо аз Толут об дархост намуданд. Толут хост иродаи онҳоро санҷад, ки то чӣ андоза онҳо фармонро итоъат мекунанд. Яъне оё дар ҷанг ва зери шамшери душман, ки аз ташнагӣ саҳттар аст, сабр карда метавонанд? Чунки онҳо дар аввал дар сардор ва роҳбар шудани ӯ эътироз доштанд. Ҳоло зоҳиран таслим бошанд ҳам, шояд дар ботин ҳанӯз шаккае дошта бошанд. Бинобар ин, ба онҳо гуфт, ки Аллоҳтаъоло шуморо бо як наҳре имтиҳон мекунад (наҳри Шариъат ном, байни Урдун ва Фаластин аст).

Ҳар шахсе аз ин наҳр бинӯшад, ӯ ба мо ҳамроҳ нашавад ва ҳар ки аз ин наҳр нанӯшаду начашад, ӯ лашкари ман аст. Метавонад бар муқобили душман бо ҳамроҳии ман ба ҷанг равад. Ба ҳамин далел онҳоро имтиҳон гирифт. Лекин баъдан барои озори ташнагиро андаке дур кардан иҷозат фармуда гуфт, ки ҳар кӣ метавонад барои ҳалқи худро тар сохтан, як каф об нӯшад.

Хулоса, ба наҳри ваъдашуда расиданд, мутаассифона, аксари онҳо аз он об нӯшиданд. Аз ин имтиҳони лафзӣ нагузаштанд. Аз имтиҳон нагузаштагӣҳо, яъне ба ривояте 76-ҳазори онҳо аз он об нӯшиданд. 4 ҳазори онҳо зери фармони Толут ба ташнагӣ сабр нишон доданд. Чун Толут бо ҳамроҳи ононе, ки дар ташнагӣ сабр намуданду ба Толут боварӣ доштанд, наҳрро гузаштанд, зери имтиҳони севум қарор гирифтанд. Онҳо диданд, ки душман нисбат ба худашон бисёр аст. Онҳоро хавфу тарс ноором сохт. Гурӯҳе аз заъифиродагон аз байни онҳо ба Толут гуфтанд, ки мо дар ҳақиқат кам ҳастем.

Бо ин анбӯҳи бузурги лашкар, ки нисбат ба мо чандин маротиба зиёд асту онҳоро Ҷолут-машхуртарин қаҳрамони Фаластин, сардорӣ мекунад, тоқати ҷангидан надорем. Бо ин суҳанҳо аксари онҳо ба ақиб гаштанд. Аммо шахсоне, ки олиму наққор буданд ва боварии комил доштанд, ки рӯзи қиёмат бо Аллоҳтаъоло рӯ ба рӯ мешаванд, гурӯҳи боқимондари ҳушдор дода, гуфтанд, ки дар олам бо хости Худо бисёр шудааст, ки ҷамоъати каму андак, бар ҷамоъати бисёр ғолиб омадааст. Пирӯзӣ аз адади бисёр нест, балки пирӯзӣ аз Аллоҳ аст, касеро ки хоҳад, пирӯз мегардонад. Худованд бо ҳамроҳии сабркунандагон буда, онҳоро ҳимоя мекунад.

Шахсеро, ки Аллоҳ пушту паноҳ шавад, бо қуввае аз ҷониби худ нусрат медиҳад, ҳар чизе, ки асл бошад, ӯ кам мешавад. Аз ин рӯ, ба ҳама насиб нест, ки фикри рӯзи қиёмату ба Аллоҳтаъоло рӯ ба рӯ шуданро кунад. Рӯ ба рӯ омадани ду лашкарро ояти зер, иншоаллоҳ, баён месозад.

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبَّتْ

أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

Ва ламма баразу ли Ҷалута ва ҷунудиҳи қолу Раббанā африғ ъалайнā сабра-в ва шаббит ақдаманā вайсурнā ъала-л-қавми-л-кафирин. 250.

250. Ва он гоҳ, ки барои Ҷолут ва лашкарҳои вай муборизаро шуруъ намуданд, гуфтанд: «Парвардигоро, бар мо сабрро бирез ва қадамҳои моро маҳкам кун ва моро бар қавми кофирон ғалаба деҳ».

Вақто ки лашкари Толут хоистанд, дар майдони васеъ бо лашкари Ҷолут ба мубориза бархезанд, қаблан бо тазарруъ се дуъо намуданд, ки сабаби ғолибӣ ва нусрати онҳо шуд. 1-ум: Ай Парвардигор, ҳамаи моро бо сабр ғайзбор соз, то ин ки бар зидди душмани худ ҷангида тавонем! 2-ум: Парвардигоро! Қадамҳои моро дар майдони ҳарб устувору мустаҳкам соз, то ба шикаст рӯ ба рӯ нашавем ва дар дили мо хоҳиши ғузро аз майдони ҳарб наандоз! 3-ум: Парвардигоро! Моро бар шахсоне, ки ба Ту кофиранду расули Туро дурӯғ меҳисобанд, яъне бар Ҷолут ва лашкари ӯ ғолиб гардону орзуи моро амалӣ соз ва моро алайҳи

ҷолутиён нусрат деҳ. Ояти баъдӣ давоми ояти қаблӣ аст.

فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ
وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ
لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾

Фа ҳазамӯҳум би иъниллāҳи ва қатала Дāвуду Ҷālӯта ва ātāхуллоҳу-л-мулка ва-л-ҳикмата ва ъалламаҳу миммā яшāъ. Ва лав лā дафъуллоҳи-н-нāса баъъзахум би баъъи-л-ла фасадати-л-аръу ва лāкинналлоҳа зӯ фаълин ъала-л-ъāламйн. 251.

251. Пас, шикаст доданд ҷолутиёнро ва кушт Довуд Ҷолутро ва дод Аллоҳ Довудро подшоҳӣ ва илм ва биомӯхт ўро аз он чӣ меҳост. Ва агар дур кардани Аллоҳ мардумро баъзеро ба баъзе набудӣ, ҳаройина, дар Замин табоҳӣ мешуд, валекин Аллоҳ нисбат ба ҷаҳониён соҳиби фазлу карам аст.

Аллоҳтаъоло дуъои муъминонро, ки итоъати Пайғамбарашон (а)-ро намуданд, қабул фармуд, ҳарчанд ҷолутиён зиёд ҳам буданд, мӯъминонро танҳо нагузошт. Бо иродаи худ Аллоҳтаъоло онҳоро бо вучуди камиашон бар душманҳояшон ғолибу пирӯз гардонд. Довуди ҷавон (а), ки нав сарбоз буду дар ў нишонаҳои барӯмандӣ зоҳир буд, Ҷолутро ба қатл расонид. Ҷолути зулмпеша бо зарбаи Довуд (а) кушта шуд. Лашкари ў сарлашқари худро ба замин афтода диданд, аз ин тарсида ба фирор рӯ оварданд. Дар ин ҷо, чӣ гуна ва бо чӣ шикаст хӯрдани он ситамгору лашқаркаш ба дасти Довуди ҷавон ишора нашудааст, лекин дар баъзе қиссаҳо омада, ки Довуд (а) фалахмон дошт, як-ду санг ба он андохт, рост ба пешонаи Ҷолут расид, ў фарёд кашиду ба ҳалокат расид. Овардаанд, ки сабаби подшоҳ шудани Довуд баъди Толут он будааст, ки чун Толут бо фаросати худ қуввати Довудро фаҳмид, ба ў ваъда намуд, ки агар Ҷолутро кушта тавонӣ, духтарамро ба ту никоҳ мекунам, неъмататро фаровон мекунам ва дар кори подшоҳӣ ва умури мамлакат шарикат мекунам.

Дар ҳақиқат Толут ба сухани худ вафо намуд. Баъди Толут мулку подшоҳии диёри Толут ба ҳисоби Довуд (а) гузашт. Аз ҳамин ҷиҳат Аллоҳтаъоло фармудааст, ки дод Аллоҳтаъоло Довудро, он мулке, ки ба ҳисоби Толут буд ва инчунин баъди вафоти Шамуъил (а) мартабаи пайғамбариро ба ӯ ато фармуд. Аллоҳтаъоло ба иродаи Худ аз илму ҳикмате, ки хосс ба ӯ буд, ба Довуд (а) омӯхт. Овардаанд, ки мурод аз илму ҳикмат он аст, ки Худованд ба Довуд (а) тадбири кишвардорӣ, сохтани ҷебаву ҷавшан, шинохтани забони паррандагон, дар ихтилофҳо миёни мардум доварӣ кардан, сохтани васоили ҷангӣ ва ғайраро омӯзонид.

Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки агар Аллоҳтаъоло мардумеро, ки сабаби фитнаву фасод ҳастанд, бо насиҳати олимону наққорон (амри маъруф ва наҳйи мункар) ислоҳ накунад ва ё бо ҷиҳоде баъзеи онҳоро нест накунад, меъёри ҳаёт дар дунё фосид мешавад. Зеро бадии бадон агар дар олам ҳукмфармо шавад, маънавият фосиду тарзи зиндагии ҳайвонӣ ҳукмфармоӣ мекунад. Амри Парвардигор чунин қарор гирифтааст, ки дар ҳама ҳол бояд ҳукумат ба адл бошад ва мардум гирифтори зулм набоянд. Вақто ки ситамгарон меҳоханд, бо дасисаҳои худ ҷаҳонро хароб кунанд ва фикрашонро бар мардум таҳмил кунанд, гурӯҳе аз мардум, то ин ки пеши роҳи фасодкоронро гиранд, ба по меҳезанд, ҳукумати шайтони онҳоро бо фазли Худованд дар ҳам мекубанду аз зери зулму ситами онҳо раҳо ёфта, худро ба озодии ҳақиқӣ мерасонанд.

Албатта, Аллоҳтаъоло соҳиби фазлу бахшиш аст, бо фазли худ барои мардуми ҳақталаб, то ин ки ҳақ бар ботил ғалаба кунад, нусрат мебахшад ва пирӯзиро насиби онҳо мегардонад. Барои фитнаро фурӯ нишондан бархе аз бадонро бо василаи бархе аз некон дафъ мекунад. Чунин мазмун, иншоаллоҳ, дар ояти 40-уми сураи «Ҳаҷ» бори дигар мушоҳида мешавад.

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٤٠﴾

Тилка айātuллоҳи натлуҳа ʔалайкаи би-л-ҳаққ. Ва иннака ла мина-л-мурсалӣн.252.

252. Инҳо оятҳои Худост, онҳоро барои ту ба ростӣ меҳонем. Ва ҳаройина, ту аз ҷумлаи пайғамбарон ҳастӣ.

Аллоҳтаъоло дар ин оят Ҳабиби худ (с)-ро хитоб намудааст, ки он дostonҳои ғарибу қиссаҳои аҷиб, ки дар

оятҳои қаблӣ, дар хусуси бани Исроил гузашт, аз ҳар гуна хурофот покизаву ҳамаашон оятҳои ғайбианд, ки ба воситаи Ҷабраил (а) ба ростӣ, барои Ту (с) чун ваҳӣ фиристодаем. Аллоҳтаъоло таъкидан, дар охири оят, ҳамчу рад бар кофирон фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), ту пайғамбари мурсал ҳастӣ, яъне Худованд пеш аз ту, барои бандагони худ пайғамбаронашро, то ин ки мардумро ба роҳи рости дуруст ҳидоят фармоянд, фиристода буд. Ту ҳам, ай Муҳаммад (с), аз ҷумлаи онҳо ҳаст! Ҳақ аст, ки Муҳаммад (с) пайғамбари Аллоҳ аст ба ӯ (с) ваҳии илоҳӣ ба воситаи Ҷабраил (а) расидааст. Вагарна ӯ (с) на китобе хондааст ва на мактабе рафтааст ва на аз касе дарсе гирифтааст. Агар ваҳии илоҳӣ ба ӯ (с) нарасида бошад, аз кучо қиссаҳои ғайбро медонад, ки бани Исроил дар гузашта, чӣ кор кардаанд.

Ояти зер мақомҳои пайғамбаронро, таъин кардааст.

﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ

بَعْضُهُمْ دَرَجَاتٍ ۚ وَآتَيْنَا عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ

الْقُدُسِ ۖ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ

الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَّنْ ءَامَنَ وَمِنْهُمْ مَّنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا

أَقْتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾

✽Тилка-р-русулу фаъзална баъзаҳум ъала баъз. Минҳум-м маъ калламаллоҳ. Ва рафаъа баъзаҳум дараҷат. Ва атайна Ёисабна Маряма-л-баййинати ва айяднаҳу би руҳи-л-қудус. Ва лав шӕаллоҳу мақтатала-л-лазина миъ баъдиҳи-м миъ баъди маъ ҷаатҳуму-л-баййинату ва лакинихталафу фа минҳумм маъ амана ва минҳумм маъ кафар. Ва лав шӕаллоҳу мақтаталу ва лакинналлоҳа яфъалу маъ юрид. 253.

253. Мо ин пайғамбаронро баъзеашонро бар баъзеашон фазл додем: баъзе аз онҳо шахсоне ҳастанд, ки Аллоҳ ба онҳо сухан

гуфт ва баъзеро дар мартабаҳо баланд кард. Ва Исо - писари Марямро муъҷизаҳо додем ва ўро бо «Рӯҳу-л-қудс» (Ҷабраил) қувват додем ва агар Аллоҳ мехост, касоне ки баъд аз пайғамбарон буданд, пас аз он ки онҳоро ҳуҷҷатҳо омад, бо якдигар намечангиданд, валекин ихтилоф карданд, пас, баъзе аз онҳо касе ҳаст, ки имон овард ва аз онҳо касе ҳаст, ки кофир шуд. Ва агар Аллоҳ мехост, ҳаргиз ба якдигар куштор намекарданд, валекин Аллоҳ он чӣ меҳаҳад, анҷом медиҳад.

Калимаи "тилка" дар илми наҳв (грамматика)-и забони арабӣ барои ишораи баъид (дур) истифода мешавад. Одатан ин калима эҳтиромро низ ифода менамояд.

Дар ояти мазкур Худованд фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), Мо мартабаи баъзе аз ин пайғамбаронро нисбати баъзеашон баланд бардошта, бо ҳислатҳои писандида махсус гардонидем. Мисол, баъзе аз он пайғамбарон касоне ҳастанд, ки (чун Мӯсо (а)) Аллоҳтаъоло бо онҳо сухан гуфтааст. Ё мисоли дигар, Худованд ба Муҳаммад (с) дар дунёву охират дараҷаву мартабаи хоссе дода, саййиду пешвои аввалину охирин гардонид. Ё тафовути мартабаи пайғамбаронро аз ҳадиси Исро-Меъроҷи Пайғамбар (с) фаҳмидан мумкин аст. Шаби Меъроҷ Расулуллоҳ (с) тафовуту мартабаи пайғамбаронро назди Аллоҳтаъоло дар осмонҳо диданду ба саҳобагони худ нақл карданд. Ё чунин тафовутро дар дунё низ, чунонеки аз ҷузъи ояти карима, ки далолат ба ҳазрати Исо (а) дорад, фаҳмидан мумкин. Яъне, Аллоҳтаъоло Исо (а)-ро барои ҳидояти бани Исроил бо муъҷизаҳои аҷоиб фиристода буд. Ў (а) бо дуъои худ ва бо изни Худованд, метавонист мурдагони чандсадсоларо зинда гардонаду аҳволи онҳоро пурсад, бемориҳои шифонаёбанда мисли пес, шал, махавро шифо бахшад. Бо воситаи Рӯҳулқуддус, яъне Ҷабраил (а) Худованд ўро чунон қувват бахшида буд, ки аз ғайбиёт хабарҳо медод. Хулоса, ҳамаи пайғамбарон, агарчи дар кароматҳо ва муъҷизаҳо мувофиқи замони худ байнашон тафовут буд, аммо дар асли пайғамбарӣ аз ҳамдигар ҳеҷ бартарие надоштанд. Зеро дар ҳадафи хеш, ки ҷорӣ намудани тавҳид (яктопарастӣ) аст, онҳо бо ҳам баробаранд.

Онҳо ҳаддалимкон тавонистанд, уммати худро ба роҳи рост ҳидоят фармуда, зарарҳои ширку корҳои гуноҳро ба умматҳояшон фаҳмониданд. Тамоми ҳуҷҷатҳо ва дастуруламале, ки Аллоҳ ба онҳо фармуда буд, ба мардум расониданд. Байни пайғамбарон низоъ нест ва ҳеҷ пайғабаре рафтору кирдори пайғабари пеш

гузаштаро нодуруст наҳисобидааст. Агар Аллоҳ меҳост, ононе, ки баъди пайғамбарон омадаанд, онҳо низ байнашон иттифоқ менамуданду ба гурӯҳу мазҳабҳо ҷудо намешуданд ва ба миллатҳои гуногун табдил намеёфтанд. Ба пайғабарони худ итоъат менамуданду байни худ муҳориба намекарданд. Лекин мутаассифона, онҳо бо ҳам ихтилоф намуда, бо ихтиёри худ тобеи гурӯҳу фирқаҳо шуда, бо ҳам дарафтоданду бо куштори якдигар пардохтанд. Баъзеашон ба имони худ собит монда ва баъзеашон таҷовуз намуда, кофир ҳам шуданд.

Ба таъкид омадааст, ки агар Аллоҳ меҳост, баъди ин ихтилофҳо онҳо бо ҳам намечангиданд. Лекин Аллоҳтаъоло он чиро, ки барои бандагонаш муфид ва лозим аст, хеле хуб медонад ва ҳаким аст, ҳар ашёро дар мақоми худ мегузорад. Аллоҳ ҳар чиро ирода дошта бошад, анҷом медиҳад. Ин ҳама қазо ва қадари Ёст.

Акнун барои дар муқобили куфр устувор нигоҳ доштани имону Ислом ва ақидаи худ кӯшиш ва ҳаракат лозим аст. Ин амалҳо бе сарват муяссар намешавад, бинобар ин ояти зер ба сарфи мол дар ин роҳ даъват мекунад:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا

بِيعَ فِيهِ وَلَا خَلَّةٌ وَلَا شَفْعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓманӯ анфиқӯ мим ма̇ разакна̇кум-м ми̇н қабли ай̇ яътия̇ явму-л-ла̇ байъун̇ фӣҳи ва ла̇ хуллату-в ва ла̇ шафӓъаҳ. Ва-л кӓфирӯна хуму-ӓ-ӓолимун.254.

254. Эй ононе ки имон овардаед, аз он чӣ шуморо ризқ додед, харч кунед, пеш аз он, ки рӯзе биояд, ки дар он на фурӯшухарид ҳаст ва на дӯстӣ ва на шафоъат! Ва кофирон онҳоянд ситамгор.

Аллоҳтаъоло бандагони худро аз он чи, ки ба онҳо ризқу рӯзӣ додаст, ба додани нафақа (садақа), яъне закот ва ғайра амр фармудааст. Албатта, ҳар чи, ки инсон дар роҳи ризои Аллоҳ аз моли худ садақа мекунад, назди Худованд барои соҳиби хайр захира мешавад. Инсони ҳушманд бояд дар ин роҳ шитоб кунад.

Давоми оят фармудааст, ки иҷрои хайру эҳсон пеш аз он рӯзе нафъовар аст, ки дар он рӯз дигар хариду фурӯш нест, дар он рӯз

дигар инсон наметавонад, он чиро, ки сабаби наҷоти ӯст, харидорӣ кунад. Бигзор тамоми сарвати дунё азони шахсе бошад, агар Аллоҳ ӯро наҷот надиҳад, молаш ӯро дар он рӯз халос карда наметавонад. Ҳатто дӯстҳояш наметавонанд ӯро аз тарсу ваҳми он рӯз халос кунанд, бе иҷозати Аллоҳ шафоъаткунандае намеебанд, ки ӯро шафоъат кунад. Ана рӯзи қиёмат чунин аст!

Бикӯш имрӯз, то тухме бипошӣ,

Ки фардо бо ҷаве қодир набошӣ.

Гар ин ҷо кишт карданро наварзӣ,

Дар он ҷо ту ба ним арзан наарзӣ.

(Ҷунунӣ)

Қисми сеюми ояти мазкур фармудааст, ки аз шахсоне, ки ба Худо кофиранду имон намеоранд, золимтар ҳеҷ кас нест. Оре, кофирон бо тарки имону Ислом ва бо тарки адои вазифаҳои илоҳӣ худро аз бузургтарин саодатҳои охират маҳрум сохтаанд. Зеро куфр сарчашмаи тамоми сангдилию дунёпарастӣ ва сарчашмаи тамоми харобкориҳои ҷаҳон ва сабаби боло рафтани зулму истибдод аст. Ба ҳар тақдир, ин ҷузъи оят барои шахсоне, ки закотро манъ мекунанд, таҳдиду ҳушдори шадид аст.

Ибни Абиҳотам ривоят мекунанд, ки Ато ибни Динор гуфтаанд: “Алҳамду лиллоҳ, ки Аллоҳтаъоло “валкофируна ҳуму-з-золимун” гуфтааст. Агар “ва-з-золимуна ҳумул кофирун” мегуфт, ҳоли мо чӣ мешуд?” Дар он ҳол ҳар золимо ба куфр нисбат дода мешуд, зеро ба ғайри он шахсоне, ки Аллоҳ ӯро нигоҳ доштааст, дигар ҳама кам-кам зулм (гуноҳ) доранд.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا

فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ

إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Аллоҳу лā илāҳа иллā Ҳува-л-Ҳайю-л-Қаййум. Лā таъхузӯху синату-в ва лā наём. Лаҳу мā фи-с-самāвāti ва мā фи-л-арз. Маъ за-л-лазӣ яшфаъу ӯиндаҳӯ иллā би изних. Яъламу мā байна айдӯҳим ва мā халфаҳум. Ва лā юҳитӯна бишай-им мин ӯилмиҳӯ иллā би мā шāъ. Васиъа курсийюҳу-с-самāвāti ва-л-арз. Ва лā яудуху ҳифзӯҳумā. Ва Ҳува-л ӯалийю-л-ӯаъим. 255.

255. Аллоҳ Худоест, ки ҳеҷ маъбуде ба ҷуз Вай нест, зиндаву тадбиркунандаи олам аст. Ёро на пинаке ва на хобе мегирад. Он чӣ дар осмонҳост ва он чӣ дар Замин аст, аз онӣ Ёст. Кист он ки назди Ё ба ҷуз ҳукми Ё шафоъат кунад? Медонад он чӣ пешдасти онҳост ва он чӣ паси пушти онҳост. Ва иҳота (дарк) карда наметавонанд (мардум) ба чизе аз илми Аллоҳ, магар ба он чӣ Вай хостааст. Фаро гирифтааст қор (подшоҳи)-и Ё осмонҳо ва Заминро ва гарон намешавад бар Вай нигоҳбонии ин ҳар ду. Ё баландмартабаву бузургқадр аст.

Ояти мазкур дар истилоҳи олимони дини Ислом «Оят-ал-курсӣ» ном дорад. Аллоҳтаъоло зимни ин бузургтарин ояти Қуръон чандин исму сифатҳои худро бо тариқи кофӣ зикр намуда, ба бандагони худ хабар додааст, ки Ё таъоло соҳиби ҳаёти комил буда, ба ҷуз Ё дигар маъбуди барҳаққе барои ҷамии махлуқот вучуд надорад. Ё дар нафси худ зинда буда, абадӣ боқӣ аст, ҳаргиз намемирад. Ё таъоло қайюм аст. Ҷамии мавҷудот ба Ё таъоло мӯҳтоҷу бидуни амри Ё таъоло суботе надоранд. Ё таъоло аз ҷамии мавҷудот беҳочат буда, бо Зоти худ қоим аст. Сифати қайюмияти Ё таъоло ба дараҷае расидааст, ки барои тадбири муҳофизати шуъни махлуқоти худ Ёро ҳатто пинак (хоби сабук) ва хоби сангин намебарад. Дар ҳадисе аз ҳадисҳои Расулulloҳ (с) низ омадааст, ки фармудаанд: **“Албатта, Аллоҳтаъоло хоб намекунад ва сазовор ҳам нест, ки Ё таъоло хоб кунад. Натиҷаи қайюмият аст, ки тадбири ҳама махлуқҳо аз онӣ Ё таъолост”**.

Инчунин, ҷамии он чи дар осмонҳо ва Замин аст, махлуқу (офаридаву) банда буда, таҳти фармони Ё қарор доранду соҳиби ҳамаи онҳо Ё таъолост. Сари ин мавзӯ бо оятҳои 93-94-95-и сураи «Марям» иншоаллоҳ, боз мегардем.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло азамат ва ҷалолу кибриёи худро маълум кунонида фармудааст, ки дар назди Ё таъоло ва бе

фармони Ў кист, ки касро шафоъат кунад? Яъне бо саволи инкорӣ Аллоҳтаъоло бандагони худро мепурсад, ки оё ягон кас бе иҷозати Ман ҷасорат нишон дода, касеро шафоъат карда метавонад? Маълум мешавад, ки шафоъат вучуд дорад, лекин иҷозаи Аллоҳтаъоло лозим аст. Шафоъат моли Аллоҳ аст, на моли касе. Яъне ҳуқуқи дар пешгоҳи Ў таъоло шафоъат карданро доштани гурӯҳе аз инсонҳо мисли анбиё ва авлиё далели он нест, ки онҳо шафоъатро мустақилона, бе иҷозати Аллоҳ мекунанд. Ин мақомро Аллоҳ ба онҳо бахшидааст, онҳо танҳо бо иҷозати Аллоҳ таъоло гунаҳкоронро шафоъат мекунанд. Ин мазмунро аз ҳадиси машҳур, ки онро ҳадиси шафоъат ҳам меғӯянд, низ фаҳмидан мумкин аст. Аз мазмуни ояти мазкур ҳақ будани шафоъат маълум аст. Албатта, Аллоҳтаъоло шафоъатро ба василаи бандагони хоси худ ба анҷом мерасонад. Барои шахсоне, ки шафоъатро мункиранд, ин оят рад аст.

Аммо гурӯҳи шахсоне, ки дар гуноҳҳо аз худ ҷасорат нишон дода, сари ҳар қадам ба шафоат умед мебанданд, хомхаёланд. Ҳар ду гурӯҳ маънои шафоъатро ба хубӣ пай набурдаанд. Як мисоли табиӣ: Агар ҷанин (мағз)-и тухм пӯсида бошад, бо интиҳоби замини беҳтарин, таъмини намӣ ва гармии мувофиқ, ҳарчанд кӯшиш харҷ шавад, ҳам гиёҳ намерӯяд. Мисли ҳамин авлиёуллоҳ чунин шахсони нолоиқ сар то қадам дар гуноҳ ғӯтида ва дар кардани гуноҳ ҷасурро, ки ризои Аллоҳ набошад, шафоат намекунанд! Билфарз, хоҳанд ҳам, беасар мемонад. Оё ақли солим ҳукм карда метавонад, ки шахсеро, ки Аллоҳ аз ӯ розӣ набошад, авлиёуллоҳ шафоат кунанд? Ҳар инсоне, ки меҳоҳад аз шафоати шафоаткунандагон баҳра барад, бояд, ки худро ба афкору аъмоли шафоаткунанда мувофиқ гардонад ва ҳадди ақал амали худро ба сарҳади шафоат бояд расонаду шоистаи афви Парвардигор созад. Ин мазмунро ояти 26, с. «Ан-начм» ва ҷузъи ояти 28, с. «Анбиё» иншоаллоҳ, комил месозад.

Баъди ин эзоҳ боз мегардем ба тафсиру эзоҳи сифати ҳафтуми Аллоҳтаъоло, ки дар ин оят аст. Худованд ҳар чи назди онҳо ва паси онҳо ҳаст, бо илми азали ва абадии худ медонад, яъне илми азалии Ў таъоло, ҳамаи он чиро, ки аз аввал ба вучуд омадааст ва он чизеро, ки баъд, то абад ба вучуд меояд, ихотақунанда аст.

Бинобар ин, шафоаткунандагон ва шафоъатшавандагон киҳо ҳастанд, Аллоҳтаъоло ҳудаш медонад. Сифати ҳаштумини

Аллоҳтаъоло ин аст, ки бандагон аз илму маълумоти Аллоҳ ба ҷуз андак маълумоте, ки бо забони Расулони худ дононда аст, дигар чизеро намедонанд. Яъне бандагон танҳо бахши кӯчаке аз илмро, ки дар партави илми ӯ таъоло қарор дорад ва донишони онро Аллоҳ барои бандагон маслиҳат дида бошад, медонанду бас. Ин ақида дуруст аст, ки ӯ таъоло бо хости Худ, бо тадриҷ, аз асрори ҳайратангези офариниши Худ парда мебардорад ва ихтироъи ҷадидеро дар ихтиёри инсонҳо мегузорад, илми онҳоро барои фаҳмидани он ихтироъ густариш медиҳад.

Ҳангоми зикри 9-умин ва 10-умин сифати баркамоли Худ, дар ин оят, Аллоҳтаъоло фармудааст, ки бо он васеъӣ ва он паҳноие, ки Курсии Аллоҳтаъоло дорад, заминҳо ва осмонҳоро гунҷонидаасту онҳоро ихота дорад. Дар тафсири калимаи Курсӣ ва маънои ӯ муфасссирон фикрҳои гуногун доранд. Назди Ибни Аббос (а), мурод аз Курсӣ илми Парвардигор аст, бо далели **"Раббано васиъат кулла шай-ин раҳматан ва ълмо"**. Аммо андозаи Аршро ба ҷуз Аллоҳ касе намедонад. Абӯзари Ғиффорӣ (р) гуфтаанд, ки ман аз Расулуллоҳ (с) шунидам, ки гуфтанд: **«Курсӣ назди Арш мисли ҳалқаест, ки дар байни саҳрои калон партофта шудааст, сатҳи Арш бар Курсӣ мисли сатҳи саҳро бар ҳалқа аст»**. Нигоҳдори Ҷамину осмонҳо ва он чи дар онҳост, бар Аллоҳтаъоло машаққат ва ҳеҷ сангинӣ намеорад, зеро қудрат (тавоноӣ)-и Аллоҳтаъоло номаҳдуд аст. Дар охир, ӯ таъоло фармудааст, ки ӯ таъоло дар мартаба Зоти Олию Зоти Бузург аст. Яъне, Худованд бартару болотар аз ҳар гуна айбу нуқсон аст.

Акнун чанд ҳадисе дар фазоил ва аҳамияти «Ояталкурсӣ». Бо ривояти Имом Аҳмад аз Убай ибни Каъб (р) Расулуллоҳ (с) пурсиданд, ки кадом оят дар Қуръон бузургтар аст. Убай ибни Каъб (р) дар ҷавоб гуфтанд: «Ояталкурсӣ». Расулуллоҳ (с) фармуданд: **«Таҳният бод бар ту илм, ай Абомунзар!»**.

Имом Бухорӣ дар китоби «Фазоилул Қуръон» дар китоби ваколат дар баёни сифати Иблис аз Усмон ибни Ҳайсом ӯ аз Авф ва ӯ аз Муҳаммад ибни Сирин ва ӯ аз Абӯхурайра (р) ривоят мекунад, ки Абӯхурайра (р) гуфтанд: «Расулуллоҳ (с) маро барои ҳифз кардани садақоти моли рамазон, яъне садақаи фитр вакил гардониданд. Вақто ки ман онҳоро ҳимоя менамудам, боре дидам, ки марде бо тарзи дуздӣ аз онҳо гирифта истодааст». Ӯро доштам ва ба ӯ гуфтам: «Албатта, туро ба назди Расулуллоҳ (с) мебарам, бигзор ӯ (с) чӣ ҳукме кунад». Он мард гуфт: «Бигзор маро, ман

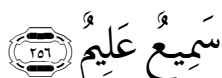
мӯҳточу аёлмандам. Пас раҳмам омад, ўро сар додам». Вақто ки субҳгоҳ ба назди Расулulloҳ (с) рафтам, Расулulloҳ (с) ба ман гуфт: «Эй Абӯхурайра (р), бегоҳӣ асири ту чӣ гуфт?». Абӯхурайра (р) мегӯяд, ки гуфтам: «Ў аз ҳоҷатмандӣ ва аёлмандии худ саҳт шикоят кард, раҳмам омад, ўро раҳо кардам». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Ў туро дурӯғ гуфтааст, ў ба зудӣ боз мегардад.”** Абӯхурайра (р) мегӯянд: «Вақто ки сухани Расулulloҳ (с)-ро шунидам, ки ў албатта, боз мегардад, бори дигар ўро поидам».

Дар ҳақиқат, бегоҳ бори дигар ба сифати дузд даромад, боз аз он молҳои он ҷо буда ҳиссае бардошт, ман ўро боздоштам ва ба ў гуфтам: «Албатта, туро ба назди Расулulloҳ (с) мебарам, ў (с) чӣ ҳукме кунад». Боз ў забон аз мӯҳточӣ ва аёлмандии худ кушод ва гуфт: «Дигар боз намегардам, раҳмам омаду боз ўро раҳо кардам». Вақти субҳгоҳ ба назди Расулulloҳ (с) рафтам, Ў (с) аз ман пурсид: **“Эй Абӯхурайра, бегоҳ бо асири дастгиркардаат чӣ кардӣ?”** Гуфтам: «Ё Расулллоҳ (с), аз ҳоҷатмандӣ ва аёлмандии худ бисёр шикоят кард, раҳмам омад, ўро раҳо кардам». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Ў туро дурӯғ гуфтааст, вай боз меояд”.** Абӯхурайра (р) мегӯяд, вақто ки сухани Расулulloҳ (с)-ро шунидам, дар дилам ҳеҷч шакке набуд, ки ў албатта, боз ба зудӣ меомадааст, бинобар ин, бори севум ўро поидам. Дар ҳақиқат боз, чуноне ки Расулulloҳ (с) гуфтанд, ў боз ба анбори садаҳои фитр барои дуздӣ даромад. Ман ўро ин сафар дурусттар дастгир намудам ва азми росих намудам, ки албатта, ўро барои мурофия ба назди Расулulloҳ (с) мебарам, то ў (с) чӣ ҳукме кунад. Ба ў гуфтам: «Ту ваъда додӣ, гуфти, ки дигарбор намеоям, боз омадӣ! Охир, се бор аст, ки ту ба ман дурӯғ мегӯӣ!». Ў гуфт: «Ин сафар маро халос кун, ман барои ту чизе (дуое) нишон медиҳам, ки агар бегоҳ ўро хонӣ, шайтон то саҳар ба ту наздикӣ намекунад ва Худованд бо баракати он ба ту ғоидаҳои мерасонад». Гуфтам: «Он дуо чист?» Гуфт: «Ҳар вақто ки бегоҳ ба хоб равӣ, «Ояталкурсий»-ро бихон, ҳамеша аз тарафи Аллоҳ барои ту посбоне ҳаст ва шайтон дигар бор, то саҳар ба ту наздик намешавад». Аз шунидани ин сухан, ўро боз раҳо намудаму субҳгоҳон ба хидмати Расулulloҳ (с) ҳозир шудам. Ў (с) аз ман пурсид: **“Асири бегоҳ дастгиркардаи ту чӣ кор кард?”** Гуфтам: «Ё Расулллоҳ (с), ў бо фикри худ калимаҳои ба ман хононд, ки гӯё агар ман онҳоро бегоҳӣ ҳангоми хоб рафтан хонам, Худованд ба ман нафъ мерасонидааст, шайтон то саҳар ба ман наздик намешудааст,

бинобар ин, ман ўро сар додам». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Он калимаҳои (дуоҳои) нишондодаи ў чӣ будаанд?”**. Абӯхурайра (р) гуфт: «Ҳар вақто бегоҳӣ хоҳӣ, ки хоб равӣ, "Ояталкурсий"-ро аз аввал то охир бихон, ту ҳамеша то субҳ дар ҳифзу ҳимояи Аллоҳ мемонӣ». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Ў дар ин масъала рост гуфта бошад ҳам, лекин ў худ дурӯғгӯӣ аст.”** **«Ай Абӯхурайра, медонӣ ту дар ин се шаб бо кӣ гуфтугӯ доштӣ?»** Гуфтам: «Не! Ё Расулalloҳ (с). Расулulloҳ (с) гуфтанд: «Ў шайтон буд». Ба ҳамин мазмун дар фазилати «Ояталкурсий» ривоятҳо бисёр аст, аз ҷиҳати ихтисор, аз зикри онҳо сарфи назар кардем.

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۚ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ

وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ



**Лӓ икрӯҳа фи-д-дин. Қа-т-табайяна-р-рушду мина-л гайй.
Фа ма-й-якфур би-т-тӯғӯти ва юьмий биллӓҳи фақад-
истамсака би-л-ъурвати-л-вуғқо ланфисома лаҳӓ.
Валлоҳу Самийъун Ёалим. 256.**

256. Барои ба дин даромадан (шаҳси кофирро) ҷабр кардан раво нест. Батаҳқиқ, роҳи рост аз гумроҳӣ зоҳир шудааст. Пас, ҳар кӣ ба бут (шайтон) мункир шавад ва ба Аллоҳ имон орад, батаҳқиқ, ба дастовез (ресмон)-и маҳкаме ки гӯсастан (кандан) барои ў нест, ҷанг задааст. Ва Аллоҳ шунаво ва доноист.

Дар баёни сабаби нузули ин оят, муфасссирони киром ривоятҳои гуногунеро ба кор бурдаанд. Аммо мо чанде аз онҳоро ихтиёр намудем, ки иншоаллоҳ, саҳеҳтаранд. Дар ҳақиқат, агарчи ҳукми оят омм аст, лекин сабаби нузули оятро Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд: «Марди мусалмоне аз ансориҳо бо ном Ҳусайн ду писар дошт, бо ривояте онҳо насронӣ буданд, падарашон назди Расулulloҳ (с) омаду пурсид: «Ё Расулalloҳ (с), писарони ман Исломо қабул надоранд, ба насронигии худ монданианд, оё онҳоро барои қабули Исломи маҷбур кунам?». Дар ин асон, ояти мазкур нозил шуд.

Дар ривояти дигар овардаанд, ки тоҷирони Шом насронӣ буданд, вақто ки хостанд, аз Мадина ба ватанашон баргарданд, аллакай ин ду писарро ба дини худ дароварда буданд. Онҳо ҳамроҳи тоҷирон равон шуданд. Падарашон назди Расулulloҳ (с) омада пурсид, ки аз қафои писарон одамеро фиристаму онҳоро ба Ислом маҷбур кунам? Дар ин асно ояти мазкур нозил шуд Ояти мазкурро муфасссирони киром чунин эзоҳ додаанд: «Бо ҷабру икроҳ ҳеҷ касро ба дини мубини Ислом даровардан мумкин нест». Яъне инсоне, ки мусалмон нест, ўро бо ҷабр ва зўри ба Ислом даровардан иҷозат нест, зеро роҳи ҳақ аз ботил бо хубӣ аёну маълум шудааст. Маълум мешавад, ки дини мубини Ислом дини таҳмили ва маҷбури нест. Шахсоне гўянд, ки Ислом бо зарби қуввату зўрии шамшер ба пеш меравад, ин оят посухи онҳост. Дар ҷое, ки Ислом иҷоза надод, ки падар барои тағйири ақида фарзанди худро таҳти фишор қарор диҳад, чӣ тавр метавон гуфт, ки Ислом барои ғайри мусалмонон маҷбурист?

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло меафзояд, ки ҳар шахсе ба парастидашудаҳое, ки ғайри Худо мебошанд, яъне шайтонпарастӣ ва бутпарастиро қалбану феълан қабул накарда, тарк кунад, ба Аллоҳи ягона имон ораду Ў таъолоро ба ягонагиаш парастид кунад, гўё ин шахс ба дастгираи-риштаи маҳкаме чанг задааст. Вай бо боварии комил метавонад, итминон ҳосил кунад, ки дигар он банду дастгира ҳаргиз кандаву шикаста намешавад. Дар тафсири калимаи "Урватулвусқо" муфасссирон маънои гуногунро иҷоза додаанд: Масалан, Мучоҳид (р) мегўяд: «Мақсад аз он калима Имон аст». Саддӣ мегўяд: «Ислом аст». Саъд ибни Ҷубайр ва Заҳҳок мегўянд: "Калимаи **"Ло илоҳа иллаллоҳ"** аст." Аз Анас ибни Молик ривояте расида, ки мақсад аз "Урватулвусқо" Қуръон аст. Салим ибни Абиҷаъд гуфтаанд: «Маънои он калима дўстӣ барои Худо бошад, бадбинӣ ҳам, барои Худо бошад". Ба ҳар тақдир, ҳамаи ин қавлҳо саҳеҳ аст, байни онҳо зиддияте нест. Ҳамаи инҳо дар як маъно ҷамъ мешаванд, ки он Аллоҳро ягона дониста, парастид кардан аст. Ҳар инсон метавонад, бо чунин яккапарастӣ худро дар сироталмустақим (роҳи рост) барои духули Ҷаннат устувор бидорад. Дар охири оят омада, ки ҳар чи бошад, Худованд суҳанҳои онҳоро шунавандаву донанда аст. Яъне назди Ў таъоло қуфру имони ҳар банда, агарчи банда аз дигарон маҳфӣ дорад, ҳам маълум аст.

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ ءَامَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَالَّذِينَ
 كَفَرُوا أَوْلِيَآؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ ۚ
 أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Аллоҳу валийю-л-лазӣна āману юхриҷуҳум-м мина-џ-
 зулумāti ила-н-нур. Ва-л-лазӣна кафарӯ авлийауҳуму-т-
 тоғуту юхриҷунаҳум-м мина-н нури ила-џ-зулумāt.
 Улаїка асҳāбу-н-нāри ҳум фӣхā ҳолидун. 257.

257. Аллоҳ корсоз (сарпараст)-и касонест, ки имон овардаанд.
 Онҳоро аз торикиҳо ба сӯйи рӯшноӣ берун меорад. Ва ононе ки
 кофир шуданд, авлиёи (корсозони) онҳо тоғутҳо ҳастанд, ки
 онҳоро аз рӯшноӣ ба сӯйи торикиҳо берун меорад. Ин ҷамоъа
 бошандагони Ҷаҳаннаманд. Онҳо дар он ҷо ҷовидон мемонанд.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур хабар додааст, ки шахсоне,
 ки имонро ба худ нигоҳ дошта тобеу пайрави он роҳе, ки ризои
 Аллоҳ дар он аст, бошанд Худованд дӯсту ёвари чунин бандагон
 ва корсози корҳои онҳо буда, онҳоро аз торикиҳои қуфру ҷаҳолат
 ба сӯи нури имон ҳидоят (раҳнамоӣ) мекунад. Албатта, мӯъминон
 дар ҳар марҳалае, ки бошанд, шадидан мӯҳтоҷи раҳнамоии
 Парвардигоранд.

Бинобар ин, дар ҳар шабонарӯз меғӯем **"Худоё, пайваста
 моро ба роҳи рост ҳидоят фармо"** (с. «Фотиҳа» о.5). Баръакси
 он тоифа, шахсоне, ки кофир шуданд, дӯсту ёвари онҳо шайтон
 аст, ки дар назари онҳо корҳои гуноҳро ороиш дода, ба ин восита
 онҳоро аз роҳи ҳақ хориҷ намуда, ба сӯи торикиҳои қуфру шак
 тела медиҳад. Аз ин ҷост, ки Аллоҳтаъоло калимаи нурро бо шакли
 танҳо ва калимаи зулмор бо лафзи ҷамъ (зулмот) зикр намуд, зеро
 ҳақ яқтост, аммо зулмот-(гумроҳӣҳо ва торикиҳо) бисёр аст. Ба
 ҳамин далел, онҳоеро, ки дӯсту ёварашон шайтон шудааст, бо
 тоғутҳояшон як ҷо бо ҳам аҳли оташи ҷаҳаннаманд ва онҳо
 ҳамеша дар оташи сӯзон бимонанд. Дар роҳи ҳақ набояд ҳеҷ гуна
 парокандагӣ вучуд дошта бошад, роҳи ҳаққу ваҳдат саросар
 якпорчагиро меҳаҳад. Ин ақида назди аҳли ҳақ маълум аст, ки

Худованд бо ҷабру зӯроварӣ касеро ба сӯи нур-ҳақ ё касеро ба ҷабр ба куфр дохил намекунад. Ин ҳар ду амал касби инсонҳост.

Онҳо чунин сарнавиштро меҳоҳанду ихтиёр мекунад. Ояти зер шарҳи ояти қаблӣ буда, дар он Аллоҳтаъоло фармудааст.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ

إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي

وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ

فَأْتِي بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ

الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾

Алам тара ила-л-лазӣ ҳаҷҷа Иброҳи́ма фи Раббихӣ ан а́тāхуллоҳу-л-мулка из қола Иброҳи́му Раббийя-л-лазӣ юҳйӣ ва юми́ту қола ана уҳйӣ ва умӣт. Қола Иброҳи́му фа инналлоҳа яъти би-ш-шамси мина-л-машриқи фаъти биҳа мина-л-мағриби фа бухита-л-лазӣ кафар. Валлоҳу ла яҳди-л қавма-з-золимин. 258.

258. Оё он шахсеро, ки бо Иброҳим дар боби Парвардигораи, бо сабаби он ки Аллоҳ ӯро (Намрудро) подшоҳӣ дода буд, бо ҳуҷҷат гуфтугӯ кард, надидӣ? Чун Иброҳим гуфт: «Парвардигори ман Он аст, ки зинда мекунад ва мемиронад». Он кофир гуфт: «Ман ҳам зинда мекунам ва мемиронам». Иброҳим гуфт: «Пас, ҳаройина, Худои ман Офтобро аз машириқ меорад, пас, ту онро аз (тарафи) мағриб биёр!» Пас, он кофир мағлӯб шуд. Ва Худованд гурӯҳи ситамгорро ҳидоят намекунад.

Молу мулки дунё инсони беҳирадро то андозае мағрур месозад, ки ҳатто даъвои худой ҳам мекунад. Аз он ҷумла, рафтор ва даъвои Намруд, писари Канъон подшоҳи Бобули Ироқ, ки дар

замони пайғамбарии Иброҳими Халилуллоҳ (а) подшоҳӣ мекард, инсони шунавандаро ба тааҷҷуб меорад. Он мағрур он мулку ҳашаматеро, ки Аллоҳтаъоло ба ӯ ато намуда буд, қадр накарда, вуҷуди Аллоҳи ягонаро инкор намуд. Ҳатто бо Иброҳими Халилуллоҳ (а) ҳуҷҷатронӣ намуда, аз Иброҳим (а) пурсид, ки Худои ту кист, ки ба сӯйи ӯ моро даъват мекуни? Дар ин асно, Иброҳим (а) ба он тоғӣ гуфт, ки Парвардигори ман чунин Зотест, ки дар ҷасадҳо ҳаёт ва маргро халқ мекунад, танҳо ӯ Парвардигори ҷамии оламҳост.

Намруди тоғӣ дар ҷавоб барои дар ғафлат нигоҳ доштани атрофиёнаш роҳи тазвир ва носаҳеҳро пеш гирифта гуфт, ки Қонуни ҳаёт ва марг дар дасти ман низ ҳаст, ман ҳам метавонам касеро зинда кунам ва касеро миронам. Барои исботи даъвои худ, тибқи ривояти Ибни Аббос (р) ҳилаеро ба кор бурда, фармон дод, ду нафари зиндоние, ки маҳкум ба қатл шуда буданд, ба наздаш оварданд. Амр намуд, то якеро ба қатл расонанд ва дигареро озод кунанд. Баъди чунин ҳодиса рӯ ба Иброҳим (а) оварда гуфт: «Дидӣ, чӣ гуна ҳаёту мамот дар дасти ман аст? Ман ҳам якеро зинда гардонидам ва дигареро ба марг супоридам!».

Иброҳим (а) барои беқувват сохтани ҳилаи ин беҳирад, то ин ки ин душмани Худо натавонад мардуми соддаро ба фиреб андозад, далели дигареро ба майдон оварда, ба Намруд гуфт, ки Парвардигори ман Офтобро ҳар рӯз аз машриқ меоварад, агар ту рост мегӯӣ, ки бар ин ҷаҳон ҳоким ҳастӣ, ҳудро худо мегӯӣ, метавонӣ Офтобро ҳадди ақал як маротиба ҳам бошад, бо қудрати худ, аз тарафи мағриб биёварӣ!? Ин марди кофир инро аз Иброҳим (а) шунид, назди ин ҳуҷҷати боқувват лол шуда, ҷавоб дода натавонист, назди атрофиёни худ шармандаву хомӯш шуд. Афсӯс, ки ба ҷои имон овардан, боз дар куфр боқӣ монду саркашиашро зиёд намуд. Оре! Худованд ба шахсони куфрпешаю золим ҳангоми мунозира бо ҳақ далелеро илҳом намекунад, онҳо мисли кару гунг менишинанд ва дигар илоҷеро наёфта, даст ба теғ мебаранд. Бо ривояте аз Садӣ (р) чунин мӯҷаро байни Иброҳим (а) ва Намруд (л) баъди аз оташ саломат берун омадани Иброҳим (а) воқеъ шуд.

Зайд ибни Аслам (р) чунин гуфтааст: “Аллоҳтаъоло ба сӯйи ин подшоҳи золими худбин фариштаеро фиристод, то ӯро амр ба имон кунад, вале имон наовард. Бори дувум ва сеюм ҳам ӯро даъват ба имон кард, ӯ нахост. Ба ӯ гуфт, набошад ҳамаи

қувваатро ҷамъ кун, ман ҳам ҳамаи қувваамро ҷамъ мекунам. Намруд (л) ҳамаи қувва ва лашкарашро вақти баромадани Офтоб ҷамъ намуд. Худованд ба муқобили лашкари Намруд (л) чунон пашшаи бисёрро равон кард, ки аз сиёҳии пашшаҳо чашм Офтобро дида наметавонист. Пашшаҳо гӯшту пӯсти онҳоро хӯрданду устухонашон гардониданд. Яке аз онҳо дар хайшуми (бинии) Намруд (л) даромад, муддатҳо он пашша ўро азоб меод. Парасторонаш барои таскини Намруд (л) ба сараш мезаданд.”

Хулоса, Аллоҳтаоло бо лашкари камқувваттарини худ онҳоро ҳалок сохт. Вақто ки суҳан дар хусуси ҳаёт ва марг меравад, қиссаи дигареро ояти зер, баён кардааст.

أَوَكَلَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ ۖ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۖ وَانْظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ ءَايَةً لِّلنَّاسِ ۖ وَانْظُرْ إِلَىٰ الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ۖ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ ۖ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

Ав ка-л-лази марра ъала қаряти-в ва ҳия ховиятун ъала ъурушиха қола анна юҳйи ҳазихиллаҳу баъда мавтиҳа. Фа аматахуллоҳу миата ъамин сума баъаъах. Қола кам лабишт. Қола лабишту явман ав баъза яём. Қола бал-л-лабишта миата ъамин фанъур ила таъамика ва шаробика лам ятасаннах. Ванъур ила ҳимарика ва ли наҷъалака аята-л ли-н-нас. Ванъур ила-л-ъизоми кайфа нуншизуҳа сума наксӯҳа лаҳма. Фа ламма табайъана лаҳу қола аъламу анналлоҳа ъала кулли шай-ин қадир.259.

259. Ё ба монанди шахсе, ки бар деҳае гузашт, ки вай бар бому деворҳои худ афтода буд, ба худ гуфт: «Чӣ гуна Аллоҳ мардуми ин деҳаро баъди мурданашон зинда мекунад?». Пас, Аллоҳ ӯро сад сол миронд, баъд аз он ӯро барангехт ва гуфт: «Чӣ қадар даранг (хоб) кардӣ?». Гуфт: «Як рӯз, ё поре аз рӯз даранг кардам». Гуфт: «Балки сад сол диранг кардӣ, пас ба сӯйи таъоми худ ва ошомидани худ, ки (ҳанӯз) тағйир наёфтааст, назар кун. Ва ба сӯйи дарозгӯш (хар)-и худ назар кун, то туро барои мардум нишонае гардонем. Ва ба сӯйи устухонҳои (пӯсидаи) харат, назар кун, ки чӣ гуна онҳоро ҷунбиш медиҳем, баъд аз он бар он гӯштро мепошонем». Пас, чун ин ҳол ба ӯ маълум шуд, гуфт: «Ба яқин медонам, ки Аллоҳ бар ҳама чиз тавоност».

Ояти мазкур мисли ояти қаблӣ ҳамчу достони дигар, барои бовар кунонидани инсонҳоест, ки мӯъмин шудани онҳоро Аллоҳтаъоло ирода кардааст.

Марде аз мардони Худо аз деҳае (Байтулмақдис), ки Бухтуннаسر ном шоҳ ӯро хароб карда буд, улоғсавор гузар кард. Муфасссирони киром дар кӣ будани он мард нуқтаи назари гуногун доранд. Баъзеи онҳо гуфтанд, ки он мард Хизр (а) буд. Баъзе аз онҳо Узайр (а)-ро дар назар доранд. Баъзеи онҳо гуфтаанд, ки ӯ марди солеҳе аз бани Исроил будааст. Дар асоси машхуртарин ривоят он мард Узайр (а), яке аз пайғамбарони Бани Исроил буд. Вақто ки назари он мард ба деҳа меафтад, мебинад, ки деҳае, ки соҳиби иморатҳои бузург буд, хеле хароб гаштааст, бомҳояш болои деворҳо афтодаву мардум мурдаву устухон гаштаанд. Он мард ба бузургию қудрати Аллоҳ ва дар офаридгории ӯ тааҷҷуб намуда, мегӯяд, ки во аҷабо, аз қудрати Аллоҳтаъоло. Худованд мардуми ин деҳаро, баъди ин қадар харобу вайрон шудан, чӣ гуна зиндаву обод мегардонад? Ин марди улоғсавор, ки бо ҳамроҳи худ аз ангур, анҷир, ширинӣ ва нӯшокӣ тӯшае дошт, ғарқи тафаккур чанде таваққуф кард.

Дар ҳамин асно, Аллоҳтаъоло ӯро 100-сол миронд. Дар ин муддат баъди гузаштани 70-сол, боз ин деҳа аз нав бунёд шуд ва аҳолии он барқарор шуд. Яъне бани Исроил боз ба ин деҳа омаданду мисли аввала ӯро обод сохтанд, аллакай 100-сол гузашт. Худованд он марди солеҳро аз хоб (марг) бедор сохт, яъне ӯро зинда гардониду аз ӯ ба воситаи фаришта пурсид, ки чанд сол хоб намудӣ? Он мард андеша намуд, вақто ки деҳаи харобшударо дид, пеш аз зуҳр буд, чун аз хоби тӯлонӣ бедор шуд, Офтоб ҳанӯз

ғуруб накарда буд. Бинобар ин гуфт: “Як рӯз, ё ним рӯз хоб намудаам.” Дар ин лаҳза Аллоҳ ба ӯ хитоб намуда гуфт, ки ту 100-соли комил диранг кардӣ! Барои итминони ӯ дастур дода шуд, ки агар шак дошта бошӣ, ба тӯша ва нӯшокиҳои худ назар кун, дар ҳақиқат бо мурури замон тағйир наёфтаанд, локин ба маркаби худ назар андоз, бин чӣ хел устухонҳои ӯ пароканда шудаанд. Вақто назари ӯ ба таъоми худ афтод, дид, гӯё ҳеҷ вақте нагузаштааст онҳо фосид ҳам нашудаанд. Чун ба маркаби худ назар кард, дид, ки маркаб мурдаву устухон гашта, ба ҳар тараф пошидааст. Мард итминон ҳосил намуд, ки дар ҳақиқат солҳои бисёре гузаштааст. Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки мо туро ба рӯи чунин саҳна оварданамон барои он аст, ки то бидонӣ, ки ин воқеа аввалан посухи саволи ту шавад ва сониян туро барои марудм ҳамчу мӯъҷиза ва нишонае гардонидем, то онҳо бидонанд, ки барангехтани баъди миронидан ҳақ асту рост. Акнун ба сӯи устухонҳои маркаби худ нигоҳ кун ва тааммул кун, ки мо чӣ гуна онҳоро бо ҳам пайваст мекунем ва онҳоро чӣ гуна бо қудрати худ бо ғушту пӯст мепӯшонем ва маркабро чӣ гуна аз нав зинда месозем! Вақто ки хитоби Худовандро шунид ва бо чашми худ санъати офаридгории Парвардигорро бевосита дид, тааҷҷуб ва шубҳаҳои ӯ бартараф гаштанд. Он мард баъди мушоҳидаи ин ҳодиса ва тафаккур гуфт: “Ман огоҳӣ доштам ва имон доштам, ки Аллоҳ ба ҳама қодир аст, локин баъди мушоҳидаи ин манзара илми ману огоҳии ман яқину комил шуд.”

Ин намуди илмро илмуляқин меноманд. Худованд ҳамаи мӯъминонро аз ин намуд илм баҳравар гардонад. Омин! Валлоҳу аълам.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أُولَٰئِمۡ تَتُومِنُ

قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَظْمِنَ قَلْبِي ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ

إِلَيْكَ ثُمَّ أَجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ أَدْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا

وَأَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

Ва из қола Иброҳиму Раббӣ аринӣ кайфа туҳйи-л мавтā. Қола ава лам туъминн қола балā ва лāки-л ли ятмаинна қалбӣ. Қола фа хуз арбаъата-м мина-т̄ тайри фа сурхунна илайка с̄уммаҷъал ъалā кулли чабали-м минхунна чуз-аъ с̄умма-дъухунна яът̄инака саъйā. Ваълам анналлоҳа Ђазизун Ҳаким. 260.

260. Ва (ба ёд ор он вақтеро, ки) чун Иброҳим гуфт: «Эй Парвардигори ман, ба ман бинамо, ки чӣ гуна мурдагонро зинда мекунӣ?». Аллоҳ гуфт: «Оё бовар надоштаӣ?». Иброҳим гуфт: «Оре! Бовар доштаам, лекин мехоҳам, ки дили ман ором гирад». Аллоҳ гуфт: «Пас, бигир чаҳор тан аз паррандагонро, пас, бо ҳам овар ҳамаро реза-реза назди худ, баъд аз он бар ҳар кӯҳе пораеро аз онҳо бигзор, баъд аз он онҳоро нидо кун. Албатта, шитобон назди ту биёянд. Ва бидон, ки Аллоҳ голибу устуворкор аст».

Дар ин оят Худованд ба Ҳабиби худ (с) бо далелҳои равшан қиссаи сеюмро оид ба баргاردонидани рӯҳ ба ҷисми мурда, мисол оварда, фармудааст, ки дар ёд ор, вақто ки Иброҳим (а) аз Парвардигори худ талаб намуд, ки ай Парвардигори ман, бинамо маро, чӣ гуна мурдагонро зинда мегардонӣ? Худованд бо хитоб ба ӯ гуфт, ки оё ба зинда гардонидани мо бовар надорӣ? Иброҳим (а) гуфт, ки бовар дорам, лекин мехоҳам бо чашм бубинам, то ки дилам ором шавад. Яъне Иброҳим (а) имон (бовар) дошт, ки Худованд дар ҳақиқат мурдагонро аз нав зинда мегардонад, локин меҳост, ки манзараи боз гаштани рӯҳро ба ҷисми мурда, бо чашм дида, дилаш соҳиби илми яқин гардад. Диле, ки соҳиби илми яқин мегардад, дар ҳақиқат ором мешавад. Худованд хости Иброҳим (а)-ро иҷобат намуда, ӯро фармуд, ки чаҳор паррандаро гир. Онҳоро забҳ куну резе-реза кун ва ҳамаи аҷзои онҳоро бо ҳам омехта кун, то ин, ки дигар гӯшташон дар назарат аз ҳамдигар фарқе накунад. Он омехтаҳоро ба чаҳор тақсим кун ва ҳар тақсими бар сари кӯҳе бимон. Баъд ҳар яки онҳоро ба назди худ бихон, онҳо бо сурати аслиашон ба назди ту парвозкунон меоянд.

Муҷоҳид (р) меғӯяд: “Баъди шунидани ин сухан Иброҳим (а) товус, зоғ, каргас ва хурӯсро гирифта, онҳоро забҳ карда, он чи ки Худованд фармуд, иҷро намуд.”

Бо ривояти Ибни Аббос (р) онҳоро бар сари 7 кӯҳ бимонду бо номҳояшон нидо кард, ҳама ба сӯи сарҳои худ давиданду ба онҳо часпида, мисли аввала, гӯё ба онҳо чизе нашуда бошад, омаданд.

Аллоҳтаъоло дар охири ояти мазкур фармудааст, ки ай мухотаб, бидон, ба дурустие, ки Аллоҳтаъоло дар ҳама корҳои худ ғолибу қодир аст. Ўро дар иродаи Худ ҳеҷ чиз очиз гардонида наметавонад ва дар тадбири корҳои Худ бисёр хуб ҳаким аст, тамоми зарроти бадани мурдагонро ба хубӣ мешиносад ва барои ҷамъи онҳо тавоноӣ дорад. Он чи нақл шуд як ҷузъи нишонаи рӯзи растохез буд.

Ояти баъдӣ дар роҳи Аллоҳ сарф намудани молу мулкро, тақдорану таъкидан баён кардааст.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ

سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ



Маҷалу-л-лазӣна юнфиқуна амвāлахум фӣ сабīлиллāҳи ка маҷали ҳаббатин амбатат сабъа санāбила фӣ кулли сӯмбулати-м миату ҳаббаҳ. Валлоҳу юзōифу лима-й-яшāъ. Валлоҳу вāсиъун Ђалīm. 261.

261. Масали ононе ки дар роҳи Аллоҳ молҳои худро харҷ мекунад, монанди масали як донаест, ки бирӯёнад ҳафт хӯшаро, дар ҳар хӯша сад дона бошад. Ва Аллоҳ дучанд медиҳад ҳар киро хоҳад ва Аллоҳ бисёр васеънеъмат асту бар ҳама чиз доноист.

Қуръони маҷид оиди дар роҳи ризои Аллоҳ нафақа додан таъкидҳои фаровоне дорад. Зеро нафақа аз моли ҳалол дар рӯзи қиёмат муҳимтарин асбоби наҷот аст. Аллоҳтаъоло чӣ миқдор будани савоби шахсро, ки дар роҳи Аллоҳ садақа мекунад мисол оварда фармудааст, ки ҳар касе, ки моли худро дар роҳи Аллоҳ садақа мекунад, савоби ӯ аз 10 то 700 баробар аст.

Яъне мисли шахсе, ки як донаи пурбаракатро дар замини ҳосилхез мекорад, дона мерӯяд ва 7-хӯша пайдо мекунад ва ҳар хӯшаи он 100-дона ҳосил мебандад, ҷамъ 700 донро ташкил мекунад. Барои боло бардоштани калимаи Аллоҳ, дар роҳи ризои ӯ садақа дода, савоб ёфтан ба ин монанд аст.

Ба ин мазмун ҳадисҳо бисёр аст. Яке аз онҳоро Имоми Аҳмад ривоят кардаанд. Вақто ки Абӯ Убайда (р) мариз шуданд,

саҳобогон ба аёдати ӯ омаданд ва ӯ аз Расулуллоҳ (с) дар ин хусус, он чиро, ки шунида буд, ба онҳо нақл фармуд. Абӯ Убайда (р) фармудааст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: “Шахсе нафақа кунад, он нафақааш дар роҳи Худо равад, аҷри ӯ то 700 баробар аст. Аммо нафақа бар нафси худ ва аёли худ ё аёдати мариз ё аз роҳ дур кардани чизи ба мардум ҳалалрасонанда 10 баробар савоб дорад. Рӯза бошад, то он гоҳе, ки бо иртиқоби ҳаром онро нашиканад, сипар аст. Аллоҳтаъоло баҳоеро дар бадани шахсе мубтало гардонад, ин ранҷурӣ барои кам кардани гуноҳҳои ӯ каффорат аст.”

Хулоса, он чи дар боло ваъда шуд, интиҳои савоб нест, балки Аллоҳтаъоло дар охири оят фармудааст, Худованд агар хоҳад, савоби садақа ва нафақаро аз ин ҳам зиёдтар мегардонад. Зеро фазли Худованд бисёр васеъ аст ва нияти ҳар нафақакунандаро, ки мустаҳиққи савоб мешавад, хуб медонад. Албатта, аз як дона рӯйидани 700 дона ҷои таъаҷҷуб надорад, зеро мардуми ин замон бо иродаи Худованд аз як дона то 4000 донро дар соли боронӣ бардоштаанд. Худованд бар ҳама қодир аст.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتَّبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا

أَذًى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾

**Ал-лазӣна юнфиқӯна амвāлаҳум фӣ саби́лиллаҳи сўмма
лā ютбиъӯна мā анфақӯ манна-в ва лā аза-л лаҳум
ачруҳум ъинда Раббихим ва лā хавфун ъалайҳим ва лā
ҳум яҳзанӯн.262.**

262. Ононе ки молҳои худро дар роҳи Худо ҳарч мекунанд, баъд аз нафақа кардан на миннатро наси он меоранд ва на изо мерасонанд, подоши онҳо назди Парвардигорашон аст ва тарсе бар онҳо нест ва онҳо андӯҳгин нашаванд.

Аллоҳтаъоло зимни ин оят, шахсонеро, ки дар роҳи ризои Аллоҳ нафақаҳо доданд ва баъди сарфи он бар шахсони гиранда миннат нагузориданд ва на ба қавл ва на ба амал онҳоро озор надоданд, таъриф намуда, фармудааст, ки барои чунин шахсони амалкунанда назди Парвардигорашон чунон аҷри (савоби) бузург аст, ки ҳеҷ чиз ба он баробар шуда наметавонад. Чунин ҷамоъаро даҳшати рӯзи қиёмат ҳам, ҳеҷ хавфе намерасонад. Аз ин дунёе, ки

баъди онҳо мондааст, андӯҳгин ҳам нестанд. Зеро онҳо ба он мақоме расидаанд, ки аз дунё ва он чи дар дунё боқӣ гузоштаанд, ба маротибаҳо беҳтар аст. Ояти мазкур онҳоро итминон медиҳад, ки подошашон назди Аллоҳ ҳазина шудааст. Метавонанд бо итминони комил, бе миннату озор, дар ин роҳ қадамҳои баъдиашонро гузоранд. Зеро ҳар чи назди Парвардигор ҳазина шавад, ҳеҷ хатаре аз байн ўро намебарад. Хулоса, миннат ниҳодан ва озор расонидан, савоби он садақоту нафақотро ботил мегардонад. Ислом дар ин бора ба қадре дақиқ аст, ки баъзе уламо гуфтаанд, ки агар ба шахсе хубие расонида бошӣ, агар салом додани ту боиси ёдоварии он хайрот шаваду ба ў гарон ояд, ба ў салом мадеҳ. Ман (миннат) - он амалест, ки шахсе эҳсонкунанда аз бахшишу эҳсони худ чунон сухан мекунад, ки мояи озори рӯҳии шахси гиранда мегардад, ки ин гуноҳи кабира аст.

Озо (изо додан) - он амалест, ки шахси эҳсонкунанда дар ҳолати сарфу бахшиш гирандагонро дашном медиҳад, фахрфурӯшию такаббур мекунад ё ёдоварӣ бар гиранда мекунад. Ҳол он, ки гиранда намехоҳад, каси дигар аз ин амал огоҳ шавад.

Ояти зер ин муқаддимаро пурра мегардонад.

﴿قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى وَاللَّهُ غَنِيٌّ



﴿Қавлу-м маъруфу-в ва мағфиратун хайру-м мин садақати-й ятбаъухъ азъ. Валлоҳу Ғанийюн Ҳалим. 263.

263. Сухани мулоим гуфтан ва афв намудан беҳтар аз он садақаест, ки аз пайи он озор расонидан бошад. Ва Аллоҳ бениёзу бурдбор аст.

Албатта, ҳар чизе, ки инсон дар роҳи Аллоҳ садақа мекунад, барои наҷоти ҳуди ўст. Аллоҳтаъоло бо ин оят фармудааст, ки аз садақаи бо озор ва бо сухани бад додашаванда, сухани мулоим ва афв беҳтар аст. Яъне, одатан ҳоҷатмандон чизеро аз шахси сарватманд бо пофишорӣ, дар баъзе ҳолатҳо беодобона, талаб мекунанд. Дар ҳамин ҳол, шахси садақадиҳанда бояд густоҳӣ ва беодобии онҳоро афв кунад ва садақаро бо нармӣ ва хушрафторӣ

диҳад. Агар чизе надошта бошад, ё надиҳад ҳам, беҳтар он, ки ба онҳо суханҳои дағал нагӯяд, онҳоро наранҷонад. Албатта, ҳар кореро, ки бандагон анҷом медиҳанд, хоҳ навозиши гадоён бошад, ё акси он, барои худ мекунад, зеро Аллоҳ таъоло ба ҳеҷ чиз эҳтиёҷ надорад. Ў таъоло, чунин Зотест, ки дар баробари корҳои нодурусту носипоси бандагони худ бурдбору ҳалим аст. Яъне ҳилофу гуноҳ кунанд ҳам, дар азоб додану ба уқубат гирифтормамудани онҳо шитоб намекунад ва ризқашонро ҳам қанда намекунад. Гадоён, агарчи аз назди ағниё дасти ҳоли баргараданд ҳам, бояд бахшоиши Худовандро умедвор бошанд.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَتَكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي
يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ
صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لَا يَقْدِرُونَ
عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

Йа айюҳа-л-лазӣна аману лā тубтилӯ садақотикум би-л-манни ва-л-азā ка-л- лазӣ юнфику мāлаху риāа-н-нāси ва лā юьмину биллāҳи ва-л-явми-л-āхир. Фа маāалуху ка маāали сафвāнин љалайҳи туробун фа асобаҳу вāбилун фа таракаҳу салдā. Лā яқдируна љалā шай-им мим мā касабӯ. Валлоҳу лā яҳди-л-қавма-л-кāфирин. 264.

264. Эй касоне, ки имон овардаед, хайроти худро бо миннат ниҳодан ва озор додан табоҳ нақунед, ҳамчун касе, ки моли худро барои нишон додан ба мардум харҷ мекунад ва ҳол он ки ба Худо ва ба рӯзи қиёмат имон надорад. Пас, кори ӯ монанди санги суфтаест, ки болои вай андак хоке бошад, пас бар вай борони бузург расад, пас ӯро сахту суфта гузорад. Аҳли риё аз он чӣ амал карданд, бар чизе тавоноӣ надоранд. Ва Аллоҳ гурӯҳи кофиронро роҳнамоӣ намекунад.

Ин мазмун бори севум аст, ки паи ҳам омада инсони нафақадиҳандаро мутлақо аз миннат ниҳодану озор додан барҳазар мекунонад. Аммо дар ояти мазкур хитоб ба мӯъминон

намуда фармудааст, ки эй касоне, ки ба ягонагии Аллоҳ имон овардаед, аҷри (савоби) садақаи худро бо расонидани миннату озор ҳабата (бесамар) нагардонед. Агар миннат мекунеду озор медиҳед, ин садақоту эҳсони шумо ба садақоти шахсоне монанд аст, ки онҳо на ба рӯ ба рӯ шудан ба Аллоҳ бовар доранду на ба рӯзи охират имон доранд. Зеро онҳо бо ин сарфи моли худ ситоиши мардумро ба худ ҷалб мекунанд, на ризои Аллохро.

Хулоса, шахсе моли худро барои риё ба масраф расонад, ба он монанд аст, ки инсоне болои тахтасанги калоне, ки солҳои дароз зери Офтоб сӯхтаву суфта шудааст, хок мекашонад, ўро ҳамчун замин ҳисобида дон мепошад, то аз ў зироатеро ба даст орад, мутаъассифона, нохост борони селе меборад, тамоми он хоку донро мешўяду меборад ва сангро, ҳамчуноне ки буд, боқӣ мегузорад. Аз дасти он шахс ҳеҷ чизе намеояд ва қудрате ҳам надорад, то он хоку донро болои он санг нигоҳ дорад. Аллоҳтаъоло куфрро бо нафақаҳое бо миннату озору риё омехтаанд, дар як радиф қарор дода, дар охири оят фармудааст, ки Худованд аз гурӯҳи кофироне, ки бо ихтиёри худ роҳи куфр, миннат, риё ва озорро ихтиёр намудаанд, тавфику ҳидоятро мегирад ва онҳоро ба роҳи рост ҳидоят намекунад. Ояти зер мисоли муқобили ин гурӯхро, иншоаллоҳ, баён мекунад.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ

أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ

فَإِن لَّمْ يُمْصِبْهَا وَابِلٌ فَطُلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

**Ва маъалу-л-лазӣна юнфиқӯна амвāлахумубтиғба
марзōтиллāҳи ва таъбита-м мин анфусихим ка маъали
чаннатим би рабватин асōбаҳā вāбилун фа āтат
укулахā зиъфайни фа ил лам юсибхā вāбилун фа талл.
Валлоҳу би ма таъмалуна басир. 265.**

265. Сифати касоне, ки молҳои хешро аз ҷиҳати ризомандии Аллоҳ ва бо сабаби эътиқоди ношӣ (пайдошаванда) аз дили хеш харҷ мекунанд, монанди сифати бөгест ба макони баланд, ки бар вай борони бузург бирасад, пас, меваҳои худро чандон оварад, пас,

агар онро борони бузург нарасад ҳам, шабнами саҳар барояш кифоя бошад. Ва Аллоҳ ба он чи ки мекунад, биност.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур зарбулмасали аҷоибро мисол оварда фармудааст, ки амали шахсоне, ки молҳои худро барои хушнудии ҳазрати Раҳмон сарф мекунанд ва тасдиқу яқин доранд, ки зуд аст, Ё таъоло подоши онро ба мартабаҳои зиёд ба онҳо медиҳад, ба боғи сердарахте монанд аст, ки дар нуқтаи баландии замин ҷой гирифтааст. Меваҳои он нисбатан тару тозаанд. Ба боғ пай дар пай боронҳои бисёр меборад. Боғ чандон ҳосиле медиҳад, ки нисбат ба дигар боғҳои аз худ поён, хеле зиёд аст. Агар ба он борони бисёр нарасад ҳам, аз ҷиҳати латофати ҳавое, ки дар он баландист, боронҳои андак ва ё шабнам кифоя аст. Дар ҳама сурат, ба хоҳири баланд будани макони худ, аз ҳавои тоза ва нури Офтоб истифода намуда, меваҳои худро ба сифати аъло бисёр хуб мерасонад. Инчунин аст достони мӯъминоне ки агар Худованд ба ӯ сарвату сармояи бисёр диҳад, ӯ ҳам барои ризои Ҳақтаъоло садақоти бисёр медиҳад. Аммо ҳамчу борони сабук ё шабнам ба сарвати андак молик шавад, боз ҳам аз садақот додан даст барнадошта, ба қадри тоқат садақот медиҳад. Зеро ҳадаф аз бахшидан ризои Аллоҳро ба даст овардан аст. Дар натиҷа, Аллоҳ амали чунин мӯъминонро бо маротибаҳои зиёд қабул мефармояду аҷр медиҳад.

Ё таъоло дар охири ояти мазкур фармудааст, ки Худованд ба он ҷӣ анҷом медиҳед, огоҳ аст. Яъне он чизе, ки нафақа мешавад, Аллоҳ медонад, ки он моли сарфшуда барои ризои Ёст ё омехтаи миннату озор, ё барои риё аст. Худовандо дилу амалҳои моро моили ризои худат гардон ва амалҳои мо, мӯъминонро аз олоишҳои риё нигоҳ дор. Омин.

Хулоса, шахсоне, ки касби боғдорӣ доранд, маънои ояти мазкурро хубтар мефаҳманд.

Валлоҳуаълам.

أَيُّودُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي

مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ

ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ

اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

А-явадду аҳадукум ан такуна лаҳу ҷаннату-м мин-на-наҳили-в ва аънāбин таҷри мин таҳтиҳа-л анҳāру лаҳу фихā мин кулли-џ-џамароти ва асōбаҳу-л-кибару ва лаҳу зуррийятун зӯафāу фа асōбаҳā иъсōрун фихи нāрун фаҳтарақат. Казāлика юбаййинуллоҳу лакуму-л-āйāti лаъалла- кум татафаккарун. 266.

266. Оё яке аз шумо дӯст медорад, ки ўро боге аз дарахтони хурмо ва ангур бошад ва аз зери дарахтони он ҷўйҳо рагон бошанд ва дар он бог аз ҳар ҷинс меваҳо низ бошанд ва ўро калонсолӣ расида бошад ва ўро авлоди нотавон бошад, пас дар ин ҳолат он боғро гирдбодде расад, ки дар он отаи бошад, пас, он боғро пок бисўзад? Ҳамчунин баён мекунад Аллоҳтаъоло барои шумо оятҳоро, то шояд, ки шумо бияндешед.

Дар ояти мазкур Аллоҳтаъоло барои шахсоне, ки нафақа ва садақоти худро бо риё, миннат ва озор олуида мекунад ва савоби амалҳои худро барбод медиҳанд, зарбулмасали хуберо мисол оварда фармудааст, ки оё яке аз шуморо боге бошад, ки дар он боғ дарахтони хурмо, ангурҳои гуногун бошанд, зери онҳо ҷўйҳои об ҷорӣ бошанд ва меваҷоти дигар ҳам бошад. Соҳиби он боғ ба кўҳансолӣ расида, дигар бар касбе қодир набошад ва фарзандони хурдсола дошта бошад, ки онҳо низ бар касбу коре қодир набошанд. Дар ҳамин асно, гирдбодде, ки дар он отаи сўзон бошад, биёяду боғро якбора сўзонад, на дарахт монаду на меваҳо. Соҳиби он боғ ва фарзандони ӯ ба он меваҳо мўҳтоҷ бошанд. Ин ҳодисаи ногаҳониро соҳиби боғ магар дӯст медорад? Оё розӣ шуда метавонад? Оё умри ӯ дигар кифоя мекунад, то он боғро аз нав бирўёнад? Ҳаргиз! Чунин аст, ҳоли касоне, ки амалҳои некро анҷом медиҳанд, заҳмати фаровоне мекашанд, мутаассифона, бо отаи гирдбоди риё, сумъа, миннат, озор, ҳамаи онро сўзонда, дар он рўзе, ки ниёз ба натиҷаи он доранд, ҳамаро хокистар мебинанд.

Ҳоким дар китоби "Мустандрок" ҳадисеро аз Расулulloҳ (с) ривоят кардааст, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд:

"Аллоҳуммаҷаъл авсаъа ризқиқа ѓалаййа ѓинда кибари синнӣ ва инқизои умрӯ". «Ай бор илоҳо, назде (вақте), ки кӯҳансол мешаваму умрам ба охир мерасад, ризқи васеъатро бар ман арзонӣ дор».

Аллоҳтаъоло дар охири оят фармудааст, ки мо ин қиссаҳо ва мавъизаҳои ибратбахшро барои шумо, бандагон зикр намудем, то шояд, шумо бо тадаббур фикру андеша кунед ва дар он чи ба масраф мерасонед, ихлосро ҳамроҳ кунед ва аз ин мисолҳо ибрат гиред!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِكَافِرِينَ
إِلَّا أَنْ تَغْمِضُوا فِيهِ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾

Йӓ айюҳа-л-лазӣна аманӯ анфиқу миң таййибӓти ма касабтум ва мимма ахраҷна лакум-м мина-л-арз. Ва ла таяммаму-л хабӣса минҳу тунфиқуна ва ластум би аҳизӣҳи иллӓ ан туғмизӯ фӣҳ. Ваъламу анналлоҳа ганийюн ҳамид. 267.

267. Эй касоне, ки имон овардаед, аз покизаҳои он чӣ шумо пайдо кардаед ва аз покизаҳои он чӣ аз Замин барои шумо берун овардаем харҷ кунед ва аз он чизе (ки) харҷ мекунед, хабис (камқимат)-и онро қасд нақунед ва ҳол он ки худ гирандаи он нестед, магар вақте ки дар гирифтани он чашимпӯшӣ кунед! Ва бидонед, ки албатта, Аллоҳ бениёзу сутудақор аст.

Байни оятҳое, ки Аллоҳтаъоло дар он бандагони худро ба нафақа додан фармудааст, ояти мазкур шашумин ояте аз онҳо аст. Ӯ таъоло дар ин оят бандагони худро амр кардааст, ки эй касоне, ки ба яғонагии Худо имон овардаед, аз беҳтарини молҳои покизае, ки касб намуда ба даст овардаед, дар роҳи Аллоҳ садақа (закот) диҳед. Инчунин, Худованд фармудааст, ки аз беҳтарини он чӣ ки аз замин барои шумо хориҷ намудем, низ садақа диҳед, хоҳ дон бошанд, хоҳ мевагӣ, хоҳ ҳазина. Локин аз молҳои хабис, яъне аз молҳои пастсифати худ, барои таҳқири ҳоҷатмандон садақа

накунед. Зеро ба шумо ҳам чизи пастқимматро диҳанд, шумо ҳаё мекунад, онро намегиред ва қабул ҳам надоред. Ё ин, ки дар вақти гирифтани аз рӯи ҳаё чашми худро мепӯшед, яъне макрӯҳ мешуморед. Пас, шумо чӣ хел ҳаққуллохро аз чизҳои пасти нохоҳам адо мекунад?

Дар охир Аллоҳ фармудааст, ки бидонед, ки Аллоҳ ба нафақа, закот ва садақа додани шумо мӯҳтоҷ нест, ҳар чи медиҳед манфиати шумост. Аллоҳтаъоло дар баробари он неъматҳои фаровоне, ки ба шумо арзонӣ намудааст, сазовори ситоиш аст. Ӯ таъоло пок аст, ҷуз покро намепазирад.

Хулоса, Ӯ таъоло аз молҳои нописанд садақа доданро наҳй фармуда, тақвои бандагони худро хоҳон аст. Бояд мусалмонон байнашон ин дастури Қуръониро пиёда созанд, то ин ки аз молҳои номарғуби худ садақа доданро одат накунад. Баъди чунин панду андарз, Аллоҳтаъоло ба оёти зер бандагони худро аз васвасаҳои шайтон барҳазар мекунонад:

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً

مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Аш-шайтону яъидукуму-л-фақра ва яъмурукум би-л-фаҳшāъ. Валлоҳу яъидукум-м мағфирата-м минҳу ва фаẓлā. Валлоҳу вāсиъун Ђалīm. 268.

268. Шайтон ба шумо тангдастиро ваъда медиҳад ва ба беҳаёгӣ мефармояд. Ва Худованд аз ҷониби Худ омӯрзиши ва неъмат доданро ваъда медиҳад. Ва Худованд фарохнеъматӣ доност.

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло фармудааст, ки эй фарзанди Одам, агар шумо хоҳед, ки чизеро дар роҳи Аллоҳ нафақа ё садақа диҳед, шайтон шуморо бо васвасаҳои худ аз тангдастӣ метарсонад ва ба бахилӣ тела медиҳад. Кор ба дараҷае мерасад, ки шумо, ҳатто закот доданро ҳам намехоҳед. Шуморо аз камбағалӣ метарсонад, шуморо ба корҳои гуноҳ, ҳаром ва хилофи фармудаҳои Холиқи худ амр мекунад. Ҳол он ки Аллоҳтаъоло барои шахсоне, ки дар роҳи ризои Аллоҳ молҳои худро садақа медиҳанд, мағфирати гуноҳонро ваъда додааст ва ҷойнишини он моли сарфшударо беҳтар ва барзиёд бармегардонад. Ба онҳо дар рӯзиашон кушоишу фарохиро ваъда дода, дар охираш беҳтару

бештар ва зеботар аз он моли сарфшуда, подоши муносиб ато фармояд.

Дар давоми оят, Аллоҳтаъоло ишора ба ин ҳақиқат намуда, фармудааст, ки Худованд қудрати васеъ ва илми бепоён дорад, метавонад ваъдаи хешро амалӣ гардонад ва фазлу атои бисёре барои шумо кунад. Бинобар ин, ба ваъдаи Аллоҳ бояд дилгарм шуд, на ба ваъдаи шайтони фиребкор, ки ӯ аз оянда огоҳ нест. Ибни Абихотам ва дар охир аз Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) ҳадисеро аз Расулуллоҳ (с) зимни ояти мазкур ривоят карданд, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **«Аз писари Одам барои шайтон ҳиссае ҳаст ва аз барои фаришта ҳам инчунин ҳиссае ҳаст. Аммо ҳиссаи шайтон он аст, ки инсонро ба эҷоди корҳои бад ва дурӯғ ҳисобидани корҳои ҳақ тела медиҳад. Аммо ҳиссаи фаришта он аст, ки инсонро ба эҷоди корҳои ҳайр ва тасдиқи ҳақ ташвиқ мекунад. Пас шахсе ки дар нафси худ онро (ҳиссаи фариштаро) ёбад, пас, бояд бидонад, ки чунин ҳаракатҳо аз тарафи Аллоҳ аст ва бояд, ки Худоро ситоиш кунад. Агар дар нафси худ дигар чизро, яъне васвасаҳои шайтонро ёбад, пас, бояд, аз шарри шайтон ба Аллоҳ паноҳ барад».** (Ибни Касир).

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا

كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

Юъти-л-ҳикмата ма-й яшъъ. Ва ма-й юъта-л-ҳикмата фақад утия хайран кашӯро. Ва ма яззаккару иллā улу-л-албāб. 269.

269. Ҳар киро хоҳад, ба ӯ дониш медиҳад ва ҳар киро дониш дода шуд, пас батаҳқиқ, ба ӯ неқӯии бисёр дода шудааст. Пандпазир намешаванд, магар соҳибони хирад.

Муфасссирони гиромӣ зимни калимаи "ҳикмат" бисёр маъноҳои пурмазмунро пешниҳод намудаанд. Яъне мурод аз ҳикмат, илм, фикҳ, шинохтани Қуръону тарс аз Худо, ки сари ҳамаи ҳикматҳост. Абӯ Олия гуфтааст, ки мурод аз ҳикмат китоб ва фаҳми ӯст. Баъзе гуфтаанд, ҳикмат донишҳои суннати Расулуллоҳ (с) аст. Баъзе мегӯянд, ҳикмат ақл аст. Баъзе гуфтаанд, ҳикмат фақеҳ шудан дар дини Аллоҳ аст, ки Аллоҳтаъоло бо фазли худ

дар дили бандаи мӯъмин меандозад. Локин олитарини ҳикмат мартабаи пайғамбарист, ки Худованд ба бандагони хосси Худ додааст. Ибни Аббос (р) гуфтааст, ки ҳикмат Қуръон асту тафсири он, ки некону бадон онро меҳонанду ҳалолу ҳаром, носиху мансӯх, мӯҳкаму муташобеҳ ва муқаддаму муаххарро медонанд.

Хулоса, фишурдаи мазмуни ояти мазкур валлоҳу аълам чунин аст: Аллоҳтаъоло илми нафъдиҳандаро, ки соҳиби худро ба сӯи иҷрои амали солеҳ мекашад, ба касе аз бандагони худ хоҳад ва шоиста донад, медиҳад. Чунин, шахс метавонад, фарқи байни чиҳод бо нафс ва васвасаҳои шайтониро бо илҳами раҳмонӣ фарқ созад. Ҳикмат хайру баракат аст. Бахшандаи ҳикмат шахсоро сазовор бинаду ҳикматро ба ӯ диҳад, гӯе ба чунин шахс хайри бисёре додааст. Чунин ҳикмат соҳиби худро ба саодату некбахтии абадӣ мерасонад. Аз ин панду андарзи Қуръон ба ғайри соҳибони хираде, ки аз ҳавою ҳавас холианд, дигарон панд гирифта наметавонанд.

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا

لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

Ва мӓ анфақтум-м мин-н-нафақатин ав назартум-м мин-н-назрин фа инналлоҳа яъламуҳ. Ва мӓ ли-з-золиминӓ мин ансӓр. 270.

270. Ва он чӣ аз хайрот харҷ кардед ва ё бар худ чизеро назр кардед, ҳаройина, Худо онро медонад. Ва ситамгаронро дар он рӯз ҳеҷ ёридиҳандае нест.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур мӯъминонро ваъдаи хубе дода фармудааст, ки он чиро, ки шумо - мӯъминон дар роҳи Аллоҳ сарф намудед, ё чизеро кам аст, ё зиёд назр мекунед, Аллоҳ медонад, аз ҷузъиёту куллии он бохабар аст ва мувофиқи он, балки зиёдтар, шуморо подоши нек медиҳад. Аммо шахсоне, ки тоати Худоро намеkunанд, хабарҳои ӯ таъолоро дурӯғ меҳисобанд, дар ҳолати ибодат, сарфи мол, адои назрҳо ғайри Аллоҳро дар назар доранд, закотро манъ месозанд, молҳои худро дар роҳи гуноҳ сарф меkunанд, золиманд. Чунин нафақаҳо дар охираат на ёварашон мешавад ва на ягон ёридиҳандае барои онҳо ҳаст, ки онҳоро аз азоби Аллоҳ наҷот диҳад.

Назр дар истилоҳи шариат бар худ лозим гардонидани тоатест, ки Аллоҳтаъоло иҷрои онро ҳатмӣ нагардонидааст. Чунин инсон барои чунин тоъатҳо бо калимаи "назр" аҳду паймон баста, бар худ онро лозим мегардонад, вафо бар ӯ воҷиб аст.

Масалан, шахсе гӯяд, ки агар дӯсти ман ояд, бар ман се рӯз рӯза доштан "назр". Агар дӯшташ омад, бар ӯ воҷиб аст, ки ба аҳди худ вафо кунад. Ҷумҳури уламо иттифоқ ба он доранд, ки шахсе амали савобро бар худ назр гардонад, вафои он мисли вафои қасам воҷиб аст. Хулоса "назр" бар ду қисм аст:

1-ум. Агар назр барои тоъати Аллоҳ азза ва ҷалла бошад, ҳатман вафои он воҷиб аст.

2-юм. Агар назр ба кори гуноҳе бошад, ин кори шайтон аст, вафои он воҷиб нест, балки ба ҷои вафо ва гунаҳкор шудан, мисли қасам каффорат диҳад.

إِنْ تَبَدُّواْ لِّلصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ ^ص وَإِنْ تَخْفَوْهَا وَتُوْتُوْهَا الْفُقَرَاءُ

فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ^ج وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ ^ق مِّنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا

تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

ИӢ тубду-с садақоти фа ниъиммā ҳи. Ва иӢ тухфуҳā ва туътӯҳа-л-фуқарōа фа ҳува хайру-л-лакум. Ва юкаффиру ъайнум-м миӢ саййиāтикум. Валлоҳу би мā таъмалуна хабӣр.271.

271. Агар хайротро ошкоро кунед, пас, он чиз некӯ аст. Ва агар онро пинҳонӣ кунед ва онро ба фақирон бидиҳед, пас, ин барои шумо беҳтар аст. Ва дур созад аз шумо баъзе гуноҳони шуморо. Ва Аллоҳ ба он чӣ мекунед, огоҳ аст.

Ояти мазкур ду навъ адо намудани садақотро таълим додааст. Агар дар ҳар ду сурат садақот дода шавад, фоидаи хоссе вучуд дорад. Масалан, садри оят фармудааст, ки агар шумо садақоту хайроти худро ошкор адо кунед, бисёр кори хубу шоиста аст, ҳеҷ эроду ишколе надорад. Яъне, агар садақоти воҷиба мисли закот, назр, ушр, садақаи фитр ва ғайра бошад, барои аз худ дур сохтани тӯҳмат, то ин ки ташвиқу таълими дигарон шавад, бисёр

хуб аст, ки ошкоро диҳад. Агар садақот мустаҳабӣ бошад, пинҳонӣ ба фуқаро дода шавад, аз ошкоро додан, ин беҳтару афзал аст. Зеро дар пинҳон додани садақот фоидаҳои бисёр аст.

Агар садақотро махфиёна адо кунед, аз риё дур аст. Махсусан, агар кӯмаки маҳрумон бошад. Ё агар барои шахсони обрӯманд, махфиёна адо шавад, обрӯи онҳо беҳтар ҳифз мешавад. Давоми оят фармудааст, ки агар шумо садақоти худро бо ин ду навъ бо ихлос адо кунед, қисмате аз гуноҳони шумо омӯрзида мешавад. Дониستاني мардум ё надониستاني онҳо аҳамияте надорад. Зеро Аллоҳтаъоло аз нияти садақотдиҳанда ба чӣ навъе, ки бошад, хоҳ ошкоро, хоҳ махфӣ, хабардор аст. Он чи муҳим аст, он илми Худост, зеро Ёст, ки аз ниҳону ошкоро бохабар аст.

Дар ҳадиси шариф аз Язид ибни Ҳорун ва дар охир аз Анас ибни Молик (р) аз Паёмбари Аллоҳ (с) чунин ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **«Вақто ки Аллоҳтаъоло Заминро халқ намуд, Замин меҷунбид, вақто ки кӯҳҳоро болои ӯ халқ намуд, ӯ қарор ёфт. Аз ин амали Аллоҳтаъоло фариштагонро тааҷҷуб омад, гуфтанд: «Ай Парвардигори мо, оё дар махлуқоти худ аз кӯҳ дида, махлуқе сахттар аст?» Гуфт: «Оре! Оҳан». Гуфтанд: «Ай Парвардигори мо, аз оҳан дида махлуқи сахттаре ҳаст? Парвардигор гуфт: «Оре! Оташ». Фариштагон гуфтанд: «Аз оташ дида махлуқе сахттар ҳаст?». Парвардигор гуфт: «Оре! Об!» Фариштагон гуфтанд: «Ай Парвардигори мо, оё махлуқе сахттар аз об ҳаст?». Парвардигор гуфт: «Оре! Шамол!» Фариштагон гуфтанд: «Ай Парвардигор, аз шамол дида махлуқи сахттаре ҳаст?». Парвардигор гуфт: «Оре, садақаи писари Одам, ки бо дасти ростии худ медиҳаду аз дасти чапаш махфӣ нигоҳ медорад».**

Дар ҳадиси дигаре омада, ки **пинҳонӣ садақа додан газаби Парвардигорро паст менишонад**. Дар ҳадиси дигаре омада, ки **пинҳон додани садақоти нафлӣ, нисбат ба ошкор додани он 70 маротиба савоби зиёд дорад**. Аммо ошкор додани садақоти фарзӣ, нисбат ба пинҳон додани он, 25 баробар савоби зиёд дорад. Аллоҳ донотар аст.

﴿لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا

مِنْ خَيْرٍ فَلْأَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا

مِنْ خَيْرٍ يُوفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾

✽ Лайса ғалайка ҳудāҳум ва лāкинналлоҳа яҳдӣ ма-й-яшāъ. Ва мā туғфиқу мин хайриғ фа ли ағфусикум. Ва мā туғфиқуна иллабтиғā вачҳиллāх. Ва мā туғфиқу мин хайри-й юваффа илайкум ва ағтум лā туғламун.272.

272. (Эй Муҳаммад,) ҳидоятӣ онҳо бар ту лозим нест, валекин Аллоҳ ҳидоят мекунад ҳар киро хоҳад. Ва он чӣ аз хуби (мол)-ҳо харч кардед, барои худатон аст. Ва харч накунед, магар барои талаби рӯ (риз)-и Худо. Ва он чӣ аз мол харч кардед, ба таври комил ба сӯи шумо баргардонида мешавад. Ва шуморо ситам карда намешавад.

Сабаби нузули ин оятро муфасссирони киром аз Саъд ибни Зубайр ва аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд, ки қабл аз нузули ин оят Расулуллоҳ (с) ба ғайри аҳли ислом дигар ба касе, то имон наоранд, садақа доданро манъ намуда буд, то шояд онҳо ҳидоят шаванду имон оранд. Воқеъан, чуноне ки дар ояти 6-уми сураи «Мумтаҳина» баён шудааст, хешовандони баъзе саҳобогон, ки то ҳол мушрик буданд, аз рӯи тангдастӣ ба Мадина наздашон омаданд. Саҳобогон мисли Асмоъа (р) аз ёрии онҳо, то аз Расулуллоҳ (с) напурсиданд, худдорӣ намуданд. Вақто ки ҳукми ин масъаларо аз Расулуллоҳ (с) пурсиданд, Расулуллоҳ (с) бо ҳукми ин ояти нозилшуда барои нафақаи онҳо иҷозат фармуд. Ҳукми ояти мазкур, агарчи дар он хитоб ба Расулуллоҳ (с) бошад, ҳам локин ба таври умум барои додани садақоти нофила, ҳамаи мусалмононро шомил аст.

Хулоса, ба таври куллӣ дар оятҳои гузашта, дар роҳи Аллоҳ нафақа додан, эзоҳи худро ёфта буд. Аммо аз ояти мазкур чунин маълум мешавад, ки додани нафақаи нафлӣ барои бенавоёни ғайри ислом, набояд тарк шавад. Чунончи, Аллоҳтаъоло ба Ҳабиби худ (с) фармудааст, ки ҳидоятӣ мушрикони бо таври фишор ва иҷборӣ, то ин ки имон биёранд, бар ту, эй Ҳабибам (а), лозим нест. Кори шумо фақат таблиғ асту халос. Худованд ба дини Ислом касеро хоҳаду шоиста донанд, ҳидоят мекунад. Баъдан аз нафақа

додан дар роҳи Аллоҳ, ёдовар шуда, фармудааст, ки ҳар он чиро, ки (молеро, ки) шумо дар роҳи ризои Аллоҳ садақа медиҳед, кам бошад ё зиёд, нафъу савоби он барои ҳуди шумост. Ҳеҷ суде барои Аллоҳ нест, зеро ӯ таъоло бениёз аст. Нафақа ва ҳамон садақот сазовори мақбул аст, ки барои ризои Аллоҳ бошад. Худованд бори дигар дар охири ояти мазкур таъкидан фармудааст, ки ҳар он чиро, ки шумо дар роҳи ризои Аллоҳ садақа медиҳед, аҷру савоби он, ё ҳуди он, барои шумо дар рӯзе, ки шадидан ба он мӯҳтоҷ мегардед, бо пуррагӣ, бо маротибҳои зиёд баргардонида мешавад. На савоби амали шуморо кам намуда ва на ба шумо ситамеро раво дида мешавад.

Хулоса, ҳар инсони ҳоҷатманд қатъи назар аз дин, чизеро талабад ба қадри тоқат, чунонеки дар ҳадис меояд, аз садақоти нофила, кӯмак бояд намуд. Дар «Саҳеҳайн» аз Аби Занод ва ӯ аз Аъраҷ ва ӯ аз Абӯхурайра (р) ривояте омада, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд:

Марде буд, ки гуфт: “Албатта, ин шаб садақаеро пинҳонӣ медиҳам.” Дар воқеъ бо садақаи худ шаб баромад. Ӯро ба касе дод. Саҳар маълум шуд, ки ӯ зинокор будааст. Садақадиҳанда гуфт: “Худоро шукр, бигзор ба зинокор адо шуда бошад, ман албатта, боз ин шаб ҳам садақа медиҳам.” Вақто ки садақаи худро шаб ба касе адо кард, саҳар маълум шуд, ки ба дасти инсони бой фаромадааст. Мард гуфт: “Худоро шукр, ки нафақаи ман ба гание фаромадааст. Боз ин шаб ҳам, албатта, садақаеро медиҳам.” Ин шаб ҳам баромад, садақаи худро ба касе дод. Саҳар мардум гуфтанд, ки шумо имшаб садақаи худро ба дузде додаед. Гуфт: “Худоро шукр, ки нафақаи додаи ман шаби аввал ба дасти зинокор ва шаби дувум ба дасти бой ва шаби севум ба дасти дузде фаромад.” Дар ҳамин асно, аз ҷонибе ба ӯ гуфта шуд: «Дар ҳақиқат садақоти шумо ба даргоҳи илоҳӣ қабул шуд, аммо аз ба дасти зинокорзан фаромадани садақоти шумо фоидааш ин аст, ки шояд ӯ аз зинокорӣ монад. Ва шояд, ки одами бой аз моли худ садақа доданро аз шумо ибрат гираду он ҳам садақа диҳад. Ба дасти дузд фаромадани садақоти шумо ин аст, ки шояд он дузд ҳам аз дуздӣ монад». (Ибни Касир).

لِّلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ

ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ تَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ
تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ
فَأَبَّ اللَّهُ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾

**Лил фуқарои-л-лазими уҳсиру фи сабилиллаҳи ла
ястатӣуна ҷарбан фи-л-арзи яҳсабуҳуму-л-ҷаҳилу
ағнийъа мина-т-таъаффуфи таърифухум би сӯмаҳум ла
яс-алуна-н-наса илҳафъа. Ва ма тунфиқу мин хайрин фа
инналлоҳа биҳи Ъалим. 273.**

273. Садақот барои он фақироне аст, ки дар роҳи Худо банд карда шудаанд, дар замин сафар карда наметавонанд, шахси нодон онҳоро ба сабаби тамаъ накарданашон тавонгар мепиндорад. Вале ту ононро ба сабаби он ки аз мардум молро бо исрор (доим) савол намеkunанд, аз қиёфаашон мешиносӣ. Ва он чӣ аз мол харҷ кунед, пас ҳаройина, Аллоҳ ба он доност.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур беҳтарин навъ ва беҳтарин ҷои сарфи садақотро ба шахсоне, ки онҳо дорои се сифатанд, эълон фармудааст. Баъзе аз муфасссирон саҳобагони "аҳли суфа"-ро дорои ин се сифат донистаанд, ки онҳо ба таври дастҷамъӣ шаб ва рӯз дар масҷиди набавӣ зиндагӣ мекарданд ва ба ибодат машғул буда, муштоқона дар тамоми ғазоҳо довталаб мешуданд. Баъзе аз муфасссирон шахсонро, ки муҳочир шуда ба назди Расулуллоҳ (с) ба Мадина омаданду онҳо низ фақиранду худро барои ғазои фӣ сабилиллоҳ омода карда, аз касбу кор нафсҳои худро манъ кардаанд, дорои ин сифатҳо донистаанд. Ба ҳар тақдир, Худованд фармудааст, ки нафақа ва садақоти шумо бояд ба шахсоне расад, ки онҳо доимо ба ҳимояи дину ватан машғуланд, ё алайҳи душман барои ғазо омодагӣ мебинанду тиҷорат, ё зироат, ё дигар касб карда наметавонанд. Сифати дувуми онҳо ин аст, ки аз ҷиҳати бисёр покизанафсӣ фақри худро пеши ҳеҷ кас зоҳир намеkunанд. Шахсони нодон ва аз ҳоли онҳо беҳабар, онҳоро беҳочат мепиндоранд. Аммо соҳибони хираду фаросат ҳочатмандии онҳоро бо мулоҳиза, аз симою тавозӯашон

мешиносанд. Сифати дигари чунин шахсон ин аст, ки аз мардум чизеро асло бо исрор, пай дар пай намерурсанд, агар пурсанд ҳам, чандон гарданкаҷӣ намекунанд, ё чизе мерурсанд, то ин ки мардум рад накунанду аз растагорӣ боз намонанд.

Хулоса, онҳо бо суҳанҳои дилфиреб, аз мардум чизеро талаб надоранд. Дар охири оят Аллоҳтаъоло боз ҳамагонро ба нафақа додан ва ҳар гуна хайрот ташвиқ намуда, фармудааст, ки аз ҳар моле, ки дар роҳи ризои Аллоҳ нафақа (сарф) мекунад, Худованд огоҳ аст ва дар ивази он беҳтарин подошро медиҳад. Худованд аз ниятҳои пинҳонӣ огоҳ аст, муносиб бо ният ва кӯшиш нафақадиҳандагонро баҳрааманд месозад. Ҳадиси Расулуллоҳ (с) аст, ки **шахсе, ки миқдори кифоякунанда мол дораду боз аз мардум мерурсад, фардо рӯзи қиёмат асари он чизи савол кардааш, дар башараи ӯ ҳувайдост**. Аз ин ҷост, ки сарфи садақоти фарзӣ ба тавонгарон дуруст нест. Бояд тавонгарон аз дастмузди худ ҳӯранд. Уламо гуфтаанд, агар зарурат набошад, гадоӣ ҳаром аст. Чунки Расулуллоҳ (с) фармудаанд: **“Садақа барои шахсони сарватманд ва касе, ки қувваи кор дораду солимулаъзо аст, раво (ҳалол) нест”**.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ

أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

Ал-лазӣна юнфиқуна амвāлахум би-л-лайли ва-н-наҳāри сирра-в ва ъалāниятаъ фа лаҳум аҷруҳум ъинда Раббихум ва лā хавфун ъалайҳум ва лā ҳум яҳзанун.274.

274. Касоне, ки молҳои худро шаб ва рӯз, пинҳонӣ ё ошкоро харҷ мекунанд, пас муздашон назди Парвардигорашон аст ва тарсе бар онҳо нест ва на онҳо андӯҳгин шаванд.

Ибни Мурдавия аз Ибни Аббос (р) ривоят мекунад, ки ин оят дар бораи ҳазрати Алӣ ибни Абӯтолиб (р) нозил шудааст, зеро ӯ дорои чунин сифате буд, ки дар ин оят омадааст. Локин маънои оят маҳдуд нест, ҳар касе дорои чунин сифат бошад, таҳти башорати ояти мазкур иншоаллоҳ, дохил аст. Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур он шахсонро, ки молҳои худро дар роҳи ризои Аллоҳ ҳама вақт, хоҳ шаб бошад, хоҳ рӯз, хоҳ ошкор бошад, хоҳ ниҳон,

садақа медиҳанд, хушхабар дода фармудааст, ки подоши садақоташон назди Парвардигор маҳфуз буда, рӯзи қиёмат барои соҳиб шудан ба чунин аҷру мукофот на аз чизе тарс доранд ва на барои лаззатҳои дунёи фанӣ, ки аз даст додаанд, ғамгинанд. Аҷри чунин шахсонро Парвардигор, чунонеки дар ҳадиси саҳеҳ омадааст, зиёд мекунад, агарчи як хурмо ҳам бошад, то рӯзи қиёмат мисли кӯҳ бузург мешавад ва рӯзе, ки ба ғайри сояи (раҳмати) Парвардигор (дар он рӯзи қиёмат) дигар сояе нест, чунин шахсонро соягӣ мекунад. Муфасссирони киром дар ояти мазкур ба як нукта ишора намудаанд. Яъне калимаи шаб аз рӯз дар ояти мазкур пеш омадааст, ин ишора ва тарғиб бар он аст, ки ниҳон додани садақот аз ошкоро додан афзал аст. Ин мазмун дар оятҳои қаблӣ, ҳам гузашт. Акнун дар оятҳои баъдӣ аҳволи рибоҳӯрон (судҳӯрон)-ро ва шахсонро, ки аз муомилаҳои хабису нодурусти ғайри шаръӣ суд пайдо мекунанд, золим хонда, хабар додааст, ки онҳо бинобар анҷоми амалҳои ғайри ҳалалӣ мувофиқ мегиранд.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي
يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ
الرِّبَا ۖ وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا ۚ فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ
فَأَنْتَهَىٰ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾

Ал-лазӣна яъкулӯна-р-рибā лā яқӯмуна иллā камā
яқӯму-л-лазӣ ятахаббатуху-ш-шайтону мина-л масс.
Зāлика би аннаҳум қолӯ иннама-л-байъу мишлу-р-рибā. Ва
аҳаллаллоҳу-л-байъа ва ҳаррама-р-рибā. Фа ман чāахӯ
мавъизату-м ми-р-Раббиҳи фантаҳā фа лаҳу mā салафа
ва амруҳӯ илаллоҳ. Ва ман тāда фа улāика асҳāбу-н-нār.
Ҳум фиҳā ҳолидун. 275.

275. Касоне, ки судро меҳӯранд, (аз гӯр) барнахезанд, магар монанди касе, ки шайтон ӯро аз осеб расондан девона сохтааст. Ин ба сабаби он аст, ки (судхӯрон) гуфтанд: «Чуз ин нест, ки савдогарӣ мисли судхӯрист». Ва ҳол он ки Аллоҳ савдогариро ҳалол кардааст ва риборо ҳаром сохтааст. Пас, касеро, ки аз ҷониби Парвардигор панд омад, пас, (аз ин кор) даст кашид, пас, ӯро он чӣ гузашт ва кори ӯ вогузор ба сӯи Аллоҳ аст. Ва ҳар шахсе ки ба судхӯрӣ бозгашт, пас он гурӯҳ бошандагони Дӯзаханд, онон дар он ҷо ҷовидон монанд.

Аллоҳтаъоло зимни ин оят нописанд будани рибо (процент)-ро, ки акси нафақот дар роҳи ризои Аллоҳ асту молҳои мардумро бо роҳи ботил ба даст овардан аст, баён намуда, фармудааст, ки шахсоне, ки бо рибохӯрӣ сару кордоранд, барои манфиати хеш хуни мардумро мемаканд. Онҳо рӯзи қиёмат, вақто ки барои ҳисоботи амалҳо аз қабрҳояшон бармехезанд, хестанашон ғайри оддӣ буда, мисли шахсони чинзада мадхӯш, афтону хезон, роҳравияшон номӯътадил аст. Онҳо худро идора карда наметавонанд, аз онҳо аҳли маҳшар нафрин мекунанд. Сабаби ба ҷунин азоб гирифта шудани рибохӯрон он аст, ки онҳо ба фармудаи Аллоҳтаъоло эътироз карда, аз рӯи қиёс меғӯянд, ки хариду фурӯш ҳам мисли рибост, чаро байъ ҳалол будаасту судхӯрӣ ҳаром? Барои радди онҳо Аллоҳтаъоло фармудааст, ки хариду фурӯш ин ивази мол бо мол буда, манфиат барои тарафайн аст, ошкоро зиён дар он маълум нест, ӯ ҳалол аст. Зеро савдо доимо зиён намеоварад.

Аммо рибо бе иваз буда, ба дармондагон доимо зараровар аст, бинобар ин, ҳаром аст. Албатта, ин ҳукмест, ки Аллоҳтаъоло бо он ин дуру (рибо ва байъро) аз ҳамдигар ҷудо намуд ва эътирози онҳоро ботил сохт. Ӯ таъоло ба бандагони худ аз модару аз падар дида меҳрубонтар аст. Ҳар чи барои бандагон фоидаовар бошад, онро мубоҳ мегардонад ва ҳар он чи барои онҳо зараровар бошад, аз он бандагони худро наҳй мекунад. Аллоҳтаъоло дар давоми оят роҳро барои тавбакунандагон боз намуда, фармудааст, ки ҳар шахсе ҳаром будани судхӯриро фаҳмаду худро аз рибохӯрӣ боздорад, ҳар суде то ҳаром гардонидани рибо дар замони ҷоҳилият ва пеш аз нозил шудани ин оят гирифтааст, аз онҳо ӯст. Аз ин баъд, агар шахсе худро боздорад, гузаштаи ӯ вогузор ба сӯи лутфи Парвардигор аст, агар хоҳад, ӯро афв мекунад. Аммо барои шахсе, ки бо рибохӯрӣ сару кордорад, ҳукми

ҳаромии рибо ба ӯ расаду боз судхӯрии худро идома диҳад, ояти мазкур, алайҳи ӯ ҳуҷҷат аст. Мумкин аст, ки бо идомаи рибохӯрӣ аз дунё беимон раваду дар Дӯзах мисли кофирон абадӣ монад. Агар бо имон ҳам равад, аз сабаби ҳаромро аз ҳалол фарқ накардану ҳукми Аллохро аҳамият надоданаш дар азоби Ҷаҳаннам муддатҳои дароз бимонад. Рибо дар замони кунунӣ бо номи "процент" машҳур аст. Сураташ чунин аст. Шахсе меҳаҳад маблағро қарз гирад, то онро баъди муддати муайяншуда баргардонад, бечора касеро, ки холис қарз диҳандааст, намеёбад, дигарон ба ӯ қарз намедиҳанд, ноилоҷ бо изофагӣ қарз мегирад. Яъне агар пулро қарз гирад, бо фоизи муайяни моҳона баргардониданаш лозим. Агар 100 танга гирад, байни ҳар ду аҳднона мешавад, ки ҳар моҳ ба ғайри маблағи қарз боз 20 тангаи дигар бармегардонад. Мисол 100 тангаро бо муддати 5 моҳ бо таври рибохӯрӣ қарз гирад, баъди 5 моҳ он 100 тангаро 200 танга карда баргардониданаш лозим. Яъне соҳиби 100 танга 100 тангаи дигарро бе ягон иваз ба чайби худ мезанад, ки инро шариати исломия ҳаром ҳукм кардааст. Аз ҳамин сабаб аст, ки баъзеҳо сарватманд мешаванд ва баъзеҳо ба пасттарин дараҷаи қашшоқӣ мерасанд. Афсӯс, ки шумии чунин тоифаи ҳаромхӯр, астағфируллоҳ, ба дигарон ҳам мерасад.

Акнун чанд ҳадисе дар шаъни рибохӯрон: Расули Акрам (с) фармудаанд: **“Худо лаънат кунад рибохӯронро ва хӯронандаи ӯро ва шоҳидону нависандаи риборо.”**

Абӯ Ҳурайра (р) ҳадисеро ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **“Рибохӯрӣ 70 шоҳаи гуноҳ дорад. Сабуктаринаш аз рӯи ҷазо ва гуноҳ, мисли ҳамбистар шудани инсон бо модари худ аст.”**

Ояти баъдӣ боз касофати судхӯриро тавзеҳ дода, меғӯяд, ки ҷазои судхӯр ба қиёмат воғузур намешавад, балки имкон дорад дар ҳамин дунё ба амал ояд.

يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الرِّبَا وَالصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ

Ямҳақуллоҳу-р-рибā ва юрби-с сaдaқoт. Валлоҳу лā юҳиббу кулла каффāрин ағим. 276.

276. Аллоҳ (баракати) судро нобуд месозад. Ва баракат (савоб)-и хайротро афзун месозад. Ва Аллоҳ ҳар носипосу гунаҳкорро дӯст надорад.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур фарқи байни судхӯрӣ ва нафақа дар роҳи ризои Худоро баён намуда, фармудааст, ки агар моли аз рибо ҳосилшуда дар зоҳир бисёр ҳам бошад, баракаташро Худованд ба тадриҷ, ё ин ки билкулл аз дасти соҳибаш нобуд намуда, дар ҳамин дунё соҳибашро маҳрум месозад. Аммо садақаи аз моли ҳалолро кам ҳам бошад, Аллоҳтаъоло ӯро бо фазли худ парвариш дода, зиёдаш мегардонад. Агар ӯ як луқма ҳам бошад, чунонеки дар ҳадис омадааст, Аллоҳ чунон онро парвариш медиҳад, ки барои соҳибаш онро мисли кӯҳи Уҳуд мегардонад.

Давоми оят фармудааст, ки инсонеро, ки носипос асту гунаҳкор ва баракоти нафақа дар роҳи Худоро фаромӯш сохтаасту бо сабаби рибохӯрӣ дилашро аз куфр пур сохтааст, Худованд дӯст намедорад, зеро чунин шахс гуфтору рафтори худро бо гуноҳ олуида намудааст. Ояти мазкур нодуруст будани риборо маълум намуд ва гӯшзад кард, ки рибохӯрӣ аз амалҳои куффор аст. Дар ояти баъдӣ сифати мӯъминоне, ки намозро барпо медоранду закоти молашонро медиҳанд, иншоаллоҳ, баён мешавад.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَءَاتُوا

الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ

يَحْزَنُونَ

Инна-л-лазӣна аману ва ҷамилу-с-солиҳати ва ақому-с-салата ва атаву-з-заката лаҳум аҷруҳум ъинда Раббихим ва ла хавфун ҷалайҳим ва ла ҳум яҳзанун.277.

277. Ҳаройина, касоне, ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд ва намозро барпо доштанд ва закоти доданд, музди онҳо назди Парвардигорашон аст ва бар онҳо тарсе нест ва онҳо андӯҳгин нашаванд.

Ояти мазкур бо номбарии ду рукни асосии Ислом сифати шахсони мӯъминро баён намуда, фармудааст, ки касоне, ки ба Парвардигор имон овардаанду амалҳои шоистаро анҷом додаанд, барои шукрона ба халқи Худо эҳсон намудаанд ва дар баробари ин намозҳои фармудаи илоҳиро дар вақтҳои барпо доштаанд

ва аз молҳои худ барои кӯмаки ниёзмандон закату садақотро адо кардаанд, назди Парвардигорашон подошу ҳурмати комил доранд. Онҳо аз тарсу ҳавли машаққатҳои рӯзи қиёмат ҳеҷ гуна биме надоранд ва на онҳо дар он рӯз андӯҳгин мешаванд. Онҳо оромии комилро дар дунё ва охират бархурдоранд.

Ояти зер бори дигар мӯъминонро ба тарки рибохӯрӣ даъват намуда, бадбахтии рибохӯриро ёдрасашон мекунад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ



**Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓману-т-тақуллоҳа ва зарӯ мӓ бақия
мина-р-рибӓ ин кунтум-м муъминин. 278.**

278. Эй касоне ки имон овардаед, аз Худо битарсед ва агар аз аҳли имон ҳастед, он чӣ аз рибо (суд) мондааст, тарк кунед.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур бандагони мӯъмини худро ба парҳезгорӣ амр намуда, аз он амалҳое, ки онҳоро ба азоби ҷаҳаннам наздик месозад, наҳй мекунад. Муфасссирони олиқадр сабаби нузули ин оят ва баъдиро бо ривояти Ибни Ҳаббон ва Зайди Асламӣ (р) чунин ривоят кардаанд, ки байни бани Амр, яъне Ибни Умайр аз қабилаи Сақиф бо бани Муғира аз қабилаи махзумиҳо дар ҷоҳилият (пеш аз Ислом) судхӯрӣ буд. Вақто ки Ислом омад, онҳо ба Ислом гаравиданд. Сақифиҳо хостанд, мисли пештара судро аз махзумиҳо гиранд, бани Муғира, яъне махзумиҳо машварат карданду гуфтанд, ки дини Ислом риборо ҳаром ҳукм кардааст, алҳамдулиллоҳ, ҳоло мо мусалмонем, аз касбу қарзҳои ҳолати исломӣ ба шумо рибо намедихем, аммо рибое, ки пеш аз ислом оварданамон ба зиммаи мо мондааст, мепардозем, гуфта назди ҳокими шаҳрашон мурофия намуданд. Ҳукми ин қазияро Итоб ибни Усайд ноиби Макка аз Расулulloҳ (с) ба воситаи мактуб пурсид. Расулulloҳ (с) дар ҷавоб ду ояти мазкурро ҳамчун ҳукми илоҳӣ ҷавоб навиштанд. (Ибни Касир).

Худованд дар ин оят бо нидо мефармояд, ки эй касоне, ки имон овардаед, аз Аллоҳ битарсед ва муроқиби амали худ бошед. Акнун, ки шумо соҳиби имон шудед, тарси Худоро пеша намуда, он рибохӯрие, ки дар ҷоҳилият байни ҳамдигар доштед, як сӯ

гузored. Агар қарзатонро гирифтани шавед, асли молро гиреду рибо нагиред, зеро Худованд риборо ҳаром сохтааст.

Дар ривояте омада, ки баъди нузули ин ояти мазкур Расулulloҳ (с) дар хутбаи ҳаҷчи видoашон фармуданд: **“Огоҳ бошед, ҳамаи он рибоҳое, ки мардум бо якдигар дар замони ҷоҳилият доштанду суд мегирифтанд, бояд ҳама тарку фаромӯш шавад. Нахустин рибое, ки ман ўро ба фаромӯши месупорам, рибои амакам Аббос ибни Абду-л-Мутталиб аст”**

Ҷазои мардуме, ки аз рибохӯрӣ боз наmemонанд, дар ояти зер бори дигар зикр шудааст.

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ

رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ

Фа ил лам тафъалу фаъзану би ҳарби-м миналлоҳи ва расулиҳ. Ва иъ тубтум фа лакум руусу амваликум ла таълимуна ва ла туъламуна. 279.

279. Пас, агар нагаравед, пас ба ҷанге аз тарафи Худо ва Расули Ў хабардор бошед. Ва агар тавба кардед, пас, шуморост асли молҳои шумо, на шумо ситам кунед ва на бар шумо ситам кунанд.

Дар ояти мазкур барои шахсоне, ки судхӯриро баъди имон овардан ҳам тарк намеkunанд, таҳдиди шадид ва ваъдаи таъкидист. Яъне оят ҳушдор медиҳад, ки агар ба кори худ, ҳамчунонки ҳаст, идома диҳанд ва дар баробари ҳукми Худо таслим нашаванд ва ба макидани хуни мардуми маҳруму заҳматкаш машғул бошанд, бидонанд, ки дар ҷанги рӯ ба рӯ бо Худо ва Расули Ў (с) қарор доранд. Яъне бо фармони Худованду Расулulloҳ (с), ё подшоҳи мардум бо василаи мубориза метавонанд, ҷилави вайронкунандаҳои қонуни илоҳиро гиранд. Зеро рибохӯрӣ гуноҳи кабира аст.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки агар шумо аз рибохӯрӣ бозгардеду онро тарк намуда, тавба кунед, раъсулмол (асли сармоя)-и шумо бе нуқсон аз он шумост. Дар ин сурат на шумо ситам мекунед бар касе ва на шумо ситам карда мешавед. Ин қонуни илоҳӣ комилан одилона буда, сармоягузороне, ки моли худро ба мардум бо рибо қарз дода буданд, баъди тавба намудан

метавонанд бе зиёдатию бе нуқсон асли моли худро гиранд. Дар чунин сурат онон на золиманд ва на мазлум.

Давоми қиссаи бани Сақиф ва бани Муғира ин аст, ки волии Маккаи Мукаррама дар он асно Итоб ибни Усайд (р) буданд. Расулulloҳ (с) ба номи ӯ хат навиштанду фармуданд, ки эй касоне, ки имон овардаед, агар мӯъмин бошед, аз Худо битарсед, рибохӯриро тарк кунед. Агар итоат намекунад, бояд бидонед, ки дар мақоми ҷанг бо Худо ва Расули Ӯ (с) қарор доред. Яъне ба Итоб ибни Усайд (р) амр шуд, ки агар бани Сақиф судхӯриро тарк накунад, бо онҳо бичангад. Баъди омадани ин хабар, бани Сақиф гуфтанд, моро тоби ҷанг бо Худову Расули Ӯ нест, пас тавба намуданд ва ҳеҷ навъ риборо аз маҳзумиҳо нагирифтанд. (Аллоҳ аз онҳо розӣ шавад).

Ояти зер халосӣ аз чунин муамморо бори дигар, иншоаллоҳ, эзоҳ медиҳад.

وَإِنْ كَانَتْ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ

كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Ва иӢ кӧна зӡ ӯсратин фа наӢиратун илӧ майсараҳ. Ва аӢ тасаддақу хайру-л лакум. ИӢ кунтум таъламун. 280.

280. Ва агар шахси қарздор муфлис (нодор) бошад, пас то тавонгар шудани он муҳлат додан лозим аст ва он гоҳ, ки хайрот кунед, барои шумо беҳтар аст, агар донанда ҳастед.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур бо меҳрубонии худ гурӯҳи заифи ҷомеаро тарафдорӣ намуда, қарздиҳандаро иршод фармудааст, ки агар барои қарздор муҳлати баргардонидани қарз расид, аммо алҳол наметавонад, қарзи худро сари вақт баргардонад, соҳиби қарз набояд ба ӯ фишор орад, ё ашъи зарурии хонаи ӯро ба гарав барад. Балки, чунонеки Аллоҳ ба сабр амр фармудааст, ба қарздор боз андаке муҳлат диҳад, то ӯ битавонад имконияти худро ҷамъ намуда, қудрати пардохт ёбаду қарзи худро адо кунад. Худованд аз шахсоне, ки худро қарздиҳандагони замони ҷоҳилият, ки ба қарздори худ мегуфтанд, агар сари вақт қарзро адо накунӣ, фалон миқдор суд (процент) медиҳӣ, монанд месозанд, ризо нест. Балки фармудааст, ки қарздиҳандаҳоро, ки олиманду аҷри қарздиҳиро медонанд, агар

қарздор нодору бечора бошад, аз баъзе қисми қарзашон ё аз ҳамаи он гузаранду афв кунанд, барои онҳо хайру савоби бузург аст. Иҷрои чунин амал эҳсоси кинаварзӣ ва интиқомҷӯёнаеро ки байни ҳар ду тараф пайдо мешавад, ба муҳаббат бадал мекунад ва ин амал садақа дар роҳи Аллоҳ ҳисоб мешавад. Барои мадҳи шахсоне, ки аз қарздори нотавони худ гузашт мекунанд, ҳадисҳои Расулulloҳ (с) бисёр аст. Мо аз чиҳати заъфи ҳол дуи онҳоро, то ин ки ҷавобгӯи мақсадҳои ин оят бошанд, иншоаллоҳ, интиҳоб намудем.

Имом Аҳмад аз силсилаи ровиҳо ва дар охир аз Ибни Умар (р), аз Расулulloҳ (с), ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Шахсе, ки хоҳад дуояш қабул шавад ва мушкилоташ осон шавад, ба қарздори худ, ки нотавон аст, осонӣ нишон диҳад.”**

Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ аз Ҳишом (р) ва дар охир аз Абӯ Ҳурайра (р) ривоят шудааст, ки Расулulloҳ (с) рӯзе бо ёрон дар ин хусус сӯҳбате доштанд. Ҳазрат (с) нақл карданд, ки **точире буд, ки мардумро қарз меод, вақто ки ҷамъкунандагони худро барои қарзҳо равон месохт, ба онҳо васият мекард, ки шумо меравед дар ҳолати ҷамъ намудани қарзҳо, кадоме аз қарздорон нодору аз ӯҳдаи пардохти қарз баромада натавонанд, аз онҳо даргузаред! Шояд, ки Аллоҳтаъоло аз гуноҳҳои моён даргузарад, Худованд аз гуноҳи чунин шахсон даргузашт.** (Ибни Касир).

Аллоҳтаъоло ба ояти зер бандагони худро аз он рӯзи пурдаҳшате, ки ягон чиз ба ғайри амали солеҳ нафъ намерасонад, барҳазар кунонида меғӯяд, ки: ...

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ

وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

Ва-т-тақу явмаъ турҷаъуна фиҳи илаллоҳ. Ўмма туваффā куллу нафси-м ма касабат ва ҳум ла юзламун.281.

281. Ва битарсед аз он рӯзе, ки ба сӯйи Худо бозгардонида мешавед, пас, ҳар шахс он чӣ амал кардааст, тамои дода шавад ва онҳо ситам карда нашаванд.

Дар ин оят Аллоҳтаъоло бори дигар бандагони худро ба тақво амр намуда фармудааст, ки аз он рӯзе бипарҳезед, ки ба сӯи Худо бозмегардед. Дар он рӯз ҳар инсонро ҳисоб гирифта мешавад ва подоши ҳар амале, ки дар дунё анҷом додааст, бе зулму ситам ба пуррагӣ дода мешавад.

Бо ривояти Ибни Аббос (р), Ибни Ҷурайҷ (р), Ато ибни Динор (р), Икрима (р) ва дигарон ояти мазкур охирин ояти Қуръони карим аст, ки баъди ӯ дигар ваҳйи илоҳӣ ба Расулуллоҳ (с) наомад.

Баъди нузули ояти мазкур Расулуллоҳ (с) бо ривояте 9-рӯз ҳаёт диданд. Яъне рӯзи шанбе маризиашон ибтидо шуд ва рӯзи душанбе ба Рафиқи Аъло пайвастанд. (Ибни Касир). Охирон будани ояти мазкур ва дар сураи «Бақара» қарор гирифтани он маънои онро надорад, ки сураи «Бақара» охирин сураи нозилшуда аст. Балки, чунонеки дар пораҳои ба нашррасида, ишора намудем, гоҳ ояте нозил мешуд, Пайғамбар (с) фармон медоданд, дар фалон сура ва дар қафои фалон оят ӯро ҷой диҳанд. Ояти мазкур ҳам аз ҳамин қабил аст. Ояти зер дарозтарини оятҳои Қуръони карим буда, масъалаи муҳиммеро, ки байни мардум аксаран ба низоъ мекашад, яъне роҳҳои шаръии қарз додану қарз гирифтано баён мекунад.

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى
فَأَكْتُبُوهُ ۚ وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۚ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ
يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ ۚ فَلْيَكْتُبْ وَلْيَمْلِكِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ
اللَّهَ رَبَّهُ ۚ وَلَا يَبْخَسَ مِنْهُ شَيْئًا ۚ فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ
ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيَمْلِكْ وَلِيَّهُ بِالْعَدْلِ ۚ وَأَسْتَشْهِدُوا

شَهِدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ ^ط فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ
 تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا
 الْأُخْرَى ^ج وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا ^ج وَلَا تَسْمَعُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ
 صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَى أَجَلِهِ ^ج ذَلِكَمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ
 وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا ^ط إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجْرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ
 فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا ^ط وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ ^ج وَلَا يُضَارَ
 كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ^ج وَإِنْ تَفَعَّلُوا فَإِنَّهُ فَسُوقٌ بِكُمْ ^ط وَاتَّقُوا اللَّهَ ^ط
 وَيَعْلَمُكُمْ اللَّهُ ^ط وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ



Йӓ айюҗа-л-лазӓна ӓманӓ изӓ тадаӓянтум би дайнин
 илӓ ачали-м мусамман фактубӓх. Ва-л яктуб байнакум
 кӓтибум би-л-ӓагл. Ва лӓ яьба кӓтибун ай-яктуба камӓ
 ӓалламахуллох. Фа-л яктуб ва-л юмлили-л-лазӓ ӓалайхи-
 л-ӓаққу ва-л яттақиллаӓа Раббахӓ ва лӓ ябхас минхӓ
 шай-ӓ. Фа иӓ кӓна-л-лазӓ ӓалайхи-л-ӓаққу сафӓхан ав
 ӓаӓӓфан ав лӓ ястатӓӓу ай юмилла хува фа-л юмлил
 валийюхӓ би-л-ӓагл. Васташхидӓ шахӓдаини ми-р-
 риӓӓликум. Фа ил лам якӓнӓ рачулайни фа рачулу-в
 вамраатӓни мим ман тарӓавна мина-ш-шухадӓи аӓ
 таӓилла иӓдаӓхумӓ фа туӓаккира иӓдаӓхума-л-ухро. Ва лӓ
 яьба-ш шухадӓу изӓ ма дуӓу. Ва лӓ тас-амӓ аӓ
 тактубӓхӓ сагӓран ав кабиран илӓ ачалих. ӓӓликум
 ақсатӓу ӓиндаллохӓ ва ақваму ли-ш шахӓдати ва аднӓ
 аллӓ тартабӓу. Иллӓ аӓ такуна тиӓӓратан ӓӓӓиратаӓ

тудірунаҳа байнакум фа лайса ʔалайкум ҷунāҳун алла̄ тактубуҳа̄. Ва ашҳидӯ изā табāяътум. Ва ла̄ юзōрра катибу-в ва ла̄ шаҳид. Ва ин̄ тафʔалу фа иннаҳу фусуқум бикум. Ва-т-такуллоҳ. Ва юʔаллимукумуллоҳ. Валлоҳу би кулли шай-ин Ђалим. 282.

282. Эй касоне, ки имон овардаед! Ҳар вақто бо якдигар ба вом (қарз) додан то муҳлати муқарраршуда муомила кунед, пас, онро бинависед. Ва бояд, ки миёни шумо нависандаи боинсоф бинависад ва нависанда аз навиштан, ҷунончи ўро Аллоҳ омӯхтааст, саркашӣ накунад. Пас, он касе ки қарз ба зиммаи вай аст, бояд вай низ бинависад ва имло (иншо) кунад. Ва аз Худо бояд битарсад, ки Парвардигори ўст ва аз он қарз чизеро нуқсон накунад. Пас, агар касе, ки қарз ба зиммаи вай аст, бехирад бошад ё нотагон, ё наметавонад иншо (баён) кунад, пас валии (корсози) ў бояд, ки бо инсоф баён кунад. Ва аз мардонӣ худ ду шоҳидро гувоҳ гиред. Пас, агар ду мард набошад, як марду ду занро аз касоне ки ризомандии шумо бошанд, шоҳид гиред. Агар фаромӯш кунад як зан, ёдоварӣ кунанд якдигарро. Ва бояд, ки гувоҳон он гоҳе ки (барои гувоҳӣ додан) талабида шаванд, худдорӣ накунанд. Ва малол машавед аз он ки нависад ҳақро (агарчи) андак бошад ё бисёр, то муддати вай. Ин амр назди Аллоҳ боинсофтар аст ва барои гувоҳӣ додан дурусттар ва қарибтар аст, то ин ки дар шак нашавед. Магар ин ки бошад он муомила тиҷорати ҳозир, ки (даст ба даст) миёни худ дастгардон мекунед, пас, бар шумо гуноҳе нест дар ин ки нанависед онро. Ва гувоҳ гиред, ҳар гоҳ ки харидуфурӯш мекунед. Ва бояд, ки нависанда ва шоҳидонро зарар нашавад. Ва агар ин корро бикунед, пас, ҳаройина, бар шумо гуноҳ аст. Ва аз Худо битарсед. Ва Худо шуморо таълим медиҳад. Ва Худованд ба ҳама чиз доноост.

Аллоҳтаъоло баъди баёни ҳукмҳое, ки вобаста ба нафақа дар роҳи ризои Аллоҳ ва баъди баёни ҳукмҳои номашрӯи судхӯрӣ дар тӯлонитарин ояти Қуръони карим низоми тиҷоратию иқтисоди ро ва ҳамчунин одоби шаръии қарз додан ба ҳамдигарро, то ин ки дар миёни мардум ихтилофу низоъ рух надиҳад, барои пешрафти сармоядорӣ бо 14 дастури муҳим баён кардааст.

Дар ин оят Худованд нидо мекунад, ки эй касоне, ки имон овардаед, агар шумо байни худ бо муҳлат дар коре муомила

кунед, яъне кадом навъи дайне, ки бошад, хоҳ \bar{u} қарз аст, хоҳ тиҷорат, хоҳ иҷора, хоҳ байъи салам (насия) иршоди Аллоҳ ин аст, ки барои ҳифзи он бо муайян намудани миқдору мӯҳлати он аҳднома нависед. Зеро навиштан ихтилофҳоро дур месозад.

2-юм: Бояд муомиларо байни қарзгирандаву қарздиҳанда шахсе нависад, ки дар қалбу қалами вай майли нафъ ё зиёни яке аз тарафҳо набошад. Яъне матни қарздиҳию қарзгириро бо эътирофи тарафайн муайян намуда, миқдору муддати он ва шартҳои онро, бинобар қарордоде, ки байнашон аст, бе ҷабр ба қарзгиранда гӯяд, котиб (шахси севум) мувофиқи ҳаққи инсоф ва адолат нависад.

3-юм: Аллоҳтаъоло котибро таълим дода, фармудааст, ки касе, ки ба навиштан қудрат дорад, чунонеки Аллоҳтаъоло ўро донондааст, набояд аз навиштани аҳдномае, ки байни тарафайн лозим аст, худдорӣ кунад. Албатта, тарафайн дар ин кор ўро бояд кўмак кунанд ва \bar{u} барои ниғаҳдошти поси хотири Аллоҳ, ки ба \bar{u} неъмату ҳунари нависандагиро додааст, бо дархости тарафайн қарордодро одилона ва бе нуқсон нависад.

4-ум: Касе ки вом бар зимаи ўст, бояд имло кунад, яъне шахси қарздор аввалан имло кунад, то нависанда бинависад, баъди навиштан, бояд имзо кунад, зеро аз ҳар гуна мункир шудан тарафайн дар амон мемонанд.

5-ум: Қарзгиранда бояд аз Худо битарсад ва дар ҳолати навиштани котиб ҳеҷ чизро аз асли гирифтааш кам нишон надиҳад.

6-ум: Шахсе, ки ҳақ бар зиммаи ўст, яъне шахси қарздор, агар рафту ақлаш кам бошад, хулоса, \bar{u} сухан гуфта наметавонад, ё тадбири корҳои молиявиро намефаҳмад, дар чунин сурат бояд валий - соҳиби \bar{u} ё вакили \bar{u} имло кунад, яъне он чи бар зиммаи ўст, валии \bar{u} бо адолату инсоф гӯяд, то котиб нависад.

7-ум: Дар айнаи ҳол барои чунин муомила, бояд, ки тарафайн ҳангоми навиштан аз мусалмонон ду марди одилро ба шохид шудан тақлиф кунанд.

8-ум: Агар ду марди диндор фаразан ёфт нашаванд, бо вучуде, ки аҳли шаҳодату одил будани шохидон шарт аст, як марду ду занро аз шахсоне, ки назди шумо маълуманду шумо аз онҳо розӣ ҳастед, шохид гиред. Муфасссирони олиқадр гуфтаанд, ки сабаби ду занро ҷои як мард ба шохидӣ гирифтани он аст, ки аксаран одати занҳо чунон аст, ки чунин муомилаҳоро хотирашон

чандон нигоҳ дошта наметавонад, балки тезтар аз хаёлашон мебарояд. Агар яке аз он занҳо як бахши шаҳодатро фаромӯш кунад, он дигар ўро хотиррасон мекунад ва бо адолат шоҳидии худро адо мекунад.

9-ум: Агар шоҳидонро барои шоҳидӣ додан дар муомилае, ки шоҳид буданд, фаро хонда шаванд, бояд, ки худдорӣ накунад, балки воҷиб аст, ки бо адолат шоҳидӣ диҳанд. Зеро ин амри Аллоҳтаъоло аст.

10-ум: Аллоҳтаъоло бандагони худро аз малол шудан наҳй намуда, фармудааст, ки агар миқдори қарз кам бошад, ё бисёр, локин он дорои мўҳлат аст, аз навиштани қарордоди он малолу хаста нашаванд. Зеро Аллоҳтаъоло фармудааст, ки барои дучори шакк нашудан, он чи шуморо амр ба китобату қарордод намудем, адлноктару барои шоҳидӣ додан дар миқдори дайну мўҳлати он қувватноктар аст.

11-ум Аллоҳтаъоло дар давоми оят ба таври истисно фармудааст, ки магар он, ки хариду фурӯши шумо нақдӣ, яъне даст бо даст бошад ва ивази молро ба соҳиби мол дарҳол дода шавад. Дар чунин сурат аҳднома нанавиштан гуноҳ нест.

12-ум: Аллоҳтаъоло фармудааст, ки агар муомилаҳои шумо нақдӣ бошанд, аҳднома нанависед ҳам, беҳтар он аст, ки шоҳид гиред. Зеро шоҳид гирифтани ҳаргуна ихтилофоти баъдиरो дур мекунад. Муфасссирони киром дар чунин сурат шоҳид гирифтанро амри воҷиб не, балки мустаҳаб донистаанд.

13-ум: Аллоҳтаъоло шахсони номбаршударо фармудааст, ки набояд онҳо ҳамдигарро зарар расонанд. Яъне набояд котиб хилофи он чиро, ки гуфта мешавад, нависад ва шоҳидон низ набояд аз шоҳидӣ додан инкор кунанд, ё хилофи он чи шуниданд, шоҳидӣ диҳанд. Бояд ҳаққи котиб ва шоҳидон низ ҳимоя шавад ва ба онҳо ҳам зараре нарасад, то онҳо мутмаин бошанд, ки дар амали худ аҷру савобе мегиранд. Яъне, набояд аз ҷониби тарафайн озор бинанд, то онҳо битавонанд бо он вазифае, ки доранд, адои ҳақ ва адолатро пиёда созанд. Агар дар акси ҳол он чиро, ки Аллоҳтаъоло наҳй кардааст, анҷом диҳед, ҳукми шумо ин аст, ки аз тоати Парвардигори худ саркашӣ намудед, фосиқ шудед. Яъне, ба котиб ва гувоҳон агар зарар расонед, кори фосиқӣ кардед.

14-ум: Дар ояти мазкур бори дигар Қуръони карим суҳанеро тақдиму хитоб мекунад, ки ба вичдону қалби инсон ҷиддан таъсир

мерасонад. Яъне Аллоҳтаъоло фармудааст, ки аз Парвардигори худ битарсед, итоату амри Ӯро ба ҷо оред ва аз он ҷи наҳй фармудааст, худдорӣ кунед. Дар чунин сурат Худованд ба шумо илми нофеъ медиҳад ва метавонед бо чунин илм некбахтии дунё ва охиратро, ки ниёзи шумост, дарёбед. Худованд ба ҳақиқати ҳама корҳо ва маслиҳату натиҷаи онҳо доност ва илми Ӯ таъоло ҷамии коинотро иҳотакунада аст. Аз илми Ӯ таъоло ягон чизе аз ашёи мавҷуда ғоиб наменонад.

Нуктаҳо оид ба ояти мазкур: Илм ду навъ аст, касбӣ ва ғайри касбӣ. Агар илми касбӣ бо сабаби кӯшиш, ҳаракат ва гуфтугӯ ҳосил шавад, илми худодод бо сабаби парҳезгорӣ ва бо иҷрои амалҳои солеҳ, ҳамчунонеки ҷузъи охири ояти мазкур ишора намуд, ҳосил мегардад. Чунонеки дар ояти 65-уми сураи «Каҳф» омадааст, ӯро илми ладунӣ мегӯянд. Илми ладунӣ бисёр илми нофеъ буда, Худованд онро ба касе аз бандагони парҳезгори худ хоҳад, медиҳад. Бинобар тадқиқоти баъзе аз муфасссирон ояти мазкур 14 ва бо ҷузъиёти худ 21 аҳкомро шарҳ додааст. Агар Худо хоҳад, банда бо нури тақво дили худро шустушӯ намояд бо таълим аҳкоми шаръиро пай мебарад. Ояти зер чун ояти қаблӣ ҳукми қарз додану гирифтано дар сафар баён мекунад:

❖ وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهْنَ مَقْبُوضَهُ ۖ فَإِنْ أَمِنَ

بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمْنَتَهُ ۚ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ ۚ وَلَا تَكْتُمُوا

الشَّهَادَةَ ۚ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾

❖ **Ва ин кунтум ғалā сафари-в ва лам таҷиду катибан фа рихāну-м мақбузāх. Фа ин амина баъзӯкум баъзан фа-л юадди-л-лазиътумина амāнатахӯ ва-л яттақиллāха Раббаҳ. Ва лā тактуму-ш-шаҳāдаҳ. Ва ма-й яктумҳā фа иннахӯ асмумун қалбух. Валлоҳу би ма таъмалуна Ӯалим.283.**

283. Ва агар дар сафар бошед ва нависандаи санадро наёбед, пас, лозим аст, ки дар ивази қарз (чизеро) гаравгон ба даст оварда шавад. Пас, агар бе гарав баъзе аз шумо баъзери амин донад, пас, бояд, ки он касе ки амин дониста шуд, аз Аллоҳ, ки Парвардигори

ӯст, битарсад ва амонати худро саривақт адо кунад. Ва гувоҳиро пинҳон накунад ва ҳар ки гувоҳиро пинҳон кунад, ҳаройина, дили ӯ гунаҳкор аст. Ва ба он чӣ мекунед, Аллоҳ огоҳ аст.

Ояти қаблӣ доду гирифти қарзи оддиро баён намуд. Ояти мазкур қарз гирифтани инсон мусофирро баён мекунад. Акнун дар сафар барои котиб, коғаз, давои муяссар набояд, чӣ кор бояд кард? Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур дар чунин ҳолат, тариқи қарз додану гирифтаниро бо меҳрубонии худ ба ҳукми қонун дароварда фармудааст, ки агар шумо дар сафар бошед, барои қарз гирифтани мӯҳтоҷ шудед ва шароит барои шумо мувофиқ нашуд, то ин ки аҳдномаву қарордод нависед, пас бояд, ки шахси қарзгиранда ба қарздиҳанда ҳамчун аҳднома барои боварӣ, ҳамчун васиқа ва бадали қарз чизеро ба қарздиҳанда гарав диҳад, то ин ки дар ҳолатҳои нобоварӣ гарав ивази қарз гардад. Агар қарзгиранда шахси худотарс, амонатнигаҳдор бошад, қарздиҳанда аз ӯ боварии комил дошта бошад, гарав ё санад нагиред, гуноҳ нест. Қарзгиранда дар чунин сурат баъди адои мӯҳлат аз Худо тарсида, бояд ҳуқуқи амонатро риоя намуда, қарзро ба соҳибаш баргардонад. Инчунин қарздиҳанда ҳам, ки гарав назди ӯ амонат аст, онро бе хиёнат, бе каму кост баъди қабзи қарзи худ, ба соҳибаш баргардонад. (Барои фаҳмидани ҷузъиёти гаравгон ба китобҳои фикҳӣ муроҷиат швад.) Дар давоми оят, Аллоҳтаъоло фармудааст, ки дар қарздиҳанда бояд соҳибдор шавед, ё не, бояд, он чиро медонед аз ҳуқуқи дигарон огоҳед, пинҳон накунад, соҳибдор диҳед. Зеро пинҳон намудани шаҳодат дили инсонро гунаҳкор месозад. Тахсиси дил дар ин ҷо барои он аст, ки дил султони аъзоҳои бадан аст. Ҳар вақто он ба салоҳ бошад, ҳама аъзо ба салоҳ меояд. Агар он фосид шавад, ҳама аъзо фосид мешавад. Дар охири оят Аллоҳтаъоло бо таъкид ҳушдор медиҳад, ки Ӯ таъоло Зотест, ки тамоми амалҳои анҷомдодаи бандгонии худро медонад, ягон чиз бар Ӯ таъоло махфӣ намонда. Бинобар ин, ҷазо, ё мукофот мувофиқ ба амалҳои содиршуда дода мешавад. Аллоҳтаъоло хатми сураи «Бақара»-ро ба оятҳои, ки дорои ваъиди таҳдиданд, муносиб дониста, дар аввали ин оятҳо фармудааст, ки...

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ
تُخْفُوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهٖ ۚ اَللّٰهُ فَیَغْفِرُ لِمَنْ یَّشَآءُ وَیُعَذِّبُ مَنْ یَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ عَلٰی

كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ

**Лилләҳи ма фи-с-самāvāti ва ма фи-л-арз. Ва иӢ тубдӯ
мā фӣ аӢфусикум ав тухфӯҳу юҳāсибкум биҳилләҳ. Фа
яғфиру ли ма-й яшāу ва юъаззибу ма-й яшāъ. Валлоҳу
ъалā қулли шай-иӢ қадир. 284.**

**284. Он чӣ дар осмонҳост ва он чи дар Замин аст, азони Худост.
Ва агар ошкоро кунед он чӣ дар дилҳои шумост ё пинҳон доред,
Аллоҳ аз шумо ҳисоби онро бигирад. Пас, биёмӯрзад касеро, ки
хоҳад ва азоб кунад касеро, ки хоҳад. Ва Аллоҳ бар ҳама чиз
тавоноост.**

Аллоҳтаъоло дар ин оят хабар додааст, ки Ӯ таъоло соҳиби осмонҳо ва Замин ва он чи дар онҳо ва он чи байни онҳо, буда, аз аҳволи ҳамаи онҳо огоҳ аст ва ҳама азони Ӯст. Ҳар чи бандагон дар дил доранд, хоҳ бад, хоҳ нек, хоҳ онро зоҳир кунанд, хоҳ пинҳон доранд, Худованд ҳамаи онҳоро медонад, мувофиқ ба он, онҳоро ҳисобот мегирад, сипас ҳар касеро шоиста донад, ўро мебахшад ва касеро, ки хоҳад, ўро бо адли худ ҷазо медиҳад, зеро Ӯ таъоло бар ҳама кор қодир аст. Мазмунӣ ҷузъи ояти мазкур (Худованд амали сирри бандагони худро медонад) дар Қуръони карим бисёр зикр мешавад. Локин фарқ дар он аст, ки дар ояти мазкур ин ҷузъ чунин маъно дорад. Худованд бандагони худро бинобар амалҳои сирри ҳам бошад, ҳисобот мегирад.

Вақто ки ояти мазкур нозил шуд, барои гурӯҳе аз саҳобагон аз рӯи имону яқине, ки доштанд, аз имконият берун будани ин амал маълум гашт ва иҷрои он ба онҳо вазнин тофт. Онҳо назди Расулуллоҳ (с) омаданду зону заданду пурсиданд: “Ё Расулаллоҳ (с), пеш аз ин барои мо амалҳое тақлиф шуд, чун намоз, рӯза, ҷиход, садақа ва ғ., тобу тавони иҷрои онҳоро доштем ва акнун ин оят нозил шуд, мо тобу тавони онро надорем.” Яъне онҳо гуфтанд, ки ҳеҷ кас аз мо аз васвасаҳои ботинӣ ва фикрҳои қалбӣ, ҳавасҳо ҳолӣ нест, мо чӣ тавр худро аз васвасаҳои ботинӣ нигоҳ медорем?

Расулulloҳ (с) ба он саҳобагони худ гуфт: «Шумо ҳам мисли аҳли ду китоби пешин мегӯед, ки "шунидем ва нофармонӣ кардем?" на, балки ба ҷои ин бигӯед: "Шунидему итоат кардем, ай Парвардигор, мағфират кун моро, зеро, ба сӯи Туст баргаштани мо". Вақто ки саҳобагон иршоди Расулulloҳ (с)-ро қабул намуданд, ояти зерин нозил шуд, сифати онҳоро баён кард ва вазнинӣ аз дӯши онҳо бардошта шуд.

ءَاَمِنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ ۚ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّ ءَاَمِنَ بِاللّٰهِ

وَمَلَتْ يَدَاكَ ۚ وَكُتِبَ لَهُ ۖ وَرُسُلِهِ ۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ ۚ وَقَالُوا

سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ غُفِّرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ

Аманар-расулу би маъ унзила илайҳи ми-р-Раббиҳи ва-л-муъминун. Куллун амана биллаҳи ва малъикатиҳи ва кутубиҳи ва русулиҳи ла нуфаррику байна аҳади-м ми-р-русулиҳ. Ва қолу самиъна ва атаъна гуфронака Раббанā ва илайка-л-масир. 285.

285. Паёмбар ба он ҷӣ ба сӯйи ӯ аз Парвардигораи фуруд оварда шуд, бовар дошт ва муъминон ҳам ба Аллоҳ ва фиристодагони ӯ ва китобҳои ӯ ва пайғамбарони ӯ имон оварданд. (Гуфтанд:)

«Миёни ҳеҷ кас аз пайғамбарони ӯ фарқ намегузорем». Ва гуфтанд: «Шунидем ва фармонбардорӣ кардем. Эй Парвардигори мо, омурзиши Туро меҳоҳем ва бозгашт ба сӯйи Ту аст».

Оғозу поёни сураи «Бақара» аслҳои имон ва эътиқоди Исломиро баён мекунанд. Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур роҳу расми имон ва тавбаю тазарруъ ва итоату таслимиро ба саҳобагон омӯхт. Аллоҳтаъоло дар нахустин ҷумлаи ин оят фармудааст, ки Пайғамбар (с), яъне Муҳаммад (с) ба тамоми аҳком ва эътиқодоте, ки дар Қуръон (ё дар ин сура) аз тарафи Парвардигор зикр шудааст, комилан бе каму кост бовар дорад ва онҳоро тасдиқ мекунад. Ва инчунин муъминҳо ҳам ҳамагӣ ба ваҳдонияти Аллоҳтаъоло ва ба фариштагони ӯ таъоло ва ба ҳама китобҳои ӯ ва ба ҳама пайғамбарони ӯ таъоло имон доранду тасдиқ намуданд. Яъне муъминҳо бовар доранд, ки фариштагон вучуд

доранд, онҳо бандагони боқадру қимати Аллоҳ буда, доимо дар ибодат ва итоати бечунучарои Парвардигоранд. Имон овардани мӯъминҳо ба китобҳои илоҳӣ чунин аст, ки ин китобҳо дарбаргирандаи қонунҳои ҳастанд, ки мӯъминон ба воситаи онҳо бандагии Аллоҳ (ҷ)-ро ба ҷо меоранд. Имон овардани мӯъминҳо ба пайғамбарон чунин аст, ки онҳо пайғамбаронро расонандаи паёмҳои илоҳӣ барои бандагон медонанд. Онҳо меғоянд, ҳама пайғамбарон расонандаи шариати ростини илоҳӣ ҳастанд, мо ҳеҷ кадоми онҳоро аз яқдигар фарқгузори намекунем. Яъне онҳо меғоянд, ки мо на мисли яҳуду насоро ба баъзе пайғамбарон имон меорему ба баъзеи онҳо не. Балки меғоянд, мо ба ҷамии пайғамбарон бефарқгузори ва баробар имон меорем ва ҳамагиро мӯхтарам мешуморему бозгашти ҳамаро ба сӯи Худо медонем.

Илова бар ин, мӯъминон (саҳобагон) иршоди Расулulloҳ (с)-ро шуниданд, дар мақоми амал гуфтанд: "Парвардигоро! Шунидем ваъдаи Туро ва итоат намудем амратро".

Худовандо! Мо инсон ҳастем, гоҳо дар дили мо ҳар гуна ҳавасҳо мегузарад, ба лағжишҳо дучор мешавем, аз Ту афви гуноҳонро мепурсему интизори омӯриши Туро дорем. Парвардигоро, медонем, ки рӯзи ҳашру нашр бозгашти ҳамаи мо ба сӯи Туст.

Имом Аҳмад ва ӯ аз Ибни Аббос (р) гуфтааст: "Вақто ки саҳобагон чунин амал намуданд, яъне бо иршоди Расулulloҳ (с) **“самийно ва атаъно ва саламно”** гуфтанд. Худованд он чиро, ки аз тоқати инсонӣ берун аст, ба ояти зер "По юкаллифу" мансук гардонид." (Ибни Касир).

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا

لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ

عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا

وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

Лā юкаллифуллоҳу нафсан иллā вусъаҳā. Лаҳā мā касабат ва ъалайҳā мактасабат. Раббанā лā туāхизнā

ин-н-наси́нā ав ахтаънā. Раббанā ва лā таҳмил ъалайнā и́сраи́ камā ҳамалтаҳу ъала-л-лазӣна ми́н қаблинā. Раббанā ва лā туҳаммилнā мā лā тоқата ланā бихи́ ваъфу ъаннā вағфир ланā варҳамнā. Аи́та мавлāнā фанси́урнā ъала-л-қавми-л-кафи́рин. 286.

286. Таклиф (воҷиб) намекунад Аллоҳ бар ҳеҷ кас, магар миқдори тоқати ӯ, мар ўрост он чӣ амал кард ва бар вай аст он чӣ гуноҳ кард. Парвардигоро, агар фаромӯш кунем ё хато кунем, моро ба уқубат (азоб) магир. Парвардигоро, бар сари мо бори гарон, ҳамчуноне ки онро бар касоне ки пеш аз мо ниҳодӣ, манеҳ. Эй Парвардигори мо, бар сари мо он чӣ моро бардошту тоқати он нест, манеҳ. Ва моро афв кун. Ва моро биёмӯрз ва моро бибахшой, Туй Худованди мо, пас, моро бар гурӯҳи кофирон нусрат деҳ.

Аз лутфу меҳрубони Парвардигор барои бандагони худ ин аст, ки ба ҳеҷ кас аз андозаи тавоноияш зиёд чизеро таклифу бар ӯ воҷиб намегардонад. Ҳар кори некӯро банда касб кунад, ба ғоидаи ўст ва ҳар кори бадеро анҷом диҳад, бар зарари ўст. Оре, ҳар инсон маҳсули амали нек ва бади худро дар дунё ва охират мечинад ва натиҷаи онро мебинад. Агар инсон ба дафъи он чи, ки қодир аст, онро дафъ накунад, гирифтори азоб аст. Агар аз тоқаташ берун бошад, мисли васвасаҳои нафсонӣ, ки аз тоқати инсон берун аст, амал накунад, гирифтори азоб нест. Аз нишонаи имондории инсон он аст, ки ҳар чи дар дилаш васваса мешавад, ўро бад мебинад ва аз чунин хаёлотӣ ботил безор аст.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло бандагони худро барои пурсиши дуоҳои баъдӣ иршод фармуда, иҷобати дуои бандагони худро кафолат додааст. Дар нахустин таълими дуо фармудааст, ки мӯъминон бояд, ки дар дуоҳои худ бо тазарруъ чунин бигӯянд, ки Парвардигоро! Агар мо фаромӯш кардем, ё хато намудем, моро ба ин сабаб азоб мадеҳ. Мо мекушем, то ин ки қасдан гуноҳ накунем, локин зиндагӣ ба ҳар ҳол, аз фаромӯшӣ ва хато ҳолӣ нест. Ай Худои меҳрубон, хатоҳо ва лағжишҳои моро бубахш.

Валлоҳу аълам, он фаромӯшии ин ҷо дар назар дошта шудааст, ки саҳван ё хатоан пайдо мешавад, масалан шахси намозхон гумон мекунад, ки хуфтанро хондааст, дар асл онро нахондааст, ё ба фаромӯшӣ чизеро хӯрад, ҳол он ки ӯ рӯзадор аст. Хатоан онро гӯянд, ки дар ҳолати рӯза ғар-ғара кард, ба ғайри қасд

дар гулӯяш об рафт, барои чунин корҳо аз Аллоҳ дур кардани азобро пурсидан айнаи муддаост.

Аммо он фаромӯшиҳое, ки саҳван ё хатоан нест, балки инсон ин гуна фаромӯшиҳоро одат намудааст, чунонеки ояти 14-уми сураи «Сачда» мефармояд: **"Бичашед азоби Худоро ба сабаби он чие, ки фаромӯш кардед, рӯ ба рӯ омадани ин рӯзро"**, чунин фаромӯшиҳо аз инсон масъулиятро дур намесозад. Сипас, Аллоҳтаъоло дархости дувумини мӯъминонро баён намуда, аз забони онҳо мегӯяд, ки Парвардигоро! Он тақлифҳо (бори вазнин)-е, ки мо тоқати бардоштани онро надорем, чунонеки бар дӯши пеш аз мо гузаштаҳо буд, бар дӯши мо манеҳ. Бори вазнин бар дӯши умматони гузашта, мисли бани Исроил буд. Аз сабаби гуноҳе, ки содир намуданд, Аллоҳтаъоло онҳоро саҳт гирифт. Шартӣ қабули тавбаи онҳо ин буд, ки бояд нақӯкорон бадкоронро бикушанд, ё агар ҷое аз либосашон наҷас мешуд, бо шустан он пок намешуд, бояд ки ҷои наҷасро буранд.

Дар чаҳорумин дархости дуо мӯъминон мегӯянд, ки Парвардигоро! Бало ва шиканҷае, ки мо тоқати бардошти онро чӣ дар дунё ва чӣ дар охираи надорем, ба мо тақлиф макун!

Дар панҷумин ва шашумин дуо мӯъминон аз Худованд дархост намуданд, ки **Парвардигоро! Ба дафтари гуноҳи мо хати афв каш, гуноҳони моро мағфират кун, гуноҳҳои моро пӯшон, моро байни халоиқ дар дунё ва охираи расво масоз! Ва ба он раҳматат, ки дар васеии ӯ ҳама ашё мегунҷад, моро низ раҳм куну роҳ деҳ!** Дар ҳафтумин дархост мӯъминон мегӯянд, ки Парвардигорро! Ту дӯсту соҳибу ёридиҳандаи моӣ, моро назди душманон хор масоз. Моро бар гурӯҳи кофирон бар онҳое, ки ба дину ба ваҳдонияти Ту ва инчунин ба Пайгамбари барҳаққат мункиранд, нусрат деҳ!

Дар ривоят омада, ки Расулulloҳ (с) вақто ки ҳар яке аз ин ду ро меҳонданд, Худованд ӯро иҷобат намуда, "Оре" – мегуфт. Вақто ки Расулulloҳ (с) сураи «Бақара»-ро хатм менамуданд, дар охир **"омин!"** мегуфтанд.

Аз Ибни Масъуд ривоят аст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **"Ман қара бил оятайни мин охири суратил Бақараҳ фи лайлатин кафатоҳ"**. Шахсе ду ояти сураи «Бақара»-ро дар шаб бихонад, ӯро кифоя бошад. (Бухорӣ).

Дар ривояте аз Имом Муслим омада, ки фариштае аз осмон нозил шуд ва ба Расулulloҳ (с) гуфт: **«Ман шуморо бо ду нур**

башорат медиҳам, инҳо фақат ба шумо дода шудааст, на ба дигар пайгамбарони пешин: Фотиҳатул китоб ва хатми сураи «Бақара», ҳарфери аз ин ду хонда шавад, хонандаро аҷри бузуге дода мешавад».

Дар ҳадисе омадааст, ки чун мӯъминон ин дуоро хонданд, Ҳақ таъоло фармуд: **«Ба таҳқиқ иҷобат кардам»**. Пас, гуноҳи хато ва фаромӯширо аз онон бардошт.

Дар ҳадиси дигар омадааст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **«Худои мутаол ба дунболи ҳар дуохое аз ин дуохо, «ба таҳқиқ, ки иҷобат кардам» гуфт.**

Поёни сураи **«Бақара»**. Валиллоҳил ҳамд.

Худованд ёри ёвари ҳамаи мову шумо шавад. Омин.